ANSİKLOPEDİK POLİTİKA SÖZLÜĞÜ

kutuphaneci

İletişim Yayınları

ANSİKLOPEDİK POLİTİKA SÖZLÜĞÜ

Hazırlayan
Dr. Faruk Sönmezoğlu

kutupyıldızı

İletişim Yayınları
Klodfarer Cad. İletişim Han No. 7 Cağaloğlu-İSTANBUL

kutupyıldızı

SUNUŞ

Çağdaş Liderler Ansiklopedisi'ne ek "ikinci bir ansiklopedi" olarak sunduğumuz bu sözlükte temel kavramlar, önemli kurumlar, olgu ve olaylar yer almaktadır. Ele alınan konuların ağırlığını sırayla uluslararası politika, uluslararası örgütler, uluslararası hukuk ve çok genel düzeyde siyaset bilimi oluşturmaktadır. Bunların yanında önemli uluslararası toplantılar, anlaşmalar, çatışmalar da konunun kapsamı içerisine girmiştir.

Ansiklopedik Politika Sözlüğü'nde yer alan maddeler alfabetik düzene göre sıralanmıştır. Bu çerçevede, çeşitli sebeplerle birden çok kelime ile ifade edilebilen maddeler "en yaygın kullanım biçimi" olduğunu düşündüğümüz başlık altında incelenmiş, diğer kullanım biçimlerinden bu başlığa gönderme yapılmıştır.

abluka *(blockade, blocus, blockade)* Bir devletin, bir başka devlete karşı uygulayabileceği çeşitli önlemlerden birisidir. En genel anlamda, bir stratejik bölge veya devletin dış ile olan ilişkisini zor kullanarak veya kullanma tehdidinde bulunarak kesmek olarak tanımlanabilir. Uygulamada ablukaları çeşitli açılardan sınıflandırmak mümkündür. *İlkin*, abluka daha çok savaş zamanlarında başvurulan (ABD'nin 1972'de Kuzey Vietnam limanlarına karşı uyguladığı gibi) bir önlem olmakla beraber (ABD'nin 1962'de Küba'ya karşı uyguladığı gibi) savaş dışı durumlarda da sözkonusu olabilir. *İkinci* olarak, abluka daha çok (II. Dünya Savaşı sırasında Müttefikler'in Almanya ve yandaşlarına karşı uyguladıkları gibi) bir bölge veya ülkenin dış ile olan ilişkisinin, bağlantısının deniz yolu ile kesilmesi anlamını taşımakta, bazen (Sovyetler Birliği'nin 1948'de Berlin ile ilgili olarak uyguladığı gibi) karadan veya havadan da uygulanabilmektedir. *Nihayet*, uluslararası hukuk kuralları ve teamüle göre bir ablukanın esas itibariyle askerî nitelik taşıyan donanım, mal ve hizmetleri kapsaması gerekmekle beraber, uygulamada genellikle topyekûn bir nitelik kazanmaktadır.

Acheson Planı 1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında, ABD'nin konu ile ilgilenen temsilcisi Dean Acheson tarafından ortaya atılan çözüm önerilerinin bütünü. Buna göre, bağımsız bir devlet olan ada, her ikisi de NATO üyesi olan Türkiye ve Yunanistan arasında taksim edilecekti. Böylelikle hem iki NATO üyesini savaşın eşiğine getiren bir sorun çözülmüş olacak, hem de NATO dışı bazı ülkelerin (SSCB) adanın kaderi ile ilgilenme imkanı ortadan kalkacaktı. Bölünmenin toprak ve insan faktörü açısından nasıl gerçekleşeceğini açıkça belirtmeyen plana göre Türkiye'nin payına adanın kuzeydoğusundaki Karpas Yarımadası çevresinde bulunan topraklar düşmekteydi. İlgili taraflarca pek kabul görmeyen plan bir sonuç getirmedi.

açık deniz *(high seas, haute mer, offenes Meer)* Uluslararası hukukta açık deniz, bir devletin karasuları ya da iç suları olmayan deniz alanları olarak tanımlanmaktadır. Hiçbir devletin egemenlik sınırları içerisinde olmayan bu alanlardan bütün devletler dilediği gibi yararlanır. Bir başka deyişle, açık denizlerde uygulanan hukuki rejim özgürlüktür. Bu denizlerdeki düzen de, bayrak yasası ve devletler arasında konuya ilişkin olarak imzalanan sözleşmeler yolu ile sağlanır.

açık diplomasi *("open diplomacy")* Gizli diplomasiye bir tepki olarak ortaya atılan bu diplomasi anlayışına göre, diplomatik görüşmelerde ilgili tarafların karşılıklı olarak yüklenecekleri hak ve sorumlulukları kamuoyunun bilgi ve denetimine sunmak gerekmekte-

dir. 20. yüzyılın başlarında, özellikle dönemin ABD Başkanı Woodrow Wilson tarafından savunulan bu diplomasi anlayışının gelişmesini etkileyen iki ana etkenden söz edilebilir. *İlkin*, genel anlamda katılımcı demokrasinin sınırlarının genişlemesi, hem kitlelerin ülkelerinin meclislerini, hükümetlerini denetleme ve yönlendirme imkanını nisbeten artırarak hem de kamuoyuna, basın, çeşitli baskı gruplarına ait örgütler vb. yollarla yöneticilere, karar alıcılara mesaj iletme, onları etkileme kanalları açarak, açık diplomasiyi belirli bir ölçüde de olsa zorunlu kılmaktadır. *İkinci* olarak da, özellikle konferans diplomasisi, parlamenter diplomasi gibi, gizli biçimde yürütülmesi pek de kolay olmayan diplomasi türlerinin yaygınlaşması açık diplomasiyi kaçınılmaz hale getirmiştir.

Bu tür bir diplomasi anlayışının en önemli amacı, iki veya daha fazla devletin aralarında gizlice anlaşarak, bir başka devletin temel hak ve yetkilerine yönelik bir eyleme hazırlanmalarını engellemeye çalışmaktır.

açık kapı siyaseti (*"open door policy"*) Genel olarak, bir devletin kendi toprakları üzerinde, başka devletlere serbestçe ticaret yapma hakkı tanıması olarak tanımlanabilir. Bu siyasete adını veren tarihsel olgu, 19. yüzyılda ABD ve diğer Batı ülkelerinin Çin'deki çıkarlarını korumak ve geliştirmek için başvurdukları uygulamadır. Buna göre Çin'de etki alanı bulunan ülkelerin hiçbirisi, bir diğerinin ticari hak ve ayrıcalıklarına zarar vermeyecekti. Batılı ülkelerin Çin'e ilişkin olarak uyguladıkları bu yarı-sömürgeleştirme siyaseti II. Dünya Savaşı sonrasında sona erdi.

ad hoc Uluslararası hukuk ve diplomasi dilinde kullanılan Latince bir terim. Sözlük anlamını "belirli, özgül bir amaca yönelik olma" olarak verebileceğimiz bu terim, nitelediği olay veya olgunun kapsamı ve süresi konusunda bir fikir vermektedir. Örneğin Birleşmiş Milletler'de oluşturulmuş olan bir *ad hoc* komisyondan söz edildiğinde, bu komisyonun faaliyetlerinin belirli bir konu ile sınırlı olduğu ve süresinin de sözkonusu sorunun çözümüyle ilgili bulunduğu anlaşılmaktadır.

Addis-Abeba Konferansı (22-25 Mayıs 1963) Afrika Birliği Örgütü'nün (OAU) kurulduğu konferans. Etyopya Devlet Başkanı İmparator Haile Selasiye'nin çağrısı üzerine toplanan ve 20 bağımsız Afrika ülkesi devlet ya da hükümet başkanlarının katıldığı konferansta sömürgeciliğe ve ırkçılığa karşı mücadele konuları ağırlıklı olarak ele alınmıştı. Konferansta, katılan 20 ülkenin Güney Afrika Cumhuriyeti ve Mozambik'e karşı boykot uygulaması karara bağlandı.

Afganistan Sorunu 1979 yılı Aralık ayı sonlarında Sovyet ordularının Afganistan'ı işgal etmesiyle başgösteren bunalım. Uzun yıllar (Sovyetler Birliği ile daha yakın ilişkiler kurmuş olmakla beraber) bulunduğu bölgede bir "tampon devlet" konumunda olan Afganistan'da, 1978 yılında Davud Han'ın sol güçlerce devrilmesi sonrasında Nur Muhammed Taraki liderliğinde kurulan yönetim, kırsal kesimde giderek yaygınlaşan bir muhalefetle karşılaştı. 1979 yılı sonlarında bir iç darbe ile yönetimi ele geçiren Hafızullah Amin'in de duruma egemen olamaması üzerine Sovyet ordu birlikleri Afganistan topraklarını işgal ettiler.

Müdahale,iki ülke arasında 5 Aralık 1978 tarihinde imzalanan Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması'nın 4. maddesine dayandırıldı. Sovyetler'in Afganistan'ın işgali Batı ülkelerince tepki ile karşılanırken Afganistan'da da Sovyet ordu birliklerine ve Babrak Karmal yönetimine karşı Afgan mücahitlerin direniş hareketi başladı.

Afrika Birliği Örgütü *(OAU-Organisation of African Unity, OAU-Organisation de l'Unité Africaine)* (25 Mayıs 1963 tarihinde, Addis-Abeba Konferansı'nda kabul, edilen "Afrika Birliği Örgütü Anayasası" ile kurulmuştur. Buna göre örgütün temel amaçları şunlardır: 1) Afrika devletleri arasında birliği ve dayanışmayı geliştirmek, 2) Afrika halklarının daha iyi bir hayat düzeyine ulaşabilmeleri için aralarındaki işbirliğini düzenlemek ve geliştirmek, 3) Üye devletlerin egemenlik, ülke bütünlüğü ve bağımsızlıklarını korumak, 4) Afrika'daki her türlü sömürgeciliğe son vermek. Bunları gerçekleştirirken örgütün dayanacağı temel ilkeler ise şu şekilde sıralanmaktadır: Üyeler arasında egemen eşitlik kuralının geçerliliği, iç işlere karışmama, ülke bütünlüğü ve varolma hakkına karşılıklı saygı, uyuşmazlıkları barışçı yoldan çözme ve bloklar arasında da yantutmazlık.

Örgütün başlıca organları ise şunlardır: 1) Devlet ve Hükümet Başkanları Meclisi (yılda bir defa toplanır ve kararları 2/3 çoğunlukla alır), 2) Bakanlar Konseyi (yılda iki defa toplanır ve kararları salt çoğunlukla alır), 3) Genel Sekreterlik (Bakanlar Konseyi'nin tavsiyesi üzerine Meclis tarafından 4 yıl için seçilir), 4) Arabuluculuk, Uzlaştırma ve Hakemlik Komisyonu (beş yıl için seçilen 21 üyeden oluşur).

Merkezi Etyopya'nın başkenti Addis-Abeba'da bulunan örgütün 50 üyesi bulunmaktadır:

Örgütün üyeleri: Cezayir, Angola, Benin, Botswana, Burundi, Kamerun, Cape Verde Adaları, Merkezî Afrika Cumhuriyeti, Çad, Comoro Adaları, Kongo, Cibuti, Mısır, Ekvatoral Gine, Etyopya, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Gine Bissau, Fildişi Sahili, Kenya, Lesotho, Liberya, Libya, Madagaskar, Malawi, Mali, Moritanya, Mauritius, Fas, Nijer, Nijerya, Rwanda, Sao Tome ve Principe, Senegal, Seyşel Adaları, Sierra Leone, Somali, Swaziland, Tanzanya, Togo, Tunus, Uganda, Yukarı Volta, Zaire, Zambiya, Zimbabwe.

Afrika ve Mauritius Ortak Örgütü *(CAMO-Common African and Mauritius Organization, OCAM-Organisation Commune Africaine et Mauricienne)* 1965 Şubatı'nda Afrika ve Madagaskar Ortak Örgütü (OCAM-Organisation Commune Africaine et Malgache) adı altında kurulduktan sonra 1970 yılında Afrika, Madagaskar ve Mauritius Ortak Örgütü (OCAMM) sembolünü almış, 1974 yılında ise Madagaskar'ın örgütten çıkmasıyla yeniden (OCAM) sembolünü kullanmaya başlamıştır.

Örgütün başlıca organları şunlardır: 1) Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı (yılda bir defa toplanır), 2) Bakanlar Konseyi (üye ülkelerin dışişleri bakanları yılda iki defa toplanır), 3) Sekreterya (sekreter, Konferans tarafından, Bakanlar Konseyi'nin tavsiyesi üzerine iki yıllık bir süre için atanır).

Üyelerini Fransızca konuşan devletlerin oluşturduğu örgütün merkezi, Merkezî Afrika Cumhuriyeti'nin başkenti Bangui'dedir. Örgütün 9 üyesi bulunmaktadır.

Örgütün üyeleri: Benin, Merkezî Afrika Cumhuriyeti, Fildişi Sahili, Mauritius, Nijer, Rwanda, Senegal, Togo, Yukarı Volta. Moritanya 1965'te, Kongo ve Zaire 1973'te Kamerun, Çad ve Madagaskar 1974'te, Seyşel Adaları

ve Gabon 1978'de örgütten ayrılmıştır.

Afrika Ulusal Kongresi *(ANC-African National Congress)* Güney Afrika zencilerinin en eski siyasal örgütü. 1912 yılında kurulan ve ırk ayrımını ortadan kaldırmaya yönelik olarak faaliyet gösteren bu örgüt, ilk başlarda, benzer görüşleri paylaşan beyazlarla bir ittifak oluşturma amacı gütmekteydi. Irkçı politikanın giderek sertleşmesi sonucunda daha radikal bir görünüm kazanan örgüt 1960 yılında yasadışı ilan edildi. Hareketin hapiste ve sürgünde bulunan lider kadroları, siyahlar üzerindeki etkilerini bugün de sürdürmektedirler.

agreman Bir ülkeye atanan bir elçinin, atandığı ülkenin hükümeti tarafından kabul edildiğinin belirtilmesi. Her devletin, ülkesinde görev yapacak kişileri kabul edip etmeme hakkı vardır. Agreman, bu sürecin işlemesidir.

AID *Bkz.* (Uluslararası Gelişme Ajansı)

Altı Gün Savaşları (1967) Altı gün süren üçüncü Arap-İsrail savaşı. 5 Haziran 1967 tarihinde İsrail Hava Kuvvetleri'nin Mısır'a saldırmasıyla başlayan savaş, 10 Haziran'da İsrail kuvvetleri Suriye'nin başkenti Şam'a doğru ilerlerken büyük devletlerin araya girmesiyle sona erdi. Savaş sonucunda İsrail topraklarını yaklaşık dört kat genişletti. Gazze ve bütün Sina Yarımadası, Batı Şeria ve Kudüs'ün tümü, Golan tepeleri bu savaşla İsrail'in denetimine girdi.

ambargo (embargo, embargo, Embargo) Teknik bir terim olarak ambargo, bir devletin limanlarında ya da karasularında bulunan gemilere, bu sulardan çıkmamaları ya da belirli bir yükü taşımamaları emrinin verilmesidir. Uluslararası ilişkiler alanındaki genel anlamıyla ise, bir ülke yönetiminin, tüm vatandaşlarının bir ya da birkaç ülke ile ticaret yapmasını yasaklamasıdır. Bir devletin, başka devlet ya da devletleri kendi istediği yönde etkilemek amacıyla uyguladığı bir ekonomik önlem olan ambargonun istenen sonucu vermesi bazı koşullara bağlıdır. İlkin, ambargo uygulayan ülkenin, sözkonusu mal veya mallarla ilgili olarak dünya pazarının önemli bir bölümünü elinde bulundurması, bir başka deyişle, ambargo uygulanan hedef ülkenin sözkonusu malı bir başka kaynaktan kolaylıkla elde edememesi gerektiği söylenebilir. İkinci olarak da, ambargo uygulayan ülkelerin karar alıcılarının ülkelerindeki baskı gruplarının etkisine daha az açık olmasının, önlemin başarı şansını artırdığı söylenebilir (örneğin 1970'lerin başında Sovyetler Birliği'ne karşı tahıl ambargosu uygulayan ABD karar alıcıları, ülkelerindeki çiftçilerin karşı çıkması üzerine bu önlemi uygulamaktan vazgeçmek zorunda kalmışlardı).

Amerika Birleşik Devletleri-Başkan. ABD siyasal hiyerarşisinin en üstündeki kişi. Amerika'da doğmuş ve en az 14 yıl bu ülkede yaşamış, 35 yaşından yukarı bir ABD vatandaşı olması gerekir. Başkan iki dereceli bir seçimle halk tarafından genel oy esasına göre 4 yıl için seçilir. Anayasaya göre bakan, dış politikanın en üst düzeydeki karar alıcı ve uygulayıcısıdır. Yine Anayasa'ya göre başkan, ABD silahlı kuvvetlerinin başkomutanıdır. Ülkenin yürütme organının başında bulunan başkana bağlı olarak çalışan en önemli organlar *Kabine* ve *Yürütme Büro-*

su'dur. Başkanın seçtiği kişilerden oluşan Kabine tamamen kendisine bağlıdır. Başkan, istediği zaman istediği bakanı istifaya zorlayabilir. Yürütme Bürosu'nun en önemli iki bölümü *Ulusal Güvenlik Konseyi* ve *Bütçe Bürosu*'dur.

Devlete karşı işlenmiş suçları affetme yetkisi bulunan başkan, senatörlerin, 2/3'ünün onayı ile antlaşmalar yapabilir. Yine senatörlerin çoğunluğunun katılmasıyla konsolosları, elçileri, federal yargıçları göreve atar. Hükümet faaliyetleri ile ilgili her konuda tüzükler çıkarmak başkanın yetkisindedir. Eğer ölür, istifa eder, görevini yapamayacak duruma düşer veya görevden uzaklaştırılırsa, yerini başkan yardımcısı alır.

Amerika Birleşik Devletleri-Dışişleri Bakanlığı Dışişleri bakanının (Secretary of State) yönetiminde, dış ilişkilerle ilgili bütün konularda başkana danışmanlık yapan bakanlık. Dışişleri bakanı, Senato'nun onayı ile başkan tarafından seçilir. Dışişleri Bakanlığı'nın görevleri şunlardır: 1) Başkana tavsiyelerde bulunmak, 2) Dış politikayı oluşturmak ve uygulamak, 3) Dış politikaya ilişkin olarak Kongre'nin istediği bazı uygulamaları gerçekleştirmek, 4) Sayıları bir hayli kabarık olan dış ilişkilerle ilgilenen hükümete bağlı kuruluşlar arasındaki koordinasyonu sağlamak. Dışişleri bakanının iki de yardımcısı bulunmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri-Kongre Amerika Birleşik Devletleri siyasal sisteminde iki meclisli federal yasama organı. Yasama organının iki meclisten oluşması (iki meclisten oluşan İngiliz yasama sisteminin örnek alınması gibi) bazı tarihsel etkenlerle ilgili olmakla beraber, aynı zamanda da federal sistemin gerektirdiği bir seçimdir. Federal bir devlette, büyük federe devletlerin, daha küçük olanları etkileri altına almalarını önlemenin en belirgin yolu iki meclis sistemidir. Kongre, devletlerin nüfus oranlarına göre temsil edildikleri *Temsilciler Meclisi* yanında, her devletin eşit sayıda senatör ile temsil edildiği bir *Senato*'dan oluşmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri-Savunma Bakanlığı Savunma bakanının (Secretary of Defense) yönetiminde, ülke ile ilgili askeri konularda başkana danışmanlık yapan bakanlık. Savunma bakanı, Senato'nun onayı ile başkan tarafından seçilir. 1947 yılında kurulan bu bakanlığın en önemli görevi, kara, hava ve deniz kuvvetlerinin koordinasyonunu sağlamak, Genelkurmay Başkanı ile diğer kuvvet komutanlarının yer aldığı, savunma bakanının da içerisinde bulunduğu bir örgütlenme yolu ile ülkenin askeri stratejisini oluşturmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri-Senato Her federe devletin iki senatör gönderdiği mecliste 100 üye bulunmaktadır. Seçimler, her federe devletin sınırları bir seçim bölgesi kabul edilerek yapılır. Senatör seçilebilmek için 30 yaşını doldurmak ve en az 9 yıldır ABD vatandaşı olmak koşulları aranmaktadır. Altı yıllık bir görev süresi için seçilen senatörlerin 1/3'ü, her iki yılda bir yapılan seçimlerle yenilenmektedir. Bu görünümüyle Temsilciler Meclisi'ne oranla daha sürekli bir niteliğe sahip olan Senato'nun başkanı, ABD başkan yardımcısıdır. Anayasa'ya göre Senato, başkanın özellikle dış politika ile ilgili uygulamalarının baş denetleyicisi durumundadır. Örneğin başkanın yaptığı uluslararası antlaşmalar bu meclisten 2/3

çoğunluk ile geçmek zorundadır. Fakat uygulamada başkan, Senato'nun bu yetkisini çoğu zaman etkisiz hale getirebilmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri-Senato Dış İlişkiler Komitesi Senato'nun dış politika konusundaki birincil organı olan bu komite sürekli niteliktedir. Komite faaliyetlerini, Dışişleri Bakanlığı'nın örgütlenme şemasına paralel olarak oluşturduğu sürekli nitelikteki alt-komiteler aracılığı ile yürütür. Senato'nun, başkanın dış ilişkilerle ilgili uygulamalarını denetlerken bu komitenin önerilerini genellikle aynen kabul etmesi, komitenin prestijinin kaynağıdır. Öte yandan, dışişleri bakanının çokça bu komite önüne çıkarak yürütmenin görüşünü anlatmaya çalışması da, bu prestijin bir göstergesidir.

Amerika Birleşik Devletleri-Temsilciler Meclisi Devletlerin nüfusları oranında temsilci gönderdiği bu mecliste 435 üye bulunmaktadır. Üyelerin seçimi, genel oya dayanan tek turlu çoğunluk sistemi ile yapılmaktadır. Seçmen olabilme yaşı 21, meclise seçilebilme yaşı ise 25'tir. Adayların en az 7 yıldan beri ABD vatandaşı olmaları gerekmektedir. Temsilciler iki yıllık bir süre için seçilirler. Kongre içerisinde mali konuların en fazla konuşulduğu yer Temsilciler Meclisi'dir.

Amerikan Bağımsızlık Bildirisi-1776 *(American Declaration of Independence)* 4 Temmuz 1776'da 13 Kuzey Amerika sömürgesinin İngiliz yönetiminden ayrılarak bağımsız Amerika Birleşik Devletleri'ni oluşturduklarını ilan eden tarihî belge. Bildirinin hazırlanması görevi Kongre tarafından, 7 Haziran 1776'da John Adams, Thomas Jefferson ve Benjamin Franklin yönetimindeki bir kurula verilmişti. Bu kurulca hazırlanıp Jefferson tarafından kaleme alınan bildiri, 4 Temmuz'da Kongre tarafından tüm dünyaya duyuruldu. Metinde İngiltere'nin Kuzey Amerika'da uyguladığı sömürge siyaseti kınanmakta, Amerikalılar'ın bağımsız bir devlet kurma hakları savunulmaktadır.

Amerikan Devletleri Örgütü *(OAS-Organisation American States ; OEA-Organisation des Etats Américains)* 30 Nisan 1948'de Kolombiya'nın başkenti Bogota'da kabul edilen örgüt anayasası ile kurulmuştur. Buna göre örgütün temel amaçları, "Amerikan devletleri arasında dayanışmayı geliştirmek, bu ülkelerin bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüklerini korumak, bölge halklarının ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimlerini sağlamak için yeni amaç ve standartlar oluşturmak" olarak özetlenebilir.

Örgütün başlıca organları ise şunlardır: 1) Genel Kurul, 2) Dışişleri Bakanları Danışma Toplantısı, 3) Daimi Konsey, 4) Amerikalılararası Ekonomik ve Sosyal Konsey, 5) Amerikalılar-arası Eğitim, Bilim ve Kültür Konseyi, 6) Amerikalılar-arası Hukuk Komisyonu, 7) Amerikalılar-arası Nükleer Enerji Komisyonu, 8) Amerikalılararası İnsan Hakları Komisyonu, 9) Genel Sekreterlik.

Merkezi, Amerika Birleşik Devletleri'nin başkenti Washington'da bulunan örgütün 30 üyesi bulunmaktadır. Antigua ve Barbuda, Arjantin, Bahama Adaları, Barbados, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Dominica, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, El Salvador, Grenada, Guatemala, Haiti, Honduras, Jamaika, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, St. Lucia, St. Vincent, Surinam, Trinidad-Tobago, ABD, Uruguay, Venezuella.

AMF *Bkz.* (Arap Para Fonu)

anarşizm Bir toplumsal örgütlenme biçimi olarak devletin ve yetki hiyerarşisine dayalı her türlü yapının ortadan kaldırılmasını amaçlayan siyasal öğreti. Bazı yazarlarca kökleri Eski Yunan'daki Stoacı felsefeye kadar götürülen anarşizmin isim babası Pierre Joseph Proudhon'dur (1809-1865). "Mülkiyet nedir?" (What is Properity?) adlı eserinde Proudhon anarşizmin amacını, toplumsal baskının kaynağı olan özel mülkiyeti ve bu baskının aracı olan devleti ortadan kaldırarak insanları özgür ve eşit kılmak olarak ortaya koyuyordu.

Anarşizmin kendi içinde tutarlı bir öğretisinin bulunmaması, farklı anlaşılış biçimlerinin gelişmesini de beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede a) Proudhon'un geleneğini sürdüren Bireyci Anarşizm, b) Mikhail Bakunin ve Prens Kropotkin tarafından iki farklı yorumda temsil edilen Marksgil Anarşizm ve c) Leo Tolstoy tarafından temsil edilen Hıristiyan Anarşizmi eğilimleri sözkonusudur.

Anarşistler 1877 ve 1907'de uluslararası kongreler toplamalarına rağmen, sürekli bir örgütlenmeyi gerçekleştirememişlerdir. Günümüzde herhangi bir siyasal gücü ve etkisi bulunmayan hareket ancak ABD ve Batı Avrupa'daki bazı öğrenci grupları arasında sınırlı bir destek sağlayabilmektedir.

anayasa *(constitution, constitution, Verfassung)* Bir devlet yapısı içerisinde siyasal iktidarın örgütlenmesi ve belirlenmesi ile ilgili genel kurallar bütünü. Anayasa, bir yönüyle devletin biçimi, siyasal rejimi, hükümet yapısı gibi temel özelliklerini belirleyen kurallar bütününü temsil etmektedir. Diğer yönü ile de siyasal iktidar karşısında bireylerin ve grupların temel hak ve özgürlüklerinin belirlendiği ve güvence altına alındığı, bir başka deyişle siyasal iktidarın sınırlandırıldığı bir belgedir.

Tarihsel görünüm içerisinde anayasalar, bir toplumda çeşitli siyasal mücadeleler sonucunda erişilen noktayı simgelemektedir. Bu çerçevede anayasalar çok defa bir yönetim biçiminden bir diğerine geçişin veya yeni bir devletin ortaya çıkışının göstergesi olmuşlardır (1791 Fransız, 1918 Sovyet ve 1787 Amerikan anayasaları). Buna karşılık, dünyadaki çeşitli siyasal rejimler nisbeten istikrar kazandıkça da, anayasalar bunları korumanın sembolik araçları olarak görülmektedirler.

Öte yandan anayasalar, bir ülkenin tüm siyasal, hukuki ve ekonomik örgütlenme biçimini belirlediğinden kısa veya uzun vadeli tüm uygulamaların, bu uygulamaların dayandığı yasaların, kendilerini uydurmaları gereken bir kurallar bütünü görünümündedirler. Bu anlamda anayasalar, bir ülkedeki gündelik hayatın kuşbakışı görünümünü bir ölçüde de olsa, yansıtırlar.

ANC *Bkz.* Afrika Ulusal Kongresi

Andlılar Grubu *(Andean Group)* 26 Mayıs 1969 da Cartagena Anlaşması ile kurulmuştur. Temel amacı, üye ülkelerin ekonomilerinin dengeli ve uyumlu gelişmesini ve bunların entegrasyonunu sağlamaktır. Örgütün, Komisyon, Kurul, Danışma Komitesi, Dışişleri Bakanları Konseyi ve Parlamento olmak üzere 5 ana organı vardır. Merkezi Peru'nun başkenti Lima'da bulunan örgütün 5 üyesi vardır.

Örgütün üyeleri: Bolivya, Kolombiya, Ekvator, Peru, Venezuella (Şili 1977 yılında örgütten ayrılmıştır.)

Angola Halk Kurtuluş Hareketi *(MPLA - Movimento Popular de Li-*

berta çâo de Angola, People's Movement for the Liberation of Angola) Uzun yıllar ülkedeki Portekiz sömürgeciliğine karşı mücadele veren ve bugün iktidarda bulunan örgüt, 1956 yılında kurulan ve 1961-1974 yılları arasında Portekiz sömürge yönetimine karşı verilen mücadele içerisinde giderek güçlenen örgütün lideri Agostinho Neto idi. 1975 yılında Angola'nın bağımsızlığına kavuşmasıyla, rakip örgütler olan UNITA ve FNLA ile yoğun bir mücadeleye giren MPLA, büyük devletlerin de taraf olduğu bu savaştan galip çıkarak 1976 yılı Şubat ayı ortalarında ülkede denetimi ele geçirmiştir. 19 Şubat 1976'da Angola Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından bir yeniden örgütlenme gerçekleştiren MPLA, "İşçi Partisi" (Partido de Trabalho) adını da kullanmaya başlamıştır (MPLA-PT). Bugün Marksist-Leninist doğrultuda faaliyet gösteren ve ülkesinde iktidarı elinde bulunduran kuruluşun 1980'deki üye sayısı 31.000'dir.

Angola'nın Toplu Kurtuluşu İçin Ulusal Birlik *(UNITA-Uniâo Nacional para a Independência Total de Angola, National Union for the Total Independence of Angola)* Angola'daki iktidar mücadelesinde yeralan bir örgüt. 1966 yılında kurulan örgüt Jonas Savimbi'nin liderliğinde en belirgin mücadeleyi FNLA ile birlikte MPLA'ya karşı verdi. 1976'da MPLA'nın iktidarı ele geçirmesi sonrasında da, özellikle ülkenin Güney bölgelerinde merkezî hükümete karşı gerilla faaliyetlerini sürdürmektedir. Örgütün en önemli destekçisi Güney Afrika Cumhuriyeti'dir.

Angola Ulusal Kurtuluş Cephesi *(FNLA-Frente Nacional de Libertaçâo de Angola, National Liberation Front of Angola)* Angola'daki bağımsızlık ve iktidar mücadelesinde yer almış bir örgüt. 1962 yılında kurulan örgüt Holden Roberto'nun liderliğinde Portekiz sömürge yönetimine karşı verilen bağımsızlık mücadelesinde yer almış, giderek MPLA'ya karşı UNITA ile birlikte güçbirliği oluşturmuştur. 1976 sonrasında etkisi giderek azalmıştır.

anlaşma *(agreement, accord, Einvernehmen)* Uluslararası politikada, tarafların belirli konularda benzer görüşleri paylaştıkları, birlikte hareket edecekleri anlamını taşır. Bunlar açık olabilecekleri gibi gizli de olabilirler. Yine, yazılı bir metinle belirlenmiş olabilecekleri gibi, sadece davranışsal bir birlikteliği de ifade edebilirler.

anschluss Pangermanistlerin eskiden beri savundukları ve Hitler'in 1938'de gerçekleştirdiği Avusturya'yı Almanya'ya ilhak siyaseti. 1934 yılında, Avusturya Nazileri aracılığı ile giriştiği birinci denemenin başarısızlıkla sonuçlanmış olması, Hitler'i bu siyasetten vazgeçirmemişti. 1937'de İtalya ile de anlaşınca Avusturya üzerindeki baskılarını yoğunlaştırdı. Bir süre direnen Avusturya Cumhurbaşkanı 11 Mart 1938'de Hitler'in baskısına boyun eğerek, Avusturya Nazileri'nden Seyss-Inquart'ı başbakan olarak atadı. 12 Mart'ta da Alman birlikleri Viyana'ya girdiler. Böylece II. Dünya Savaşı sonuna kadar Avusturya Almanya topraklarına katılmış oldu.

antant *(entente)* Devletler arasında imzaları bir veya birkaç anlaşma ile oluşturulan ittifaklara verilen adlardan biri. 1904 Fransa-İngiltere yakınlaşmasını simgele-

yen "Entente Cordiale" (Dostluk Anlaşması), 1920'lerin başlarında Romanya, Yugoslavya ve Çekoslovakya arasında imzalanan ikili anlaşmalar sonucunda ortaya çıkan "Küçük Antant", 1898-1905 yılları arasında Fransa, İngiltere ve Rusya'nın aralarında imzaladıkları anlaşmalarla oluşturdukları "Üçlü Antant" tarihte en bilinen antant örnekleridirler.

anti-balistik füze sistemi *(anti-ballistic missile system)* Nükleer silahlara karşı geliştirilen savunma sistemlerinden biri. Saldırı halindeki bir uçağın veya füzenin hedefine varmadan yok edilecek hedefin korunması için kullanılan bu füzeler de kendi aralarında çeşitlilik gösterirler. Bu farklılaşma, tahrip edilmek istenen saldırı araç ya da füzesinin hangi aşamada tahrip edilmek istendiği ile yakından ilgilidir. Bu türlü bir nükleer savunma sisteminin işleyişi her şeyden önce çok iyi işleyen bir erken uyarı sisteminin varlığını gerektirir.

Bu sistem ilkin 1960'larda Sovyetler Birliği tarafından geliştirilerek anti-balistik füzeler Moskova çevresine yerleştirildi. Ardından ABD de benzer bir sistem üzerinde çalışmaya başladı. Fakat maliyeti çok yüksek olan bu sistemlerin kurulması 1972 SALT I Antlaşması'yla çok büyük ölçüde sınırlandırıldı.

Anti-Komintern Pakt *(Anti-Comintern Pact)* 25 Kasım 1936'da Almanya ile Japonya arasında imzalanan anlaşma. 1930'larda Almanya kendisini Fransa ve Sovyetler Birliği arasında sıkışmış olarak görüyor, Japonya da aynı şeyi Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik devletleri açısından hissediyordu. Bu çerçevede Almanya ile Japonya'nın bir ittifak için "ortak paydaları" Sovyetler Birliği'ne karşı olmaktı. Anlaşma açık ve gizli olmak üzere iki kısımdan oluşmaktaydı. Açık kısım, Komintern'in faaliyetlerini hedefleyen siyasi bir anlaşma niteliğindeydi. Gizli bölüm ise daha çok askerî bir nitelik taşımakta, Sovyetler Birliği ile ortaya çıkabilecek bir çatışma durumunda tarafların neler yapması gerektiğini ele almaktaydı.

anti-semitizm *(anti-semitism)* Yahudiler'e karşı dostça duygular beslememe, Yahudi karşıtlığı. Kökleri tarihin derinliklerinde olan dinî Musevi karşıtlığına 19 yy. ortalarından başlayarak ırkçı bir nitelik de eklendi. Özellikle, Yahudiler'in Almanya ve Avusturya gibi ülkelerde çok iyi koşullar altında yaşamaları, bu gibi ülkelerde gelişen milliyetçilik akımlarının gözünde Yahudiler'i birincil hedef haline sokuyordu. Nihayet 20. yüzyılda Almanya'da Naziler'in güçlenmesi ve 1933'te iktidara gelmesi ile anti-semitizm hareketi doruğa ulaştı. II. Dünya Savaşı sırasında Alman işgali altına giren diğer bölgelerde de sözkonusu olan soykırım sonucunda 6 milyon Yahudi öldürüldü. 1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasıyla sorun başka bir biçim aldı.

antlaşma *(treaty, traité, Vertrag)* Uluslararası hukukta, uluslararası hukukun kişileri arasında, yazılı ve hukuk kurallarına uygun olarak gerçekleştirilmiş bir tür anlaşma. Uygulamada antlaşmalar bazen anlaşma, sözleşme, senet, protokol, pakt vb. adlar da alabilmektedir. Yukarıdaki özelliklere sahip oldukları takdirde bunlar arasında bir nitelik farkı yoktur.

Bir antlaşma taraflar arasında sürdürülen görüşmeler sonucunda kaleme alınan metnin imzalanması yolu ile gerçekleştirilir. Antlaşmalar, imzalanan bu metnin il-

gili tarafların yetkili organlarınca onaylanmasından sonra yürürlüğe girer. Antlaşmalar iki taraflı olabilecekleri gibi, çok taraflı da olabilirler. Antlaşmaların yapımında gizli diplomasiyi önlemek, özellikle antlaşma dışı tarafların hak ve çıkarlarını korumak amacıyla, antlaşmaların Birleşmiş Milletler Sekreterliği'ne bildirilerek *tescil* ve *yayını* zorunluluğu getirilmiştir.

Anzus Paktı *(Anzus Pact)* Resmi adı "Avusturalya, Yeni Zelanda ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümetleri Arasında Üçlü Güvenlik Antlaşması" olan örgüt, 1 Eylül 1951'de ABD'nin San Francisco kentinde imzalanan bir antlaşma ile kuruldu. Antlaşmayla taraflar, içlerinden birisinin Pasifik bölgesinde uğrayacağı bir silahlı saldırının kendi barış ve güvenliğine de zarar verebileceği gerekçesiyle, ortak tehlikeye karşı harekete geçmeyi amaçlamaktadırlar. Örgütün başlıca organı Anzus Konseyi'dir. Belirli bir merkezi ve süreklilik taşıyan bir örgütsel yapısı bulunmayan Anzus Paktı'nın 3 üyesi vardır: Avusturalya, Yeni Zelanda ve ABD.

apartheid Güney Afrika Cumhuriyeti'nde iktidarı elinde bulunduran beyaz azınlık tarafından renkli derililere karşı uygulanan ırkçı siyasetin adı. II. Dünya Savaşı'nın ardından doğan nisbi özgürlük ortamında, ülkedeki ayrıcalıklı durumlarının tehlikeye girebileceğini farkeden beyaz yönetim, başta nüfusun % 88'ini oluşturan zenciler olmak üzere renklilerin siyasal haklarını, meslek seçme, ibadet ve evlenme özgürlüklerini oldukça kısıtladı. Zenciler için Bantustan denilen ayrı bölgeler tespit edilerek buralarda yaşamaları istendi. 1963 yılında da polise son derece geniş yetkiler verilerek zenci çoğunluk üzerindeki baskı arttırıldı. İlk başlarda, kendilerine karşı tüm anayasal kapıların kapatılmış olmasına rağmen, siyahlar haklarını elde etmek için şiddete başvurma yolunu seçmediler. Fakat 1960 ve 1970'lerde uyguladıkları pasif direniş eylemleri son derece acımasız bir şekilde, kanla bastırıldı. Bu arada uluslararası kamuoyunun artan baskısını hafifletmeyi amaçlayan Güney Afrika yönetimi, beyaz olmayanlara önemsiz bazı haklar sağlarken ülkedeki en büyük azınlık olan Asyalılar ile zencileri biribirlerine düşürmeye çalıştı. Son yıllarda yeniden hareketlenen ve bu defa belirli ölçüde bir şiddet ögesi de içeren apartheid siyasetine başkaldırma eylemlerinin başarıya ulaşması, biraz da ABD ve İngiltere'nin bu yönetimi desteklemekten vazgeçmelerine bağlı gibi görülmekte.

arabuluculuk *(mediation, médiation, Vermittlung)* Uluslararası uyuşmazlık ve çatışmaların çözümünde başvurulabilecek barışçı yollardan biri. İki veya daha fazla sayıda devlet arasındaki bir uyuşmazlık ya da çatışmayı sona erdirmek amacıyla üçüncü bir uluslararası birim araya girerek, taraflara sonunun çözümü için temel almalarını önerdiği bazı öneriler sunar. Bu türden bir diplomatik girişimde arabulucu sadece tarafları buluşturup görüşmelerini sağlamakla yetinmez, genellikle kendisi de görüşmelere katılarak taraflar arasındaki yakınlaşmayı sağlamaya çalışır. Arabulucunun önerilerinin taraflarca kabul zorunluluğu yoktur. Arabulucunun önerisi kabul edilmezse arabuluculuk da sona ermiş olur. Nitekim 1964 yılında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nce, Kıbrıs sorununu halletmek için arabulucu olarak Galo Plaza görevlendirilmişti.

Galo Plaza'nın hazırladığı rapor Türkiye tarafından kabul edilmeyince arabuluculuk görevi kendiliğinden sona ermiştir.

Arap Birliği *(Arab League)* Resmî adı "Arap Devletleri Birliği" olan örgüt 22 Mart 1945 tarihinde, Mısır'ın başkenti Kahire'de imzalanan bir antlaşma ile Mısır, Suudi Arabistan, Irak, Suriye, Ürdün, Lübnan, Yemen ve Filistin Arapları tarafından kuruldu. Örgüt esas itibariyle etnik, dinsel, kültürel ve siyasal bir örgütlenmedir. Üye devletler birbirlerine karşı kuvvet kullanmamayı, aralarındaki sorunları barışçı yollardan çözmeyi kabul etmektedirler. Üye bir devlete saldırı veya benzer bir tehdit oluştuğunda alınacak önlemler birlikte görüşülecektir.

Örgütün organlarından iki tanesi birincil öneme sahiptir: Konsey ve sekreterlik. Tüm üyelerin yer aldığı Konsey'de her devletin bir oyu vardır. Oybirliği ile alınan kararlar bağlayıcı olurken oy çokluğu ile alınan kararlarda ise karar, sadece kendisine olumlu oy verenler açısından bağlayıcı olmaktadır. Sekreterya ise Birliğin mali ve idari işlerini yönlendirir. Genel Sekreter Konsey tarafından 2/3 çoğunlukla atanır. Sekreterliğe bağlı çeşitli alt kuruluşlar sözkonusudur. Geçici merkezi Tunus'un başkenti Tunus'ta bulunan örgütün 22 üyesi vardır.

Örgütün üyeleri: Cezayir, Bahreyn, Cibuti, Mısır, Irak, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Libya, Moritanya, Fas, Umman, Filistin Kurtuluş Örgütü, Katar, Suudi Arabistan, Somali, Sudan, Suriye, Tunus, Birleşik Arap Emirlikleri, Yemen Arap Cumhuriyeti, Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti. (1979'da İsrail ile imzaladığı Camp David Anlaşmaları sonrasında Mısır'ın üyeliği askıya alınmıştır.)

Arap Para Fonu *(AMF-Arab Monetary Fund)* 1976 yılı Nisanı'nda Fas'ın başkenti Rabat'ta Arap Ülkeleri Ekonomik Konseyi tarafından kabul edilen bir anlaşma ile oluşturuldu. Kuruluşun amaçları, üye ülkelerin ödemeler dengesi sorunlarını gidermek, Arap paralarının karşılıklı değişimini sağlamak, Arap ülkelerinin entegrasyon ve gelişimine katkıda bulunmak, tek bir Arap para biriminin gelişimini teşvik etmek olarak özetlenebilir.

Örgütün başlıca organları: (tüm üyelerin katıldığı) Guvernörler Kurulu, Yürütme Kurulu (9 üyeden oluşur), Borç ve Yatırım Komiteleri. Merkezi Birleşik Arap Emirlikleri'nin başkenti Abu Dabi'de bulunan örgütün 21 üyesi vardır.

Örgütün üyeleri: Cezayir, Bahreyn, Mısır, Irak, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Libya, Moritanya, Fas, Umman, Filistin Kurtuluş Örgütü, Katar, Suudi Arabistan, Somali, Sudan, Suriye, Tunus, Birleşik Arap Emirlikleri, Yemen Arap Cumhuriyeti, Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti'dir. (Mısır'ın üyeliği 1979 Camp David Anlaşmaları'ndan sonra askıya alınmıştır.)

aristokrasi *(aristocracy, aristocratie, Aristokratie)* Siyasal iktidarın, dar ve genellikle soya bağlı bir grupça kullanılması ve bu gruba verilen ad. Eski Yunan'da "aristos" (en iyi) ve "kratein" (güçlü olma) sözcüklerinden türeyen aristokrasi, Plato'ya göre akıllı ve adiller yönetimi demekti. Ortaçağ Avrupası'nda ise daha çok büyük mülk sahipleri veya bunların yönetimi anlamına gelen aristokrasi, esas olarak kalıtımsal bir nitelik taşımakla beraber, para ile de elde edilebilen bir toplumsal statüdür. Günümüzde bu klasik anlamının yanında, herhangi bir alanda ayrıcalığa sahip bir seçkinler grubunu nitelemek için de kullanılmaktadır.

ASEAN *Bkz.* Güneydoğu Asya Devletleri Birliği

asimilasyon *(assimilation, assimilation, Assimilation)* İki veya daha fazla sayıda toplum ya da grubun giderek birbirine benzemeleri süreci. Bu süreçte yer alan toplumlar veya gruplar arasındaki benzerlikler o derece gelişmiştir ki, bunların aynı sosyal yapıya katılmaları, bir başka deyişle "aynı" bir toplumsal birim oluşturdukları bilincini terketmeleri ve kendilerini bir sosyal bütün olarak görmeleri sözkonusudur. Günümüz sosyolojisinde ırk ve etnik köken ile ilgili çalışmalarda da ele alınan asimilasyon kavramı başlıca iki farklı durumu ifade edebilmektedir. Bunlardan birincisinde, asimilasyon, iki toplum ya da grubun yoğun ve sürekli karşılıklı ilişki sonucunda öz kültürlerinden fedakârlık ederek belirli bir ortak kültür yaratmalarıdır. İkinci olarak ise, asimilasyon, bu türden bir süreç içerisinde taraflardan birisi için öz kültürün ortadan kalkması anlamını taşırken bir diğeri için öz kültürün başkalarınca da benimsenmesi demek olmaktadır. ABD'nin ilk dönemlerinde, Avrupa'dan giden göçmenlerin durumu birinci anlamda asimilasyona bir örnek oluştururken, aynı ülkede egemen kültür karşısında Kızılderililer'in konumu ikinci anlamda asimilasyona bir örnektir.

ataşe *(attache, attaché, Attaché)* Bir ülkenin yabancı ülkelerdeki diplomatik misyonlarında belirli bir uzmanlık alanı ile ilgili olarak temsil ve bilgi toplama fonksiyonu gören bir diplomatik görevli. Ataşelerin bu "bilgi toplama" faaliyeti ile "bilgi casusluğu" arasındaki ayrımın pek de belirgin olmadığı, bazılarına göre normal bir "bilgi toplama" olan bir durumun bir başkasına göre açıkça bir "casusluk" olduğu söylenebilir. Ataşenin ilgi alanı olabilecek konuların çeşitliliği, sözkonusu devletin imkânlarıyla ilgili olarak bazı farklılıklar gösterebilirse de esas itibariyle dört ana grup ataşenin varlığından söz edilebilir. Bunlar askerî ataşeler, basın ataşeleri, kültür ataşeleri ve ticaret ataşeleridir. Bununla beraber uluslararası ilişkilere konu olabilecek çeşitli alanlara ilişkin uzmanlaşmanın gelişmesi, bir ataşenin ilgi alanı olabilecek birçok yeni uzmanlık alanı ortaya çıkarmaktadır.

ateşkes *(armistice, armistice, Waffenstillstand)* Bir silahlı çatışmanın belirli bir süre için veya tamamen durdurulması konusunda çatışan taraflarca varılan anlaşma. Böyle bir anlaşma kapsam itibariyle genel nitelikli olabileceği gibi, sadece belirli bir bölgeye ilişkin de olabilir. Ateşkes anlaşması ile çatışan taraflar arasındaki savaş durumu sona ermez. Uluslararası hukuka göre savaşın sona ermesi için bir barış antlaşması yapılması gerekir. Ateşkes anlaşmalarının en önemli fonksiyonu, çatışan taraflara, aralarındaki sonunu görüşmeler yolu ile çözme konusunda yeni bir fırsat yaratmasıdır. Bu çerçevede ateşkes anlaşmaları, üçüncü tarafların çeşitli arabuluculuk, uzlaştırma yöntemleriyle araya girerek, taraflar arasındaki çatışmayı tamamen sona erdirmeyi amaçlayan girişimlerde bulunabilmelerine imkân yaratır.

Atlantik Anayasası *(Atlantic Charter)* 1941 yılı Ağustosu'nda ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Winston Churchill tarafından yayınlanan ortak bildiri. ABD'nin II. Dünya Savaşı'na girişinden yaklaşık dört ay kadar önce Roosevelt ve Churchill, Atlas Okyanusu'nda bir savaş

gemisinde biraraya gelerek, siyasi propaganda açısından önem taşıyan bu metni oluşturdular. Bildiri esas itibariyle iki ülkenin, Nazi Almanyası'nın mağlup edilmesinin ardından oluşturmak istedikleri dünya düzeninin dayanması gereken temel ilkeler niteliğindedir. Bildiride yer alan temel ilkelerden bazıları şunlardır: a) İnsanların korku ve yoksulluktan kurtarılması, onlara düşünce ve inanç özgürlüğü tanınması b) Toprak genişlemelerine karşı çıkılması c) Tüm sınır düzenlemelerinde ulusların kendi kaderlerini tayini ilkesine uyulması d) Tüm halklara kendilerini yönetecek hükümet biçimini seçme özgürlüğü tanınması e) Doğal kaynaklardan yararlanmada eşitlik f) Tüm devletler için barış ve güvenliğin sağlanması g) Açık denizlerde seyir özgürlüğü, Mihver Devletleri'nin silahsızlandırılması ve savaşın bitiminde topyekûn bir silahsızlanma.

Daha sonra Mihver Devletleri'ne karşı savaşan tüm ülkelerce de benimsenen bu ilkeler, Birleşmiş Milletler Anayasası'nın da temelini oluşturdu.

atom bombası *(atom bomb, bomba atomique, Atombombe)* Teknik anlamda bir nükleer bomba türü olan fisyon bombasına, gündelik anlamıyla da tüm nükleer bombalara verilen ad. Atom bombasının temelinde, küçük bir mekânda ve aniden oluşturulan zincirleme tepki yatmaktadır. Bu zincirleme tepkinin ortaya çıkabilmesi için, belirli miktarda bölünebilir madde olan uranyumun (U- 235) kullanılması gerekir. Ortaya çıkan bu tepkinin reaktörlerde denetim altına alınması yolu ile de atom veya fisyon bombası elde edilebilir. Bu işlemi gerçekleştirmek için kullanılan U-235, doğal uranyumun içerisinde bulunduğundan, bomba yapılabilmesi için önce (ki bombayı yapmanın en maliyetli aşamalarından birisi olan) saf ve bölünebilir U-235 üretilmesi gerekmektedir.

II. Dünya Savaşı sırasında ABD'de, başında Robert Oppenheimer'in bulunduğu araştırma kurulu bombanın yapımı için çalışmaları sürdürüyordu. 16 Haziran 1945 tarihinde Alamogordo Çölü'nde ilk denemenin ardından bomba, 6 ve 9 Ağustos 1945 günlerinde Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki kentlerine atılarak ilk defa (ve de şu ana kadar son defa) bir silah olarak kullanıldı.

Avam Kamarası *Bkz.* Birleşik Krallık

Avrupa Ahengi Sistemi *(Concert of Europe, Le Concert Européen)* Napolyon'u mağlup eden devletlerin, Napolyon öncesi Avrupa'nın restorasyonu ve hertürlü ayaklanmayı bastırma amacına yönelik olarak Viyana Kongresi'nin kararları doğrultusunda giriştikleri sıkı işbirliğine verilen ad. 1815-1914 yılları arasında, toplanan çeşitli uluslararası konferanslar yolu ile gerçekleştirilen bu işbirliğinin ilk adımı 26 Eylül 1815'te Prusya, Rusya ve Avusturya'nın Paris'te imzaladıkları "Kutsal İttifak" ile atılmıştır. Kısa bir süre sonra bu işbirliğine İngiltere'nin de katılmasıyla "Dörtlü İttifak" oluşmuştur. 1818'de Fransa'nın da bu sisteme kabulü ile sistemdeki birincil devlet sayısı beşe çıkmıştır. Sözkonusu yapı bu haliyle, günümüzdeki anlamıyla bir uluslararası kuruluş olmaktan uzak gözükmektedir. Belirli bir örgütsel yapı, belirli organlar, belirli bir merkez yoktur. 20. yüzyıl ile birlikte temelleri sarsılan sistem I. Dünya Savaşı ile ortadan kalkmıştır.

Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

(Euratom-European Atomic Energy Community, CEEA-Communauté Européenne de l'Energie Atomique) 1957 yılının 25 Martı'nda İtalya'nın başkenti Roma'da imzalanan ve 1 Ocak 1958'de yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile kurulmuş olan örgüt, Avrupa Topluluğu'nu meydana getiren üç kuruluştan birisidir. Amacı, topluluğa üye ülkeler arasında nükleer endüstrinin gelişmesi için bilgi sağlamaya yönelik araştırmalar yapmak, reaktörlerin kuruluşunda üyeler arasında yardımlaşmayı sağlamak, sözkonusu endüstrilerin oluşturulmasının hukukî ve prosedürel sorunlarının çerçevesini belirlemek, nükleer enerjinin barışçıl amaçlara yönelik olarak kullanılmasını sağlamak gibi noktalarda toplanabilmektedir.

Örgüte ilişkin kararların alındığı organlar Avrupa Topluluğu'nun organlarıdır (Bkz. Avrupa Topluluğu). Merkezi Belçika'nın başkenti Brüksel'de olan kuruluşun üyeleri de topluluk üyeleridir.

Kuruluşun üyeleri: Belçika, Danimarka, Fransa, Federal Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda ve Birleşik Krallık'tır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu *(EEC-Europeon Economic Community, CEE-Communauté Economique Européenne)* 1957 yılının 25 Martı'nda İtalya'nın başkenti Roma'da imzalanan ve 1 Ocak 1958'de yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile kurulmuş olan örgüt, Avrupa Topluluğu'nu meydana getiren üç örgütten birisidir. Ortak Pazar olarak da bilinen örgütün amacı, üye devletlerin ekonomik politikalarının birbirine yaklaştırılması yoluyla, topluluğun bütünü içinde ekonomik çalışmaların uyumlu bir biçimde gelişmesini, sürekli ve dengeli bir gelişmeyi, gittikçe artan bir düzenliliği, üye ülkelerde yaşam düzeyinin hızla yükseltilmesini ve bu devletler arasındaki işbirliğinin gelişmesini desteklemektir.

Örgüt bu amaçlarına ulaşmak için şunları gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Üyeler arasındaki gümrük vergilerini ve miktar kısıtlamalarını kaldırmak; üçüncü devletlere karşı ortak bir gümrük tarifesi ve ortak bir ticaret politikası saptamak; üye devletler arasında kişilerin, hizmetlerin ve sermayelerin serbest dolaşımını önleyen engelleri ortadan kaldırmak; taşımacılık alanında ortak bir politika geliştirmek; topluluk içerisinde serbest rekabeti sağlamak; üye devletlerin ekonomik politikalarının koordinasyonunu sağlayacak önlemlerle, ödeme dengesizliklerine cevap verecek önlemleri almak; belirli sınırlar içinde kalmak kaydıyla, üye devletlerin yasalarını birbirlerine yaklaştırmak; işçiler için bir Avrupa Sosyal Fonu ile kalkınma için bir Avrupa Yatırım Bankası kurmak.

Örgüte ilişkin kararların alındığı organlar Avrupa Topluluğu'nun organlarıdır (Bkz. Avrupa Topluluğu).

Merkezi Belçika'nın başkenti Brüksel'de bulunan örgüt altı ülke tarafından kurulmuş, 1973'te İngiltere, İrlanda ve Danimarka, 1981'de Yunanistan'ın katılmasıyla üye sayısı onikiye yükselmiştir.

Örgütün üyeleri: Belçika, Danimarka, Fransa, Federal Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Birleşik Krallık. "Ortak üyeler" ise Türkiye, İspanya, Portekiz, Kıbrıs ve Malta'dır.

Türkiye, Ankara'da 12 Eylül 1963'te imzalanan ve 1 Aralık 1964'te yürürlüğe giren bir antlaşmayla Topluluğa "ortak üye" olmuştur. Türkiye'nin Topluluk ile olan ilişkileri daha sonra imzalanan protokollerle düzenlenmiştir.

Öte yandan *Lomé Sözleşmesi* çerçevesinde, topluluğun çeşitli Afrika, Karayib ve Pasifik (ACP) ülkeleri ile olan ilişkileri belirli bir düzene sokulmuştur.

Avrupa Hava Taşımacılığı Güvenlik Örgütü *(EUROCONTROL-European Organization for the Safety of Air Navigation)* 13 Aralık 1960'ta Belçika'nın başkenti Brüksel'de imzalanarak 1 Mart 1963'te yürürlüğe giren sözleşme ile oluşturulmuştur. Amacı, genel olarak hava taşımacılığını, özel olarak da hava trafiğini düzenleyecek bir ortak örgüt oluşturmaktır. En önemli organları Daimi Komisyon, Yönetim Komitesi, Hava Trafik Servisi Ajansı ve Genel Direktörlük'tür. Merkezi Belçika'nın başkenti Brüksel'de bulunan örgütün 7 üyesi bulunmaktadır.

Örgütün üyeleri: Belçika, Fransa, Federal Almanya, İrlanda, Lüksemburg, Hollanda ve Birleşik Krallık. (Portekiz ise "ortak üye" statüsündedir.)

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi *(European Convention on Human Rights, La Convention Européenne des Droits de l'Homme)* İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ndeki temel hak ve özgürlükleri bazı yaptırımlara bağlama amacına yönelik olarak Avrupa Konseyi tarafından hazırlanarak kabul edilen sözleşme. 1949'da kurulan Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerin dışişleri bakanları tarafından 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanmıştır. İlgili ülkeler tarafından onaylanan sözleşme 3 Kasım 1953'te yürürlüğe girmiştir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin, devletleri hukuken bağlayıcı niteliği tartışma konusu olabilirken, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, imzacı devletlere hukukî yükümlülükler getiren uluslararası bir sözleşmedir. Sözleşmeye imza koyanların koruyacakları konusunda güvence verdikleri hak ve hürriyetlerin başlıcaları şunlardır: Yaşama hakkı; köleliğin, esaretin, zora dayanan ve zorunlu çalıştırmanın yasak edilmesi; bireyin özgürlük ve güvenlik hakkı; işkencenin, insanî olmayan ve onur kırıcı davranışların yasaklanması; bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından yargılanma hakkı; gerçekleştiği zaman suç sayılmayan bir fiil veya ihmalden mahkûm edilmeme hakkı; bireyin özel ve ailevî hayatına, meskenine ve haberleşmesine karışılmama hakkı; düşünce, inanç ve din özgürlüğü; ifade hürriyeti; toplanma, dernek ve sendika kurma ve bunlara girme hakkı; haksızlığa karşı başvurma hakkı; evlenme hakkı. Bu sözleşmeye ilaveten üye ülkelerin dışişleri bakanları 20 Mart 1952'de Paris'te bir "Ek Protokol" imzalamışlar ve bu protokol 18 Mayıs 1954'te yürürlüğe girmiştir. Protokolde, daha öncekilere ilaveten mülkiyet hakkı, eğitim hakkı ve serbest seçim hakkı da yer almaktadır.

Sözleşmenin 19. maddesinde sözleşmenin gereklerinin yerine getirilip getirilmediğinin denetlenmesi, *Avrupa İnsan Hakları Komisyonu* ve *Avrupa İnsan Hakları Divanı* olmak üzere iki organa bırakılmıştır. Komisyon, her üye devletin bir delege ile temsil edildiği ve üyeleri Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu'nca altı yıllık bir dönem için seçilen bir organdır. Toplantılarını gizli yapan bu organa, a) Üye devletlerden her biri, b) Her gerçek kişi, hükümet dışı her kuruluş veya grup başvurabilir. Yalnız hükümet dışı bir başvurunun dikkate alınabilmesi için, hakkında şikayette bulunulan tarafın, hükümet dışı kesimlerin komisyona başvuru hakkını tanımış olması

gerekmektedir. Bir başvurucuyu kabule değer bulan komisyon, sonunun halli için yedi üyeli bir alt komisyon oluşturur. Bu uzlaştırma çabasından bir sonuç alınamazsa, sözkonusu uyuşmazlıkla ilgili olarak sözleşmenin ihlal edilip edilmediği konusundaki raporunu hazırlar.

Divan ise, Avrupa Konseyi'nin üye sayısı kadar yargıçtan oluşur. Yargıçlar, üye devletlerin sundukları isimler arasından Avrupa Konseyi Danışma Meclisi tarafından dokuz yıllık bir görev süresi için seçilirler. Divan'ın bir davaya bakabilmesi için yetkisinin ilgili devletler tarafından açıkça tanınmış olması gerekmektedir. Komisyon tarafından hazırlanmış olan rapor davanın temel evrakını oluşturur. Her davada bir yazışma evresi, bir de genellikle herkese açık olan oturumlar evresi sözkonusudur. Sonuçta Divan, sözleşmenin ihlal edilip edilmediği konusunda karar verir. Divan'ın kararları kesindir.

Avrupa Komünizmi 1970'lerin ortalarında, İtalyan, İspanyol ve Fransız Komünist Partileri tarafından ortaya atılan bir görüş, bir politika önerisi. Batı Avrupa'nın en büyük Komünist Partileri olan Santiago Carillo'nun liderliğindeki İspanyol, Enrico Berlinguer'in liderliğindeki Fransız Komünist Partileri, Avrupa'nın özel koşullarına daha iyi uyduğunu düşündükleri bir Avrupa Komünizmi anlayışını savunmaya başladılar. Avrupa Komünizmi kimilerine göre sadece "komünistlerin iktidar olabilmek için yaptıkları bir manevra", kimilerine göre de "gerçekte sosyal demokrat olup da komünistlerin de oyunu almayı düşünenlerin pragmatik bir seçimi"dir. Avrupa Komünizmi'nin savunucuları da, bu anlayışın bazı özelliklerini belirlemede birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Bununla beraber Avrupa Komünizmi'nin, geleneksel-Sovyet tipi komünizmden ayrıldığı temel konunun *proletarya diktatörlüğü* olduğu söylenebilir. Avrupa Komünizmi taraftarları, bir siyasal yönetim biçimi olarak proletarya diktatörlüğü kavramını (en azından kendi ülkeleri için) kabul etmemekte, onun yerine çok partili, düşünce özgürlüğünü temel alan bir rejimi benimsemektedirler.

Öte yandan bu görüş taraftarları Avrupa'daki statükoyu temel almakta, bunda meydana gelebilecek bir değişikliğin sonuçlarını değerlendirerek ülkelerinin NATO, AET gibi siyasi ve iktisadi örgütlerde yer almasına temelden karşı çıkmamaktadırlar. Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti bu görüşe karşı olduklarını açıklamakla beraber, bu görüş taraftarlarına karşı eleştirilerinde oldukça ihtiyatlı davranmışlardır. Öte yandan sözkonusu komünist partilerinin 1980'lerden itibaren ülkelerinde önemli ölçüde destek kaybetmeleri de Avrupa Komünizmi'ne olan ilgiyi azaltmıştır.

Avrupa Konseyi 5 Mayıs 1949'da Londra'da imzalanan bir anlaşma ile kurulan siyasi nitelikte bir örgüt. Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, Birleşik Krallık, İsveç, İrlanda, İtalya, Lüksemburg ve Norveç tarafından kurulan örgütün amacı, Avrupa birliğini güçlendirici faaliyetlerde bulunmak ve bölgedeki parlamenter demokrasinin ilkelerini, hukukun ve insan haklarının üstünlüğünü egemen kılma yönünde çaba sarfetmektedir.

Avrupa Konseyi'nin her üyesi, hukukun üstünlüğü ilkesini ve yetkileri altında bulunan her kişinin insan haklarından ve temel özgürlüklerden yararlanması ilkesini ka-

bul eder. Bir üye istediği zaman örgütten ayrılabilir. Bunun yanında, bu koşullara aykırı özellikler gösteren bir üye devlet temsil hakkından bir süre yoksun bırakılabileceği gibi, örgütten çekilmeye çağırılabilir ya da çıkartılabilir.

Örgütün üç ana organı vardır: Bakanlar Komitesi, Danışma Meclisi ve Sekreterlik. Genellikle mayıs ve aralık aylarında toplanan Bakanlar Komitesi, üye ülkelerin dışişleri bakanlarından oluşur. Kararlar, yöntem sorunları dışında oybirliği ile alınır. Danışma Meclisi, her üye devletin ülke nüfusu dikkate alınarak saptanmış olan kontejyanlar dahilinde gönderdiği, üsulüne uygun olarak seçilmiş temsilcilerden oluşur. Bu temsilciler, ülkelerinin hükümetlerini temsilen değil, kendi adlarına görüş bildirirler. Üye sayısı 170 olan Meclis'te kararlar 2/3 çoğunlukla alınır.

Merkezi Fransa'nın Strasbourg kentinde olan örgütün 21 üyesi vardır.

Örgütün üyeleri: Avusturya, Belçika, Kıbrıs, Danimarka, Fransa, Federal Almanya, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Liechtenstein, Lüksemburg, Malta, Hollanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye ve İngiltere. (İsrail, örgütün Danışma Meclisi'nde gözlemci statüsünde bulunmaktadır.)

Avrupa Kömür ve Çelik Birliği *(ECSC-European Coal and Steel Community, CECA-Communauté Européenne du Charbon et de l'Acier)* 18 Nisan 1951'de Paris'te imzalanan bir anlaşma ile kurulan ve 25 Temmuz 1952'de resmen faaliyete geçen iktisadi nitelikli örgüt. Avrupa Topluluğu'nu meydana getiren üç kuruluştan birisidir. Kurucu üyeleri Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg olan örgütün temel amacı, kömür ve çelik işkollarında üyeleri kapsayan tek bir pazar oluşturmak, bir başka deyişle, bir gümrük birliği geliştirmektedir. Bu amaca yönelik olarak, sözkonusu maddelerle ilgili her türlü gümrük vergisi ve miktar kısıtlamaları, üreticiler ve tüketiciler arasında ayırım gözetici işlem ve uygulamalar, her türlü yardımlar ve pazarların bölüşülmesini öngeren kısıtlayıcı uygulamalar yasaklanmıştır. Üyeler arasında işbirliğinin daha da gelişmesi, 1957 Roma Antlaşmaları'yla Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun kuruluşunu da beraberinde getirmiştir.

Örgüte ilişkin kararların alındığı organlar Avrupa Topluluğu'nun organlarıdır (Bkz. Avrupa Topluluğu). Merkezi, Belçika'nın başkenti Brüksel'de bulunan örgütün üyeleri, Avrupa topluluğu üyeleridir.

Örgütün üyeleri: Belçika, Danimarka, Fransa, Federal Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda ve Birleşik Krallık.

Avrupa Nükleer Araştırma Örgütü *(CERN-European Organization for Nuclear Research, Organisation Européenne pour la Recherche Nucléaire)* 1 Temmuz 1953'te Paris'te imzalanan sözleşme ile kurularak 29 Eylül 1954'te resmen faaliyete geçen bir uzmanlık kuruluşu. Örgütün amacı, Avrupa ülkeleri arasında, tamamen bilimsel nitelikli nükleer araştırmalar konusunda işbirliği yapılmasını sağlamaktır. Örgütün başlıca organları Konsey, Konsey Komitesi, Bilim Komitesi ve Malî Komite'dir. Merkezi İviçre'nin Cenevre kentinde bulunan örgütün 13 üyesi vardır.

Örgütün üyeleri: Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Federal Almanya, Yunanistan, İtalya, Hollanda, Norveç, İspanya, İsveç, İsviçre ve Birleşik Kral-

lık. (Türkiye, Polonya ve Yugoslavya da örgütte gözlemci statüsüne sahiptir.)

Avrupa Parlamentosu *Bkz.* Avrupa Topluluğu

Avrupa Serbest Mübadele Birliği *(EFTA-European Free Trade Association)* 4 Ocak 1960 tarihinde İsveç'in başkenti Stockholm'de imzalanan ve 3 Mayıs 1960'ta yürürlüğe giren sözleşmeyle kurulan örgüt. Kurucu üyeleri Avusturya, Danimarka, İngiltere, Norveç, Portekiz, İsveç ve İsviçre olan örgütün amacı, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na bir alternatif oluşturmak için üye ülkeler arasındaki ticaretin geliştirilmesiydi. Bu amaca yönelik olarak, üye ülkeler arasında, besin maddeleriyle ilgili olanlar dışında gümrükler kaldırılmıştır.

Örgütün başlıca organları Konsey, EFTA ve Finlandiya Ortak Konseyi, Konsey Komiteleri, Danışma Komitesi ve Sekreterya'dır. Merkezi İsviçre'nin Cenevre kentinde olan örgütün, İngiltere ve Danimarka'nın AET'ye katılmasıyla üye sayısı 6 olmuştur.

Örgütün üyeleri: Avusturya, İzlanda, Norveç, Portekiz, İsveç ve İsviçre. (Finlandiya örgütte ortak üye statüsündedir.)

Avrupa Topluluğu Avrupa Kömür ve Çelik Birliği, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'ndan oluşan örgütsel yapı. Topluluk, 8 Nisan 1965'te Belçika'nın başkenti Brüksel'de imzalanan ve 1 Temmuz 1967'de yürürlüğe giren antlaşma ile oluşturulmuştur. Topluluğun, kendisini oluşturan örgütlerin amaçlarına ilaveten bir de, üyelerinin siyasal entegrasyonu amacından söz etmek mümkündür.

1967 öncesinde Avrupa Parlamentosu ve Adalet Divanı her üç topluluğun da ortak organı durumundayken, her üç topluluğun ayrı birer Bakanlar Konseyi ve Komisyonu bulunmaktaydı. 1967 sonunda bu organların dördü de ortak bir nitelik kazandı. Bunlardan *Avrupa Parlamentosu,* 1979 Haziranı'na kadar her ülkenin ulusal meclisinin kendi üyeleri arasından gönderdiği temsilcilerden oluşurken, bu tarihten başlayarak her ülkede yapılan doğrudan seçimlerle belirlenen 434 üyeden oluşmaktadır. Ülkelerin her birisine göndereceksi temsilciler için belirli kontenjanlar tanınmıştır. Buna göre Fransa, Federal Almanya, İtalya ve Birleşik Krallık 81'er; Hollanda 25, Belçika ve Yunanistan 25'er, Danimarka 16, İrlanda 15 ve Lüksemburg 6 üyelik hakkına sahiptirler. Örgütün yasama organı görünümündeki Parlamento'da ulusal gruplar değil, Avrupa düzeyinde örgütlenmiş siyasi eğilimler bulunmaktadır. *Konsey* ya da *Bakanlar Konseyi,* üye devletlerin hükümet temsilcilerinden oluşmaktadır. Avrupa Kömür ve Çelik Birliği ile ilgili konularda Komisyon'a oranla daha az insiyatifi olan Konsey, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ile ilgili konularda son sözü söyleme hakkını elinde bulundurmaktadır. Bununla beraber bu örgütlerle ilgili konularda da, Komisyon'un Konsey'e sunduğu ve görüşme zeminini belirleyen bir önerinin Konsey tarafından değiştirilebilmesi için bütün üye ülkelerin bakanlarının oybirliği gerekmektedir.

Komisyon, Topluluğa uluslarüstü niteliğini veren bir organ görünümündedir. Fransa, Federal Almanya, İtalya ve Birleşik Krallığın 2, diğer altı ülkeden de 1'er temsilcinin yer aldığı bu organın üye-

leri, vatandaşı oldukları ülkelerin hükümetlerinden tamamen bağımsızdırlar. Kararların çoğunlukla alındığı bu organ Topluluğun yürütme gücünün önemli bir bölümünü elinde bulundurmaktadır. Nihayet üye devletlerin birlikte seçtikleri yargıçlardan oluşan Adalet Divanı da, Topluluk içerisindeki uygulamaların kurucu antlaşmalara, bu antlaşmalardaki amaç ve ilkelere uygunluğunu denetleyen bir organ görünümündedir.

Belçika'nın başkenti Brüksel, Topluluğun merkezi durumunda gözükmekle beraber, Lüksemburg ve Strasbourg da, örgütün çeşitli organlarının toplantılarını sürdürdükleri kentlerdir. Topluluğun 10 üyesi bulunmaktadır.

Örgütün üyeleri: Belçika, Danimarka, Fransa, Federal Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda ve Birleşik Krallık.

Avrupa Uzay Ajansı Temelleri 31 Temmuz 1973 tarihinde Brüksel'de yapılan Avrupa Uzay Konferansı'nda atılan örgüt 1 Mayıs 1975'te faaliyete geçmiş, 30 Ekim 1980'de de ilgili sözleşmenin üye ülkelerce onayı ile hukukî olarak geçerlik kazanmıştır. Örgütün amacı, uzay teknolojisi ve uzayla ilgili araştırmalar konusunda ve tamamen barışçı amaçlara yönelik olarak Avrupa ülkeleri arasındaki işbirliğini sağlamak ve geliştirmektir. Örgütün başlıca organları, Konsey, Bilim Programı Komitesi, Program Heyeti ve Direktörlük'tür. Merkezi Paris'te bulunan kuruluşun 11 üyesi bulunmaktadır.

Kuruluşun üyeleri: Belçika, Danimarka, Fransa, Federal Almanya, İrlanda, İtalya, Hollanda, İspanya, İsveç, İsviçre ve Birleşik Krallık. (Avusturya ve Norveç ortak üye, Kanada da gözlemci statüsündedir.)

ayaklanma (asi sıfatının tanınması) *(recognition of insurgency, reconnaissance des insurges, Erkennen des Aufständischers)* Uluslararası hukukta "haydut" sıfatı ile "savaşçı" sıfatının arasında bir statü. Eğer bir ülkedeki meşru hükümete karşı başgösteren bir ayaklanma, henüz bir içsavaş halini almamış olmakla beraber, belirli bir örgütlülük çerçevesinde ve belirli siyasi amaçlara yönelik olarak sürdürülüyorsa, üçüncü devletler bu isyancılara "asi" sıfatını tanıyabilirler. Bir gruba asi sıfatının tanınması, o gruba son derece sınırlı bir uluslararası kimlik kazandırmaktadır.

azgelişmişlik *(underdevelopment, sous-développemente, Unterentwickeltheit)* Bir toplumun siyasi, özellikle de sosyo-ekonomik açıdan, gelişmiş toplumların standartlarına göre geri bir konumda bulunması. Günümüzde "geri kalmış", "geri bıraktırılmış", "sanayileşmemiş", "gelişmekte olan" gibi sıfatlarla da ifade edilen, çoğu eskiden sömürge ya da yarısömürge olmuş bu toplumlar dünya nüfusunun yaklaşık 3/4'ünü oluşturmaktadır. Kendi aralarında oldukça farklılıklar gösteren bu toplumların büyük çoğunluğunda rastlanan ortak özellikler şöyle sıralanabilir: 1) Ulusal ve kişi başına düşük gelir 2) Ekonomide düşük verim 3) Yüksek bir okumayazma bilmeyen oranı 4) Oldukça hızlı bir nüfus artışı, buna karşılık ortalama insan ömrünün kısalığı 5) Ülke ekonomisinin genellikle tarıma dayalı olması 6) İhraç mallarının çoğunu tarım ürünleri oluştururken, genellikle sınırlı sayıda üründe uzmanlaşma 7) Genellikle açık veren bir dış ticaret ve ödemeler dengesi ve bu çerçevede önemli ölçüde dış borçlanma 8) Merkezi siyasî örgütlenmenin nisbî zayıflığı.

Bu toplumların gittikçe gelişerek, gelişmişlere yaklaşmakta mı oldukları, yoksa (daha yaygın bir kanıya göre) bu iki grup arasındaki farklılaşmanın giderek daha da mı arttığı, günümüz sosyal bilimcilerinin en çok tartıştıkları konulardan birisidir.

azınlık grubu *(minority group, groupe minoritaire, Minderheitsgruppe)* İçinde yaşadıkları toplumda, nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan gruptan din, dil, etnik köken vb. açılarından farklı özellikler gösteren topluluk. İçinde bulundukları toplumda genellikle çoğunluğun çeşitli farklılaştırıcı önlemleriyle karşılaşan azınlık gruplarının korunması, çeşitli uluslararası sözleşmelerle uluslararası bir güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Bununla beraber, eskiden olduğu gibi günümüzde de, azınlıkların çoğunluk tarafından özümsenmesinden (asimilasyon) sistemli bir şekilde yok edilişine (soykırım) kadar çeşitli durumlarla karşılaşılabilmektedir.

B

Baas Hareketi Temelde Arap ulusçuluğuna dayanan bir radikal akım. 1943'te Suriye'nin Şam kentinde Mişel Eflak ve Salah Bitar adlı iki öğretmen tarafından kurulan Baas Partisi kısa sürede gelişerek Irak, Ürdün ve Lübnan'da da benzer hareketlerin ortaya çıkması sonucunu doğurdu. Hareketin amacı, tek bir Arap ulusu yaratmak, Arapları yabancı boyunduruğundan kurtarmak ve sosyalizm olarak belirtiliyordu. Yalnız bu sosyalizm bir siyasal sistem türü olmaktan çok, ülkenin kalkınmasını, sanayileşmesini sağlayacak bir modeldi. 1950'lerde Irak ve Suriye'de iktidara gelen Baas, giderek sözkonusu ülkelerin orduları ile iç içe geçmeye başladı. Suriye'de 1955, Irak'ta da 1968'den beri tek parti yönetimleri olarak iktidarda bulunan Baas Partileri tam bir "düşman kardeşler" görünümünü verirken partilerin kendi içlerinde de bazı çekişmeler gözlenmektedir.

Bağdat Paktı *Bkz.* Merkezi Anlaşma Örgütü

bağımlılık *(dependence, dépéndance Abhöngigkeit)* İki veya daha fazla sayıdaki uluslararası politika biriminin arasında simetrik -olmayan bir *etki* ilişkisi. Kavram, günümüz uluslararası politika literatüründe başlıca iki anlamda kullanılmaktadır. İlkin, özellikle Anglo-Sakson yazarlar, kavramı, bir A devletinin tutum ve davranışlarının bir başka devletin (B) tutum ve davranışlarıyla açıklanabilmesini, A'nın B'ye bağımlılığı olarak ifade etmektedirler. Bu türden bir bağımlılık kavramı, en azından derecelendirme yolu ile ölçülmeye nisbeten uygun bir görünümdedir. İkinci olarak, uluslararası sistemi

merkez/çevre ikilemi içerisinde gören ve Andre Gunder Frank başta olmak üzere Latin Amerika üzerinde uzmanlaşmış bazı yazarlar ise kavrama devletlerarası bir ilişkinin ötesinde bir anlam yüklemektedirler. Bu bağlamda bağımlılık olgusu, metropol ülkenin karar alma mekanizması, merkez/çevre bağlantısında önemli bir role sahip olan çokuluslu veya uluslaraşırı şirketler, çevredeki yerel karar odakları gibi birimler arasındaki bir ilişki ve bu ilişkinin içerisinde oluştuğu yapı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu türden bir bağımlılık ilişkisinin derecelendirme yolu ile ölçülebilmesi bile oldukça zor gözükmektedir.

bağımsızlık *(independence, indépendance, Unabhängigkeit)* Uluslararası politika ve uluslararası hukuk alanlarında farklı sayılabilecek anlamlarda kullanılan bir kavram. Uluslararası politikada bağımsızlık, bir devletin bir başka devlet veya kuruluşun siyasi, askeri veya ekonomik otoritesine boyun eğmemesi anlamına gelmektedir. Bununla beraber günümüzde bu anlamda bir "tam bağımsızlık"tan söz etmenin çok güç olduğu, hemen hemen bütün devletlerin şu veya bu arada bir başka devletin otoritesinden etkilendiği kabul edilmektedir. Uluslararası hukuk açısından ise bağımsızlık devletin kurucu öğelerinden birisidir. Devletin kurucu öğelerinin başında gelen egemenlik ilkesinin (bkz. egemenlik) uluslararası hukukun alanını sınırlaması dolayısıyla bazı hukukçular bunun yerine bağımsızlık kavramını ikame etmeye çalışmaktadırlar. Bu çerçevede bağımsızlık, uluslararası hukukun süjeleri konumunda bulunan devletlerin yetki limitlerinin uluslararası hukuk kurallarınca belirlenmesi ve garanti altına alınması anlamını taşımaktadır.

bağlantısızlık *(nonalignment, non-alignement, Nicht-Allierten)* Devletlerin dış politikalarında uygulayabilecekleri stratejilerden birisi. II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iki kutuplu dünya birçok devleti bu bloklardan birisine girmeye yöneltmişti. Bununla beraber o yıllarda da Hindistan, Yugoslavya, Mısır, Endonezya, Gana gibi bazı ülkeler, özellikle de Nehru, Tito, Nasır, Sukarno, Nkrumah gibi liderlerin önderliğiyle bloklardan herhangi birisine girmeyi reddederek, 1955 Bandung Konferansı'nda bağlantısızlar grubunun temellerini attılar. Özellikle 1960'lı yıllarda çok sayıda eski sömürgenin bağımsızlığa kavuşarak uluslararası sistem ve Birleşmiş Milletler içerisinde yerini alması ile hareket giderek güç kazandı. 1970'lerden itibaren, kısmen iki kutuplu sistemin giderek gevşemesi kısmen hareketin ortak paydasını oluşturan sömürge durumundan kurtulmak için verilen ulusal kurtuluş mücadelelerinin azalması, kısmen de grubun üye sayısının artması dolayısıyla ortaya çıkan dağınıklık, hareketin eski prestijini yitirmesine sebep oldu.

Bir ülke bağlantısızlar grubu içerisinde yer alabilmek için a) Barış içinde bir arada yaşama ilkesine dayalı bağımsız bir politika izlemeli b) NATO, Varşova Paktı, SEATO veya CENTO gibi çok taraflı askerî ittifaklara katılmamalı c) Özgürlük ve bağımsızlık hareketlerini desteklemeli d) Büyük güçlerle ikili askeri ittifaklara katılmamalı ve de toprakları üzerinde, kendi rızası ile kurulan yabancı askeri üsler bulunmamalıdır. Grubun faaliyetlerini en belirgin bir biçimde ortaya

koyduğu yer de BM Genel Kurulu'dur.

Bakü Kongresi, 1920 III. Enternasyonal (Komintern) tarafından düzenlenen bir toplantı. 1920 yılında Bolşevik liderliği yavaş yavaş Batı'da beklenen devrimin çok yakın olmadığını düşünmeye başlamıştı. Bu durumda Doğu'ya dönen Sovyetler, bu halklarla Batılı kapitalist ülkelere karşı bir ittifak oluşturmaya çalışıyorlardı. İşte Komintern bu amaca yönelik olarak, 1920 yılının Eylülü'nde Bakü'de, büyük çoğunluğu sömürge durumunda bulunan çeşitli Doğu ülkelerinin Komünist Parti temsilcilerinin katıldığı bir kongre düzenlendi. Kongre'deki tartışmalar başlıca iki noktada yoğunlaştı. Doğu halklarının ulusal kurtuluş mücadelelerinin dünya devrimi açısından nasıl değerlendirileceği ve de Komintern'in bu konuda nasıl bir strateji izlemesi gerektiği.

Balfour Bildirisi, 1917 2 Kasım 1917 tarihinde, dönemin İngiliz Dışişleri Bakanı A. J. Balfour tarafından İngiliz Yahudileri'nin ileri gelenlerinden Lord Rothschild'a gönderdiği mektup. Balfour mektubunda, "Filistin'de bulunan Yahudi olmayan toplulukların medeni ve dinsel halklarına, ya da Yahudiler'in bir başka ülkedeki haklarına ve siyasal statülerine halel getirebilecek hiçbir gelişmeye yol açmayacağının anlaşılması koşulu ile, Majesteleri'nin Hükümeti, Filistin'de Yahudi halkı için bir ulusal yurt kurulmasını olumlu karşılamakta ve bu amaca erişilmesini kolaylaştırmak için azami gayret sarfedeceğini belirtmektedir. Siyonist Federasyonu bu açıklamalardan haberdar ederseniz size teşekkür borçlu olurum" demekteydi.

Bu mektubun yazıldığı günlerde Filistin henüz Osmanlı Devleti'nin elinde bulunuyordu. Bundan bir ay sonra Kudüs düştü ve bütün bölge İngiltere'nin denetimine girdi. 1920 San Remo Anlaşması'nda İngiltere'nin payına düşen bölgede bir manda yönetimi kuruldu ve de böylece Balfour Bildirisi'nin uygulamaya konması açısından zemin oluşturuldu.

Balkan Antantı 9 Şubat 1934'te Türkiye, Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya arasında imzalanan antlaşma. Esas amacı, I. Dünya Savaşı sonrasında, bu savaşta kaybettiği toprakları geri almayı amaçlayan Bulgaristan'a karşı bir ittifak oluşturmak olan bu antlaşma, Balkan ülkeleri arasındaki işbirliğini geliştirme konusunda da çaba sarfetmekteydi. II. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan'ı işgali üzerine antlaşma geçerliliğini yitirdi.

Balkan Paktı II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle, Yugoslavya'nın Kominform'dan çıkarılması sonrasında Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında oluşturulan siyasi ittifak. Bu amaca yönelik olarak, ilkin 26 Şubat 1953'te Ankara'da bir Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır. Bunun ardından 9 Ağustos 1954'te, Yugoslavya'nın Bled kentinde aynı devletler arasında bir "İttifak, Siyasi İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması" imzalandı. Bu antlaşmaya göre taraflar, içlerinden birine ya da birkaçına yöneltilen bir saldırıyı kendilerine yöneltmiş addederek, silah gücünü de kapsamak üzere ortak yasal savunma önlemleri alacaklardı.

1955'lerden başlayarak SSCB-Yugoslavya ilişkilerinde ortaya çıkan düzelme, Yugoslavya'nın bu antlaşmaya olan ilgisini azalttı.

Antlaşma bugüne kadar resmen sona ermemiş olmasına rağmen fiilen ortadan kalkmıştır.

Bandung Konferansı, 1955 Bağlantısızlık hareketinin temellerinin atıldığı "Asya-Afrika Ülkeleri Konferansı." Toplanması 1954 yılında Kolombo Konferansı'nda kararlaştırılan bu konferansa, Güney ve Kuzey Kore, Güney Afrika Cumhuriyeti, İsrail ve Milliyetçi Çin dışında, düzenleyiciler dahil 29 ülke davet edilmişti.

Konferans 18 Nisan 1955 tarihinde başlamıştır. Toplantılarda, bir yanda başını Irak, Türkiye ve Pakistan'ın çektiği Batı yanlısı bir grup, diğer yanda da Nehru, Nasır ve Çu-En-Lay'ın kişiliklerinde Hindistan, Mısır ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin liderliğini üstlendikleri Batı-karşıtı, bağlantısızlığı savunan ülkelerden olusan baska bir grup ortaya çıkmıştır. Konferans'ın sonunda yayınlanan bildiriler ve ulaşılan kararlar, ikinci gruba dahil ülkelerin bu konferansa damgalarını vurduklarını göstermektedir. Bu grup, Konferans'ta, çeşitli konulardaki birlikteliğin iyice farkına varmış, böylece 1961 yılında resmileşecek olan bağlantısızlar grubunun temelleri atılmıştır. Endonezya'nın Cava Adası'nda bir kent olan Bandung'ta yapılan konferansa 30 ülke katılmıştır.

Konferansa katılan ülkeler: Hindistan, Pakistan, Endonezya, Seylan, Burma, Afganistan, Altın Sahili, Çin Halk Cumhuriyeti, Etyopya, Filipinler, İran, Irak, Japonya, Laos, Liberya, Libya, Lübnan, Mısır, Nepal, Suudi Arabistan, Sudan, Suriye, Tayland, Türkiye, Ürdün, Vietnam, Vietnam Demokratik Cumhuriyeti, Kamboçya ve Yemen.

barışçı çözüm *(peaceful settlement, solution pasifique, friedliche Lösung)* Devletler arasındaki uyuşmazlıkların güç kullanımı dışındaki yollarla giderilmesi. Devletler arasındaki uyuşmazlıkların çözümünde başvurulan barışçı önlemleri en genel anlamda, *siyasi* ve *hukuki* olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Devletler arasındaki siyasi uyuşmazlıkların diplomasi yolu ile çözümünde, görüşmeler, dostça girişim, arabuluculuk, soruşturma komisyonları, uzlaştırma komisyonları, Birleşmiş Milletler aracılığı ile çözüm yöntemleri kullanılmaktadır. Uyuşmazlıkların hukuki yollardan çözümünde ise başlıca iki yöntem sözkonusudur: Hakemlik ve uluslararası yargı.

Barış Gönüllüleri *(Peace Corps)* 1961 Martı'nda, dönemin ABD Başkanı John F. Kennedy tarafından oluşturulan örgüt. Resmî amacı, "azgelişmiş ülkelerin modernleşmesi açısından ihtiyaç duyulan eğitilmiş insangücü konusunda yardımcı olmak ve bu ülke halklarının Amerikan halkını daha iyi tanımasını sağlamak olarak ifade edilen bu örgütün, gerek ABD kökenli bazı çokuluslu şirketlerle, gerekse ABD Dışişleri Bakanlığı ile oldukça yakın ilişkileri vardı. Bu örgüt aracılığı ile genellikle iki yıllık bir süre için, sayıları yaklaşık 50'yi bulan ve yönetimleri ABD'ye yakın ülkelerden birine giden gönüllüler önce belirli bir eğitime tâbi tutulmaktaydılar. Sonradan bazı gönüllülerin gittikleri yerlerde, bölgenin özellikleri ile ilgili istihbari nitelikte bilgiler topladıkları ortaya çıkmıştır.

barış gücü *(peace-keeping force, les forces de paix)* Barışın tehlikeye düştüğü veya bozulduğu durumlarda, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nce oluşturularak çatışan taraflar arasında tampon olarak kullanılan askeri güç. Çatış-

maya taraf olmayan ülkelerin askeri personelinden oluşan bu birlikler, genellikle çatışan taraflar arasında bir tampon konumunda bulunmakla beraber, çok sayıda da olsa bazan örgütün aldığı karar doğrultusunda doğrudan çalışma içerisinde de yer alabilmektedirler. 1956 Süveyş buhranı sırasında oluşturulan Birleşmiş Milletler Olağanüstü Durum Gücü (UNEF), 1960 Kongo buhranı sırasında oluşturulan Birleşmiş Milletler Kongo Kuvveti (ONUC), 1964 Kıbrıs buhranı sırasında oluşturulan Birleşmiş Milletler Kıbrıs Gücü (UNFICYP) örgütün bu çerçevedeki uygulamalarına birer örnektir.

barış içinde birarada yaşama *(peaceful coexistence, coescistence pacifique, friedliche Koexistenz)* Kapitalist ve sosyalist ülkeler arasında topyekûn bir savaşın kaçınılmazlığını reddeden görüş. Sovyet lideri Nikita Kruşçev, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 1956 yılında toplanan 20. Kongresi'nde bu görüşe yeni bir yorum getiriyordu. Bu yorum esas itibariyle, nükleer bir savaşın her iki tarafın da mahvı olacağının anlaşılmaya başlanmasıyla ilgilidir. Kruşçev'e göre barış içinde birarada yaşama ilkesi, sosyalist ülkelerin kapitalist ülkelerle olan mücadelesinin daha çok ekonomik ve teknolojik alanlara kayması sonucunu doğuracaktı.

Bask Ulusal Bağımsızlık Hareketi *(ETA-Euzkadi Ta Azcatasuna)* Ispanya'nın Bask bölgesinin bağımsızlığı için mücadele eden örgüt. Franco döneminin bütün baskılarına rağmen 1950'lerde belirli bir örgütlenme düzeyine ulaşan ETA militanları, yönetime karşı silahlı mücadeleye başlayarak çeşitli bombalama ve suikast girişimlerine yöneldiler. 1973 yılında, Franco'nun yerini alacak adam gözüyle bakılan Basbakan Carrero Blanco'nun ETA tarafından arabasına bomba yerleştirilerek göldürülmesi, Örgüt'le merkezi yönetim arasındaki mücadeleyi iyice karıştırdı.

Franco sonrası dönemde getirilen değişiklikler çerçevesinde bölgeye özerklik tanınmakla beraber ETA bu gelişmelerden tatmin olmayarak mücadeleye devam etti.

baskı grubu *(pressure group, groupe de pression)* Örgütlenmiş çıkar grubu. Belirli bir toplumsal farklılaşmanın sözkonusu olduğu toplumlarda, aralarındaki ortak çıkarlar çevresinde birleşen ve de bu amaca yönelik olarak iktidarı etkilemeye çalışan örgütlenmiş bir grup olarak tarif edilebilir. Örgütlü yapıları ile çıkar gruplarından ayrılan baskı grupları, iktidar olmaya aday olmamaları ile de siyasi partilerden ayrılırlar. Ayrıca siyasi partilerin sadece siyasetle uğraşmalarına karşılık baskı gruplarının hemen hepsi çıkar birliği oluşturdukları konuya ilişkin olarak faaliyet gösterirler. Baskı gruplarını kendi içerisinde, a) ortak çıkar grupları, b) ortak tutumlar etrafında toplanan gruplar olarak başlıca iki gruba ayrılabilir. İşçi sendikaları birinci gruba örnek oluştururken, insan hakları savunucusu bir dernek ikinci gruba girmektedir.

Batı Afrika Ekonomik Topluluğu *(ECOWAS-Economic Community of West African States, CEDEAQ-Communauté Economique des Etats de l'Afrique de l'Quest)* 28 Mayıs 1975'te Nijerya'nın başkenti Lagos'ta yapılan bir antlaşma

ile kurulan örgütün amacı, üye devletler arasındaki gümrükleri ve ticari kısıtlamaları kaldırmak ve üye ülkelerin ekonomik politikaları arasında bir uyum sağlamaktır. Örgütün başlıca organları, Devlet ve Hükümet Başkanları Üst Kurulu, Bakanlar Konseyi ve Uzmanlık Komisyonları'dır. Merkezi, Nijerya'nın başkenti Lagos'ta bulunan örgütün 16 üyesi bulunmaktadır.

Örgütün üyeleri: Benin, Cape Verde Adaları, Gambia, Gana, Gine, Gine-Bissau, Fildişi Sahili, Liberya, Mali, Moritanya, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone, Togo ve Yukarı Volta.

Batı Avrupa Birliği *(WEU-Western European Union)* 1948 Brüksel Antlaşması çevresinde 1955'te kurulan örgüt. Amacı, üye devletler arasındaki savunma politikalarının koordinasyonunu sağlamak ve üyeler arasındaki siyasal, sosyal, hukuki ve kültürel işbirliğini geliştirmektir. Örgütün başlıca organları şunlardır: Konsey, Genel Sekreterlik ve Meclis. Merkezi Londra'da bulunan örgütün 7 üyesi vardır.

Örgütün üyeleri: Belçika, Fransa, Federal Almanya, İtalya, Lüksemburg, Hollanda ve Birleşik Krallık.

Belgrad Konferansı, 1961 1961 yılının Eylülü'nde Yugoslavya'nın başkentinde yapılan ilk bağlantısız ülkeler zirve toplantısı. Konferans Berlin buhranının ortasında ve Sovyetler Birliği'nin nükleer denemelere yeniden başladığını bildirdiği bir ortamda 25 ülkenin katılımıyla açılmış, bu durum toplantıda yapılan konuşmalara da yansımıştır. Tito, Nasır, Sukorno ve Nknumah'ın en aktif liderler olarak gözüktükleri toplantının sonucunda oybirliği ile kabul edilen 27 maddelik deklerasyonda çeşitli sorunlara değinilmektedir. 1-6 Eylül tarihleri arasında devam eden konferansa 25 ülke katılmıştır.

Konferansa katılan ülkeler: Afganistan, Cezayir, Burma, Kamboçya, Seylan, Kongo, Küba, Kıbrıs, Etyopya, Gana, Gine, Hindistan, Endonezya, Irak, Lübnan, Mali, Fas, Nepal, Suudi Arabistan, Somali, Sudan, Tunus, Birleşik Arap Cumhuriyeti, Yemen ve Yugoslavya.

Benelüks Ekonomi Birliği *(BEU-Benelux Economic Union, UEB-Union Economique de Bénélux)* 3 Şubat 1958'de imzalanan ve 1 Kasım 1960'ta yürürlüğe giren bir antlaşma ile oluşturulan örgüt. Amacı, üyeler arasındaki ekonomik bağları geliştirmek, dış ticarette ve özellikle de gelişmekte olan ülkelerle girişilen mal ve hizmet alım-satımında ortak bir politika izleyebilmektir. Örgütün başlıca organları Bakanlar Komitesi, Parlamentolar-arası Danışma Konseyi Ekonomik Birlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Danışma Konseyi, Benelüks, Adalet Divanı ve Sekreterliktir. Merkezi Brüksel'de bulunan örgütün Belçika, Hollanda ve Lüksemburg olmak üzere üç üyesi bulunmaktadır.

Berlin sorunu Almanya'nın eski başkentinin II. Dünya Savaşı sonrasında bloklararası çatışmaya sahne olan konumu. 1945'te Almanya'nın teslim olması sonrasında bütün Almanya'da olduğu gibi Berlin'de de, İngiltere, Fransa, SSCB ve ABD'den oluşan bir "dörtlü yönetim" oluşturulmuştu. Batılılar ile SSCB arasında başgösteren çeşitli anlaşmazlıklar sonucunda, 1948 yılında kentin durumu kritik bir hal aldı. SSCB Batı Berlin'in Batı ile olan kara bağlantısını kesince, Batılı ülkeler bir hava köprüsü kurarak bağlantıyı bir süre bu şekilde sağladı. Bu ortamda giderek ikiye ayrılmışlığı belirginleşen kentin bu durumu, Fede-

ral ve Demokratik Almanya Cumhuriyetleri'nin ilanı ile daha da pekişti. Nihayet 1961 yılında kenti ikiye ayıran Berlin Duvarı'nın inşaası ile bu ayrım simgesel bir görüntüye de sahip oluyordu. 1970'lerden itibaren iki Almanya arasında başlayan yumuşama, tarafların kent ile ilgili mevcut statükoya uyma konusunda anlaşmaları ile sonuçlandı.

beş büyükler 19. yüzyıl Avrupası'nda İngiltere, Fransa, Rusya, Prusya ve Avusturya-Macaristan İmparatorlukları'na verilen ad. Aynı ifade II. Dünya Savaşı yıllarında da İngiltere, Fransa, ABD, SSCB ve Çin için kullanılmaktaydı. Bu ülkelerin BM Güvenlik Konseyi'nde "veto" hakkına sahip olmaları da, bu imajın günümüze kadar gelen bir uzantısıdır.

beşinci kol *(fifth column, la cinqueme colonne, fünfte Kolonne)* Belirli bir saldırıyla karşı karşıya kalan bir yönetimi içerden yıkmak amacıyla cephe gerisinde girişilen çeşitli yıpratma ve sabotaj eylemlerine ve bu eylemleri gerçekleştirenlere verilen ad. Terimin kökeni 1936-1939 İspanyol İçsavaşı ile ilgilidir. Savaşın sonlarında Madrid'i kusatan dört Franco'cu kolu desteklemek amacıyla kent içerisinde çeşitli sabotaj ve yıpratma eylemlerine girişen Franco'culara bu ad verilmiştir. Benzer bir yöntem Nazi Almanyası tarafından da Avusturya, Çekoslovakya, Norveç gibi ülkelerin ele geçirilişinde kullanılmıştır.

BEU *Bkz.* Benelüks Ekonomik Birliği.

Beyaz Ordu Rus İçsavaşı sırasında (1917-1921) Bolşeviklerin askeri örgütü olan Kızıl Ordu'ya karşı savaşan birliklere verilen ad. Başlarında Çar taraftarı ve Batılı ülkelerce desteklenen Wrangel, Kolçak, Yudeniç, Denikin gibi generallerin bulunduğu ve ülkenin dört bir yanına yayılmış olan bu güçlere, Fransız Devrimi sırasında Cumhuriyetçiler'e karşı savaşan Krallar'ın beyaz bayrak tartışmalarından esinlenerek bu ad verilmiştir.

Beyaz Saray *(White House)* ABD Başkanı'nın Washington'daki resmî ikametgâhına verilen ad.

BIS *Bkz.* Uluslararası Ödemeler Bankası.

bildiri *(declaration, déclaration, Erklärnug)* Belirli bir konuyu ulusal veya uluslararası kamuoyuna duyurmak için yapılan açıklama.

birim-veto sistemi Varsayımsal bir uluslararası sistem türü. Uluslararası politika teorisinde Morton A.Kaplan tarafından geliştirilen bu sistemde yer alan hemen bütün birimler, bir nükleer savaşı başlatabilecek ölçüde nükleer silaha sahip olacaklardır. Böylece günümüzün esas itibariyle iki kutuplu nükleer denge anlayışı, yerini daha değişik bir denge anlayışına bırakacak, sistemdeki birçok birim genel bir barış ya da savaş konusunda söz sahibi olacaklardır. Günümüz dünyasındaki nükleer güç dağılımı henüz bu aşamadan çok uzak gözükmekle beraber, gelişmenin bu yönde olduğu da bir gerçektir.

Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) 28 Haziran 1914'te Avusturya Veliahtı Arşidük Francis Ferdinand'ın bir Sırplı tarafından öldürülmesiyle başlayan savaş.

11 Kasım 1918'de Almanya'nın ateskesi kabul etmesiyle fiilen; başta 28 Haziran 1919'da imzalanan Versailles Antlaşması olmak üzere diğer bazı antlaşmalarla da hukuken sona eren savaş. Dört yıldan fazla süren bu mücadele dünyanın o ana kadar gördüğü en büyük, en tahripkâr savaştı. Bu mücadelede bir yanda Alman, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorlukları yer alırken diğer safta ise başta İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya, Japonya ve ABD olmak üzere 18 devlet bulunmaktaydı. Bütün bu ülkelerde yaklaşık 65 milyon insan silah altına alınırken, ölen, yaralanan, esir alınan ve kaybolanların sayısı bunun yarısına ulaşmaktaydı. Çatışmada ABD, Japonya gibi Avrupa-dışı ülkelerin de yer alması savaşın, bir *dünya savaşı* olma niteliğini gösteriyordu. Öte yandan bu savaş, eskileri gibi sadece cephedeki bir mücadele olmaktan çıkıp, hava akınlarında askeri olmayan hedeflerin bombalanması, uygulanan ablukalardan sivil halkın da yoğun bir biçimde etkilenmesi gibi nedenlerle *topyekün* bir nitelik taşımaktaydı.

Birinci İnönü Muharebesi, 9-11 Ocak 1921 Kurtuluş Savaşı sırasında Türk kuvvetlerinin, Eskişehir demiryolu hattını, kendilerinden gerek sayı gerekse donanım bakımından daha üstün olan Yunan kuvvetlerine karşı başarıyla savunmalarıdır. Bölgedeki Türk ordusuna bağlı bazı kuvvetlerin Çerkes Etem üzerine yöneldiği sırada harekete geçen Yunan ordusu, 9 Ocak'ta yapılan muharebelerde kısmi bir başarı elde etmişti. Çerkes Etem üzerine yönelen kuvvetlerin geri dönmeleri sonrasında toparlanan Türk ordusu, başarılı bir savunma yaparak 15 Mayıs 1919'dan beri devam eden Yunan ilerlemesini ilk defa durdurmayı başarıyordu.

birinci vuruş yeteneği Bir nükleer çatışmada, bir tarafın ilk saldırıyı gerçekleştirdiğinde karşı tarafın cevap verme imkanlarını ortadan kaldırma veya zayıflatma derecesi. Bir ülkenin birinci vuruş yeteneği her şeyden önce elde bulunan nükleer başlıkların miktarına ve bu başlıkları hedeflere ulaştıracak olan gönderme araçlarının gelişmişlik derecesine bağlıdır. Karşı tarafın nükleer silahlarını koruma imkanları, birinci vuruş yeteneğini belirleyen bir diğer faktördür.

Birleşik Arap Cumhuriyeti 1958 Şubatı'nda Mısır ve Suriye'nin birleşmesi sonucunda oluşan birliğin adı. Nasır'ın Arap birliği oluşturma amacının ilk adımı olarak gerçekleşen bu birleşme çok uzun ömürlü olmadı. 1961'de Suriye'nin birlikten ayrılmasıyla son buldu.

Birleşik Krallık - Avam Kamarası *(United Kingdom - House of Commons)* Birleşik Krallık Parlamentosu'nun iki meclisinden biri. Yasama organı niteliğindeki Avam Kamarası, hükümetin hemen her konudaki çalışmasını denetlemekle görevlidir. Beş yıllık bir görev süresi için seçilen 630 üyeden oluşmaktadır. Bu üyelerin 511'i İngiltere, 36'sı Galler, 71'i İskoçya ve 12'si de Kuzey İrlanda'yı temsil etmektedir. Seçme ve seçilme yaşının en az 21 olduğu Avam Kamarası, bütün önemli yasa tasarılarının, özellikle de mali konuların tartışıldığı bir meclistir.

Birleşik Krallık - Kabine *(United Kingdom - Cabinet)* İngiliz siyasal

sisteminde yürütme organlarından biri. Bakanlar Kurulu içerisinde başbakanın öncelikle danıştığı bakanlardan oluşur. Bunların yanında Lordlar Kamarası başkanı Lord Şansölye ve Hazine Şansölyesi de bu kurulun üyesidir. Kabine, ülkenin genel politikasının yürütücüsü durumundadır. Normal olarak haftada bir defa toplanan Kabine'nin faaliyetleri Kabine Sekreterliği'nce düzenlenir. Kabine'de ayrıca, en önemlisi "yasama komisyonu" olan bir dizi alt komisyon faaliyet gösterir.

İngiliz siyasal sisteminde bir de "gölge kabine" geleneğinden söz edilebilir. Muhalefet partisi bazı konularda, Kabine'yi oluşturan bakanlara alternatif üretmek ve o konularda hükümetin uygulamalarını daha yakından izlemek amacıyla, üyeleri muhalefet lideri tarafından belirlenmiş bir kurul oluşturur. Muhalefet partisi iktidar olduğunda, bu gölge kabinede yer alan üyeler genellikle gerçek kabine üyelerine dönüşür.

Birleşik Krallık - Lordlar Kamarası *(United Kingdom House of Lord)* Birleşik Krallık Parlamentosu'nun iki meclisinden biri. Dünyanın en eski meclisi olan bu kurulun kökleri Ortaçağ'dadır. Yetkileri 1911 ve 1949'da çıkarılan yasalarla iyice kısıtlanmış olan bu meclis, günümüzde İngilizler'in geleneklerine bağlılıklarının timsali bir "onur kurulu" niteliğindedir. Meclis üyeleri 6 gruba ayrılırlar: a) Kral soyundan gelen prensler; b) Soydan gelen lordlar: Meclis üyelerinin yaklaşık % 90'ı bu gruptandır. c) İskoçya lordları. d) İrlanda temsilci lordları. e) Hukuk lordları: Ömür boyu atanan hukuk lordları yüksek yargıçlardan oluşur. f) İngiliz Kilisesi'nin yüksek görevlileri.

Birleşik Krallık - Taç *(United Kingdom - The Crown)* İngiliz siyasal sisteminde monarşinin hükümet ile entegrasyonu. Kral veya Kraliçe, kabine ve bakanlardan oluşan Taç, ulusal politikayı oluşturur ve yürütür. Kral veya Kraliçe'nin görünürdeki siyasi liderliğinin ardında, başbakanın liderliğindeki kabinenin siyasal gücü yatmaktadır. Bununla beraber, özellikle bazı dış ilişkilerde Taç'ın prestijinden yararlanılır.

Birleşmiş Milletler Bilim, Eğitim ve Kültür Örgütü *(UNESCO-United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation)* Birleşmiş Milletler bünyesindeki uzmanlık kuruluşlarından biri. 16 Kasım 1945'te Londra'da imzalanan ve 4 Kasım 1946'da yürürlüğe giren bir antlaşma ile kurulan örgüt, 14 Aralık 1946'da BM'ye bağlı bir uzmanlık kuruluşu oldu; amacı üye devletler arasında eğitim, bilim, haberleşme ve kültür alanlarındaki işbirliğini geliştirerek uluslararası barış ve güvenlik ortamının oluşmasına yardımcı olmaktır. Başlıca organları: a) Genel Konferans, b) Yürütme Kurulu (45 üye) ve c) Sekretarya'dır. Merkezi Paris'te bulunan örgütün üye sayısı 154'tür.(*)

BM'ye üye olmayıp da UNESCO'ya üye olan devletler (7): Monaco, San Marino, İsviçre, Namibya ve Tonga, Kore Demokratik Cumhuriyeti, Kore Cumhuriyeti.

BM'ye üye olduğu halde UNESCO üyesi olmayan devletler (11): Antigua ve Barbuda, Bahama Adaları, Cibuti, Saint Christopher and Nevis, Saint Vincent, Solomon Adaları, Güney Afrika Cumhuriyeti, Vanuatu, Vietnam, Batı Samoa ve ABD.

(*) Bu sayı 158 (BM üye sayısı)—4 (11—7) = 154 olarak gösterilmiştir. (BM üyesi olan ve olmayan devletler için Bkz. Birleşmiş Milletler.)

Birleşmiş Milletler Çevre Programı *(UNEP - United Nations Environment Programme)* Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 15 Aralık 1972 tarihli kararı ile kurulan örgüt. Amacı, insanın yaşadığı çevreyi etkileyen tüm konulardaki uluslararası işbirliğini kolaylaştırmak ve hükümetlerin konuya dikkatini çekmektir. Başlıca organları: a) Yürütme Konseyi (58 üye), b) Program Bürosu, c) Çevre Fonu ve Yönetimi Bürosu ve Sekretarya. Yürütme Konseyi'ndeki üyelikler aşağıdaki coğrafi kotalar dahilinde rotasyona tabi tutulmaktadır: Afrika 16, Asya 13, Latin Amerika, Doğu Avrupa 6, Batı Avrupa ve diğerleri 13. Merkezi Kenya'nın başkenti Nairobi'de bulunan örgütün üyeleri, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün üyeleridir. (Bkz. Birleşmiş Milletler Örgütü.)

Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu *(UNICEF - United Nations Children's Fund)* İlkin, 11 Aralık 1946 tarihli Genel Kurul kararı ile geçici nitelikte olmak üzere "Birleşmiş Milletler Olağanüstü Uluslararası Çocuk Fonu" kurulmuş, ardından da 6 Ekim 1953 tarihli bir Genel Kurul kararı ile "Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu" adını alarak sürekli bir nitelik kazanmıştır.

Örgütün amacı, özellikle azgelişmiş ülkelerde çocuk sağlığı ile ilgili hizmetlerin gelişmesini ve de bu ülkelerde yaşayan çocukların genel anlamda mutluluklarının artırılmasını sağlamaktır. Örgütün başlıca organları: Yürütme Konseyi (41 üye), Program Komitesi, İdari ve Malî Komite (18 üye) ve Ulusal Komiteler.

Yürütme Konseyi üyeliklerinin coğrafi dağılımı da şöyledir: Afrika 9, Asya 9, Latin Amerika 6, Doğu Avrupa 4, Batı Avrupa ve diğerleri 12'dir. Bir üyelik ise gruplar arasında rotasyona tabidir. Merkezi New York'ta bulunan örgütün üyeleri, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün üyeleridir. (Bkz. Birleşmiş Milletler Örgütü.)

Birleşmiş Milletler Eğitim ve Araştırma Enstitüsü *(UNITAR - United Nations Institute for Training and Research)* 11 Aralık 1963 tarihli Genel Kurul kararı ile kurulan ve 1965 yılında Birleşmiş Milletler yapısı içerisinde özerk bir kuruluş olarak faaliyete geçen Enstitü'nün amacı, üye ülkelerin sosyal ve ekonomik gelişmelerine katkıda bulunmaktır. Örgütün başlıca organları, Mütevelli Heyeti ve İdari Direktörlük'tür. Örgütün üyeleri Birleşmiş Milletler Örgütü üyeleridir. (Bkz. Birleşmiş Milletler Örgütü.)

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi *(ECOSOC - Economic and Social Council)* Birleşmiş Milletler Örgütü'nün, ekonomik ve sosyal konularla uğraşmak üzere oluşturulmuş bir ana organı. Ekonomik ve Sosyal Konsey, ilgili konularda incelemeler yapabilir, raporlar hazırlayabilir ve bu konularda Genel Kurul'a tavsiyelerde bulunabilir. Uzmanlık kuruluşları arasındaki koordinasyonu da sağlamaya çalışan Konsey'de her üyenin tek oy hakkı vardır ve kararlar çoğunlukla alınır. Konsey'in Afrika'dan 14, Batı Avrupa ve diğerlerinden 13, Asya'dan 11, Latin Amerika'dan 10 ve Doğu Avrupa'dan 6 olmak üzere 54 üyesi vardır. Birleşmiş Milletler Örgütü üyeleri arasından seçilen bu ülkelerin 18'i her yıl yenilenir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu *United Nations General As-*

sembly) Örgütün bütün üyelerinin yer aldığı en geniş kapsamlı örgütlenme. İlk toplantısını 10 Ocak 1946'da yapan Kurul'da her üye en fazla beş temsilci bulundurabilmektedir. Genel Kurul normal olarak, her yıl üç aylık bir süre boyunca faaliyet gösterir. Fakat gerektiğinde "özel" ve/veya "olağanüstü" oturumlar da düzenlenebilir. BM Anayasası'nın 10. maddesinde de ifade edildiği gibi Genel Kurul, örgütün ilgi alanına giren tüm konuları ele alarak görüşebilir ve bu konularda ilgili kuruluşlara tavsiyelerde bulunabilir.

Genel Kurul her yılki oturum için bir Başkan ve 13 Başkan Yardımcısı seçer. Kurul, komisyonlar halinde görev bölüşümü yapmaktadır. Genel Kurul'da yer alan komisyonları başlıca dört grupta toplamak mümkündür: 1) Ana komisyonlar 2) Usul komisyonları 3) Daimi komisyonlar ve 4) *Ad hoc* komisyonlar. Bunlardan ana komisyonlar a) Siyasal İşler ve Güvenlik Komisyonu b) Özel (Ad hoc) Siyasal İşler Komisyonu c) Ekonomik ve Parasal İşler Komisyonu d) Sosyal, İnsancıl ve Kültürel İşler Komisyonu e) Yönetim ve Bütçe İşleri Komisyonu f) Vesayet İşleri Komisyonu ve g) Hukuk İşleri Komisyonu olmak üzere yedi tanedir. Genel Kurul'un usül komisyonları iki tanedir: Genel Komisyon, Yetki Belgeleri Komisyonu. Genel Kurul'un daimi komisyonları da iki tanedir: Bütçe ve İdari İşler Danışma Komisyonu, Katkılar Komisyonu. Nihayet Genel Kurul'un kırk yılı bulan takviminde bir dizi özgül olaya ilişkin *ad hoc* komisyonlar oluşturulmuştur.

Genel Kurul'da her devletin bir oyu vardır. Kararlar çoğunlukla alınır. Bazı konularda karar alınabilmesi için 2/3 çoğunluk gerekmektedir. Bunlar, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin tavsiyeler, Güvenlik Konseyi'nin sürekli olmayan üyelerinin seçimi, Ekonomik ve Sosyal Meclis Üyelerinin seçimi, Vesayet Meclisi'nin bazı üyelerinin seçimi, örgüte yeni üye kabulü, üyelikten çıkarma gibi konulardır. Kurul'un aldığı tüm kararlar hukuken bağlayıcı nitelikte olmayan tavsiye kararlarıdır. Kurul'un üyeleri Birleşmiş Milletler Örgütü üyeleridir (Bkz: Birleşmiş Milletler Örgütü).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi *(United Nations Security Council)* Birleşmiş Milletler Örgütü içerisinde, özellikle barış ve güvenliğin korunmasından sorumlu organ. Güvenlik Konseyi'nin görev ve yetkileri başlıca iki grupta toplanabilir: a) Anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi b) Savaşın, saldırının önlenmesi. Sürüncemede kalması uluslararası barış ve güvenliğin korunması açısından bir sakınca oluşturabilecek olan sorunların barışçı yollarla çözülmesi için Güvenlik Konseyi'ne bazı yetkiler tanınmıştır. Bununla beraber, sözkonusu türden anlaşmazlıkları tarafların görüşme, soruşturma, arabulma, uzlaştırma, hakemlik ve yargı yolu ile kendi aralarında halletmeleri esastır. Güvenlik Konseyi kendisine sunulan veya el koyduğu bir uyuşmazlığın giderilmesinde soruşturma yaptırma, uzlaştırma ve arabuluculuk girişimlerinde bulunma imkânlarına sahiptir. Bu arada barışın tehdit edildiği ve bir saldırının gerçekleştiği durumlarda Konsey çeşitli zorlama önlemleri alabilir. Bunlar ekonomik ilişkileri, çeşitli ulaştırma ve haberleşme ilişkilerini kesme yönünde kararlardır. Bu önlemler yeterli olmadığı takdirde Konsey, askeri müdahaleye varan zorlama önlemlerine başvurabilir.

Konsey oylamalarında çoğunluk ilkesi kabul edilmiştir. Bir kararın alınabilmesi için 15 üyeden 10 üyenin olumlu oy vermesi ve bu 10 içinde beş sürekli üyenin olumlu oyunun da bulunması gerekir. Bir başka deyişle, 14 üye olumlu bir sürekli üye olumsuz oy kullanır, yani kararı veto ederse, karar alınamaz.

Örgütün beş sürekli üyesi ABD, SSCB, Çin Halk Cumhuriyeti, İngiltere ve Fransa'dır. Diğer 10 üye, bir centilmenlik anlaşması çerçevesinde coğrafi ve siyasi dağılım dikkate alınarak Genel Kurul'ca seçilir.

Birleşmiş Milletler Kapital Geliştirme Fonu *(UNCDF - United Nation Capital Development Fund)* Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 13 Aralık 1966 tarihli kararıyla kurulan örgütlenme. Amacı, gelişmekte olan ülkelere borç ve hibe şeklinde yardımlar sağlayarak onların eksik olan kapital kaynaklarını desteklemektir. Başlıca organı 24 üyeli Yürütme Kurulu'dur. Merkezi New York'ta bulunan örgütün üyeleri Birleşmiş Milletler'in üyeleridir (Bkz. Birleşmiş Milletler Örgütü).

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserlik Bürosu *(UNHCR - United Nations Office of High Commissioner for Refugees)* 3 Aralık 1949 tarihli Genel Kurul kararı ile oluşturulan ve 1 Ocak 1951'de faaliyete geçen örgütlenme. Amacı, mültecilerin korunma ve iskânını sağlamak, daha genelde mülteci sorunlarına kalıcı çözümler bulmaktır. Başlıca organları Yürütme Komitesi ve İdari Birimler'dir. Yürütme Komitesi'nin 41 üyesi vardır.

Komite'nin üyeleri: Cezayir, Arjantin, Avustralya, Avusturya, Belçika, Brezilya, Kanada, Çin Halk Cumhuriyeti, Kolombiya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Federal Almanya, Yunanistan, Vatikan, İran, İsrail, İtalya, Japonya, Lübnan, Lesotho, Madagaskar, Fas, Namibya, Hollanda, Nikaragua, Nijerya, Norveç, Sudan, İsveç, İsviçre, Tanzanya, Tayland, Tunus, Türkiye, Uganda, Birleşik Krallık, Birleşik Devletler, Venezuella, Yugoslavya ve Zaire.

Birleşmiş Milletler Örgütü *(UNO - United Nations Organization)* Gelmiş geçmiş en geniş kapsamlı uluslararası örgütlenme örneği. Örgütün kurulması için ilk çalışmalar Dumbarton Oaks'da 1944 yılı sonbaharında yapılmıştır. 1945 Şubatı'nda yapılan Yalta Konferansı'nda da, örgüte ilişkin kararlarda oy verme sorunu çözüme kavuşturularak " Beş Büyükler"e Güvenlik Konseyi'nde veto hakkı tanınmıştır. Nihayet Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiş olan devletler 25 Nisan 1945'te San Francisco'da toplanarak Birleşmiş Milletler Anayasası'nı hazırlamışlardır. 26 Haziran 1945'te kabul edilen Birleşmiş Milletler Anayasası 24 Ekim 1945'te yürürlüğe girmiştir.

Örgütün amaçları, uluslararası barış ve güvenliği korumak ve sürdürmek, uluslar arasında dostça ilişkilerin gelişmesini sağlamak ve üyelerin dış politikalarını birbiri ile uyumlu hale getirmektir. Örgüt bu amaçlara ulaşmak için bütün üye devletlerin egemen eşitliğine ve bütün üyelerin aralarındaki sorunları barışçı yollardan çözmeleri gerektiğine inanır. Ayrıca bütün üyeler (meşru müdafaa durumu dışında) kuvvet kullanmaktan veya kullanma tehdidinde bulunmaktan kaçınacaklar ve örgüt kararlarının uygulanmasını destekleyeceklerdir.

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün

altı temel organı bulunmaktadır: a) Genel Kurul b) Güvenlik Konseyi c) Ekonomik ve Sosyal Konsey d) Vesayet Konseyi e) Uluslararası Adalet Divanı f) Sekreterlik.

Örgüte üye olacak devletlerde aranacak şartlar şunlardır: 1) Barışçı bir devlet olmak 2) BM Anayasası'ndaki yükümleri kabul etmek ve bu yükümlülükleri yerine getirebilecek yetenekte olmak. Merkezi New York'ta bulunan örgütün 158 üyesi bulunmaktadır.

Örgütün üyeleri: Afganistan,Angola, Antigua ve Barbuda, Arjantin, Arnavutluk, Avustralya, Avusturya, Bahama Adaları, Bahreyn, Bangladeş, Barbados, Belçika, Belize, Benin, Butan, Bolivya, Botswana, Brezilya, Bulgaristan, Burma, Burundi, Beyaz Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Cezayir, Kamerun, Kanada, Cape Verde Adaları, Merkezi Afrika Cumhuriyeti, Çad, Şili, Çin Halk Cumhuriyeti, Kolombiya, Comoros, Kongo, Kosta Rika, Küba, Kıbrıs, Çekoslovakya, Danimarka, Cibuti, Dominika, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Mısır, El Salvador, Ekvator Ginesi, Etiyopya, Fuji, Finlandiya, Fransa, Gabon, Gambia, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Federal Almanya Cumhuriyeti, Gana, Grenada, Guatemala, Gine, Gine-Bissau, Guyana, Güney Afrika Cumhuriyeti, Haiti, Honduras, Macaristan, İzlanda, Hindistan, Endonezya, Irak, İran, İrlanda, İspanya, İsrail, İtalya, Fildişi Sahili, Filipinler, Jamaika, Japonya, Ürdün, Kampuçya, Katar, Kenya, Kuveyt, Laos, Lübnan, Lesotho, Liberya, Libya, Lüksemburg, Madagaskar, Malawi, Malezya, Maldiv Adaları, Mali, Malta, Moritanya, Mauritius, Meksika, Moğolistan, Fas, Mozambik, Nepal, Hollanda, Yeni Zellanda, Nikaragua, Nijer, Nijerya, Norveç, Umman, Pakistan, Panama, Popua Yeni Ginesi, Paraguay, Peru, Polonya, Portekiz, Romanya, Rwanda, Saint Christopher ve Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent ve Grenadine Adaları, Sao Tome ve Principe, Suudi Arabistan, Senegal, Seyşel Adaları, Sierra Leone, Singapur, Solomon Adaları, Somali, Sri Lanka, Sudan, Surinam, Swaziland, İsveç, Suriye, Tanzanya, Tayland, Togo, Trinidad ve Tobago, Tunus, Türkiye, Uganda, Ukranya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, SSCB, Birleşik Arap Emirlikleri, Birleşik Krallık, USA, Yukarı Volta, Uruguay, Vanuatu, Vatikan, Venezuella, Vietnam, Batı Samua, Yemen Arap Cumhuriyeti, Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti, Yugoslavya, Yunanistan, Zaira, Zambiya, Zimbabwe.

Bağımsız devlet statüsünde olup da Birleşmiş Milletler Örgütü içerisinde yer almayan ülkeler: Andorra, Milliyetçi Çin (Tayvan), Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Kore Cumhuriyeti, Liechtenstein, Monaco, Nauru, San Marino, İsviçre, Tonga, Tuvalu ve Vatikan'dır.

Birleşmiş Milletler Sekreteryası *(United Nations Secretariat)* Birleşmiş Milletler Örgütü'nün faaliyetini düzenleyen ve yöneten organ. Sekreterya, Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul'a beş yıllık bir dönem için atanan bir Genel Sekreter ile Birleşmiş Milletler Örgütü'nde görevli elemanlardan oluşur. Örgütün faaliyetleri hakkında her yıl Genel Kurul'a bir rapor sunan Genel Sekreter, Birleşmiş Milletler Anayasası'nın 99. maddesi uyarınca, uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiği kanaatine vardığında Güvenlik Konseyi'nin dikkatini çekebilir. Genel Sekreter'in yönetiminde görev yapan uluslararası personel, uyruğu bulunduğu ülkenin hükümetinden direktif almaz.

Örgütte görev yapmış olan Genel Sekreterler sırasıyla, Tryqve Lie, Dag Hammarskjöld (2 dönem), U'Thant (2 dönem), Kurt Waldheim (2 dönem) ve Perez de Cuellar'dır (halen görevde).

Birleşmiş Milletler Sınai Gelişme Örgütü *(UNIDO-United Notions Industrial Development Organization)* Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 17 Kasım 1966 tarihli ka-

rarı ile gerçekleştirilen örgütlenme. Amacı, özellikle azgelişmiş ülkelerin sınai gelişme alanındaki çabalarının koordinasyonu ve desteklenmesidir. Başlıca organları Genel Konferans, 45 üyeli Sınai Gelişme Kurulu, Proje Bölümü, Birleşmiş Sınai Gelişme Fonu ve Sekreterya. Sınai Gelişme Kurulu üyelikleri coğrafi olarak şu şekilde dağılmaktadır. Afrika 10, Asya 8 Latin Amerika 7, Doğu Avrupa 5, Batı Avrupa ve diğerleri 15. Merkezi Viyana'da bulunan örgütün üyeleri Birleşmiş Milletler üyeleridir (Bkz. Birleşmiş Milletler Örgütü).

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü *(UNCTAD-United Nations Conference on Trade and Development)* Genel Kurul'un 30 Aralık 1964 tarihli kararı ile gerçekleştirilen örgütlenme. Kuruluşun amaçları arasında, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek üzere uluslararası ticaretin gelişmesini desteklemek, uluslararası ticarete ilişkin ilkeler ve politikalar saptamak, Birleşmiş Milletler'e bağlı öteki ekonomik kuruluşların ekonomik kalkınma ve uluslararası ticarete ilişkin çabalarında koordinasyon sağlamaya çalışmak, uluslararası ticarete ilişkin çok-taraflı antlaşmalar yapılmasını sağlamak gibi konular yer almaktadır. Örgütün başlıca organları, 120 üyeli Ticaret ve Gelişme Kurulu ve altı ana komisyondur. Örgütün merkezi Cenevre'dedir.

Örgütün üyeleri: Birleşmiş Milletler Örgütü üyeleri (Bkz. Birleşmiş Milletler Örgütü), Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Vatikan, Kore Cumhuriyeti, Liechtenstein, Monaco, Namibya, San Marino, İsviçre ve Tonga'dır.

Birleşmiş Milletler Uluslararası Adalet Divanı *(UCJ-International Court of Justice)* 26 Haziran 1945'te San Francisco'da, Birleşmiş Milletler Anayasası'nın bir parçası olarak imzalanıp kabul edilen ve 24 Ekim 1945'te yürürlüğe giren statüyle oluşmuş bir uluslararası mahkeme. Milletler Cemiyeti döneminde Uluslararası Sürekli Adalet Divanı, Cemiyet organları arasında yer almıyordu. Birleşmiş Milletler Örgütü bünyesinde, bu Divan'ın yerine geçen Uluslararası Adalet Divanı, örgütün 6 ana organından birisi konumundadır. Divan, örgütün başlıca hukuk organıdır. Temel amacı üye devletler arasındaki çatışmaları hukuk yolu ile çözüme kavuşturmaktır. Divan, sadece devletlerin taraf olduğu anlaşmazlıkları ele alır. Divan ilgili tarafların kabul ettikleri ve/veya Birleşmiş Milletler Anayasası veya başka antlaşmalarda belirtilen bütün konuları inceleyerek bir karara varabilir. Ayrıca Güvenlik Konseyi veya Genel Kurul tarafından yetkilendirilmiş bir BM organı, Divan'ın herhangi bir hukuki konuda görüş bildirmesini isteyebilir. Divan statüsünü kabul etmiş olan devletler, aralarındaki hukuki sorunları Divan'a götürmek zorunda değillerdir. Ancak bir ülke, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 36. maddesi uyarınca, karşı tarafın da kabul etmesi kaydı ile Divan'ın vereceği kararı zorunlu olarak değerlendireceğini açıklayabilir.

Merkezi La Haye'de bulunan örgütte, Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi tarafından, basit çoğunlukla ve dokuz yıl için seçilen 15 uluslararası yargıç görev yapmaktadır. Bu yargıçların 1/3'ü, her üç yılda bir seçimle yenilenmektedir.

Örgütün üyeleri: Birleşmiş Milletler üyeleri (Bkz. Birleşmiş Milletler Örgütü) Liechtenstein, San Marino ve İsviçre.

Birleşmiş Milletler Vesayet Konseyi *(United Nations Trusteeship Council)* Birleşmiş Milletler Örgütü'nün 6 temel organından biri. Milletler Cemiyeti'ndeki *Manda Rejimi* yerine Birleşmiş Milletler Örgütü bünyesinde oluşturulan bu organ, eskiden manda rejimi altında bulunan ülkeler, II. Dünya Savaşı sonrasında düşman devletlerden ayrılabilecek ülkeler ve kendi arzularıyla bu rejime bağlanmayı isteyecek ülkelere yönelik olarak düşünülmüştü. Önceki yıllarda bazı bölgeleri vesayeti altında bulunduran Konsey'in günümüzde fonksiyonu giderek azalmıştır. Konsey şu üyelerden oluşmaktadır. a) Vesayet altındaki ülkelerin yönetimiyle görevlendirilmiş üyeler (günümüzde bazı küçük Pasifik Adaları'na ilişkin olarak ABD) b) Güvenlik Konseyi'nin sürekli üyelerinden olup da vesayet altında ülke yönetmeyen ülkeler (Birleşik Krallık, Çin Halk Cumhuriyeti, Fransa ve SSCB) c) Vesayet Meclisi'nin eşit sayıda, bu vesayet rejimi uyarınca ülke yöneten ve yönetmeyen üyelerden oluşmasını sağlamak üzere Genel Kurul tarafından üç yıl için seçilen üyeler. Kararların çoğunlukla alındığı Konsey'de veto işlemez. Her yıl genellikle mayıs-haziran aylarında toplanan Konsey, vesayet altındaki ülkeleri yöneten devletlerin hazırladıkları raporları görüşür ve alınacak önlemleri belirler.

"bir millet, bir devlet" *(ein volk, ein reich)* II. Dünya Savaşı öncesinde Adolft Hitler'in liderliğindeki Alman Nasyonal Sosyalizmi'nin ortaya atmış olduğu bir slogan. Hitler'in 1920'lerde formüle etmiş olduğu yayılmacı Nazi dış politikasının temel dayanaklarından birisi de, I. Dünya Savaşı sonrasında komşu ülkelerin toprakları içinde yaşayan, Almanca konuşan toplulukların tek bir devlet, yani Alman İmparatorluğu çatısı altında toplanması gereğiydi. Hitler 1933'te iktidara geldikten sonra bu politikayı adım adım uyguladı. İlkin 1934'te Avusturya'nın ilhakı (anschluss) girişimi başarısızlıkla sonuçlandı. Fakat bunun hemen ardından Saar bölgesinde yapılan plebisit sonucunda Hitler, bu alandaki ilk başarısını elde etmiş oldu. 1938 yılındaki ikinci denemede Avusturya'nın ilhakını gerçekleştiren Hitler, aynı yıl yapılan Münih Konferansı'nda da, halkın çoğunluğunun Almanca konuştuğu Çekoslovakya'nın Sudetler bölgesini topraklarına kattı. Böylece "bir millet, bir devlet" amacına önemli ölçüde ulaşılmış oluyordu. Fakat Nazi Almanyası'nın yayılması durmadı. Hitler artık "Lebensraum" politikasını uygulamaya başlamıştı (Bkz. Hayat Sahası).

bitişik bölge *(contiguous zone, zone contigue, anqrenzende Zone)* Bir ülkenin karasularının ötesinde, belirli bir genişliğe kadar uzanan ve üzerinde kıyı devletinin belirli ve sınırlı birtakım konularda yetkilere sahip olduğu bir *açık deniz parçası*. Kıyı devletinin bu bölge üzerinde egemenlik hakkı değil, belirli çıkarları koruma hakkı bulunmaktadır. Bu çıkarların neler olduğu konusunda tam bir görüş birliği var olmamakla beraber, bu konular başlıca beş grupta toplanabilir: a) Gümrük ve mali çıkarların korunması b) Güvenlik ve tarafsızlık c) Balıkçılık d) Sabit deniz ürünleri e) Diğer.

blitzkrieg *Bkz.* yıldırım savaşı

bloklar *Bkz.* iki kutuplu sistem

bloksuzluk *Bkz.* bağlantısızlık

Bolşevizm Genel olarak Marksizm'in Lenin ve arkadaşları tarafından anlaşılmış ve uygulanmış, özel olarak da bu kesimin parti anlayışına verilen ad. 1903 yılında Rus Sosyal Demokrat Partisi içinde ayrılık çıkmış, Lenin ve arkadaşları belirli bir süre parti içinde çoğunluğu sağlamışlar bu dönemden itibaren de bu gruba, Rusça "çoğunlukta olanlar" anlamına gelen Bolşevikler denmeye başlanmıştır. Doktrin ve uygulama açısından giderek diğer benzer akımlardan kendilerini ayıran Bolşevikler (Bkz: Leninizm) bir süre sonra kendi partilerini kurmuşlardır (1912). 1917 Şubat Devrimi sırasında henüz ülkelerinin birincil gücü değilken, 1917 Ekim Devrimi sırasında oldukça güçlenerek Geçici Hükümeti iktidardan uzaklaştırmışlar, kendi denetimlerindeki İşçi ve Asker Sovyetleri'nin, ülkenin yeni hükümeti olduğunu ilan etmişlerdir. Bunun ardından (bugün resmi adı Sovyetler Birliği Komünist Partisi olan) partinin adı, Rus Komünist partisi olarak değiştirilmiştir.

bona fide Uluslararası hukuk alanında kullanılan Latince bir terim. Sözlük anlamı "iyi niyetle" demek olan terim, özellikle uluslararası antlaşmaların sağlıklı yorumlanması bakımından önem taşır.

boykot *(boykott, boycottage, Boykott)* Genel anlamda, bir hedefe baskı yapmak amacıyla onunla ilişkiyi kesmek. Uluslararası ilişkiler alanında da, bir ülke veya ülkeler grubundan mal almayı durdurmak anlamını taşır. Uluslararası politika alanında kullanılan bir ekonomik baskı aracı olan boykotun amacı, ekonomik olabileceği gibi, siyasi, askeri veya ideolojik de olabilir. Bir ülkenin boykotu tam bir başarı ile uygulayabilmesi, özel kesimin yaygın olduğu toplumlarda, kamu kesiminin yaygın olduğu toplumlara oranla daha zordur. Dış ticarete ilişkin bir baskı aracı olarak boykot, günümüzde, Arap ülkelerinin İsrail mallarını birçok Kara Afrika devletinin Güney Afrika Cumhuriyeti mallarını boykot etmeleri gibi, daha çok siyasi amaçlı olarak kullanılmaktadır.

böl ve yönet *(divide and rule)* Bir ülkenin, rakibi olan ülke veya ülkeler grubunun iç çelişkilerini sıcak tutup besleyerek onu güçsüz kılması ve böylece kendi denetimi altında bulundurması. Modern zamanlarda bu politikanın en belirgin örneklerinden birisi, Fransa'nın 19. yüzyılın ikinci yarısından 1950'lere kadar Almanya'ya karşı uyguladığı dış politikadır. Gerçekten de Fransa bu dönemde, ilk önce küçük birimlerden oluşan Alman prensliklerinin Prusya etrafında birleşmesini engellemeye çalışmış, sonradan da gerçekleşen bu birleşmeyi elinden geldiğince yıpratma çabasına girişmiştir. Öte yandan, bir devletin aynı politikayı bir devletler grubuna karşı olarak uygulaması da mümkündür. Örneğin İngiltere ve Rusya (sonra SSCB) gibi kıta Avrupası'nın *çevresinde* yer alan devletler de çoğu defa Avrupa'ya bu gözle bakmışlardır. Özellikle İngiltere'nin Avrupa'da izlemiş olduğu "dengenin dengeleyicisi" politikası bu konuda verilebilecek güzel örneklerle doludur (Bkz: Dengenin dengeleyicisi).

Brejnev Doktrini 1968 yılında Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya'ya askeri müdahalede bulunmasını haklı göstermek amacıyla, aynı ülkenin devlet başkanı Leonid Brejnev tarafından geliştirilen tez.

Sovyet lideri Brejnev, Polonya Komünist Partisi'nin 5. Kongresi'nde, 12 Kasım 1968'de yaptığı konuşmada, Sosyalist ülkeler arasında bu gibi durumların olmasının normal olduğunu savunuyordu. Sovyet liderine göre, bir Sosyalist ülkenin iç gelişmeleri bütün Sosyalist ülkeleri ilgilendiren bir durumdu. Sosyalist bir ülkenin egemenliği dünya sosyalizminin çıkarlarına aykırı olamazdı. Böyle bir durum ortaya çıktığında, Sosyalist ülkeler topluluğu adına yapılacak bir müdahale, yerinde bir davranış olacaktı.

Brejnev doktrinine en büyük tepki, başta İtalyan ve İspanyol Komünist Partileri olmak üzere Avrupalı yandaşlardan geldi. Bu olay, Avrupa Komünizmi hareketinin de en önemli uyarıcılarından birisi oldu.

Brest-Litovsk Barış Antlaşması I. Dünya Savaşı'nda Almanya ile Sovyetler Birliği arasındaki savaşı sona erdiren antlaşma. 1917 Devrimi ile iktidara gelen Bolşevikler, ilk iş olarak Çarlık Rusyası'nın yapmış olduğu gizli antlaşmaları açıkladılar. Ardından da Almanya ile temasa geçerek ateşkes istediler. Bunun üzerine ateşkes 15 Aralık 1917'de taraflarca kabul edilerek, 22 Aralık'ta Brest-Litovsk'ta barış görüşmelerine başlandı. Oldukça zorlu geçen, zaman zaman kesintiye uğrayan görüşmeler sonucunda, 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk Barışı imzalandı. Buna göre Sovyetler, Polonya, Litvanya ve Estonya'dan çekiliyordu. Yine Sovyetler, Kars, Ardahan ve Batum'u da Osmanlı Devleti'ne geri veriyordu.

Bu barış Merkezi Devletler'e önemli toprak kazançları sağlamakla kalmayıp, doğu cephelerini de garanti altına alıyordu. Fakat diğer bazı nedenlerden dolayı, 1918 yazından itibaren mücadele, Merkezi Devletler aleyhine gelişmeye başladı.

Bretton-Woods Anlaşmaları II. Dünya Savaşı sonrası dünyasının, uluslararası ödemeler ve sermaye hareketleri açısından düzenlenmesine ilişkin, 1944 yılında yapılan toplantı. 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında yapılan toplantılarda, başlıca iki tez çarpışmıştı. Bunlardan birincisi İngiltere tarafından desteklenen ve uluslararası sistemde *kaydi para* kullanılmasını savunan "Keynes Planı"ydı. Oysa, elinde önemli miktarlarda altın stoku bulunan ABD ise, *Altın Kambiyo Standardı*'nı savunmaktaydı. Sonuçta, 44 ülkelerin yer aldığı konferansta, ABD'nin desteklediği ve "White Planı" olarak bilinen bu ikinci tez daha fazla destek bularak, savaş sonrası dünyasının uluslararası ödemeler sisteminin uzun yıllar temelini oluşturdu.

Britanya Uluslar Topluluğu *British Commonwealth)* Günümüzde oldukça gevşek ve sembolik bir nitelik taşıyan Britanya İmparatorluğu'nun adı. Esas itibariyle kökü daha eskilere gitmekle beraber, formel yapısı 31 Aralık 1931 Westminster Yasası ile belirlenmiştir. Biçimsel anlamda Britanya Taç'ına bağlı olan örgütün başkanı Kraliçe II. Elizabeth'tir. Başlıca organları Hükümet Başkanları Konferansı ve Sekreterya'dır. Merkezi Londra'da bulunan örgütün 43 üyesi vardır:

Örgütün üyeleri: Antigua ve Barbuda, Avustralya, Bahama Adaları, Bangladeş, Barbados, Belize, Bostwana, Kanada, Kıbrıs, Dominik, Fiji, Gambia, Gana, Grenada, Guyana, Hindistan, Jamaika, Kenya, Kiribati, Lesotho, Ma-

lawi, Malezya, Malta, Mauritius, Yeni Zelanda, Nijerya, Popua Yeni Ginesi, St. Lucia, Seyşel Adaları, Sierra Leone, Singapur, Solomon Adaları, Sri Lanka, Swaziland, Tarzanya, Tonga, Trinidad ve Tobago, Uganda, Birleşik Krallık, Vanuatu, Batı Samoa, Zambiya, Zimbabwe.

Özel üyeler: Maldives, Nauru, St. Vincent, Tuvalu.

Bundestag *Bkz.* Federal Alman Cumhuriyeti

burjuvazi *(bourgeoisie, bourgeoisie, Bürgertum)* Bir sosyal sınıf. Terimin kökü Almanca'daki *Burg*'tur. Burg, pazar yeri olan bir kasaba, *burjuva* da kasaba veya kentte oturan, ticaret ve zanaatla uğraşan kişidir. İleriki dönemlerde bu tipik faaliyet alanı sanayiye doğru yönelmiştir. İlk başlarda burjuvalar giderek çökmekte olan feodal sınıfın karşısında, ulusal devletlerin kurulmasında rol alan ulusal monarkların yanında yer almaktaydılar. Bir süre sonra da, giderek gözlenen ekonomik konumlarına uygun bir siyasal ağırlık talep etmeye başladılar. Bu türden mücadeleler çeşitli ülkelerde farklı biçimlerde gelişti. Örneğin İngiltere'de burjuvazi küçük toprak sahibi soylularla ittifak kurarak parlamentodaki durumunu giderek sağlamlaştırdı. Oysa, Fransa'da aristokrasi elindeki iktidarı paylaşmaya hiç yanaşmadı. Bu durumda da Fransa'daki burjuvazi geniş halk kesimleri ile ittifak yaparak devrime yöneldi.

Günümüzde burjuvazi terimi daha çok Marksist literatür içerisinde yer almaktadır. Bu anlamda burjuvazi, üretim araçlarının sahibi ve proletaryanın (işçi sınıfı) karşısında yer alan bir sosyal sınıftır. Bu sınıfın üyelerini, sahibi olduğu ya da kontrol ettiği üretim araçlarının değerine göre büyük, orta, küçük gibi gruplara ayırmak mümkündür.

bürokrasi *(bureaucracy, bureaucratie, Bürokratie)* Gündelik dilde bürokrasi, ülke veya bir kurumun yönetimindeki yavaşlık, kuralların katı ve biçimci bir şekilde uygulanışı anlamını taşır. Sosyal bilim literatüründe ise, devlet ya da bir başka büyük ölçekli örgütlenme bünyesinde belirli alanlarda uzmanlaşmış memurların/bürokratların piramidal bir hiyerarşi çevçevesinde oluşturdukları sosyal kategoriye bürokrasi denmektedir.

Eski dönemlerde bürokrasi, doğrudan kral veya imparatorun emrinde olan, ona veya onun bakanlarına karşı sorumlu olan devlet görevlilerinden oluşmaktaydı. Bunların fonksiyonları arasında vergi toplamak, kamu düzenini sağlamak, bazı kamu hizmetlerinin örgütlenmesini sağlamak sayılabilirdi. Zamanla teknolojik gelişme ve toplumsal işbölümünün, giderek daha geniş bir yönetimsel örgütlenme ihtiyacını ortaya çıkarması, bürokrasinin bu faaliyetler üzerindeki etkisinin artması sonucunu doğurmuştur. Çağımızdaki bu gelişmenin lehinde ve aleyhinde çeşitli görüşler sözkonusudur. Bununla beraber yaygın kanı, aşırı merkezileşmiş bir bürokratik örgütlenmede, bürokratların karar alma açısından konumları ne olursa olsun, ciddi yönetimsel sorunların bulunacağıdır. Bu bağlamda, merkezi bürokrasiye rağmen olmasa da, onu tamamlayıcı nitelikteki yerel yönetimsel örgütlenmelerin kazandığı önem ortadadır.

bütünleşme hareketleri *Bkz.* entegrasyon hareketleri

CACM *Bkz.* Merkezi Amerika Ortak Pazarı

Calvo Cümlesi *(Calvo Clause)* Birçok Latin Amerika ülkesinin anayasasında, yasalarında yabancılara ilişkin yer alan ifade. Uluslararası hukukta, devletler yabancıların haklarını sınırlarken iki genel kurala uymak durumundadırlar. a) *Minimum standart*, bir başka deyişle yabancılara temel insan haklarının tanınması, onların birer hak odağı olarak kabul edilmeleri, kazanılmış haklarına saygı, evlenme, mülk edinme gibi haklarını kullanabilmelerinin sağlanması, b) *Eşitlik*, bir başka deyişle yabancılara ancak ülke vatandaşlarına tanınan hakların tanınması. Biribiriyle çelişen bir konuma da sahip olan bu iki ana ilkeden birincisi, daha çok gelişmiş ülkeler tarafından savunulurken, bazı ülkeler, özellikle de Latin Amerika ülkeleri ikinci ilkeyi öne çıkartmaktadırlar. Bu bağlamda birçok Latin Amerika ülkesinin anayasasında ve yasalarında, bu görüşü destekleyen ve bu konuda birçok çalışma yapmış olan Arjantinli hukukçu Carlos Calvo'nun adı ile anılan bir ifade bulunur. Bu türden bir cümlenin ilgili devletin yabancılara minimum standartta bazı haklar tanıması gereğini ortadan kaldıramayacağı da yaygın olarak kabul edilmektedir.

Camp David Anlaşmaları, 1978 17 Eylül 1978 tarihinde Mısır ile İsrail arasında yapılan anlaşmalar. 1977 yılında Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat ile İsrail Başbakanı Menahem Begin'in birbirlerinin ülkelerine yaptıkları ziyaretlerle başlayan Mısır-İsrail diyalogu, dönemin ABD Başkanı Jimmy Carter'ın iki ülke liderini, Washington yakınlarındaki Camp David'de masa başına oturtmayı başarmasıyla sonuçlandı. Carter'ın da katıldığı görüşmeler 5-17 Eylül tarihleri arasında gerçekleştirildi.

Antlaşmalar iki kısımdan oluşmaktaydı. Birinci kısımda Batı Şeria, Gazze ve Filistin sorunları ele alınmakta, ikincisinde ise Sina Yarımadası ele alınarak, Mısır ile İsrail arasındaki barışın esasları belirlenmekteydi. Birinci anlaşmaya göre, İsrail, Mısır ve Ürdün arasında yapılacak görüşmeler yolu ile Batı Şeria ve Gazze'deki Filistinliler'e özerklik tanınacaktı. İkinci anlaşmada ise, üç ay içerisinde imzalanacak barış antlaşmasından sonraki üç ay içerisinde de İsrail'in bütün Sina Yarımadası'ndan çıkması öngörülüyordu. Nihayet, İsrail-Mısır Barış Antlaşması 26 Mart 1979 tarihinde Washington'da imzalandı. Böylece İsrail ile Mısır arasında 1948 yılından beri sürmekte olan savaş hali sona ermiş oldu. Bu antlaşma, Mısır ile Arap dünyası arasındaki bağların iyice kopmasına ve bu ülkenin belirli bir süre için yalnızlığa itilmesine yol açtı.

CARICOM *Bkz.* Karayipler Topluluğu ve Ortak Pazarı

Casablanca Konferansı, 1943 II. Dünya Savaşı sırasında, ABD Başkanı Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Churchill'in, Müttefik ordularının Kuzey Afrika harekatı öncesinde Fas'ın Casablanca kentinde yaptıkları görüşme. 14-24 Ocak 1943 tarihleri arasında yapılan toplantıya Stalin katılamamıştır. Roosevelt Churchill arasında yapılan görüşmeler sırasında, Almanya'nın SSCB üzerindeki baskısını azaltmak için Sicilya ve Güney İtalya'ya yapılacak çıkarma konusu ele alınmış, Balkanlar'da ikinci bir cephenin açılabilmesi için Türkiye'nin de savaşa katılması amacıyla gerekli askeri hazırlıkların yapılması ve Mihver devletleri kayıtsız şartsız teslim oluncaya kadar mücadeleye devam edilmesi kararlaştırılmıştı.

casus belli Uluslararası hukukta "savaş nedeni" olarak ifade edilebilecek Latince kökenli bir deyim. Özellikle kriz anlarında devletler, kendilerine yönelik olarak hangi tür eylem ve davranışları bir *casus belli* (savaş nedeni) sayacaklarını ilan etmektedirler.

casus foederis Devletler arasında yapılan antlaşmaların *hangi şartlar gerçekleştiğinde işlerlik kazanacağı*. Birçok uluslararası antlaşmada bu konu pek açık değildir. Örneğin, 1939 Alman-İtalyan "Çelik Pakt"ına ilişkin antlaşmada, tarafların "arzu ve beklevişlerine" ters düşecek herhangi bir durumun ortaya çıkmaması halinde antlaşmanın işlerlik kazanması gerekmekteydi. Bazı örneklerde durum biraz daha belirgindir. Örneğin, NATO çerçevesinde askeri özlemler, sadece *üyelerin birisine bir silahlı saldırı gerçekleştirildiği takdirde* işlerlik kazanır, bir başka deyişle *casus foederis* olunur

caudillo İspanyolca'da "siyasi-askeri lider." Terim ilk başlarda 19. yüzyıl Latin Amerikası'nda İspanya'ya karşı yürütülen bağımsızlık mücadelelerinde sivrilen liderler için kullanılan bir sıfattı. Sonradan bu ünvan, 1936'da İspanya'daki iç savaşı kazanan General Franco'ya da verilmiştir.

caydırma Nükleer stratejinin temel kavramlarından birisi. Günümüzün nükleer denge durumu çerçevesinde, nükleer silahların tahrip edici gücünün fiilen kullanılması yolu ile siyasi bir sonuç elde edilebilmesi ihtimali düşük gözükmektedir. Bu durumda nükleer silahların karşı tarafa yönelik caydırma rolü önem kazanmaktadır. Bu anlamda, caydırıcılık, nükleer silahla karşılık verilebileceği ihtimalini gündemde tutarak, rakibi belirli bir davranıştan vazgeçirme olarak tanımlanabilir. Caydırıcılığın etkili olabilmesi bazı koşullara bağlıdır. İlkin caydırıcı gücün algılanabilmesi için, karşı tarafta rasyonel işleyen bir karar alma sürecinin varlığı gerekir. Öte yandan, algılanacak bir güç, yani karşı tarafı caydırmaya yetecek ölçüde nükleer silahın varlığı, etkili bir caydırma için zorunludur. Nihayet bir nükleer stratejinin caydırıcı olabilmesi için inandırıcı olması gerekmektedir.

Teknik anlamda caydırıcılığın artması, o ülkenin ikinci vuruş kapasitesi (bkz: ikinci vuruş kapasitesi) ile yakından ilgilidir. Bir nükleer gücün ikinci vuruş kapasitesini artırması, elindeki nükleer silahların miktarının artırılması ile olduğu kadar, elde olan mevcutların korunması ile de sağlanabilir.

CDC *Bkz.* Merkezi Amerika Demokratik Topluluğu

CEDEAO *Bkz.* Batı Afrika Ekonomik Topluluğu

CEEA *Bkz.* Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

Cenevre Sözleşmeleri, 1949 *(Geneva Conventions)* Uluslararası İnsancıl Hukuk'un en önemli ögelerinden biri olan "dört sözleşme." II. Dünya Savaşı sonrasında, 21 Nisan-12 Ağustos 1949 tarihleri arasında Cenevre'de toplanan uluslararası konferansta, bugün de yürürlükte bulunan dört ana sözleşme imzalanmıştır. 1) Kara savaşında yaralıların ve hastaların durumunu iyileştirme hakkında sözleşme 2) Deniz savaşında yaralıların ve hastaların durumunu iyileştirme sözleşmesi 3) Savaş tutsaklarına yapılacak işlemlere ilişkin sözleşme 4) Savaş zamanında sivil halkın korunmasına ilişkin sözleşme. Bu sözleşmelerden bir süre sonra da, 14 Mayıs 1954'te La Haye'de "Silahlı Çatışma Durumunda Kültür Varlıklarının Korunması Sözleşmesi" imzalanmıştır.

centilmen anlaşması *(gentlemen's agreement, engagements sur parote, Abkommen auf Tren und Glauben)* Ülkeler ve onları temsilen devlet adamları arasında, resmî, hukukî nitelikte bir antlaşma olmadan karşılıklı güven esasına dayanan bir anlaşma. Bu türden anlaşmalara en çok uluslararası örgütler alanında rastlanabilir. Örneğin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin değişir üyelerinin belirli bir coğrafi dağılım dikkate alınarak tanınan kontenjanlar dahilinde belirlenmesi veya Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin, Güvenlik Konseyi'nde veto hakkına sahip beş ülkenin diplomatları dışından seçilmesi, örgüt üyesi ülkeler arasında varolan bu türden anlaşmalar çerçevesinde de mümkün olabilmektedir.

CENTO *Bkz.* Merkezi Antlaşma Örgütü

CERN *Bkz.* Avrupa Nükleer Araştırma Örgütü

Cezayir Konferansı, 1973 Bağlantısız ülkeler devlet ya da hükümet başkanlarının dördüncü zirve toplantısı. 1972 yılında Guyana'nın başkenti Georgetown'da yapılan Bağlantısız Ülkeler Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda toplanması kararlaştırılan konferansın hazırlıkları, 1973 Mayısı'nda Kabil ve aynı yılın Ağustos ayında da Santiago'da sürdürülmüştür. Konferans Cezayir'in başkenti Cezayir'de 5 Eylül 1973 tarihinde başlamış ve dört günde tamamlanmıştır.

Üç yıl önce yapılan Lusaka Zirvesi'nde ortaya çıkmaya başlayan nisbi ağırlığın ekonomik sorunlara kayması olgusu, bu toplantıda daha da belirginleşmiştir. Gerek uluslararası sistemde yer alan bloklar arasındaki "yumuşama"nın etkisi, gerekse bu ülkeleri ilgilendiren siyasal bağımsızlık mücadelelerinin çoğunun başarıya ulaşmış olması, Bağlantısızlar'ı eskiye oranla daha fazla ekonomik sorunlarla ilgilendirmeye yöneltmiştir. Bu gelişim, daha önemli toplantılarda yer almayan bazı Latin Amerika ülkelerinin konferansa ilgi duymasını da beraberinde getirmiştir. Konferansın sonunda yayınlanan dokümanlardan "Ekonomik Bildiri"nin, "Siyasi Bildiri"den daha geniş bir yer tutması bu değerlendirmenin bir kanıtı sayılabilir. Toplantıya 77 ülke katılmıştır.

Toplantıya katılan ülkeler: Afganistan, Cezayir, Arjantin, Bahreyn, Bangladeş, Butan, Bostwana, Burma, Burundi, Kamboçya, Kamerun, Merkezi Afrika Cumhuriyeti, Çad, Şili, Kongo, Küba, Kıbrıs, Dahomey, Mısır, Ekvatoral Gine, Etyopya, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Guyana, Hindistan, Endonezya, Irak, Fildişi Sahili, Jamaika, Ürdün, Kenya, Kuveyt, Laos, Lübnan, Lesotho, Liberya, Libya, Madagaskar, Malawi, Malezya, Mali, Malta, Moritanya, Mauritius, Fas, Nepal, Nijer, Nijerya, Umman, Peru, Katar, Rwanda, Suudi Arabistan, Senegal, Sierra Leone, Singapur, Somali, Güney Vietnam (Geçici Devrimci Hükümet), Sri Lanka, Sudan, Swaziland, Suriye, Tanzanya, Togo, Trinidad ve Tobago, Tunus, Uganda, Birleşik Arap Emirlikleri, Yukarı Volta, Yemen Arap Cumhuriyeti, Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti, Yugoslavya, Zaire ve Zambiya. Toplantıya gözlemci gönderen ülkeler 9 tanedir: Borbados, Bolivya, Brezilya, Kolombiya, Ekvator, Meksika, Panama, Uruguay ve Venezuella. Avusturya, Finlandiya ve İsveç de toplantıya misafir statüsü ile katılmışlardır.

[Cezayir] Ulusal Kurtuluş Cephesi *(FLN-Front de la Libération Nationale)* Cezayir'in Fransa'ya karşı yürüttüğü bağımsızlık mücadelesinin liderliğini yapan örgüt. 1954 yılının Kasım ayında Ben Bella'nın liderliğinde, ülkesindeki Fransız-lar'a karşı mücadeleye başlayan örgüt, ilk başlarda tüm Araplar'ı etrafında toplayamamakla beraber, çok kısa bir sürede ülkenin bağımsızlık mücadelelerinin birincil odağı oldu. Örgüte karşı en önemli direnç, Cezayir'e yerleşmiş Fransızlar'dan geliyordu. Fakat gerek bu kesimin gücü, gerekse bölgedeki büyük Fransız askeri gücü, FLN'yi dize getirmeye yetmedi. 1958'de bu nedenle ortaya çıkan kriz ile Fransa'da IV. Cumhuriyet tarihe karışarak yerini V. Cumhuriyet'e bırakıyordu. Bu dönemin mimarı General Charles de Gaulle, Fransız kamuoyundaki gelişmeleri dikkate alarak, 1961'den itibaren FLN ile doğrudan temas kurdu.

Bunun üzerine Cezayir'de yerleşmiş olan Fransızlar, Gizli Ordu Örgütü'nü/OAS-L'Organisation de L'Armée Secrète) oluşturarak, özellikle FLN'ye yönelik kanlı eylemlere giriştiler. Fakat Cezayirli liderlerle anlaşan de Gaulle, 1 Temmuz 1962'de Cezayir'de yapılan oylamada halkın yüzde 91'i bağımsızlık isteyince, 3 Temmuz 1962'de Cezayir'in bağımsızlığını ilân etti. Yeni devlette FNL iktidar kadrolarını oluştururken, hareket içerisindeki liderlik mücadelesini de Ben Bella kazanıyordu.

chartizm 19. yüzyıl İngilteresi'nde işçilerin seçimlere daha etkin bir biçimde katılabilmesi doğrultusunda mücadele veren hareket. İngiliz seçim sisteminde 1832 yılında yapılan bazı değişikliklerle orta sınıfa oy hakkı tanınmasına rağmen, aynı hak işçilere tanınmamıştı. Bunun üzerine William Lovett'in liderliğinde hareketin altı maddelik programı geliştirilerek savunulmaya başlandı. Bu programdaki talepler şunlardı: a) Genel oy sistemi b) Seçim bölgelerinin yeniden düzenlenmesi c) Gizli oy, açık sayım d) Gayrimenkul sahibi olmayanların da seçilebilmesi e) Parlamento üyelerine ödenek verilmesi f) Seçim döneminin bir yıla indirilmesi. 1839'da bu taleplerin yerine getirilmesini isteyen 1 milyon 280 bin imzalı bir dilekçe Avam Kamarası tarafından dikkate alınmayınca olaylar çıktı. Bu isyanın bastırılmasının ardından 1842'de hareketin taraftarları yeniden, bu defa 3 milyon imza topladılarsa da sonuç değişmedi. 1848 ihtilalleri sırasındaki benzer bir girişimin de başarısızlığa uğra-

masından sonra hareket canlılığını kaybetti.

CIA *Bkz.* Merkezi Haberalma Örgütü

COMECON *Bkz.* Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi

Commonwealth *Bkz.* Britanya Uluslar Topluluğu

conditio sine qua non Uluslararası hukuk ve diplomasi alanında kullanılan Latince bir terim. Sözlük anlamı "zorunlu koşul" olarak verilebilecek olan terim en genel anlamda, bir diplomasi veya uluslararası hukuk sorununda tarafların bir uzlaşma ve anlaşma zemini açısından "olmazsa olmaz" olarak gördükleri bir konuya işaret etmektedir.

cumhuriyet *(republic, république, Republik)* Bir devlet biçimi. En genel anlamda, egemenliğin doğrudan veya dolaylı bir biçimde halkın seçtiği temsilciler tarafından kullanımı demek olan cumhuriyet, bir devlet biçimi olarak monarşi ve oligarşinin karşıtıdır. Cumhuriyet türü bir devlet örgütlenmesinde yöneticiler: a) Seçilmeden veya seçilmiş bir yetkili tarafından atanmadan herhangi bir göreve gelemezler b) Görev sürelerinin uzaması ancak yeniden seçilmeleri veya atanmaları halinde mümkün olabilir c) Herhangi bir yasadışı davranışla ilgili olarak yargı önünde hesap vermek zorundadırlar. Günümüzde monarşiler dışındaki tüm devletler genellikle bu adla anılmaktadırlar.

Cumhuriyetçi Parti-ABD ABD'nin iki büyük siyasi partisinden biri. 1850'li yıllarda köleciliğe karşı bir parti olarak örgütlendi. 1860'ta adayı Abraham Lincoln'un başkan seçilmesi ve onun İçsavaş'ta sağladığı başarı sonrasında, ABD siyasal sahnesinde oluşan Cumhuriyetçi Parti egemenliği 1930'lara kadar sürdü. 1932'de Hoover'ın Demokrat Roosevelt karşısında uğradığı yenilgiden sonra bir süre sarsıntı geçiren Parti, II. Dünya Savaşı sonrasında yeniden toparlanarak Eisenhower, Nixon ve Reagan'ın ikişer dönemlik başkanlıkları ile ülke siyasi hayatına ağırlığını koydu.

Parti örgütlenmesine göre en yetkili organ, her federe devletten gönderilen üç üyeden oluşan Ulusal Komite'dir. Bu Ulusal Komite partinin genel politikasının, stratejisinin ve seçim sorunlarının tartışılarak karara bağlandığı yerdir. Ülkedeki federal örgütlenmeye bağlı olarak, her federe devlette Merkez Komitesi'nden, seçmene en yakın parti görevlisi olan "kaptan"lara (captain) kadar uzanan bir örgütlenme yapısı sözkonusudur.

cunta *(junta, junte, Junta)* Latince kökenli İspanyolca bir terim. Sözlük anlamı, belirli bir amaç, genellikle de siyasi bir amaç için bir araya gelmiş bir grup olarak belirtilebilir. Günümüz siyasi literatüründe ise genellikle, hükümet darbesi ile yönetimi ele geçiren asker grupları için kullanılmaktadır.

Curzon Hattı İngiltere dışişleri bakanlarından Lord Curzon'un adı ile anılan Polonya-Sovyetler Birliği sınır hattı. I. Dünya Savaşı sonrasında Polonya Cumhuriyeti kurulurken, ülkenin doğu sınırı Lord Curzon'un önerdiği hat olmuştu. Bundan bir yıl sonra 1921'de, Pilsudski'nin önderliğindeki Polonya, Sovyetler'e karşı yürüttüğü sa-

vaşta sınırlarını doğuya doğru yaklaşık yüz mil kadar genişletti. Bununla beraber II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyet-Polonya sınırı yeniden yaklaşık olarak Curzon Hattı'na döndü.

Ç

Çekoslovakya buhranı, 1968 Çekoslovakya'da görülen liberalleşme eğilimine karşı Sovyetler Birliği'nin müdahalesi ile ortaya çıkan durum. 1968 yılının Ocak ayı başlarında Çekoslovakya Komünist Partisi başkanlığına Alexander Dubçek'in gelişiyle birlikte ülkede bir liberalleşme eğilimi gözlenmeye başlandı. Çeşitli görevlere liberalleşme eğilimi taraftarlarının gelmesi üzerine, Sovyetler bu hareketin sona erdirilmesi için uyarıda bulunduysa da Dubçek tutumunu değiştirmedi. Bunun üzerine Sovyet, Polonya, Doğu Almanya, Macaristan ve Bulgaristan silahlı kuvvetlerine bağlı birlikler harekete geçerek Çekoslovakya'yı işgal ettiler. Bir süre sonra Dubçek ve arkadaşları görevlerinden uzaklaştırıldılar. Sovyetler gelişmeleri Varşova Paktı ittifakının bir iç sorunu olarak görürken, ülkelerin büyük çoğunluğu Çekoslovakya'nın egemenliğinin açıkça çiğnenişi olarak değerlendiriyorlardı. Olayı değerlendirmedeki bu farklılaşma, dünyadaki çeşitli sol hareketler arasında da önemli ayrışmalara sebep olmuş, bir tarafta Brejnev Doktrini, diğer tarafta da Avrupa Komünizmi anlayışları ortaya çıkmıştır.

Çevreleme Politikası *(containment Policy)* II. Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin Sovyetler Birliği'ne karşı uyguladığı uluslararası strateji. II. Dünya Savaşı'nın iki büyük müttefiki ABD ile SSCB, savaş sonrasında farklı siyasi ve sosyal değerlerin temsilciliği ile de pekişen kıyasıya bir rekabet içerisine girdiler. Bu çerçevede ABD, Sovyetler Birliği'nin etki alanını genişletmesini önlemek için bu ülkenin çevresinde, gerek tarihî, gerekse siyasi nedenlerle ona pek yakınlık duymayan ülkelerle bir ittifaklar zinciri oluşturarak onu "çevreleme"yi amaçlıyordu. Teorik çerçevesini George F. Kennan'ın çizdiği bu görüş doğrultusunda oluşan NATO, Balkan Paktı, Bağdat Paktı (CENTO), SEATO ve ANZUS Paktı, sözkonusu politikanın somut örnekleriydiler.

çıkar grubu *(interest group, groupe de pression, Interessenkreis)* Siyasal bilim literatüründe örgütlenmemiş baskı gruplarına verilen ad. Genel olarak, maddi ya da manevi çıkarlarını korumak ya da geliştirmek için birlikte hareket etmesi beklenen gruplara çıkar grubu denmektedir. Örneğin memurlar, sanatçılar, doktorlar vb. birer çıkar grubudurlar (Bkz: baskı grubu).

çifte vatandaşlık *(dual nationality, nationalité duel, Doppelstaatsangehörigkeit)* Bir kişinin aynı anda birden çok ülkenin vatandaşı sta-

tüsünde bulunması. Böyle bir durumda kişi genellikle, bir ülkenin vatandaşlığını ailesi yolu ile, yani kan bağıyla (jus sanguinis) elde ederken, bir diğerinin vatandaşlığını da doğduğu toprak (jus soli) olduğundan kazanmaktadır. Böyle bir durumdaki kişinin hak ve yükümlülükler açısından, bazen birbirleri ile çatışan iki ayrı hukuk sistemine de tâbi olması sözkonusudur. Örneğin, kendisinden her iki ülkedeki zorunlu askerlik hizmetini yerine getirmesi istenebilir. Böyle bir durumda, dikkate alınacak özel bir anlaşma mevcut değilse, kişi üzerinde fiili denetime sahip olan ülke hizmeti talep etmede daha şanslıdır.

çift tetik *Bkz.* Çok Taraflı Nükleer Güç.

Çin Halk Cumhuriyeti-Devlet Konseyi Çin Halk Cumhuriyeti siyasi sistemi içerisinde devlet gücünün ve yönetiminin temsil edildiği en yüksek idari organ, yürütme gücünü elinde bulunduran kurul. Başbakan, başbakan yardımcıları, bakanlar ve komisyonlarda görevlendirilmiş bakanlar, bu kurulun başta gelen üyeleridirler. Çeşitli idari kararlar olarak bunları uygulamak, Ulusal Halk Meclisi'ne yasa tasarıları sunmak, ulusal ekonomik plan ve bütçeyi hazırlamak, yerel yönetim organlarının çalışmalarını koordine etmek, idari personeli atamak veya görevden almak gibi hak ve görevler bu meclisin sorumlulukları arasındadır.

Çin Halk Cumhuriyeti-Ulusal Halk Meclisi Çin Halk Cumhuriyeti'nde devletin en yüksek organı. Meclis üyeleri, eyalet halk meclisleri, özerk bölgeler halk meclisleri, merkezi otoriteye bağlı belediyeler ve ordu tarafından seçilir. Seçimlerin beş yılda bir yapıldığı Ulusal Halk Meclisi yılda bir defa toplantı yapar. Görev ve yetkileri arasında anayasayı değiştirmek, yasaları yapmak, bazı önemli atamaları gerçekleştirmek, savaş ve barışa karar vermek de bulunan Ulusal Halk Meclisi'nin sürekli görev yapan organı Daimi Komite'dir. Meclis'e karşı sorumlu olan Daimi Komite'nin üyeleri de doğrudan Meclis tarafından seçilir. Meclis toplantıda olmadığı durumda hemen hemen her konuda Meclis'in yetkilerini kullanan bu Komite'nin başında bir Komite Başkanı bulunur.

Çin Komünist Partisi Çin Halk Cumhuriyeti'nin siyasal hayatında belirleyici role sahip en önemli siyasal kuruluş. Partinin en yüksek organı Parti Ulusal Kongresi'dir. Bu kurulun toplantıda olmadığı zamanlarda ise Merkez Komitesi en yüksek organdır. Ulusal Kongre'nin beş yılda bir toplandığı hatırlanırsa Merkez Komitesi'nin önemi daha da iyi anlaşılabilir. Merkez Komitesi'nin yapısı içinde de bir Politbüro vardır. Merkez Komitesi toplantıda olmadığı zamanlarda onun adına Politbüro ya da Politbüro Daimi Komitesi yetkileri kullanır.

Parti üyesi olabilme yaşı 18'dir. Parti üyeliği için iki asıl üyenin tavsiyesi gerekir. Başvuru kabul edilirse, aday üyenin bir yıllık bir deneme süresi vardır. Asıl üyelik bu aşamanın sonrasında kazanılabilir. Bugün Çin Komünist Partisi'nin yaklaşık 40 milyon üyesi bulunmaktadır.

Çin-Sovyet Çatışması II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan "Doğu Bloku"nun bu iki büyük üyesi arasında 1950'lerin ortalarında başlayıp günümüze dek uzanan mü-

cadele. İlk başlarda, ÇHC-SSCB arasında çok sıcak olmamakla beraber olumlu ilişkiler sözkonusuydu fakat Kruşçev'in iktidara gelmesinin ardından 1956 yılında toplanan SBKP 20. Kongresi sonrasında, iki ülke arasındaki ilişkiler giderek bozulmaya başladı. ÇKP, Kruşçev'in Stalin eleştirisi kampanyasını hem ideolojik, hem de pragmatik nedenlerden dolayı pek desteklemiyordu. Kapitalizm ile "barış içinde bir arada yaşama"nın mümkün olmadığını savunan ÇKP, "Sosyalistler'in barışçı yollarla da iktidar olabilecekleri" tezini ise bir revizyonizm, bir sapma olarak değerlendirmekteydi. Öte yandan Stalin'in şahsında tek kişi yönetiminin eleştirisinde de fazla ileri gidilmişti. Çünkü ÇHC'de de tartışmasız tek bir lider söz konusuydu. Aslında, iki ülke yönetimleri arasındaki anlaşmazlıkta ideolojik çatışma önemli bir yer tutmakla birlikte, belki de en önemli anlaşmazlıklar reel politika alanındaydı. ABD ile ulaşılan nükleer denge çerçevesinde esas itibariyle statükodan yana bir SSCB yönetimine karşılık, dünyada kendisine daha iyi bir konum sağlamaya çalışan Çinli yöneticiler kendi açılarından bu statükoya karşıydılar. 1960'lı yılların sonlarına doğru ÇHC-SSCB ilişkileri iyice bozuldu. ÇHC, SSCB'yi "ABD'den de daha tehlikeli" bir düşman olarak görmeye başladı. Sonradan "anti-hegemonyacı tutum" olarak bilinen bu politika Çin'in Batı'ya açılmasının da anahtarı olmuştu. İki ülke arasındaki ilişkiler son yıllarda bazı olumlu gelişmeler göstermekle beraber, esas itibariyle gerginliğini korumaktadır.

çoğulculuk *(pluralism, pluralisme, Pluralismus)* Geniş anlamda, farklı etnik, dini, ekonomik, siyasi, kültürel vb. çıkarları temsil eden kurum ve örgütlenmelerden oluşan bir toplumsal yapıyı betimleyen terim. Toplumsal yapıda "bir örnekliğin" karşıtı olan bu terim daha dar anlamda, siyasi iktidarın paylaşılış biçimi olarak da kullanılmaktadır. Bu anlamda çoğulculuk siyasi kararların alınmasında, toplumdaki farklı kesimleri ve çıkarları temsil eden siyasi parti, baskı grubu gibi odakların belirgin bir şekilde etkide bulunabildikleri yönetim biçimidir. Terim bu anlamıyla da siyasi iktidarın otoriter ya da totaliter örgütlenişinin karşıtı bir özellik taşımaktadır.

çoğunluk egemenliği (majority rule, gouvernement majorité, Herrschaft der Mehrheit) Demokrasinin temel kurallarından biri. Demokratik anlayış çerçevesinde çoğunluk, yönetme hak ve iktidarına sahiptir. Bu, demokrasiden söz edilebilmesi için *sine qua non* (olmazsa olmaz) bir koşuldur. Bir başka deyişle, bir ülkede iktidar çoğunluk temsilcileri tarafından oluşturulmamış, dar bir elit gruba bırakılmışsa o ülkede demokrasiden söz edilemez. Öte yandan demokrasi teorisinde çoğunluk egemenliği, azınlığın hakları korunabildiğinde bir anlam ifade eder. Bir başka deyişle azınlık da, çoğunluğu eleştirebilmeli, ona alternatifler sunabilmeli ve çoğunluk olabilme imkanına sahip olmalıdır.

Çok Başlıklı Füzeler *(MRV-Multiple Re-entry Vehicles)* Nükleer silah teknolojisinde, birden çok nükleer başlık taşıyan gönderme araçlarına verilen ad. 1960'ların ortalarında ABD tarafından geliştirilen bu füzelerde bulunan birden çok savaş başlığı, fırlatılmadan belirli bir süre sonra ana araçtan ayrılmakta, birbirlerine yakın

yörüngeler izleyerek aynı hedefe yönelmektedirler. Bu silahların en büyük avantajı, karşı tarafın "Füzesavar Füze"leri (ABM-Antiballistic Missile) tarafından yakalanarak etkisiz hale getirilmelerinin çok zor olmasıdır.

Çok başlıklı füzelerin daha gelişmiş benzer bir türü de "Ayrı Hedeflere Yöneltilen Çok Başlıklı Füzeler" (MIRV-Multiple Independently Targeted Re-entry Vehicles) olmaktadır. Bu sistemde ise bir gönderme aracında bulunan birden çok nükleer başlık ayrı ayrı hedeflere yönlendirilebilmektedir. Bu füzeler günümüzde gerek ABD, gerekse SSCB tarafından en yaygın olarak kullanılan sistemi oluşturmaktadırlar. ABD'nin Poseidon, Minuteman III ve M-X'leri, SSCB'nin SS-19'ları bu kategoriden silahlardır.

çok kutuplu sistem *Bkz.* iki kutuplu sistem

Çok Taraflı Nükleer Güç *(MLF-Multilateral Force)* Batı bloku içerisinde 1960'ların başında ABD tarafından ortaya atılan nükleer silahların kullanımını paylaşma girişimi, NATO'nun nükleer savunma stratejisi olarak "Esnek Karşılık" anlayışına yönelmesi, ABD'nin Avrupa'yı savunma sözünü ne oranda tutacağı konusunda bir dizi tartışmanın doğmasına yol açmıştı. Bu durumda da ABD yönetimi MLF projesini ortaya atmış, bu yolla özellikle de Avrupalı müttefikleri, nükleer silah üretimi yerine, nükleer silah paylaşımına ikna etmeye çalışmıştı. Bu projeye katılacak tüm ülkeler, bu amaçla ayırdıkları güçlerini tamamen NATO emrine verecekler, masraflara da ortaklaşa katılacaklardı. Bu yolla bir araya getirilecek nükleer güç bazı ülkelerde üslendirilmek yerine denizaltı ve gemilerde bulundurulacaktı. Bu silahların kullanılması ortaklaşa alınacak bir kararla mümkün olabilecekti. Çeşitli Avrupa ülkeleri tarafından farklı yorumlamalara sahne olan bu proje Temmuz 1968'de ABD'nin SSCB ile Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nı imzalamasından sonra gündemden kalkmıştır.

çok uluslu şirketler *Bkz.* uluslararası şirketler

daimi hakemlik mahkemesi *Bkz.* uluslararası hakemlik

daimi tarafsızlık *(permanent neutrality, neutralité permanente, permanente Neutralität)* Devletlerin uyguladıkları dış politika stratejilerinden biri. "Tarafsızlık" savaş, "Bağlantısızlık" ise barış zamanlarına ilişkin bir dış politika stratejisi iken, daimi tarafsızlık hem savaş hem de barış dönemlerine yönelik bir dış politika stratejisi niteliğindedir. Bu statü 19. yüzyıl boyunca, Avrupa güç dengesine egemen olan büyük devletler tarafından, çeşitli anlaşmalar yolu ile bazı küçük devletlere ilişkin olarak uygulanmaktaydı. Genellikle statükonun korunmasından yana olan büyük devletler, bu statükonun birer parçası olan küçük devletlerin bağımsızlık ve toprak bütünlüklerinin korunması amacıyla 1815'te İsviçre'yi, 1831'de Belçika'yı ve 1867'de de Lüksemburg'u bu statüye sokmuşlar, bir başka deyişle tarafsızlaştırmışlardı. Bununla beraber İsviçre sonradan bu statüyü özgür iradesiyle benimseyerek kabul etmiş, aynı statüsünü günümüzde de sürdürmüştür. Oysa III. Dünya Savaşı sonrasında Avusturya'nın konumu biraz daha farklıdır. Bu ül-

kenin daimi tarafsızlık statüsüne sahip olması bir bakıma onun 15 Mayıs 1955 tarihli Viyana Anlaşmaları ile bağımsızlığına kavuşması için bir şart olmuştu. Bu çerçevede hiçbir askeri ittifaka katılmamayı, ülkesinde yabancı askeri üslerin kurulmasına izin vermemeyi anayasasında garanti eden Avusturya tarafsızlaştırılmıştı. 1960'da Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti oluşturulurken, benzer bir statü anayasada yer almış ve bu statü kurucu taraflar arasında imzalanan bir "Garanti Antlaşması" ile pekiştirilmişti.

damping *(dumping, dumping, Dumping)* Bir ticari birimin sattığı malların fiyatını oldukça düşürerek kendisine sürüm alanları yaratması. Genellikle talep elastikiyeti fazla olan, bir başka deyişle fiyat düşürüldüğünde satışı önemli ölçüde artan mallara ilişkin olarak girişilen bu uygulama geçici ya da sürekli nitelikte olabilir. Uluslararası ticarette dampingler stokları eritmek amacıyla yapılabileceği gibi, rakip ülke veya şirketleri yıkıcı bir rekabetle pazardan tamamen silmek amacıyla da olabilir. Özellikle ülkelerinde monopol ya da kartel koşullarından yararlanan ve/veya ihracattan prim ya da vergi iadesi alan firmalar, bu türden bir strateji izleme bakımından önemli avantajlara sahiptirler.

Danzing Sorunu Polonya ve Almanya'nın, Baltık Denizi'nde Vistül Nehri ağzında yer alan Danzig Liman kenti üzerinde yürüttükleri mücadele. I. Dünya Savaşı sonunda Polonya Devleti yeniden oluşturulurken, Almanya ile Doğu Prusya'nın karadan irtibatını kesen koridor bu ülkeye bırakılmış, bu koridorun ağzındaki Danzig liman kenti de Milletler Cemiyeti'nin gözetimi altında serbest kent ilan edilmişti. Bu tezi savunan İngiltere, görüşünü desteklemek için bu kentin etnik ve kültürel açıdan Almanya'ya daha yakın olmakla beraber, ekonomik açıdan tamamen Polonya ile bütünleşmiş olduğunu savunuyordu. Nazi Almanyası'nın baş hedeflerinden biri olan bu kent savaş sırasında Alman işgaline uğramış, savaş sonrasında da Polonya toprakları içerisinde yer almıştır.

Dawes Planı I. Dünya Savaşı sonrasında, Almanlar'ın savaştan zarar gören ülkelere ödeyecekleri tamirat bedelleri ile ilgili ödeme planı. 1924 yılında yürürlüğe giren plana, hazırlayan komisyonun başkanı ABD'li General Charles G. Dawes'in adı verilmiştir. Bu plana göre Almanya taksitleri ilk beş yılda artan oranlarda, daha sonra ise refah endekslerine göre ödeyecekti. Almanya bütçesini denk tutacak ve parasının istikrarını koruyacak, ayrıca maliyesi uluslararası bir denetime tâbi olacaktı. Sonradan uygulamada görülen bazı aksaklıklar, planın yürürlükten kaldırılması sonucunu doğurmuştur.

de facto Latince kökenli bir uluslararası hukuk terimi. Dilimize "fiilen" ya da "eylemden dolayı" olarak aktarılabilecek olan bu terim daha çok, bir devlet ya da hükümetin tanınması ile ilgili olarak kullanılmaktadır.

dehşet dengesi Günümüzde geçerli olan nükleer denge anlayışı. En genel bir ifadeyle nükleer güçlerden her birinin, diğerinin de kendisini yok edecek bir karşılık vereceğinden korkarak, nükleer silahlara dayalı bir ilk hareketten

kaçınması durumuna "dehşet dengesi" denmektedir. Çünkü günümüzde nükleer güçlerden hiçbirisi, karşısındakinin cevap verme kapasitesini tamamen ortadan kaldırabilecek bir tam ilk vuruş kapasitesine sahip değildir. Dehşet dengesinin sürekliliği bu durumun korunmasına bağlıdır. Bir başka deyişle, bu denge anlayışında taraflar (SALT I Antlaşması'nda olduğu gibi) nükleer saldırı silah mevcutlarını korur, hattâ bazı şartlarla geliştirmeyi kararlaştırırken, nükleer savunma sistemleri (antibalistik füze sistemleri) ile ilgili olarak tamamen yasaklayıcı davranmaktadırlar. Yine her iki tarafın da nükleer hedefler olarak kentleri seçmeleri (counter city), muhtemel karşılıklı saldırılardaki yıkımın dehşetini artıracağından, bu denge anlayışına yardımcı olmaktaydı. Bu denge mantığına karşı ortaya atılan yeni görüş, bir bakıma eski denge anlayışını ortadan kaldıran Yıldızlar Savaşı projesi olarak bilinen Stratejik Savunma Girişimi'dir (SDI).

de jure Latince kökenli bir uluslararası hukuk terimi. Dilimize "hukukça" ya da "hukuki" olarak aktarılabilecek olan bu terim, bir devlet ya da hükümetin tanınması açısından kullanılmaktadır.

deklerasyon *(declaration, déclaration, Deklaration)* Belirli bir konuya ilişkin olarak, ilgili tarafların bir araya gelerek oluşturdukları ortak çerçevenin kamuoyuna açıklanması.

demagoji *(demagogy, démagogie, Demagogie)* Siyaset literatüründe, söz ya da yazıyla kamuoyunu kandırarak yönlendirme çabasına verilen ad. Demagoglar genellikle kamuoyunun önyargılarına, zaaflarına seslenerek, olgu ya da olayları kendi isteklerine uygun olarak, çarpıtılmış bir biçimde aktarıp siyasi amaçlarına ulaşmaya çalışırlar. Siyasi kültür düzeyinin yüksek olduğu toplumlarda bu yolla kitleleri kandırmanın nisbi güçlüğüne rağmen, bazı durumlarda (diğer şartların da yardımıyla) bu yolla (en azından kısa dönemde) amaca ulaşılabilinmektedir. Hitler Almanyası bu olgunun genel ve özel örnekleriyle doludur.

Demokratik Parti-ABD *(Democratic Party-USA)* ABD'nin iki büyük siyasi partisinden biri. Thomas Jefferson'a yakın bir grup olarak ortaya çıkan hareket, bugünkü adını Andrew Jackson'ın liderliğinde almıştır. İçsavaş sonrasından büyük iktisadi bunalıma kadar Cleveland ve Wilson olmak üzere Beyaz Saray'a sadece iki defa girebilen Demokratlar, 1932-1952 yılları arasında Roosevelt ve Truman ile altın yıllarını yaşamışlardı. II. Dünya Savaşı sonrasında ise, 1960'da Kennedy, 1964 Johnson ve 1976'da da Carter ile Beyaz Saray'a hakim olmuşlardır. 1930'lardan bu yana Demokratlar Kongre (özellikle de Temsilciler Meclisi) seçimlerinde Cumhuriyetçiler'e oranla daha fazla başarı sağlamışlardır.

Parti örgütlenmesine göre en yetkili organ, her federe devletten bir kadın bir erkek iki üyeden oluşan Ulusal Komite'dir. Bu komite partinin en üst organıdır. Ülkedeki federal örgütlenmeye paralel olarak her federe devlette Merkez Komitesi'nden en alt birimlere kadar benzer bir örgütlenme sözkonusudur.

demirperde *(iron curtain, rideau*

de fer, eiserner Vorhang) Soğuk Savaş yıllarında Batılılar'ın, Doğu Bloku ülkelerini nitelemek üzere kullandıkları bir terim. İlk defa 1946 yılında İngiliz Başbakanı Churchill'ın ünlü Fulton konuşmasında kullandığı bu ifade Sovyetler'in Doğu Avrupa politikasına bir eleştiri niteliği taşımaktaydı.

dengenin dengeleyicisi 18. ve 19. yüzyıllar Avrupası'nda güç dengesi, devletler arasında karşılıklı olarak kurulan ittifaklar aracılığı ile gerçekleştirilmekteydi. Bu türden bir denge anlayışında taraflar arasındaki bir üçüncü öge de, daima zayıf kalan tarafın yanında yer alarak "dengeyi dengelemek"tir. Esas itibariyle mevcut statükonun sürmesinden yana olan bu devlet, taraflardan hiçbirisi ile sürekli bir birliktelik oluşturamaz. İngiltere'nin özellikle 19. yüzyılda Kıta Avrupası ülkeleri arasındaki saflaşmalara ilişkin olarak takındığı tutum, bu olguya gösterilen en tipik örneklerdendir. I. ve II. Dünya Savaşları sırasında da İngiltere'nin bu fonksiyonunu yerine getirememesi üzerine ABD benzer bir konumu üstlenmiştir. Nihayet, Soğuk Savaş yıllarının iki kutuplu dünyasında ortaya çıkan Bağlantısızlar bir anlamda dengenin dengeleyicisi rolüne talip olmuştur.

Denizaltıdan Atılan Balistik Füzeler *(SLBM-Submarine Launched Ballistic Missiles)* Nükleer silah terminolojisinde bir gönderme aracı türü. İlk örnekleri olan Polaris tipi füzeler 1960'ların başlarında ABD tarafından geliştirilmiştir. Denizaltıdan atılan ve yaklaşık menzilleri 8 bin km. olan bu füzeler, kıtalararası füzelere oranla daha az yük taşıyabilmektedirler. Buna karşılık gerek hedefe yaklaşabilme imkanının bulunması, gerekse sürekli hareket halinde ve yerinin saptanmasının çok güç olması bu füzelerin avantajlarını oluşturmaktadır. Son yıllarda gerek ABD, gerekse SSCB, yaklaşık 8 bin km. menzilli, çok başlıklı füzeler (MIRV) taşıyan yeni model SLBM'leri üretmişlerdir.

deniz hakimiyeti teorisi Jeopolitik hakimiyet teorilerinden biri. Bu anlayışa göre, denizlere hakim olan, tüm dünyaya hakim olacaktır. Bu görüş 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında Amerikalı Amiral Alfred Thayer Mahan tarafından ortaya atılmış ve savunulmuştur. Avrupa ülkelerinin denizaşırı sömürgecilik faaliyetlerinin zirveye ulaştığı bu dönemlerde, gerçekten de denizciliğin ve deniz gücünün önemi büyüktü. Nitekim Mahan da konuya ilişkin görüşlerini sistematikleştirdiği *Deniz Gücünün Tarih Üzerindeki Etkisi* adlı kitabında esas olarak, dönemin en büyük sömürge imparatorluğuna sahip olan İngiltere'yi incelemekteydi.

detant *Bkz.* yumuşama

devlet *(state, état, Staat)* İnsan topluluklarını birbirinden ayıran, en eski ve en belirgin siyasi örgütlenme birimi. Sosyal bilim literatüründe birbirinden çok farklı tanımları bulunan devlet kavramı, çok genel anlamda, içsel ve dışsal egemenlik hakkına sahip, belirli bir hükümeti bulunan ve belirli bir ülke toprağı üzerinde varolan bir siyasi topluluk olarak tanımlanabilir. Hukuk açısından ise devlet meşru bir zorlayıcı yetkiye sahip iktidar tarafından yönetilen insan topluluğunun oluşturduğu kuruluş olarak tanımlanabilir. Tüm

benzer tanımlamaların üç ana ögesi olduğu söylenebilir. Ülke, insan topluluğu ve iktidar. Nihayet devletin niteliğine ilişkin olarak, farklı iki temel görüş mevcuttur. a) Marksist görüş: Buna göre devlet bir sınıfın bir başka sınıf ya da sınıfları egemenliği altında bulundurduğu bir örgütlenmedir. Bir başka deyişle, her siyasi iktidarın dayandığı sınıf, devlet aygıtının denetimini ele geçirir ve diğer sınıflar üzerinde egemenlik kurar. b) Marksist olmayan görüş: Buna göre ise devlet, sınıfların üzerinde, bütün toplumu kapsayan, bu toplumun çeşitli ögelerini birleştiren bir kuruluştur.

determinizm *(determinism, déterminisme, Determinismus)* Bir felsefi anlayış. Dilimize gerekircilik olarak da aktarılan determinizme göre, her olgu veya olayın bir nedeni vardır. Buna bağlı olarak da, benzer koşullarda sözkonusu olan benzer nedenlerin, hemen her yerde ve her zaman aynı sayılabilecek sonuçlar doğuracağı öne sürülebilir. Deterministik anlayışın bu özellikleri bizi, tüm evrendeki olgu ve olayların dayandığı evrensel yasaların varlığına götürür. Determinizmin, tanrısal varoluşa ilişkin ontolojik determinizmden, maddeci tarih anlayışı içerisindeki determinizme kadar uzanan farklı örnekleri mevcuttur. Tartışmalı bir konu olmakla beraber, çağdaş bilim anlayışının temelinde de "yumuşak" bir determinizmin bulunduğu söylenebilir .

devalüasyon *(devaluation, dévaluation, Devaluation)* Bir ülkenin para biriminin değerini düşürmesi. Devalüasyon genellikle ödemeler dengesinde ciddi açık veren ülkelerce, bir dış ticaret politikası olarak uygulanır. Ulusal para biriminin değerini düşüren bir ülkenin mallarının, dünya pazarlarındaki nisbi fiyatı düşer. Diğer şartlar veri iken, bu yolla ihracatı arttırmak mümkündür. Öte yandan, ülkedeki tüketiciler için de ithal mallarının fiyatı yükselmiş olacağından, (diğer şartlar veri iken) ülkenin ithalatında nisbi bir azalma görülecektir. Bu iki sonuç gerçekleştiği oranda, ülkenin ödemeler dengesi de düzelecektir. Bir ülkenin para biriminin değerini diğer para birimlerine göre düşürmesi, sabit kur sistemlerinde dönemsel ayarlamalar, oynak kur sisteminde ise günlük düzenlemeler ile gerçekleştirilmektedir.

devrim *(revolution, révalution, Revolution)* Bir ülkedeki mevcut devlet düzeninin yıkılarak, toplumdaki siyasi, ekonomik ve/veya sosyal ilke ve kurumlarda temelden bazı dönüşümlerin gerçekleştirilmesidir. Bir devrimin tipik özelliği, yönetici elite karşı şiddeti içeren kitlesel başkaldırı olmasıdır. Bir devrimi hükümet darbesinden (coup d'état) ayıran en belirgin özellik de budur (Bkz. hükümet darbesi). Dilimizde bir devrim çerçevesinde gerçekleştirilen dönüşümlerin şiddete dayalı olanlarına ihtilal, şiddet içermeyenlerine ise inkılâb denilerek kavrama ilişkin olarak ikili bir ayrım yapılabilmektedir.

dış politika *(foreign policy, la politique étrangère, AuBenpolitik)* Bir ülkenin diğer ülkelere yönelik tutum ve davranışları. Deyim esas itibariyle, bir devletin dışa ilişkin siyasi, ekonomik, hukuki vb. tüm tutumlarını kapsamakla beraber, daha çok siyasi ilişkiler ve diplomasi anlamında kullanılmaktadır. Aslında günümüz dünyasında ülke-

lerin iç ve dış politikalarını biribirinden ayırmak son derece zordur. Ülkelerin siyasi hayatına kitlelerin katılımı arttıkça, kamuoyunun, çeşitli baskı gruplarının siyasi karar alma mekanizmasını etkileme imkanları çoğaldıkça, bu kesimlerin dış politika ile ilgilenme imkan ve dereceleri de artmış, böylece iç ve dış politika arasındaki uyum giderek eski katı anlamını yitirmiştir. Öte yandan, ülkeler arasındaki işbirliği ve entegrasyon derecesi arttıkça, iç/dış politika ayrımı nitelik değiştirmekte, bir ülkenin dış politikası ile bir başka ülkenin iç politikası arasında çok yakın bir ilişki ortaya çıkmaktadır. AET ülkeleri bu durumun en belirgin örneklerini oluşturmaktadırlar.

dış politika amaçları Bir ülke dış politikasının yöneldiği genel hedefler. Bir devletin en birinci dış politika amacı, öz varlığını korumak ve dolayısiyle bu amaca yönelik olarak ülke savunmasını güçlendirici önlemler almaktadır. Öte yandan, hemen tüm devletler, diğerleri üzerinde belirli bir etki elde etmeyi arzularlar. Bu, büyük devletler için kendisine etki alanları, hegemonik ilişkiler yaratma anlamını taşırken, diğerleri için de varlığına ihtiyaç duyulan bir birim olma anlamına gelmektedir. Nihayet bütün devletler, diğerlerinin gözünde bir prestije sahip olmayı ister, bu yolda çaba gösterirler.

dış politika yönelimleri Ülkelerin belirli dış politika amaçlarına ulaşmak için yöneldikleri genel politikalar. Günümüzde yalnızcılık (izolasyonizm) politikası, bağlantısızlık politikası, ittifak ve koalisyonlar oluşturma politikası olarak başlıca üç grupta toplanabilecek olan bu genel yönelimlerden en sık kullanılanı sonuncusu olmaktadır. Öte yandan, devletlerin dış politika yönelimleri bir de, uluslararası sistemde mevcut güç dağılımına karşı olan (revizyonist bir dış politika) ya da mevcut güç dağılımını destekleyen (statükocu bir dış politika) olarak iki ana gruba ayrılabilir.

dış yardım *(foreign aid, L'aide étrangère, AuBenhilfe)* Uluslararası ilişkilerde çok sık kullanılan ekonomik etki araçlarından biri. Çeşitli dış yardım tanımlamalarında ortak olan, bir miktar para, mal veya hizmetin, bir ülkeden diğerine transferidir. Dış yardımın en yaygın tanımı, doğrudan hibe veya gerek nakit, gerekse kredi veya mal şeklindeki cazip borç olarak yapılabilir. Hans J. Morgenthau'ya göre dış yardımları şu şekilde sınıflandırmak mümkündür. a) İnsancıl amaçlı dış yardımlar b) Varlığını sürdürmek için yapılan dış yardımlar c) Askeri nitelikte dış yardımlar d) Rüşvet niteliğinde dış yardımlar e) Prestij amaçlı dış yardımlar f) Ekonomik amaçlı dış yardımlar.

Günümüzde dış yardım, bir ülkenin bir başka ülkeye siyasi etkide bulunmak için kullandığı ekonomik önlemlerin başında gelmektedir. Bu siyasi etkinin derecesi, veren ülkenin amacına, alan ülkenin durumuna ve yardımın türüne göre farklılıklar göstermektedir.

diktatörlük *(dictatorship, dictature, Diktatur)* Bir siyasi iktidar biçimi. Bir terim olarak diktatörlük, çoğu zaman otokrasi, despotizm, mutlakiyetçilik, tiranlık, otoriteryanizm veya totaliteryanizm ile benzer anlamlarda kullanılmaktadır. En genel anlamda diktatörlük, yönetenin, eylemlerinden dolayı kendisi dışında hiç kimseye hesap vermek zorunda olmadığı bir tür

otokrasi olarak tanımlanabilir. Terimin kaynağı, Eski Roma'da olağanüstü durumlarda Senato tarafından yedi yıl için mutlak yönetim yetkisiyle atanan kişilere verilen "dictator" ünvanındadır. Diktatörlük iktidara gelişin toplumca meşru görülen yollardan (kalıtım, soyluluk) olmaması ile mutlak monarşiden ayrılır. Cromwell, Napolyon, Franco, Mussolini, Hitler, Stalin gibi biribirlerinden çok farklı tarihsel kişiliklerde, yukarıda diktatörlüğün özellikleri olarak saydığımız özellikleri bir ortak payda olarak bulmak mümkündür. Burada belirtilmesi gereken, hemen hemen bütün diktatörlerin özde iktidarlarına bir sınır tanımamakla beraber, görünürde bazı paylaşma eğilimlerinden söz edilebilir. Günümüzde, özellikle de azgelişmiş ülkelerde, en önemli organize ve fizik güce sahip kurum ordu olduğundan, diktatörlükler genellikle askeri nitelikte olmaktadır.

diplomasi *(diplomacy, diplomatie, Diplomatie)* Devletlerin dış politika araçlarından biri. Geniş anlamda diplomasi, bir devletin tüm dış ilişkilerini nitelemektedir. Dar anlamda diplomasi ise, bir hükümetin belirli konulardaki kanı ve görüşlerinin, doğrudan doğruya diğer devletlerin karar alıcılarına iletilmesi sürecidir. Günümüzdeki anlamıyla diplomasi, ilkin 12 ve 13. yüzyıl Kuzey İtalyası'ndaki şehir devletleri arasındaki ilişkilerde gelişmişti. Özellikle çeşitli ülkelerle ticari ilişki içinde bulunan Venedik Cumhuriyeti, gönderdiği ticari misyonlarla elçiliklerin temellerini atmıştır. 18 ve 19. yüzyıl Avrupası'nda "altın çağı"nı yaşayan klasik diplomasi, çağımızda eski önemini kaybetmiş, buna karşılık yeni bazı "diplomasi" türleri ortaya çıkmıştır.

diplomat *(diplomat, diplomate, Diplomat)* Ülkesini uluslararası düzeyde temsil etmekle görevlendirilen kişi. Eski dönemlerde diplomatlar aristokrat kökenli kişilerden oluşurdu. Bunlar doğrudan hükümdarın temsilcileri olarak tanınır, sadece ona karşı sorumlu olurlardı. Günümüzde ise dar anlamda, bir ülkenin dışişleri bakanlığı bünyesinde ülkesini yurtdışında temsil eden kişilere diplomat denmektedir. Daha geniş anlamda, o ülkeyi dışarıda temsil etmekle görevlendirilen yetkililer kastedilerek de kullanıldığı görülmektedir.

Eski dönemlerde görüşmelere, genellikle tam yetki ile hükümdarın temsilcisi olarak katılan diplomatlar, çok daha fazla karar alma insiyatifine sahiptiler. Zaten teknik olarak,anında merkeze danışma imkanından da yoksundular. Zamanla, gerek anında danışma imkanlarının iyice gelişmesi, gerekse ulaşım araçlarındaki sürekli gelişmelerden dolayı, doğrudan tarafların siyasi karar alıcılarının görüşmelere katılabilmeleri klasik diplomatların karar alma fonksiyonlarını zayıflatmıştır.

Günümüzde diplomatların başlıca görevleri bilgi toplamaktır. Bunun yanında, diplomatların zaman zaman kendi hükümetlerine telkinde bulunarak, karar alıcıları yönlendirmeleri de sözkonusu olmaktadır. Öte yandan, hemen her düzeydeki uluslararası görüşme ve toplantılarda diplomatlar, karar alıcı olarak olmasa da uygulayıcılar olarak görev yapmaktadırlar.

diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklar Diplomasi temsilcisi ve elçilik mensuplarının, yabancı bir ülkede görevli bulundukları sırada, yararlandıkları ayrıcalık ve dokunulmazlıklar. Esas itibariyle, uluslararası teamül tarafından belirlenmiş olan bu kurallar, 1961 Viyana Sözleşmesi ile daha belirgin hale getirilmişlerdir Diplomatik temsilcilikle-

rin başlıca üç alanda dokunulmazlıkları sözkonusudur: a) Kişi dokunulmazlıkları: Diplomatik temsilciler görev yaptıkları ülkede hiçbir gerekçe ile tutuklanamaz, sorguya çekilemez, hapse atılamazlar. Ancak "istenmeyen kişi" (persona non grata) ilan edilebilir. b) Haberleşme dokunulmazlığı: Ev sahibi ülke, topraklarında görev yapan bir yabancı misyonun görevi ile ilgili her türlü yazışma ve haberleşme faaliyetlerini kolaylaştıran önlemler almak zorundadır. c) Bina dokunulmazlığı: Diplomatik temsilciliklere ait binalara ülke devletinin izinsiz olarak müdahale etmesi mümkün değildir. Aksine ülke devleti bu temsilcilikleri korumak ve kollamakla yükümlüdür.

diplomatik protokol *(diplomatic protocol, protocole diplomatique, diplomatisches Protokoll)* Diplomatik misyon üyeleri arasındaki ilişkileri düzenleyen kurallar. Uzun yıllar içinden gelen bir teamülün ürünü olan bu kurallar, ilk olarak 1815 Viyana, 1818 Aix-la-Chapelle Kongresi'nde yazılı hale dönüştürülmüşlerdir. Günümüzde geçerli diplomatik protokol kuralları ise, 1961 yılında Viyana'da toplanan "Diplomatik İlişki ve Bağışıklıklara İlişkin Birleşmiş Milletler Konferansı"nda kabul edilen kurallardır. Daha öncekilerden pek temel bir farkı bulunmayan bu kurallara göre, diplomatik temsilciler üç sınıfa ayrılmaktadır: a) Devlet başkanı katına atanan büyükelçiler ve *nuncio* denilen Papalık temsilcileri b) Devlet başkanı katına atanan ortaelçiler ve *internuncio*'lar c) Dışişleri bakanı katına atanan işgüderler.

doğal kaynaklar ve uluslararası politika Ülkelerin sahip oldukları yiyecek ve hammadde gibi doğal kaynaklar ile aynı ülkelerin uluslararası politika içerisindeki konumları arasındaki ilişki. Genellikle bir ülkenin doğal kaynaklar açısından bir çeşitliliik ve yeterlilik göstermesi, onun uluslararası politika alanında daha özerk bir konumda bulunmasını kolaylaştırır denebilir (ABD, SSCB gibi). Bazen çeşitlilik olmamakla beraber, bir veya birkaç hammaddenin çok miktarda bulunması da bir ülkenin uluslararası politika içerisindeki konumuna etkide bulunabilir (petrol ihraç eden ülkeler...). Bir ülkenin, özellikle de güçsüz ve küçük bir ülkenin çok önemli bir doğal kaynağa sahip olması, güçlü ülkelerin dikkatini çekeceğinden bazen bir dezavantaj olarak da görülebilir.

Doğrudan Haberleşme Hattı Anlaşması ABD ile SSCB arasında, yanlışlık sonucu bir nükleer savaş çıkmasını önleme amacına yönelik anlaşma. "Kırmızı Telefon Anlaşması" olarak da bilinen bu anlaşma, 1962 Küba Krizi'nin ardından, 20 Haziran 1963 tarihinde Cenevre'de imzalandı. Küba Krizi sırasında genel bir nükleer savaşın eşiğine gelen ABD ve SSCB'nin liderleri, kritik anlarda hemen devreye girebilecek ve diyalogu kolaylaştıracak bir doğrudan temas imkanı olarak, Washington ve Moskova arasında böyle bir hattın konulmasını kararlaştırmışlardı.

Doğu Halkları Kongresi *Bkz.* Bakü Kongresi

Doğu Karayip Devletleri Örgütü *(OECS-Organization of Eastern Caribbean States)* 18 Haziran 1981'de kurulan örgüt. Amacı, üyeleri arasındaki işbirliğini geliştirmek olan örgütün başlıca organları, Üye Devletler Devlet Başkanları Kurulu, Dış İlişkiler Komitesi,

Savunma ve Güvenlik Komitesi'-dir. Örgütün merkezi St. Lucia'nın Castries kentidir.

Örgütün üyeleri: Antigua ve Barbuda, Dominica, Grenada, Montserrat, St. Lucia, St. Kitts-Nevis, St. Vincent ve Grenadine Adaları'dır.

doktrin *doctrine, doctrine, Doktrin)* Genel anlamda belirli bir konu ile ilgili ilke ve kavramların bütünü. En geniş anlamıyla doktrin, bir felsefi inancın veya bilimsel görüşün topluca ifadesi demektir. Köken itibarıyle Yunanca'daki dogma kelimesinden türemiş olan terim, günümüzde teorik-bilimsel görüşle, değer yargısı niteliğinde olan politik, dinî vb. bir tercih ya da inancın karışımı bir duruma işaret etmektedir. Bu anlamda doktrin, sosyal hayata ilişkin olarak geliştirilen, mevcut yapıyı korumaya veya değiştirmeye yönelik sistematik görüşler olarak tarif edilebilir. Bir de, herhangi bir bilim dalında veya sosyal hayatın belirli bir alanında, belirli bir kişi ya da grubun geliştirdiği sistematik düşünceye doktrin denilmektedir. Örneğin, Brejnev Doktrini, (iktisatta) Neo-klasik doktrin.

dolar diplomasisi Esas olarak, ABD'nin Latin Amerika ülkelerine karşı uyguladığı bazı politikalara verilen ad. En genel anlamda, bir ülkenin, başka ülkelerde yatırım yapmış olan özel girişimci vatandaşlarının çıkarlarını korumak ve geliştirmek için, bu ülkelere karşı güç kullanmaya kadar giden bir baskı uygulamasına denilmektedir. Daha çok, ABD'nin dış politikası ile birlikte kullanılan bu terime en uygun örnekler, bu ülkelerin 1954'te Guatemala, 1961'de Küba, 1965'te Dominik Cumhuriyeti, 1973'te Şili'ye ilişkin politikalarında bulunabilir.

domino teorisi ABD'nin 1950'lerin ortalarından itibaren, yaklaşık 20 yıl boyunca izlediği Çinhindi politikasının dayanağı. Terimin isim babası ABD başkanlarından Dwight D.Eisenhower'-dır. Terimi ilk defa, 7 Nisan 1954'te Vietnam ile ilgili bir basın toplantısında yaptığı bir benzetmede ortaya atan Eisenhower'a göre, eğer ABD Vietnam'ı kaybedecek olursa bunun Güneydoğu Asya'daki etkisi büyük olacak, diğer ABD yandaşı ülkeler de SSCB ve ÇHC etkisine gireceklerdi. Bir başka deyişle, yıkılan bir domino taşı diğerlerinin yıkılmasını da beraberinde getirecekti.

Sonradan ABD dış politikasına yön veren diğer devlet adamları tarafından da paylaşılan bu görüş, bu ülkenin Vietnam'da savaşa doğrudan katılması ve uzun yıllar bölgeden çekilmemekte inatla ısrar etmesinde etkili olmuştu. Gerçekten de ABD, 1975'te Vietnam'-dan çekilmek zorunda kalınca, ardından ortaya çıkan gelişmeler sonucunda, bölgedeki tüm etkinliğini de yitirmişti.

dominyon *(dominion, dominion, Dominion)* Britanya sömürge imparatorluğu içerisinde bir statü. Britanya'nın sömürgelerinden, Kanada, Yeni Zelanda, Avustralya ve Güney Afrika'ya büyük miktarlarda Avrupalı göçmen yerleşmişti. Bu özellikleri, sözkonusu dört bölgeye kendi kendilerini yönetme konusunda daha hoşgörülü olunmasını da beraberinde getirmişti. Nihayet, I. Dünya Savaşı sonrasında bu ülkeler, dış politika konularında Londra'ya olan sembolik bağımlılık dışında, bağımsızlıklarını elde ettiler. Böylece bir Britanya Uluslar Topluluğu oluşturuluyor, bu dört ülke de bu topluluğun üyeleri oluyorlardı.

doruk diplomasisi *Bkz.* zirve diplomasisi

dostça girişim Devletler arasındaki uyuşmazlıkların barışçı yollardan çözümünde kullanılan yöntemlerden biri. Aralarında belirli bir uyuşmazlık bulunan ve bu uyuşmazlığı çözmek için görüşmelere çeşitli nedenlerle hazır olmayan tarafların biraraya gelmesini sağlama, bir dostça girişim örneği olabilir. Bu türde bir çabada temel amaç, sözkonusu devletler arasında belirli bir yumuşama yaratarak görüşme zemini hazırlamak ve tarafları buluşturup görüştürmektir. Pek tabîdir ki, taraflar bu gibi bir girişimi olumlu ya da olumsuz karşılamakta serbesttirler.

Drago Doktrini Devletlerin borçlarını ödeyememeleri halinde ortaya çıkacak duruma ilişkin bir uluslararası hukuk görüşü. Bir devletin vatandaşlarının bir başka devletten alacaklarını tahsil edemedikleri durumlarda, bu kişilerin vatandaşı bulundukları ülkenin zorlama tedbirlerine başvurması konusu 20. yüzyıl başlarında sıkça tartışılmaktaydı. Dönemin Arjantin dışişleri bakanlarından Louis M.Drago, bu gibi durumlarda zorlama tedbirleri uygulamanın uluslararası hukuka aykırı olduğu görüşünü savunmaktaydı. Sonradan Drago Doktrini olarak anılan bu görüşe göre, bir yabancı devlete borç veren sermayedarlar, sözkonusu ülkenin kaynaklarını, ödeme imkanlarını, dolayısıyla karşılaşabilecekleri muhtemel zararları gayet iyi bilirler. Bu sebepten de borç şartlarını o derece ağır tutarlar. Öte yandan sermayedarlar borç verdikleri hükmî şahsiyetin egemen bir birim olduğunun, borcunu ödemeye zorlanamayacağının da bilincinde olma durumundadırlar. Buna karşılık, şüphesiz borçlu devlet de borçlarını ödeme yolları aramakla yükümlüdür, fakat bu borcu zora başvurarak ödetmeye kalkmak da zayıf devletlerin kuvvetli devletlerin etkisi altına girmesi sonucunu doğuracaktır. Drago'nun bu görüşleri, 1907 La Haye İkinci Barış Kongresi'nde geniş bir şekilde tartışılmış, ABD temsilcisi General Horace Porter'in bazı önerileriyle birlikte, biraz değişikliğe uğrayarak kabul edilmiştir (Bkz: Porter Doktrini).

dual ekonomi azgelişmiş ülke ekonomileri ile ilgili bir değerlendirme, bir niteleme. Özellikle 20. yüzyıl başlarında, geleneksel yapının hakim olduğu bazı sömürgelerde metropol pazar ekonomisini geliştirme çabaları bazı güçlüklerle karşılaşmaktaydı. Bu güçlüklerin başında, Endonezya, Hindistan gibi ülkelerde fiyat mekanizması ile arzı ayarlama çabalarındaki başarısızlık gelmekteydi. Bazı araştırmalar, üretimi teşvik amacıyla yapılan vergi indirimlerinin, köylülerin üretimi artırmak yerine daha da azaltmalarıyla sonuçlandığını göstermişti. Kırlarda geçimlik kesim oldukça önemli bir yer tutmaktaydı. Sonuç olarak bu ülkelerde, bir yanda metropol ülke tarafından getirilen Batı teknolojisi ile üretim yapan plantasyon vb. birimler ve bu sürece adapte olmuş yerli kapitalist birimler, diğer yanda ise gerek teknolojik, gerekse sosyal açıdan bu sürecin oldukça dışında yaşayan geniş bir geleneksel kesim ortaya çıkmıştı. Bu türden bir sosyo-ekonomik yapıya sahip olan ülke ekonomilerine de, Hollandalı iktisatçı Julius H.Bökc'ün deyimiyle dual ekonomiler denmekteydi. Deyim sonradan, bazı Latin Amerika ülkelerinin ekonomik yapılarını niteleme

amacıyla da kullanılmıştır.

duayen *(dean of diplomatic corps, doyen, Doyen)* Diplomatik protokolde bir statü. Günümüz diplomasi anlayışında, aynı sınıftan olan diplomasi temsilcileri arasındaki protokol, eskiden olduğu gibi "diplomatın hükümetinin gücüne" göre değil, bulunduğu ülkede verdiği hizmetin uzunluğuna göre saptanmaktadır. Bu çerçevede bir başkentte en uzun süre hizmet eden büyükelçiye diplomatların *duayen*'i denilmektedir. Duayenler bulundukları ülkedeki diplomatik temsilcilikler topluluğunu ülke hükümetine karşı temsil eder, diplomatların ortak sorunlarının hali için de çaba sarfederler. Papanın temsilcisi bulunan başkentlerde duayen, *nuncio*'dur.

Duçe İtalyanca'da "lider" anlamına gelen bir sözcük. Benito Mussolini'nin ünvanı.

Dumbarton Oaks Konferansı, 1944 II. Dünya Savaşı sonlarında, ABD, SSCB, İngiltere ve Çin temsilcilerinin, Washington D.C.'de Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kuruluşuna ilişkin konuları görüştükleri toplantı. 1944 yılı Ağustos-Ekim aylarında sürdürülen toplantılarda yeni kurulacak örgütün Milletler Cemiyeti'nden daha güçlü ve işlerliği olan bir güvenlik konseyine sahip olması ve ABD, SSCB, İngiltere, Çin ve Fransa'nın da bu konseyin daimi üyeleri olmaları kararlaştırıldı. Buna karşılık, veto, bazı ülkelerin üyeliği gibi, üzerinde anlaşmanın sağlanamadığı konuların çözümü daha üst düzeydeki görüşmelere bırakıldı.

Dünya Bankası *Bkz.* Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası

Dünya İşçi Sendikaları Federasyonu *(WFTU-World Federation of Trade Unions)* Uluslararası nitelikli işçi örgütlerinden biri. 1945 yılında, çeşitli ülkelerin sendikaları arasında bir dayanışma oluşturmak amacıyla, 54 ülkeden sendikaların katılmasıyla kurulmuştur. Soğuk Savaş koşullarından doğan bazı anlaşmazlıklar dolayısıyla, ABD, İngiltere ve başka bazı ülkelere ait sendikalar örgütten ayrılarak Uluslararası Hür Sendikalar Konfederasyonu'nu oluşturmuşlardır. Örgütün başlıca dört organı bulunmaktadır: a) Dört yılda bir toplanarak örgütün genel politikasını ve diğer organlarını belirleyen Dünya Sendikalar Kongresi b) Üye ülkelerin delegelerinden oluşan ve yılda bir defa toplanan ve Büro'nun sunduğu raporları değerlendirmek, bütçeyi kabul etmek, Örgüt Genel Sekreteri'ni seçmek gibi görev ve yetkileri bulunan Genel Konsey c) Yılda üç defa toplanarak örgütün fiilî politikasını yürüten Büro d) Bir Genel Sekreter ile beş yardımcıdan oluşan ve örgütün çok yönlü faaliyetleri ile ilgilenen Sekreterya. Merkezi Çekoslovakya'nın başkenti Prag'da bulunan örgüte 91 ulusal işçi sendikası üyedir.

Dünya Meteoroloji Örgütü *(WMO-World Meteorological Organization)* Birleşmiş Milletler bünyesinde faaliyet gösteren bir uzmanlık kuruluşu. 1947 yılında imzalanan bir konvansiyon uyarınca, 1951 yılında kurulmuştur. Başlıca organları, tüm üyelerin yer aldığı Dünya Meteoroloji Kongresi, 29 üyeli Yürütme Komitesi, Bölgesel Birlikler, Teknik Komisyonlar, Sekreterya. Merkezi Cenevre'de bulunan örgütün 157 üyesi bulunmaktadır.

BM üyesi olup da bu örgüte üye olmayan ülkeler: Antigua ve Barbuda,

Belize, Bhutan, Ekvator Ginesi, Grenada, Saint Vincent ve Grenadine Adaları, Solomon Adaları, Birleşik Arap Emirlikleri, Vanuatu, Batı Somoa.

BM üyesi olmayıp da bu örgüte üye olan ülkeler: İsviçre, Kore Halk Cumhuriyeti, İngiliz Karayipleri, Fransız Polenezyası, Hong Kong, Hollanda Antilleri, Yeni Kaledonya ve Milliyetçi Çin (Tayvan).

dünya politikası Uluslararası politikanın bir başka ifade biçimi. Uluslararası politika deyiminde ulusal-devletin temel inceleme birimi olduğuna dair bir varsayım sözkonusudur. Oysa, günümüz dünyasında yer alan ulusal-devlet dışı bazı birimler de, uluslararası politikanın konusu içerisine girmektedir. Dünya politikası deyimi, bazı uluslararası kuruluşları veya bazı ulusal kuruluşları da kapsayarak biraz daha farklı bir çerçeve ortaya koymaktadır. Sonuç olarak günümüzde her iki deyim de, konuya ilişkin farklı inceleme birimleri öneren, konuya farklı bir perspektiften bakan değişik yaklaşımlara işaret etmektedir.

Dünya Posta Birliği *(UPU-Universal Postal Union)* En eski uluslararası uzmanlık kuruluşlarından biri. 1874 yılında kurulan Genel Posta Birliği, 1878 yılında Dünya Posta Birliği adını almıştır. 1947 yılında da BM Genel Kurulu'nun kararıyla Örgüt, BM uzmanlık kuruluşları arasına katılmıştır. Örgütün başlıca iki organı bulunmaktadır: a) Beş yılda bir toplanan ve çeşitli komisyonları bulunan Konferans b) Bern'de bulunan ve uluslararası posta işleri ile ilgili bilgi toplayan ve yayınlayan, ulusal posta yönetimleri arasında bağlantı oluşturulmasını sağlayan Uluslararası Büro. Örgütün 170 üyesi bulunmaktadır.

BM üyesi olup da bu örgüte üye olmayan ülkeler: Antigua ve Barbuda, Kribati, Saint Christopher ve Nevis, Solomon Adaları, Batı Somoa.

BM üyesi olmayıp da bu örgüte üye olan ülkeler: Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Liechtenstein, Monako, Nauru, San Marino, İsviçre, Tonga, Tuvalu, Vatikan.

Dünya Sağlık Örgütü *(WHO-World Health Organization)* En eski uluslararası uzmanlık kuruluşlarından biri. İlk önceleri "Uluslararası Sözleşmeler" yolu ile faaliyet gösteren bu yapı, 1946 yılında BM'nin uzmanlık kuruluşlarından birisi olan Dünya Sağlık Örgütü'ne dönüşmüştür. Amacı, tüm dünyadaki sağlık koşullarının iyileştirilmesi, salgın hastalıkların önlenmesi gibi konular ile ilgili olan örgütün başlıca üç organı bulunmaktadır: a) Bütün üyelerin temsilcilerinden oluşan Dünya Sağlık Merkezi b) Üç yıl için seçilen ve Meclis'in kararlarını uygulamakla görevli 24 üyeden oluşan Yürütme Kurulu c) Sekretarya. Merkezi Cenevre'de bulunan örgütün 165 üyesi bulunmaktadır.

BM üyesi olup da bu örgüte üye olmayan ülkeler: Dominica, Saint Christopher ve Nevis, Saint Vicent ve Grenadine Adaları.

ECOSOC *Bkz.* Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi

ECSC *Bkz.* Avrupa Kömür ve Çelik Birliği

EEC *Bkz.* Avrupa Ekonomik Topluluğu

EFTA *Bkz.* Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi

egemenlik *(sovereignity, souveraineté, Herrschaft)* En genel an-

lamıyla, devletin ülke toprakları üzerinde siyasi yönetim yetkisini kullanma hakkı. Birbirleri ile iç içe geçmiş hukuki ve siyasi anlamlara sahip olan egemenlik kavramı, içsel ve dışsal olmak üzere başlıca iki anlama sahiptir. Egemenlik kavramının tarihi anlamda belirginleşmesi de Avrupa'daki feodalitenin çözülerek merkezi krallıkların ortaya çıkmasıyla yakından ilişkili olmuştur. Kavramı ilk defa kullana Jean Bodin'dir. Bodin'e göre kralın merkezî otoritesi her şeyin üzerinde olmalıydı. Bu mutlak egemenlik anlayışı Thomas Hobbes tarafından daha da yüceltildi. Oysa, çağdaş egemenlik anlayışı, gerek içsel gerekse dışsal anlamda bu mutlaklık anlayışından uzaktır. Günümüzde devletlerarası ilişkiler ile ortaya çıkan karşılıklı bağımlılık olgusu, egemenlik kavramına nisbî bir anlam yüklemiş, özellikle dış politika konularında devletlerin mutlak egemenliklerine önemli sınırlamalar getirmiştir. Bununla beraber, hukuki anlamda dışsal egemenlik, günümüzde de, devletin, davranışları üzerinde kendi rızasına dayanmayan hiçbir dışsal beşeri sınırlamanın meşruiyetini tanımaması şeklinde ifade edilmektedir.

Eisenhower Doktrini 1950'li yılların sonlarında dönemin başkanı Dwight D.Eisenhower tarafından formüle edilen, ABD'nin Ortadoğu politikası. Eisenhower 5 Ocak 1957 tarihinde Kongre'ye sunduğu ve Eisenhower Doktrini olarak bilinen mesajında, ülkesinin Ortadoğu'da İngiltere ve Fransa'nın yerini alması gerektiğini belirtiyordu. Eisenhower'a göre, bölgede giderek yaygınlaşan Sovyet nüfusunu önlemenin başka yolu yoktu. ABD başkanı bu amaca yönelik olarak, ABD'den ekonomik ve/veya askeri yardım isteyen bölge ülkelerine yardım için bir programın hazırlanmasını ve bölgeyi Doğu Bloku ülkelerinden yönelecek bir müdahale olduğunda ABD silahlı kuvvetlerinin duruma kayıtsız kalmayacağının tüm dünyaya ilanını kararlaştırmıştı. Kongre tarafından da kabul görerek ABD dış politikasına yön vermeye başlayan bu görüşler, Lübnan ve Irak dışında hiçbir Arap ülkesi tarafından genel kabul görmemiştir. Özellikle, Suriye ve Mısır bu görüşlere açıkça karşı çıkarak, ABD'nin bölgeye müdahalesini onaylamadıklarını, bölgedeki tüm sorunların ancak bölge ülkelerinin kendi aralarındaki ilişkileri çerçevesinde çözülebileceğini savunmuşlardır. Buna karşılık ABD görüşünde ısrar etmiş, 1957-1958 Ortadoğu Krizi'ne bu çerçevede, doğrudan Lübnan'a asker çıkararak müdahale etmiştir.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü *(OECD-Organisation for Economic Co-operation and Development)* Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC-Organization for European Eonomic Co-operation) yerine 1961 yılında kurulan örgüt. Amacı, üye devletlerin ekonomik ve sosyal refahlarını geliştirmektir. Başlıca organları, tüm üye ülkelerin temsil edildiği ve örgütün amaçları ile ilgili tüm konuların ele alındığı Konsey; bu Konsey'in faaliyetlerini sürekli hale getirmek için oluşturulan 14 üyeli Yönetim Komitesi ve Sekreterya'dır. Ayrıca örgüte bağlı çeşitli yardımcı alt-kuruluşlar ve yarı-özerk ve özerk yapılar da bulunmaktadır. Merkezi Paris'te bulunan örgütün 24 üyesi vardır.

Örgütün üyeleri: Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Federal Alman

Cumhuriyeti, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, İspanya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri. Yugoslavya örgüt içerisinde özel bir statüye sahiptir.

ekonomik yaptırımlar Devletlerin birbirlerini istedikleri yönde etkilemek amacıyla kullandıkları dış politika araçlarından biri. Bir ülkenin, bu türden bir dış politika aracı kullanarak bir diğerini etkilemesi (ve de bu etkinin derecesi) bazı faktörler ile ilgilidir. Bunlardan birincisi, yaptırımları uygulayan ülkenin kapasitesi; ikincisi, yaptırımların uygulandığı ülkenin, uygulayana olan bağımlılık derecesidir.

Bu gibi ekonomik yaptırımları başlıca iki gruba ayırmak mümkündür: a) Dış ticarete ilişkin yaptırımlar b) Finansal yaptırımlar. Dış ticarete ilişkin yaptırımların en bilinenleri, tarife ve kotalar, ambargo ve ablukadır. Finansal yaptırımların en bilineni ise dış yardımdır.

elçi *Bkz.* diplomat, diplomatik protokol

emperyalizm *(imperialism, impérialisme, Imperialismus)* Uluslararası politika alanında kullanılan en tartışmalı terimlerden biri. Terim, çeşitli yaklaşımlar çerçevesinde, ele alındığı sorunsal ve kullanıldığı bağlama göre, kendisine oldukça farklı anlamlar yüklenilerek kullanılmaktadır. Emperyalizm kavramına ilişkin farklı anlayış ve kullanımları çeşitli şekillerde sınıflandırmak mümkündür. Bunlardan en önemlisi ve de günümüzde kavrama ilişkin tartışmalarda en fazla sözkonusu olanı, Marksist ve Marksist olmayan ayrımıdır. Bu iki farklı yorum ve kullanım kümesinin eksenini belirleyen tartışma ise, emperyalizmden söz edilebilmesi için kapitalizmin varlığının gerekip gerekmediği, biraz farklı bir deyişle, kapitalizmin zorunlu bir sonucu olup olmadığı sorularına verilen cevaplarla ilgilidir. Bununla beraber, bu sorulara olumlu cevap veren Marksist görüş de, olumsuz cevap veren Marksist olmayan görüş de kendi içerisinde, birbirinden oldukça farklı emperyalizm anlayışına sahiptir.

Enosis Yunanca'da birleşme anlamına gelen bir terim. 19. yüzyıl sonlarında ve 20. yüzyıl başlarında, Balkan Savaşları ve Girit'in Yunanistan'a ilhakı sırasında da kullanılan terim, günümüzde daha çok Kıbrıs'a ilişkin olarak kullanılmaktadır. Bir başka deyişle, Yunan dış politikasında oldukça önemli bir yeri olan Pan-Helenik ideallerin bir uzantısı olan Kıbrıs Adası'nın Yunanistan'a ilhakı politikası da, bu adla anılmaktadır.

entegrasyon *(integration, intégration, Integration)* En genel anlamda, daha büyük siyasi ve/veya ekonomik birimlerin ortaya çıktığı bir gelişim süreci. Bu olgu, ekonomik alanda yer alan bazı firmalara ilişkin olabileceği gibi, belirli bir bölgede yaşayan ve nisbi olarak birbirlerinden farklı sosyal özellikleri bulunan topluluklar ile de ilgili olabilir. Ulusal entegrasyon olarak sözü edilen bu ikinci durum, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlığını kazanan eski sömürgeler açısından önem taşımaktadır. Entegrasyon uluslararası platformda da, devletlerin siyasi ve/veya ekonomik alanda daha büyük birimler oluşturmaları olarak ifade edilebilir. Günümüzde uluslararası düzeyde, daha çok ekonomik entegrasyon hareketleri

görülmekte ve belirli bir ölçüde başarı sağlayabilmektedir.

Enternasyonal Sosyalist ve Komünist partilerin uluslararası alanda biraraya gelmek üzere oluşturdukları örgütlenme(ler).

I. Enternasyonal: 1864'te Londra'da kuruldu. Bakunin ve yandaşları ile çıkan tartışma sonucunda zayıflayan örgütlenme, 1876'da dağıldı.

II. Enternasyonal: 1889'da Paris'te kurulan yeni örgüt içerisinde Kautsky ve Babel gibi sosyal demokrat olarak adlandırılabilecek liderler etkili oldu. Örgütlenmenin en önemli siyasi eylemi, yaklaştığı hissedilen savaşa karşı bir tavrı yaygınlaştırmak için harcadığı çabalardı. 1910 Kongresi'nde, tüm ulusal örgütlenmelere, ülkelerindeki seferberlik faaliyetlerine karşı direnmeleri yolunda çağrıda bulunuldu. Savaşın başlamasıyla bu konuda tam bir başarısızlığa uğrayan örgütlenme, etkinliğini yitirdi. Günümüzde, dünyadaki Sosyalist/Sosyal Demokrat partilerin örgütlendiği Sosyalist Enternasyonal da bu örgütün bir devamı olarak görülmektedir.

III. Enternasyonal (veya Komintern): 1919'da Moskova'da kuruldu. 1917'de Rusya'da iktidara gelen Lenin'in önderliğindeki Bolşevikler, II. Enternasyonal'i "Marksizm'e ihanet" ile suçluyorlardı. II. Enternasyonal'in çizgisine karşı oluşturulan Komintern'in başkanlığına Zinovyev getirildi. Çeşitli ülkelerin Komünist partilerini bünyesinde toplayan örgütte, bir devlet olarak Sovyetler Birliği'nin çıkarları giderek önem kazandı. Nitekim, II. Dünya Savaşı sırasında Stalin'in Müttefikler'le yakınlaşma anlayışı çerçevesinde Komintern dağıtıldı. Savaş sonrasında SSCB ile Müttefikler arasında ortaya çıkan gerginlik ortamında, Komintern'in bir devamı olma amacına yönelik olarak, 1947'de, Sovyetler Birliği, Bulgaristan, Çekoslovakya, Fransa, Polonya, Macaristan, İtalya, Romanya ve Yugoslavya Komünist Partileri arasındaki işbirliğini geliştireceği düşünülen Kominform (Komünist Danışma Bürosu) kuruldu. İlk başta Belgrad'da olan merkezi, Yugoslavya'nın 1948'de örgütten çıkarılmasını takiben Bükreş'e taşındı. 1956'da ise örgüt dağıtıldı.

EOKA *(Ethniki Organosis Kyprion Agoniston)* Kıbrıs'ta faaliyet gösteren aşırı sağcı bir örgüt. Adı dilimize "Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Örgütü" olarak çevrilebilecek olan örgüt, II. Dünya Savaşı sonrasında Kıbrıs'ta, Kilise'nin önderliğinde İngiliz yönetimine karşı, Enosis amacına yönelik olarak başlatılan mücadelenin vurucu gücünü oluşturmaktaydı. Grivas'ın liderliğindeki EOKA, 1955-1959 yılları arasında, adadaki İngiliz yönetimine karşı silahlı bir mücadele yürüttü. Sonradan Türk ve Rum cemaatleri arasındaki çatışmalar başlayınca da örgüt, Türkler'e karşı girişilen yıldırma ve katliam hareketlerinin düzenleyiciliğini üstlendi. 1960'lı yıllarda Makarios'un Kıbrıs'ta uyguladığı iç ve dış politikadan rahatsız olan EOKA, özellikle 1967'de Yunanistan'da Albaylar Cuntası'nın işbaşına gelmesinden sonra, "Enosis davasına ihanet eden" Başpiskopos'a karşı eylemlere girişmeye başladı. 1972'de iyice yoğunlaşan bu eylemler, Grivas'ın ölümü üzerine bir süre kesildi. Sonradan EOKA-B adı altında yeniden faaliyetlerine başlayan örgüt eski gücüne ulaşamadı.

ESA *Bkz.* Avrupa Uzay Ajansı

Esnek Karşılık Doktrini ABD'nin inisiyatifi ile NATO'nun 1950'li yılların sonlarında kabul ettiği nükleer strateji. 1950'lerin başlarında gerek ABD, gerekse SSCB sadece orta menzilli gönderme araçlarına sahiptiler. Çevreleme politikasının sağladığı stratejik avantaj dolayısıyla, ABD nükleer silahlar açısından daha elverişli bir durumdaydı. Fakat, Sovyetler 1950'li yılların ortalarında uzun menzilli gönderme araçlarını geliştirince, ABD'nin bu üstünlüğü ortadan kalkıyor, muhtemel bir nükleer savaşta ABD toprakları da doğrudan savaş alanı olabiliyordu. İşte bu durumda ABD, NATO'nun, Varşova Paktı ülkelerine karşı uygulamakta olduğu Kitlevi Karşılık Stratejisi'ni (Bkz. Kitlevi Karşılık Doktrini) terkederek Esnek Karşılık Stratejisi'ni uygulamaya geçmesini önermeye başladı. Bu nükleer stratejinin esası, karşılaşılan saldırının niteliğine göre bir tepki gösterilmesiydi. Buna göre, eğer karşı taraftan yönelen saldırı konvansiyel düzeyde ise cevap da konvansiyonel olacaktı. Nükleer bir cevap için karşı taraftan da böyle bir saldırı gelmesi gerekiyordu. Bu çerçevede, aynı yıllarda ABD'nin NATO'nun konvansiyonel gücünü artırması yolunda çaba sarfetmesi, bu ülkenin Avrupa zemininde konvansiyonel veya sınırlı nükleer bir savaşı kabul edebileceği izlenimini doğurmaktaydı. Bu nedenle, Esnek Karşılık Stratejisi bazı Avrupa ülkelerinde, topraklarının iki süper gücün savaş alanı olabileceği endişesini doğurdu.

etnosentrizm *(ethnocentricism, ethnocentrisme, Ethnozentrizismus)* Kendi etnik grubunun ve bu gruba ait kültürün tüm diğerlerinden üstün olduğuna inanmak. Gerçekçi bir gözle bakıldığında, esas itibariyle "biz" ve "onlar" ayırımına dayanan bu sosyal olgunun yaygınlığı ortadadır. Normal şartlar altında "bizim" ile ilgili çeşitli özellikler, değerler "onlarınkilerden" daha "iyi", "güzel" veya "üstün"dürler. Bazılarına göre, insan topluluklarını birlikte tutan, onları dağılmaktan koruyan bir tutkal görevi yapan bu gibi değerlerdir. Bazılarına göre ise bu değerler, tarih boyunca insan topluluklarının biribirlerine hayat hakkı tanımamalarının temel dürtülerinden birini oluşturmuşlardır.

etki alanları *(spheres of influence, sphères d'influence, Wirkungsbereiche)* Bir ülkenin doğrudan egemenliği altında bulunmamakla beraber, etkisinin çok yoğun olduğu bölge. Eski dönemlerde güçlü devletler daha çok ordularına dayanarak, gerek komşu, gerekse denizaşırı bazı güçsüz ülkeleri doğrudan egemenlik alanları içerisine katarak etki alanlarını geliştirmişler, sömürge imparatorlukları oluşturmuşlardı. Oysa, çağımızda etki alanları sadece ordularla oluşturulmadığı gibi, sözkonusu topraklarda siyasi anlamda bir egemenlik oluşturmak da genellikle gerekli değildir. Günümüzde bir devlet veya devletler grubunun etki alanından söz edildiğinde, bu devlet veya devletlerin sözkonusu siyasi birimlerin karar alma mekanizmalarını kendi istedikleri doğrultuda yönlendirebilme imkânları kastedilmektedir. Örneğin, ABD açısından Latin Amerika, SSCB açısından Doğu Avrupa bu kategoriye girmektedir. Bir etki alanı içerisindeki güç dağılımı ve etkileşim, eşitsiz ve tek yönlü bir nitelik taşır.

ETA *Bkz.* Bask Ulusal Bağımsızlık Hareketi

Euroatom *Bkz.* Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

Eurocontrol *Bkz.* Avrupa Hava Taşımacılığı Güvenlik Örgütü

FAO *Bkz.* Gıda ve Tarım Örgütü

Fabianizm İngiltere'de gelişen bir reformist sosyalizm akımı. 19. yüzyıl sonlarında "Fabian Derneği" (Fabian Society) olarak ortaya çıkan hareket, Bernard Shaw, Sidney ve Beatrice Webb, H.G. Wells gibi ünlüleri de içine almaktaydı. Sosyalizmin teorik sorunlarıyla pek ilgilenmeyen bu akımın en belirgin özelliği, ihtilalci olmamasıydı. Hareket 20. yüzyıl başlarında kurulan İngiliz İşçi Partisi'nin çekirdeğini oluşturmuştur.

fait accompli Uluslararası ilişkilerde tek yanlı ve ilgili diğer tarafları hiç dikkate almadan girişilen eylem. Dilimizdeki karşılığı "oldubitti" olarak verilebilecek olan deyim, genellikle belirli bir gerginlik ortamındaki olgulara işaret etmek için kullanılmaktadır. Uluslararası ilişkilerde sorunların bu yönteme başvurularak halledilmeye çalışılması, uluslararası hukuk kuralları açısından yasaklanmış bulunmaktadır. Bu anlamıyla *fait accompli* uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan sorunları görüşmeler yolu ile çözmenin karşıtı olmaktadır.

falanjizm İspanyol faşizmine verilen ad. 1933 yılında José Antonia Primo de Rivera tarafından kurulan parti, İçsavaş sırasında, Frankocu isyancıların ordu dışındaki en önemli desteğini oluşturmaktaydı. Örgütlenme modeli olarak İtalyan Faşist Partisi'ni kendisine örnek alan hareket, 1939'da İçsavaş'ın Frankocular tarafından kazanılması üzerine ülkenin birincil siyasi gücü haline geldi. İlk yıllarda İspanyol Meclisi'nin (Cortes) yerine yasama organı olarak faaliyet gösteren örgütün önemi, giderek azaldı. Batılı ülkelerin baskısıyla küçük çaplı da olsa bazı reformlara zorlanan General Franco, 1957'de bu örgütün rejimi denetleme yetkisini kaldırdı. Bu dönemden sonra önemi Franco'nun ağırlığına paralel olarak azalan hareket, General'in ölümü üzerine hemen hemen tüm etkisini yitirdi.

Farabundo Marti Ulusal Kurtuluş [Cephesi] *(FMLN-Farabundo Marti de Liberación Nacional, Farabundo Marti National Liberation [Front])* El Salvador'da faaliyet gösteren bir gerilla örgütü. El Salvador'da yönetime karşı mücadele veren sol muhalefetin siyasi örgütünü Devrimci Demokratik Cephe (FDR-Frente Demokrático Revolucionario) oluştururken, askeri örgütlenmeyi de FMLN oluşturmaktadır. Yaklaşık 20 ayrı gruptan oluşan gerillalar, daha çok merkezin denetiminin zayıf olduğu kırsal bölgelerde etkili olabilmektedirler.

faşizm *(fascism, fascisme, Fascismus)* Bir siyasi rejim türü. Dar anlamda iki dünya savaşı arası dönemde İtalya'da ortaya çıkan rejim. Geniş anlamda ise anti-Komünist nitelikteki tüm diktatörlükler. Faşist öğretide devlet en yüce kavramdır. Devletin çıkarı dışında herhangi bir siyasi davranış biçimi mümkün değildir. Yüce lidere

bağlılık Faşist ahlakın önde gelen gereklerindendir. İktidar, başta yüce önder olmak üzere, halkın çıkarlarını onların adına en iyi düşünebilecek olan bir seçkinler grubunun elinde olmalıdır. İktisadi sorunları korporatif bir örgütlenme modeli ile çözmeye çalışan Faşist hareket, ekonomiye devlet müdahalesini gerekli sayarsa da, bunu özellikle büyük sermaye ile uyum içerisinde gerçekleştirmeye gayret gösterir. Genellikle derin bir ekonomik kriz, uzun süren bir siyasi karışıklık sonrasında, demokratik sistemden umudu kesen orta sınıfların yaygın desteğini alarak ve de çoğu defa bir darbe ile iktidara gelen faşizm, doğası gereği yukarıdan aşağıya, toplumun hemen her kesimini içine alan bir örgütlenme ağı oluşturmaktadır.

İlk örneğini 1922'de İtalya'da, Mussolini'nin önderliğinde iktidara gelen İtalyan Faşizmi'nin oluşturduğu bu siyasi rejim, 1933'te Hitler'in Nazi Partisi'nin Almanya'da, Franco'nun Falanj Partisi'nin İspanya'da iktidara gelmesiyle başka ülkelerde de uygulama alanı buluyordu. II. Dünya Savaşı'nda Alman ve İtalyan Faşizmi'nin uğradığı yenilgi, bu siyasi rejimlerin çöküşünü de beraberinde getirmişti. Bununla beraber, günümüz dünyasında hemen her ülkede, tam olmasa da benzer görüşleri savunan neo-Faşist hareketlerden söz etmek mümkündür.

federal devlet *(federal government, état fédéral, Bundesstaat)* Bir devlet örgütleniş biçimi. Federal devletlerde iktidar, bir merkezî hükümet ile ülkedeki diğer alt birimler, devletler arasında paylaşılmaktadır. Federal devletin kendine özgü bir örgütleniş biçimi olduğu gibi, federe devletlerin her birinin de yasaları, çeşitli organları bulunmaktadır. Bu ikili yapı çerçevesindeki en önemli sorunlardan birisi de, bu farklı örgütlenme birimleri arasındaki yetki sınırlarını belirlemektir. Bu tip örgütlenmelerde, sözkonusu sorunları hukuk anlayışı çerçevesinde çözmek amacıyla bir yüksek mahkeme oluşturulur. Özellikle, toprakları üzerinde farklı halkları, kültürleri barındıran ülkelerde, bu toplulukların farklı arzu ve istekleriyle, tümünün ortak paydasını oluşturacak bazı amaçlar arasında bir denge kurmak büyük önem taşıdığından, bu türden bir devlet örgütlenişinin çeşitli yararları vardır. ABD, SSCB, Avustralya, Kanada, İsviçre, Meksika, Federal Almanya gibi ülkeler bu sistemin farklı uygulamalarının örneklerini oluşturmaktadırlar.

feodalizm *(feudalism, feódalisme, Feudalismus)* Tarihte görüien toplumsal örgütlenme biçimlerinden biri. Batı Roma İmparatorluğu'nun parçalanmasıyla Avrupa'da belirgin bir merkezî otorite kalmadı. Doğu'dan gelen istilacı kavimler karşısında korumasız kalan halk, güçlü toprak sahiplerine sığınmaya başladı. Gittikçe hızlanan bu süreç sonucunda, feodal beylerin denetimi altındaki nüfus giderek artmaya başladı. Bunlar, senyörün egemenliği altında bulunan ve toprağa bağlı olarak üretim yapan serfleri oluşturdular. Toprağa bağlı bir tür köle olan serfler, senyörün bazı angaryalarını da yerine getirmek zorundaydılar. Öte yandan, senyörün yargılama, vergi alma gibi devlet benzeri hakları sözkonusuydu. Bu haliyle feodalizm, o dönemde temel üretim aracı durumundaki toprağın sahibi olan Kilise ve feodaller ile, bu topraklar üzerinde çalışan özgür köylüler ve serfler arasındaki, hukuki, siyasi ve ekonomik ilişkilerin tümünü

kapsayan bir toplumsal örgütlenme biçimiydi. 14. yüzyıldan başlayarak merkezî krallıkların güçlenmesi, ticaretin gelişmesi, sanayi devrimi ve gelişen kapitalizmin özgür emeğe olan ihtiyacı gibi faktörler, feodalizmin çöküşünü ve kapitalizmin gelişmesini önemli ölçüde etkilemişlerdir.

Federal Almanya Cumhuriyeti-Bundesrat Ülkenin federal yapısına özgü bir konsey. Üyeleri, geldikleri eyaletlerin hükümetleri tarafından saptanırlar. Her eyaletin nüfusu ile orantılı olarak, en fazla 5, en az da 3 üyesi olur. Weimar Cumhuriyeti döneminde Reichstag olarak bilinen bu meclisin yasama gücü içerisinde önemli bir yeri vardır. Anayasa değişiklikleri, eyaletlerin idari, mali vb. konulardaki yasama gücü ile ilgili kararlarda veto hakkı vardır. Anayasanın Federal Hükümet'e, eyalet organlarına uygulanacak yürütme kararlarını çıkarmak için yetki tanıdığı her durumda Federal Konsey'in onayı gereklidir. Öte yandan, Konsey üyeleri Bundestag'ın her komitesinin toplantısına girebilme ve istediklerinde söz alma hakkına sahiptirler. Siyasi partilerin Bundesrat üzerinde bir etkide bulunmaları doğal olmakla beraber, federe devletlerin kendine özgü koşullarının etkileri de azımsanmayacak ölçülerdedir.

Federal Almanya Cumhuriyeti-Bundestag Federal Almanya'nın Federal Meclisi. Dört yıllık bir süre için seçilen ve toplam 496 üyesi bulunan Meclis, dış ilişkiler, savunma, askerlik, sivil halkın korunması gibi konularda en üst organdır. Meclis'e yasa önerileri, Federal Hükümet, Bundestag üyeleri veya Bundesrat tarafından verilir. Genellikle Federal Hükümet önerileri önce Bundesrat'a sunulur. Bundesrat üç hafta içinde tavrını belirler ve yasa önerisi Bundestag'a getirilir. Federal yasalar bu mecliste kesinleşir.

Bundestag'ın en önemli ögeleri "gruplar"dır. Onbeş sandalyesi olan her partinin bu biçimde bir parlamento örgütü, grup kurma hakkı vardır. Parlamento'daki işlerin büyük bir bölümü bu gruplarda çözülür. Zira grup kararları komitelerdeki üyelere sürekli olarak iletilir ve böylece parti tutumuyla uyum sağlanmaya çalışılır. Bu ifadelerden de anlaşılabileceği gibi, Federal Meclis'in önemli çalışma birimlerinden birisi de komitelerdir. Sürekli Komite dışındaki komiteler, sadece Bundestag oturumda olduğu zaman toplanırlar. Sürekli Komite ise, Bundestag toplantı halinde olmadığı zamanlarda yürütmeyi denetlemekle görevlidir. Her bakanlık için sorumlu bir komite vardır. Ancak grubu olan partiler bu komitelere üye verebilirler.

Filibuster ABD Senatosu'nda söz hakkı ile ilgili bir sorun. Senato'da yapılan görüşmeler Senato İçtüzüğü'nün 22. maddesi gereğince sınırsızdır. Bu durum bir yasa tasarısının geçmesini istemeyen bir azınlık grubu tarafından bir engelleme eylemine dönüştürülebilir. Örneğin, 1846 yılında uygulanan bir engelleme hareketi sonucunda konuşmacılar iki ay boyunca kürsüyü hiç boş bırakmamışlardır. Bu gibi bir durumda görüşmeleri durdurabilmek için 2/3 çoğunluk gerekmektedir. Bu ise genellikle bulunması güç bir orandır. Senato'da azınlık durumunda olan bir gruba, bu organdan çıkacak kararları denetleme ve istemediklerini engelleme bakımından önemli bir imkan tanıyan bu kural, değişik şekillerde değerlendirilebilmektedir

Bazıları çalışmaları aksattığı gerekçesiyle uygulamaya karşı çıkarken, bazıları da azınlığın haklarını koruduğu gerekçesiyle onu yararlı bulmaktadırlar.

Filistin Kurtuluş Örgütü *(PLO-Palestine Liberation Organization)* Filistin halkının kaybettiği toprakların geri alınması için mücadele eden örgüt. Topraklarının İsrail tarafından ele geçirilmesi karşısında, çoğu ülkelerinin dışında mülteci durumuna düşen Filistinliler, konuya uluslararası temaslar yoluyla bir çözüm bulunamayacağının iyice anlaşılması üzerine oluşturdukları Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ile 1965 yılında gerilla eylemlerine başladılar. 1967 Arap-İsrail Savaşı sonrasında Ürdün'e yerleşen örgüt bu ülkedeki üslerinden İsrail içlerine sızma temeline dayanan bir yıpratma savaşına girdiler. Bir süre sonra Ürdün yönetimi ile çatışmak durumunda kalan FKÖ, 1970 yılında üslerini Lübnan'a taşıdı. Bu yeni dönemde, örgütün ünü giderek artan lideri Yaser Arafat, mücadelenin ağırlığını siyasi alana kaydırmaya başladı. Bu sıralarda FKÖ içinde çeşitli gruplaşmalar daha da belirginleşti. En büyük gerilla grubu, başında Arafat'ın bulunduğu "El Fetih"ti. Bunun yanında, liderliğini Corc Habbaş'ın yaptığı "Filistin Halk Kurtuluş Cephesi" (FHKC) ve bu gruptan ayrılan Nayef Hawatmeh'nin liderliğindeki "Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi" (FDHKC) ile Suriye Baas Partisi tarafından desteklenen "Al Saika" grupları bulunuyordu. Mücadelesini siyasi alanda yoğunlaştıran Arafat, 1974 Rabat İslam Ülkeleri Zirve Toplantısı'nda, FKÖ'yü Filistin halkının tek meşru temsilcisi olarak kabul ettiriyor, bundan kısa bir süre sonra da FKÖ lideri olarak BM Genel Kurulu'nda bir konuşma yapıyordu.

1975'teki içsavaş sonrasında, Lübnan topraklarında denetimi altında bulundurduğu bölgelerde üstlenmiş bulunan FKÖ, 1982 İsrail işgali ile 1982 Ağustosu'nda Beyrut'u terketmek zorunda kaldı. Geride kalan güçleri de Suriye baskısı altında bölgeden uzaklaşmak zorunda kalan FKÖ, karargâhını Tunus'a taşıdı. Böylece askeri gücü oldukça zayıflayan örgüt, Arafat'ın liderliğinde mücadelesini diplomasi alanında yoğunlaştırmış bulunmaktadır.

Filistin Sorunu Günümüzün en karmaşık uluslararası sorunlarından biri. Üç büyük dince kutsal sayılan Filistin toprakları ile ilgili sorunun çok eski bir geçmişi bulunmaktadır. Bununla beraber sorunun günümüzdeki mevcut biçiminin, 19. yüzyıl sonlarında başlayarak 20. yüzyıl başlarında yoğunlaşan Yahudi göçü sonucunda, 1948 yılında bu topraklar üzerinde İsrail Devleti'nin oluşturulması ile ilgili olduğu söylenebilir. Bu tarihten başlayarak meydana gelen Arap-İsrail çatışmaları veya İsrail'in giriştiği tek yanlı eylemler sonucunda, hemen hemen tüm Filistin toprakları İsrail'in işgali altına girmiş, bu topraklarda yaşayan insanların büyük bir çoğunluğu diğer Arap ülkelerindeki mülteci kamplarına göçmüşlerdir. 1948 yılında Arap ülkelerinin muhalefetine rağmen, İsrail'in kuruluşu Birleşmiş Milletler tarafından onaylanmıştır. Örgüt, bunu takip eden yıllarda ise, İsrail'in kuruluş aşamasındaki sınırlarının dışında işgal ettiği toprakları terketmesi yolunda ve de özellikle Filistinli mültecilerin durumlarının iyileştirilmesi doğrultusunda sayısız karar almışsa da, bu konularda pek önemli bir

gelişme sağlanamamıştır. Soruna bir çözüm bulunamamasında, anlaşmazlığın oldukça karmaşık bir nitelik taşımasının yanında, Arap ülkelerinin kendi aralarındaki anlaşmazlıkların, süper güçlerin sorunun hallinden çok, bölgedeki çıkarları ile ilgilenmelerinin ve İsrail'in askeri gücünün de önemli bir rolü olmuştur.

Fizyokratlar 18. yüzyılda Fransa'da gelişen bir fikir akımının temsilcilerine verilen ad. Temelde doğanın ve doğa yasalarının üstünlüğünü savunan bu akıma göre, toprak bir ülkenin zenginliğinin tek yaratıcısıydı. Bu noktadan hareketle, fizyokratlar, toprak sahiplerinin devlet yönetiminde önemli bir rol oynamasını ve sadece ekonomik alanda serbestiyi savunuyorlardı. O dönemlerin hakim iktisadi anlayışı olan Merkantilizm'e bir tepki niteliği taşıyan bu akımın en önde gelen temsilcileri, Dr. Quesnay, Victor Riqueti de Mirabeau ve Vincent de Gournay'dır.

FIR Hattı *(Flight Information Region)* Uluslararası uçuş güvenliğini sağlama amacına yönelik bir önlem. Gerek sivil, gerekse askeri uçakların uçuş güvenliğini sağlamak amacıyla, dünyadaki hemen tüm bölgeleri kapsayan "Uçuş Bildirim Bölgeleri" oluşturuldu. Anlaşma uyarınca, tüm uçaklar bir FIR'a girdiklerinde bunu ilgili merkeze bildirmekle yükümlüdürler. Buna karşılık, kontrol merkezinin bağlı olduğu ülke de herhangi bir tehlike veya kaza anında yardım etmekle yükümlüdür.

FKÖ *Bkz.* Filistin Kurtuluş Örgütü

FMLN *Bkz.* Farabundo Marti Ulusal Kurtuluş [Cephesi]

FNLA *Bkz.* Angola Ulusal Kurtuluş Cephesi

Fransa Cumhuriyeti-Başkan Fransa'da yürütme gücüne de sahip olan ve 1962 yılından beri genel oyla seçilen devlet başkanı. 1958'de kabul edilen V. Cumhuriyet Anayasası'na göre, ülkedeki yürütme erkini hükümet ile birlikte paylaşan cumhurbaşkanı yedi yıl için seçilmektedir. Cumhurbaşkanının yetkileri arasında, Parlamento'ya mesaj gönderme ve Parlamento'yu feshetme, Anayasa Konseyi'ne üye olma yetkisi sayılabilir. Öte yandan, cumhurbaşkanının diğer bir yetkisi de referanduma gitmektir. Yalnız bunun için teklifin hükümetten veya meclislerden gelmesi gerekmektedir. Nihayet Anayasa'nın 16. maddesi cumhurbaşkanına, olağanüstü hallerde kullanılmak üzere bazı olağanüstü yetkiler tanımıştır. Bunların yanında Fransa cumhurbaşkanı, tüm devlet başkanları için sözkonusu olan, yüksek devlet memurlarını atamak, yasaları resmî gazetede yayınlatmak, bir yasayı yeniden görüşülmek üzere Parlamento'ya geri göndermek gibi yetkilere de sahiptir.

Fransa Cumhuriyeti-Parlamento V. Cumhuriyet'in iki meclisli yasama organı. Ulusal Meclis'in yetkileri Senato'ya oranla daha fazladır. Genel anlamda ise, Parlamento'nun yetkileri yürütme organına oranla daha sınırlanmıştır.

Fransa Cumhuriyeti-Senato Fransız Parlamentosu'nun 315 üyeli meclisi. Dokuz yıllık bir süre için seçilen senatörlerin 1/3'ü her üç yılda bir yenilenir. Uygulanan seçim sistemi her yerde aynı de-

ğildir. Bölgenin çıkaracağı senatör sayısına bağlı olarak, değişik seçim sistemleri uygulanır. En az dört senatör çıkaran bölgelerde seçimler iki turda yapılır. Birinci turda salt çoğunluk, ikinci turda ise basit çoğunluk aranır. Beş ve daha yukarı sayıda senatör çıkaran bölgelerde ise, seçim nisbi temsil yolu ile yapılır.

Fransa Cumhuriyeti-Ulusal Meclis Fransız Parlamentosu'nun 491 üyeli meclisi. Meclis'e seçilme yaşı 23 olup, seçimler tek dereceli ve dar bölge esasına göre yapılır. Seçim çevreleri idari bölünmeden farklı olarak hazırlanır. Beş yılda bir yapılan seçimlerde seçmen yaşı 21'dir. V. Cumhuriyet Anayasası'na göre, yasa yapma yetkisini yürütme ile de paylaşmak zorunda kalmıştır. Benzer bir durum Ulusal Meclis-Hükümet ilişkisi açısından sözkonusudur. Meclis bir hükümeti düşürme imkanına sahip olmakla beraber, bir yenisini oluşturma imkanına sahip değildir. Bu yetki cumhurbaşkanına aittir.

[Fransız] İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, 1789 Fransız Devrimi sırasında yayınlanan, eski rejimin yerine yeni bir anlayışın aldığını kanıtlayan metin. Doğal haklar anlayışından ve Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'nden esinlenerek hazırlanan bildiri, Fransız Ulusal Meclisi tarafından kabul edildi. İleriki yıllarda birçok ülkenin anayasa metinlerini etkileyecek olan bu bildiride sözü edilen hakların en önemlileri şunlardı: İnsanların doğuştan eşitliği; yasalar önünde eşitlik; keyfi tutuklama yapılamayacağı ve her sanığın suçluluğu kanıtlanana kadar suçsuz sayılacağı; devlet görevlerinin herkese açık olacağı; düşünce, basın ve inanç özgürlüğü; baskıya direnme hakkı.

Fransız Komünist Partisi *(PCF-Parti Communiste Français)* Fransız siyasi hayatında önemli yeri olan bir parti. 1920'de kurulan parti 1939'da yeraltına inmek zorunda kalmıştır. Alman işgaline karşı yürütülen mücadelede önemli bir yeri olan Komünist Partisi 1954 yılında kurulan de Gaulle Hükümeti'ne dört bakan vermiştir. Üye sayısı yaklaşık 900 bine ulaşan parti bu tarihten itibaren genel trend olarak güç kaybetmiştir. Seçimlerde genellikle Sosyalist Parti ile işbirliği yapan Fransız Komünist Partisi 1970'lerin başında eski Ortodoks çizgisinden ayrılmış, "proleterya diktatörlüğü" ve "devrim" terimlerini programında kullanmamaya başlamıştır. Yine de partinin son yıllarda sürekli oy kaybettiği görülmektedir.

FRELIMO *Bkz.* Mozambik Ulusal Kurtuluş Cephesi

FSLN *Bkz.* Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi

Führer Almanca'da "lider" anlamına gelen sözcük. Hitler'in 1935'te devlet başkanı ilan edilmesi sonrasında, bu ünvan kendisi için kullanılmaya başlandı.

füzesavar füze *Bkz.* Anti-balistik füze sistemi

garanti anlaşmaları *(guarantee agreements, pactes des granties, Garantieverträge)* Uluslararası politikada bir anlaşma türü. Devletler arasında yapılan anlaşmalar genellikle tüm taraflara benzer yükümlülükler getirmekle beraber, bu ilişki bazen tek taraflı da olabilmektedir. Bir başka deyişle, anlaşma taraflardan sadece birisi için bir yükümlülük ifade etmekte, aynı durum gerçekleştiğinde diğe-

ri için böyle bir sorumluluk sözkonusu olmayabilmektedir. Örneğin, II. Dünya Savaşı öncesinde İngiltere ve Fransa, Almanya'nın saldırısına uğradığı takdirde kendisine yardım edeceklerine dair Polanya'ya garanti vermişlerdir. Oysa bu anlaşma, İngiltere veya Fransa benzer bir durumla karşı karşıya kaldığında, Polonya'ya aynı yükümlülüğü getirmiyordu.

GATT *Bkz.* Genel Gümrük ve Ticaret Anlaşması

Gayri Safi Milli Hasıla-GSMH Bir ülke ekonomisi tarafından üretilen mal ve hizmetlerin toplam değeri. Daha açık olarak, "bir yıl içerisinde üretilen tüm tüketim ve sermaye mal ve hizmetlerinin toplam piyasa değeri" olarak ifade edilebilir. GSMH ve de özellikle fert başına düşen GSMH, çeşitli ülke ekonomilerini birbirleri ile karşılaştırmada en sık başvurulan ölçütlerdendir.

GCC *Bkz.* Körfez İşbirliği Konseyi

Genel Gümrük ve Ticaret Anlaşması *(GATT-General Agreement of Tariffs and Trade)* Birleşmiş Milletler Örgütü bünyesindeki uzmanlık kuruluşlarından biri. 1948'de oluşturulan kuruluşun amacı, uluslararası ticaretin geliştirilebilmesi için tarifelerin düşük tutulmasının sağlanmasıdır. Örgüt çerçevesinde alınan kararlar tüm üyeleri bağlayıcı nitelikte olmakla beraber, uygulamada çeşitli esneklikler görülmektedir. Örgütün başlıca organları her yıl toplanan ve en üst organ niteliğinde olan Genel Kurul, Genel Kurul toplantılarında alınan kararların uygulanması ile ilgilenen Temsilciler Konseyi ve Sekretarya'dır. Merkezi Cenevre'de bulunan örgütün 88 üyesi bulunmaktadır:

Örgütün üyeleri şunlardır: Guyana, Haiti, Arjantin, Avustralya, Avusturya, Mısır, Gambia, Yunanistan, Bangladeş, Barbados, Belçika, Fransa, Benin, Finlandiya, Brezilya, Burma, Burindi, Kamerun, Kanada, Gabon, Merkezî Afrika Cumhuriyeti, Çad, Şili, Kolombiya, Kongo, Küba, Kıbrıs, Çekoslovakya, Danimarka, Dominik Cumhuriyeti, Federal Alman Cumhuriyeti, Gana, Macaristan, Hindistan, Endonezya, İrlanda, İsrail, İtalya, Fildişi Sahili, Jamaika, Japonya, Kenya, Kore Cumhuriyeti, Kuveyt, Lüksemburg, Madagaskar, Malawi, Malezya, Malta, Moritanya, Mauritius, Hollanda, Yeni Zelanda, Nikaragua, Nijer, Nijerya, Norveç, Pakistan, Peru, Filipinler, Polonya, Portekiz, Romanya, Rwanda, Senegal, Sierra Leone, Singapur, Güney Afrika, İspanya, Srilanka, Surinam, İsveç, İsviçre, Tanzanya, Tayland, Togo, Trinidad ve Tobago, Tunus, Türkiye, Uganda, Birleşik Krallık, ABD, Yukarı Volta, Uruguay, Yugoslavya, Zaire, Zimbabwe. Bunların dışında 29 ülke de örgütün üyesi olmamakla beraber kararlarına uymaktadır.

Genel Kurul *Bkz.* Birleşmiş Milletler Genel Kurulu.

gerekircilik *Bkz.* determinizm

gerilla savaşı *(guerilla warfare, guerre de guérilla, Guerillakrieg)* Geleneksel savaş yöntemleriyle alt edilemiyecek bir düşmana karşı uygulanan vur-kaç taktiğine dayalı bir tür çete savaşı. Özellikle, çağımızda silah teknolojisinin hızla gelişmesi karşısında, bazı silahlara sahip olmayanların cephelerde başarı sağlaması imkansızlaşmıştır. Öte yandan, nükleer denge durumunda, düzenli ordularla girişilecek askeri harekâtların ilgili ül-

keyi bağlaması dolayısıyla bir tırmanmaya yol açabileceğinden endişe duyulmaya başlanmıştır. Nihayet, bazı bölgelerdeki coğrafi ve topografik şartların, düzenli orduların klasik savaş yöntemlerini uygulamalarını engellediği de birçok örnekte görülmektedir. İşte bütün bu sebeplerden dolayı, özellikle de II. Dünya Savaşı sonrasının ulusal kurtuluş mücadelelerinde gerilla tipi bir taktiğe başvurulması çok sık rastlanan bir olgu haline dönüşmüştür. Bu tür bir mücadelenin temelinde, güçlü düşmana karşı sabotajlar düzenlemek, haberleşme ve ulaştırma bağlantılarını kesmek, düşman kuvvetlerini pusuya düşürerek yok etmek veya onları bilmedikleri dağlık, ormanlık arazilere çekerek ağır silahlarını kullanamayacakları zeminde mücadeleye zorlamak yatmaktadır. Geçmişte Vietkong'un, Vietnam'daki ABD destekli güçlere, bugün de Afgan gerillalarının Afganistan'daki SSCB destekli güçlere karşı yürüttükleri mücadele, bu savaş türünün örneklerindendir.

Gestapo *(Geheime Staatspolizei)* Nazi Almanyası'nda "Devlet Gizli Polisi" adlı örgütün kısa yazılışı. 1933'te Hermann Goering tarafından kurulan örgütün görevi, "devlet ve parti için tehlikeli tüm hareketleri ve kişileri ortaya çıkartmak ve ortadan kaldırmak"tı. Toplama Kampları'nın düzenleyicisi sayılan kuruluş, Uluslararası Nürnberg Mahkemesi tarafından "caniler örgütü" olarak nitelendirilmişti.

Gıda ve Tarım Örgütü *(FAO-Food and Agricultural Organization)* Birleşmiş Milletler Örgütü bünyesindeki uzmanlık kuruluşlarından biri. 1945'de kurulan örgütün amaçları arasında, beslenme ve tarımla ilgili bilgiler toplamak, tarım ve beslenme ile ilgili çeşitli projelerin gerek mali gerekse teknik açıdan desteklenmesini sağlamak ön planda yer almaktadır. Başlıca organları şunlardır: 1) İki yılda bir toplanan ve tüm üyelerin katıldığı Genel konferans 2) Genel Konferans tarafından seçilen 49 ülkeden oluşan bir yürütme organı niteliğindeki Konsey 3) Sekretarya. Merkezi Roma'da bulunan örgütün 152 üyesi bulunmaktadır:

BM üyesi olup da FAO'ya üye olmayan ülkeler: Antigua, Barbuda, Belize, Beyaz Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Saint Christopher ve Newis, Singapur, Solomon Adaları, Güney Afrika, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Vanuatu.

BM üyesi olmadığı halde FAO üyesi olan devletler: Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Kore Cumhuriyeti, İsviçre, Tonga.

gizli diplomasi ***Bkz.*** kapalı diplomasi

gölge kabine *Bkz.* Birleşik Krallık, Kabine

gönderme araçları Uluslararası strateji literatününde nükleer bombaları hedefe göndermek için kullanılan çeşitli araçlar. Nükleer bombaların hedefe gönderilmesinde kullanılan en eski araç *uçaklar*dır. Nitekim, ilk atom bombası da bir uçaktan atılmıştır. Günümüzdeki ağır bombardıman uçakları eskisinden çok daha büyük miktarlarda nükleer bomba taşıyabilmekte (yaklaşık 100-150 megaton) saatte yaklaşık 1000 km. süratle kıtalararası gidip gelebilmektedirler. Gönderme araçlarının ikinci grubu ise *yerden veya deniz-*

*altından fırlatılan tek veya çok başlıklı füzeler*den oluşmaktadır (Bkz. kıtalararası balistik füzeler, denizaltından fırlatılan balistik füzeler, çok başlıklı füzeler). Bu füzeler içerisinde özellikle çok başlıklı olanlar (MRV, MIRV), gerek isabet yüzdeleri gerekse imha edilebilmelerindeki güçlük dolayısıyla birincil bir konuma sahiptirler.

görüşmeler *(negotiaions, négociation, Verhandlungen)* Uluslararası diplomasinin temel öğelerinden biri. Devletlerarasındaki görüşmeler bazen sadece görüş veya bilgi alışverişinde bulunma, bazen de belirli bir sonucun barışçı yollardan hallini sağlamak amacına yönelik olarak yapılır. Bunun dışında görüşmeler, karşı tarafı masa başında oyalayarak zaman kazanmak veya kendi görüşleri doğrultusunda propaganda yapmak amaçlarına yönelik olarak da kullanılabilmektedir.

Devletler arasındaki iki ya da çok yanlı görüşmelerde ilk karşılaşılan sorun, görüşmenin nerede yapılacağıdır. Görüşme hasım iki ülke arasında yapılıyorsa, genellikle tarafsız bir ülke toprakları en uygun seçim olmaktadır. Dost ülkeler arasındaki temaslar ise, karşılıklı olarak iki ülke topraklarında gerçekleştirilmektedir. Bazen görüşmelere katılacak taraflar da önemli bir sorun oluşturabilmektedir. Örneğin, Ortadoğu ile ilgili çeşitli uluslararası görüşmelere bir devlet statüsünde bulunmayan FKÖ'nün katılıp katılmayacağı çoğu zaman sorun yaratmaktadır. Nihayet görüşmelerde kullanılacak dil, basına açık veya kapalı olması vb. sorunlar da görüşmeler öncesinde halledilmesi gereken prosedürel sorunlardır. Görüşmeler sırasında tarafların öne sürdükleri taleplerin bazıları uzlaştırılabilir, bazıları ise biribirleri ile bağdaştırılması güç nitelikte olabilmektedir. Diplomasi teamülü, tarafların birinci kategoriden konuları ele almalarını öngörmektedir. Böyle durumlarda taraflar bazen çıkar birliği içerisinde (silahlanmanın bütçelerine yüklediği yükten şikayetçi iki ülkenin silahlanmayı durdurma konusunda anlaşmaları), bazen de karşılıklı tavizler vererek sorunları çözebilirler. İkinci kategoriden, tarafların birbiriyle bağdaştırılması güç olan tezlerinin ele alınması ise, çoğu zaman somut bir sonuç doğurmasa da sorunun çözüm koşullarının yaratılması konusunda bazı adımlar atılmasını sağlayabilir.

güç dengesi *(balance of power, balance de pouvoir, Gleichgewich der Kräfte)* Uluslararası politikanın en eski, en temel kavramlarından biri. Tarih boyunca ortaya çıkan bütün devletler belirli bir engel ile karşılaşmadıkları sürece güçlerini attırmaya çalışmışlardır. Bu engel ise, genellikle bir başka devletin varlığı ve gücü olmuştur. Bu nedenle, üç ya da daha fazla sayıda devletin yer aldığı her uluslararası sistemde, bir güç dengesi ilişkisine rastlamak mümkün olmuştur. Örneğin, bir devlet sisteminde A, B ve C olmak üzere başlıca üç devlet bulunduğunu varsaydığımızda, eğer A devleti B devletini işgal ederse, C'nin durumu da bu gelişmeden olumsuz yönde etkilenecektir. Çünkü, bu durumda A devleti iyice güçlenmiş, dolayısıyla C'yi de tehdit edebilecek bir konuma erişmiş olacaktır. Bu sebeple, C devletinin yöneticileri B'nin yanında yer alacaklar, bu ülke ile birlikte A ülkesine karşı bir güç dengesi oluşturacaklardır. Bu mantığın en güzel örnekleri 19. yüzyıl Avrupası'nda görülebiliyor (Bkz. klasik güç dengesi sistemi). Bununla beraber

devletlerin güç dengesi mantığı ile hareket etmeleri belirli bir uluslararası sistem türüne özgü olmayıp, hemen her uluslararası sistem türünde gözlenebilir bir olgudur.

güç yaklaşımı Uluslararası politika teorisinde en eski açıklama biçimlerinden biri. Eski Hint, Yunan ve Çin uygarlıklarında, Ortaçağ İtalyası'ndaki şehir devletleri arasındaki ilişkileri inceleyenlerin de benzer bazı görüşler öne sürdükleri bilinmekle beraber, çağdaş güç yaklaşımının ilk temsilcisi olarak Hans J.Morgenthau gösterilir. Morgenthau'ya göre, devletler de insanlar gibi çıkar peşinde koşarlar. Bu çıkarlarını gerçekleştirmek için ise yüce ihtiyaçları vardır. Bir devletin rakip devlet veya devletler grubuna karşı gücünü artırabilmesinin belli başlı dört yolu vardır: Silahlanma, ittifaklar oluşturma, tazminat alma, böl ve yönet politikası uygulama. Bu yollarla güçlerini arttırmaya çalışan devletler birbirlerine karşı izledikleri, emperyalist, statükocu ve prestij sağlamaya yönelik politikalarda bu güç öğesine dayanırlar. Tüm uluslararası politika sorunlarını kapsamayı ve açıklamayı amaçlayan bir genel teori oluşturma çabası harcamış olan Morgenthau'nun görüşleri çok genel nitelikli olduğu, tamamen rasyonel karar alıcıların hakim olduğu bir dünya varsaydığı, indirgemeci bir niteliğe sahip bulunduğu gibi eleştiriler almıştır. Her şeye rağmen bu yaklaşım, uluslararası politika alanında en önemli teorik gelişmelerden birini oluşturmuş, bu görüşü daha da geliştiren bir dizi bilimsel çabanın kalkış noktası, uyarıcısı olmuştur.

Gümrü Antlaşması, Aralık 1920 Kurtuluş Savaşı sırasında Ermenistan ile imzalanan antlaşma. Kurtuluş Savaşı'nın başlarında Ermeniler'in Doğu Cephesi'nde giriştikleri saldırılara karşı harekete geçen Türk kuvvetleri 30 Eylül 1920'de Sarıkamış'ı, 30 Ekim'de Kars'ı ve 7 Kasım'da da Gümrü'yü geri aldılar. Ermenistan Cumhuriyeti de 6 Kasım'da barış istedi. Bu arada Ermenistan'da Bolşevikler iktidara gelmiş ve 2-3 Aralık 1920'de iki ülke arasında Gümrü Antlaşması imzalanmıştır. Ankara Hükümeti'nin imzaladığı ilk antlaşma olarak da önem taşıyan bu antlaşmaya göre, İstanbul Hükümeti'nin imzalanmış olduğu Sevr Antlaşması'nda Ermenistan sınırları içerisinde gösterilen birçok Doğu Anadolu kenti (Kars da dahil olmak üzere) Türkiye'ye veriliyordu. Buna karşılık, Türkiye de işgal etmiş bulunduğu Gümrü'yü Ermenistan'a terk etmeyi kabul ediyordu. Bu antlaşma ile, Türkiye Sevr Antlaşması'nın kendisine yüklediği yüklerin önemli bir tanesinden kurtuluyor ve de Sovyetler Birliği ile dolaysız ilişki kurabileceği bir Doğu sınırı oluşturuyordu.

Güney Africa Gelişme Koordinasyon Konferansı *(SADCC - Southern African Development Coordination Conference)* Bölgesel nitelikte uluslararası bir örgüt. 1 Nisan 1980'de, Güney Afrika'da siyahların yönetimde bulunduğu ülkeler tarafından kuruldu. Amacı, bölge ülkeleri arasındaki ekonomik işbirliğini geliştirerek onların Güney Afrika Cumhuriyeti'ne olan bağımlılığını azaltmaktır. Başlıca organları, üye ülkelerin Devlet ya da, Hükümet Başkanları Toplantısı, Bakanlar Konseyi ve Sekretarya'dır. Merkezi, Bostwana'nın Gaborone kentinde bulunan örgütün dokuz üyesi bulunmaktadır.

Örgütün üyeleri: Angola, Bostwana,

Lesotho, Malawi, Mozambik, Swaziland, Tanzanya, Zambiya ve Zimbabwe.

Güneybatı Afrika Halk Ordusu *(SWAPO - South West Afrika People's Organisation of Namibia)* Güney Afrika'nın işgali altında bulundurduğu Namibya'nın (Güney Batı Afrika) bağımsızlığı için mücadele eden örgüt. Birleşmiş Milletler ve Afrika Birliği Örgütü tarafından da Namibya halklarının meşru temsilcisi olarak kabul edilen kuruluş, ülkesindeki Güney Afrika işgaline karşı silahlı mücadele yürütmektedir.

Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü *(SEATO-South East Asia Treaty Organization)* Bölgesel nitelikli bir uluslararası örgüt. 1954 yılında, ABD'nin SSCB'yi çevreleme politikası uyarınca, Avustralya, Fransa, Yeni Zelanda, Pakistan, Filipinler, Tayland, İngiltere ve ABD arasında varılan bir anlaşma ile oluşturuldu. Önce Fransa, sonra da Pakistan örgütten ayrılmış, kuruluş giderek hayatiyetini kaybetmiştir.

Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği*(ASEAN-Association of South East Asian Nations)* Bölgesel nitelikli bir uluslararası örgüt. 1967'de kurulan örgütün amacı, bölgedeki barış ve güvenliği korumak ve üye ülkelerin ekonomik gelişmelerini hızlandırmaktır. Örgütün başlıca organları şunlardır: Zirve Toplantısı, Bakanlar Konferansı, Sürekli Komite ve Sekretarya. Merkezi Endonezya'nın başkenti Jakarta'da bulunan örgütün 5 üyesi vardır.

Örgütün üyeleri: Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland. Papua Yeni Ginesi örgütte gözlemci statüsündedir.

Güvenlik Konseyi *Bkz.* Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

Güven Mektubu *(letter of credence, lettre de créance, Akkreditierungsbrief)* Bir diplomatik temsilcinin görev yapacağı ülkenin devlet başkanına, diplomatın ülkesinin devlet başkanı tarafından gönderilen resmî döküman. Bu mektupta diplomatın ülkesinin devlet başkanı, diplomatının kendisini temsil yeteneğine olan güvenini belirtir ve kendi hükümeti adına girişeceği faaliyetlerde kendisine gerekli kolaylığın gösterilmesini rica eder. Bu mektubun diplomat tarafından sözkonusu ülkenin devlet başkanına sunulmasıyla, diplomatın o ülkedeki resmî görevi de başlamış olur.

Haganah İsrail Devleti'nin kuruluşu öncesinde Filistin'deki Yahudiler'in milis örgütü. Özellikle 1930'lardan itibaren birçok şiddet eylemi içerisinde yer alan bu örgüt, sonradan İsrail ordusunun çekirdeğini oluşturmuştur.

haber alma *(intelligence, intelligence, Nachrichtendienst)* Bir devletin, diğer devlet veya devletlerin kapasiteleri ve niyetleri hakkında bilgi toplaması. Bu toplanan bilgiler, diğer devletlerin silahlı kuvvetlerinin hazırlık derecesi, yeni silahları, önemli askeri merkezleri, stratejik ve teknik harekât planları vb. askeri/stratejik nitelikte olabileceği gibi, o ülkenin sosyal, ekonomik, diplomatik vb. özellikleri ile ilgili de olabilir. Eski dönemlerde devletlerin en önemli haber alma kaynakları yabancı ülkelerdeki diplomatik misyonlarında görevli personeldi. Günümüzde ise, bir ülkenin dış dünyadan bilgi edinme açısından yararlanabi-

leceği araçlar sınırsız denecek kadar çoktur. Bununla beraber, yabancı ülkelerde faaliyet gösteren ajanlar vasıtası ile gizli yollardan bilgi sağlama, bir başka deyişle casusluk, günümüzde bilgi toplamanın en önemli biçimlerinden birisidir.

hakemlik *Bkz.* uluslararası hakemlik

haklı savaş *(just war, guerre juste, gerechter Krieg)* Savaşların meşruiyeti ile ilgili bir ayrım. Ortaçağ'da bazı Kilise büyükleri, özellikle de St.Augustine tarafından geliştirilen "haklı savaş" kavramına göre, Hıristiyanlığı geliştirmeye yönelik savaşlar "haklı", diğerleri ise "haksız olarak görülüyordu. Çağımızda da çeşitli sömürge ülke halklarının bağımsızlıklarını sağlama amacına yönelik olarak giriştikleri ulusal kurtuluş mücadeleleri, genellikle "haklı savaşlar" olarak görülmektedir. Bu görüşün karşısında yer alan pasifistler ise, bir haklı/haksız ayrımındaki güçlüğe dikkati çekerek şiddetin her türlüsüne karşı çıkarmaktadırlar.

halk cephesi *(popular front,/front populaire, Volksfront)* 1930'larda Komintern tarafından uygulanan strateji. Avrupa'da Faşist rejimlerin giderek güçlenmeleri üzerine III. Enternasyonal, Komünistler'in, Sosyal Demokratlar'ın, Radikaller'in ve Liberaller'in birlikte yer alacakları ittifaklar oluşturmalarını önerdi. Bu türden ittifakların oluşturulması üzerine, İspanya'da 1936, Fransa'da 1936-1938 yıllarında halk cepheleri iktidar oldu.

halk egemenliği *(popular sovereignty-souveraineté populaire, Staatssouverainität)* İktidarın kaynağına ilişkin olarak yaygın bir biçimde benimsenmiş görüşlerden biri. Halk egemenliği görüşü, ünlü Fransız düşünürü J. J. Rousseau'nun toplumsal sözleşme öğretisinin doğal bir uzantısıdır. Buna göre her vatandaş, iktidarın kaynağı olan halka ait egemenliğin bir parçasına sahiptir. Bu sebeple, her parçanın sahibinin oy hakkı vardır. Bu yolla halk kendisi adına, kendisine ait egemenlik haklarını kullanacak olan hükümetleri seçme ve değiştirme hakkını kullanmaktadır.

Hallstein Doktrini Federal Almanya'nın, Demokratik Alman Cumhuriyeti'ni tanıyan ülkeler ile diplomatik ilişkisini kesmesini öngören görüş. Soğuk Savaş yıllarında ortaya atılan bu tez, dönemin Federal Alman Dışişleri Bakanı Walter Hallstein'ın adı ile anılmıştır. Federal Almanya'nın Alman halkının tek temsilcisi olduğu görüşüne dayanan bu tez, 1960'lı yılların ortalarına kadar sözkonusu ülkenin dış politikasını yönlendirmiş olmakla beraber, bu yıllardan itibaren değişen uluslararası koşulların etkisiyle yavaş yavaş anlamını kaybetmiştir. Nihayet 1970'lerde Willy Brandt'ın "Doğuya açılma" politikası ile tamamen terkedilmiştir.

Hatay Sorunu 1939 yılında Hatay Sancağı'nın Türkiye'ye katılması ile son bulan olaylar dizisi. Türkiye ile Fransa arasında imzalanan 1921 Ankara İtilafnamesi'ne göre, bölge Fransız mandası altında bulunan Suriye sınırları içerisinde kalmakla beraber, buraya özel bir statü tanınmıştı. 1936 yılında Fransa'nın Suriye'deki manda yönetimi sona ermesi söz konusu olunca, Hatay'ın durumu da bir sorun olarak ortaya çıktı. Belirli bir

süre Türkiye ile Fransa arasında yoğun diplomatik temasa neden olan Hatay sorunu konusunda İngiltere sürekli olarak bir arabuluculuk rolü oynamıştır. Bunun nedeni ise, o sıralarda Avrupa'da iyice belirginleşmeye başlayan saflaşmada Türkiye'yi kazanma endişesidir. Bu koşullar altında Eylül 1938'de kurulan Hatay Devleti, bir yıl kadar bağımsız kalmış, nihayet 29 Haziran 1939'da Türkler'in çoğunluğu oluşturduğu Hatay Meclisi Türkiye'ye katılma kararı almıştır. Almanya'nın Avusturya'yı ilhak etmesinden ürkmüş olan ve Türkiye'yi de kendi saflarına çekmek isteyen Fransa da bu konuda önemli bir güçlük çıkarmayınca, Hatay Türkiye'ye resmen katılmıştır.

hava hukuku Büyük ölçüde uçaklar ile ilgili olan genel hukuk kuralları, 20. yüzyılda uçağın hem bir taşıma, hem de bir savaş aracı olarak ortaya çıkmasıyla önem kazanmış olan bu nisbeten yeni hukuk dalı, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında, her devletin üzerindeki hava sahasında egemenliğinin kabulünü temel ilke olarak benimsemiştir. Konu ile ilgili ilk uluslararası sözleşme, 1919'da Paris'te yapılan barış görüşmeleri sırasında oluşturulan Havacılık Komisyonu tarafından hazırlanan Hava Ulaşım Sözleşmesi'dir. Buna göre, semaları üzerinde sınırsız egemenlik hakkına sahip olan devletler, biribirlerinin ülkeleri üzerinden zararsız uçuş hakkına sahip olacaklar ve bu hak tam bir karşılıklılık ve eşitlik çerçevesinde yorumlanacaktı. Bunu takiben, 1926'da Madrid, 1928'de Havana, 1929'da Varşova, 1933'te Roma Sözleşmeleri olarak bilinen ve benzer niteliklei içeren bir dizi anlaşma yapılmıştır. Bununla beraber, hava hukuku açısından günümüzdeki uygulamaya zemin hazırlayan sözleşmeler, 1944 yılında, Chicago'da toplanan Sivil Havacılık Konferansı'nda oluşturulmuştur. Bu toplantıda kabul edilen Uluslararası Sivil Havacılık Sözleşmesi bütün eski sözleşmelerin yerine geçmekte ve bazı yeni düzenlemeler getirmekteydi. Ayrıca, yine bu toplantıda, Uluslararası Hava Servisleri Transit Sözleşmesi ve Uluslararası Hava Nakliyatı Sözleşmesi adı ile iki ayrı sözleşme daha imzalanarak yürürlüğe girdi. Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü de (Bkz. Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü) bu toplantıda oluşturuldu.

Havana Konferansı, 1979 Bağlantısız Ülkeler Zirve Konferansları'ndan altıncısı. 1976 Sri Lanka Zirvesi sonrasında Bağlantısız Ülkeler Koordinasyon Bürosu, çeşitli üye ülkelerin başkentlerinde gerçekleştirdiği beş toplantı ile 1979 zirvesi için hazırlıklarını sürdürmüştür. 30 Ağustos 1979 tarihinde yapılan teamülî Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda, bazı ülkelerin temsili konusunda ciddi tartışmalar ortaya çıkmıştır. 3 Eylül 1979'da Küba'nın başkenti Havana'da başlayan 6. Bağlantısız Ülkeler Zirve Konferansı tarihe, siyasi gruplaşmaların yoğunlaşarak bağlantısızlık hareketinin varlığının tartışma konusu yapıldığı bir zirve olarak geçmiştir. Konferans'ta, bir yanda Endonezya, Fas, Senegal, Kenya gibi sayıları 20 civarında olan "muhafazâkar" üyeler, öte yanda Angola, Küba, Etyopya, Libya, Suriye gibi, yine sayıları 20 civarında olan "radikal" üyeler yer alırken; bunların dışında başını Hindistan, Tanzanya, Yugoslavya, Sri Lanka gibi ülkelerin çektiği "bağımsızlar" veya "orta yolcu-

lar'' olarak adlandırılan, bağlantısızlık hareketinin ''bloklardan eşit mesafe uzakta bulunması''nı uygun gören geniş bir ülkeler grubu bulunuyordu. Bu denge çerçevesinde yapılan tartışmalarda, Vietnam tarafından desteklenen Heng Samrin yönetimi ile iktidardan düşen Pol Pot'un Kızıl Kmerleri'nden hiçbirinin Kamboçya'yı temsil etmemesi kararlaştırılmış, Mısır'ın üyeliğinin askıya alınması önerisi kabul edilmemiştir. Konferans siyasi gruplaşma ve tartışmalar açısından son derece hareketli geçmiş, fakat sonradan yapılan yorumlar bunu genellikle bağlantısızlığın ayrışması, hattâ çöküşü olarak değerlendirmişlerdir.

hayat sahası *(lebensraum)* II. Dünya Savaşı öncesinde Adolf Hitler'in liderliğindeki Alman Nasyonal Sosyalizmi'nin ortaya atmış olduğu bir görüş. Hitler'in 1920'lerde formüle etmiş olduğu Nazi dış politikasının dayandığı yayılmacı tezlerden birisi de (diğeri için bkz: bir millet bir devlet) Alman jeopolitikçilerinden Karl Haushofer'in görüşlerinden yararlanarak geliştirdiği ''hayat sahası'' görüşüydü. Buna göre, bir *Herrenvolk* (üstün ırk) olan Almanlar sıkışıp kalmış oldukları dar alanlardan, diğer aşağı ırkların (örneğin Slavlar) ellerinde bulunan topraklara doğru genişleme hakkına sahiplerdi. Hitler bu politikasının savaşsız ilk örneğini, Çekoslovakya'nın Südetler dışındaki bölgelerine girerken; şiddet kullanarak gerçekleştirmeye çalıştığı ilk örneğini ise, Polonya'yı işgal ederken vermiştir. Bir başka deyişle, II. Dünya Savaşı'ndaki Alman yayılmacılığının temelinde bu görüş yer almıştır.

hegemonya *(hegemony, hégémonie, Hegemonie)* Bir ülkenin, bir başka ülke veya bölge üzerinde oluşturduğu belirleyici etki veya denetim. Eski Yunan'da *hegemonia*, bir devletler topluluğu içerisinde bir devletin diğerlerine önderlik etmesi anlamında kullanılmaktaydı. Günümüzde ise, bir ülkenin başka bir ülke, ülkeler grubu veya bölgeyi kendi etki alanı içine aldığı, kendisine tâbi birimler, peykler yarattığı bir ilişki biçimi olarak görülmektedir. En karakteristik özelliği, taraflar arasındaki etkileşim ve güç dağılımının büyük ölçüde simetrik olmayan bir nitelik göstermesidir.

Helsinki Konferansı, 1975 Avrupa'da güvenlik ve işbirliğinin geliştirilmesi amacına yönelik olarak otuzbeş ülkenin katıldığı bir konferans. Yumuşama ortamında gelişen bu tür bir konferans toplanması fikri sonucunda, konferansın hazırlık çalışmaları 1972 yılında başlamıştır. Buna göre, dışişleri bakanları düzeyindeki ilk dönem toplantısı 3-7 Temmuz 1973 tarihlerinde Helsinki'de yapılmış, burada geliştirilen önerilere paralel olarak gerçekleştirilmesi planlanmış olan ikinci dönem çalışmaları da, aynı yılın sonlarında Cenevre'de Koordinasyon Komitesi tarafından başlatılarak, 21 Temmuz 1975 tarihinde Nihaî Belge'nin hazırlanması ile son bulmuştur. Nihayet, sürecin üçüncü ve son aşaması da, 30 Temmuz-1 Ağustos tarihleri arasında, 35 ülkenin devlet ya da hükümet başkanlarının Helsinki'de toplanarak Nihaî Belge'yi imzalamaları ile tamamlanmıştır.

Bu belge özet olarak, Avrupa'da ayrı toplumsal sistemlere sahip devletler arasındaki ilişkileri karşılıklı olarak kabul edilebilir bir zeminde toplamak ve geliştirmek amaçlarına yönelmiş olup, esas itibariyle üç ana bölümden oluşu-

yordu. Bunlar: a) "Avrupa'da Güvenliğe İlişkin Sorunlar" ve "Güven Getirici Önlemler ve Güvenlik ve Silahsızlanmanın Bazı Yönleri Hakkında Belge"den oluşan birinci bölüm b) "Ekonomi, Bilim ve Teknoloji ve Çevre Alanlarında İşbirliği" başlıklı ikinci bölüm c) "İnsancıl ve Öteki Alanlardaki İşbirliği"dir. Nihaî Belge'ye 1 Ağustos 1975 günü en üst düzeydeki temsilcileri aracılığı ile imza koyan devletler şunlardır:

Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Kanada, Kıbrıs, Çekoslovakya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Federal Almanya Cumhuriyeti, Yunanistan, Vatikan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Liechtenstein, Lüksemburg, Malta, Monaco, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, SSCB, ABD ve Yugoslavya.

Hıristiyan Demokrasi Partisi-İtalya *(DC-Partito Democrazia Cristiana)* II. Dünya Savaşı sonrasında İtalya'da sürekli iktidar ortağı olan, ülkenin en önemli partilerinden. 1943'te kurulan Hıristiyan Demokrasi Partisi, Faşist eğilimli Halk Partisi'nin bir devamı niteliğindeydi. Günümüzde siyasi yelpazede merkez-sağ bir konumda bulunan parti, tüm sosyal kesimlerden destek alma amacındadır. En büyük rakibi olan İtalyan Komünist Partisi ile sürekli çekişme halinde bulunan Hıristiyan Demokratlar, İtalya'da II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan sayısız hükümette görev almışlardır.

hidrojen bombası Füzyon bombası da denilen bir nükleer bomba türü. Atomların füzyonu, hafif çekirdeklerin birleşerek, daha ağır bir çekirdek oluşturması sırasında ortaya çıkan bir miktar enerjinin denetim altına alınması anlamına gelmektedir. Termo nükleer silahlar da denilen bu bombalarda açığa çıkan enerji, atom (fisyon) bombalarına oranla daha fazladır. Hidrojen bombasının ilk denemesini, ABD 31 Ekim 1952'de, SSCB de 12 Ağustos 1952'de gerçekleştirmişlerdir. Sonradan, İngiltere, Fransa ve Çin Halk Cumhuriyeti de füzyon bombaları yapmışlardır.

Hindistan Ulusal Kongresi *(Indian National Congress)* Hint bağımsızlık hareketinin sembolü olan ülkenin en büyük siyasi hareketi. 19. yüzyıl sonlarında Hint-İngiliz ilişkilerini geliştirmek amacıyla İngilizler'in teşvikiyle kurulan örgüt, kısa zamanda Hintliler'in İngilizler'e karşı yürüttükleri mücadelenin merkezi haline gelmiştir. Mahatma Gandhi'nin liderliğindeki Kongre hareketi, "işbirliği yapmama" olarak bilinen pasif direnme hareketi ile, İngiliz sömürge yönetimine bölgede bulunmanın maliyetini giderek artırmıştır. 1947'de Hindistan bağımsızlığını kazanınca Kongre Partisi de iktidar olmuştur. Gandhi'nin öldürülmesi üzerine P. D. Tandon'un kısa süren liderliğinin ardından, Jawaharlal Nehru başkanlığa getirilmiştir. Bu dönemde yapılan ilk genel seçimlerde (1951) Kongre Partisi büyük bir başarı sağlamıştır. 1950'li yıllarda ülkede genellikle sosyalizme yakın olan bazı uygulamalara yönelen Nehru, daha sonraları, çeşitli nedenlerle gittikçe güçlenen muhalefeti dikkate alarak daha ılımlı bir politika izlemeye başlamıştır. 1964'te ölümü üzerine Lal Bahadur Shastri liderliğe getirilmiş, ardından 1967'de yapılan seçimlerde ise parti büyük bir oy kaybına uğramış, milletvekili sayısı yaklaşık 80 azalarak 283 olmuştur. Bu dönemde partinin başına

geçen Indra Gandhi uyguladığı sol eğilimli devletleştirme politikalarıyla kısa zamanda popülaritesini artırmış, bu durum da gerek ülkede, gerekse parti içerisinde çeşitli çalkantılara yol açmıştır. Ancak, 1971'de yapılan seçimlerde Indra Gandhi'nin liderliğindeki Kongre Partisi yeniden önemli bir başarı kazanmıştır. Bununla beraber, ülkede giderek artan huzursuzlukları sert bir biçimde önlemeye çalışması, kendisine karşı olan muhalefeti güçlendirmiştir. Bu atmosfer içerisinde yapılan 1977 seçimlerini sağ partiler bloku Janata kazanmış, böylece Kongre Partisi ilk defa iktidardan uzaklaşmıştır. Bunun üzerine partide bir bölünme yaşgöstermişse de, Indra Gandhi'nin liderliğindeki kanat 1980'de yeniden iktidara gelmiştir. Bu yeni dönemde Indra Gandhi'yi en fazla uğraştıran konu, yaklaşık dört yıl sonra hayatına malolacak olan Pencap eyaletindeki Sikh topluluğu ile girişilen çatışma olmuştur. Gandhi'nin bir Sikh tarafından öldürülmesi üzerine Kongre Partisi'nin başına oğlu Rajiv Gandhi getirilmiştir.

hinterland Gerideki topraklar, gerideki ülke anlamına gelen Almanca kökenli bir terim. Bir büyük ulaşım kavşağına, limana, özellikle ekonomik anlamda bağımlı durumda bulunan toprak parçaları birer hinterland oluştururlar.

Hint-Pakistan çatışması Hint yarımadası üzerindeki iki devletin, kökü eskilerde olan bazı anlaşmazlıkları dolayısıyla 1947'den beri sürmekte olan mücadelesi. İki devlet arasındaki anlaşmazlığın kökleri, tarafların iki ayrı devlet olarak ortaya çıkış süreçleriyle yakından ilgilidir. İlk başlarda İngiliz sömürge yönetimine karşı Ulusal Kongre hareketi içerisinde yer alan Müslümanlar, Hindu çoğunluğun hakimiyetindeki bir devlet içerisinde olmak istemediklerinden, bir süre sonra Muhammed Ali Cinnah'ın önderliğinde bu hareketten ayrılarak bağımsız bir devlet oluşturma çabalarına girişmişlerdir. Böylece ortaya çıkan Hindistan ile iki-parçalı Pakistan devletleri, bölgedeki etnik ve dinsel birliği sağlayamadığı gibi, daha 1948'de taraflar arasındaki çatışmayı başlatmıştır. Keşmir sorunu dolayısıyla ortaya çıkan bu ilk çatışma sonrasında Pakistan'ın Bağdat Paktı'na girmesi, Hindistan'ın ise Bağlantısızlık Hareketi'nin öncüleri arasında yer almasıyla tarafların yolları iyice ayrılmış oluyordu.

1963 yılında Keşmir'de Hindular ile Müslümanlar arasında yeniden başgösteren çatışmalar, 1965 Ağustosu'nda bir Hindistan-Pakistan savaşına dönüşmüş, Hindistan'ın ağır bastığı bu mücadele BM Güvenlik Konseyi'nin ateşkes kararına tarafların uyması sonucunda durdurulabilmiştir. Taraflar arasında 5-6 yıl süren barış dönemi, 1971 yılı başlarında Doğu Pakistan'ın Bangladeş adı ile bağımsızlığını ilan etmesi sonucunda yeniden bozulmuştur. 1971 sonlarında taraflar arasında savaşın patlak vermesi üzerine, Hint orduları Doğu Pakistan'a girmişler ve buradaki Pakistan kuvvetleri de teslim olmuşlardır. Bu dönemden sonra iki ülke arasında doğrudan bir çatışma görülmemekle beraber, zaman zaman Keşmir sorunundan, son zamanlarda da Pakistan'ın, Hindistan'daki ayrılıkçı Sikh azınlığı desteklediği görüşünden kaynaklanan bazı gerginlikler sözkonusu olmaktadır.

hiyerarşi *(hierarchy, hiérarchie, Hierarchie)* Bir sosyal düzende iktidarın kademelendirilmesi, derecelendirilmesi anlamına gelen bir terim. Sosyal örgütlenmenin birçok alanında, özellikle de devlet örgütlenişi içerisinde, en üst kademelerde yer alanların en geniş yetkilere sahip bulunduğu, aynı ilişkinin daha alt düzeylerde de geçerli olduğu söylenebilir. Toplumda bir farklılaşmayı ifade eden asgari düzeyde bir hiyerarşinin, kalabalık gruplar halinde yaşayan insan topluluklarının sosyal örgütlenmesi açısından kaçınılmaz olduğu söylenebilir. Sorun daha çok, hiyerarşinin oluştuğu ortak paydanın ne olacağı konusunda tartışılabilir niteliktedir. Bir sosyal örgütlenme hiyerarşisi ile ilgili önemli bir sorun da, hiyerarşi kademeleri arasındaki yetki ve sorumluluk zincirinin tutarlı bir biçimde oluşturulabilmesidir.

hiyerarşik uluslararası sistem Hipotetik nitelikteki uluslararası sistem türlerinden biri. Tarihte gerçekleşen en benzer örneğini, Roma İmparatorluğu döneminin oluşturduğu söylenebilir. Günümüz uluslararası politika literatüründe daha çok bazı alt-sistemleri çözümlemek açısından önem taşıyan bu teorik modelde, sistem içerisinde bir devlet ile diğerleri arasındaki güç dağılımı belirgin bir ölçüde simetrik-olmayan bir nitelik göstermekte ve de bu ülke sistemde başat bir konumda bulunmaktadır.

hükümet darbesi *(coup d'état, coup d'état, Staatsstreich)* Devlet yönetiminin bir siyasi veya askeri grup tarafından ele geçirilmesi. Hükümet darbesi, gerek belirli bir kitlesel tabana sahip olma zorunluluğu bulunmaması, gerekse genellikle mevcut sosyal ve siyasi yapı içerisinde köklü değişikliklere yol açmaması dolayısıyla, devrim türü bir sosyal değişmeden ayrılmaktadır. Bir hükümet darbesi sonrasında genellikle eski yöneticiler tutuklanır ya da ortadan kaldırılırken, önemli kamu iletişim araçları denetim altına alınarak halktan yeni yönetimin çağrılarına uyulması istenmektedir. Genellikle azgelişmiş ülkelerde görülen bu türden gelişmeler, bazen ülkede bir içsavaşa da sebep olabilmektedir (bkz. içsavaş).

Hükümetlerarası Muhaceret Komitesi *(ICM-Intergovernmental Committee for Migration, CIM-Comité Intergournemental pour les Migrations)* Bir uluslararası uzmanlık kuruluşu. Kuruluş çabaları 1951'de başlayan, 1954'te işlerlik kazanan ve 1980'de bu adı alan örgütün amacı, genel olarak göç ve iltica olaylarının ortaya çıkardığı sorunların halledilmesi, muhacir ve mültecilerin bulundukları ülkelerdeki hayat şartlarının iyileştirilmesidir. Başlıca organları: a) Tüm üyelerin yer aldığı Konsey b) Her yıl seçilen dokuz üyeden oluşan Yürütme Komitesi c) Sekreterya. Merkezi Cenevre'de bulunan örgütün 29 üyesi bulunmaktadır. Örgütün üyeleri şunlardır:

Arjantin, Avusturya, Belçika, Bolivya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Kıbrıs, Danimarka, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, El Salvador, Federal Almanya Cumhuriyeti, Yunanistan, Honduras, İsrail, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Nikaragua, Norveç, Panama, Paraguay, Peru, Portekiz, İsviçre, Amerika Birleşik Devletleri, Uruguay, Venezuella. 13 ülke de gözlemci statüsündedir: Avustralya, Kanada, Mısır, Guatemala, Japonya, San Marino, Malta, İspanya, İsveç, Tayland, Türkiye, Birleşik Krallık ve Vatikan.

IBEC *Bkz.* Uluslararası Ekonomik İşbirliği Bankası

IBRD *Bkz.* Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası

ICAO *Bkz.* Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü

ICFTU *Bkz.* Uluslararası Hür Sendikalar Konfederasyonu

ICJ *Bkz.* Uluslararası Adalet Divanı

ICM *Bkz.* Hükümetlerarası Muhaceret Komitesi

IEA *Bkz.* Uluslararası Enerji Ajansı

IFC *Bkz.* Uluslararası Finans Kurumu

ILO *Bkz.* Uluslararası Çalışma Örgütü

IMF *Bkz.* Uluslararası Para Fonu

IMO *Bkz.* Uluslararası Denizcilik Örgütü

IRA *Bkz.* İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu

ırk ayrımı *(segregation, ségrégation, Rassentrennung)* ABD'de, sosyal hayatın çeşitli kesimlerinde, beyazlar ile renklilerin biribirlerinden ayrılmasına yönelik düzenleme ve uygulamalar. Ülkedeki zencilere ilişkin olarak uygulanan ırk ayırımı politikası, 1896'da Yüksek Mahkeme'nin "ayrı, fakat eşit" formülasyonu ile yasallaşmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası dünyasında durum değişmeye başlamış, Yüksek Mahkeme bu defa da "ayrı, fakat eşit" formülasyonunun "ayrı" olma bölümünü iptal etmiştir. Bunun en tartışmalı sonucu okullarda karma eğitime başlanması olmuş, kamu ulaşım araçlarında birlikte seyahat de çeşitli çatışmalara yol açmıştır. Bugün sorun yasalar önünde ortadan kalkmış olmakla beraber, özellikle bazı eyaletlerdeki sosyal hayat pratiğinde izlerine hâlâ rastlanmaktadır.

ITU *Bkz.* Uluslararası Telekomünikasyon Birliği

İçsavaş *(civil war, guerre civile, Bürgerkrieg)* Aynı ülke içerisindeki farklı coğrafi bölgeleri, farklı siyasi ve/veya ideolojik grupları tem-

sil eden taraflar arasındaki savaş. Bu türden bir savaş, mevcut hükümete bağlı güçler ile buna karşı olan güçler arasında çıkabileceği gibi (1936-39 İspanya İçsavaşı), çeşitli siyasi grupların yeni oluşmakta olan bir devlet yapısına sahip çıkmaları sebebiyle de çıkabilir (Angola'daki MPLA ve UNITA mücadelesi). Günümüzde içsavaşlar herhangi bir ülkenin sınırları içerisinde geçmekle beraber, genellikle kısa bir süre içerisinde uluslararası bir boyut kazanmakta, çeşitli ülkeler çatışmacı taraflardan birisinin yanında yer almaktadırlar.

iç sular *(inland waters, eau intérieure, Binnengewässer)* Uluslararası deniz hukukunda, limanları, demir-yerlerini, iç denizleri ve körfezleri kapsayan bir terim. Bu tür sularda, sözkonusu devletin egemenlik hakları geçerlidir. Sözkonusu devlet bu sularda, uluslararası yükümlülüklerine ters düşmeyecek her şeyi yapabilir. Aslında devletler iç sularında, deniz ulaştırması ve uluslararası ticaretin bir gereği olarak, genellikle "karşılıklılık esasına göre" diğer devletlere de bazı haklar tanırlar. Bu durum çoğu zaman, iki veya çok taraflı uluslararası anlaşmalarla saptanmaktadır.

ideoloji *(ideology, idéologie, Ideologie)* Bilgi ile inancın yan yana yer aldığı bir toplumsal düşünce sistemi. İlkin Fransız Devrimi sonrasında, daha çok günümüzdeki bilim felsefesi deyimine benzer bir anlamda kullanılmaya başlanmıştır. Bir süre sonra ise terim, Batı Avrupa literatüründe, "nesnel dünya ile bağlarını koparmış, sorunlara soyut düzeyde bazı çözümler öneren bir düşünce sistemi" anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Günümüz toplumbilim literatüründe de genellikle, "bireylere ve toplumsal gruplara, çeşitli sosyo-politik seçenekler karşısında bir seçim yapabilmeleri açısından yol gösterici nitelikte ve amacı karmaşık toplumsal gerçekliği açıklamak olan bir inanç ve kavramlar bütünü" olarak tanımlanmaktadır. Sözü geçen kavramın Marksist düşünce içerisinde de önemli bir yeri vardır. Marksizm'e göre, belirli bir toplumdaki düşünce yapısı, o toplumda egemen olan sınıfların çıkarlarından bağımsız olarak gelişemez ve dolayısıyle de ideolojiktir. Devletin de bu ideolojinin yeniden üretiminde oldukça önemli bir yeri vardır.

iki kutuplu sistem II. Dünya Savaşı sonrasında global düzeyde geçerlik kazanan bir uluslararası sistem türü. Morton A. Kaplan'ın sınıflandırmasına göre, gevşek ve sıkı olmak üzere başlıca iki tür kutuplu sistem türü sözkonusudur. Bunlardan "sıkı iki kutuplu sistem"e en benzeyen bir dönemin 1950'lerin başlarında görüldüğü, o dönemden sonra sistemin "gevşek" bir nitelik taşıdığı söylenebilir. İki kutuplu bir uluslararası sistemde, genellikle bir blok liderinin etrafında kümelenmiş iki rakip devletler grubu vardır. Sistem ne oranda sıkı ise, blok üyelerinin, blok liderine bağımlılıklarının o derecede fazla olması beklenir. Yine sistem ne oranda sıkı ise, zorunlu bir seçim halinde blok çıkarına, kendi ulusal çıkarlarından daha fazla önem vermesi, bir blok üyesinden beklenen bir davranıştır. Sistem içerisinde herhangi bir blokta yer almayan devletlerin ağırlığı ne oranda fazla ve sistem içerisinde Birleşmiş Milletler gibi bloklar arasındaki ilişkileri yumuşatıcı bir örgüt ne oranda etkin ise,

sistemin o ölçüde gevşek bir niteliğe sahip olduğu söylenebilir.

İkinci Dünya Savaşı, 1939-1945 1939-1945 yılları arasında tüm dünyayı içine alan gelmiş geçmiş en büyük savaş. I. Dünya Savaşı'nın galiplerinden İngiltere ve Fransa'ya karşı, savaşın sonuçlarından memnun olmayan Almanya ve İtalya'nın Japonya'yı da yanlarına alarak oluşturdukları Mihver bloku arasında başlayan mücadele, ABD ve SSCB'nin de savaşa katılmasıyla tam bir dünya savaşına dönüşmüştür. Almanya'nın Polonya'yı işgali üzerine başlayan savaşın ilk evresinde, Almanya hemen tüm cephelerde başarı sağlayarak birçok bölgeyi denetimi altına almıştır. Fakat İngiltere'yi pasifize edemeden Sovyetler Birliği'ne saldıran Hitler'in orduları, ilk başlarda süratle ilerleyerek büyük topraklar ele geçirmelerine rağmen, 1942'de ilk yenilgiyi tattılar. Nihayet ABD'nin de İngiltere ve Sovyetler'in yanında savaşa girmesiyle denge iyice değişti. İlk önce İtalya çöktü. Doğu'dan ve Batı'dan sıkıştırılan Almanya ise, uzun bir direniş sonrasında 7 Mayıs 1945'te; Japonya ise ancak ABD'nin atom bombası kullanması üzerine 14 Ağustos 1945'te teslim oldu. Böylece savaş sona erdi.

İkinci İnönü Muharebeleri, 27-31 Mart 1921 Kurtuluş Savaşı sırasında İnönü mevzilerinde Yunan ordularına karşı kazanılan ikinci galibiyet. 1921 Londra Konferansı'nda varılan bazı anlaşmaları kabul etmek istemeyen Yunanistan, bu arzusunu güce dayanarak gerçekleştirmek için 1921 Martı'nda ordularına taarruz emri verdi. Yunan ordusunun Güney'deki bölümü Afyon'u alarak Doğu'ya doğru ilerlerken, Kuzey'deki bölümü İnönü mevzilerinde Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa komutasındaki kuvvetlerce karşılandı. 27 Mart'ta başlayan ve özellikle de sürekli el değiştiren Metres Tepe mevzilerindeki mücadeleler çok çetin oldu. 31 Mart'ta Yunan ordusu geri çekilmek zorunda bırakıldı. Bu mücadelenin kazanılmasında, mücadelelerin ağırlık noktasını gayet iyi kestirerek elindeki bütün kuvvetleri bu bölgeye yönelten Genelkurmay Başkan Vekili Fevzi Paşa'nın rolü büyüktü.

ikinci vuruş yeteneği Nükleer stratejide caydırıcı olabilmenin önkoşullarından biri. Günümüz nükleer denge anlayışının (bkz. dehşet dengesi) temelinde, taraflardan birinin bir nükleer saldırıya uğradığında, karşı tarafa bir cevap verme ya da teknik deyimiyle ikinci vuruşu yapabilme yeteneğine sahip olması yatmaktadır. Gerçekten de bir devletin nükleer gücü, karşı tarafın ilk harekete geçerek ortadan kaldırabileceği bir hedef ise, bu gücün caydırıcılığından söz edilemez. Bu anlamıyla ikinci vuruş yeteneği, nükleer caydırıcılığın en temel ögelerinden birisi olmaktadır (bkz. caydırma).

iktidar *(power, pouvoir, Macht)* En genel anlamda, başkalarını kontrol edebilme imkanı. Nitekim bu genel anlamıyla iktidar kavramı, ünlü sosyolog Max Weber tarafından, "sosyal ilişkiler çerçevesinde bir iradenin, ona karşı gelinmesi halinde dahi yürütülebilmesi imkanı" olarak tanımlanmıştır. Bu düzeydeki iktidar ilişkisine sosyal hayatın hemen her kademesinde, çeşitli grup ilişkilerinin hemen tümünde rastlanır. Bunun yanında iktidar kavramı, genellikle siyasi iktidar kastedilerek kullanılmaktadır. Bu ise, bir siyasi birimi oluş-

turan toplumun, ülkenin bütünü üzerinde geçerli olan iktidarı anlamına gelmektedir. Siyasi iktidarın, kendisini diğer iktidar türlerinden ayıran bazı ayırt edici özellikleri olduğu söylenebilir. İlkin siyasi iktidar, tüm iktidar türleri içerisinde *en kapsayıcı* olandır. İkinci olarak, siyasi iktidar, iktidar türleri arasındaki hiyerarşide *en üstte* olandır. Nihayet siyasi iktidarın belki de en önemli özelliği, *meşru zor ve şiddet kullanma tekelini* elinde bulundurmasıdır. Bu özellik, başka hiçbir iktidar türünde bulunmaz. Öte yandan, siyasi iktidarın temelinde, bütün bu söylenenlere ilaveten, bir de toplumun bu otoriteye boyun eğmeye rıza göstermesi, onun yönlendirme ve buyruklarına itaat etmesi olgusu yatmaktadır.

İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü *Bkz.* Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

ilhak *(annexation, annexion, Annexion)* Bir devletin, bir başka devlete ait olan veya sahipsiz bir toprak parçasını kendi ülke topraklarına katması. Esas önemli olan birinci tür ilhaklar da kendi aralarında farklılaşmaktadırlar. Bazen ilhaklara, sözkonusu topraklar üzerinde egemenlik hakkına sahip olan devlet ile ilhak eden devlet arasında (görünürde de olsa) bir anlaşma sağlanabilir (örneğin 1938'de Almanya'nın Avusturya'yı ilhakı). Bazı durumlarda ise ilhak doğrudan bir askeri çatışmanın sonrasında gelebilir (örneğin İsrail'in bazı Arap topraklarındaki girişimleri). Öte yandan bazı ilhaklarda, ilhak edilen toprak üzerinde yaşayan insanların büyük bir çoğunluğu bu gelişmeyi desteklemekte (örneğin 1935 yılında Milletler Cemiyeti'nin denetiminde bulunan Saar bölgesinde yapılan halkoylamasında büyük çoğunluk topraklarının, yani Saar bölgesinin Almanya'ya katılması yönünde oy kullanmışlardı), bazen de topraklarının bir başka ülkeye ilhakına şiddetle karşı çıkmaktadırlar (örneğin Kıbrıslı Türkler'in, adayı Yunanistan'a ilhak girişimlerine karşı sürekli direnç göstermeleri). İlhak eden devletin sözkonusu topraklar üzerindeki egemenliğinin tam olması, ilhak olgusunu, işgal, himaye, vesayet gibi benzerlerinden ayırmaktadır.

impeachment ABD siyasi sisteminde, Başkan'a cezai bir sorumluluk yüklenilebilmesini mümkün kılan bir sistem. Aynı süreç İngiltere'de Kabine üyelerinin siyasi sorumlulukları açısından sözkonusu olduğunda, istifaya zorlayıcı bir araç olarak gözükmektedir. Oysa ABD Başkanı için sözkonusu olan "impeachment" kuralında, esas olarak cezai sorumluluk sözkonusudur. Bunun için de Temsilciler Meclisi tarafından suçlanması ve Federal Anayasa Mahkemesi başkanının başkanlığında Senato tarafından yargılanması gerekmektedir. Alınacak en ağır karar "görevden alma" olabilir. ABD tarihinde bu kural sadece bir başkan için (Andrew Johnson) teklif edilmiş, sonuçta Başkan aklanmıştır. Aslında bu kural, sadece Başkan ile ilgili olmayıp, subaylar ve Kongre üyeleri dışında, ABD'deki tüm diğer kamu görevlileri için de geçerlidir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1948'de kabul ettiği ilkeler bütünü. Savaş öncesi ve sırasında insan hakları açısından ortaya çıkan endişe verici durum, BM'nin de konu ile yakından ilgilenmesi

zorunluluğunu doğurmuştu. Nitekim, BM Antlaşması'nın birçok maddesinde insan hak ve özgürlüklerinin neler olduğu tek tek sayılmıştı. Örgütün Ekonomik ve Sosyal Konsey'i bununla yetinmeyerek 1946 yılında, bu haklarının neler olduğunu iyice açıklığa kavuşturmak amacıyla bir komisyon oluşturmuştu. Komisyonun yaklaşık iki yılda tamamlandığı "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi" 10 Aralık 1948 tarihinde Genel Kurul'da kabul edilmiştir. Otuz maddeden oluşan bildiride ele alınan hak ve özgürlükler, doğrudan insan kişiliğini ilgilendiren haklar, yurttaşlık hakları, siyasi haklar ve sosyo-ekonomik haklar olmak üzere başlıca dört ana gruba ayrılabilmektedir. Genel Kurul'da kabul edilen bu metin, sadece bir tavsiye anlamı taşımaktadır. Bir başka deyişle, uluslararası hukuk kuralları açısından bir antlaşma niteliğinde olmayıp, herhangi bir bağlayıcı gücü de yoktur. Bununla beraber Bildiri'nin moral değerler ve siyasi anlayış açısından etkisi ve önemi oldukça fazla olmuştur.

İngiltere *Bkz.* Birleşik Krallık

İran-Irak Savaşı 1980 Eylülü'nde başlayan ve halen de sürmekte olan savaş. Yaklaşık olarak 1950'lerin sonlarından itibaren bozulmaya başlayan İran-Irak ilişkileri, 1979 yılında Humeyni rejiminin iktidara gelmesiyle hızla kötüleşti. Bunun en önemli nedeni, Humeyni rejiminin daha ilk günlerden itibaren, Irak'ın özellikle Güney bölgelerinde oturan ve nüfusun yaklaşık yüzde 40'ını oluşturan Şii halkı Bağdat yönetimine karşı kışkırtması oldu. Bu gibi bazı olayların iki ülke arasında doğurduğu gerginlik ve bazı sınır çatışmaları 1980 Eylülü'nde açık bir savaşa dönüştü. İlk başlarda Irak önemli başarılar elde etti ise de, savaşın birleştirici etkisi sayesinde İran kendini çabuk toparladı ve kısa bir süre sonra da karşı saldırıya geçti. Halen devam etmekte olan savaş, cephelerde kilitlenmiş gözükmektedir. Bu mücadelede İran'a açıktan destek veren tek ülke Suriye iken, Arap ülkelerinin büyük çoğunluğu ve de birçok Batılı ülke Irak'a daha yakın bir konumdadırlar.

İrlanda Cumhuriyet Ordusu *(IRA-Irish Republican Army)* Günümüzde Kuzey İrlanda'daki İngiliz yönetimine karşı mücadele veren siyasi ve askeri örgüt. Hareketin geçmişi, tüm İrlanda'nın İngiliz yönetimi altında bulunduğu dönemlere kadar uzanmaktadır. Adanın kuzeyinde Protestanlar'ın çoğunlukta olduğu bölgenin İngiliz yönetiminde kalmasını hiçbir zaman kabul etmeyen IRA, giriştiği eylemlerden dolayı 1931 yılında yasadışı ilan edildi. 1968 yılında Kuzey İrlandalı Katolikler'in Protestanlar'a ve İngiliz yönetimine karşı başlattıkları mücadeleye verdiği destek ile yeniden canlanan örgüt, izlenecek strateji yüzünden ikiye bölündü. Örgütün siyasi kanadı Katolikler'le Protestanlar'ı kapsayan daha ılımlı bir tutumu savunurken; "Geçici IRA" denilen radikal grup ise, şiddeti öne çıkartan ve bir an önce İngilizler'i bölgeden çıkarmayı amaçlayan bir strateji savunuyordu. Birkaç yıl süren çatışmalar sonucunda, örgütün ılımlı kanadı İngilizler ile ateşkesi kabul etti ise de, "Geçici IRA" bunu kabul etmedi. 1970'li yıllarda mücadele alanını genişleten IRA, İngiliz hedeflerine karşı İngiltere'de sabotaj eylemlerine girişmeye başladı. Bu gibi rastgele sayılabilecek şekilde düzenlenen saldırıların ka-

muoyunda pek bir destek bulmadığını farkeden IRA, 1980'lerden itibaren İngilizler'den oluşan hedeflerini daha seçici bir şekilde belirlemeye başladı.

İrlanda Sorunu İrlanda Adası'ndaki İngiliz egemenliğinin ardında bıraktığı Kuzey İrlanda sorunu. 20. yüzyıl başlarında İrlanda milliyetçilerinin giderek artan baskıları karşısında İngilizler, 1922 yılında adanın güneyinde bir Hür İrlanda Devleti'nin kurulmasını kabul ettiler. Bu devlet Birleşik Krallık'a bağlı bir dominyon statüsüne tâbi olacaktı. Öte yandan, adanın kuzeydoğusundaki Ulster bölgesi Birleşik Krallık'a bağlı kalıyordu. Burada yaşayan halkın yüzde 70'i Protestan, yüzde 30'u Katolikler'den oluşmaktaydı. Başta IRA olmak üzere İrlandalılar'ın büyük çoğunluğu, özellikle de Kuzey İrlanda'da yaşayan Katolikler bu durumu hiçbir zaman kabul etmediler. Güneyde kurulan devlet, 1937'de kabul edilen bir anayasa ile bağımsız İrlanda Cumhuriyeti'ne dönüştü. 1948 yılında dominyonluktan kurtulan İrlanda Cumhuriyeti, bir süre sonra İngiliz Uluslar Topluluğu'ndan da ayrılmıştır. İngiltere ise bu durumu kabul etmekle birlikte, Kuzey İrlanda'nın Güney ile birleşmesine sürekli karşı çıkmıştır. İrlandalı Katolikler de daima adanın bir bütün olduğunu, Kuzey'deki Protestanlar'ın geçmişte İngiltere'den bölgeye gelen yabancılar olduklarını, dolayısıyla İrlanda topraklarında tarihî hakları olamayacağını savunmaktadırlar. Ayrıca Katolik İrlandalılar, Güney'le birleşme halinde Protestanlar'ın azınlıkta kalmalarının sorun yaratacağını öne süren İngilizler'e, şu andaki Kuzey İrlanda'da da kendilerinin azınlık durumunda bulunduklarını hatırlatmaktadırlar. Soruna siyasi bir çözüm bulunması şu an için bir hayli uzak gözükmektedir.

irredentizm İtalyanca kökenli bir terim. İlk önce, İtalya Krallığı oluşturulduktan sonra, özellikle Avusturya'nın denetimde yaşayan ve İtalyanca konuşan toplulukların, bu krallığa katılması çabalarına bu ad verilmiştir. Terim sonradan daha genel bir kullanım alanı bularak, bir ülkenin, bir başka ülkede yaşayan ve dil ve de etnik köken itibariyle kendisinden saydığı topluluklar üzerinde hak iddia etmesi, bu topluluğun yaşadığı toprakları kendi sınırlarına katmak istemesi olarak anlaşılmaya başlanmıştır. Özellikle, ulusal sınırların toplumlardaki dil, etnik köken gibi özelliklere uygun bir biçimde oluşmadığı durumlarda, irredentizm sık sık rastlanılan bir olgu olmaktadır. Afrika bu konuya ilişkin çeşitli örneklerle doludur.

İslam Konferansı Dinî ortaklık temeline dayalı bir uluslararası örgütlenme. 1969 yılında Fas'ın başkenti Rabat'ta yapılan İslam ülkeleri Zirve Konferansı'nda kurulmasına karar verilen örgüt, 1970 yılında resmen faaliyete geçmiştir. Amacı İslam ülkeleri arasındaki dayanışma ve işbirliğini geliştirmek olan örgütün başlıca üç organı bulunmaktadır: a) Tüm üye ülkelerin devlet ya da hükümet başkanlarının katıldığı Zirve Konferansı b) Genellikle yılda bir defa toplanan Dışişleri Bakanları Konferansı c) Sekreterya. Merkezi Suudî Arabistan'ın Cidde kentinde bulunan örgütün 43 üyesi bulunmaktadır.

Örgütün üyeleri: Afganistan, Cezayir, Bahreyn, Bangladeş, Kamerun, Çad, Comoros, Cibuti, Mısır, Gabon, Gambia, Gine, Gine-Bissau, Endonezya, İran, Irak, Ürdün, Kuveyt, Lübnan,

Libya, Malezya, Maldives, Mali, Moritanya, Fas, Nijer, Umman, Pakistan, Filistin Kurtuluş Örgütü, Katar, Suudî Arabistan, Senegal, Sierra Leone, Somali, Sudan, Suriye, Tunus, Türkiye, Uganda, Birleşik Arap Emirlikleri, Yukarı Volta, Yemen Arap Cumhuriyeti, Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti. Nijerya ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti örgütte gözlemci statüsündedirler.

İspanyol Komünist Partisi *(PCE-Partido Comunista Espanol)* İspanya'nın en eski partilerinden. 1922'de kurulmuş olan parti, Franco dönemini yer altında geçirdikten sonra 1977'de yasal konuma gelmiştir. Avrupa Komünizmi'ni kabul etmiş olan parti, seçimlerde umduğunu bulamamıştır.

İsrail-Arap çatışması *Bkz.* Arap-İsrail çatışması

İsrail İşçi Partisi *(ILP-Mifleget Ha'avoda Hayisre'elit)* İsrail'in iki büyük partisinden biri. 1948-1977 yılları arasında çeşitli grupların koalisyonu halinde iktidar olan İşçi Partisi, 1969'dan beri Birleşik İşçi Partisi (Mapam-Mifleget Hapoalim Hameuchedet) ile ittifak halindedir. 1981 seçimlerinde 47 milletvekili ile Likud Cephesi'nden bir eksik milletvekili çıkaran İsrail İşçi Partisi, 1984 seçimlerinde hiçbir parti tek başına iktidar olamayınca Likud Cephesi ile koalisyona gitmiştir.

İşçi Partisi [İngiliz] *(Labour Party)* İngiltere'nin büyük partilerinden biri. 1900 yılında bazı sendika liderleri ile Sosyalist entellektüeller tarafından kurulan parti, 1922 yılından itibaren ülke yönetiminde söz sahibi olmaya başlamış ve nihayet 1945'te yapılan seçimlerde Clement Attlee'nin liderliğinde ilk defa tek başlarına iktidar olmuştur. Bu dönemden sonra yaklaşık 13 yıl (1951-1964) muhalefette kalan İşçi Partisi, bu dönemde çeşitli iç çalkantılar yaşamıştır. 1963'te Hugh Gaitskell'in ölümü üzerine parti liderliğine gelen Harold Wilson tamamen pragmatizme yönelmiştir. Bununla beraber, özellikle tabandan gelen baskılar sonucunda, 1973 yılındaki kurultayda, Wilson kendi görüşlerinden çok daha solda bir seçim programını benimsemek zorunda kalmıştır. 1974 yılında bir azınlık hükümeti kurmuş olan Harold Wilson 1976'da istifa etmiş, yerine James Callaghan getirilmiştir. 1976'de seçimi kaybeden İşçi Partisi 1980 yılında Michael Foot'u başkan seçmiş, fakat 1983 seçimlerinde yine büyük bir yenilgi almıştır. Seçim sonrasında parti başkanlığına Neil Kinnock gelirken, parti içerisindeki çalkantılar dinmemiştir. Doğrudan parti üyeliği de sözkonusu olmakla beraber, üyelerin çoğu, sendikalar, dernekler, kulüpler aracılığı ile sağlanan kolektif üyelikler yolu ile kazanılmaktadır. Bu açıdan partinin, özellikle Sendikalar Kongresi (TUC-Trades Union Congress) ve kooperatif hareketleri ile olan ilişkisi önem taşımaktadır.

İtalyan Komünist Partisi *(PCI-Partito Comunista Italiano)* Batı Avrupa'nın en büyük Komünist partisi. 1921 yılında kurulan parti, 1926 yılında Mussolini'nin Faşist Partisi dışındaki tüm partileri kapatmasıyla birlikte yer altına inmek zorunda kaldı. II. Dünya Savaşı içerisinde Almanlar'a karşı direniş faaliyetleri gösteren partizan hareketi olarak ortaya çıkan İtalyan Komünistleri, savaş sonrası İtalyan siyasi hayatında Hıristiyan Demokrat Parti'nin ardından ikin-

ci büyük parti olarak belirdiler. Ülkenin değişmez ana muhalefet partisi niteliğindeki İtalyan Komünist Partisi, 1970'lerde Avrupa Komünizmi akımının önderliğini yapmaya başlayınca, oy potansiyelini daha da artırmış, buna karşılık radikal gençlik hareketleri ile arası iyice bozulmuştur. Sendikalar ile olan yakın ilişkileri dolayısıyla kitle eylemleri oluşturma konusunda ülkesinde rakipsiz bir konumda bulunan parti, Enrico Berlinguer'in liderliğinde 1976'da Hıristiyan Demokratlar ile iktidar mücadelesi yapmıştır. Ülkedeki seçmenlerin yaklaşık yüzde 30'unun oyuna sahip olan parti, 1984'de Berlinguer'in ölümü ile yerini kısa sürede dolduramayacağı bir liderini kaybetmiştir.

izleme hakkı Deniz hukukuna ilişkin bir uluslararası hukuk kuralı. Bir ülkenin karasularında bulunan bir yabancı gemi sözkonusu devletin yasalarına aykırı davranır ve kaçarsa, kıyı devleti bu gemiyi açık denizde de izleme ve durdurma hakkına sahiptir. İşte kıyı devletinin bu eylemine "izleme hakkı" denmektedir. Kıyı devletinin bu hakkının doğması için, yabancı geminin açıkça bir suç işlemiş olması ve de kendisine "dur" ikazı verilmiş olması gerekir. Öte yandan, kıyı devletinin gerçekleştireceği bu izlemenin kesintisiz olması gerekmektedir. Gerek sis, fırtına vb. nedenlerle, gerekse geminin bir başka ülkenin karasularına girmesi nedeniyle izleme kesintiye uğradığında, izleme hakkı da ortadan kalkmış olur. İzleme sırasında gemi yakalandığında, kimlik incelemesinden el koymaya ve hattâ batırılmaya kadar çeşitli önlemler sözkonusu olabilir.

izolasyonizm *Bkz.* yalnızcılık

J

jakobenizm Fransız Devrimi sırasında ortaya çıkan radikal akımlardan biri. Daha çok toplumun alt kesimlerinden destek bulan Jakobenler 1789-1792 yılları arasında nisbeten ılımlı bir politika izlemişler, ancak 1793-1794 yılları arasında kendi denetimleri altında oluşturulan hükümet döneminde giderek sertleşmişlerdir. Özellikle 1793 sonlarında Maximilien de Robespierre'in Kamu Güvenliği Komitesi'nde denetimi ele geçirmesi sonrasında, Jakobenler, yönetimlerine karşı çıkanları oldukça sert yöntemlerle cezalandırmışlardır. Louis de Saint-Just, Georges Couthon, Bertrand Barère'in de aralarında bulunduğu Jakoben liderliği, Georges Danton'u da giyotine gönderdikten sonra, 27 Temmuz 1794'te iktidardan düşürülerek safdışı bırakılmıştır. Bu dönemden itibaren jakoben terimi, güçlü ve mücadeleci bir cumhuriyet yönetimi genel anlamında kullanılmış ve kullanılmaktadır.

jenosid *Bkz.* soykırım

jeopolitik *(geopolitic, géopoliti-*

que, Geopolitik) Devletlerin ulusal güçlerini ve dış politika davranışlarını, ülkenin coğrafi konumu ve fiziki çevre ile açıklamaya çalışan bir yaklaşım. Öte yandan, konusu insan topluluklarının üzerinde yaşadıkları bölgenin coğrafi özellikleri ile siyasi ve sosyal örgütlenme biçimleri arasındaki ilişkiyi incelemek olan siyasi coğrafya ile jeopolitik, birçok yazar tarafından eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Bununla beraber, ince bir ayırım gerektiğinde, siyasi coğrafyanın kapsamı daha geniş bir deyim olduğu, jeopolitiğin ise daha çok ülkeler arasındaki ilişkileri açıklamaya ve de daha çok uygulamaya yönelik bir anlam taşıdığı söylenebilir.

Jeopolitik görüşlerin hepsi belirli bir ölçüde tarihî determinizmin izlerini taşırlar. Konuyla ilgilenenlerden Friedrich Ratzel (1724-1804), devletleri belirli çevresel koşullar içerisinde yaşayan birer organizmaya benzetirken, jeopolitiğe isim babalığı yapan İsveçli coğrafyacı Rudolf Kjellen (1864-1922), yaptığı çalışmalarda jeopolitiğin temellerini oluşturmuştur. Öte yandan jeopolitik, uygulama ile olan yakın ilgisi dolayısıyle, Karl Haushofer (1869-1946) örneğinde olduğu gibi, bir devletin dış politika davranışlarının nedeni olmaktan çok bir gerekçesi olabilmektedir (bkz. hayat sahası). Gerçekten de Hitler'in liderliğindeki Nazi Almanyası'nda jeopolitik, bu ülkenin başka ülkeler aleyhine genişlemesinin gerekçelerini üretmiştir. Günümüzde hemen her alanda kendini hissettiren başdöndürücü teknolojik gelişme, ülkelerin coğrafi konumlarının önemini *nisbi olarak* azaltmış olmakla beraber, jeopolitik yine de uluslararası politikada oluşan çeşitli olgu ve olayları açıklamada yararlı olabilmektedir.

Johnson mektubu 1964 Kıbrıs Krizi sırasında ABD Başkanı Lyndon Baines Johnson'ın, 5 Mart'ta Başbakan İsmet İnönü'ye gönderdiği mektup. ABD Başkanı'nın mektubuna göre, Türkiye uluslararası alanda girişeceği önemli davranışlardan ABD'yi önceden haberdar etmek durumundaydı. Öte yandan, Garanti Antlaşması çerçevesinde Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi, ABD tarafından meşru görülmeyecekti. Böyle bir durumda, SSCB Türkiye'ye saldırırsa NATO üyesi müttefikleri yardıma gelemeyeceklerdi. Yine Başkan'a göre, 1947 yılında iki hükümet arasında imzalanmış bulunan anlaşma gereğince, Türk ordusu böyle bir durumda ABD tarafından verilmiş olan silahları kullanamayacaktı. Bu mektubun ardından, İnönü 21 Haziran'da Washington'a gitmiş ise de önemli bir sonuç elde edememiştir. Nihayet, uzun bir süre kamuoyundan gizli tutulan mektup 1966 yılında yayınlanınca, konu kamuoyunda yoğun bir biçimde tartışılmaya başlanmış, ülkede Amerikan aleyhtarı bir hava giderek güç kazanmıştır.

jus gentium Eski Roma'daki kavimler hukuku. Roma'nın Roma dışındaki birimler ile olan ilişkileri eşitsizlik esasına dayanmaktaydı. Bu açıdan jus gentium da, Roma ile diğer kavimler arasındaki ilişkileri düzenleyen ilkel bir devletlerarası hukuk olmaktan çok, Roma ile arası iyi olan kavimlerin üyelerine de Roma vatandaşlarının sahip oldukları bazı hakların tanınmasıdır. Bir başka deyişle, jus gentium devletlere değil fertlere yöneliktir.

jus sanguinis *Bkz.* vatandaşlık

jus soli *Bkz.* vatandaşlık

Kabine *Bkz.* Birleşik Krallık

kabotaj *(cabotage, cabotage, Kabotage)* Bir ülkenin kendi karasuları içerisindeki deniz ulaştırması. Ancak terim günümüzde hava trafiği açısından da kullanılmaktadır.

Kahire Konferansı, 1964 Bağlantısız Ülkeler'in ikinci zirve toplantısı. İlk girişimin 1963 Ekimi'nde Nasır ve Bandaranaike'nin şahıslarında Mısır ve Seylan tarafından yapılması sonrasında, çeşitli temasların ardından, 1964 yılının Ekim ayında "İkinci Bağlantısız Ülkeler Zirve Konferansı" Mısır'ın başkenti Kahire'de, 47 ülkenin devlet ya da hükümet başkanlarının katılımıyla başlamıştır. Görüşmeler sırasında, Yugoslavya, Mısır ve Hindistan'ın başını çektiği "barış içinde birarada yaşama ilkesi"ni savunan eğilim ile, Endonezya, Gana gibi bazı ülkelerin bu ilkeyi onlardan farklı yorumlayan görüşleri arasındaki ayrılıklar, sonuçta yayınlanan "Uluslararası İşbirliği ve Barış İçin Program" adlı deklerasyonda giderilmeye çalışılmıştır.

Toplantıya katılan ülkeler şunlardır: Afganistan, Cezayir, Angola, Burma, Burundi, Kamboçya, Kamerun, Seylan, Çad, Kongo-Brazzaville, Kongo-Leopoldville, Küba, Kıbrıs, Dahomey, Etyopya, Gana, Gine, Hindistan, Endonezya, Irak, Ürdün, Kenya, Kuveyt, Laos, Lübnan, Liberya, Libya, Malawi, Mali, Moritanya, Fas, Nepal, Nijerya, Kuzey Rodezya, Suudî Arabistan, Senegal, Sierra Leone, Somali, Sudan, Suriye, Togo, Tunus, Uganda, Birleşik Arap Cumhuriyeti, Tanganika ve Zanzibar Birleşik Cumhuriyeti, Yemen ve Yugoslavya.

Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği [Örgütü] *(RCD-Regional Cooperation for Development)* CENTO'yu tamamlayıcı nitelikte bir örgütlenme. 1964 yılında CENTO üyeleri olan Türkiye, İran ve Pakistan tarafından oluşturulan örgütün amacı, sözkonusu ülkeler arasındaki ekonomik, teknik ve kültürel işbirliğini geliştirmekti. 1979'da İran'da Şah'ın devrilmesi sonucunda önemini yitirdi ve bir süre sonra da faaliyetlerine son verdi.

kambiyo *(exchange, change, Weschelgeschaft)* Para ya da para yerine geçen altın veya senet gibi menkul değerlerin birbirleri ile değiştirilmesine ilişkin işlemler. Çeşitli ülkelerin paralarının birbirlerine ilişkin kambiyo işlemleri, değişik esaslara göre düzenlenebilen kur sistemleri aracılığı ile yürütülmektedir.

kamuoyu *(public opinion, opinion publique, öffentliche Meinung)* En genel anlamda, belirli bir sorun hakkında fikir ve kanaat sahibi olan kişilerden meydana gelen bir grup. Biraz farklı bir ifade ile de, belirli bir zamanda, belirli bir tartışmalı sorun karşısında, bu sorunla ilgilenen kişiler grubuna hakim olan kanaattir. Kamuoyunu oluşturan bireysel kanaatlerin biçimlenmesinde çeşitli sosyal ve psikolojik etkenler rol oynamaktadır. Bireylerin kişilik yapıları, içinde yaşadıkları sosyal çevre (aile,

okul, meslek...), diğer bireyler ile yapılan temaslar, kanaat önderlerinin görüşleri ve bireyin hemen hemen tüm haberalma kanallarını belirleyen kitle iletişim araçları kamuoyunun oluşmasında birinci öneme sahiptirler. Bir ülkedeki kamuoyunun *nispeten* özgürce, yukarıdaki faktörler dışında doğrudan siyasi otorite tarafından yönlendirilmeden belirlenebilmesi ile ülkenin siyasi sistemi arasında bir ilişki bulunduğu genellikle kabul edilen bir görüştür. Bununla beraber, hiçbir siyasi sistemde kamuoyunun tam anlamıyla siyasi iktidardan bağımsız olarak oluştuğu da söylenemez.

kanton İsviçre Konfederasyonu'nu oluşturan birimlere verilen ad. İsviçre Konfederasyonu'nu oluşturan 26 kanton ve yarı kantondan her biri, kendi anayasasına, kendi seçim sistemlerine sahiptir. Her kantonu merkezî düzeyde temsil eden delegeler, Kantonal Meclis üyeleri arasından seçilirler. Bu kantonların en küçükleri olan beş tanesinde, Kantonal Meclisler yılda bir defa, tüm kanton üyelerinin katılımıyla toplanırken, dünyadaki nadir doğrudan demokrasi örneklerini oluşturmaktadırlar.

kapalı diplomasi Bir diplomasi anlayış ve uygulaması. 18. ve 19. yüzyılların Avrupa diplomasisinde en belirgin özelliklerden biri de gizlilikti. Genellikle Avrupalı monarkların bizzat veya özel temsilcileri aracılığı ile sürdürdükleri diplomasi faaliyeti gizli bir şekilde oluştuğu gibi, bu gizlilik çoğu zaman belirli bir sonuca ulaşıldığında da sürerdi. Bir başka deyişle, "saray diplomasisi" olarak da adlandırılan bu tür diplomasi, her aşaması ile dışa kapalı bir biçimde yürütülür, böylece bir bölge halkı bazen bir başka devletin egemenliğine geçtiğini sonradan öğrenebilirdi. Bu tür diplomasiye karşı en önemli tepki, idealist ABD Başkanı Woodrow Wilson'dan gelmiştir. Wilson I. Dünya Savaşı sonlarında yayınladığı ünlü "Ondört Nokta"nın birincisinde, "açık görüşmeler yolu ile varılacak açık sözleşmeler"den sözediyordu. Gerçekten de 20. yüzyılda demokrasinin gelişmesi, halk kitlelerinin yönetim ile ilgili sorunlara giderek daha büyük oranlarda katılması gibi nedenlerle, diplomasi eskiye oranla daha "açık" bir niteliğe bürünmüştür. Bununla beraber, gerek diplomatik temaslar, gerekse taraflar arasında varılan anlaşmalar açısından sözkonusu olan bu nisbi "açıklığı" fazla da abartmamak gerekir. Gerçekte günümüzde de açıklıktan uzak birçok diplomatik faaliyetten söz etmek mümkündür. Kaldı ki, teorik düzeyde de diplomatik faaliyetlerin açık veya kapalı olmasının fayda ve sakıncaları tartışma konusudur. Bazılarına göre kapalı diplomasi, karar alıcıların kapalı kapılar ardında, geniş kitlelerin aleyhine bazı kararlar alabilmelerini mümkün kılan ve demokrasinin özüne aykırı bir nitelik taşımaktadır. Bazılarına göre ise, gerektiğinde uygulandığı takdirde kritik sorunların ele alınışında, genellikle hisleriyle hareket eden ve kolayca yönlendirilebilen geniş halk kitlelerinin etkisini azaltarak, sorunun halli için gerekli teknik bilgi ve deneyime sahip uzmanlara daha fazla inisyatif tanıması dolayısıyla gerekli bir diplomasi biçimidir.

kapasite analizi Bir devletin dış politika amaç ve yönelimlerinin, sözkonusu ülkenin askeri, siyasi, ekonomik vb. yetenek ve imkanları ile olan ilişkisini analiz etmeye ça-

lışan bir yaklaşım. Gerçekten de bir ülkenin karar alıcıları herhangi bir konuda bir tutum belirlerken, gerek kendi ülkelerinin, gerekse sözkonusu eylemden belirli bir ölçüde etkilenecek diğer ülkelerin kapasitesini iyi değerlendirmek durumundadırlar. Bir ülkenin kapasitesini belirleyen faktörler şu şekilde sıralanabilir: a) Fiziki faktörler: Ülkenin büyüklüğü, bulunduğu bölge açısından dünyadaki yeri, ülke topraklarının topografik ve iklim şartları vb. b) Nüfus faktörü: Nüfusun büyüklüğü, genç veya yaşlı oluşu vb. c) Doğal kaynaklar d) Ekonomik güç e) İdari ve siyasi örgütlenme düzeyi, bir başka deyişle merkezî yönetimin diğer parçalar, uçlar üzerindeki denetimi f) Askeri güç: Askeri gücün nicelik ve nitelik bakımından sahip olduğu durum. Kapasite analizinde karşılaşılan en önemli sorun, yukarıda sözü edilen türden nicelik veya niteliklerin ölçülebilmesi, en azından karşılaştırılabilir hale getirilmesidir. Bu konuda en önemli sorun da, daha çok ulusal moral, savaşa hazırlık derecesi gibi maddi olmayan ögelerin ölçülmesi ile ilgili olarak ortaya çıkmakta, sonuçta bu ögeler genellikle ihmal edilmektedir.

kapitalizm *(capitalism, capitalisme, Kapitalismus)* Bir toplumsal örgütlenme biçimi. Üretim araçlarının özel mülkiyetine ve işgücünün alınıp satılması esasına dayanan kapitalist sistemde firmalar kâr maksimizasyonu peşinde koşarlarken, tüketiciler de ellerindeki mevcut geliri en optimum biçimde kullanmaya çalışırlar. Sistemin temeli serbest rekabet esasına dayanır. Devletin sistemin işleyişine müdahale etmemesi esastır. Şunu hemen belirtmek gerekir ki, uygulamada bu özellikleri tam olarak içeren bir örneğe rastlamak mümkün değildir. Gerçekten de uygulamalarda, her şeyden önce devlet sisteme birçok noktada doğrudan ya da dolaylı müdahalelerde bulunmakta veya piyasada tekelci eğilimlerin ağırlık kazanması, serbest rekabet şartlarını ortadan kaldırabilmektedir.

Kapitülasyonlar Osmanlı İmparatorluğu'nun başka devletlere tanıdığı ayrıcalıklar. İlk uygulaması I. Murat döneminde başlayan bu uygulama, 1536'da Kanuni Sultan Süleyman'ın Fransızlar'a tanıdığı geniş kapsamlı ayrıcalıklar (serbest ticaret, Fransız uyrukluların davalarına Fransız konsoloslarının bakması, vb.) ile yaygınlaşmıştır. İlk başlarda genellikle karşılıklılık esasına dayalı ve her an geri alınabilir bir nitelik taşıyan bu ayrıcalıklar, İmparatorluğun güçsüzleştiği ileriki yıllarda önemli sorunlar yaratmış, yabancı ülkelerin siyasi, dinî, ekonomik vb. açılardan Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmalarına temel oluşturmuşlardır. Kapitülasyonlar, ancak 1923 Lozan Antlaşması ile yeni Türkiye Cumhuriyeti kurulurken ortadan kaldırılabilmiştir.

Kara Hakimiyeti Teorisi Almanya ile Merkezî Sibirya arasındaki Avrasya bölgesini denetimi altında bulunduran gücün, tüm dünyayı da denetimi altına alacağını savunan jeopolitik görüş. Görüşün sahibi İngiliz coğrafyacısı Sir Halford J. Mackinder (1869-1947) yaptığı çalışmalarda, kara ve deniz güçlerinin dünya hakimiyeti açısından önemini incelemiştir. Mackinder'a göre, Avrasya bölgesine egemen olan güç, tüm "dünya adası"na (Avrupa, Asya ve Afrika) hükmedecek, "dünya adası"na hükmeden güç de dünyaya hükmedecektir. Hayatının sonuna rastlayan II. Dünya Savaşı yılların-

da, yeni gelişmeler olarak ABD faktörünü ve hava üstünlüğünün önemini de teorisine uyarlamaya çalışan Mackinder'ın görüşleri, 1950'lerde ABD'nin SSCB'ye karşı uyguladığı "çevreleme" stratejisine de gerekçe oluşturmuştur.

kara liste *(black list, liste noire, Schwarze Liste)* Bir devletin, ticari ilişkiye girilmesini yasakladığı firma ya da kişilerin ilanı. Ülke yöneticileri bu listede ismi bulunan ticari birimler ile devlet olarak herhangi bir ilişkiye girmeyecekleri gibi, ülkelerindeki tüzel ya da gerçek kişilerin de bu birimler ile ilişkiye girmesini yasaklayabilirler. Bu duruma en iyi örnek, Arap ülkelerinin İsrail ve İsrail dışındaki çeşitli Yahudi kişi ve kuruluşlarını kara listeye almalarıdır.

karar-alma yaklaşımı Uluslararası politika analizlerinde de kullanılan bir yaklaşım. Davranışçı sosyal bilim anlayışı çerçevesinde, siyaset bilimi, sosyoloji, sosyal psikoloji, haberleşme ve örgüt teorileri ile ilgili olarak bir uygulama alanına sahip olan karar alma yaklaşımını uluslararası politika alanına ilk uygulayan Richard Snyder ve arkadaşları olmuştur. Bu yaklaşım çerçevesinde devlet, kendisi adına resmî kararları alan karar alıcılar olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla devletlerin tutum ve davranışları demek, onun adına hareket edebilen karar alıcıların tutum ve davranışları demektir. Bu nedenle de devletin tutum ve davranışlarının incelenmesi için, onun adına kararları alanların karar alma süreçlerinin incelenmesi gerekmektedir. Bu yapılırken karar alıcılar ile ilgili olarak başlıca şu üç nokta üzerinde yoğunlaşmak gerekmektedir: a) Karar alıcıların uzmanlık alanları ve karar alma hiyerarşisi içerisindeki yerleri b) Karar alma sürecini ilgilendiren konu ile ilgili bilgilenme dereceleri c) Karar alma durumundaki kişilerin çeşitli faktörlerce belirlenen motivasyonları. Günümüz uluslararası politika analizlerinde, bu genel çerçeve temelinde geliştirilmiş değişik karar alma modelleri, çeşitli olgu ve olayların analizinde kullanılmaktadır.

karasuları *(territorial waters, mer territoriale, Territorialgewässer)* Bir devletin kıyıları ile açık deniz arasında kalan ve genişliği - tartışmalı bir konu olarak- her devletin ulusal yasalarınca saptanan deniz şeridi. Kıyı devletinin bir parçası olarak kabul edilen bu sularda sözkonusu ülkenin egemenlik hakları geçerlidir. Sınırları içten, dıştan ve yandan olmak üzere başlıca üç yönden belirlenen karasuları, kıyı devletinin ülkesi olmakla birlikte, uluslararası hukuk teamülünde yabancı gemilerin bu sulardan *zararsız geçiş hakları* kabul edilmiştir. Bir başka deyişle, kıyı devletleri, yabancı ticaret gemilerinin karasularından zararsız geçiş haklarını engellememekle yükümlüdürler. Buna karşılık, bunun yabancılar için bir hak olması da, ancak geçişin *zararsız* olması, kıyı devletinin barış ve güvenliğine herhangi bir zarar vermemesi ile mümkündür. Karasuları ile ilgili olarak en çok tartışılan konulardan birisi de karasularının genişliğidir. Denizcilikte ileri, gelişmiş ülkeler genellikle bu genişliğin birkaç millik bir mesafe olmasını isterlerken, bazı Üçüncü Dünya ülkeleri, özellikle de Latin Amerika ülkeleri bu mesafeyi 200 mile kadar çıkarttıklarını ilan etmişlerdir.

Karayipler Topluluğu ve Ortak Pazarı *(CARICOM-Caribbean Community and Common Market)*

Bölgesel bir uluslararası örgütlenme. 1973'te kurulan örgütün amacı, Karayip ülkeleri arasındaki işbirliğini, özellikle de ekonomik işbirliğini geliştirmektir. Başlıca organları, Hükümet Başkanları Konferansı, Ortak Pazar Konseyi'dir. Merkezi Guyana'nın başkenti Georgetown'da bulunan örgütün 13 üyesi bulunmaktadır.

Örgütün üyeleri: Antigua ve Barbuda, Bahama Adaları, Barbados, Belize, Dominica, Grenada, Guyana, Jamaika, Montserrat, Saint Christopher ve Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent ve Grenadines, Trinidad ve Tobago.

karışma *(intervention, interventi-on, Intervention)* Bir devletin ya da devletler grubunun, bir başka devletin iç ya da dış politikasını etkilemek ve yönlendirmek amacı ile bu devlete yaptığı müdahale. Böyle bir müdahale doğrudan olabileceği gibi dolaylı da olabilir ve de zor kullanmayı içerebileceği gibi içermeyedebilir. Bir ülke, bu türden eylemlerine gerekçe olarak çeşitli nedenler öne sürebilir. Müdahaleci devlet: a) Bu hakkın bir antlaşma ile kendisine tanınmış olduğunu b) Müdahale edilen devletin aralarındaki bir antlaşmayı tek taraflı olarak bozduğunu c) Müdahaleyi bu ülkede yaşayan kendi vatandaşlarını korumak amacıyla gerçekleştirdiğini d) Müdahalenin bir meşru müdafaa niteliği taşıdığını e) Müdahale edilen devletin uluslararası hukuk kurallarını çiğnediğini öne sürerek eylemini haklı göstermeye çalışır. Oysa uluslararası teamül ve BM Antlaşması, ancak çok sınırlı durumlarda bir devletin bu türden bir davranışını meşru kabul etmek eğilimindedir.

karizmatik liderlik Liderin olağanüstü bazı niteliklere sahip olduğu düşünülen liderlik tipi. Bu türden bir liderlik tipinde, halk lidere, onu bir kutsallık, kahramanlık ya da örnek alınacak yüce bir kişi örneği olarak gördüğü için bağlanır ve onun arzularına, yarattığı düzene aynen uyar. Liderin gerçekten bu niteliklere sahip olup olmadığı ikinci bir sorundur. Karizmatik liderler, genellikle toplumların çalkantılı dönemlerinde ortaya çıkarak, insanların arayış ve umutlarını yönlendirmeye çalışırlar. Örneğin, Atatürk, Mahatma Gandi, Lenin, Mao, Hitler, de Gaulle gibi liderler bu açıdan iyi birer örnek oluşturmaktadırlar. Öte yandan, geniş halk kitlelerinde liderin olağanüstü bazı niteliklere sahip olduğu inancının yaygınlaşması, onun iktidarına yaygın bir destek sağlamasına da yardımcı olmaktadır. Bu nedenle, özellikle çeşitli sorunlarla karşı karşıya bulunan azgelişmiş ülkelerde karizmatik liderliğin çeşitli örneklerine rastlamak mümkün olmaktadır. Nehru, Nasır, Nkrumah bu açıdan verilebilecek örneklerden sadece birkaçıdır. Burada belirtilmesi gereken bir nokta ise, yukarıda sayılan tüm kişilerin, ideal bir karizmatik liderin sözkonusu özelliklerine belirli ölçülerde sahip olduklarıdır. Zaten kavramı ortaya atan Max Weber de esas olarak ideal bir karizmatik liderin, bir ideal tipin özelliklerini sıralamıştır.

Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi Klasik serbest ticaret görüşünün dayandığı temel. Klasiklerden ünlü İngiliz iktisatçısı David Ricardo'nun geliştirdiği bu görüşe göre serbest ticaret, ticarete katılan tüm taraflar için yarar sağlayacaktır. Ricardo'nun bu görüşü genellikle, kumaş üretiminde uzmanlaşmış, ama şaraba da ihtiyacı olan İngiltere ile, şarap üretiminde uzmanlaşmış ama kumaşa da ihtiyacı olan Portekiz'in, bu ihtiyaçları-

nı kendilerinin üretmeleri yerine, uzmanlaştıkları ürünleri mübadele ederek sağlamalarının her iki tarafın da yararına olacağı örneğinin sayısal açıklamasıyla anlatılır. Ayrıca burada, ülkelerden birisi karşılaştırmalı maliyetler açısından her iki malda da mutlak üstünlüğe sahip olsa, taraflar arasındaki ticaretin her iki ülkeye de ticaretin olmaması durumuna göre yine de daha fazla avantaj sağlayacağı kuralı geçerlidir. Ricardo'nun bu görüşleri sonradan bir başka İngiliz iktisatçısı olan John Stuart Mill tarafından geliştirilmiştir.

Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi *(COMECON-Council of Mutual Economic Assistance)* Ekonomik amaçlı bir uluslararası örgütlenme. 1949 yılında Sovyetler Birliği'nin inisyatifi ile Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan bölgesel nitelikte bir örgütlenme olarak ortaya çıkan Comecon, giderek bölge dışından üyeler de kabul etmiştir. Örgütün başlıca organları: a) Tüm üyelerin temsil edildiği ve yılda en az bir defa toplanarak örgütün genel politikasına yön veren Konsey b) 1962'de oluşturulan ve en az üç ayda bir toplanarak daimi komisyonların ve Sekreterya'nın çalışmalarına yön veren, başbakan yardımcıları düzeyindeki katılımlarla oluşan Yürütme Komitesi c) Sekretarya. Merkezi Moskova'da bulunan örgütün 10 üyesi vardır. Örgütün üyeleri: Bulgaristan, Küba, Çekoslovakya, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Macaristan, Moğolistan, Polonya, Romanya, SSCB ve Vietnam.

Karşılıklı ve Dengeli Güç İndirimi *(MBFR-Mutual and Balanced Force Reduction)* NATO ve Varşova Paktı arasında, tarafların Avrupa'daki askeri varlıklarının azaltılması yönünde yapılan sonuçsuz görüşmeler. NATO içerisinde 1968 yılında gelişen bu fikir, 1970 Roma Toplantısı'nda öneriler halinde Varşova Paktı'na resmen bildirilmiştir. 1971 yılında da Sovyet lideri Leonid Brejnev konuyu görüşmeye hazır olduklarını açıklamıştır. Bunun ardından, taraflar arasında sürüp giden görüşmeler dönemi başlamıştır. Toplantılara NATO'nun kanat ülkeleri katılmazken, Varşova Paktı adına SSCB, Çekoslovakya, Doğu Almanya ve Polonya yeralmışlardır. 1970'lerin sonlarında ABD ile SSCB arasında ortaya çıkan gerginlik, zaten çeşitli zorluklarla yürüyen görüşmeleri olumsuz yönde etkilemiş, özellikle ABD'nin Batı Avrupa'ya orta menzilli füzeler yerleştirmeye başlamasından sonra görüşmeler tamamen kesilmiştir.

kartel *(cartel, cartel, Kartell)* Firmaların ulusal veya uluslararası düzeyde grup oluşturmaları. Benzer malları üreten firmaların, yönelmiş oldukları pazardaki durumlarını korumak ya da geliştirmek ve aralarındaki rekabetten doğan olumsuz etkileri azaltmak amacıyla, gevşek ve de genellikle geçici bir organizasyon çerçevesinde bir birlik oluşturmalarına "kartel" denmektedir. Bir işkolunda kartelin başarılı olabilmesi, piyasayı denetimi altında bulundurabilme derecesine bağlıdır. Piyasaya ilişkin olarak monopolcü bir konumda bulunmayan firmaların oluşturdukları kartellerin başarı sağlaması güç olmaktadır.

kast *(caste, caste, Kaste)* Hindistan'daki sosyal gruplar. Hint toplumunun tabakalandırılmasında başlıca dört kast (varna) sözkonusudur. Bunlardan toplumsal hiyerarşide en üst konumda bulunanlar *Brahman*'lardır. İkinci sırada askerler ve yönetici sınıfın yeral-

dığı *Ksatriyas* kastı yeralırken üçüncü sırada da, içinde çoğunlukla tarımcı, tüccar ve işadamlarının yeraldığı *Vaisya*'lar bulunur. Hiyerarşinin en altında ise, kendi aralarında da "temizler" ve "dokunulmazlar" olarak ikiye ayrılan *Sudra*'lar bulunur. Hindu inanışı ve gelenekleri çerçevesinde, esas itibarıyle kastlar arası geçişlilik uygun değildir. Evlenmeler de kast içinde gerçekleştirilmelidir. Özellikle 1950'deki anayasa ile bu sisteme önemli esneklikler getirildiyse de, bu hiyerarşik yapı temel niteliğini korumaktadır.

Kellogg Paktı İki dünya savaşı arası dönemde imzalanan barış ve silahsızlanma amacına yönelik çok taraflı bir uluslararası antlaşma. 1927 Nisanı'nda Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand daha çok ABD-Fransa ilişkilerini geliştirmek amacıyla savaşı karşılıklı olarak kanun dışı ilan edecek bir anlaşma önerdi. Fakat, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Kellogg bu teklifi, İngiltere, Almanya, İtalya ve Japonya'ya da bildirdi. Almanya, İtalya ve Japonya teklifi hemen kabul ettiler. Aslında Fransa teklifinin bu türden bir sonuca ulaşmasından pek hoşlanmamış, İngiltere de güç bir durumda kalmıştı. Bununla beraber, İngiltere ve Fransa da sonuçta teklifi kabul ettiler. Böylece Briand-Kellogg Paktı ya da Barış Paktı adlarını da alan antlaşma 27 Ağustos 1928 tarihinde Paris'te, ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Polonya, Belçika ve Çekoslovakya tarafından imzalandı. Antlaşma'ya göre, taraflar savaşı bir dış politika aracı olarak kullanmamayı, sorunların hallinde barışçıl yöntemlere başvurmayı kabul ediyorlardı. 1928 yılı sonuna kadar Pakt'a katılan devletlerin sayısı 55'e ulaşmıştır. İki dünya savaşı arası dönemin bu barışçı çabaları, belirli bir süre için yaygın bir umut ve iyimserlik havası yaratmış, fakat uygulamaya yönelik olarak hemen hemen hiçbir ciddi sonuç doğuramamıştır.

kendi kendini yönetme *(self-government, autonomie, Selbstverwaltung)* Henüz bağımsız bir devlet statüsü elde edememiş bir topluluğun, daha çok kendi içişlerinde yönetim hakkına sahip olmasıdır. Özellikle Britanya İmparatorluğu'nda örneklerine rastlanan bu uygulamaya göre, belirli bir bölge halkına, dış ilişkiler ve ulusal savunma konularında İngiliz Hükümeti'ne bağlı kalmak kaydı ile, kendi yöneticilerini seçme, kendi yasama organlarını oluşturma imkanı tanınmaktaydı. Genellikle İngiliz göçmenlerin yoğun bulunduğu bölgelere tanınan bu statü, bağımsızlık öncesi aşamayı temsil etmekteydi (bkz. dominyon).

KGB *Bkz.* [Sovyet] Devlet Güvenlik Komitesi

Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Örgütü *Bkz.* EOKA

Kıbrıs Sorunu Ada ile ilgili olarak Türkiye ile Yunanistan arasındaki anlaşmazlık. Sözkonusu anlaşmazlığın kökleri oldukça eskilere gitmektedir. 1571 yılında Osmanlı egemenliğine giren adada yavaş yavaş bugünkü iki toplumlu yapı belirginleşti. 19. yüzyılda Yunan bağımsızlık mücadelesinin başlaması adadaki Rum Ortodoks topluluğunu da harekete geçirdi. Özellikle 1878 yılında yapılan bir anlaşma ile adanın yönetimini fiilen İngiltere'nin ele alması, bu gelişmeleri daha da hızlandırdı. Fakat Yunanlılar'ın 1922'de Anadolu'da uğradıkları yenilgi ile 1923

Lozan Antlaşması'nda adanın açıkça İngiliz egemenliğine terkedilmesi, adanın Yunanistan'a bağlanması (bkz. ENOSİS) çabalarının bir süre için yavaşlamasını da beraberinde getirdi. II. Dünya Savaşı sonrasında ENOSİS'i Kilise'nin önderliğinde yeniden gündeme getiren Kıbrıs Rum Topluluğu, İngiltere'den beklediği desteği göremedi. Bunun üzerine fanatik bir Yunan milliyetçisi olan Grivas, 1955 Nisanı'nda EOKA (Bkz. EOKA) ile İngilizler'e karşı harekete geçiyor, mücadelenin siyasi platformunu da Başpiskopos Makarios yönlendiriyordu. Giderek adadaki Türk toplumunu da kapsayan çatışmalar ve bunların sonucunda gerçekleştirilen diplomatik temaslar sonucunda, bağımsız bir Kıbrıs devleti oluşturuldu. Fakat bu da sorunu çözmedi. Bu defa adada çoğunluk olan Rumlar, Türkler'i etkisiz hale getirmeye çalıştılar. Bu nedenle başgösteren 1964 ve 1967 krizlerinin ardından, 1974 yılında Atina tarafından desteklenen ve EOKA'cıların inisyatifindeki darbe, Türkiye'nin Garanti Antlaşması'na dayanarak gerçekleştirdiği müdahaleyi de beraberinde getirdi. Bu dönemden başlayarak federal bir Kıbrıs cumhuriyeti oluşturulması için çeşitli düzeylerde sürdürülen çabalardan henüz belirgin bir sonuca ulaşılabilmiş değildir.

Kırmızı Telefon Anlaşması *Bkz.* Doğrudan Haberleşme Hattı Anlaşması

kıtalararası balistik füzeler *Bkz.* gönderme araçları.

kıta sahanlığı *(continental shelf, continental shaelfa, continental Shielfal)* Deniz hukukunda son dönemlerde kullanılmaya başlanan nisbeten yeni bir kavram. Bir ülkenin kıyı şeridi ile açığa doğru yönelen deniz dibinin aniden derinleştiği bir uçurum noktasına kadar uzanan deniz tabanı ve bunun altındaki toprak, o ülkenin kıta sahanlığını oluşturmaktadır. Son dönemlerde bu türden bölgelerde zengin petrol ve doğal gaz yataklarına rastlanması, kavramın öneminin artmasına neden olmuştur. 1958 Cenevre Sözleşmesi'ne göre kıta sahanlığı iki ölçüte göre tanımlanmaktadır: a) 200 metre derinliğe kadar olan deniz tabanı ve toprak altı b) Bu derinlikten sonrası için ise işletilebilme ölçütü. Devletlerin kıta sahanlığı üzerindeki egemenliğini de kabul eden sözleşmede, karşılıklı kıyıları olan devletlerin kıta sahanlıklarını bir anlaşma ile saptamaları öngörülmekte, bu anlaşma olmazsa sınırın nasıl belirleneceği ayrıca açıklanmaktadır.

kibbutz İsrail'deki kolektif çiftlikler. Filistin'e giden ilk Yahudi göçmenleri, tarımsal faaliyette bulunabilmek için ortak hareket etmek ve yardımlaşmak gereği duymuşlardı. Bölgedeki en eski kibbutz, Ürdün Nehri yakınlarında 1910'da kurulmuştur. Bir tür komünal örgütlenme olan kibbutzlar, giderek sınır bölgelerindeki stratejik öneme sahip noktalarda kurulmaya başlanmışlardır.

Kitlevi Karşılık Doktrini NATO'nun stratejilerinden biri. II. Dünya Savaşı galiplerinden ABD ile SSCB, savaşın hemen ertesinde atom silahına sahip olarak iki karşıt kampın lideri olmuşlardı. Kıtalararası balistik füzelerin henüz geliştirilmemiş olduğu 1950'lerin başlarında, ABD stratejik konum açısından büyük bir avantaja sahipti. Gerçekten de çevreleme politikasının sağladığı imkanlar saye-

sinde ABD, müttefik ülkelerin topraklarına yerleştirdiği gönderme araçları ile SSCB topraklarını nükleer menzili içerisine alabilirken, SSCB böyle bir imkandan yoksun bulunuyordu. Bu avantajın bilincinde olan ABD de, NATO'nun askeri stratejisini Kitlevi Karşılık olarak belirliyordu. Buna göre Sovyetler Birliği ile girişilecek herhangi bir çatışmada, karşı tarafın kullandığı silahların türüne bakılmaksızın nükleer silahlar ile mücadele edilecekti. Bu silahlar hem taktik, hem de stratejik nitelikte olacaktı. Stratejik silahlar Sovyetler'in şehir ve sanayi merkezlerine yönelirken, taktik silahlar da Sovyet ordularını etkisiz hale getirecekti. Sonradan, başta Sovyetler'in uzun menzilli gönderme araçlarını geliştirmeleri olmak üzere, bazı nedenlerden dolayı bu stratejiden vazgeçildi (*Bkz.* Esnek Karşılık Doktrini).

Klasik Güç Dengesi Sistemi Özellikle 18. ve 19. yüzyılların Avrupası'nda geçerli olan bir uluslararası sistem türü. Bu türden bir uluslararası sistemin işleyebilmesi için kutup ya da blokların sözkonusu olmadığı, güçleri birbirlerine yakın en az 5-6 devletin bulunduğu bir uluslararası ortam gerekmektedir. Ayrıca bu birimlerin birbirleri ile kolayca değişebilir koalisyonlar oluşturabilmeleri için de, belirli ölçüde bir sosyo-kültürel türdeşlik zorunludur. Böyle bir uluslararası sistem çerçevesinde birbirleri ile üstünlük mücadelesine girişen devletler, mağlup olan bir büyük devletin topraklarını paylaşarak onu ortadan kaldırmak yerine, yeniden sisteme dahil etmeyi tercih ederler. Böylelikle, sözkonusu temel devletlerin sınırları genişler, daralır; fakat devletler sürer. Çünkü, aksi takdirde denge bozularak statükoda bir değişiklik sözkonusu olacaktır. Örneğin, "Kutsal İttifak" üyeleri Napolyon Fransası'nı mağlup ettikten sonra, bu ülkeyi paylaşmak yerine kral hanedanını başa getirerek, ona, Napolyon öncesi dönemdeki denge içerisindeki yerini geri vermişlerdir. Sistemin oluşturduğu mevcut statükodan hoşnut olmayan Almanya, I. ve II. Dünya Savaşları'nda Avrupa'daki klasik güç dengesi anlayışını temelinden sarstı ve çökmesine neden oldu.

kliring ticareti *Bkz.* takas ticareti.

Knesset İsrail Parlamentosu'nun adı. Dört yılda bir yapılan genel seçimlerle oluşturulan bu yasama organının 120 üyesi bulunmaktadır.

know-how Ekonomi alanında bir tür bilgi satışı ya da kiralanması anlamına gelen İngilizce bir deyim. Alanında uzman bir firmanın kendi üretim ve/veya organizasyon deneyimini, aynı işi yapan veya yapmaya hazırlanan bir başka firmaya aktarması olarak tanımlanabilecek olan "know-how", genellikle ülkelerarası ilişkilerde sözkonusu olmaktadır. Lisanstan en önemli farkı, ilişkiye girilen kuruluşa fiilî bir hizmeti içermesidir.

kolektif güvenlik *(collective security, sécurité collective, gemeinsame Sicherheit)* Dünyadaki barış ve güvenliğin bütün ülkelerin katkısıyla sağlanmasına yönelik önlemler. Sistemin işleyebilmesi, sistem içerisinde yer alan birimlerin statükonun zor yolu ile değiştirilmemesi asgari müştereğinde anlaşmaları, bu türden bir davranış ortaya çıktığında buna karşı gereken tavrı alma konusunda kararlı olmalarına bağlıdır. Bu türden bir an-

layışın çağdaş denemeleri Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler Örgütleri'dir. Milletler Cemiyeti ile getirilen kolektif güvenlik sistemi, sistemin temel ögelerinden önemli bir bölümünün mevcut statükodan memnun olmamaları sebebiyle işlememiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan Birleşmiş Milletler sistemi içerisinde bu görev Güvenlik Konseyi'ne verilmiştir. Güvenlik Konseyi, dünya barış ve güvenliğinin tehdit edildiğini saptadığı anda, BM Antlaşması'nın VII. Bölümü'nde yer alan ve silahlı kuvvet kullanımını da içeren önlemleri alma imkanına sahiptir. Bununla beraber, Güvenlik Konseyi'nde yer alan beş sürekli üyenin veto hakkının bulunması, böyle bir önlem uygulanması kararının oluşmasını fiilen imkansız kılmaktadır. Bu tıkanıklığı aşmak amacıyla böyle durumlarda Genel Kurul'a konu ile ilgili karar alma yetkisi tanıyan *Barış İçin Birleşme* kararı 1950'de kabul edilmiştir. Her şeye rağmen büyük güçlerin aralarında anlaşamadığı konularda, barış ve güvenliği bu yollarla sağlama çabalarının başarılı olacağı söylenemez.

kolhoz Sovyetler Birliği'ndeki kooperatif çiftlikler. Terim, köylülerin ortaklaşa çalıştıkları bir tarım işletmesini ifade etmektedir. Sovyetler Birliği'nde 1922 tarihli Tarım Kanunu ile kurulan bu türden çiftlikler eskiden daha küçük birimler halinde örgütlenirken, günümüzde birleşerek daha büyükçe birimler haline dönüşmüşler ve böylece toplam sayıları azalmıştır.

Kolombo Planı Asya'daki Batıyanlısı ülkelere ekonomik yardım yapılması amacıyla 1950'de uygulamaya konulan plan. İlk başta İngiliz Uluslar Topluluğu çerçevesinde gelişen bu örgütlenme, diğer Asya ülkelerinin de dahil olmasıyla genişlemiştir. Öte yandan SSCB'ye karşı *çevreleme politikasını* uygulamaya koyan ABD de, bu çabalara katılmayı, sözkonusu siyasetini tamamlayan bir nitelikte gördüğünden plana dahil olmuştur. Böylece 1950 yılında Seylan'ın (bugünkü Sri Lanka) başkenti Kolombo'da yapılan toplantı ile plan yürürlüğe konmuş, yardımlar, oluşturulan bir Danışma Komitesi bünyesinde belirlenerek verilmeye başlanmıştır.

kolonyalizm *Bkz.* sömürgecilik

Kominform *Bkz.* Enternasyonal

Komintern *Bkz.* Enternasyonal

komünizm *(communism, communisme, Kommunismus)* Sosyalizmin evrimi ile varılacağı düşünülen bir toplumsal örgütlenme biçimi. "Komünist" sözcüğü günümüzde, kapitalist sistemi ortadan kaldırmaya yönelik faaliyet gösterenleri niteleyen bir anlam ifade ettiği gibi, Komünist partilerin iktidarda olduğu ülkeleri adlandırmak amacıyla da kullanılmaktadır. Kavram, sosyal bilimdeki anlamı ile, yani özel mülkiyetin, toplumsal sınıfların ve de devletin ortadan kalktığı bir toplumsal örgütlenme biçimi olarak kolayca tarif edilebilir bir nitelikte değildir. Zaten kavrama bugünkü anlamını veren Karl Marx ve Friedrich Engels de, bir toplumsal örgütlenme biçimi olarak komünizmin belirgin bir tanımını yapmamışlardır. Onlara göre, sosyalizmin son aşaması olan bu toplumsal örgütlenmenin temeli, "herkesten yeteneğine göre alınıp herkese ihtiyacına göre verilmesi" ilkesine dayanacaktı. Böylece ortaya, sömürünün, sınıfsız ve devletsiz bir toplumsal örgütlenme biçimi çıkmış olacaktı (Bkz. sosyalizm).

kondominyum *(condominium, condominium, Kondominium)* Bağımsız olmayan bir bölgenin, bir sömürgenin iki veya daha fazla ülke tarafından yönetimi. Böyle bir durumda, yönetici durumunda olan ülkeler aralarında bir protokol hazırlayarak, bölgenin nasıl yönetileceğini formüle ederler. 1914'te İngiltere ve Fransa'nın, Sudan'ın ortaklaşa yönetimi konusunda vardıkları anlaşma bu duruma bir örnektir.

konfederasyon *(confederation, confédération, Konföderation)* Bir uluslararası örgütlenme biçimi. Devletler siyasi, askeri, ekonomik vb. amaçlarla belirli bir organizasyon ve ortak yönetim altında birleşerek bir konfederasyon oluşturabilirler. Konfederasyonun federasyondan farkı, ikincisinde siyasi otorite merkezî yönetim ile birimler arasında bölüştürülmüş iken, birincisinde konfederasyona katılan birimlerin egemenliklerini tam anlamıyla elde bulunduruyor olmalarıdır. Günümüz dünyasında yer alan uluslararası örgütlenmelerden BM, NATO, Varşova Paktı gibi örgütlenmeler konfederasyon tipi örgütlenmelere örnek oluştururlar. Önemli düzeyde bir entegrasyonu gerektiren federasyon tipi örgütlenmelerin en belirgin örnekleri federal devletlerdir (Bkz. federal devlet). Bir uluslararası kuruluş olarak federasyon tipi bir entegrasyona yönelik en önemli uluslararası örgütlenme, halen konfederatif niteliğini korumasına rağmen Avrupa Ekonomik Topluluğu'dur. Terim ayrıca, ulusal düzeylerdeki örgütlenmeler için de kullanılmaktadır.

konferans diplomasisi Bir diplomasi türü. Özellikle Napolyon Savaşları döneminden I. Dünya Savaşı'na kadar devam eden, bazılarınca Avrupa Ahengi Sistemi (Bkz. Avrupa Ahengi Sistemi) olarak da adlandırılan dönemin büyük devletleri, Avrupa diplomasisini sık sık toplanan konferanslar yöntemi ile sürdürmekteydiler. Genellikle kriz dönemlerinde, savaş sonralarında toplanan bu konferanslarda taraflar en yüksek düzeylerde temsil ediliyorlar, doğrudan hükümdarların temsilcisi sayılan inisyatifli diplomatlar aracılığı ile sürdürülen görüşmelerde yapılan karşılıklı pazarlıklar haritaları yeniden düzenliyordu. Büyük devletler diplomasisi olarak ortaya çıkan bu tür diplomasi, iki dünya savaşı arasında da önemini korumakla beraber, II. Dünya Savaşı sonrasında yeni bazı diplomasi türlerinin gerisinde kaldı.

Kongre *Bkz.* Amerika Birleşik Devletleri.

konkordatum *(concordat, concordat, Konkordat)* Önceleri Katolik Kilisesi'nin, 1929 yılından sonra aynı zamanda Vatikan Devleti'nin de başkanı olan Papa ile herhangi bir devletin başkanı arasında yapılan antlaşma. 11. yüzyıldan beri düzenlenmekte olan bu tür anlaşmalarda genellikle, sözkonusu ülkedeki Katolik din adamlarının, Kilise mallarının ve dinî özgürlüklerin durumuna ait maddeler bulunmaktadır.

konsolos *(consul, consul, Konsul)* Dış ülkelerde vatandaşlarının hak ve çıkarlarını korumakla görevli dışişleri memuru. Kural olarak devletlerini temsil yetkisine sahip olmayan konsoloslar, diplomasi temsilcileri arasında yer almazlar. Bu açıdan hukuken diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanma hakkına sahip olmayan konsoloslar, yine de bulundukları ülkede

herhangi bir yabancının sahip olduğundan farklı bir dizi imkana sahiptirler. Bunların sınırı, genellikle ülkeler arasında karşılıklılık esasına göre belirlenmektedir. Konsolosların başlıca görevleri arasında kendi ülkesine ilişkin ticari sorunlarla ilgilenmek ve o bölgede yaşayan vatandaşlarının doğum, ölüm, evlenme vb. işlerine yardımcı olmak yer almaktadır. Hangi yörelerde konsolosluk açılacağı taraflar arasında varılan anlaşmalarla belirlenmektedir.

konsorsiyum *(consortium, consortium, Konsortium)* Çeşitli kuruluşların merkezî bir yönetim altında toplanması anlamına gelen Latince kökenli bir terim. Uluslararası ilişkilerde ise, çeşitli ülke ve/veya kuruluşların biraraya gelerek ekonomik açıdan güç durumdaki bir ülke ya da kuruluşa yardım sağlamak amacıyla oluşturdukları örgütlenme ve malî fona bu ad verilmektedir. Örneğin, 1962 yılında Türkiye için çeşitli Batılı ülkeler ve bazı uluslararası kuruluşlar bir konsorsiyum oluşturmuşlardı.

konvertibilite *(convertibility, convertibilité, Konvertibilität)* Uluslararası ekonomi alanında, başka değerlerle değiştirilebilirlik anlamına gelen bir terim. Dilimize "çevrilebilirlilik" olarak aktarılabilen bu kambiyo terimi, altın standardı sisteminde bir banknotun altına çevrilebilir nitelikte olduğunu gösterirken, günümüzde de bir paranın serbestçe dövize çevrilebilme imkanını ifade etmektedir.

Kore Savaşı, 1950-1953 II. Dünya Savaşı'nın ardından Batı ve Doğu Blokları'nı karşı karşıya getiren bir uluslararası çatışma. 1945 yılında Japonlar'ın bölgeden çekilmeleri üzerine, Kore, 38. paralel boyunca, Doğu Bloku'na yakın Kuzey ve Batı Bloku'na yakın Güney olmak üzere ikiye bölünmüştü. Bunun ardından, taraflar arasındaki gerginlik 1950 yılında Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırması ile savaşa dönüştü. Bunun üzerine harekete geçen ABD, o dönemde Konsey çalışmalarını boykot eden Sovyetler Birliği'nin yokluğundan da yararlanarak, Güney Kore'ye yardım amacıyla uluslararası bir gücün BM adına bölgeye gönderilmesi doğrultusundaki bir kararı Güvenlik Konseyi'nden çıkarttı. Amerikalı General Mac Arthur'un komutasındaki bu kuvvetler, Kuzey Kore kuvvetlerini 38. paralele çekilmeye mecbur ettiler. sonuçta, 1953 Temmuzu'nda ateşkes sağlanarak, Kore'nin 38. paralel boyunca ikiye bölünmesi kabul edildi. Tüm yakınlaşma çabalarına rağmen, iki ülke arasındaki gerginlik bugün de sürmektedir. Gerek Kore Cumhuriyeti (Güney Kore), gerekse Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti (Kuzey Kore) BM üyesi değillerdir.

korporatif devlet *(corporate state, état corporatiste, korporativer Staat)* Toplumsal örgütlenmede fonksiyonel grupları, meslekleri esas alan bir devlet anlayışı. Buna göre, parlamento ve hükümet, bu grupların ve mesleklerin temsilcilerinden oluşacaktır. Ortaçağ'daki esnaf birlikleri olan loncaların geliştirdiği sistemden etkilenen bu toplumsal örgütlenme modeli, 1920'lerde İtalya'da gelişen faşizmin devlet anlayışına da temel oluşturmuştur. Mussolini'nin liderliğindeki İtalyan Faşizmi, sınıf mücadelesi olgusunu yok etmek amacıyla, işçi ve işveren sendikalarını biraraya getiren korporasyonlar meydana getirmiştir. Böylece parlamento seçimleri seçim bölgelerine göre değil, korporasyonlara göre düzenlenmiştir.

Aynı model, Portekiz'de de diktatör Salazar tarafından geliştirilerek uygulanmıştır.

Kortes *(Cortés)* İspanyol Parlamentosu'na verilen ad. İki meclisli Kortes, Meclis ve Senato'dan oluşmaktadır. Meclis, dört yıl için, genel seçimler yolu ile seçilen, asgari 300, azami 400 üyeden oluşmaktadır. Senato ise, yine dört yıl için ve her bölgeden dört temsilci olmak üzere seçilen üyelerden oluşmaktadır.

koşulsuz teslim *Bkz.* şartsız teslim

kota *(quota, quota, Quote)* Bir ülkenin genellikle ithal mallarına koyduğu miktar sınırlaması. Bu türden bir dış ticaret önlemi, yerli üreticiyi korumak gibi doğrudan o ülkenin kendi iç yapısıyla ilgili bir endişeden kaynaklanabileceği gibi, bir başka ülkenin benzer bir uygulamasına misilleme niteliği de taşıyabilir. Bunun dışında kota uygulaması, bazen bir ülke tarafından tamamen siyasi bir amaçla, kendisinden büyük miktarda ithalat yapan bir ülkeyi istenilen yönde etkilemek amacıyla kullanılmaktadır. Bu türden bir ekonomik önlemle istenilen sonuca ulaşılabilmesi için, önlemi uygulayan ülkenin büyük bir iç pazara sahip olması, önlemin uygulandığı ülkenin büyük ölçüde, kotaya tâbi olan mal veya malların ihracatında uzmanlaşmış bulunması ve de sözkonusu mal ya da malları aynı fiyattan bir başka pazarda değerlendirmesinin mümkün olmaması gerekmektedir. Örneğin, muz tüketimi açısından büyük bir iç pazara sahip olan ABD'nin, hemen hemen tüm ihracatını bu malın oluşturduğu küçük bir Orta Amerika ülkesine - diğer şartlar veri iken- bu mala kota koyma veya koyma tehdidinde bulunma yolu ile siyasi etki yapma imkanına sahip olduğu söylenebilir.

Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi *(Co-operation Council for the Arab States of the Gulf)* Bölgesel bir uluslararası kuruluş. 25 Mayıs 1981 tarihinde kurulan örgütün amacı, bölge ülkeleri arasında, başta ekonomik olmak üzere çeşitli alanlardaki işbirliğini geliştirmektir. Örgütün başlıca organları, yılda iki defa toplanan ve ülkelerin devlet ya da hükümet başkanlarının yer aldığı *Yüksek Konsey*, üye ülkelerin dışişleri bakanlarının yer aldığı ve yaklaşık ayda bir toplanan *Bakanlar Kurulu* ve *Genel Sekreterlik*'tir. Merkezi Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'da bulunan örgütün altı üyesi vardır.

Örgütün üyeleri: Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri.

Kremlin Sarayı Sovyetler Birliği'nin yönetim merkezi. Eski dönemlerde Rus Çarları'nın sarayı olan Kremlin, 18. yüzyıl başlarında St. Petersburg'un ülkenin başkenti olmasıyla bir süre yönetim merkezi olma özelliğini kaybetmiştir. 1917 Rus Devrimi'ni takiben, başkentin yeniden Moskova'ya taşınması sonrasında, Sovyet yönetiminin hükümet merkezi olan Kremlin Sarayı'nın bir bölümü de müze olarak kullanılmaktadır.

Kutsal İttifak 19. yüzyıl başlarındaki Napolyon Savaşları sırasında Fransa'ya karşı savaşan devletlerden Rusya, Avusturya ve Prusya'nın, 26 Eylül 1815'te Paris'te imzaladıkları bir antlaşma ile oluşturdukları ittifak. İttifak, Napolyon'u yenilgiye uğratan bu mutlakiyetçi yönetimlerin Viyana Kongresi'nde saptanan durumun korunması ve

herhangi bir yerde ortaya çıkacak mutlakiyetçilik karşıtı ayaklanmaların bastırılması amaçlarına hizmet etmek için oluşturulmuştu. İttifak antlaşmasının oluşumunda Rus Çarı I. Alexander'ın rolü büyüktü. Sonuçta Rus Çarı I. Alexander, Avusturya İmparatoru François ve Prusya Kralı Frederick Wilhelm arasında imzalanan bu antlaşma, tarafların ortak Hıristiyanlık değerlerini öne çıkaran mistik bir özelliğe de sahip bulunuyordu. Papa ile İngiltere ve Osmanlı İmparatorları dışında, tüm Avrupa hükümdarları bu antlaşmayı imzalayarak İttifak'a katılmışlardı.

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü *(NATO-North Atlantic Treaty Organization)* Siyasi-askeri nitelikte bir uluslararası örgütlenme. II. Dünya Savaşı sonrasında Batılı ülkeler ile Sovyetler Birliği arasındaki anlaşmazlıkların artması üzerine, bazı Batı Avrupa ülkeleri, Kanada ve ABD biraraya gelerek, 1949 yılında, kısaca NATO olarak anılan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nü oluşturdular. Esas itibariyle askeri bir nitelik taşıyan örgütün kuruluş antlaşmasına göre, üyelerden herhangi birisine karşı girişilecek askeri bir saldırı örgütün tüm üyelerine karşı yapılmış addedilecekti. 1966 yılında Fransa, üyeliğini sürdürmekle beraber örgütün askeri kanadından çekildi. 1974 Kıbrıs krizi sonrasında da Yunanistan benzer bir durum yarattı, fakat 1980'de yeniden eski statüsüne döndü. 1982 Mayısı'nda da İspanya örgüte üye oldu. Örgütün başlıca organları: a) Onaltı üye ülkenin temsilcilerinden oluşan ve örgütün üst düzey sorunlarının ele alındığı *Kuzey Atlantik Konseyi* b) Örgütün en üst düzeydeki askeri organı olan *Savunma Planlama Komitesi* c) Oniki üye ülkenin katıldığı *Nükleer Planlama Grubu* d) *Sekreterya*. Merkezi Belçika'nın başkenti Brüksel'de olan örgütün 16 üyesi bulunmaktadır.

Örgütün üyeleri: Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, Federal Alman Cumhuriyeti, Yunanistan, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İspanya, Türkiye, Birleşik Krallık ve ABD.

Kuzey-Güney Diyaloğu Çoğunluğu Kuzey'de yer alan gelişmiş ülkeler ile, çoğunluğu daha Güney'de yer alan azgelişmiş ülkeler arasında zaman zaman yapılan toplu görüşmeler. Belirtilmesi gereken bir nokta, buradaki Kuzey ve Güney'in tamamen coğrafi bir anlam taşımadığı, bu görüşmelerdeki tarafları belirleyen Ekvator'un sosyo-ekonomik gelişme olduğudur. Nitekim coğrafi Ekvator'un güneyindeki Avustralya, Yeni Zelanda diyalogun "Kuzey" tarafını oluştururken, bu durumun tersi de geçerlidir. 1974 yılında petrol fiyatlarının yükselmesi ve "Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen" tartışmalarının başlaması ile gündeme gelen Kuzey-Güney Diyalogu genellikle bir "tartışma ve temenniler" platformu olmaktan öte gidememiştir. 1980 yılının Mart ayında bağımsız "Brandt Komisyonu"nun Kuzey-Güney görüşmelerinin hemen başlatılması yolundaki çağrısı bir an için umutları artırmakla beraber, yapılan temaslardan herhangi bir sonuç elde edilememiştir. Bunun çeşitli sebepleri vardır. Aslında taraflardan gelişmiş ve zengin "Kuzey"in mevcut durumdan temelde bir şikayeti yoktur. Dolayısıyla, mevcut durumda bir değişiklik öneren "Güney"in taleplerini ancak, modası geçmiş bazı teknolojilerin bu ülkelere aktarılması düzeyinde kabul edebilir. Bunun dışındaki bir durum ise, ancak "Güney"in

"Kuzey" üzerinde baskı uygulayabilmesi ile mümkündür. Oysa, günümüzde "Güney"in "Kuzey" için vazgeçilemez bir pazar oluşturma özelliği, dolayısıyla bu açıdan "Kuzey"in "Güney"e olan bağımlılığı oldukça azalmıştır. "Güney"in elindeki en önemli koz bazı hammaddeler, özellikle de petroldür. Bununla beraber, gerek "Güney" ülkelerinin kendi aralarındaki anlaşmazlıklar, gerekse "Kuzey"in özellikle de petrol konusunda bu ülkelere olan bağımlılığını azaltması, bu silahın da etkin bir kullanımını mümkün kılmamaktadır. Dolayısıyla da sözkonusu görüşmeler taraflar arasında ciddi bir pazarlık zemini olmaktan uzak gözükmektedir (Bkz. Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen).

Kuzeyli Bakanlar Konseyi Bölgesel nitelikte, sosyo-ekonomik konuları kapsayan bir örgütlenme. 1972 yılında kurulan örgütün amacı, çeşitli sosyo-ekonomik konularda üye ülkeler arasındaki işbirliğini geliştirmek ve giderek bir bütünleşmenin koşullarını yaratmaktır. Bu amaca yönelik olarak, üye ülkelerin başbakanları, dışişleri ve savunma bakanları dışındaki bakanlarının yer aldığı görüşmelerde oy birliği yöntemi ile alınan kararlar bağlayıcı nitelikte olmaktadırlar. Başlıca organları, üye ülkelerin ilgili bakanlar tarafından temsil edildikleri *Bakanlar Konseyi* ve *Sekreterya*. Merkezi Norveç'in başkenti Oslo'da olan örgütün beş üyesi bulunmaktadır.

Örgütün üyeleri: Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç ve İsveç.

Kuzey Konseyi Bölgesel nitelikte bir örgütlenme. 1952 yılında kurulan örgütün amacı, Kuzey Avrupa ülkeleri arasındaki siyasi işbirliğini geliştirmektir. Örgütün başlıca organı *Konsey*'dir. Yılda bir defa, yaklaşık bir haftalık bir dönem boyunca toplanan ve üye ülkelerin parlamentolarından birer yıllık sürelerle seçilen 87 üyeden oluşan Konsey, çeşitli konularda kararlar alarak bunları üye ülkelerin parlamentolarına bildirir. Merkezi İsveç'in başkenti Stockholm'de bulunan örgütün beş üyesi bulunmamaktadır:

Örgütün üyeleri: Danimarka (Faeroe Adaları ve Greenland dahil), Finlandiya (Aland dahil), İzlanda, Norveç ve İsveç.

Küba Füzeler Krizi, 1962 ABD ile SSCB'yi doğrudan çatışmanın eşiğine getiren kriz. 1959 yılında Fidel Castro ve arkadaşlarının iktidarı ele geçirmeleri sonrasında Küba-ABD ilişkileri giderek bozulurken, bu ülkenin Sovyetler Birliği ile olan ilişkileri ise gün geçtikçe gelişmekteydi. Özellikle 1961 yılının Nisan ayında, Kennedy başkanlığındaki ABD tarafından Küba'ya karşı düzenlenen başarısız Domuzlar Körfezi çıkarması, ABD-Küba gerginliğini iyice artırdı. CIA tarafından eğitilen Kübalı göçmenlerden oluşan bir kuvvet, ABD uçaklarının Küba'yı bombalamasının ardından adaya çıktılarsa da, beklenilen desteği bulamadıkları için kısa bir sürede etkisiz hale getirildiler. Bu olay sonrasında Küba-SSCB ilişkileri daha da gelişirken, ABD istihbaratı 1962 Ağustosu'nda Küba'ya bazı Sovyet füzelerinin yerleştirilmiş olduğunu saptadı. Bunun üzerine Küba'daki Sovyet füzelerinin sökülmesini isteyen ABD Başkanı Kennedy, 24 Ekim 1962 tarihinden başlayarak adayı denizden ablukaya aldı. Bu sırada bazı Sovyet gemilerinin de Küba limanlarına doğru Atlantik'te seyretmekte oluşu, doğrudan bir çatışma ihtimalini ortaya çıkardı. Tüm dünyaya bir nükleer savaş korku-

su yaşatan bu birkaç kritik gün içerisinde, kısmen Kruşçev liderliğindeki SSCB yönetiminin biraz geri adım atması, kısmen de taraflar arasında sürdürülen pazarlıklarda bir anlaşmaya varılması sebebiyle, krizin sıcak bir çatışmaya dönüşmesi önlendi. Sovyetler, Türkiye'de bulunan Jüpiter füzelerinin de sökülmesi kaydıyla Küba'daki füzelerin sökülmesini kabul etti. Dünya politikası üzerinde çeşitli etkiler bırakan bu krizin en önemli sonuçlarından birisi, nükleer bir savaşın çıkmasını önleyecek önlemlerin alınması konusundaki çabaların hızlanması olmuştu. (Bkz. Doğrudan Haberleşme Hattı Anlaşması.)

Küçük Antant I. Dünya Savaşı sonrasında Tuna bölgesinde oluşan ve Fransa'yı da içine alan bir ittifaklar dizisi. I. Dünya Savaşı'nda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun parçalanması ile ortaya çıkan Çekoslovakya ve bu savaşta topraklarını büyük ölçüde genişleten Yugoslavya ile Romanya, bölgedeki statükonun korunmasından yanaydılar. Bu devletlerin üçü, Macaristan ve Bulgaristan'ın mevcut durumu değiştirmeye yönelik muhtemel girişimlerine karşı, 1921 yılında karşılıklı ittifak anlaşmaları imzaladılar. Bu ittifakların amacı, Fransa'nın o yıllarda izlediği dış politika açısından son derece uygundu. Nitekim Avrupa'da oluşmuş bulunan Versay statükosunun baş savunucusu olan Fransa, 1924'te Çekoslovakya, 1926'da Romanya ve 1927'de de Yugoslavya ile yaptığı anlaşmalarla Küçük Antant içerisinde yer aldı. Bununla beraber Fransa'nın bu ittifak içerisinde yer alması, Almanya'nın Südet bölgesini ilhakı gibi örneklerde üye ülkelere somut bir yarar sağlayamadı.

Kültür Devrimi 1966-1969 yılları arasında Çin Halk Cumhuriyeti'nde ortaya çıkan, önce eğitim ve kültür alanlarında başlayarak sonradan her alana yayılan bir sosyal hareket. Çin Halk Cumhuriyeti'nin tartışmasız lideri Mao Zetung tarafından ortaya atılan ve ülke yönetimine karşı eleştirel olmaya yeşil ışık yakan "Yüz çiçek açsın, yüz fikir akımı yarışsın" kampanyasında ve "ileriye doğru büyük atılım" çabalarında uğranılan başarısızlıklar belirli bir prestij kaybına neden olmuştu. Ayrıca, Mao bu kampanyaların başarısızlığındaki en önemli nedenin eğitim ve kültür alanlarındaki olumsuzluklar olduğu kanaatindeydi. Bu konuda Savunma Bakanı Mareşal Lin Piao'nun da desteğini alan Mao, 1965 yılı Kasım ayında "Kültür Devrimi" kampanyasını başlattı. Bu kampanyanın başta gelen uygulayıcıları, genç işçi ve köylüler ve de üniversite öğrencilerinden oluşan ve Lin Piao tarafından örgütlenen Kızıl Muhafızlar'dı. Yaklaşık üç yıl süren ve resmî amacı "Çin halkının bozulmasını önlemek, burjuva alışkanlıkları edinilmesini engellemek ve partinin bürokratlaşmasına son vermek" olan bu kampanya boyunca, devlet başkanı Liu Şao-Şi de dahil olmak üzere birçok üst kademe yöneticisi görevlerinden uzaklaştırıldılar. Kampanya sırasında giderek denetimden çıkan Kızıl Muhafız kadroları tarafından girişilen eylemler yer yer çatışmaların ortaya çıkmasına neden olurken, Çu En-Lay'ın önderliğindeki ılımlılar durumu denetim altına almaya çalışıyorlardı. Sonuçta, 1969 yılında Kızıl Muhafızlar'ın etkisi azalmaya başladı. Ilımlı kanat ile işbirliği içerisindeki ordu, durumu denetim altına aldı. Bunun ardından yapılan Çin Komünist Partisi 9. Kongresi, parti tarihinin en büyük tasfiyelerinden birine sahne olur-

ken Lin Piao Mao'nun halefi olarak ilan edildi. Kampanyanın hemen ardından toplanan bu kongrede gözlenen bir başka önemli gelişme de, askerlerin parti içerisindeki ağırlıklarının giderek artmasıydı. Nihayet kampanyanın dışa yönelik en önemli sonucu da, Çin Halk Cumhuriyeti'nin SSCB ile olan ilişkilerinin daha da bozulması olmuştu.

LAFTA *Bkz.* Latin Amerika Serbest Mübadele Birliği

La Haye Barış Konferansları 1899, 1907 1899 ve 1907 yıllarında toplanan ve özellikle uluslararası hukukun gelişmesine önemli katkıları olan konferanslar. Bunlardan birincisi, 18 Mayıs 1899'da "barış ve silahsızlanma" konularını ele almak üzere 26 ülkenin katılımı ile toplanmıştır. Konferansta kabul edilen üç sözleşme ve üç deklerasyon, 31 Temmuz 1899'da imzalanan Sonuç Bildirgesi'nde toplanmıştır. 15 Haziran 1907'de toplanan ikinci konferansa ise, aralarında Latin Amerika ülkeleri ve bazı dominyonların da bulunduğu 44 ülke katılmıştır. Konferansta görüşülenler yine bir Sonuç Bildirgesi'nde toplanmıştır.

Bu iki konferansın uluslararası hukuk ve uluslararası örgütlenme açısından ortaya koyduğu en önemli yenilikler şu başlıklar altında toplanabilir: a) Özellikle ikinci konferansa katılan ülkelerin çokluğu ile ulaşılan nisbi *evrensellik* ve *eşitlik* b) Daha önceki konferanslarda olduğu gibi, sadece somut sorunların ele alınması yerine, aynı zamanda soyut bazı olgu ve olayların da ele alınması (örneğin, belirli bir ülkenin bir diğerine karşı giriştiği eylemin bir saldırı niteliği taşıyıp taşımadığının tartışılması yerine, genel olarak saldırının ne olup ne olmadığının ele alınması) c) Buna bağlı olarak da uluslararası hukukun yasalaştırılması (kodifikasyonu) konusunda, o zamana kadar ulaşılamayan ölçüde bir başarı sağlanması d) Nihayet devletler arasındaki uyuşmazlıkların barışçı yollardan çözümü amacıyla, Uluslararası Soruşturma Komisyonu ve Sürekli Hakemlik Mahkemesi kurulması. Her ikisi de, aralarında uyuşmazlık bulunan devletlerin özgür iradeleriyle başvuracakları ve *ad hoc* nitelikte birer kurum olmakla beraber, uluslararası ilişkiler alanında önemli bir yeniliği temsil ediyorlardı.

LAIA *Bkz.* Latin Amerika Entegrasyonu Birliği

Latin Amerika'da Nükleer Silahları Yasaklama Ajansı *(OPANAL-Organismo para la Proscripción de las Armas Nucleares en la Americana Latina)* Bölgesel düzeyde bir uluslararası örgütlenme. 1969 yılında kurulan örgütün amacı, Latin Amerika'nın nükleer silahlardan arındırılması, bu amaca yönelik olarak alınan kararların uygulamaya sokulmasıdır. Başlıca organları "Anlaşmaya Taraf Olan Ülkeler Genel Kurulu", beş ülkenin yer aldığı "Konsey" ve "Sekretarya"dır. Merkezi Meksika'nın başkenti Mexico City'de bulunan örgütün 24 üyesi bulunmaktadır.

Örgütün üyeleri: Bahama Adaları, Barbados, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, El Salvador, Grenada, Guatemala, Haiti, Honduras, Jamaika, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Surinam, Trinidad ve Tobago, Uruguay ve Venezuela.

Latin Amerika Entegrasyonu Birliği *(LAIA-Latin American Integration Association, ALADI-Asociación Latino-Americana de Integra-*

ción) Latin Amerika Serbest Mübadele Birliği'nin yerine oluşturulan bölgesel nitelikli bir uluslararası örgütlenme. LAFTA'nın (Bkz. Latin Amerika Serbest Mübadele Birliği) devamı niteliğindeki kuruluşun başlıca organları Dışişleri Bakanları Konseyi ve Daimi Temsilciler Komitesi'dir. Merkezi Uruguay'ın başkenti Montevideo'da bulunan örgütün 11 üyesi vardır.

Örgütün üyeleri: Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Ekvator, Meksika, Paraguay, Peru, Uruguay ve Venezuela.

Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği *(LAFTA-Latin American Free Trade Association)* Bölgesel düzeyde bir uluslararası örgütlenme. 1960 yılında bir Latin Amerika Ortak Pazarı yaratmak amacıyla oluşturulan örgütün başlıca organları, tüm üye devletlerin katılımıyla yılda bir defa toplanan *Konferans*, sürekli nitelikteki *Yürütme Komitesi* ve *Yürütme Sekreteri* idi. Örgüt 1980 yılında Latin Amerika Entegrasyonu Birliği'ne dönüşmek amacıyla kendini feshetmiştir (Bkz. Latin Amerika Entegrasyonu Birliği). Merkezi Uruguay'ın başkenti Montevideo'da bulunan örgütün 10 üyesi bulunmaktaydı.

Örgütün üyeleri şunlardı: Arjantin, Brezilya, Şili, Kolombiya, Ekvator, Meksika, Paraguay, Peru, Uruguay ve Venezuela.

Leninizm *Bkz.* Marksizm

liberalizm *(liberalism, libéralisme, liberalismus)* Siyasette ve iktisatta serbestiyi savunan bir akım. 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıl başlarında İngiltere'de ortaya çıkarak diğer Avrupa ülkelerine de yayılan bu dünya görüşü, bu akım, iktisat ve siyaset alanlarında belirli bazı ilkeleri de beraberinde getirmişti. İktisatta liberalizm, Merkantalizm'e bir tepki niteliği taşımaktadır. İktisatta liberalizm, üretim araçları da dahil olmak üzere her tür mülkiyete saygıyı, girişim özgürlüğünü, devletin iktisadi alana mümkün olan en alt düzeyde karışmasını savunmaktadır. Ünlü "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" (laissez faire, laissez passer) deyişi ile özetlenebilecek iktisadi liberalizm görüşünün en önemli klasik temsilcileri olarak, Adam Smith, David Ricardo, Richard Cobden sayılabilir.

Siyasi liberalizm de mutlakiyetçiliğe bir tepki niteliği taşımaktadır. Bu anlamda liberalizm, genel oyla yapılan seçimler sonucunda oluşan bir parlamentonun ve kişi hak ve özgürlüklerinin önemine inanan bir siyasi anlayıştır. Jeremy Bentham, John Stuart Mill gibi düşünürlerin klasik temsilcileri arasında sayılabileceği siyasi liberalizm, 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında önemli ölçüde prestij kaybına uğramıştır. Günümüzde ise, gerek iktisadi, gerekse siyasi liberalizmin yukarıda sözü edilen klasik biçimlerinde de bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Örneğin, klasik iktisadi liberalizmin, bireyler arasındaki serbest rekabetin, bireyler açısından olduğu gibi toplumun bütünü açısından da olumlu sonuçlar doğuracağı görüşü, gerek ulusal, gerekse uluslararası düzeylerde doğrulanmayınca "Refah Devleti" ve "Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen" olguları ortaya çıkmıştır (Bkz. Refah Devleti ve Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen). Öte yandan, günümüzde parlamenter temsil, genel oy gibi olgular sadece liberal düşünceye özgü konular olmaktan çıkarken, siyasi liberalizmin ağırlık noktası çeşitli siyasi ve sosyal düşüncelere hoşgörü ile bakılması, din ve vicdan özgürlüğüne saygı gibi daha çok insan hakları adı ile anılan konulara kaymıştır.

Likud İsrail'de en büyük sağ partiler koalisyonu. 1973 yılında sağ partilerden Herut Partisi, İsrail Liberal Partisi, Laam Partisi ve Ahdut Partisi'nin biraraya gelerek oluşturdukları bir koalisyon olarak ortaya çıkan Likud Cephesi, 1977 yılında yapılan seçimleri kazanarak, İsrail'in kuruluşundan beri iktidarda olan İşçi Partisi'ni yenilgiye uğrattı. 1981 yılında yapılan seçimler sonucunda az bir farkla yeniden iktidar olan Likud Cephesi, 1984 yılında erken seçime gidilmesi sonucunda İşçi Partisi ile birlikte, başbakanın rotasyon yolu ile değişeceği bir koalisyon hükümeti oluşturmak durumunda kaldı. Likud, dış politikada daha geniş bir İsrail görüşünü savunmakta, 1967 Savaşı'nda ele geçirilen bölgelerde Yahudi yerleşim merkezleri kurulması politikasında direnmektedir.

lobicilik *(lobbying, lobbying, Lobbyaktivität)* ABD yasama sisteminde çeşitli baskı gruplarının temsilciliğini yapan üyelerce, belirli bir kararın alınması ya da alınmaması yolunda gösterilen kulis faaliyetleri. Terim günümüzde, başka ülkelerde sözkonusu olan benzer faaliyetleri adlandırmak için de kullanılmakla beraber, Amerikalılar'ın deyimiyle bir "Üçüncü Meclis" benzetmesini haklı çıkartacak kadar önem kazanması ABD ile ilgilidir. Nitekim, ABD'yi oluşturan "devletler"in bazıları bu konuda özel örgütlenmelere giderken, Kongre de 1946 yılında çıkarmış olduğu "Lobiciliği Düzenleme Yasası" (Regulation of Lobbying Act) ile konuyu düzenlemeye çalışmıştır. Kongre'deki lobicilik faaliyeti iç politika ile ilgili olabildiği gibi, dış politika ile de ilgili olabilmektedir. Özellikle, ABD'nin çeşitlilik gösteren etnik yapısı ve tüm dünyada faaliyet gösteren büyük şirketlerin varlığı bu açıdan önem taşımaktadır. Örneğin, bu ülkede yaşayan Yahudi, Yunanlı, Ermeni vb. etnik grupların sürdürdükleri lobicilik faaliyetleri, ülkemiz kamuoyunun yakından bildiği bir biçimde, ABD dış politikası üzerinde şu veya bu oranda bir etkide bulunabilmektedir. Bazılarına göre, bu türden lobicilik faaliyetleri, yasama organına yasama süreci ile ilgili geniş çaplı materyal sağladığı ve bu konuyla yakından ilgilenen organize grupların da bu sürece katılımını gerçekleştirdiği için yasama sürecine olumlu etkide bulunmaktadır. Bazıları ise lobiciliği, sadece kendi tezlerini destekleyen olgu ve olaylarla ilgilenen, dolayısıyla toplumun genel çıkarlarından çok, belirli grupların çıkarlarını savunan bir anlayışı yansıttığından eleştirmektedirler.

Locarno Antlaşmaları, 1925 I. Dünya Savaşı sonrası Avrupası'nda, Fransa'nın girişimleri sonucunda gerçekleşen bir dizi saldırmazlık antlaşması. Savaş sonrası Fransız diplomasisi, Almanya'ya Versay'da kabul ettirilen ağır şartların aynen uygulanmasını istiyor, bu konuda da uluslararası alanda destek sağlamaya çalışıyordu. Bu açıdan önce İngiltere'nin desteğini arayan Fransa, bunu başaramayınca, Milletler Cemiyeti çerçevesinde oluşturulacak bazı kolektif güvenlik önlemlerine yöneldi. 1923-1924 yıllarında Fransa'nın girişimleri sonucunda oluşturulan Cenevre Protokolü ise, İngiltere tarafından onaylanmadı. Fransa da bunun üzerine, Almanya'nın 1922 yılında kendisine yapmış olduğu bir teklifi ele aldı. Buna göre, Fransa, Almanya, İngiltere ve Belçika karşılıklı olarak savaşa başvurmama taahhüdünde bulu-

nuyorlardı. Bu türden bir durum, sadece Almanya'nın Fransa'nın aleyhine genişlemesine değil, bunun aksine bir duruma da karşı olan İngiliz tezine uygundu. Böylece, 16 Ekim 1925 tarihinde İsviçre'nin Locarno kentinde bir dizi antlaşma imzalandı. Antlaşmaların en temel bölümünü oluşturan Ren Paktı ya da Karşılıklı Garanti Antlaşması çerçevesinde, Fransa, Almanya, Belçika, İngiltere ve İtalya, Almanya'nın Fransa ve Belçika ile olan sınırlarını garanti altına alıyorlardı. Ren bölgesinin askerden arındırılması da bu garanti kapsamına alınmıştı. Ayrıca, taraflar arasında hakemlik antlaşmaları da imzalandı. Belirli bir süre Avrupa'daki barış yanlılarını umutlandıran bu antlaşmaların yarattığı yumuşama havası, 1936 yılında Hitler'in Ren bölgesine asker sokması ile sona erdi.

Londra Konferansı, 1921 Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara Hükümeti'ne bağlı kuvvetlerin Doğu ve Batı cephelerinde başarılar kazanmaları ve de Ankara-Moskova ilişkilerinin gelişmesi üzerine Batılı Müttefikler'in çağrısı ile yapılan görüşmeler. Aslında, ilk başta davet sadece İstanbul Hükümeti'ne yapılmış, Ankara'nın da temsilci göndermesi istenmişti. Bu teklifin Mustafa Kemal tarafından reddi üzerine, Müttefikler Ankara Hükümeti temsilcisini de doğrudan çağırmak zorunda kalmışlardı. Bunun üzerine, Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey başkanlığında oluşturulan bir heyet, İtalya üzerinden Londra'ya giderek görüşmelere katılmıştı. 21 Şubat-12 Mart 1921 tarihleri arasında yapılan görüşmelerde İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya Müttefikler olarak Türk ve Yunan heyetlerini ayrı ayrı dinlediler. Müttefikler'in amacı, Sévres Antlaşması temeline dayalı bir anlaşmayı Ankara Hükümeti'ne kabul ettirmekti. Buna karşılık Ankara Hükümeti'ni temsil eden heyet ise, kararlı bir biçimde, barışın ancak Misak-ı Milli ilkeleri çerçevesinde sağlanabileceğini Müttefikler'e anlatmaya çalışıyordu. Öte yandan, Heyet Başkanı Bekir Sami Bey İngiltere, Fransa ve İtalya temsilcileri ile özel bazı görüşmeler yapmış, bazı anlaşmalar imzalamıştı. Hemen hepsi, Batılılar'ın daha önce Osmanlı Devleti'ne imzalattırdıkları eşitsiz antlaşmalardan izler taşıyan bu metinler, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanmamıştı. Sonuçta, bu konferans, Ankara Hükümeti açısından herhangi bir somut kazanç sağlamamış gibi gözükmektedir. Bununla beraber, bu konferans ile Müttefikler'e, Türkiye ile giriştikleri ilişkilerde bir sonuca ulaşabilmek için Ankara Hükümeti ile temas etmek zorunda oldukları yeteri derecede gösterilmiş olmaktaydı.

Londra Konferansı, 1955. İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs konusunda yapılan görüşmeler. Belirli bir süre Kıbrıs sorununun varlığını kabul etmeyen İngiltere, adadaki gelişmeler hızlanınca, Türkiye ve Yunanistan'ın katılacağı bir toplantıda konunun ele alınması gereğini hissetmiştir. 29 Ağustos-7 Eylül 1955 tarihleri arasında toplanan Konferans, İstanbul'da meydana gelen 6-7 Eylül olayları üzerine dağılmıştır. Bununla beraber, Konferans'ta konunun halline yönelik bir karar alınması, tarafların o dönemdeki tezleri açısından zaten imkansızdı. Gerçekten de, İngiltere konuyu tamamen bir iç sorunu olarak görüyor, diğer tarafları NATO'nun Güneydoğu kanadı bağlamın-

da çağırdığını belirtiyordu. Türkiye her vesile ile konuya taraf olduğunu kabul ettirmeye çalışırken, Yunanistan da sorunun taraflarının İngiltere ile Kıbrıslılar olduğunu savunuyordu.

Lordlar Kamarası *Bkz.* Birleşik Krallık

Lozan Antlaşması, 1923 Ankara TBMM Hükümeti ile Müttefikler arasında imzalanan barış antlaşması. Ankara Hükümeti ile Müttefikler arasında 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Mütarekesi'nin ardından, taraflar arasındaki barış görüşmelerinin İsviçre'nin Lozan kentinde yapılması kararlaştırılmıştır. Konferans'ta, bir tarafta Türkiye, diğer tarafta da İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya yer almaktaydı. Türkiye'nin ısrarları ile Sovyet Rusya, Ukrayna ve Gürcistan da Boğazlar ile ilgili görüşmelere katılmak üzere çağrılmışlardır. ABD ise Konferans'a gözlemci göndermiştir. 21 Kasım 1922'de başlayan Konferans'ın birinci bölümü 4 Şubat 1923'te sona ermiş, 23 Nisan 1923'te ikinci bölümü başlayan Konferans 24 Temmuz 1923'te antlaşmanın imzalanmasıyla sona ermiştir. Türkiye'yi İsmet Paşa başkanlığında bir heyetin temsil ettiği Konferans, Müttefikler'in özellikle de kapitülasyonların kaldırılmasını kabule yanaşmamaları sonucunda uzamış, hattâ 4 Şubat 1923'te kısa bir süre için de olsa dağılmıştır. Sonuçta imzalanan antlaşma ile Osmanlı İmparatorluğu resmen tarihe karışırken, Anadolu toprakları üzerinde kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti de uluslararası alanda kendisini kabul ettirmiş oluyordu. Bugünkü Türkiye'nin sınırlarını (ufak birkaç değişiklik ile) çizen antlaşma uyarınca, İmroz ve Bozcaada dışındaki Ege Adaları Yunanistan'a, 12 Ada İtalya'ya bırakılıyordu. Yunanistan'daki Türkler ile Türkiye'deki Rumlar'ın (İstanbul Rumları ile, Batı Trakya Türkleri dışında) karşılıklı olarak değiştirilmesi karara bağlanıyor, Boğazlar'ın askerden arındırılması kabul edilerek bir Boğazlar Komisyonu oluşturuluyordu. Nihayet, kısa süreli küçük istisnalar dışında, tüm kapitülasyonlar kaldırılıyordu. Bu arada antlaşma, Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus değişimi, Musul'un geleceği, Osmanlı borçları gibi bazı sorunları, ilgili taraflar arasında yapılacak görüşmeler yolu ile çözüme bırakıyordu. Konferans'ın ve de antlaşmanın yeni Türkiye Cumhuriyeti açısından esas anlamı, Avrupa devletleri tarafından bağımsız, egemen ve eşit bir devlet olarak kabul edilmekti. Bu amaca ulaşıldı.

Lusaka Konferansı, 1970 Bağlantısız Ülkeler'in üçüncü zirve toplantısı. Aslında üçüncü zirvenin 1967 yılında yapılması gerekiyordu. Fakat Bağlantısızlar grubu içerisindeki iç çekişmelerin artması, o sıralar bu toplantının yapılmasını engellemişti. Neticede, Yugoslavya Devlet Başkanı Tito'nun Afrika gezisi sırasında ortaya atılan, 1970 Nisanı'ndaki Darüsselam ve aynı yılın Haziranı'ndaki Delhi ön toplantılarıyla kapsamı, 6-7 Eylül'de Zambiya'nın başkenti Lusaka'daki Dışişleri Bakanları Toplantısı ile de içeriği belirlenen konferans, 6-8 Eylül 1970 tarihlerinde toplanmıştır. Konferans'ın en belirgin özelliği, sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmaları türünden grubun tümünü doğrudan ilgilendiren konuların nisbi önemindeki azalma, Bağlantısızlar grubu içerisin-

de baştan beri mevcut olan anlaşmazlık noktalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Toplantıya 54 ülke katılmıştır.

Toplantıya katılan ülkeler: Etyopya, Nepal, Botswana, Burundi, Merkezî Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo (Brazzaville), Kıbrıs, Ekvatoral Gine, Endonezya, Moritanya, Sudan, Tanzanya, Uganda, Yugoslavya, Zambiya, Kamerun, Irak, Kenya, Liberya, Afganistan, Seylan, Gana, Guyana, Hindistan, Sierra Leone, Singapur, Swaziland, Cezayir, Kongo (Kinshasa), Küba, Gabon, Gine, Jamaika, Ürdün, Kuveyt, Laos, Lübnan, Lesotho, Libya, Malezya, Mali, Fas, Nijerya, Rwanda, Senegal, Somali, Güney Yemen, Suriye, Togo, Trinidad ve Tobago, Tunus, Birleşik Arap Cumhuriyeti ve Yemen.

Lübnan Sorunu Günümüzdeki Ortadoğu sorununun önemli bir parçası. Özellikle 1970'li yılların başlarından itibaren ortaya çıkan Lübnan çatışmasının temelinde, ülkenin sosyal yapısındaki karmaşıklık yatmaktadır. Ülkede, çoğunluğu Ortodoks ve Marunîler'den oluşan bir Hıristiyan topluluğu yaşamaktadır. Ülkedeki Müslümanlar arasında Sünnîler çoğunlukta olmakla beraber Şiîler ve Dürzîler de yer almaktadır. İşte bu etnik ve dinî mozayiğe bir de, 1970'te Ürdün'deki içsavaşı kaybederek bir anlamda bölgeden sürülen Filistinliler eklenmiştir.

Öte yandan, ülkenin yönetim yapısı da Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasındaki çatışmanın önemli bir nedeniydi. Ülke Fransız sömürgesiyken, dinî bölünmeler temel alınarak bir yönetimsel yapı oluşturulmuştu. Ayrıca bu yapı, Katolik sayılabilecek Marunî mezhebine ülke yönetiminde demografik oranların ötesinde bir ağırlık vermekteydi. 1944 yılında gelen bağımsızlık sonrasında demografik göstergeler Hıristiyanlar'ın aleyhine gelişmekle beraber, yönetimsel yapıda bir değişiklik yapılmıyordu. Hıristiyanlar Meclis ve Hükümet'te yine çoğunluğu ellerinde bulunduruyorlar, devlet başkanının Marunî olma zorunluluğu devam ediyordu. Nihayet, Ürdün'den silahları ile birlikte bölgeye göçen Filistinliler, Hıristiyanlar'ın denetimindeki ordu karşısında Müslüman çoğunluğun ilk yarı-askerî gücünü oluşturdular. Bu dönemlerde başlayan Müslüman-Hıristiyan çatışması, ülkede etnik/dinî temele dayalı gruplararası mücadelenin ve ülke topraklarının fiilen bu kesimler arasında taksiminin başlangıcı oldu. 1975 ortalarında Filistinliler çatışmaların odağı haline gelirken, bir yıl sonra Suriye bölgeye müdahale ederek kendi politikasına uygun olan bu bölünmüşlüğü pekiştirdi.

1976 sonrasında ise, bölgede üslenen Filistinliler ile İsrail arasındaki çatışmalar giderek yoğunluk kazandı. 1978 yılında İsrail Güney Lübnan sınırından içeriye girdiyse de, BM Güvenlik Konseyi'nin uyarısını dikkate alarak harekâtı durdurmuştu. Bu tarihten itibaren Lübnan'a bir müdahale için fırsat kollayan İsrail, Londra Büyükelçisi'nin saldırıya uğraması üzerine harekete geçti. Yoğun bir hava saldırısının ardından İsrail ordusu Güney Lübnan'ı işgal ederek Beyrut'u kuşattı. Sonuçta, Arafat ve Filistinliler bölgeden çekilirken, Lübnan'da yeni bir mücadele dönemi başlıyordu. Özellikle İsrail'in bölgeden çekilişi sonrasında ülkede, devlet başkanı Emin Cemayel dışında üç güç odağı ortaya çıktı: Hıristiyanlar Dürzîler ve Şiî Emel örgütü. Son yıllarda Lübnan'ın kaderini çizenler arasında, yabancı devletlerin yanında bu gruplar da yer almakadırlar.

Macar ayaklanması, 1956 Macaristan'daki Sovyetler Birliği-karşıtı ayaklanma. Stalin'in ölümünün ardından Sovyetler Birliği'nde sözkonusu olan değişiklikler Macaristan'a da yansımış, Stalinci Rakosi'nin yerine ılımlı İmre Nagy başbakan oldu. Nagy'nin başbakanlığı sırasında yöneldiği liberal uygulamalar Sovyetler'i endişelendirdi. Bunun üzerine, 1955 Nisanı'nda Imre Nagy Komünist Partisi Merkez Komitesi üyeliğinden çıkarıldı ve başbakanlık görevinden de alındı. Bu olay halk arasında hoşnutsuzluk yarattı. Bu durum karşısında Macar Komünist Partisi 24 Ekim'de Imre Nagy'i yeniden başbakanlığa getirdiyse de, durumu denetim altına alamadı. Sovyetler Birliği aleyhinde gösteriler ve grevler daha da arttı. Tam bu sırada Komünist Partisi Genel Sekreterliği'ne getirilen ılımlı János Kádár'ın yaptığı çağrılar da olayların hızını kesmedi. Bu arada, daha önceden Budapeşte'de önemli yerleri tutmuş olan Sovyet tanklarının olaylara ateş ederek müdahalede bulunması durumu daha da gerginleştirdi. Bu durumda Başbakan Imre Nagy ile Sovyetler Birliği'nin arası iyice açıldı. Nihayet, 4 Kasım sabahından itibaren Sovyet tankları Budapeşte'yi tamamen işgal ederken, János Kádár da başbakanlığa getirildi. Sovyet tankları Macar direnişçilerini oldukça sert ve acımasız yöntemlerle etkisiz hale getirirken, Macar ayaklanması da sona ermiş oluyordu.

Magna Carta, 1215 İngiltere'deki toprak sahibi soyluların Kral I. John'u zorlayarak elde ettikleri bazı hakları içeren belgeye verilen ad. Dilimize "Büyük Ferman" olarak aktarılabilecek olan bu belgeye göre, İngiltere Kralı, kendi rızaları olmadan toprak sahibi feodallerden vergi alamayacaktı. Bu belge bir yönü ile feodal baronların merkezî devlet otoritesi ile giriştikleri mücadelede bazı ayrıcalıklarını geri almaları anlamını taşımaktadır. Yine bu belge, kralın otoritesine getirdiği sınırlama açısından da parlamenter sistemin gelişmesini kolaylaştırıcı bir çerçeve çizmektedir.

Makyavelizm Siyasi düşünce tarihi alanına, ünlü Floransalı Rönesans dönemi düşünürü Niccolo Machiavelli'nin adı ile geçen "amaca ulaşmak için her türlü araç meşrudur" ilkesi. 15. yüzyıl sonu ve 16. yüzyıl başında kent devletlerinin birbirleri ile amansızca bir mücadele içerisinde bulunduğu İtalya koşullarının ortaya çıkardığı bir siyasi düşünür olan Machiavelli'ye göre, siyasi mücadele kurallarını ahlâki normlar üzerine kurmaya çalışmak yanlıştı. Hükümdar iktidarını oluşturmak ya da onu korumak amacıyla, kuvvet kullanma da dahil olmak üzere her türlü yola başvurabilirdi. Aslında Machiavelli, ülkesinin içerisinde bulunduğu kargaşa ortamından kurtularak güçlü bir merkezî yönetim ve güçlü bir ulusal ordu oluşturmasını arzulayan bir milliyetçiydi. Bu açıdan, feodalizm türü siyasi örgütlenme yerine güçlü bir monarkın liderliğindeki merkezî devleti savunan Machiavelli, böylece Thomas Hobbes'un daha sonra geliştireceği düşüncelerin ilk habercisi oluyordu.

mal anlaşmaları Belirli bir mala ilişkin olarak düzenli bir pazar oluşturulabilmesi amacıyla yapılan uluslararası anlaşmalar. Bu türden anlaşmalar genellikle tarım ürünlerine ilişkin olarak ve de ihracat yapan devletlerin girişimle-

riyle ortaya çıkmaktadır. Bu türden anlaşmalarla devletler ilgili malların üretim miktarlarını düzenleyebilir, bunun ihracata ayrılan bölümleri ile ilgili sınırlamalar koyabilir, ihracat için minimum ve maksimum fiyatları belirleyebilirler. Bu türden anlaşmaların en fazla sözkonusu olduğu ürünler arasında kahve, şeker, çay, keten, kauçuk, et vb. sayılabilir. Bu arada, adı geçen mallara ilişkin olarak dünya piyasasında yer alan ihracatçı ülkelerin sayıca çokluğu ve bu ülkelerin ekonomik çıkarları arasında bazı önemli farklılıkların bulunması dolayısıyla, sözkonusu türden anlaşmaların yapılması ve/veya uygulanmasında ciddi engellerle karşılaşıldığını belirtmek gerekmektedir.

Malthusyen Nüfus Teorisi Klasik ekolün İngiliz iktisatçılarından Thomas Robert Malthus'un adı ile anılan, dünya nüfusunun gelişmesine ilişkin bir görüş. Malthus, insanların cinsel içgüdüleri dolayısıyla genel nüfus artış hızının gıda maddeleri üretimindeki artış hızından daha fazla olduğunu düşünmekteydi. 18. yüzyıl sonlarındaki bazı verilere dayanarak yaptığı çıkarsamalar sonucunda, gelecek yıllarda nüfus geometrik bir dizi halinde artarken, gıda maddeleri üretiminin aritmetik bir dizi halinde artacağı sonucuna varmıştı. Bu tahmine göre ise, dünya bir süre sonra üzerindeki nüfusu besleyemeyecek bir duruma gelecekti. Oysa, bugüne kadarki gelişmeler bu görüşü doğrulamadı. Özellikle 19. yüzyıldan beri sürmekte olan teknik ilerleme, günümüze kadar, genel anlamda gıda maddeleri üretiminin artış hızını nüfus artış hızının üzerinde tutmayı başardı.

manda sistemi *(mandates system, système des mandats, Mandatsystem)* Bir tür vesayet sistemi. I. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan manda sistemi, savaştan mağlup çıkan devletlerin sömürgelerinin Müttefikler'in denetimine girmesi, onların sömürgesi olması anlamını taşıyordu. Her mandater devlet, denetimi altında bulunan bölgenin yönetiminden Milletler Cemiyeti'ne karşı sorumluydu. Manda sistemi içerisindeki bölgeler kendi içlerinde gelişme düzeylerine göre üç gruba ayrılmaktaydılar. A grubuna girenler, eskiden Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı olan Arap ülkeleriydi. Bunların kısa bir zaman sonra kendi kendini yönetme ve bağımsızlık için hazır olabilecekleri kabul ediliyordu. B grubu mandalar ise, Batı ve Doğu Afrika'daki Alman sömürgelerinden oluşuyordu. Sömürge olarak yönetilen bu bölgelere ancak uzun bir hazırlık dönemi sonrasında bağımsızlık düşünülmekteydi. Alman Güney Batı Afrikası ve Pasifik Adaları'nın oluşturduğu C grubu ise, herhangi bir bağımsızlık sözü olmadan mandater devletin toprağı olarak yönetilmekteydi. A grubu ülkeler II. Dünya Savaşı öncesinde bağımsızlıklarına kavuşurken, diğerlerinin büyük çoğunluğu da savaş sonrasından günümüze kadar bu imkanı elde etmişlerdir.

Maoizm Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurucusu ve uzun yıllar lideri olan Mao Zetung'un görüşlerine verilen ad. Marksizm-Leninizm'in bir yorumu olarak kabul edilen bu görüşler Çin'in şartları ile yakından ilgilidir. Maoizm'e göre, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde Sosyalistler, iktidar mücadelesinde köylülüğe ve kırsal kesimde yürütülen mücadeleye ağırlık vermek zorundadırlar. Marksizm-Leninizm öğretisindeki "proletarya diktatörlüğü" kavramı Mao'da, "işçi-köylü

ittifakına dayalı ve işçi sınıfının öncülüğünde halkın demokratik diktatörlüğü'' olmaktadır. Ayrıca sosyalizm aşamasında geri dönüşleri önlemek için sürekli bir ideolojik mücadele yürütmek, sürekli atılımlar yapmak gereklidir. Maoizm'in önemli özelliklerinden birisi de ''revizyonist'' ve ''sosyal emperyalist'' olarak nitelenen Sovyetler Birliği ile söz konusu olan anlaşmazlıktır (Bkz. Çin-Sovyet çatışması). Uluslararası düzeydeki en önemli çelişki ise, ''emperyalist ABD'' ile ''sosyal-emperyalist SSCB'' arasındaki çelişki olmayıp, gelişmiş ülkeler ile azgelişmiş ülkeler arasındaki çelişkidir. 1960'ların sonlarında Çin Halk Cumhuriyeti dışında da etkili olmaya başlayan Maoizm, 1976'da Mao'nun ölümü ile Çin Halk Cumhuriyeti'nde ortaya çıkan yeni gelişmeler sonucunda giderek fiilî etkisini kaybetmiştir.

Marksizm Temelleri Karl Marx tarafından ortaya konan bir düşünce ve eylem biçimi. Klasik Alman felsefesi, Fransız sosyalizmi ve İngiliz politik iktisadının etkileriyle, esas itibariyle Karl Marx ve Friedrich Engels'in eserlerinde ortaya konan bu görüşe göre, insanlık tarihinin gelişimini belirleyen sınıf mücadeleleridir. Dolayısıyla toplumsal olayları anlamak, onlara ancak bu açıdan bakmakla mümkündür. Marksizm'e göre, üretim araçlarının özel mülkiyetinin varolduğu her toplumsal sistemde, bir bu araçlara sahip olan sömürücü sınıf, bir de bu araçlara sahip olmayan sömürülen sınıf vardır. Böyle bir toplumda yönetimsel mekanizma da sömüren sınıfın konumunu haklı gösterecek bir biçimde düzenlenmiştir. Ana hatlarını bu görüşlerin oluşturduğu Marksizm'in tarih ve toplum analizi tarihsel maddecilik, felsefi temeli de diyalektik maddecilik yaklaşımına dayanır. Marx ve Engels'in temelini oluşturdukları bu düşünce ve eylem anlayışı sonradan, özellikle parti örgütlenmesi, iktidar mücadelesi, uluslararası mücadele gibi daha çok eyleme yönelik alanlarda Sovyet lideri Vladimir İlyiç Lenin tarafından işlenmiş, böylece Marksizm-Leninizm ortaya çıkmıştır. Yine 20. yüzyılda Leon Troçki, Josef Stalin, Mao Zetung, Josep Boriz Tito gibi siyaset adamı ve liderler de Marksizm'i kendi anladıkları biçimde yorumlamış ve uygulamışlardır.

Marshall Planı II. Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin bazı Batı Avrupa ülkelerine yaptığı ve ABD'nin o dönemki Dışişleri Bakanı George Marshall'ın adı ile anılan yardım. Doğu Avrupa ülkelerinde Sovyetler'in de desteği ile Komünist partilerin iktidarı ele geçirmelerinin yanısıra, Batı Avrupa ülkelerinde de Komünistler giderek güçlenmekteydiler. Bu durum ABD'yi kaygılandırmaktaydı. ABD Dışişleri Bakanlığı bu durumu, savaştan hemen her şeyleri harap olmuş olarak çıkan mağlup veya galip Avrupa ülkelerindeki ekonomik krize bağlamaktaydı. ABD Dışişleri Bakanı General Marshall 1947 Haziranı'nda yaptığı bir konuşmada konuya değinerek, ihtiyaçlar belirlendiği takdirde ülkesinin Avrupa ülkelerine elinden gelen yardımı yapacağını açıklamıştır. Bunun üzerine harekete geçen İngiltere ve Fransa'nın öncülüğünde 16 Avrupa ülkesi 1947 Temmuzu'nda Paris'te bir araya gelerek konuyu görüşmüşler ve ihtiyaçları saptamak üzere teknik komisyonlar oluşturmuşlardır. Sonuçta, 1948 yılı başlarında, saptanan ihtiyaçlara göre dört yıllık bir süre için hazırlanan ''Ekonomik İşbirliği Kanunu'' ABD tarafından

kabul edilerek uygulamaya konulmuştur. İlk başlarda ABD'li uzmanlar yardımın esas itibariyle savaştan harap olan ülke ekonomilerinin eski haline getirilebilmesi amacına yönelik olduğunu, Türkiye'nin durumunun ise buna uymadığını öne sürerek Türkiye'nin bu yardım çerçevesine alınmasını kabul etmemişlerdir. Ancak, Türkiye'nin bu konudaki ısrarı ve de o sıralarda ortaya çıkan bazı siyasi gelişmeler sonucunda, 4 Temmuz 1948'de Ankara'da yapılan bir anlaşma ile Türkiye de yardım kapsamına alınmıştır. Siyasi açıdan Truman Doktrini'nin (Bkz. Truman Doktrini) bir uzantısı olan bu yardımların hemen hemen tümü mal, özellikle de askeri araç ve gereç şeklinde yapılmıştır. Sonradan yapılan değerlendirmelerde bu programın amaçları arasında, ABD'nin elindeki üretim fazlası ve eskimiş malzemeyi dağıtarak ülke ekonomisini canlandırmak, yardım yapılan ülkeleri yedek parça, bakım ve onarım gibi açılardan ABD'ye bağımlı kılmak gibi, doğrudan ABD çıkarlarını temsil eden öğelerin de bulunduğu söylenmiştir.

Mekik Diplomasisi Genellikle kriz anlarında başvurulan bir diplomasi yöntemi. Günümüz nükleer denge anlayışı çerçevesinde bölgesel sorunların tırmanarak bir çatışmaya dönüşmesinin, mümkün olduğunca süratli bir biçimde önlenmesi gerekmektedir. Bu sebepten, benzer durumlarda çatışan taraflar arasında, klasik diplomasinin protokol kurallarını aşan seri ve uzlaştırıcı görüşmeler yapılması gerekmektedir. Çatışan tarafların bunu doğrudan gerçekleştirmelerinin düşük bir ihtimal olduğu kabul edilirse, her iki taraf üzerinde de belirli bir etkisi bulunan bir ülke veya kuruluş temsilcisi bir diplomatın bu işi üstlenmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Bu yöntemi en belirgin bir biçimde kullanan eski ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger olmuştur. En çok ABD tarafından Ortadoğu sorununa ilişkin olarak kullanılan bu diplomasi tekniği, günümüzde BM Genel Sekreteri tarafından özel temsilcileri aracılığı ile de sıkça kullanılmaktadır.

Menşevizm Rus Sosyal Demokrat Partisi içerisindeki bir grup ve bu grubun etrafındaki siyasi hareketin adı. Rus Sovyet Demokrat İşçi Partisi'nin 1903'te ikiye bölünmesi sırasında Lenin ve yandaşları karşısında azınlıkta kalan G.V. Plekhanov ve J. Mortov'un önderliğindeki bu gruba Rusça'da "azınlık" anlamına gelen "Menşevik" adı verilmiştir (Bkz. Bolşevizm). Menşevikler bugünün terminolojisi ile parlamenter Marksistler olarak adlandırılabilirler. Menşevikler'e göre, henüz kapitalizmin tam anlamıyla gelişmediği Rusya'da doğrudan sosyalizm kurulamazdı. Arada "Batı türü bir burjuva-demokratik aşama"nın yaşanması gerekliydi. Ayrıca Menşevikler Bolşevikler ile parti örgütlenmesi konusunda da önemli görüş ayrılıklarına sahiptiler. Menşevikler, Lenin ve arkadaşlarının savundukları disiplinli ve dar kadrolu bir parti yerine, geniş tabanlı ve daha az merkezîyetçi bir siyasi örgütlenmeyi savunuyorlardı. 1917 Devrimi sırasında Geçici Hükümet'i destekleyen Menşevikler, 1920 yılında Sovyet yönetimi tarafından yasadışı ilan edildiler.

Merkantilizm Ticari gelişmeyi bir devlet politikası olarak ele alan bir iktisat politikası, bir iktisadi akım. 16. yüzyıl başlarında Avrupa'da etkin olmaya başlayan Merkantilist eğilim Sanayi Devrimi'ne kadar

önemini korumuştur. Merkantilist görüşe göre, devletin elinde toplanması gereken altın ve gümüş ülke zenginliğinin göstergesidir. Bu nedenle, devlet bu kıymetli madenleri çoğaltmanın yollarını aramaktadır. Bunun için de elde olan kıymetli maden yataklarının işletilmesi ve yenilerinin bulunması için sömürgeler oluşturulması gerekecektir. Buna ilaveten, kıymetli madenlerin ülkeden çıkışını önlemek için ihracatı arttırıp ithalatı kesmek gerekir. Esas olarak bu temele dayanan Merkantilist uygulamaların Fransa'daki örneğine *Kolbertizm*, İspanya'daki örneğine *Bülyonizm*, Almanya'daki örneğine ise *Kameralizm* denmiştir. Merkantil düşünce ve uygulamalar açısından önem taşıyan kişiler arasında Jean Bodin, Colbert, John Hales, Thomas Mun sayılabilir. 20. yüzyılda da Merkantilist düşüncenin zaman zaman önem kazandığı görülmektedir.

Merkezi Afrika Ekonomik ve Gümrük Birliği *(UDEAC-Union Douanière et Economique de l'Afrique Centrale)* Bölgesel nitelikte bir uluslararası ekonomik örgütlenme. 1966 yılında kurulan örgütün amacı, Merkezî Afrika ülkeleri arasındaki ekonomik işbirliğini geliştirmektir. Başlıca organları şunlardır: Devlet Başkanları Konseyi, Danışma Komitesi ve Genel Sekreterlik. Merkezi, Merkezî Afrika Cumhuriyeti'nin başkenti Bangui'de bulunan örgütün 4 üyesi bulunmaktadır.

Örgütün üyeleri: Kamerun, Merkezî Afrika Cumhuriyeti, Kongo ve Gabon. Çad örgütte gözlemci statüsündedir.

Merkezi Amerika Devletleri Örgütü *(ODECA-Organizacion de Estados Centroamericanos)* Bölgesel nitelikte bir uluslararası örgütlenme. Amacı bölge ülkeleri arasındaki işbirliği ve dayanışmayı geliştirmek olan örgütün başlıca organları şunlardır: Hükümet Başkanları Konferansı, Dışişleri Bakanları Konferansı, Yasama, Yürütme, Ekonomi ve Para Konseyleri, Merkezî Amerika Adalet Divanı. Merkezi El Salvador'un başkenti San Salvador'da bulunan örgütün 5 üyesi bulunmaktadır.

Örgütün üyeleri: Kosta Rika, El Salvador, Guatemala, Honduras ve Nikaragua.

Merkezi Amerika Ortak Pazarı *(CACM-Central American Common Market, MCCA-Mercado Comun Centro Americano)* Ekonomik nitelikte bir bölgesel örgütlenme. 1961 yılında kurulan örgütün amacı, üye ülkeler arasındaki ekonomik işbirliği ve entegrasyonu geliştirmektir. Başlıca organları, Merkezî Amerika Ekonomik Konseyi, Yürütme Konseyi ve Daimi Sekreterya'dır. Merkezi Guatemala City'de olan örgütün 5 üyesi bulunmaktadır.

Örgütün üyeleri: Kosta Rika, El Salvador, Honduras, Guatemala ve Nikaragua.

Merkezî Antlaşma Örgütü *(CENTO-Central Treaty Organization)* 1950'lerin ortalarında kurulan Bağdat Paktı'nın devamı niteliğindeki bir bölgesel siyasi örgütlenme. 24 Şubat 1955'te Türkiye ile Irak arasında imzalanan Karşılıklı İşbirliği Antlaşması ile temelleri atılan Bağdat Paktı, kısa bir süre sonra, Türkiye, Irak, İran, Pakistan ve İngiltere'nin doğrudan, ABD'nin ise gözlemci olarak katıldığı bir bölgesel örgütlenmeye dönüşmüştür. Amacı üye ülkelerin güvenlik ve savunma konularında işbirliğini sağlamak olan örgütlenme, 1959'da Irak'ın ayrılmasından sonra Merkezî Antlaşma Örgütü (CENTO-Central Treaty Organiza-

tion) adını almıştır. Başlıca organları Konsey ve Sekreterya olan örgütün merkezi Ankara idi. 1979'da İran'da Humeyni yönetiminin işbaşına gelmesi sonrasında giderek fonksiyonunu yitiren örgüt faaliyetine son verdi.

Merkezî Haberalma Örgütü *(CIA-Central Intelligence Agency)* ABD federal hükümetinin haberalma örgütü. 1947 yılında Ulusal Güvenlik Yasası uyarınca kurulan örgüt, Ulusal Güvenlik Konseyi ve Başkan'a karşı sorumludur. Fakat, Başkan Yardımcısı, Dışişleri ve Ulusal Savunma Bakanları ile Olağanüstü Hal Planlama Bürosu Başkanı'nın yer aldığı bu kurulun daha çok bir danışma organı niteliği taşıdığı hatırlanırsa, CIA'nın esas itibariyle Başkan'a karşı sorumlu olduğu ortaya çıkar. Nitekim, CIA Başkanı da Senato'nun onayı ile Başkan tarafından atanır. Örgütün resmî görevi, ülkenin dış politikası ile ilgili karar alma konumunda bulunan Başkan ve diğer yetkililere, yabancı ülkeler ile ilgili bilgi sağlamaktır. Oysa pratikte, CIA'nın bu konumun dışında da faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Bir başka deyişle, CIA sadece bir haberalma örgütü olmayıp, ABD karar alıcılarının ülke dış politikası açısından gerekli gördükleri, fakat varolmayan bazı koşulların çeşitli yollarla yaratılmasını sağlamaya çalışmaktadır. Kongre denetiminin hemen hemen tamamen dışında kalan CIA'nın zaman zaman üst organlardan özerk davranışlar içerisine girdiği de söylenmektedir.

meşruiyet *(legitimacy, légimité, Legimität)* Siyasi iktidarın bir hakka, bir gerekçeye dayanılarak elde edildiğine ve bu iktidarın doğru ve hakça kullanıldığına olan inancı belirten bir kavram. Meşruiyet, genellikle zannedildiği gibi sadece hukuki bir sorun değildir. Bu açıdan meşruiyet ile yasallığı birbirlerinden ayırmak gerekir. Bir yönetimin yasal olması demek, pozitif hukuka, mevcut hukuk kurallarına uygun bir şekilde yönetmesi demektir. Bu anlamda *yasal* bir yönetim, sosyo-politik açıdan *meşru* olmayabilir. Birçok diktatörlük için durum böyledir. Öte yandan, başlangıçta meşru nitelikte olan bir siyasi iktidar, zaman içerisinde bu konumunu kaybedebilir. Siyasi iktidar, meşruiyetin temelini oluşturan hukuk kurallarına uymayarak, onları açıkça ve kasten çiğneyerek meşruiyetini yitirebileceği gibi, toplumda hakim olan meşruiyet anlayışının değişmesi de bu türden bir sonuç doğurabilir. Bu arada, meşruiyetin nesnel bir ölçütünü bulmak pek kolay değildir. Yapılan tüm meşruiyet tanımlamalarında siyasi ve ideolojik değerleri yansıtan öğeler bulunmaktadır. Bu anlamda teokratik, monarşik, demokratik, Faşist, Komünist meşruiyet anlayışlarının tümü, birbirlerinden farklı derecelerde olmakla beraber, belirli ölçüde bir subjektiflik taşırlar. Bir başka deyişle, evrensel geçerliliği olan bir meşruiyet ölçüsü ya da anlayışı bulmak pek mümkün değildir. Soyut anlamda tanımlanması zor bir kavram olan meşruiyet, zamana ve mekana göre belirlenebilen bir nitelik taşımaktadır. Bir başka deyişle, belirli bir dönemde, belirli bir toplumu meydana getiren vatandaşlar arasında egemen olan meşruiyet anlayışına uygun bir iktidar, meşru bir iktidardır denilebilir.

meşruti monarşi *(constitutional monarchy, monarchie Constitutionnelle, Konstitutionelle Monarchie)* Hükümdarların iktidarı, şu veya bu ölçüde, temsili nitelikteki bir

organla paylaştığı yönetim biçimi. Genellikle mutlak monarşilerin dönüştüğü bir biçim olan meşruti monarşilerde, eskiden, genellikle hükümdar veya doğrudan kendisince belirlenen yöneticiler yürütme organını oluştururlar, seçimle oluşturulan parlamento da yasama organı görevini üstlenirlerdi. Böylece, hükümdarın kayıtsız şartsız yönetim yetkisine sahip olduğu mutlak monarşilerin aksine, hükümdarın bazı yetkilerinin parlamento tarafından sınırlanmasına ve denetlenmesine çalışılırdı. Özellikle 20. yüzyıl başlarına kadar Avrupa'daki demokrasi mücadelesinde bu hükümdarın yetkilerinin bir parlamento tarafından sınırlanması ve denetlenmesi olgusu önemli bir yer tutmaktaydı. Günümüzde meşruti monarşi biçiminde yönetilen İngiltere, Hollanda, Danimarka gibi ülkelerde hükümdarların yetkileri daha çok sembolik bir anlam taşımakta, gerek yasama gerekse yürütme yetkileri esas itibariyle genel seçimlerle oluşturulan parlamento ve hükümetlerin elinde bulunmaktadır.

Mihver Devletleri II. Dünya Savaşı'nda Müttefikler karşısında yer alan ve başını Almanya, İtalya ve Japonya'nın çektiği mağlup devletler grubu. Habeşistan'ı işgal ederek genişleme konusundaki ilgisini Akdeniz ve Afrika yöresine yönelten Mussolini İtalyası, daha önceleri bazı politikalarından endişe duyduğu Hitler Almanyası'na yaklaşmaya başlamıştı. Bunun sonucunda, 25 Ekim 1936'da oluşturulan Roma-Berlin Mihveri gereğince, Almanya, İtalya'nın Habeşistan'ı ilhakını tanıdı, buna karşılık İtalya da Hitler'in Anti-Komintern Pakt çerçevesinde giriştiği faaliyetleri destekleyecekti (Bkz. Anti-Komintern Pakt). Nitekim, İtalya'nın da Anti-Komintern Pakt'a katılmasıyla, Roma-Berlin-Tokyo Mihveri oluştu. Almanya, İtalya ve Japonya'nın yanında İspanya, Macaristan, Bulgaristan, Danimarka, Finlandiya, Romanya ve Slovakya, Hırvatistan, Mançuko ve Nankin güdümlü hükümetlerinin de yer aldığı Anti-Komintern Pakt, Franco rejimini İspanya'nın yasal temsilcisi olarak görüyordu. Öte yanda, Mihver'in iki Avrupalı üyesi İtalya ve Almanya arasında yapılan anlaşmalar gereğince, Almanya, Afrika ve Akdeniz yöresinde İtalya'nın etki alanını kabul ederken, İtalya da bu ülkenin Avusturya ve Orta Avrupa bölgesindeki etki alanını kabul ediyordu. Savaşın başlamasından sonra bu birliktelikler askeri bir ittifaklar sistemi olan Üçlü Pakt'a dönüştü ve savaşta Roma-Berlin-Tokyo Mihveri safında yer alanların büyük çoğunluğu bu pakta dahil oldular. Savaşın Mihver Devletleri'nin mağlubiyeti ile sonuçlanması ile Pakt da tarihe karıştı.

milis *(militia, milice, Miliz)* Bazen düzenli orduya yardımcı olmak üzere, bazen de düzenli ordu yerine sivillerin, halkın silahlandırılması ile oluşturulan kuvvetler. Birinci anlamda oluşturulan milis kuvvetlerine ilişkin olarak Türk Kurtuluş Savaşı dönemindeki uygulamalar örnek gösterilebilir. Günümüzde Lübnan içsavaşının tarafları olan bazı milis grupları ise, daha çok ikinci kategoriye ilişkin birer örnek oluşturmaktadırlar.

militarizm *(militarism, militarisme, Militarismus)* Ülke yönetiminde ve ülke sorunlarının hallinde orduya, askeri yöntemlere aşırı önem verme ve/veya ordunun gücüne güvenerek yayılmacı ve saldırgan bir dış politika izleme. İki dünya savaşı arasında ortaya çıkan İtalyan

Faşizmi, Alman Nasyonal Sosyalizmi ve Japonya'daki otoriter rejim, militarizmi her anlamda temel alan bir siyasi tutum içerisindeydiler.

millet *Bkz.* ulus

Milletler Cemiyeti *(League of Nations)* İki dünya savaşı arası dönemde faaliyette bulunan, global düzeydeki ilk uluslararası örgütlenme. Avrupa Ahengi Sistemi ve bu sistem çerçevesinde gerçekleştirilen toplantılar (Bkz. Avrupa Ahengi Sistemi) I. Dünya Savaşı'nın çıkmasını önleyememişti. Öte yandan 20. yüzyıl başlarında 1. Dünya Savaşı ile yaşanan topyekün çatışmanın gerek mağluplar gerekse galipler açısından son derece tahripkâr olduğu görülmüştü. Nihayet savaşın galipleri, özellikle de İngiltere ve Fransa, oluşturdukları statükoyu korumak istiyorlar, bunu askeri yöntemlerden çok siyasi yöntemlerle gerçekleştirmeye çalışıyorlardı. Nitekim, Milletler Cemiyeti'nin kuruluş belgesi niteliğinde olan Milletler Cemiyeti Misakı, savaş sonrasında Almanya ile imzalanacak barış koşullarını görüşmek üzere toplanan Versailles Konferansı'nda hazırlanmış ve mağlup devletler ile yapılan antlaşma metinlerine de eklenmişti. Bu anlamda Milletler Cemiyeti, savaştan galip çıkan devletlerin etkisinde olan bir örgüttü. Örgütün resmî kuruluş amaçlarının başında, savaşı önleme geliyordu. Fakat, örgütün geleneksel uluslararası sistemin ana ilkesi olan egemenlik ilkesine olan bağlılığı, barışı bozucu girişimlere karşı zorlayıcı önlemler alınmasını hemen hemen imkansızlaştırıyordu.

Örgütün iki ana organı bulunuyordu: Genel Kurul ve Meclis. Sekreterlik ise, bu iki organın işleyişine yardımcı bir kuruluş niteliğindeydi. Kuruluşu 10 Ocak 1920'de resmîleşen Milletler Cemiyeti'nin 41 asıl üyesi bulunuyordu.

Örgütün üyeleri: Arjantin, Avustralya, Belçika, Bolivya, Brezilya (1926'da örgütten ayrılmıştır), Büyük Britanya, Çekoslovakya, Çin, Danimarka, Fransa, Guatemala, Güney Afrika (1936'da örgütten ayrılmıştır), Haiti (1942'de örgütten ayrılmıştır), Hindistan, Hollanda, Honduras (1936'da örgütten ayrılmıştır), İspanya (1937'de örgütten ayrılmıştır), Japonya (1933'te örgütten ayrılmıştır), Kanada, Kolombiya, Küba, Liberya, Nikaragua (1936'da örgütten ayrılmıştır), Norveç, Panama, Paraguay (1935'te örgütten ayrılmıştır), Peru (1939'da örgütten ayrılmıştır), Polonya, Portekiz, Romanya (1940'ta örgütten ayrılmıştır), Salvador (1937'de örgütten ayrılmıştır), Siam, Şili (1938'de örgütten ayrılmıştır), Uruguay, Venezuela (1938'de örgütten ayrılmıştır), Yeni Zelanda, Yugoslavya, Yunanistan.

Örgüte sonradan üye olan 21 devlet ise şunlardır: Afganistan 1934, Almanya 1926 (1933'te örgütten ayrılmıştır), Arnavutluk 1920 (1939'da İtalya tarafından ilhak edilmiştir), Avusturya 1920 (1938'de Almanya tarafından ilhak edilmiştir), Bulgaristan 1920, Kosta Rika 1920 (1925'te örgütten ayrılmıştır), Dominik Cumhuriyeti 1924, Ekvator 1934, Estonya 1921, Finlandiya 1920, Habeşistan 1923, İran 1932, Irak 1923, Letonya 1921, Litvanya 1921, Lüksemburg 1920, Macaristan 1922 (1939'da örgütten ayrılmıştır), Meksika 1931, Mısır 1937, Türkiye 1932, Sovyetler Birliği 1934 (1939'da örgütten çıkarılmıştır).

millileştirme *(nationalization, nationalisation, Nationalisierung)* Yerli veya yabancı firmalara ait mal ve işletmelerin kamu mülkiyetine dönüştürülmesi. Bazılarınca millileştirme terimi yalnızca yabancı özel firmalara ilişkin uygulamalar için kullanılmakta, diğerlerine ilişkin olarak da devletleştirme terimi tercih edilmektedir. Aslında

millileştirmelerin amacı, genellikle büyük çaplı, toplumun büyük bölümünü ilgilendiren bir fonksiyona sahip ulaştırma, demir-çelik işletmeleri, bankalar, sigorta şirketleri gibi kuruluşların toplumun yararına uygun bir biçimde faaliyette bulunmalarının sağlanmasıdır. Çeşitli millileştirme örnekleri dikkate alındığında, bu amaca ulaşma açısından gerek olumlu gerekse olumsuz örnekler sıralamak mümkündür. Bu anlamda millileştirme uygulamalarının tümünün, zorunlu olarak devletleştirme niteliği taşıması sözkonusu değildir. Millileştirilen mal veya kuruluşların yönetimi devlet tarafından üstlenilebileceği gibi, belediyeler, kooperatifler gibi toplumsal kuruluşlar tarafından da üstlenilebilir. Öte yandan, millileştirme uygulamalarında bazı durumlarda sermayenin yüzde 50'den fazlasının millileştirilmesi ile yetinilebilmekte, tüm sermayenin millileştirilmesinde israr edilmemektedir. 20. yüzyıl başlarında Batı Avrupa ülkelerinde görülen millileştirmelerin, daha çok bazı önemli sektörlerde faaliyet gösteren yerli kuruluşlarla ilgili olduğu söylenebilir. İngiltere'de 1908'de Londra limanının, 1926'da elektrik işletmelerinin, 1927'de BBC'nin, Fransa'da demiryollarının millileştirilmeleri bu konuya ilişkin örneklerden bazılarıdır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde millileştirme, özellikle bağımsızlıklarını kazanmaya başlayan Asya ve Afrika ülkelerinde, eski sömürge döneminin kalıntılarını ortadan kaldırma gibi daha çok siyasi nitelik taşıyan bir anlam kazanmıştır. Günümüzün Batı dünyasında klasik anlamda millileştirme, daha çok sol partilerin programlarında yer alan önlemler olarak görülmektedir.

milliyetçilik *(nationalism, nationalisme, Nationalismus)* Kapsamı ve özellikleri genellikle kavramı kullananlarca belirlenen ve ortaya çıkışı ve gelişmesi ulusal devlet ile yakından ilişkili bir sosyo-politik akım. Dilimizde ulusçuluk olarak da bilinen bu akım, Avrupa'da feodalitenin çöküşü ile birlikte güçlenen merkezî devletlerin, özellikle de bu devletlerin örgütlenişi içerisinde etkin durumda olan burjuvazinin dünya görüşünün bir parçası olarak ortaya çıkmış ve zaman içerisinde giderek bu konumun ötesinde bir anlam ve yaygınlık kazanmıştır. İlk başlarda ulusa ve ulusal iradeye verdiği önem dolayısıyle temsili sistemlerin gelişmesine yardımcı olan milliyetçilik, bir başka açıdan da ulusal bencillik duygularını körükleyerek sömürgeciliğin gelişmesine, başka ulusların veya insan topluluklarının boyunduruk altına alınmasına yardımcı olmuştur. Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşları ile de Avrupa devletleri arasındaki ilişkileri belirleyen bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. 19. yüzyıl başlarındaki Napolyon Savaşları'nın Avrupa'da milliyetçilik akımını güçlendirmesi başlıca iki yolla oldu: Bir yandan, Napolyon Savaşları ile hemen hemen tüm Avrupa'ya dağılan Fransız askerleri, aynı zamanda Fransız Devrimi'nin temel ilkelerinin diğer ülke halklarına, özellikle de çokuluslu imparatorluklar içerisinde tâbi bir konumda bulunanlara iletilmesinde rol oynadılar. Diğer taraftan, Napolyon Savaşları ile diğer ülkeleri denetimi altına almak isteyen Fransız milliyetçiliğine tepki niteliğinde olan bazı milliyetçilik akımları doğdu. Alman, İtalyan, İspanyol milliyetçilik hareketlerinde bu tepkisel nitelik oldukça önemli bir yere sahipti. Özellikle 20. yüzyıl başlarından itibaren ırkçı öğenin ağır bas-

lardı. Böylece cephelerdeki mücadele sona eriyor, nihai barış anlaşması için gerekli hazırlıklar başlıyordu.

Muhafazakâr Parti [İngiliz] *(Conservative Party)* İngiltere'nin en eski partilerinden. Eski İngiliz siyasi partilerinden Tory partisinin devamı niteliğindeki parti, siyasi gelenek içerisinde monarşinin, Kilise'nin ve toprak sahiplerinin çıkarlarının savunucusu olarak tanınmıştır. 19. yüzyıldaki en güçlü dönemini Benjamin Disraeli'nin 1874'te iktidara gelişiyle yaşayan Muhafazakârlar, 20. yüzyıl başlarında bir bocalama geçirmekle beraber, 1922-1964 arasında uzun süre iktidarda kaldılar. 1975 yılında Margaret Thatcher'in parti başkanlığına gelmesi sonrasında, 1979 ve 1983 seçimlerini kazanarak yeniden iktidar oldular. Günümüzde girişim özgürlüğünü, sınıflararası uzlaşmayı ve varolan toplum düzenini savunan partinin fiilî işleyişi Merkez Bürosu tarafından düzenlenir. Merkezdeki ve bölgelerdeki parti görevlileri Merkez Bürosu'nu oluştururlar. Bölgelerde temsilciler bu bölgeler tarafından seçilmekle beraber, Merkez Bürosu'nun bölgesel temsilcileri niteliğindedirler. Öte yandan, bir danışma organı niteliğindeki "Sendikal ve Muhafazakâr Örgütler Ulusal Birliği" yılda bir defa, yaklaşık 4 bin delegenin katılımıyla toplanır. Aldığı kararların parti yönetimi açısından bağlayıcı bir yönü olmamakla birlikte, etkisi önemlidir.

Mukayeseli Üstünlük Teorisi *Bkz.* Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi

Musul Sorunu Lozan Konferansı'nda çözümü ileri bir tarihe bırakılan ve 1920'lerde Türkiye ile İngiltere arasında sürtüşmelere neden olan bir anlaşmazlık. Zengin petrol yatakları dolayısıyla Musul bölgesi I. Dünya Savaşı sırasında tarafların ilgisini çekmiş ve 1916 Sykes-Picot Anlaşması ile Fransa, 1920 San Remo Anlaşması ile de İngiltere'ye bırakılmıştı. Lozan Konferansı sırasında Türkiye, bu bölge halkının büyük çoğunluğunun Türk olduğunu, dolayısıyla bölgenin Türkiye'ye bırakılması gerektiğini savunmuştu. İngiltere de, mandater devlet olarak, Irak adına buna karşı çıkmıştı. Bunun üzerine sorunun çözümü, dokuz ay içerisinde bir sonuca ulaştırılmak üzere, Türkiye-İngiltere ikili görüşmelerine bırakılmıştı. 1924 yılında 19 Mayıs-5 Haziran tarihleri arasında yapılan görüşmelerden bir sonuç alınamayınca, daha önce kararlaştırılmış olduğu üzere, sorun Milletler Cemiyeti'ne götürüldü. Türkiye bölgede plebisit yapılmasını teklif ettiyse de, İngiltere bunu kabul etmedi. O yıllarda İngiltere'nin etkisinin büyük olduğu Milletler Cemiyeti tarafından oluşturulan komisyon, yaptığı incelemeler sonucunda hazırladığı raporda, bölgenin Irak'a bırakılmasını ve bölgede yaşayan Kürtler'in haklarının garanti altına alınmasını ve İngiltere'nin tartışma konusu yaptığı Hakkari'nin Türkiye'ye bırakılmasını öneriyordu. Genel Kurul 1925 Aralığı'nda bu raporu aynen kabul etti. Türkiye karara karşı tepki duymakla beraber, diplomasi kurallarına uydurularak gerçekleştirilen bu oldubittiyi, 5 Haziran 1926'da İngiltere ile bir anlaşma yaparak kabullenmek zorunda kaldı. Bunun ardından Türkiye'nin dış politikasında Sovyetler Birliği ile yeniden bir yakınlaşma görüldü. Sovyetler de, o sıralarda Avrupa devletleri arasında imzalanan Locarno Anlaşmaları'nı kendilerine yönelik bir girişim

olarak görüyorlardı. Böylece, Milletler Cemiyeti kararının hemen ardından, 17 Aralık 1925'te Paris'te Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Paktı imzalandı.

mutlak monarşi *(obsolute monarchy, monarchie absolue, Absolute Monarchie)* Hükümdarın iktidarını yasal yoldan, temsili nitelikteki herhangi bir organla paylaşmadığı bir yönetim biçimi. Buna göre, hükümdarın iktidarını sınırlayan ne bir yasa, ne de bir moral engel ne de bir grup sözkonusu olabilir. Bu anlayışı yansıtan çeşitli yönetim biçimleri, antik dönemlerden beri gerek Doğu, gerekse Batı toplumlarında egemen olmuştur. Önceleri bu hükümdarların iktidarlarının kaynağını açıklamak için genellikle teokratik gerekçeler gösteriliyordu. Öte yandan, Ortaçağ Avrupası'nda Katolik Kilisesi'nin öğretisine göre hükümdarlar, Papa'nın yorumladığı ilahi yasaların sınırlamalarına tâbiydiler. Buna ilaveten hükümdarların iktidarını sınırlayan bazı feodal ilişkiler de sözkonusuydu. Ancak, feodalitenin çöküşü ile ortaya çıkan ulusal devlet düzenlerinde hükümdarlar tam anlamda mutlak monarşi oluşturabilmişlerdir. Örneğin, İngiltere'de VIII. Henry, Fransa'da XIV. Louis, ülkelerindeki feodal öğelere tam anlamıyla başeğdirebilmişler, hattâ ülkelerinin sınırları içerisinde Kilise'yi de denetim altına alarak iktidarlarını tartışmasız kılmışlardır. Aynı dönemde siyasi düşünce alanında da, mutlak monarşilerin gerekliliğini açıklayan, onlara meşruiyet zemini kazandırmaya çalışan eğilimler ortaya çıkmıştır. Din dışı öğelerin ağır bastığı bu görüşlerin sahiplerinden Fransız düşünürü Jean Bodin *egemenlik* kavramını hükümdarın tebası üzerindeki mutlak ve sonsuz otoritesi olarak tanımlamış, İngiliz Thomas Hobbes da insanların kendilerini birbirlerine ve dışa karşı korumaları için hükümdarların bu otoritelerine ihtiyaçları olduğunu söylemiştir. 19. yüzyıldan itibaren temsili sistemlerin gelişmesi, mutlaka monarşilerin giderek yerlerini meşruti monarşilere bırakması sonucunu doğurmuştur. Günümüzde mutlak monarşi örnekleri hâlâ var olmakla beraber, sayıları oldukça azalmıştır.

Mutlak Üstünlük Teorisi *Bkz.* Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi

mülteci *(refugee, réfugié, Asylant)* Vatandaşı bulunduğu veya yaşadığı ülkeden arzusu dışında sınırdışı edilen veya kaçmak zorunda kalan kişi. Tarih boyunca kişiler çeşitli nedenlerle başka ülkelere iltica etmişler ya da etmek zorunda bırakılmışlardır. Eski dönemlerde bir ülkeye iltica, o ülkenin hükümdarına sığınma anlamını taşıdığından belirsiz sayılabilecek bir nitelik taşıyordu. Günümüzde ise, yine esas olarak mülteci ile iltica edilmek istenen ülke arasında bir sorun olmamakla beraber, çeşitli uluslararası düzenlemeler de gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede bir mültecinin, gerekli koşullar hazırlanarak eski ülkesine dönmesi yolunda çaba sarfedebileceği gibi, iltica ettiği ülkede yerleşmesine, o toplumla kaynaşmasına da çalışılabilir. Konunun uluslararası bir sorun olarak belirginleşmesi Milletler Cemiyeti çerçevesinde oluşturulan Mülteciler Üst Komisyonu ile olmuş, aynı komisyon Bolşevik Devrimi ardından Sovyetler Birliği'nden ayrılan çok sayıda mülteci ile yakından ilgilenmiştir. II. Dünya Savaşı ortamının iltica olaylarını artırması sonucunda Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon Yönetimi (UNRAA-United Nations Relief and Rehabilitation

Administration) oluşturulmuş ve kuruluş 1943-1947 yılları arasında yaklaşık 8 milyon kişi ile ilgilenmiştir. 1947-1952 yılları arasında Uluslararası Mülteci Örgütü (IRO-International Refugee Organization) konu ile ilgilenmiş, ardından Birleşmiş Milletler Mülteciler Üst Komisyonu (UNHCR-United Nations High Commissioner for Refugees) oluşturulmuştur. Buna ilaveten, BM'de konuya ilişkin özel nitelikte komisyonlar da kurulmuştur.

Münih Konferansı, 1938 İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya arasında yapılan ve Çekoslovakya'nın Südetler bölgesinin Almanya tarafından ilhakını onaylayan toplantı. Almanya'nın Avusturya'yı ilhakından sonra, 3 milyon civarında Alman'ın yaşadığı Çekoslovakya'nın Südetler bölgesinde de Almanya'ya katılma taraftarı Nazi yanlısı hareketler güçlenmişti. Çekoslovakya yönetiminin bu hareketlere sempati ile bakmamasını gerekçe gösteren Nazi Almanyası Çekoslovakya üzerinde baskı uygulamaya başladı. Çekoslovakya ile ittifak anlaşmaları olan Fransa ve Sovyetler Birliği'nin de çeşitli nedenlerle yardıma gelemeyeceğinin anlaşılması üzerine, Hitler'in Çekoslovakya üzerindeki baskısı 1938 sonbaharında daha da arttı. Bunun üzerine İngiliz Başbakanı Chamberlain, Hitler ile görüşerek, Fransa ile Çekoslovakya'yı Südetler'in Almanya'ya ilhakı konusunda ikna etmeye söz verdi. Fakat bu defa da Almanya'nın desteklediği Macaristan ve Polonya da Çekoslovakya'dan toprak taleplerinde bulundular. Bunun üzerine yeniden gerginleşen uluslararası ortamda İngiltere ve Fransa geri adım atarak, sorunun görüşülmesi için bir uluslararası konferans toplanmasını onerdiler. Sonuçta İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya adına Chamberlain, Daladier, Hitler ve Mussolini'nin katıldıkları Münih Konferansı 29 Eylül'de toplandı. 30 Eylül'de açıklanan karara göre, Südetler bölgesi dört aşamada Almanya'ya teslim edilecekti. Toplantının ardından Polonya Teschen bölgesini işgal etti. Yine yapılan anlaşma gereği, Çekoslovakya, Slovakya'da bir kısım toprağı Macaristan'a terketti. Böylece Çekoslovakya parçalanıyordu.

Müslüman Kardeşler *(İhvan ül Müslimin)* Mısır'da ortaya çıkarak diğer Arap ülkelerine de yayılan radikal İslamcı bir hareket. 1928 yılında Mısır'da Hasan el-Banna adlı bir öğretmen tarafından kurulan örgüt ülkedeki Batı etkisine, dolayısıyle İngiliz varlığına karşı çıkıyor, İslami kuralların uygulanmasını istiyordu. Kısa sürede geniş sayılabilecek bir kitle tabanı elde eden hareket, Batı-yanlısı monarşiye karşı mücadelesini sürdürdü. Fakat, 1952'de "Hür Subaylar Hareketi" iktidara gelince örgütün hedefi değişti. Nihayet, 1954 yılında Nasır'a başarısız bir suikast girişimi düzenlenmesi, örgütün büyük bir darbe yemesini de beraberinde getirdi. Üyelerinin önemli bir bölümü yakalanarak hapse atılan örgüt uzun yıllar tamamen yeraltında kaldı. Nasır'ın ölümünden sonra iktidara gelen Enver Sedat'ın Batı'ya yakın bir politika izlemesi, İsrail ile uzlaşmaya yönelmesi, Müslüman Kardeşler'in kendisine yönelttikleri muhalefetin zeminini oluşturdu. Hareket bu dönemde diğer İslam, özellikle de Sünnî İslam ülkelerindeki benzer eğilimlerle ilişkilerini daha da geliştirdi. Müslüman Kardeşler hareketinin temel felsefesi, İslam'ın sadece Allah ile kul arasında ve daha çok öteki dünya ile ilgili bir öğreti olmadığı, bu dünya ile de yakından il-

gilenmesi gerektiği görüşüne dayanmaktadır. Nasır'ın Arap milliyetçiliğinin sorunlara çözüm getirememesi, Sovyetler Birliği ile olan yakın ilişkilerin İsrail karşısındaki yenilgiyi önleyememesi ve ABD'nin İsrail'i desteklemeye devam etmesi, 1970'lerin sonlarından itibaren Müslüman Kardeşler ve benzeri radikal İslamcı hareketlerin güçlenmesi için uygun bir ortam hazırlamıştır.

mütareke *Bkz.* ateşkes

Müttefikler I. ve II. Dünya Savaşları'nda çekirdeğini İngiltere, Fransa ve ABD'nin oluşturduğu devletler grubu. I. Dünya Savaşı'nda İtalya ve Japonya, savaştan çekilene kadar da Rusya bu grupta yer almıştı. II. Dünya Savaşı'nda İtalya ve Japonya Mihver Devletleri safında yer alırlarken, Sovyetler Birliği Müttefikler yanında yer almaktaydı. Her iki savaşta da, bunlardan başka çok sayıda devlet belirli aşamalarda gruba dahil olmuşlardır.

Narodnizm 19. yüzyıl sonları Rusyası'ndaki radikal-popülist bir siyasi hareket. Narodnikler'in amacı sosyalizmi köylüler arasında yaymaktı. Aslında 19. yüzyılın ikinci yarısındaki Rusya'da köylülerin içinde bulundukları olumsuz koşullar, bu akımın güçlenmesi için uygun bir ortam hazırlamaktaydı. Nerodnikler arasında Bakunin'in etkisindeki grup, köylülerin hemen şiddete dayalı ayaklanma için harekete geçirilmesini savunmakta, Lavrov ve arkadaşları da propaganda ve eğitim faaliyetlerine ağırlık verilmesi gerektiğini, köylülüğün bu alandaki reformlar yolu ile bilinçlenebileceğini belirterek esas itibariyle ılımlı bir yol izlemekteydiler. 1877'den itibaren yönetimin bu harekete karşı çok sert önlemler alması, şiddet yanlısı Narodnikler'in suikast ve sabotaj türünden eylemleri artırmaları sonucunu doğurdu. Nihayet 1881'de Çar II. Aleksandr'in öldürülmesi sonrasında gelen yoğun baskı döneminde, önde gelen üyeleri hapse atılan veya sürülen hareket etkisini kaybetti. Kaldı ki, zaten hareketin ulaşmayı amaçladığı köylü kitlesi üzerinde belirli bir etkililiğe ulaştığı da söylenemezdi.

Nasyonal Sosyalizm *(National Socialism, National Socialisme, Nationalsozialismus)* İki dünya savaşı arası dönemde Almanya'da, Hitler'in önderliğindeki Alman Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi (NSDAP-Nationalsozialistische Arbeiterpartei Deutschlands) tarafından geliştirilen aşırı milliyetçi öğreti ve hareket, faşizmin Almanya'daki örneği. 1918 yılında Hitler'in girdiği ve genellikle I. Dünya Savaşı'nın sonuçlarını hazmedemeyen Alman milliyetçilerinden oluşan Alman İşçi Partisi'nin adı 1920'de Alman Nasyonal İşçi Partisi'ne dönüştürüldü. Başına Hitler'in getirildiği yeni partinin tabanı, savaşta ve enflasyonda yoksullaşmış kişiler, Yahudi düşmanları, işsizler gibi kesimlerden oluşmaktaydı. 1925'te 27 bin olan üye sayısı, 1933'te iki milyon civarına, 1945'te ise 6 milyona yükselmişti. Partinin örgütlenme anlayışı, liderlik ilkesi (Führerprinzip) çerçevesine Hitler'e kayıtsız şartsız itaat mantığı üzerine kurulmuştu. Nasyonal Sosyalizm'in temel ilkelerinden birisi Alman ırkının üstünlüğü idi. I. Dünya Savaşı sonrasında bölünmüş, parçalanmış durumda olan bu yüce ırk birleşmeli (Bkz. bir millet, bir devlet) ve diğer aşağı ırklar hızla çoğalan bir üstün ırka yer açmalıydılar (Bkz. hayat sahası). Öte yandan Alman ulusu için bir utanç belgesi olan Versa-

tığı bazı milliyetçilik hareketleri ortaya çıktı. İtalyan Faşizmi ve Alman Nasyonal Sosyalizmi örneklerinde de görüldüğü gibi, kendi dışındaki tüm toplumları başeğdirme genel amacına yönelik bu türden milliyetçilik anlayışları II. Dünya Savaşı'nın çıkışını teşvik etti. Nihayet 20. yüzyılın ikinci yarısında milliyetçilik akımı, Üçüncü Dünya'nın çoğu sömürge ülkelerinin, sömürgeci güçlere karşı sürdürdükleri bağımsızlık mücadelelerinin önemli bir öğesi oldu. Bu ölçüde çeşitlilik gösteren olgu ve olayları kapsayan milliyetçilik kavramının genel bir tanımını vermenin zorluğu ortadadır. Sık rastlanan bir tanıma göre, milliyetçilik, bir millet oluşturdukları bilincine sahip bireylerin, ülkenin siyasi sınırları içerisinde bağımsız bir siyaset yürütebilme hakkını savunan ve ülkesinin davranışlarını sınırlamaya yönelik her tutuma karşı çıkan bir akım olarak ifade edilebilir.

Misak-ı Milli Kurtuluş Savaşı sırasında toplanan Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde ortaya çıkan genel eğilim doğrultusunda hazırlanarak, 28 Ocak 1920'de İstanbul'da toplanan Meclis-i Mebusan'da kabul edilen deklerasyon. Sivas Kongresi'nin ardından Heyet-i Temsiliye, tüm vilayetlerin İstanbul Hükümeti ile ilişkiyi kesmesini sağlamıştı. Bunun üzerine, Heyet-i Temsiliye Meclis-i Mebusan'ın toplanmasını sağlamaya çalıştı. Bu çabalar sonucunda, Ferit Paşa'nın yerine Ali Rıza Paşa'nın hükümeti kurması sağlandı. Bunun ardından toplanmasına karar verilen Meclis-i Mebusan için yapılan seçimlerde, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne yakın mebuslar çoğunluğu oluşturdular. Bu meclis de 28 Ocak 1920 günü yaptığı toplantıda, altı maddeden oluşan Misak-ı Milli metnini kabul etti. Metinde, üyelerin "istiklal-i devlet ve istikbal-i millet" için özet olarak aşağıdaki görüşleri yer alıyordu: 1) Araplar'ın oturdukları bölgelerin dışında kalan ve Osmanlı-İslam çoğunluğunun bulunduğu toprakların tümü parçalanamaz bir bütündür 2) Kendi rızaları ile anavatana katılan vilayetlere ilişkin olarak gerektiğinde yeniden oylama yapılması kabul edilebilir 3) Batı Trakya'nın durumu da, bölge halkının özgür oyları ile belirlenecektir 4) İstanbul ile Marmara Denizi'nin güvenliğinin sağlanması koşuluyla, Boğazlar'ın ulaşım ve ticarete açık bulundurulması konusunda İtilaf Devletleri ile anlaşmaya varılabilir 5) Azınlık hukuku ilkelerine karşılıklılık esası geçerli olmak kaydıyla uyulacaktır 6) Ulusal ve iktisadi gelişmenin, çağdaş bir yönetimin sağlanması, ancak tam bağımsızlık ile mümkündür. Bu açıdan siyasi, hukuki, malî gelişmeyi engelleyecek hiçbir sınırlama kabul edilemez.

Meclis-i Mebusan'ın bu metni kabul etmesinin ardından, İngilizler 16 Mart 1920'de İstanbul'u resmen işgal ederek Meclis-i Mebusan'ı kapattılar. Bunun üzerine, Misak-ı Milli amaç ve ilkelerini gerçekleştirmeye yönelik çabaların yoğunluğu tamamen Anadolu'ya kaydı. 23 Nisan 1923'te Ankara'da toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi, Mustafa Kemal'in başkanlığında oluşturduğu *de facto* hükümet bu amaç ve ilkeler doğrultusunda mücadeleyi sürdürdü.

modus vivendi Latince bir deyim. Başlıca iki anlamda kullanılır. Bir anlamıyla deyim dilimize *geçici anlaşma* olarak aktarılabilir. Modus vivendi bu anlamıyla daha çok, devletlerin ticari konulara ilişkin olarak oluşturdukları geçici nitelikteki düzenlemelere atfen kullanılan bir deyimdir. Bununla beraber,

uluslararası politika literatüründe de, belirli bir konuda tüm tarafların çıkarı gereği -en azından bir süre için- bir anlaşmaya varmak uygun görüldüğünde bir modus vivendi sözkonusu olabilir. İkinci anlamıyla ise, deyim dilimize *yaşam biçimi* olarak aktarılabilir.

monarşi *(monarchy, monarchie, Monarchie)* Soya dayanan bir iktidarın bir kral, kraliçe veya imparator tarafından kullanıldığı yönetim biçimi. Monarşi, iktidarın bir kişinin şahsında yoğunlaşması açısından birkaç kişinin yönetimi demek olan oligarşinin ve geniş halk kitlelerinin iktidarı demek olan demokrasinin karşıtıdır. Öte yandan da, monarşilerde iktidarın bir hanedan içerisinde kan bağına göre el değiştirmesi genel kuraldır. Bu özellik de monarşileri cumhuriyet idaresinden ayırır. Tarihî gelişim içerisinde önce mutlak monarşiler ortaya çıkmış, sonradan bunların yumuşatılması meşruti monarşilerin ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur (Bkz. mutlak ve meşruti monarşi).

Mondros Mütarekesi, 30 Ekim 1918 I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri olarak İngiltere, Fransa ve İtalya arasında imzalanan ateşkes anlaşması. Osmanlı Devleti ile Müttefikler arasındaki savaşı sona erdiren bu ateşkes anlaşması, Limni Adası'nın Mondros limanındaki bir İngiliz savaş gemisinde, Osmanlı Temsilci Heyeti Başkanı Bahriye Nazırı Rauf Bey ile İngiliz Akdeniz Filosu Komutanı Visamiral Calthorpe tarafından imzalanmıştır. Osmanlı Heyeti Mondros'a, İzzet Paşa Hükümeti'nin Hariciye ve Harbiye Bakanlıkları tarafından hazırlanmış olan bir talimatla gelmişti. Fakat heyet sonuçta, bu talimattan oldukça farklı bir metni imzalamak durumunda kaldı. Buna göre, a) Müttefikler Boğazlar bölgesini işgal edecekler, ayrıca güvenliklerini tehlikede gördükleri durumlarda başka bölgeleri de işgal edebileceklerdi b) Osmanlı ordusu terhis edilecek, donanma da Müttefikler'e teslim edilecekti c) Müttefikler demiryollarından, gemilerden, tünellerden, telsizlerden diledikleri gibi yararlanabileceklerdi d) Kafkasya, Suriye, Irak, Hicaz, Yemen, Trablus ve Bingazi'deki Osmanlı kuvvetleri en yakın Müttefik kumandanlığına teslim olacaklardı e) Müttefik ve Ermeni esirler kayıtsız şartsız teslim edilecek, buna karşılık Türk esirleri Müttefikler'in elinde kalacaktı. Mütareke'den kısa bir süre sonra Boğazlar bölgesini denetim altına alan Müttefikler, 1919 yılı içerisinde çeşitli bölgelere asker çıkardılar. Nihayet, Mayıs 1919'da Yunanlılar'ın İzmir'e çıkması ile, işgal hareketleri daha farklı bir nitelik kazandı.

Monroe Doktrini Başkan James Monroe'nun adı ile anılan yalnızcılık (izolasyonizm) anlayışına dayalı ABD dış politika stratejisi. ABD, Fransız Devrimi sırasında ve sonrasında Avrupa'da süren mücadele ve çatışmalardan mümkün olduğunca uzak durmaya çalıştı. Bu arada Güney ve Orta Amerika'daki İspanyol sömürgelerinin bağımsızlık mücadeleleri, ABD ile Avrupalılar arasında bazı sorunların doğmasına yol açtı. Bu sıralarda İngiltere, bölgeye ilişkin olarak diğer ülkelerin rekabetine karşı ABD'den yardım istedi. ABD bu ittifak çağrısını reddetti. Bu gelişmeler üzerine, dönemin ABD Başkanı James Monroe, 2 Aralık 1823 tarihinde Kongre'ye gönderdiği bir mesajda başlıca iki önemli noktaya değiniyordu. Bundan böyle ABD, Avrupalı devletlerin gerek

Kuzey, gerekse Orta ve Güney Amerika bölgelerini sömürgecilik ya da benzeri bir biçimde denetimleri altına almalarına izin vermeyecek, bu türden girişimleri de kendisine yönelik olumsuz davranışlar olarak karşılayacaktı. Buna karşılık ABD de Avrupa'nın işlerine karışmayacaktı. Sonradan Monroe Doktrini olarak adlandırılan bu dış politika stratejisi basit bir yalnızcılık politikası değildi. Bir defa bu politika çerçevesinde, ABD Amerika kıtasındaki diğer devletler ile ilişkilerini daha da geliştiriyor, buna karşılık kendisinin bu bölgedeki birincil konumuna tehlike oluşturabilecek Avrupalı güçlerin faaliyetlerini engellemeye çalışıyordu. Gerçekten de ABD Orta ve Güney Amerika'da geniş bir etki alanı yaratmış, Hawai, Guam ve Filipinler'i doğrudan ele geçirmiş, Çin'de Batılılarca uygulanan "açık kapı" politikasını desteklemiş, 1854'de de donanmasını göndererek Japon limanlarını zorla ticarete açtırmıştı. Tüm bu uygulamalardan da anlaşılabileceği gibi, ABD dış politikasında somutlaştığı haliyle Monroe Doktrini bir yalnızcılık politikası örneği olmaktan çok, ABD ile Avrupalı büyük devletlerin etki alanlarını belirlemeye yönelik bir çabaydı. ABD'nin uygulamaya çalıştığı bu dış politika I. Dünya Savaşı sırasında kesintiye uğramışsa da, savaş sonrasında yeniden etkinlik kazanmıştı. Nihayet, II. Dünya Savaşı'na giren ABD, savaş sonrasında bu politikayı tamamen terketmek durumunda kaldı.

Montreux Boğazlar Sözleşmesi, 1936 İstanbul ve Çanakkale Boğazları'na bugünkü uluslararası statüsünü kazandıran sözleşme. 1923 Lozan Konferansı'nda, Müttefikler ile Türkiye arasında bir Boğazlar Sözleşmesi hazırlanarak kabul edilmişti. İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya, Sovyetler Birliği ve Türkiye tarafından imzalanan bu sözleşme ile Boğazlar silahsızlandırılıyor, geçiş denetimini sağlamak amacıyla bir Uluslararası Komisyon oluşturuluyordu. Gerek bu komisyonun denetimi, gerekse silahsızlandırılan Boğazlar'ın güvenliği Milletler Cemiyeti tarafından sağlanacaktı. Lozan Konferansı sırasında bu sözleşmeyi kabul etmek zorunda kalan Türkiye, 1930'ların başlarından itibaren ortaya çıkan yeni gelişmelerin ışığında sözleşmenin yeniden ele alınması gereğini gündeme getirmeye başladı. Lozan Konferansı sırasındaki uluslararası ortamın değiştiği (Bkz. rebus sic stantibus) kuralına dayanan Türkiye, tezine kanıt olarak revizyonist ülkelerin I. Dünya Savaşı'nı sona erdiren anlaşmaları ihlal eden davranışlarını göstermekteydi. 11 Nisan 1936 tarihinde bir nota ile durumun taraflara bildirilmesinin ardından, 22 Haziran 1936'da İsviçre'nin Montreux kentinde başlayan görüşmeler yaklaşık iki ay kadar sürdü. Özellikle İngiliz ve Sovyet heyetleri arasında çetin tartışmaların geçtiği görüşmeler sonucunda, 20 Temmuz 1936 tarihinde eski sözleşmeye taraf ülkelerce yeni bir sözleşme üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Sadece İtalya konferansa katılmadığı için sözleşmeyi bir süre sonra imzalamıştır. Yeni sözleşmeye göre, Boğazlar'a ilişkin Uluslararası Komisyon kaldırılıyor, bölgenin silahsızlandırılamayacağına ilişkin sınırlama geçerliliğini yitiriyordu. Barış zamanında ticaret gemilerine tam geçiş serbestisi tanınırken savaş gemileri ile ilgili bazı sınırlamalar getirildi. Savaş sırasında geçişin düzenlenmesi konusunda Türkiye'nin inisyatifi artırıldı. 20 yıllık bir

süre için kabul edilen sözleşme, taraflardan herhangi bir uyarı gelmemesi halinde kendiliğinden uzadığından, halen geçerliliğini korumaktadır.

moratoryum *(moratorium, moratoire, Moratorium)* Dilimize geciktirme, erteleme olarak aktarılabilecek Latince bir deyim. Genel anlamda, kişi ya da firmaların vadesi gelmiş borçlarını kanunla, mahkeme kararıyla, ya da anlaşma yolu ile ertelemelerine moratoryum denilmektedir. Öte yandan, devletlerin iç ve dış borçlarına ilişkin olarak da moratoryum sözkonusu olmaktadır. Günümüzde az gelişmiş ülkelerin, uluslararası finans kuruluşlarına olan borçlarına ilişkin olarak, sık sık bu yönteme başvurdukları görülmektedir.

Mozambik Ulusal Kurtuluş Cephesi *(FRELIMO-Frente de Libertação de Moçambique)* Mozambik ulusal kurtuluş mücadelesini yürüten ve bağımsızlık sonrasında partileşerek iktidarı ele alan siyasi hareket. 1962 yılında üç ayrı milliyetçi grubun birleşmesi ile kurulan FRELIMO'nun amacı, ülkedeki Portekiz sömürgeciliğine son vermekti. Bu amaca yönelik olarak, 1964 yılında Portekiz yönetimine karşı silahlı mücadeleye başlayan FRELIMO, 1974'te Portekiz'deki diktatörlüğün yıkılması sonrasında oluşturulan geçici hükümet ile görüşmelere oturmuş ve 1974 yılında da Mozambik bağımsızlığına kavuşmuştur. Örgüt lideri Samora Machel ülkenin devlet başkanı olurken, 1980'den itibaren FRELIMO iktidarına karşı Mozambik Ulusal Direniş Hareketi (MNR-Movimento Nacional de Resistencia de Moçambique) adlı bir karşıt gerilla grubu mücadeleye başlamıştır.

MPLA *Bkz.* Angola Halk Kurtuluş Hareketi

Mudanya Mütarekesi, 1922 Sakarya zaferinden sonra yapılan diplomatik temaslardan bir sonuç alınamayınca Batı Cephesi'nde Yunan ordusuna karşı başlatılan Büyük Taarruz kısa sürede olumlu sonuç vermiş, 30 Ağustos'ta Yunanlılar'ın yenilgisinin kesinleşmesi sonrasında, 9 Eylül'de Türk ordusu İzmir'e girmişti. Bu başarı, Ankara'nın Müttefikler üzerindeki pazarlık gücünü oldukça artırmıştı. Nitekim, Türk ordusu ile Boğazlar bölgesini denetimleri altında bulunduran Müttefik kuvvetleri arasında bir çatışma çıkmaması için her iki taraf da oldukça çaba göstermişti. Bu arada yapılan temaslar sonucunda ateşkes görüşmeleri 3 Ekim'de Mudanya'da başlayarak, aralıklarla 11 Ekim'de sona ermişti. Görüşmelerde Türkiye, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa başkanlığındaki bir heyet tarafından temsil edilmiştir. Görüşmelerin başında İsmet Paşa'nın Yunanlılar'ın Doğu Trakya'yı derhal boşaltmalarını talep etmesi üzerine durum gerginleşmiş, fakat bir süre sonra Müttefikler'in bu talebi kabul etmeleri ile sorun aşılmıştır. Nihayet, 10 Ekim'de bütün konularda anlaşmaya varılarak, ateşkes anlaşması 11 Ekim 1922'de Türkiye adına İsmet Paşa, Müttefikler adına da İstanbul'daki komutanlar tarafından imzalanmıştır. Buna göre, Türkiye ile Yunanistan arasındaki çatışma sona erecek, Yunan ordusu Meriç'in sol kıyısına çekilecektir. Doğu Trakya'nın boşaltılması sırasında bölge Müttefiklerce işgal edilerek, yaklaşık birbuçuk ay içerisinde Türkiye'de devredilecekti. Öte yandan, Türkiye ve Müttefikler Boğazlar bölgesinde askeri bir harekâtta bulunmamayı kabul ediyor-

illes Antlaşması'nın getirdiği yükümlülüklerden kurtulunması gerekmekteydi. Bunun için de ülkede güçlü bir merkezî devlet örgütlenmesine geçilmeliydi. Nitekim, 1933'te iktidara gelen Naziler, tüm sosyal hayatı denetim altında bulunduran bir devlet aygıtı oluşturdular. Basın, radyo başta olmak üzere tüm haberleşme ağını denetimleri altına alan Naziler, oluşturdukları gençlik, meslek, spor vb. örgütleri ile sosyal hayatın tüm yönlerine el atarken, SS ve SA'lardan oluşan milis güçleri ile de gizli haberalma ve sindirme eylemlerini düzenliyorlardı.

Naziler'in iktidara gelmesini hazırlayan koşullar arasında 1929 dünya ekonomik krizinin Almanya'daki sonuçları da bulunmaktadır. Naziler, Versailles Antlaşması'nın Almanya'ya yüklediği ekonomik yaptırımların, ülkenin içerisinde bulunduğu krizin sorumlusu olduğu görüşünü başarılı bir biçimde işlemişler, iktidara geldiklerinde de bu antlaşmanın yasaklamasına rağmen, savaş sanayisini süratle canlandırarak işsizlik sorununu önemli ölçüde çözmüşlerdi. Böylece artan kitle desteğini kendi yayılmacı amaçları doğrultusunda yönlendiren Naziler, oluşturdukları çok güçlü bir savaş makinesi ile II. Dünya Savaşı'nı başlatmışlardı. Savaş sonrasında Almanya'nın yenilgisi ile birlikte çöken partinin çizgisi günümüzde neo-Nazizm hareketi tarafından canlandırılmaya çalışılmaktadır.

NATO *Bkz.* Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

Neuilly Antlaşması, 1919 I. Dünya Savaşı sonucunda toplanan Paris Barış Konferansı'nda kararlaştırılan ilkeler doğrultusunda, 27 Kasım 1919'da Neulliy-sur-Seine'de barış antlaşması. Bu antlaşmaya göre, Bulgaristan Güney Dobruca'yı Romanya'ya, Batı Trakya'da Gümülcine ve Dedeağaç'ı Yunanistan'a ve bir kısım araziyi de Yugoslavya'ya terkediyordu. Ordu mevcudu 25 bin ile dondurulacak ve zorunlu askerlik uygulaması kaldırılacaktı. Ayrıca, Bulgaristan 1920 yılından başlamak üzere her yıl önemli bir miktar savaş teminatı ödeyecekti.

New Deal Dilimize "Yeni Düzen" olarak aktarılabilecek deyim, ABD başkanlarından Franklin Delano Roosevelt'in 1933-1945 yılları arasında ülkesinde uyguladığı ekonomi politikasını nitelemek amacıyla kullanılmaktadır. 1929 büyük ekonomik krizi sırasında ABD'de sınai üretim yaklaşık yarıya inmiş, fiyatlar yüzde 35 oranında düşmüş, ülkedeki işsiz sayısı 12 milyon civarına yükselmişti. 1932 yılında Demokrat Parti'nin başkan adayı olan Roosevelt, New Deal adını verdiği ekonomik programı ortaya attı ve seçimi kazanarak başkan seçildikten sonra da uygulamaya koydu. Buna göre, para değeri düşürüldü, emisyon hacmi artırıldı ve böylece fiyatlar genel seviyesinin düşüşü önlenmeye çalışıldı. Yurtdışına çıkarılması yasaklanan altın devlet tekeline alınarak, tedavüldeki satınalma gücünün denetimi ile dalgalanmaların önlenmesine çalışıldı. Öte yandan, devlet harcamaları artırılırken, işsizlere yardım, işçi ücretlerinin artırılması, hastalık ve yaşlılık sigortası sisteminin geliştirilmesi gibi sosyal adaletçi uygulamalara da yer verildi. New Deal politikaları 1940 yılına kadar da esas itibariyle başarılı oldu. Bununla beraber, ABD ekonomisinin büyük krizin etkisinden tamamen kurtularak tam anlamda canlanması 1940'ta ülkenin savaş eko-

nomisine geçişi sonucunda gerçekleşti.

nihilizm *(nihilism, nihilisme, Nihilismus)* 19. yüzyılın sonlarında Rusya'da ortaya çıkan ve sosyal yapı içinde varolan hemen her şeye karşı bir başkaldırma şeklinde belirginleşen bir akım. Kırım Savaşı'nda uğranılan yenilgi ve Çar II. Aleksandr'ın reform adı altında gerçekleştirdiği uygulamalarda başarısızlığa uğranılması, özellikle aydınlar arasında belirgin bir umutsuzluk yaratmıştı. 1860 ve 1870'ler Rusyası'nın bir atmosferi içerisinde ortaya çıkan nihilist akım, yerleşmiş toplumsal değerlerin tümüne, mevcut siyasi otoritenin her türüne karşı çıkıyordu. En önde gelen temsilcileri Dobroliyubov ve Pisarev olan hareket mevcut dinî, estetik, ahlâkî değerlerin tümünü yadsırken, Auguste Comte pozitivizminin etkisiyle deneysel tabiî bilimler ve sosyal gerçekçiliğin savunuculuğunu yapmaktaydı.

Normandiya Çıkarması, 1944 II. Dünya Savaşı sonlarında Müttefikler'in Almanya'yı kesin bir yenilgiye uğratmak amacıyla Fransa kıyılarına yaptıkları büyük çaplı bir çıkarma harekâtı. Savaş sonrasında Batılı Müttefikler ve Sovyetler Birliği yetkilileri arasında yapılan görüşmelerde özellikle -Sovyetler Birliği'nin ısrarları sonucunda- Almanya'ya karşı Batı Avrupa'da bir cephe açılması kararlaştırılmış, fakat çeşitli nedenlerle ilkin Güney İtalya'dan küçük bir cephenin açılması ile yetinilmişti. Nihayet, 1944 yılı başlarında Müttefikler ikinci ve büyük cepheyi Fransa'nın Normandiya kıyı şeridine bir çıkarma yaparak açmayı kararlaştırdılar. Kod adı "D Day" olan harekât 6 Haziran 1944 sabahı bin uçak ve 4 bin çıkarma gemisi Müttefik kuvvetlerini bölgeye indirmeye başladılar. 10 binin üzerinde uçağın desteklediği ve o zamana kadar benzeri görülmemiş bir harekât sonucunda, yaklaşık 700 bin asker ve çok sayıda askeri araç ve gereç kısa bir süre içerisinde kıyıya çıkarılmıştı.

Harekâtın başlarında bölgede bulunan Alman tümenleri şiddetli bir direnç gösterdiler. Temmuz ayı boyunca devam eden bu direncin kırılması sonrasında Müttefik kuvvetleri Paris'e girdiler. Ardından Brüksel ve Amsterdam Müttefikler'in eline geçti. Ağustos ayı ortalarından itibaren süratle ilerlemeye başlayan Müttefik orduları Eylül sonlarında Ren'i aşarak Alman topraklarına ulaştılar.

nota *(note, nota, note)* Bir ya da birkaç ülkenin, bir başka ülkenin yetkililerine yönelik önemli bir bildiriyi diplomatik temsilciler aracılığıyla karşı tarafa ilettiği imzalı bir diplomatik belge. Nota tek yanlı olarak, ya da daha önceki bir notaya cevaben verilebilir. Bazı durumlarda çeşitli ülkelerin temsilcileri, belirli bir konuda belirli bir hükümete karşı ortak bir görüş bildirme konusunda bir girişimde bulunduklarında bir *kolektif nota* sözkonusudur. Böyle bir nota verilirken ilgili ülkelerin büyükelçileri aynı metnin altını imzalamak yerine, aynı metni ayrı ayrı imzalarlar. Daha az bağlayıcı, dolayısıyla daha az etkili bir nitelik taşımakla birlikte, bazı durumlarda ilgili büyükelçilerin imzasını taşımayan *sözel nota* verilmektedir.

nötron bombası Bir nükleer savaş başlığı türü. Bilindiği gibi nükleer bombaların başlıca üç tür etkisi vardır: Çarpma-yıkma etkisi, yakma etkisi ve radyasyon etkisi. Nötron bombası, ilk iki etkinin azaltı-

larak radyasyon etkisinin yoğunlaştırılmış olduğu bir nükleer bombadır. Böylece silahın kullanılması sonucunda ortaya çıkacak yıkma ve yakma etkileri pek fazla olmadan, öldürücü etki ani radyasyon ile sağlanacaktır. Böylece, binalar, tesisler yakılıp yıkılmadan, ani radyasyon etkisi ile düşman ordularının tahrip edilmesi düşünülmektedir.

Nötron bombası ABD tarafından, Avrupa'da ortaya çıkacak bir çatışmada kullanılmak amacıyla geliştirilmiştir. Stratejik anlamda, sınırlı bir nükleer savaş aşamasında özellikle düşmanın tank ve zırhlı birliklerine karşı kullanılması düşünülen taktik bir nükleer silahtır. Silahın üretilmeye başlanması üzerine, başta nükleer silahları daha "kullanılabilir" hale getirmeye çalışılması olmak üzere, çeşitli ahlâkî, askeri vb. gerekçelerle yoğun bir muhalefetle karşılaşılmış ve sonuçta dönemin ABD başkanı Jimmy Carter silahın üretimini durdurmuştur. Ardından 1981'de başkan seçilen Ronald Reagan silahın üretilmesine karar vermiş olmakla beraber, silahın ABD nükleer stratejisi içerisindeki yeri önemini kaybetmiş gözükmektedir.

nuncio *Bkz.* diplomatik protokol

Nükleer Savaş Riskini Azaltacak Önlemler Anlaşması, 1971 ABD ile SSCB arasındaki bir ikili anlaşma. 1970'lerin başlarında iki ülke arasında süren "Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri" (SALT) sırasında, taraflar arasında herhangi bir kaza veya yanlış anlama sonucunda bir nükleer çatışma çıkması ihtimalini önlemek için önlem alınması kararlaştırılmıştı. Bu amaçla oluşturulan iki komisyonun yaptığı çalışma sonucunda, 30 Eylül 1971'de taraflar arasında bir anlaşma imzalanmıştı. Buna göre, ilkin her iki taraf da sözkonusu riski azaltmak amacıyle kendi ülkelerinde gerekli önlemleri almayı kabul etmekteydiler. Taraflar uyarı sistemlerinde herhangi bir sinyal aldıklarında hemen karşı taraf ile temas ederek konuya ilişkin bilgi almaya çalışacaklardı. Ayrıca her iki ülkede, bir diğerinin hava sahasına yakın bölgelerde füze denemesi yapacaklarında, bunu önceden karşı tarafa bildirmeyi kabul ediyorlardı.

nükleer silahlar *Bkz.* Atom bombası, gönderme araçları, hidrojen bombası.

nükleer silahların etkileri Bir nükleer bombanın patlatılmasının doğa ve insan üzerinde yarattığı başlıca üç tür etki. Bunlardan *birincisi* çarpma/yıkma (blast) etkisidir. Bombanın patlamasının ardından oluşan basınç sistemleri sonucunda, bazıları saatte yüzlerce kilometreye varan rüzgarlar oluşur. Patlama noktasından çevreye gidildikçe sürati azalan bu suni rüzgar doğal ve insani çevrenin geniş ölçüde tahribine yol açar. Birçok insan yıkılan binaların altında kalarak, ani basıncın iç organlarında yaptığı tahribat sonucunda veya havada uçuşan bazı maddelerin çarpışmasıyla hayatını kaybedecektir. *ikincisi* termal radyasyon, ısı ya da yakma etkisidir. Patlamadan sonra yayılan ışınlardan bir bölümü kilometrelerce uzaklıktaki insanlarda çeşitli derecelerde deri yanıklarına, görme bozukluklarına yol açar. Bu arada özellikle ormanlarda, enerji merkezlerinde çıkan yangınlar da hem doğanın, hem de insanların zarar görme oranını artırır. *Üçüncüsü* ise, ani radyasyon ve radyoaktif serpinti etkisidir. Patlayan her bomba çev-

resine önemli miktarda, canlı organizmalara büyük zarar veren bazı ışın ve parçacıklar, yani radyasyon yayar. Bunun organizmalar üzerindeki etkisi iki türlüdür. Bu organizmanın maruz kaldığı radyasyon miktarı belirli bir limitin üzerine çıktığında doğrudan ölüm olayları meydana gelir. Öte yandan, mantar biçimindeki bulutla yükselen radyoaktif parçacıklar rüzgarın etkisiyle çok uzaklara yönelir ve sonradan yüzeye inerek patlama bölgesinden çok uzaktaki alanları da etkiler. Bu alanlardaki sular, yiyecekler, hayvanlar, bitkiler de radyoaktif kirlenmeye maruz kalarak insan sağlığı için ciddi bir tehlike oluşturur, orta ve uzun dönemde başta kanser olmak üzere birçok hastalığın yaygınlaşmasına neden olurlar.

Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması Nükleer silahlara ilişkin çok taraflı bir antlaşma. Bir süre ABD ve SSCB arasında paylaşılan nükleer güç tekeli, sırasıyla İngiltere, Fransa ve Çin Halk Cumhuriyeti tarafından kırılmıştı. Bu durum nükleer silahların giderek daha da yaygınlaşacağını gösteriyordu. Bu türden bir gelişme hem nükleer gücün çatışmalarda bir silah olarak kullanılması ihtimalini artıracak, hem de bu silaha sahip ülkelerin, özellikle de iki süper gücün diğer ülkeler üzerindeki etkilerini azaltabilecekti. Bu açıdan daha çok ABD ve SSCB'nin uyarıcılığı ile hazırlanan antlaşma, ülkeleri (1 Ocak 1967 tarihi itibariyle), nükleer silahlara sahip olanlar ve olmayanlar olmak üzere iki gruba ayırıyordu. Antlaşmaya göre, nükleer silahlara sahip olan ülkeler, bu silahları ve bu silahların üretimi için gerekli olan bilgi ve teknolojiyi bir başka ülkeye vermeyecekler, bu silahlara sahip olmayan ülkeler de bunun üretimi için çaba sarfetmeyeceklerdi. Moskova, Washington ve Londra'da 1 Temmuz 1968 günü imzaya açılan ve 5 Mart 1970'te yürürlüğe giren antlaşmayı 99 ülke imzalamıştır. Fransa ve Çin Halk Cumhuriyeti kendi nükleer güçlerini oluşturmak amacıyla antlaşmayı imzalamamışlardır.

OAPEC *Bkz.* Petrol İhracatçısı Arap Ülkeleri Örgütü.

OAS *Bkz.* Amerikan Devletleri Örgütü.

OAU *Bkz.* Afrika Birliği Örgütü.

OCAM *Bkz.* Afrika ve Mauritius Ortak Örgütü.

ODECA *Bkz.* Merkezî Amerika Devletleri Örgütü.

Oder-Neisse Hattı II. Dünya Savaşı sonrasında Polonya ile [Doğu] Almanya arasındaki sınırı belirleyen ve Baltık Denizi'ne dökülen Oder ve Neisse nehirleri ile çizilen hat. Yalta Konferansı sırasın-

da ele alınan konulardan birisi de Polonya sorunuydu. Sovyetler, Polonya'da o anda fiilî iktidarı elinde bulunduran Varşova Hükümeti'ni destekliyorlar ve bu ülkenin Almanya aleyhine genişlemesini öngören bir sınır öneriyorlardı. Bunun içiçe geçmiş iki nedeni vardı. İlkin, Sovyetler, yönetimi kendilerine yakın bir Polonya'nın Almanya aleyhine genişlemesini siyasi açıdan istiyorlardı. Öte yandan, her iki dünya savaşında da Almanya, Polonya üzerinden Rusya içlerine yönelmişti. Bu açıdan Almanya olabildiğince küçülmeli, buna karşılık güçlü bir Polonya iki ülke arasında tampon rolü oynamalıydı. Bu Sovyet tezi Batılılar tarafından kabul edilmeyince, Polonya-Almanya sınırı konusu Potsdam Konferansı'nda yeniden ele alındı. Sorun yine halledilemeyince, çözüm Almanya ile yapılacak barış antlaşması aşamasına ertelendi. Böylece, Polonya'nın Batı sınırları uzun süre bir fiilî duruma dayandı. Nihayet, Federal Almanya'nın 1970'te bu sınırı tanıması ile fiilî durum meşrulaşmış oldu.

OECD *Bkz.* Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü.

OECS Bkz. Doğu Karayip Devletleri Örgütü.

off-shore Dilimize "kıyıların ötesinde" olarak aktarılabilecek bu deyim, İngilizce konuşulan ülkelerde metropol dışı bölgelerde girişilen iktisadi işlemleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Deyimin uluslararası alanda kullanılması ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'ya yaptığı Marshall yardımı sırasında yaygınlaşmış, deyim sonradan NATO terminoloji içerisinde de yer almıştır. NATO ihtiyaçları dolayısıyla üye ülkeler tarafından verilen siparişler bu devletlerin ödemeler bilançosunda off-shore başlığı altında toplanmaktadır.

oligarşi *(oligarchy, oligarchie, oligarchie)* İktidarın küçük ama güçlü bir grubun elinde bulunduğu siyasi rejim. Bu küçük grubun ortak paydası zenginlik, askeri güç veya sosyal statü olabilir. Eski Yunan'dan beri sözkonusu olan bu türden bir yönetim eski dönemlerde daha çok soya dayalı, aristokratik bir görünümdeydi. Günümüzde ve daha çok askeri nitelik taşıyan bazı yönetimler bu şekilde adlandırılmaktadırlar. Öte yandan Robert Michels ve Vilfredo Pareto gibi sosyal bilimciler demokrasilerde de kaçınılmaz olarak bazı oligarşik öğe ve eğilimlerin etkililiğinin sözkonusu olacağını, bir başka deyişle bu türden toplumsal örgütlenmelerde bile bazı küçük grupların çoğunluğu denetim altına alacaklarını söylemişlerdir.

ombudsman

Özellikle İskandinav ülkelerinde görülen bir tür hakemlik. Ombudsman'ın görevi, yurttaşlar ile bürokraside yer alan kamu görevlileri arasında çıkan anlaşmazlıklarda bir tür hakemlik görevi yapmak, bu görevlilerin yasaları nasıl uyguladığını inceleyerek bir sonuca varmaktır. Ombudsman esas itibariyle, devleti temsil eden bir organ ile olan ilişkisinde haksızlığa uğradığını düşünen bireyin haklarını korumak amacıyla duruma parlamento adına müdahale eden bir kurumdur. Fakat iktidarların kararlarını durdurma veya değiştirme yetkisi yoktur. Kurumun sahip olduğu düzenleyicilik insiyatifinin derecesi, çeşitli ülkelerdeki uygulamalara göre değişmektedir. Bu anlamda kanuna en fazla önem

veren ülkelerin başında İsveç gelmektedir.

Ondört Nokta

ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın 1918'de yayınladığı ve savaş sonrası dünyasında geçerli olmasını arzuladığı kurallar dizisi. Wilson'un 8 Ocak 1918 tarihinde, Kongre'nin bileşik oturumunda yaptığı bir konuşmada tüm dünyaya açıkladığı bu idealist ilkeler şu noktaları kapsamaktaydı: 1) Bütün barış antlaşmaları açık olarak ulaşılmış, açık antlaşmalar olacak, uluslararasında gizli antlaşmalar yapılmayacaktı. Bundan böyle diplomasi açık olacak, gizli diplomasiye son verilecekti: 2) Karasuları dışındaki denizlerde, gerek barış, gerekse savaş zamanlarında deniz taşımacılığında tam bir serbesti sözkonusu olacaktı. Denizler kısmen ya da tamamen ancak, uluslararası antlaşmaların yerine getirilmesini sağlamak için girişilecek bir uluslararası eylemde kapatılabilecekti: 3) Barışı kabul eden ve onun sürdürülmesi için birleşen tüm ulusların arasındaki tüm ekonomik engeller elden geldiğince kaldırılacak ve ticaret alanında eşit haklar oluşturulacaktı. 4) Ülkelerin silahlarını, iç güvenliklerini sağlayabilecekleri en düşük düzeye indirmeleri konusunda yeterli garantiler alınacak ve verilecekti, 5) Bütün sömürgecilik talepleri, egemenlik sorunlarının belirlenmesi, ilgili halkın çıkarları ve burayı sömürge olarak idare edecek olan devletin hakkaniyete uygun talepleriyle ayrı öneme sahip olması ilkesine sadık kalmak kaydıyla serbestçe, açık görüşlülükle ve tamamen tarafsızca ayarlanacaktı. 6) Bütün Rus arazisi boşaltılacak ve bu ülkenin kendi siyasal geleceğini ve ulusal politikasını belirlemesi konusunda mümkün olduğunca olumlu bir tutum izlenecekti: 7) Belçika tüm diğer özgür ülkeler için sözkonusu olduğu gibi, egemenliği hiçbir şekilde sınırlanmaksızın boşaltılarak eski haline getirilecekti: 8) İşgal edilmiş olan bütün Fransa toprakları boşaltılarak eski haline getirilecek ve 1871 yılında Alsace-Lorraine sorununda Prusya'nın Fransa'ya yapmış olduğu haksızlık düzeltilecekti. 9) İtalya sınırlarının yeniden saptanmasında, İtalyan milliyetinin açıkca kabul edildiği hat esas alınmalıydı. 11) Uluslararasındaki yerlerinin korunması ve garanti altına alınması istenilen Avusturya ve Macaristan halklarına özgürce kendilerini geliştirme imkânı tanınmalıydı. (1) Romanya, Sırbistan ve Karadağ boşaltılmalı; işgal edilmiş bölgeler eski haline getirilmeli; çeşitli Balkan ülkeleri arasındaki sorunlar dostça ilişkiler içerisinde halledilmeliydi. 12) Osmanlı İmparatorluğu'nun Türkler'in bulunduğu kısımlarına tam egemenlik sağlanacak ve burada yaşayan diğer uluslara tam bir yaşama güvenliği ve özerk gelişme imkânı sağlanacaktı. Çanakkale Boğazı uluslararası bir güvence altında bütün ulusların gemilerine ve ticaretine daimi olarak açık tutulacaktı. 13) Polonyalı oldukları şüphe götürmeyen insanların yaşadıkları alanları içine alan bağımsız bir Polonya devleti kurulmalı ve bu devletin denize serbest ve güvenli bir çıkışı olmalıydı. 14) Küçük, büyük bütün devletlere karşılıklı olarak siyasi bağımsızlık ve toprak bütünlüğü sağlamak amacıyla, özel anlaşmalarla bir genel uluslar birliği oluşturulmalıydı.

OPANAL *Bkz.* Latin Amerika Nükleer Silahları Yasaklama Ajansı

OPEC *Bkz.* Petrol İhracatçısı Ülkeler Birliği

Ortak Pazar *Bkz.* Avrupa Ekonomik Topluluğu

Ostpolitik

Federal Almanya Cumhuriyeti'nin, Demokratik Almanya Cumhuriyeti ve diğer Varşova Paktı üyesi ülkelerle ilişkilerini normalleştirme politikası. Federal Almanya savaş sonrası dönemde ortaya çıkan "İki Almanya" olgusunu uzun zaman kabul etmemiş, kendisinin tüm Alman halkının temsilcisi olduğunu savunmuştu.

Uluslararası alandaki çeşitli gelişmelere paralel olarak 1980'li yıllardan itibaren Federal Almanya'nın Doğu politikasında görülen bazı küçük değişiklikler, 1969 yılında Willy Brandt'ın liderliğindeki Sosyal Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle yeni bir politikaya dönüştü. Ostpolitik olarak bilinen bu politikanın temelinde "İki Almanya"nın varlığının kabulü ve gerek Demokratik Almanya, gerekse diğer Doğu Avrupa ülkeleriyle barış ve işbirliğine dayalı bir ilişkiler dizisini geliştirme arzusu yatmaktaydı. Bu politika çerçevesindeki ilk adım 12 Ağustos 1970'de Soveyetler Birliği ile imzalanan antlaşma ile atıldı. Buna göre taraflar yumuşamayı kolaylaştırmak için Avrupa'daki varolan durumu kabul ediyorlar, böylece Oder-Neisse hattının Polonya ile Doğu Almanya arasındaki, fiili Doğu-Batı Almanya sınırlarının da sözkonusu iki devlet arasındaki sınırı oluşturduğunu onaylıyorlardı. Bunun ardından çok benzer bir metin 7 Aralık 1970'te Federal Almanya ile Polonya arasında imzalandı. Nihayet II. Dünya Savaşı sonrasındaki Almanya sorununa bir anlamda çözüm getiren antlaşma 21 Aralık 1972'de iki Almanya arasında imzalandı. Buna göre, devletlerin egemen eşitliği ilkesine saygılı olarak iyi komşuluk ilişkileri geliştirmeyi kararlaştıran taraflar, aralarında varolan çeşitli sorunların çözümünde görüşmeler yoluna başvurmayı öngörüyorlardı. Bunun ardından 11 Aralık 1973'te de Çekoslavakya ile, 1938 Münih antlaşması'nın (Bkz: Münih Antlaşması) geçersizliğini ve bugünkü sınırların dokunulmazlığını kabul eden bir antlaşma imzalayan Federal Almanya ostpolitik'i uygulamaya koymuş oluyordu.

otarşi (autarky), (autarcie), (Autarkie)

Bir ülkenin hemen tüm ekonomik ihtiyaçlarını kendisi sağlıyarak, dış ile olan ilişkileri enaza indirmesi. Ekonomik anlamda kendi kendine yeterlik temeline dayanan bu politika, uluslararası ekonomik işbölümü anlayışının tersini, mutlak bir ekonomik bağımsızlık hedefleyen bir anlayışı temsil eder. Aslında bu türden ekonomik politikaların tarihteki örnekleri, ekonomik zorunluluklardan çok siyasi tercihlerin sonucu ortaya çıkmışlardır. Bunun günümüzdeki en belirgin örneğini ise Arnavutluk oluşturmaktadır.

otonomi özerklik

otoriter rejim

Demokrasi ve diktatörlük arasında bir yönetim biçimi. Bu türden yönetim biçimlerinde muhalefet varolmakla beraber iktidara gelmesi fiilen çok zordur. Seçimler genellikle iktidarın yeniden seçilmesi için organize edilir. Siyasal haklar ve özgürlükler kağıt üzerinde varolmakla beraber fiili kullanımları açısından bir dizi engel mevcuttur. Yönetimde ordu ve polis önemli bir rol oynar. Bu gibi

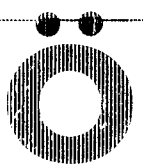
yönleriyle demokrasiden ayrılan otoriter rejim, yönetilenlerin gözünde nisbi bir meşruiyete sahip olması ile de diktatörlükten ayrılır. Özellikle bağımsızlıklarına kavuşan eski sömürgelerde ortaya çıkan tek parti yönetimleri bu yönleriyle diktatörlüklerden ayrılmaktadırlar.

oyun teorisi

İlkin iktisat dalındaki bazı analizlerde kullanılan ve sonradan diğer sosyal bilimlerde de uygulama alanı bulan bir yöntem, bir analiz biçimi. Oyun teorisinin kurucuları Johannes von Neumann ve Oscar Morgenstern'dir. Oyun teorisinin temeli, rakiplerin biribirlerini gözleyerek en yüksek kârı, faydayı elde etmek için nasıl bir tutum izlemeleri gerektiğini saptamaktır.

Klasik iktisatta sıkça sözü edilen tam rekabet şartlarının gerçek hayatta pek geçerli olmadığının, çoğu zaman piyasada birkaç büyük firmanın hakim olduğunun görülmesi, oligopol piyasasındaki firmaların davranışlarının incelenmesi gereğini ortaya çıkarmıştı. Neumann ile Morgenstern'in 1944'de *Oyun Teorisi ve İktisadi Davranışlar* adı ile yayınladıkları çalışma bu ihtiyaca cevap veriyordu. Buna göre oligopol piyasasındaki firmaların karar alma süreçlerinde biribirlerinin stratejilerini yakından izlemek durumundadırlar. Bu şans oyunlarındakine benzer bir tahmin hesabıdır.

Oyun teorisi sonradan uluslararası politika alanına ilişkin analizlerde de kullanılmaya başlanmıştır. Gerçekten de birkaç büyük devlet ya da devletler grubunun uluslararası sistemi belirlediği II. Dünya Savaşı sonrası dünyasında oyun teorisi mantığı ile analiz edilebilecek çeşitli konular olduğu söylenebilir. Bu alanların başında çatışma analizi ve strateji konuları gelmektedir. Bu çerçevede kurulan oyun maddeleri başlıca iki temel varsayıma dayanmaktadır: a) Sıfır toplamlı model: Bu modelde taraflardan birinin kazancı doğrudan bir diğerinin kaybı anlamına gelmektedir. Soğuk Savaş döneminde büyük güçler açısından bu türden bir ilişki sözkonusudur. Böyle bir durumda da eğer taraflar kendi açılarından en rasyonel stratejiyi bulmaya çalışırlarsa, birisi "en iyilerin en kötüsünü", diğeri de "en kötülerin en iyisini" seçerek bir denge noktası yakalayabileceklerdir. b) Sıfır toplamlı olmayan model: Bu modelde taraflar yine esas olarak biribirlerine rakip olmakla beraber, her iki tarafın da kârlı olabileceği denge durumları sözkonusu olabilmektedir. Oyun teorisinin uluslararası politikaya uyarlanışı konusunda öncü çabalar Thomas C. Schelling'in çalışmaları olmuştur.

Ödünç Verme-Kiralama Programı

II. Dünya Savaşı sırasında ABD'nin müttefiklerine yaptığı

farklı yardım türlerinin yeraldığı bir program. 1941 yılı başlarında ABD hâlâ tarafsızlık statüsünde bulunmakla beraber fiilen, Mihver Devletleri'ne karşı mücadele veren ülkeler ile dayanışmasını arttırmaya başlamıştı. Bunun önemli göstergelerinden birisi de 1941 yılı Martı'nda çıkarılan Ödünç Verme-Kiralama Yasası'ydı. Bu yasa ABD başkanına, müttefikleri desteklemek amacına yönelik olarak her türlü silah, hammadde, yedek parça ve teçhizat vb. stratejik malzemenin bu ülkelere satışı, ödünç verilmesi, kiralanması ya da transferi konusunda yetki vermekteydi. Böylece 1941-1945 yılları arasında ABD'den müttefiklerine yapılacak geniş bir yardım programı yürürlüğe giriyordu.

özerklik (autonomy, autonomie, Autonomie)

Herhangi bir birimin kendi kendisini yönetmesi, kendisine ilişkin kararları kendisinin alabilmesi durumu. Özerklik en genel anlamda, bir birimin diğer birimlerden tamamen bağımsız olmasıyla, onlara doğrudan bağımlı olması arasındaki bir duruma işaret etmektedir. Siyasi anlamda özerklik ulusal ve uluslararası olmak üzere başlıca iki anlamda sözkonusu olmaktadır. Ulusal düzeyde özerklik, bazı kuruluşların, bazı baskı gruplarının iktidardan tamamen bağımsız olmamakla beraber doğrudan ona bağımlı daha çok kendi kendini yönetme durumunda olan sömürgelerin, İngiliz sisteminde dominyonların konumunu nitelemek amacıyla kullanılmaktadır. Öte yandan günümüz dünyasında giderek belirginleşen bir karşılıklı bağımlılık olgusu çerçevesinde devletlerin bağımsızlıklarının, bir başka deyişle egemenlikleriin gerek sözü edilen konuya, gerekse birbirlerine göre farklılıklar gösterdiği söylenebilir. Bazılarınca da bu durumda devletlerin birbirlerine ilişkin konumlarında bağımsızlıktan çok özerklikten söz etmek mümkün olur.

P

pacta sunt servanda

Antlaşmaların geçerliliğine ilişkin bir uluslararası hukuk kuralı. Dilimizde "ahde vefa" kuralı olarak da bilinen bu kural, uluslararası antlaşmalara uyulması konusunda ilgili taraflara çeşitli yükümlülükler getirmektedir. Bununla beraber, bu kuralın haksız yere ihlali sözkonusu olduğu hukuk açısından saptanabildiği durumlarda da, kurala uyulmasını sağlamak mümkün olmayabilmektedir. Bu kuralı çiğneyen taraflar da genellikle antlaşmayı imzaladıkları dönemdeki şartların değiştiğini öne sürerek davranışlarını gerekçelendirmeye çalışmaktadırlar (Bkz. rebus sic stantibus)

pan hareketleri

Etnik veya dinsel temele dayanan siyasal hareketler. Genellikle,

etnik, dinsel vb. açılardan bir bütünlük göstermekle beraber fiilen bu bütünlüğe ulaşamamış insan topluluklarını, ülkeleri biraraya getirme amacına yönelik olan pan hareketleri, duygusal ögeleri öne çıkaran entegrasyon çabaları olarak değerlendirilebilirler. 19. ve 20. yüzyıllarda bu türden hareketlerin çeşitli örneklerine rastlamak mümkündür. 19. yüzyılda batı ülkelerindeki Afrikalılar tarafından ırkçılık ve sömürgeciliğe karşı Afrikalı'nın direncini simgeleyen bir siyasal hareket olarak başlayan *Panafrikanizm*, 17. yüzyılın ikinci yarısında Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmaya başlamaları sonrasında 1963'te oluşturulan Afrika Birliği Örgütü çerçevesinde etkisini sürdürmüştür. 19. yüzyılın başlarında, ABD tarafından ortaya atılan Monroe Doktrini çerçevesinde bir *Panamerikanizm* düşüncesi geliştirilmiş, 1910'da Panamerika Birliği adını alan bu hareket esas itibarıyle ABD-Latin Amerika ilişkilerini düzenleyen bir platform niteliği taşımıştır. Önceki dönemlerde Osmanlı egemenliğine karşı bir hareket olarak gelişen ve tüm Arap halklarını tek bir siyasal yapı etrafında birleştirmeyi amaçlayan *Panarabizm* hareketi de, çeşitli denemelere rağmen uygulamada pek bir başarı sağlayamamıştır. Kısa bir süre için de olsa uygulamada belirli bir başarı sağlayan *Pangermanizm* olmuştur. German ırkından insanları tek bir yönetim altında toplamayı amaçlayan *Pangermanizm* bir düşünce akımı olarak 19. yy'da ortaya çıkmakla beraber temsil ettiği görüşlerin bir devlet politikası olarak kabulü, Almanya'da Nazi'lerin iktidara gelmesiyle sözkonusu olmuştu. Gerçekten de Hitler, II. Dünya Savaşı'nda mağlup olana kadar "tek millet, tek devlet" görüşü uyarınca Pangermanizmi, bazen diplomasi yolu ile, bazen de baskı ve zor kullanarak Alman dış politikasının temel dayanaklarından birisi haline getirmişti. *Panhelenizm* de, Balkanlar'ın Anadolu'da yaşayan tüm Yunanlıları tek bir yönetim altında toplamak amacını gütmektedir. I. Dünya Savaşı sonrasında Yunanistan'ın Anadolu'yu işgal girişiminde önemli bir rol oynayan bu görüş, 1923 Lozan statükosuyla önemli bir yenilgi almıştır.

Öte yandan 19. yy'ın ikinci yarısında İslam ülkelerinin, Hıristiyan Batı ülkelerinin kendi aleyhlerine genişlemesine bir tepki olarak *Panislamizmi* geliştirdikleri görülmektedir. Osmanlı Devleti'ni de etkileyen bu eğilim, bütün Müslüman halkları İslamî kurallara göre örgütlenmiş tek bir devlet çatısı altında toplamak amacındaydı. Yine eski dönemlerde Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluklarının sınırları içerisinde yaşayan Slav halkları bağımsızlıklarını kazanarak büyük bir Slav devleti kurmayı amaçlıyorlardı. *Panslavizm* olarak bilinen bir hareket Rusya tarafından sözkonusu iki devlete karşı bir araç olarak kullanılmıştı.

parlamenter diplomasi Bir diplomasi türü. Sürekli nitelikteki uluslararası kuruluşların ortaya çıkması ile birlikte, eski dönemin *ad hoc* nitelikli konferans diplomasinin önemi azalmış, bu tür kuruluşların yapısı içerisinde yeni bir diplomasi türü ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı öncesinde Milletler Cemiyeti, sonrasında da Birleşmiş Milletler Örgütü içerisinde, çeşitli siyasal anlayışları temsil eden milletvekilleri gibi yeralan çeşitli ülke temsilcilerinin yürüttüğü diplomasiye parlamenter diplomasi denmiştir. Özellikle Birleşmiş Milletler Örgü-

tü Genel Kurulu'nun hemen hemen tüm dünya ülkelerini kapsaması, bu kuruluşu parlamenter diplomasinin odağı haline getirmiştir. Parlamenter diplomasinin temel özellikleri şunlardır: a) Parlamenter diplomasi normal olarak açık bir şekilde yürütülür, b) Kararlar genellikle basit çoğunluk, bazı durumlarda ise ağırlıklı çoğunluk (2/3, 3/4 gibi) ile alınır, c) Yöntem sorunları genellikle önceden halledilmiş ve metinler halinde düzenlenmiştir, d) Nihayet katılım ve söz hakkı gibi konularda genellikle bir eşitlik sözkonusudur.

parlamenter sistem Devlet yönetim sistemlerinden biri. Esas olarak İngiltere örneğinden yaygınlaşan bu yönetim biçiminde otorite, yasama organı niteliğindeki parlamento ve başbakanın başkanlığındaki bir kabine ile temsil edilmektedir. Bu yasama organı iki veya tek meclisli olabilir. Tek meclisli parlamentoda meclis doğrudan doğruya halkı temsil eder. Çift meclisli örneklerde ise birinci meclis genellikle doğrudan ve genel oyla oluşturulur. Birçok ülkede senato olarak yeralan ikinci mecliste ise, genellikle farklı yöntemlere göre seçilen üyeler yer alır. Ülkeyi yönetme gücünü parlamento adına kabinenin kullandığı bu sistemde bakanlar, tamamen ya da büyük çoğunlukla meclis üyelerinden oluşurlar. Başta başbakan olmak üzere bakanlar kurulu üyeleri parlamentonun güvenini kaybettiklerinde, hükümette değişiklik ya da hükümetin istifası konusu gündeme gelir. 1961 Anayasası ülkemizde Millet Meclisi ve Senato olmak üzere iki meclisli bir parlamento yaratmıştı. 1982 Anayasısı ise parlamentoyu, yani Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni sadece Millet Meclisi'nden oluşan bir yapıya dönüştürmüştür.

Paris Barış Konferansı, 1919-1920 (Paris Peace Conference 1919-1920) I. Dünya Savaşı galibi Müttefik devletlerin barış şartlarını oluşturmak üzere gerçekleştirdikleri toplantı. Mağlup edilmiş olan devletlerin temsilcilerinin davet edilmediği görüşmelerde, Müttefikler safında yer alırken, Bolşevik Devrimi sonrasında savaştan çekilen Rusya, yeni adı ile Sovyetler Birliği de temsil edilmiyordu. Toplantılarda ABD Başkanı Woodrow Wilson, İngiltere Başbakanı David Lloyd George, Fransa Başbakanı Georges Clemenceau, İtalya da Başbakan Vittorio Orlando tarafından temsil ediliyordu. Konferans 18 Ocak 1919'da 27 ülkeden temsilcilerin katılımıyla çalışmalarına başladı. Toplantıların başında ABD, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'nın hükümet başkanı ve dışişleri bakanlarından oluşan bir On'lar Konseyi oluşturuldu. Çalışmaların tüm önemli kararları bu Konsey'de alındı. Konsey'in önde gelen kişilerinden Wilson, savaşın yaralarının sarılmasını isteyen, kısa bir süre önce ilan etmiş olduğu idealistçe görüşleri (Bkz. Ondört Nokta) çerçevesinde kalıcı bir barışın gerçekleşmesine çalışan bir liderdi. Bu amaca yönelik olarak da birinci derecede Milletler Cemiyeti'nin kurulmasıyla ilgileniyordu. Oysa Lloyd George ve Clemenceau savaş ganimetlerini paylaşmaya kararlıydılar. Fransa, Almanya'nın bir daha belini doğrultamaması için gerekli önlemleri almaya çalışırken, İngiltere de esas itibarıyla bu çabaları destekliyor, özellikle Alman denizgücünün sınırlanması ile yakından ilgileniyordu. Öte yandan, Wilson'ın Milletler Cemiyeti'ne ilişkin

görüşmeler tamamlandıktan sonra ülkesine dönmesi bu ülkelerin işini kolaylaştırmıştı. Sonuçta On'lar Konseyi çerçevesinde geliştirilen ilkeler doğrultusunda komisyonlarda hazırlanan beş barış antlaşması mağlup devletler tarafından imzalandı (Bkz. Versaille Saint Germain, Neuilly, Trianon ve Sevr Anlaşmaları).

parti *Bkz.* siyasal parti

pasaport Bir ülkenin, bir kişinin kendi vatandaşı olduğunu göstermek amacıyla düzenlediği kimlik belgesi. Bir kişiye pasaport verilmesinin amacı, bu kişinin ülke dışında seyahat ederken, gerek seyahat ettiği ülkenin de taraf olduğu uluslararası anlaşmalar ile saptanmış olan, gerekse bu ülke ile ülkesi arasında varolabilecek anlaşmaların kendisine sağladığı haklardan yararlanmaktır. Pasaport sahibinin bu türden haklarını kullanması konusunda en önemli yardımcısı, ülkesinin o ülkedeki diplomatik misyon ve konsolosluk yetkilileridir. Çoğunlukla turistik amaçlı olarak düzenlenen pasaportların *resmi, diplomatik* gibi daha farklı türleri de vardır. Çok daha az sayıda düzenlenen bu gibi özel pasaportların sahiplerinin tabi olacakları kurallar, ülkeler arasında yapılan çeşitli anlaşmalarla düzenlenmektedir.

pasif direnme (passive resistance) Şiddete başvurmadan bir yönetime karşı koyma yöntemi. Tarihin çeşitli dönemlerinde, yönetimlere karşı kendiliğinden gelişen çeşitli pasif direniş örnekleri görülmüştür. Bununla beraber yöntimin, şiddet kullanımına karşı çıkma gibi felsefi bir temele dayanan uygulamaları 20. yy'da yaygınlaşmaya başlamıştır. Yönetim I. Dünya Savaşı başlarında, savaşa karşı olanların seferberlik çağrılarına uymamaları konusunda uygulanmaya çalışıldıysa da başarılı olunamadı. Yönetim siyasal bir araç olarak ve kitlesel bir katılımla uygulanışı İngiliz yönetimindeki Hindistan'da Mahatma Gandhi tarafından gerçekleştirilmiştir. İngiliz sömürge yönetimine karşı Gandhi'nin liderliğinde yürütülen "işbirliği yapmama" şeklinde ortaya çıkan ve zaman zaman "sivil itaatsizlik" kampanyalarına dönüşen pasif direnme eylemleri türün en çarpıcı örneklerini oluşturmuşlar ve İngilizleri sömürge yönetimini sona erdirmeye ikna etmede önemli bir baskı aracı olmuşlardı. Sömürge yönetim kademelerinde görev almama, bu yönetimin yargı organlarını tanımama, bu yönetimin talep ettiği vergileri ödememe gibi eylemlerde somutlaşan pasif direnme yöntemleri 1960'larda da ABD'deki zenci hareketi tarafından kullanılmıştı.

Pentagon Washington DC'deki ABD Savunma Bakanlığı binası.

Peronizm Arjantin'in eski devlet başkanlarından Juan Domingo Peron'un (1895-1974) adı ile anılan Arjantin'e özgü bir tür popülizm hareketi. 1946'da önemli bir halk desteği ile devlet başkanı seçilen Peron, dinamik bir ülke yönetimi gösterirken *justicialismo* (adaletçilik) kavramı ile ifade ettiği siyasi ve sosyal programlarını uygulamaya koydu. Ordu içinde yandaşları bulunan Peron, işçi ücretlerini yükselterek bu kesimin de desteğini alıyor, esas itibarıyla mevcut toplumsal düzeni ve kurumları muhafazaya yönelik tutumuyla kilisenin de sempatisini kazanıyordu. Böylece geniş toplumsal grupları memnun etmeye yönelik prgoramıyla Peronizm Arjan-

tin siyasi hayatında önemli bir yere sahip oldu. Peron'un 1955 yılında ülkeden ayrılmak zorunda kalması da bu akımın ortadan kalkması sonucunu doğurmadı. 1973'te Peron'un büyük bir farkla yeniden cumhurbaşkanı seçilmesi de bunu doğruluyordu. Peron'un ölümünden sonra yerine geçen karısı İsabel Peron, 1976'da bir askeri darbe ile devrildi. Arjantin'de demokrasiye dönüşten sonra, Peroncu Parti, Başbakan Raul Alfonsin'in Radikal Partisi'nin ardından ülkenin ikinci büyük siyasi gücü konumuna sahip oldu.

persona non grata Bir diplomatın bulunduğu ülke tarafından "istenmeyen adam" ilan edilmesi demektir. Bir diplomatın görevli olarak bulunduğu ülkenin yasalarını veya uluslararası hukuk kurallarını ya da diplomasi teamülünü açıkça ihlal ettiği saptandığında evsahibi ülkenin yapacağı iki şey olabilir; ilkin, sözkonusu diplomatın ülkesinden, bu diplomatını geri çağırmasını isteyebilir. Bu arzusu kabul edilmediğinde ise sözkonusu diplomatı *persona non grata* ilan ederek ülkeyi terke mecbur edebilir. Uygulamada bir ülkenin bu türden bir önlemine karşı diğerinin de genellikle misillemeye başvurduğu görülmektedir.

Petrol İhracatçısı Arap Ülkeleri Birliği (OAPEC Organization of Arab Petroleum Exporting Countries) Arap ülkelerinden oluşan bir ihracatçı birliği. 1968 yılında petrol ihracatçısı Arap ülkeleri arasındaki ticari ve endüstriyel dayanışmayı gerçekleştirmek amacıyla kuruldu.

Örgütün başlıca organları şunlardır: *Bakanlar Konseyi:* En yetkili organ. Yılda en az iki defa üye ülkelerin petrol bakanlarının katılımıyla toplanır. *Yürütme Bürosu:* Konsey'in yardımcısı durumunda olan bu organın görevi, personel politikasını düzenlemek, bütçe sorunlarını halletmek, Konsey'in gündeminde olan konularla ilgili sorunları ele almak gibi faaliyetlerdir. *Sekreterya:* Örgütün tüm faaliyetlerini sürekli kılan organdır. Merkezi Kuveyt'de bulunan örgütün 11 üyesi vardır:

Cezayir, Bahreyn, Mısır, Irak, Kuveyt, Libya, Katar, Suudi Arabistan, Suriye, Tunus ve Birleşik Arap Emirlikleri.

Petrol İhracatçısı Ülkeler Birliği (OPEC-Organization of the Petroleum Exporting Countries) Petrol ürününe ilişkin bir ihracatçı birliği. 1960 yılında petrol ihracatçısı ülkeler arasındaki birlik ve koordinasyonu sağlamak, özellikle de ilgili piyasadaki fiyat dalgalanmalarını önlemek amacıyla oluşturuldu.

Örgütün başlıca organları şunlardır: *Konferans:* Örgütün genel politikasından sorumlu en üst organ. Üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan ve yılda iki defa toplanan konferans oybirliği esasına göre karar alır. *Govarnörler Kurulu:* Yılda en az iki defa toplanan kurul, konferansta alınan kararların uygulanması, bütçenin hazırlanması gibi faaliyetlerden sorumludur. *Ekonomik Komisyon:* Yılda en az iki defa toplanan komisyonun görevi,uluslararası piyasada fiyatın belirlenmesi ve istikrarı ile ilgilenmektir. Bir de örgütün sürekliliğini sağlayan ve birkaç bölümden oluşan geniş bir *Sekreterya* vardır. Özellikle 1970'lerin başlarında uygulandığı üretim miktarlarını kısma politikasıyla siyasi ve ekonomik bir dizi sorunun ortak noktası haline gelen örgüt 1980'lerden itibaren bu belirleyici önemini kaybetmiştir. Bunun sebebi, üye ülkeler arasındaki anlaşmaz-

lıklarla ilgili olduğu kadar, dünya petrol piyasasında görülen nispi talep azalmasıdır. Merkezi Avusturya'nın başkenti Viyana'da bulunan örgütün 13 üyesi bulunmaktadır:

Cezayir, Ekvator, Gabon, Endonezya, İran, Irak, Kuveyt, Libya, Nijerya, Katar, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Venezuella.

plebisit Halkoyuna başvurma biçimlerinden birisi. Günümüz siyasi bilim literatüründe başlıca iki anlamda kullanılmaktadır: a) Birden çok partinin iktidara gelme amacına yönelik olarak siyasi mücadele içerisinde yer almadığı tek parti veya hakim tek parti sistemlerinde ülke yönetimini elinde bulunduran kesimin düzenlediği seçimler plebisit olarak adlandırılmaktadır. Bu türden siyasi sistemlerde yönetimler, kitlelerin hükümeti benimsemesi ve desteklemesi için, siyasi sürece katılma niteliği taşıyan seçime başvurmaktadırlar. Fakat bu tür seçimlerde esas itibarıyla oy verenin oyunu verebileceği çeşitli alternatifler yoktur. Seçmen kendisine sunulan kişileri seçme ya da seçmeme durumundadır. b) Kavram uluslararası alanda, genellikle bir sömürge ya da iki devlet arasında tartışmalı bir toprak parçasının kendi kaderini tayinine imkan verecek bir uygulamaya işaret etmektedir. Bu açıdan plebisitin anlamı, kendisiyle ilgili bir uluslararası anlaşmazlık sözkonusu olan bir bölgede sorunun, bölge halkının bir oylama ile göstereceği tercih doğrultusunda çözülmesidir.

Polisario Cephesi (Polisario Front) (Frente Popular para la Liberacion de Sakiet el Hamra y Rio de Oro) Batı Sahra'nın bağımsızlığı için mücadele eden gerilla örgütü. 1976 yılında İspanya'nın Batı Sahra topraklarından çekilmesiyle birlikte Fas bölgeyi işgal edince Polisario Cephesi'nin direnişi ile karşılaştı. Bunun ardından Polisario Cephesi 1976 Martı'nda Cezayir'de, sürgünde bir "Sahra Arap Demokratik Cumhuriyeti" kurdu. Daha sonraları Libya tarafından da desteklenen Polisario Cephesi 1976'da, Batı Sahra'yı Fas'la paylaşmada haksızlığa uğradığını düşünen Moritanya ile de yakınlaştı. Afrika Birliği Örgütü içerisinde de mücadelesine hayli destek bulan Polisario Cephesi Batı Sahra'daki Fas yönetimine karşı mücadelesini sürdürmektedir.

politbüro *Bkz.* Sovyetler Birliği Komünist Partisi-Politbüro

Porter Doktrini Bir devletin vatandaşlarının, bir başka devletten alacaklarını tahsil edemedikleri durumlarda uygulanması sözkonusu önlemlere ilişkin bir görüş. 1907 yılında toplanan II. La Haye Barış Konferansı'nda, bir devlete borçlarını ödettirmek için zorlama önlemlerine başvurulamayacağını savunan Arjantin Dışişleri Bakanı Louis Drago çoğunluğu ikna edememişti (Bkz. Drago Doktrini). Konferansa katılan ABD heyeti temsilcisi Horace Porter daha uzlaşmacı bir görüş geliştirdi. Buna göre ilke olarak borçlu bir devlete karşı borcu ödettirmek için zorlama önlemlerine başvurulmayacaktı. Bununla beraber borçlu devlet de sorunun hakeme götürülmesini kabul edecekti. Eğer hakem kararına uymazsa, o zaman kendisine karşı zorlama önlemlerine başvurulabilecekti. Porter'ın bu görüşleri doğrultusunda hazırlanan bu sözleşme konferansta kabul edildi.

pozitivizm (positivism, positivisme, Positivismus) Klasik anlamıyla Auguste Comte'un görüşleriyle temsil edilen bir felsefi akım, bir bilim anlayışı. Bu anlayışa göre olaylar teolojik veya metafizik nedenlerle değil, ancak diğer olaylarla açıklanabilirler. Bundan dolayı olaylar arasındaki zorunlu ilişkiler demek olan bilimsel kanunları anlamaya ve sözkonusu olayları gözlemeye çalışmak gerekmektedir. Comte'a göre insanın deneye ve gözleme dayanmadan ulaşacağı sonuçların hiçbir nesnel değeri olmayacaktır. İnsan zekası en basit ve en engel olandan başlamak üzere olayları müspet bilimlerle açıklamaya başlamıştır. Bununla beraber özellikle konusu insan olan sosyal bilimler bu işin oldukça başındadırlar. Fakat deney ve gözlemin bu alanlara girmesi ile insan zekası bir süre sonra bu konulara ilişkin yasaları da keşfedecektir.

Pozitivist bilim anlayışı, deneye ve gözleme dayanan nesnelliğe verdiği önem dolayısıyla idealizmden ayrılırken, öte yandan da insan bilinci dışında bir objektif realitenin varlığını yadsıyarak da materyalizmden ayrılmaktadır. Günümüzde geniş anlamıyla pozitivizm, deneysel bilimlere özgü teori ve yasaları bilginin tek kaynağı gören bütün anlayışları kapsayacak bir genellikte kullanılmaktadır.

Potsdam Konferansı 1945 (Potsdam Conference, 1945) II. Dünya Savaşı sırasında "Üç Büyükler"in yaptığı son önemli toplantı. Konferansın toplandığı 17 Temmuz tarihi öncesinde Almanya teslim olmuş, ABD Başkanı Roosevelt ölmüş ve yerine Truman geçmişti. Öte yandan konferans sürerken İngiltere Başbakanlığı da Churchill'den Attlee'ye geçmişti. Konferansta ele alınan konuların en önemlisi Almanya idi. Bu ülkedeki bütün Nazi kurumları ortadan kaldırılarak ülke dört işgal bölgesine ayrılacaktı. Taraflar Alman savaş sanayisinin barış ekonomisine yardım eder bir hale getirilmesine çalışacaklardı. Alman donanmasının önemli bir kısmının yokedilmesi ve savaş suçlularının yargılanması da alınan kararlar arasındaydı. Ele alınan konulardan birisi de Polonya-Almanya sınırıydı. Sovyetler Batı'ya doğru ilerledikten sonra Gurzon Hattı'nı Polonya-SSCB ve Oder-Neisse Hattı'nı da Polonya-Almanya sınırı olarak belirlemişti. Toplantıda İngiltere ve ABD bu sınırları tanımayınca, konunun Almanya ile yapılacak barış antlaşmasına bırakılması kararlaştırıldı.

Öte yandan 1943'ten beri Müttefiklerle işbirliği yapan İtalya'ya nispeten yumuşak barış hükümleri uygulanması ve Avusturya'nın da dört devletin işgali altına girmesi görüşleri kabul edildi. İspanya'nın Mihver devletleri ile işbirliği yaptığı için Birleşmiş Milletler'e alınmaması kararlaştırılırken, Sovyetler'in Boğazlar'a ilişkin talepleri ABD ve İngiltere tarafından kabul edilmeyince her devletin kendi görüşünü Türkiye'ye bildirmesi çözümü kararlaştırıldı. Berlin yakınlarında bir kent olan Potsdam'da faaliyetlerini sürdüren konferans 1 Ağustos 1945'te sona erdi.

primus inter pares Dilimize "eşitler arasında birinci" olarak aktarılabilecek olan Latince bir deyim. Özellikle Ortaçağ Avrupası'nın merkezi niteliği zayıf devletlerinde, feodal baronlar ile kral arasında iktidar bakımından çok az bir farklılık olduğuna işaret etmek amacıyla kralların da konumuna "primus inter pares" denirdi.

program kredisi Bir ülkenin bir başka ülkeye çeşitli alımların finansmanında kullanılması amacıyla verdiği krediler. Bu tür kredileri benzerlerinden ayıran en önemli özellik, kredi alan ülkenin bu fonları ne gibi alımların finansmanında kullanacağına kendisinin karar vermesidir. Fakat bir karar verme özgürlüğü çoğu zaman pratikte ortadan kalkmaktadır. Örneğin uygulamada krediyi veren ülke, bunun kendisinden mal alımında kullanılmasını isteyebilmektedir.

proje kredisi Bir ülkenin bir başka ülkeye, üzerinde anlaştıkları bir projenin finansmanı için sağladığı kredi. Krediyi veren ülke burada da program kredilerinde olduğu gibi kendisine avantaj sağlayan bazı koşullar öne sürebilir. Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası gibi bazı önemli uluslararası finans kuruluşları genellikle bu tür kredi vermektedirler.

proletarya diktatörlüğü Marksizm-Leninizm'in önemli kavramlarından biri. Kavram Marx'ta da yer almakla beraber sistematik bir şekilde V.I. Lenin tarafından işlenmiştir. Buna göre sosyalist devrim gerçekleştikten sonra proletarya diktatörlüğüne dayanan bir iktidar oluşturulacaktır. Bu durum sınıfsız komünist topluma ulaşılıncaya kadar sürecektir. Yaklaşık 1960'ların sonuna kadar tüm dünya komünist partililerin tartışmasız kabul ettiği bu kavram son on yıllarda, özellikle de Batı Avrupa komünist partileri tarafından ciddi bir biçimde sorguya çekilmiştir (Bkz. Avrupa Komünizmi).

propaganda Bir düşünceyi, bir tutumu başkalarına tanıtma ve benimsetme amacına yönelik sözlü ya da yazılı bir iletişim eylemi. Bir propagandayı diğer iletişim faaliyetlerinden ayıran bazı özellikler sözkonusudur: İlkin, başkalarının fikir ya da tutumlarını değiştirmek amacıyla hareket eden bir propaganda yapıcısı vardır. İkinci olarak bazı yazı, söz veya davranışlarla anlatılan çeşitli semboller kullanılmaktadır. Nihayet tüm bu çabalar belirli bir hedefi etkilemeye yöneliktir. Bir propagandanın amacına ulaşabilmesi için her şeyden önce inandırıcı olması gerekir. Gerçeklerden tamamen uzak, herhangi bir dayanaktan yoksun bir propagandanın, yöneldiği hedef üzerinde inandırıcı olabilmesi çok zordur. Öte yandan propagandanın yöneldiği hedefin özellikleri de propagandanın başarı derecesini etkilediği söylenebilir. İlkin propagandanın, iletilmeye çalışılan mesaja kendiliğinden yakın bir kesim üzerinde nispeten daha etkili olabileceği söylenebilir. Bu anlamda propaganda fikir ve kanıların güçlendirilmesinde, pekiştirilmesinde önemli bir yere sahiptir. Öte yandan propagandanın gençler ve siyasal sorunlara ilgi duymayan kesimler üzerinde etkili olması ihtimali daha yüksektir. Bunun yanında devletlerin dış politikalarında bir araç olarak propaganda tek başına pek etkili olamaz. Bu aracın, diplomatik, askeri, ekonomik vb. öğelerle desteklenmesi, bunlarla elele yürümesi gerekir. Günümüzde geniş anlamıyla propaganda o derecede karmaşık bir süreç haline dönüşmüştür ki, bir toplum içerisinde ya da toplumlar arasındaki hangi faaliyetlerin bu amaca yönelik olup hangilerinin olmadığını saptamak hemen hemen imkânsızlaşmıştır.

protokol Başlıca iki anlamda kullanılmaktadır; a) Siyasal hayatta, özellikle de diplomaside tören,

konferans vb. durumlarda uyulması gereken kurallar dizisi (Bkz. diplomatik protokol). b) İmzalanan bir antlaşmadan sonra bazı konulara açıklık getirmek üzere kaleme alınan ve genellikle de uygulamaya ilişkin konuların ele alındığı metinler.

psikolojik savaş *(psychological war, la guerre psychologique, Psychologischer Krieg)* Günümüz dünyasında devletlerin birbirlerine karşı kullandıkları mücadele yöntemlerinden biri. Psikolojik mücadele yöntemleri, savaş ya da savaş benzeri durumlarda karşı tarafın halkının ve askeri güçlerinin direnme gücünü zayıflatmaya yönelik çeşitli çabalardan oluşmaktadır. Örneğin karşı tarafın iç sorunlarının abartılması, askeri başarısızlıklarının tüm ayrıntı ve acı sonuçlarıyla birlikte sergilenmesi gibi moral üzerinde etkili olabilecek haber, görüntü, broşürlerin hedefe yöneltilmesi, bu tür bir mücadelenin klasik yöntemlerini oluşturmaktadır. Günümüzde psikolojik mücadele yöntemleri oldukça gelişmiş, akla gelmeyecek bir yaygınlığa ulaşmıştır. Arap-İsrail savaşları sırasında İsraillilerin Arapları küçük düşüren, onlarla alay eden çeşitli fıkraları dillerde dolaştırmaları bunun güzel örneklerinden biridir.

R

raison d'etat Dilimize "hikmet-i hükümet" ya da "devletin varlık nedeni" olarak aktarılabilen Latince bir deyim.

Rapallo Antlaşması, 1922 *(Treaty of Rapallo, 1922)* İki dünya savaşı arası dönemin başlarında Sovyet-Alman yakınlaşmasını gösteren antlaşma. Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren antlaşmaların imzalanmasından sonra ortaya çıkan yeni Avrupa statükosundan hoşnut olmayan ülkelerin başında Almanya geliyordu. Versay Antlaşması'nın kendisine yüklediği ağır yükün maddi ve manevi sıkıntısı içerisinde bulunan Almanya, 1922 yılı Nisanı'nda İtalya'nın Cenova kentinde toplanan ekonomi konularına ilişkin konferansta da ikinci sınıf bir devlet muamelesi görmüştü. Öte yandan 1917 sonrasında Bolşevik Rusya'nın da Fransa ve İngiltere ile arası hiç de iyi değildi. İç savaş sırasında Bolşeviklere karşı mücadele eden kesimleri destekleyen Fransa ve İngiltere'nin bu tutumları savaş sonrasında da sürmekteydi. Buna karşılık Sovyetler Birliği de bu ülkeler ve onların yandaşlarına karşı genellikle sömürgelerde ortaya çıkan başkaldırıları teşvik ediyor ve destekliyor, III. Enternasyonal (Komintern) aracılığı ile de çeşitli Avrupa ülkelerindeki işçi hareketlerinin güçlenmesi için çaba harcıyordu. 1922 yılının Nisanı'nda Cenova'da yapılan toplantıda da bu çatışma sürerken, İngiltere ve Fransa'nın, Çarlık döneminden

kalan borçları ödeme isteğini Sovyet yetkilileri kabul etmediler. Böylece farklı nedenlerle İngiltere-Fransa grubuyla çatışan Almanya ve Sovyetler Birliği arasında bir yakınlaşma doğdu. Nitekim bu çerçevede, 16 Nisan 1922'de Cenova yakınlarında bulunan Rapallo'da geniş yankılar uyandıran Alman-Sovyet Antlaşması imzalandı. Antlaşmanın içeriğinde pek olağanüstü bir yön yoktu. Taraflar aralarında normal diplomatik ilişki kuruyorlar ve birbirlerine yönelik her türlü iddiadan vazgeçiyorlardı. Antlaşmanın esas önemi siyasi anlamıyla ilgiliydi. Böylece Versay düzenine karşı ilk başkaldırı ortaya çıkmış oluyordu.

rebus sic stantibus Antlaşmaların geçerliliği ile ilişkili bir uluslararası hukuk kuralı. Esas olarak ahde vefa (bkz. pacta sunt servanda) kuralının yol açtığı bazı sakıncaları gidermek amacıyla ortaya atılmıştır. Bu kurala göre, bir antlaşmanın yapılışından sonra şartlarda, taraflardan birinin durumunu, antlaşmaya bağlı kalmasına imkân bırakmayacak kadar güçleştiren bir değişiklik meydana gelmişse, antlaşma kendiliğinden sona ermemekle beraber gözden geçirilmesi gerekebilecektir. Bu anlamda rebus *sic stantibus* kuralı, şartlarda değişiklik iddia eden tarafın antlaşmayı tek taraflı olarak feshetmesi yerine karşı tarafla görüşerek, gerektiğinde hakeme başvurarak çözmesini önermektedir.

refah devleti Gelişmiş batı ülkelerinde görülen, kapitalist ekonominin kârlılık oranlarını düşürmeden toplumun yaşam düzeyini ve sosyal refahını arttırma, çabaları. II. Dünya Savaşı sonrasının gelişmiş Batı ülkelerinde iktisadi güçleri yeterli olmayan kişilere sağlık, barınma, eğitim gibi hizmetlerin ücretsiz ya da çok düşük bir ücretle sunulması, çalışamayacak durumda olanlara ve de işsizlere maaş bağlanması gibi toplumdaki refahı tabana yayıcı önlemlerin yaygınlaşması refah devleti kavramının ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur. Bu türden bir politikanın sürdürülebilmesi için gerekli şart da devletin ekonomik olarak güçlü kesimlerden sağlayacağı vergi gelirlerinin yeterli düzeyde olmasıdır. Bir başka deyişle bu türden bir toplumsal bölüşümün var olabilmesi ancak kârların da yükselmesi ile mümkün olabilmektedir. Bunun için de yeni kaynaklar, yeni pazarlar gerekecektir. Bir bakıma içteki refahın bedeli dışta kıyasıya bir mücadele olmaktadır.

referandum Halkoylaması. Günümüzün büyük ölçekli toplumsal örgütlenme birimlerinde uygulanabilen "doğrudan katılım" örneklerinin başında referandum gelmektedir. Referandumun hangi konulara ilişkin olarak, hangi durumlarda sözkonusu olacağı genellikle ülkelerin anayasalarında yer alan düzenlemeler ile belirlenmektedir. Bir referandum genellikle, bir meclisin çıkardığı bir yasa veya aldığı bir kararın uygulanmadan önce halkın konuya ilişkin görüşüne sunulması niteliğini taşımaktadır. Yönetimsel işlerin aksamasına neden olmamak amacıyla referanduma konu olabilecek veya olması gereken konular, sözkonusu toplum açısından hayati öneme sahip olanlar ile sınırlandırılır. Yine anayasal düzenlemelerde bazen referanduma başvurulması gereken sorunlar sıralanırken, bazen de hangi konuların gerek görüldüğünde referanduma sunulabileceği belirtilmektedir. İkinci türden bir

düzenleme sözkonusu olduğunda doğal olarak, hangi kişi ve/veya kuruluşların belirli bir konuya ilişkin olarak referanduma gerek görme ya da görmemek yetkisine sahip oldukları da belirlenmektedir. Bu kesimler arasında devlet başkanından, belirli bir sayıda imza toplayan sade vatandaşlara kadar uzanan bir çeşitlilik sözkonusu olabilmektedir.

revalüasyon *(revaluation, réévaluation, Aufwertung)* Bir ülkenin parasının değerini altına ve/veya dövizlere göre yükseltmesi. Devalüasyonun karşıtı olan bu işlemle sözkonusu ülkedeki altın ve döviz fiyatları kararlaştırılan oranda ucuzlamış olur. Para piyasalarında çok sık uygulanmayan bu önlem bir ülkenin merkez bankasında ihtiyaçtan fazla altın ve döviz birikince, aşırı derecede gelişen rezervlere karşılık yapılacak emisyondan dolayı enflasyon olmaması için uygulanabilir. Öte yandan revalüasyon, uluslararası ödemelerin uyumlu bir zemine getirilmesi için de yapılabilir

revizyonizm "Gözden geçirerek yeniden düzenleme" anlamına gelir. Sosyal bilim literatüründe başlıca iki anlamda kullanılmaktadır. a) Deyim yaygın olarak, Marksizmin yeniden gözden gecirilmesini öneren vaya önerdiği söylenen görüşleri adlandırmak amacıyla kullanılır. Deyim ilk defa 19. yy. sonlarında Edward Bernstein tarafından Marksizmi güncel gelişmelerin ışığında yeniden değerlendirdiğini belirttiği bir yazıda kullanıldı. Revizyonistlere göre "kendi kendini yıkacak tohumları içinde taşıyan kapitalizmin çökmesi kaçınılmaz olduğundan şiddete dayalı bir devrim mücadelesi gereksizdi." Özellikle bu noktada ortodoks Marksizmden ayrılan revizyonistler Lenin ve arkadaşları tarafından "burjuva sapması" olarak nitelendirildiler. Günümüz Marksist literatüründe aşağılayıcı bir anlam kazanan deyim Sovyetler Birliği tarafından Tito Yugoslavyası'nı nitelemekte, Çin Halk Cumhuriyeti tarafından da Kruşçev sonrası Soyetler Birliği'ni eleştirmekte kullanıldı. b) Deyim aynı zamanda uluslararası politika literatüründe genel ve özel anlamlarda kullanılmaktadır. Genel olarak, uluslararası alandaki mevcut statükoyu, varolan güç dağılımını değiştirmeye yönelik tutumlar revizyonist politikalar olarak adlandırılmaktadırlar. Özel olarak da, iki dünya savaşı arası dönemde başta Almanya olmak üzere, I. Dünya Savaşı sonrasının statükosundan hoşnut olmayan İtalya ve Japonya'nın başını çektiği revizyonist devletler grubunu nitelemekte kullanılmaktadır.

Ren Deniz Taşımacılığı Merkezî Komisyonu 1815 Viyana Kongresi sırasında kurulmuştur. Geçen süre içerisinde bir dizi değişiklik geçiren Komisyon'un amacı Ren Nehri'nde serbest ve güvenli bir taşımacılığa engel olabilecek her türlü sorunu ortadan kaldırmaktır. Merkezi Fransa'nın Strasbourg kentinde olan kuruluşun altı üyesi vardır. Belçika, Fransa, Federal Alman Cumhuriyeti, Lüksemburg, Hollanda ve İsviçre.

S

Sadabad Paktı, 1937 8 Temmuz 1937'de İran'ın Başkenti Tahran'daki Sadabad Sarayı'nda Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında imzalanan pakt. İtalya'nın Habeşistan'a saldırması ve tüm Akdeniz üzerinde yayılmacı emeller beslediğini açıkça ilan etmesi, Türkiye'yi hem Balkanlarda (bkz. Balkan Antantı) hem de Doğu'da ittifaklar aramaya itmişti. Bu çerçevede daha 2 Ekim 1935'te Türkiye, İran ve Irak Cenevre'de üçlü bir andlaşma parafe etmişler, kısa bir süre sonra Afganistan da gruba katılmıştı. Bu andlaşmanın kesinleşmesi, İran ile Irak arasındaki sınır anlaşmazlığı yüzünden 8 Temmuz 1937 tarihine kadar uzamıştır. Andlaşmaya katılan taraflar sınırların dokunulmazlığını kabul ediyor, ortak çıkarlarını ilgilendiren konularda görüş alışverişinde bulunmayı ve uyuşmazlıkların Milletler Cemiyeti bünyesinde halline taraftar olduklarını belirtiyorlardı. Beş yıllık bir süre için imzalanmış olan pakt, tarafların aksine bir tercihi olmaması halinde kendiliğinden beşer yıl uzayacaktı. Pakt resmen sona ermemiş olmakla beraber II. Dünya Savaşı sonrasında unutulmuştur.

SADCC *Bkz.* Güney Afrika Gelişme Koordinasyon Konferansı

Saint Germain Andlaşması, 1919 I. Dünya Savaşı sonunda, savaş galibi Müttefikler ile mağlup Avusturya arasında 10 Eylül 1919'da St. Germain'de imzalanan barış andlaşması. Bu andlaşmaya göre Avusturya, Macaristan, Çekoslovakya ve Yugoslavya'nın bağımsızlığını tanıyor, ayrıca Galiçya'yı Polonya'ya, Hırvatistan'ı Yugoslavya'ya, Tirol ile Trieste'yi İtalya'ya ve Bukovina'yı da Romanya'ya bırakıyordu. Avusturya'da zorunlu askerlik kaldırılıyor, ordu mevcudu 30.000'e indiriliyordu. Böylece Avusturya'nın toprakları ve nüfusu yaklaşık 7 kat azalmış oluyordu.

Saint Jean de Maurienne Anlaşması, 1917 I. Dünya Savaşı sırasında İngiltere, Fransa ve İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne ait bazı toprakları aralarında paylaştıkları bir anlaşma. Aslında 1916 yılında İngiltere, Fransa ve Çarlık Rusyası aralarında yaptıkları gizli anlaşmalarla savaştaki rakiplerinin, özellikle de Osmanlı Devleti'nin topraklarını nasıl paylaşacaklarını kararlaştırmışlardı. Fakat Rusya'da Çarlık yıkılınca konu yeniden gündeme geldi. Bu defa Rusya'nın yerine İtalya'nın katılımıyla 21 Nisan 1917'de St. Jean de Maruienne'de yapılan görüşmelerde yeni bir paylaşım planı ortaya çıktı. Buna göre İtalya, 1916 yılında İngiltere, Fransa ve Rusya arasındaki anlaşmayı kabul ediyor, buna karşılık Anadolu'da Antalya, Konya, Aydın ve İzmir bu ülkeye bırakılıyordu. Anlaşmanın kesinleşmesi Rusya'nın da onaylamasına bağlı kılınmıştı. Rusya'nın bu anlaşmayı onaylamaması anlaşmanın geçerliliği hakkında tereddütler doğmasına neden oldu.

SALT (I, II) *Bkz.* Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri

Sanayi Devrimi Teknik, sınai üretim ve ulaştırma imkanlarının büyük ölçüde gelişmesi ile 18. yy.dan itibaren başta Batı Avrupa'da ortaya çıkarak oradan zamanla diğer bölgelere de yayılan gelişmeler dizisine verilen ad. Bu gelişmeler dizisi içerisinde biribirini izleyen çeşitli dönemden sözetmek mümkündür. Bunlardan ilki olan Birinci Sanayi Devrimi 18. yy.da İngiltere'de başlamıştır. Makineleşmenin ilk belirtileri dokumacılık alanında görüldü. Çeşitli aşamalardan geçen dokumacılığın makineleşmesi süreci 1785'te Edmund Cartwright'ın mekanik dokuma tezgahını icadı ile bir aşama kaydetti. Öte yandan Abraham Derby eritme fırınlarında odun kömürü yerine kok kömürü kullanarak demir üretiminde çığır açan yeni bir teknolojiyi üretti. Yine kömürün buhar makinelerinde kullanımı da demiryollarının gelişimini ve de böylece ulaştırma imkanlarının eskiyle kıyas kabul etmeyecek ölçüde artışını sağlamıştı. Bu olaylar başta İngiltere olmak üzere Batı Avrupa'nın toplumsal yapısını derinden etkiledi. Bu gelişmenin etkisiyle nüfus hızla tarımsal alanlardan şehirlere kaymış, sanayi merkezlerinde geniş bir işçi kitlesi oluşmuştu. Dönemin hakim anlayışı olan liberalizm, devletin bu konulara karışmasını uygun görmediğinden işçiler çok kötü şartlarda, çok düşük ücretlerle çalıştırılarak kısa sürede büyük kazançlar elde edildi. Böylece biriken sermaye yeni yatırımların finansmanını sağladı.

Birinci Sanayi Devrimi ya da Büyük Sanayi Devrimi temelde buhar enerjisinin sanayi teknolojisine adapte edilmesi anlamını taşıyordu. 19. yy'ın sonlarında yaşanan İkinci Sanayi Devrimi de elektrik enerjisinin sanayide kullanılmasıyla başladı ve gelişti. Alternatörün ve transformatörün icadı elektrik enerjisinin sanayide kullanımına yeni ufuklar açtı. Petrol ürünleri ile çalışan motorların giderek yaygınlaşması da yine bu dönemdeki önemli bir gelişmedir. 20. yy.da teknoloji ile sanayinin birlikte gelişmesi daha da hızlanarak günümüzdeki Kompüter Devrimi'ne ulaşılmıştır.

Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi *(FSLN-Frente Sandinista de Liberación Nacional)* Resmen 1962 yılında kuruları, 1979'dan sonra Nikaragua'da ülke yönetimine ağırlığını koyan bir siyasal ve askeri kuruluş. Aslında Sandinist hareketin geçmişi oldukça eskilere uzanmaktadır. Ülkesinin ABD tarafından işgaline karşı mücadele eden Augusto Sandino, 1934 yılında General Anastasio Somoza Garcia (baba Somoza) tarafından öldürtülmüş, yandaşlarına da sindirme eylemleri uygulamıştı. Somoza ailesinin ülkedeki keyfi yönetimine karşı mücadeleden vazgeçmeyen Sandino taraftarları 1962 yılında sol eğilimli Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni (FSLN) kurdular. İlk başlarda pek başarılı olamayan hareket bir kısmı kırda, bir kısmı da kentte olmak üzere giderek güçlendi. Özellikle Somoza Debayle'nin baskı yönetiminin doruğunda olduğu son dönemde Sandinistler, ülkedeki diğer muhalefet odakları ile de işbirliği yaparak 1979 yılında onu Paraguay'a kaçmak zorunda bıraktılar. FSLN ilk başta ülkeyi yöneten beş kişilik muhalefet cuntası içerisinde iki üye ile yer aldı. 1980'den sonra durum değişti. Carter'ın yerine Reagan'ın başkan seçilmesinden sonra ABD, eski

Somoza taraftarları ile Sandinist harekete muhalif çeşitli güçlerin El Salvador ve Honduras'ta eğitilerek Nikaragua yönetimini devirmek için yoğun bir mali destekle harekete geçirilmesini sağladı. Bu sıralarda Nikaragua yönetiminde FSLN'nin ağırlığı giderek artmaya başladı. Bu karşılıklı etkileşim süresince ABD'nin bu ülke üzerindeki baskısını artırması FSLN yönetimini SSCB ve Küba'ya iyice yaklaştırdı. 1985'te yapılan seçimlerde de hareketin lideri Daniel Ortega devlet başkanı seçildi.

San Francisco Konferansı, 1945 II. Dünya Savaşı sonlarında ABD, SSCB, İngiltere ve Çin'in daveti üzerine, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kuruluşu amacıyla yapılan toplantı. Artık savaşın sonunun gözüktüğü 1945 yılı başlarında, savaş sonrasının dünyasını düzenleme çabaları yoğunlaşmaya başlamıştı. Nitekim 1944 yılı ortalarında yapılan Dumbarton Oaks görüşmelerinde savaş sonrasında Milletler Cemiyeti yerine oluşturulması düşünülen örgüte ilişkin konular da ele alınmıştı (bkz. Dumbarton Oaks Konferansı). Zaten San Francisco Konferansı'ndaki görüşmeler de Dumbarton Oaks Önerileri üzerinde yapılmıştır. Konferans sırasında büyük ve küçük devletler arasında çeşitli konularda anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Dumbarton Oaks tekliflerinde kurulacak örgütte büyük devletlere çok geniş yetkiler veriliyordu. Buna karşılık Konferans'a katılan 46 ülkenin büyük çoğunluğunu oluşturan küçük devletlerin istekleri şu noktalarda toplanıyordu: Örgütün bütün üyelerinin eşitlik ilkesi çerçevesinde temsil edildikleri Genel Kurul'un yetkilerinin genişletilmesi, Uluslararası Adalet Divanı'nın yargı yetkisinin genişletilmesi, kurulacak örgüt ile ilgili olarak kaleme alınacak andlaşmayı yorumlama yetkisinin Genel Kurul ya da Uluslararası Adalet Divanı'na verilmesi, büyük devletlerin "veto" yetkisinin sınırlanması. Küçük devletler bu isteklerinin çok az bir kısmını gerçekleştirebilmişlerdir. Konferansın, savaşın henüz sürdüğü bir ortamda yapılması, Mihver Devletleri'ne karşı yürütülen mücadeledeki önemleri dolayısıyla büyük devletlerin istediklerini kabul ettirmelerini kolaylaştırmıştır. Sonuçta, hazırlanan Birleşmiş Milletler Andlaşması Konferans'ın 26 Haziran 1945 tarihli toplantısında oybirliği ile kabul edilmiştir.

savaş *(war)* Uluslar ve/veya siyasal olarak örgütlenmiş taraflar arasında, bir başka yolla elde edilemeyen şeyi kuvvet kullanarak almak, istediklerini kabul ettirmek veya başkalarının isteklerine boyun eğmemek amacıyla girişilen şiddete dayalı güç mücadelesi. Savaş terimi en klasik biçimiyle, iki veya daha fazla ulusun aralarındaki sorunları diplomasi yolu ile halledememeleri sonucunda başvurulan bir yol olarak ortaya çıkmaktadır. Tarih bu türden mücadelelerin sayısız örnekleriyle doludur. Öte yandan bazen benzer bir mücadele bir ülkenin iç yapısında da olabilmektedir (Bkz. içsavaş). Eski dönemlerde savaş, ülkelerin silahlı kuvvetleri arasındaki muharebelerle sonuca ulaşılan bir görünüme sahipti. Toplumun diğer kesimlerinin savaşla ilgisi daha dolaylı bir nitelik taşımaktaydı. Fakat zamanla savaş teknolojisi gelişip silahların tahrip gücü arttıkça bu durum değişmeye başladı. Nitekim I. ve özellikle de II. Dünya Savaşları sırasında artık mücadelenin sadece muharebe meydanla-

rıyla sınırlı olmadığı, cephe gerisinin de savaşı hemen her yönüyle yaşadığı görüldü. Topyekün savaş denilen bu aşama, nükleer silahların ortaya çıkması sonrasında daha da belirginleşti.

savaşan statüsünün tanınması Savaş hukukuna ilişkin bir kural. Hukuken bir devletin parçası sayılan bir bölgede, bir siyasal grup bağımsızlık mücadelesine girişirse ve de kendisinin bağımsız bir devlet olarak tanınmasına yetecek kadar kesin bir netice elde edememişse, bu siyasi gruba savaşan statüsünün tanınıp tanınmayacağı tartışmalıdır. Yabancı devletler, bir ülkedeki merkezi hükümete karşı başkaldıran isyancılara savaşan statüsü tanıyıp tanımamakta esas itibariyle serbesttirler. Bununla beraber konu siyasi bir anlam taşımaktadır. Eğer meşru hükümet kendisine karşı ayaklananlara bu statüyü tanımışsa sorun yoktur. Fakat çoğunlukla sözkonusu olduğu gibi, meşru hükümet isyancılara bu statüyü tanımamışsa durum naziktir. Bu durumda bir yabancı devletin isyancılara savaşan statüsü tanıması şu şartlarla mümkündür; a) İsyancıların bir hükümetleri ve bir askeri organizasyonları olmalıdır, b) Meşru hükümetle girişilen mücadele basit bir çatışma değil, teknik açıdan savaş denecek yoğunlukta olmalıdır, c) İsyancıların hükümeti, merkezi hükümetin ülke topraklarının bir kısmını fiilen denetimi altında bulundurmalıdır. İsyancılara savaşan sıfatının tanınması sonucunda bu kesimin merkezi hükümetle olan çatışması uluslararası bir harp niteliği kazanmakta, böylece devletler hukukunun harp ve tarafsızlık kurallarının bu çatışma için de geçerli olması gerekmektedir.

savaş hali Uluslararası hukukta, savaş ilanından itibaren başlayan hukuki durum. Taraflar arasında çarpışmaların başlamasıyla ortaya çıkan bu durumda taraflar arasındaki diplomatik ilişkiler otomatik olarak kesilir, devletler arasındaki birçok andlaşma hükümsüz kalır ya da fiilen uygulanma imkanı ortadan kalkar. Uluslararası hukuk kuralları, savaş hali durumunda da, savaşılan devletin vatandaşlarının can ve malına saygı gösterilmesini gerektirmektedir. Bununla beraber uygulama genellikle bu kesimlerin mağdur olmaları sonucunu doğurmaktadır.

savaş hukuku *(laws of war, droit de guerre, internationales kriegsrecht)* Uluslararası hukukun bir alt-dalı. Klasik uluslararası hukuk anlayışına göre, egemen devletlerin çıkarlarını korumak için başvurabilecekleri araçlardan biri sayılan savaşın tamamen ortadan kaldırılması mümkün olmadığından yol açacağı zararların azaltılmaya çalışılması gerekirdi. Bu noktadan hareketle oluşan teamüli ve akdi bazı kurallar 1899 ve 1907 La Haye Barış Konferansları'nda daha da sistemleştirilerek savaş hukukunun temelleri atıldı. Milletler Cemiyeti savaşı yasaklamaktan çok, savaşın hukuk kurallarına göre yürütülmesini sağlamaya çalıştı. II. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan Birleşmiş Milletler sisteminde ise savaş yasaklandı. Bununla beraber *de facto* (fiilen) girişilen savaşlara ilişkin olarak da hukuk kurallarına uyulması için çaba harcanmaktadır.

Devletler arasındaki tüm çatışmalar bir savaş değildir. Savaş hukukunun geçerli olabilmesi, *devletlerin silahlı kuvvetleri* aracılığıyla bir çatışma içinde olmaları gerekmektedir. Savaş hukukunda uygu-

lanacak kuralların bir kısmı teamüli bir nitelik taşırken bir kısmı da çok taraflı uluslararası andlaşmalarla saptanmış durumdadır.

savaş ilanı Uluslararası hukuka göre savaş halinin başlaması için gerekli olan bir bildiri. Aslında bazı örneklerde savaş ilanı çatışma başladıktan sonra sözkonusu olmakta, bazı örneklerde de hiç olmayabilmektedir. Savaş ilanı, genellikle karşı tarafın kabul etmesi ihtimali düşük olan bir dizi talebin, kabul edilmemelerinin savaş doğuracağı kaydıyla, bir ultimatom halinde sunulmalarıdır. Bu ultimatomlarda genellikle, sözü edilen kısa süre içerisinde cevap verilmemesinin red, dolayısıyle de savaş sebebi sayılacağı notu da yer alır. İşte bu aşamadan (bkz. savaş hali) sonra savaşanlar arasında savaş hukuku, savaşanlar ile tarafsızlar arasında ise tarafsızlık hukuku kuralları geçerli olmaya başlar.

savaş suçları Savaşta, savaş hukuku kurallarının çiğnenmesi ile ortaya çıkan suçlar. Uluslararası hukuka göre, savaş hukuku kurallarına uymayanlar ya kendi ülkeleri ya da haksızlığa uğrayan devlet tarafından cezalandırılabilirler. Uygulamada cezalandırılanlar genellikle mağlup devletlerin üyeleri olmaktadırlar. Konunun iki kapsamlı ele alınış örneği I. ve II. Dünya Savaşları ile ilgili olmuştur. Özellikle II. Dünya savaşı sırasında Alman Nazi yönetiminin, sivil halktan ve savaş esirlerinden birçok insanı temerküz kamplarına göndererek milyonlarca insanın doğrudan veya dolaylı olarak ölümüne sebep olması, savaş sonrasında konunun önem kazanmasını sağlamıştı. Nitekim savaşın bitiminden hemen sonra İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği ve ABD savaş suçlularının yargılanmasına ilişkin bir anlaşmaya varmışlardı. Böylece oluşturulan Nurenberg Mahkemesi savaş suçlularını a) barışa karşı suç işlemelerinden, b) savaş suçu işlemelerinden, c) insanlığa karşı suç işlemelerinden dolayı yargılamış ve çeşitli cezalara çarptırmıştı.

SEATO *Bkz.* Güneydoğu Asya Andlaşması Örgütü

seçim *(election)* Siyaset biliminde kullanıldığı biçimiyle, geniş halk yığınlarının birden çok aday, parti ya da seçenek arasında tercih yapması. Günümüzde "seçim" kavramı genellikle, siyasi nitelikteki meclislerin ve yerel yönetimlerin oluşturulmasına yönelik bir faaliyet olarak anlaşılmaktadır. Seçim, uygulamada çok çeşitlilik gösteren bir olgudur. Seçimler a) genel veya kısıtlı oy kullanılan seçimler, b) açık veya gizli oy kullanılan seçimler, c) listeye veya kişiye oy verilen seçimler, d) tam yenileme veya kısmi yenileme seçimi ayırımları çerçevesinde gruplandırılabilirler.

seçim sistemleri *(electoral systems les systems électoral, wahl-system)* Yönetilenlerin yöneticileri seçmelerini sağlayan seçimlerin nasıl gerçekleştirileceği konusundaki farklı almaşıklar. İlkin seçimlerin genel bir ayırımla *tek dereceli* veya *çok dereceli* olarak ikiye ayrılabileceğini belirtmek gerekir. Tek dereceli seçimde seçmenler, adaylığını koymuş olan kişi ya da partiler için oy kullanır, bir başka deyişle yöneticileri doğrudan seçerler. Bu açıdan tek dereceli seçimler daha demokratiktir. Çok dereceli seçimde ise seçmen, yöneticileri belirleyecek temsilcileri seçerek, bir başka deyişle do-

laylı yoldan yöneticileri seçmiş olur. Amacı genellikle bazı kamuoyu hareketlerinin dengelenmesine, yumuşatılmasına yöneliktir.

Seçim sistemleri başlıca iki büyük gruba ayrılır; çoğunluk ve nisbi temsil sistemleri. *Çoğunluk sistemi:* Bu sistemde oyların en fazlasını alan seçilir. Çoğunluk sisteminde oylanan bir *aday* veya bir *liste* olabilir. Çoğunluk sisteminde başlıca üç tür seçim yöntemi kullanılmaktadır; a) mutlak çoğunluk yöntemi: bir aday veya listenin seçimi kazanabilmesi için oyların yarısından fazlasını alması gerektiği bu sistemde seçim genellikle ilk turda sonuçlanmamaktadır; b) nisbi çoğunluk yöntemi: seçimde en fazla oy alan aday veya liste, seçimi kazanmış olmaktadır; c) tercihli oy yöntemi: bu yönteme göre yapılan bir seçimde seçmen, bütün adayların adını kapsayan bir listede tercih sırasını belirterek sonucu belirler. Çoğunluk sisteminde genellikle, adayların oylandığı durumlarda *dar bölge,* listelerin oylandığı durumlarda da *geniş bölge çoğunluk sistemleri* kullanılır.

Nisbi temsil sistemi: Nisbi temsil, seçime katılan her partiye sayısal gücüyle orantılı sayıda üyelik sağlar. Bu sistem tek adaya dayanan dar bir seçim bölgesi yerine birkaç milletvekili çıkaracak bir seçim çevresi gerektirir. Geniş seçim çevresindeki adaylar partilere göre listelerde yer alırlar. Bir bölgede seçilenlerin sayısını saptamada birkaç yöntem kullanılabilir; seçim çevresi bölüm sayısı yöntemi, değişmez tek sayı yöntemi, ulusal bölüm sayısı yöntemi. Nisbi temsil sistemi uygulamada çok çeşitli düzenlemelerle birlikte ele alınmaktadır. Bu anlamda, tam olarak uygulanan nisbi temsilden yaklaştırmalı nisbi temsil yöntemlerine yönelinir. Bu çerçevede başlıca üç tür yöntemden söz edilebilir; en yüksek artık yöntemi, en yüksek ortalama yöntemi ve d'Hondt yöntemi.

seferberlik *(mobilization, mobilisierung der streitkräfte)* Bir ülkenin silahlı kuvvetlerini ve diğer imkanlarını savaşa hazır hale getirme işlemleri. Günümüzde tüm devletler savaş veya savaş durumunda ortaya çıktığında uygulanmak üzere çeşitli seferberlik planları hazırlamaktadırlar. Seferberlik ilanı genellikle, taraflar arasında diplomatik temaslardan bir sonuç alınamaması veya alınamayacağının anlaşılması ve ilgili taraflardan bir ya da birkaçının amaca ulaşması için güç kullanmaya niyetli gözüktüğü bir duruma işaret eder. Bununla beraber bir ülke tamamen karşı tarafa baskı uygulamak amacıyla da seferberlik ilan edebilir. Seferberlik durumunun önemine göre kısmî veya genel nitelikte olabilir. Seferberlik, bütün silahlı kuvvetlerin daha önceden saptanmış olan silah ve araçlarla cepheye sevke hazır duruma getirilmesi demektir ve siviller açısından da çeşitli yükümlülükler getirir. Normal dönemin yasalarında daha önceden belirlenmiş değişiklikler yürürlüğe girer ve toplumda çeşitli sivil savunma önlemleri uygulanmaya başlanır.

sessiz diplomasi *(quiet diplomacy)* Bir uluslararası diplomasi türü. Günümüz dünyasında özellikle Birleşmiş Milletler Örgütü'nün devletlerarası temasları kolaylaştırıcı bir zemin yarattığı açıktır. Devletlerin bu zeminde yürüttükleri diplomatik faaliyetlere sessiz diplomasi adı verilmektedir. Örgüt çerçevesindeki sessiz diplomasi odaklarından birisi Genel Sekreterliktir. Dag Hammarskjöld'den

beri BM Genel Sekreteri üye devletlere ilişkin çeşitli sorunlarının halli için, bu devletlerin başkentlerini gezerek, onların çeşitli düzeylerdeki yetkilileriyle görüşmeler yaparak, "sessizce" yoğun bir diplomatik faaliyet sürdürmektedirler. Sessiz diplomasinin bir başka zemini de (başta BM ve ona bağlı kuruluşların merkezleri olmak üzere) çeşitli uluslararası kuruluşların merkezlerinde faaliyet gösteren sürekli misyonlardır. Gerçekten de bu merkezler, mali güçleri her ülkede diplomatik temsilcilik açmaya yeterli olmayan küçük ülkelerin birbirleriyle temasları için en uygun ortamı hazırlamaktadırlar. Bu merkezler ayrıca, BM içerisinde yer alan çeşitli grupları oluşturan irili ufaklı devletlerin kendi içlerinde yaptıkları grup toplantıları açısından da sessiz diplomasiye bir zemin oluşturmaktadırlar.

Sevr Antlaşması, 1920 I. Dünya Savaşı'ndan sonra Müttefikler tarafından Osmanlı Devleti'ne kabul ettirilmekle beraber kısa bir süre sonra uygulanma imkanı kalmayan barış andlaşması. Aslında 18 Mart 1919'dan itibaren toplanmış bulunan Paris Barış Konferansı'nda diğer mağlup devletler ile imzalanan andlaşmalar daha önce hazırlanmışken Osmanlı Devleti ile imzalanacak olan gecikmişti. Bunun birkaç nedeni vardı; a) Müttefikler arasındaki çeşitli anlaşmazlıklar, b) ABD'nin Türkiye'ye ilişkin bir himaye statüsünde gösterdiği kararsızlık, c) Anadolu'da giderek yayılan bir silahlı direniş hareketinin varlığı. Sonuçta 11 Mayıs 1920 tarihinde Tevfik Paşa Başkanlığındaki Osmanlı Heyeti'ne barış şartları resmen bildirildi ve de andlaşma 22 Temmuz 1920'de Sevr'de imzalandı. Antlaşma'nın belli başlı maddelerinde özetle şu konular yer alıyordu: Osmanlı Devleti'nin egemenliği geniş ölçüde kısıtlanıyor, Osmanlı ülkesi olarak (bazı şartlarla birlikte) İstanbul ile Anadolu'nun ufak bir parçası kalıyordu. İzmir şeklen Osmanlı egemenliğinde kalmakla beraber fiilen Yunanistan'a devrediliyor, Edirne, Trakya bölgesi, İmroz ve Bozcaada da dahil olmak üzere tüm boğaz önü ve Ege adaları da yine bu ülkeye bırakılıyordu. Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nın denetimi, Osmanlı Devleti'nden ayrı olarak faaliyet gösterecek, kendine özgü, bayrağı, bütçesi ve personeli bulunacak bir Komisyon'a bırakılıyordu. Fırat Nehri'nin doğusunda ve kurulacak olan Ermenistan'ın güneyinde yer alan ve Kürt unsurunun yoğun olarak bulunduğu bölgelere özerklik tanınıyordu. Osmanlı Devleti'nin askeri gücü sınırlandırılırken kapitülasyonlar daha da genişletiliyordu. Bilindiği gibi, Ankara Hükümeti'nin hiçbir zaman tanımadığı bu andlaşma ölü doğmuş, uygulanma şansı olmamıştı.

sınır *(boundaries, la frontiere, grence)* Bir devletin ülkesel egemenlik haklarını kullandığı toprak parçasını diğerlerinden ayıran hat. Burada sözkonusu egemenlik haklarının sadece kara parçaları ile ilgili olmayıp iç sular, karasuları, hava sahası, yeraltı gibi alanları da kapsadığını belirtmek gerekir. Devletler arasında yeralan sınırlar çeşitli biçimlerde olabilirler. a) Dağlar ve nehirler en tabii sınırları oluştururlar. b) Etnik, dinî ve kültürel farklılıklar da devletler arasındaki sınırların oluşumunda rol oynayabilirler. Örneğin Hindistan ile Pakistan arasındaki sınırlar büyük ölçüde bu türden kriterler dikkate alınarak oluşturulmuştur. c) Tarihi ve siyasi bazı görüş ve değerlendirmeler de devletler arasın-

daki sınırların belirlenmesinde birincil rol oynayabilmektedirler. Örneğin günümüzde bağımsızlığa kavuşmuş olan eski sömürge birçok Afrika ülkesinin sınırı, bu devletleri sömürgeleştirmiş olan Avrupa ülkeleri tarafından ve büyük ölçüde bu devletlerin çıkarlarına uygun bir biçimde çizilmiştir. d) Doğrudan askeri ve stratejik nedenler de devletler arasındaki sınırların çizilmesinde belirleyici olabilmektedirler. Günümüzde Kuzey ve Güney Kore arasındaki sınırın bu nitelikte olduğu söylenebilir.

sınırlı savaş Düşmanın tamamen yok edilmesinden veya şartsız teslîminden daha sınırlı bir amaca yönelik olarak yürütülen silahlı mücadele. Bu türden bir savaşın sınırlılığının göstergesi, mücadelede kullanılan silahların derecesi, katılan tarafların sayısının azlığı, kapsadığı alanın darlığı gibi özellikler olabilir. Günümüz uluslararası sisteminde sınırlı savaş çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir; a) iki süper gücün biribirlerini yok edebilecekleri stratejik nükleer silahları kullanmayıp, sadece biribirlerinin askeri gücünü hedef alan taktik nükleer silahlarını kullandıkları çatışmalar; b) Büyük güçlerin karışmadığı, küçük devletlerin kendi aralarındaki çatışmalar; c) Büyük güçlerden de destek alan küçük devletlerin sınırlı bir coğrafi alanda ve konvansiyonel silahlarla giriştikleri mücadeleler; d) Bir süper gücün -diğerinin müdahalesi olmadan- bir küçük devlete karşı giriştiği askeri müdahaleler; e) BM Güvenlik Konseyi tarafından oluşturulacak bir gücün, alınan bir kararı uygulamak için girişeceği bir silahlı mücadele.

Sibernetik *(cybernetics, cybernétique, Kybernetik)* Canlılar ve makinelere ilişkin iletişim ve denetim bilimi. Temelleri 1940'larda Norbert Wiener tarafından atılan sibernetik iktisatta ücret/fiyat spiralinin incelenmesinden, askeri teknolojide fırlatılan bir güdümlü füzenin yönlendirilmesine kadar çeşitli işlerde kullanılmaktadır. Sosyal bilimlerde henüz yaygın bir kullanım alanı ortaya çıkmamıştır.

silahlanma *(armament armément, aufrüstung)* Devletlerin bir dış politika aracı olarak savaşa başvurabilmeleri için gerekli savaş araç ve gereçlerinin temini. Tarihin çeşitli dönemlerinde yaşayan insan topluluklarında şu veya bu düzeyde bir silahlanma eğilimi görülmektedir. Bu eğilimin çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenler çok genel bazı başlıklar altında toplanabilir; savunma, yayılmacılık, rekabet ve ekonomik çıkarlar. Devletlerin bu gibi nedenlerden dolayı silahlanması çok eski dönemlerden beri süregelmektedir. XX. yy ile birlikte konuya ilişkin iki yeni gelişme ortaya çıkmıştır; bunlardan birincisi hava silahlarının gelişmesi, ikincisi de silahlanma ile ekonomik çıkar ve diğer ekonomik sorunlar arasındaki ilişkilerdir. II. Dünya Savaşı sonrasında nükleer silahların ortaya çıkması (bkz . nükleer silahlar) silahlanma olayına farklı bir görünüm kazandırmıştır.

silahsızlanma *(disarmament disarmement, abrüstung)* Silahların tahrip gücünde meydana gelen büyük gelişmeye tepki olarak ortaya çıkan ve amacı bu gücü sınırlamadan tamamen ortadan kaldırmaya kadar uzanan çabalara verilen ad. Silahsızlanma konusundaki ilk çalışmalar 1899 ve 1907 yıllarında toplanan La Haye Barış Konferansları'nda yapılmıştı. I. Dünya Savaşı sırasında silah teknolojisindeki gelişmelerin tahrip gücü iyice belirginleştiğinden sa-

vaş sonrasında oluşturulan Milletler Cemiyeti çerçevesinde silahsızlanma çabaları arttı. Bu çerçeve ABD, İngiltere, Japonya, İtalya, Fransa arasında, bu ülkelerin denizgüçlerini sınırlandırma amacıyla çeşitli temas ve andlaşmalar yapılmış; zehirli gazların, bakteriyolojik silahların yasaklanması da, 1925 Cenevre Protokolü ile sağlanmıştır. Bu dönemdeki en önemli silahsızlanma çabası 1932 yılında Cenevre'de toplanan, Milletler Cemiyeti'nin öncülüğündeki Genel Silahsızlanma Konferansı'ydı. Bu konferansta Fransa'nın önerdiği "uluslararası polis gücü" diğer üyeler tarafından pek kabul görmemiş, sonuçta konferans herhangi bir karar alamadan dağılmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasındaki "nükleer dönemde" ise silahsızlanma çalışmaları hemen hemen tamamen nükleer silahlara ilişkin bir görünüm kazanmıştır. Bu dönemde nükleer gücü sınırlamaya veya tamamen ortadan kaldırmaya yönelik çeşitli temas ve andlaşmalar yapılmıştır. Bu andlaşmaları başlıca iki grupta toplamak mümkündür; 1) Çok taraflı andlaşmalar; a) Bölgede nükleer silah bulundurulmasını ve denemeler yapılmasını yasaklayan ve 1961 yılı Haziranı'nda yürürlüğe giren *Antartik Andlaşması*, b) Nükleer denemelerin yarattığı çeşitli olumsuz etkileri önlemek veya en aza indirmek amacıyla 1963 Ekimi'nde yürürlüğe giren *Atmosferde, Dış Uzayda ve Sualtında Nükleer Denemeler yapılmasını yasaklayan Andlaşma.* İlk başta ABD-SSCB ve İngiltere'nin imzaladığı bu andlaşmayı kabul edenlerin sayısı günümüzde 100'ü aşmıştır. Fransa ve Çin Halk Cumhuriyeti bu antlaşmayı imzalamamışlardır. c) 1967 Ekimi'nde imzalanan *Dış Uzay Antlaşması.* d) 1968 Nisanı'nda yürürlüğe giren *Latin Amerika'da Nükleer Silah Bulundurulmasını Yasaklayan Andlaşma. d)* (bkz.) *Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Andlaşması.* e) *Nükleer Silahlarla Diğer Kitlesel Yoketme Silahlarının Deniz Yatağında, Okyanus Tabanında ve Bu Yerin Altında Bulundurulmasını Yasaklayan Andlaşma.* A) İkili (ABD ile SSCB arasındaki) Andlaşmalar: a) 1963 Haziranı'nda imzalanan "Kırmızı Telefon Anlaşması" (bkz. Doğrudan Haberleşme Hattı Anlaşması). b) 1971 Eylülü'nde imzalanan (bkz.) *Nükleer Savaş Riskini Azaltacak Önlemler Anlaşması.* c) 1971 Eylülü'nde imzalanan *Doğrudan Haberleşme Bağlantısını Geliştiren Anlaşma.* d) SALT I, II ve bu çerçevedeki diğer anlaşmalar (bkz. Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri). e) 1974 Temmuzu'nda imzalanan *Yeraltında Nükleer Denemeleri Sınırlandıran Andlaşma.* f) 1976 Mayısı'nda imzalanan *Yeraltındaki Barışçıl Amaçlı Nükleer Denemeler Konusundaki Andlaşma.*

simulasyon *(simulation)* İncelenmek istenilen herhangi bir sistemin, operasyonel niteliklere sahip olan bir benzerinin oluşturulması ve bu benzetme (simulasyon) yolu ile model incelenerek esas sisteme ilişkin sonuçlara varılabilmesi. Bu türden örneklere en çok teknik alanda rastlamaktayız. Günümüzde kullanılan uçuş simulatörleri bunun en güzel örnekleridir. Bu simulatörler gerçek bir uçağın uçuş sırasında karşılaşabileceği çeşitli şartları yerde aynen tekrarlayabilecek şekilde planlanmışlardır. Bu yolla bir havayolu firması yeni bir uçak modelini kullanıma sokarken elemanlarının uçağa alışmasını bu simulatörler aracılığı ile sağlamaktadır. Günümüzde simulasyon analizleri çok yaygın

olmamakla beraber çeşitli sosyal bilim alanlarında da kullanılmaktadır. Buradaki en önemli sorun, benzetmenin belirli ölçüde bir basitleştirmeyi zorunlu kılmasındadır. Simulasyon analizleri uluslararası politika alanında da, özellikle dış politika konularına ilişkin karar alma süreçlerinin incelenmesinde kullanılmaktadır.

sistem analizi *(system analysis analyse de system, Systemanalyse)* Dar anlamda, rasyonel karar vermede yardımcı olan tekniklerden biri. Geniş anlamda ise tüm bilgi alanları arasında bir ilişki kurmaya çalışan Genel Sistem Teorisi'nden türetilen çeşitli analiz yöntemleri anlamında kullanılmaktadır. Sistem analizi gerek siyaset bilimi, gerekse uluslararası politika alanlarında ilginç çalışma ve uygulamalara konu olmuştur. Sistem analizi yaklaşımını siyaset bilimine uygulayanların öncüsü David Easton'dır. Easton genellikle ulusal düzeydeki siyasal sistemler üzerinde durmuş ve özellikle de istikrarsızlık ve değişimlerle dolu bir dünyada çeşitli siyasal sistemlerin nasıl olup da varlıklarını sürdürebildiklerini incelemiştir. Sistem analizi yaklaşımını uluslararası politika alanında uygulayanların öncüsü de Morton Kaplan'dır. Kaplan'a göre bu çabaların amacı, uluslararası olayların evrimi içerisinde yinelenen kalıpları ve üst düzey genellemelerini saptamak, bilimi önceden saptanabilirlik ile sınamaktır. Kaplan'a göre sistemlerin incelenmesi demek değişkenlerin incelenmesi demektir. Uluslararası politika açısından beş tür değişken sözkonusudur; a) uluslararası birimin genel davranışlarını betimleyen sistemin temel değişkenleri, b) uluslararası birimlerin yapısal niteliklerine ilişkin değişkenler, c) sistemin değişimini belirleyen kuralları içeren değişkenler, d) uluslararası birimlerin yeteneklerine ilişkin değişkenler, e) uluslararası birimlerin biribirleri hakkındaki bilgilenme derecelerine ilişkin değişkenler.

sivil savunma *(civil defense)* Ülkenin saldırıya uğraması halinde, özellikle sivilleri korumaya yönelik önlemler. Bunlar, sığınakların temini, gıda ve ilaç stoklarının oluşturulması gibi önlemlerdir. Savaşın konvansiyonel silahlarla yapıldığı eski dönemlerde sivil savunma esas itibariyle büyük şehirlerde toplanmış olan sivil halkın korunması anlamına gelmekteydi. Günümüzde ise daha çok, sivil halkı bir nükleer savaşın etkilerinden korunmaya yönelik önlemler olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun dışında, özellikle hava saldırılarına karşı halkın korunması da günümüzün sivil savunmasının konularından birisini oluşturmaktadır.

siyasal parti *(political party, parti politique, politische Partei)* Bir program etrafında toplanmış ve siyasal iktidarı elde etmek amacına yönelik olarak faaliyet gösteren ve devamlı bir örgüte sahip kuruluşlardır. Bu kuruluşları benzerlerinden (bkz. baskı grubu) ayıran en önemli özellik, siyasal iktidarı elde etme amacıdır. Partileri, tarihsel olarak ortaya çıkış biçimleri açısından, parlamento içinde doğanlar ve parlamento dışında doğanlar olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Kronolojik sıra itibariyle önce birincilerin ortaya çıktığı, ardından genel oy yaygınlaştıkça ikinci türün geliştiği görülür. Bu arada, üçüncü dünya ülkelerindeki partileşmenin bu modele pek uymadığı belirtilmektedir. Bir siyasal sistem içerisinde yer alan siyasal partilerin çeşitli fonksiyonları

vardır; geniş insan yığınlarının çıkarlarının birleştirilmesi, halk kitleleri ile yönetim arasında bir iletişim köprüsü oluşturulması, siyasal kadroların yetişmelerinin sağlanması, bunlardan en önemlileridir. Siyasal partiler çeşitli kriterlere göre farklı farklı sınıflandırılabilirler. Yapılarına göre *kitle* ve *kadro* partileri olarak ayrılabilen siyasal partiler tabanları ile olan ilişkileri açısından da *bireysel temsil partileri* ve *sosyal bütünleşme partileri* olarak gruplandırılabilirler. Öte yandan siyasal partiler çeşitli ülkelerde değişik koşullarda bir arada olurlar. Parti sistemleri olarak adlandırdığımız bu değişik koşullar ülkedeki partileri doğrudan etkilemektedir. *Parti sistemleri,* kendi içlerinde de çeşitli altgruplandırmaların yapılabildiği üç büyük başlık altında toplanabilir: A) Tek parti sistemleri: 1) Hukuken ve fiilen sadece bir partinin bulunduğu *gerçek tek parti* sistemleri. Bu sistemlerde ikinci bir partinin kurulması kesin olarak yasaklanmıştır. Bu sistem de kendi içerisinde a) kapsayıcı bir ideoloji aracılığı ile hayatın tüm yönlerini açıklama ve yönlendirme iddiası taşıyan, yeni bir toplum modeli yaratma amacında olan *totaliter tek parti* ve b) bu türden bir ideolojiye dayanmaktan çok pragmatik bir mantık çerçevesinde ulusal entegrasyon ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştirme, siyasal gelişmeyi sağlama gibi amaçlara yönelen *otoriter pragmatik parti* ayrımlarına sahiptir. 2) Görünürde birden çok parti bulunmakla beraber fiilen bir partinin etkili olduğu *karmaşık tek parti sistemleri:* Kendi içinde ikiye ayrılır; a) ülkede birden çok parti meşru olarak bulunmakla ve esas itibariyle eşit şartlar altında faaliyet göstermekle beraber, içlerinden birisinin gerek aldığı oy, gerekse sağladığı milletvekili açısından diğerlerinden çok üstün olduğu *hakim parti* sistemi ve b) ülkede birden çok parti bulunmakla beraber eşit şartlar altında bir iktidar yarışmasından söz edilemeyen, bir partinin ülke yönetimini elinde bulundurduğu *hegemonyacı parti* sistemi: B) İki parti sistemi: Bir ülkede ikiden fazla parti bulunsa da iktidar mücadelesi hep aynı iki parti arasında geçiyorsa, o ülkede iki parti sistemi mevcuttur denebilir. C) Çok parti sistemi: İkiden fazla partinin iktidar mücadelesinde yer aldıkları ve zaman zaman iktidarı etkileme imkanına sahip oldukları bir sistemdir. Bu sistemlerde de 1) iki kutupluluk ve 2) çok kutupluluk örnekleri sözkonusu olmaktadır.

siyasal rejimler *(political regimes régime politique, politisches Regime)* Geniş anlamda, bir toplumda yönetenlerle yönetilenler arasındaki ilişkinin biçimine, dar anlamda da bir ülkedeki hükümet biçimine verilen ad. Siyasal rejimlerin genel ve kapsayıcı bir tanımını yapmak oldukça zordur. Siyasal rejimler çeşitli kriterlere göre sınıflandırılırlar: A) Yönetenlerin seçilme biçimi açısından; 1- Yönetenlerin seçimini, idare edilenlere bırakan *demokratik rejimler,* 2- yönetenlerin seçimine yönetilenleri karıştırmayan *otoriter rejimler* ve 3- yönetilenlerin seçimi konusunda yukarıdaki iki sistemden de bazı özellikler taşıyan *karma rejimler.* B) Hükümet organlarının türleri açısından; 1- Bir kral, diktatör, imparator, başkan vb. kişinin tek başına hükümeti temsil ettiği *monokratik rejimler.* 2- Hükümet etmeyi küçük bir grup şahsa bırakan *direktuvar rejimi.* 3- Hükümet etmeyi kendi içinden seçtiği bir başbakan ve bakanlara bırakan *meclis sistemi.* C) Yetki ve faaliyetlerin dağılımı açısından; 1- Hükü-

mete ilişkin yetki ve faaliyetlerin, yasama, yürütme ve yargı şeklinde belirtilen klasik kuvvetler ayırımı ilkesi çerçevesinde ayrıştırılmasının söz konusu olduğu *kuvvetler ayırımı rejimi.* 2-Hükümete ilişkin yasama, yürütme ve yargı yetki ve fonksiyonlarının tek bir merkezde toplandığı *kuvvetler birliği* rejimi. D) Toplumda kamu yetkisi ve bunun sınırlandırılma derecelerine göre; 1- Liberal rejimler, 2- yarı-liberal rejimler, 3- otoriter rejimler, 4- totaliter rejimler.

siyasal sistem *(political system system politique, politisches System)* Genel sistem kavramının, toplumların siyasal yapıları açısından ele alınışı (bkz. sistem analizi). Siyasal sistem, toplumların ortak amaçlarını belirlemek, oluşturmak ve gerçekleştirmek üzere geliştirdikleri ve aralarında çeşitli düzey ve biçimlerde bağlantılar bulunan bir örgütler bütünü olarak tanımlanabilir. Siyasal sistemi diğer toplumsal örgüt kümelerinden ayıran bazı özellikler sözkonusudur. İlkin, siyasal sistem kapsamı açısından, diğer toplumsal örgüt kümelerinden çok daha büyüktür. Sosyal hayatın tüm yönlerini kapsar ve dolayısıyle faaliyetleri toplumun tüm kesimlerini etkiler, etkilemesi beklenir. İkinci olarak sistemin kararları emredici, toplumun tüm üyelerini bağlayıcı niteliktedir. Diğer bir deyişle, sistemin ürünü olan kararlar, ilgilendirdikleri kişiler açısından uyulmasında zorunluluk bulunan işlemlerdir. Uymama, zor kullanmayı da içeren çeşitli yaptırımlarla cezalandırılır. Öte yandan siyasal sistemin içerisinde geliştiği ve faaliyet gösterdiği bir çevresi vardır. Siyasal sistemin içerisinde bulunduğu toplum, iktisadi sistem, hukuki sistem gibi diğer sistemler aracılığı ile siyasal sistemin içinde yaşadığı toplum ve dolayısıyle o toplumun siyasal sistemi, diğer toplumların ve onlarca siyasal sistemlerinin oluşturduğu bir uluslararası çevrede yaşar, bu çevreden etkilenir, bu çevreyi etkiler.

siyaset bilimi *(political science science politique, Politikwissenschaft)* Toplumlardaki siyaset olgusunu bilimsel bir çerçevede ele alarak inceleme, bu konuda bazı genellemelere ulaşma amacında olan sosyal bilim dalı. Siyaset bilimi, konusu eski kendisi yeni bir sosyal bilim dalı olarak bilinmektedir. Üniversitelerin ders programlarında yaygın olarak yer almaya başlaması II. Dünya Savaşı sonrası döneme rastlamaktadır. Bununla beraber çok eski dönemlerden beri birçok ünlü düşünür politika konusunda çeşitli görüşler öne sürmüşlerdir. Günümüzden ikibin yılı aşkın bir süre önce Eski Yunanlı düşünürlerden Aristo *Politika* adlı eserinde bilimlerin sınıflandırmasını yaparken politikayı bilgi hiyerarşisinin en üstüne oturtuyor, onu "üstün bilim" olarak nitelendiriyordu. Politika konusunda Aristo ile başlayan bu ilgi çağlar boyunca sürmüştür. Bu dönemler boyunca birçok düşünür toplum hayatının esaslarını, çeşitli yönetim biçimlerini ele almış ve değerlendirmiştir. Bu görüşlerin sistemli bir şekilde ele alınarak yorumlanışı *siyaset felsefesi* genel başlığı altında toplanmaktadır. Siyaset felsefesi uzun yıllar siyasal bilimin temel konusunu oluşturmuştur. Öte yandan, özellikle XIX. yüzyılda ortaya çıkan "anayasacılık hareketi"nin etkisiyle, devlet ve hükümet ile ilgili olanlar başta olmak üzere çeşitli siyasal kurumların incelenmesine öncelik verilmeye başlanması, siyaset olgusunun giderek *anayasa hukukunun* içerisinde ele alınması sonucunu do-

ğurmuştur. Siyaset biliminin "bağımsızlığını ilanı" II. Dünya Savaşı sonralarına rastlamaktadır. Siyasetin bağımsız bir sosyal bilim disiplini olarak ele alınmaya başlanması ile birlikte siyaset biliminin konusunun ne olduğu tartışılmaya başlanmıştır. Siyaset bilimindeki klasik anlayış *devleti* temel inceleme konusu olarak almaktaydı. Fakat daha sonraları *iktidar* kavramı devletin yerini almış gözükmektedir. Burada önemli olan iktidar kavramının sınırlarının belirlenmesidir. Burada kastedilenin *siyasal iktidar* olduğu genellikle kabul edilmektedir. En önemli sorun siyasal iktidar ile diğer iktidar biçimlerinin en azından analitik amaçlarla biribirlerinden soyutlanabilmeleridir. Siyasal iktidarı diğer iktidar biçimlerinden ayırmamıza yarayacak iki özelliği birlikte dikkate almamız gerekmektedir: *meşruiyet* ve *genellik*. Marksizme göre ise, siyaset bilimi, sınıflı toplumlardaki siyasal iktidar mücadelelerini ve bu mücadeleler ile yakından ilgili olan devlet ve benzeri yapıları inceleyen bir bilim dalıdır. Aslına bakılırsa ortodoks Marksizm, siyaset olgusunun *son tahlil*de ekonomik alt yapı tarafından belirlendiği görüşünü kabul ettiğinden, bağımsız bir siyaset bilimi disiplinin varlığı üzerinde pek durmamaktadır. Bununla beraber, özellikle Batılı Marksistler arasında, siyaset olgusunun nisbi otonomisine analizlerinde çok fazla yer veren, hatta bazen bu otonomiyi bağımsızlıkla eş anlamda kullananlara da rastlanmaktadır.

siyonizm Filistin toprakları üzerinde bağımsız bir Yahudi devleti kurma amacına yönelik bir hareket. Yaklaşık iki bin yıl kadar önce bu bölgeden çıkartılan Yahudilerin tekrardan bu topraklara dönmeleri fikri, XIX. yüzyılda güçlenen ulusçuluk akımlarının olumlu ve olumsuz anlamdaki etkileri ile yakından ilgilidir. Yahudilerin yoğun olarak yaşadığı birçok ülkede bu akımlar güçlendikçe Yahudi azınlıklara yapılan baskılar da artmaya başlamıştır. Çarlık Rusyası bu konuda verilebilecek örneklerin başında gelmektedir. Bu türden baskılara tepki olarak gelişen Yahudi ulusçuluğu, 1897 yılında Theodor Herzl ve Chaim Weizmann'ın öncülüğünde İsviçre'de toplanan Siyonist Kongre ile siyonizme kanalize olmuştur. Bu dönemden sonra Filistin'e olan Yahudi göçü hızlanmış, Osmanlı devleti bu gelişmeyi teşvik etmemekle beraber pek fazla engelleyici tedbir de almamıştır. Aynı dönemde bölgede giderek etkisini arttıran İngiltere ise, siyonizmin bölgedeki bu faaliyetlerini, bölgede giderek güçlenen Arap ulusçuluğunu dengeleyecek bir gelişme olarak görmekteydi. (bkz. Balfour Bildirisi). İki savaş arası dönemde İngiltere'nin manda yönetimi altına giren bölgeye, Dünya Siyonist Örgütü'nün yönlendiriciliği ile Yahudi göçü daha da hızlanmıştır. Almanya'da Nazilerin iktidara gelmesiyle daha uygun bir zemin kazanan bu göç hareketleri bölgedeki Arap halkının şiddetli tepkisiyle karşılaşmaktaydı. Durumun giderek kontrolünden çıktığını gören İngiltere, konuyu 1947 yılında Birleşmiş Milletler Örgütü'ne getirdi ve sonuçta Filistin topraklarının bölünmesi kararı aldı. Bu kararın ardından beliren kargaşa ortamında 14 Mayıs 1948'de Tel-Aviv'de toplanan Yahudi Ulusal Konseyi İsrail devletinin kurulduğunu ilan ederken siyonizm bölgedeki temel siyasi amacına ulaşmış oluyordu. Günümüzde de, İsrail'in işgali altında bulundurduğu Arap topraklarının Yahudi yerleşimine açılması, Kudüs'ün elden çıkarılmaması

gibi eğilimlerin siyonist amaçlara uygun olduğu söylenebilir.

soğuk savaş *(The cold war la guerre froid, kalter Kriez)* 1945-1960 yılları arasında ABD ve SSCB'nin liderliklerindeki Batı ve Doğu blokları arasında, sürekli gerginlik ve kısmi çatışma biçiminde sürdürülen mücadele. Aslında taraflar arasındaki bu mücadelenin kökleri, ortak düşman Almanya'ya karşı yürütülen savaş sırasında yapılan çeşitli toplantılarda belirginleşmeye başlayan bazı anlaşmazlıklara kadar gitmekteydi. Almanya'nın çöküşüyle Orta ve Doğu Avrupa'da ve de kısmen Balkanlarda ortaya çıkan boşluk esas olarak Sovyetler Birliği tarafından dolduruldu. Komünist partileri, Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'da Kızıl Ordu'nun desteği ile Arnavutluk ve Yugoslavya'da ise doğrudan bir destek olmadan iktidarı ele geçirdiler. Batılılar da, İtalya, Fransa, Belçika, Hollanda gibi bölgelerde, Nazi işgaline karşı direniş hareketleri çerçevesinde etkileri artan komünistlerin yeni oluşturulacak yönetimlerde belirleyici olmalarını engellemeye çalıştılar. Bu bağlamda Yunanistan'da ortaya çıkan iç savaş, İngiltere ve ABD'nin ağırlıklarını koymaları sonucunda, bu ülkelerin istedikleri şekilde sonuçlandı. Buna karşılık Çin'deki iç savaşta Mao'nun önderliğindeki komünistler iktidarı ele geçirdiler. Soğuk Savaş'ın zemini oluşmaya başlamıştı. Truman Doktrini (bkz) çerçevesinde ABD, Batı Avrupa'nın Sovyetler Birliği'ne karşı güçlendirilmesi için çaba harcamaya başladı. Marshall Yardımı çerçevesinde ekonomik, NATO (bkz. Kuzey Atlantik Andlaşması Örgütü) çerçevesinde de siyasi ve askeri destek sağlandı. Böylece Soğuk Savaş'ın en belirgin birimleri olan bloklar oluşurken çeşitli çatışma konuları da ortaya çıkmaya başlıyordu. Kore ve Vietnam savaşları, Berlin Sorunu, 1956-1959 yılları arasında Ortadoğu'daki sürekli gerginlik, U-2 casus uçağı olayı, Küba krizi gibi olaylar Soğuk Savaş yıllarının geriliminin doruğa ulaştığı noktaları oluşturdular. Uluslararası sistemin iki kutupluluğunun devletlerin önemli bir bölümünün davranışlarını belirlediği bu yıllarda blok çıkarları (çoğu zaman blok liderinin çıkarları) küçük devletlerin çıkarlarının önüne geçmiş, blok liderlerinin kendi blokları içerisinde yer alan ülkelerin iç işlerine karışmalarına oldukça sık rastlanmıştır. 1960'lardan itibaren yavaş yavaş ortaya çıkan *detant* (bkz. yumuşama) dönemi 1980'e kadar sürmüştür. Bu dönemden itibaren iki süper güç arasındaki ilişkilerin yeniden sertleşmesi bazı gözlemciler tarafından "İkinci Soğuk Savaş" döneminin başlaması olarak değerlendirilmiştir.

sosyal demokrasi *(social democracy social democratie, sozialdemokratie)* Bir siyasal hareket. İki farklı anlamı vardır. XIX. yüzyılın sonlarında ve XX. yüzyılın başlarında Almanya, İskandinavya ve Rusya'da Marksist eğilimli partilere bu ad verildi. Ancak 1917 Rus Devrimi sonrasında komünist partilerinin kurulmaya başlaması ile birlikte bu kullanım terkedilmeye başlandı. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde sosyal demokrasi yeni bir anlam kazanarak Batı Avrupa'da, özellikle de İskandinav ülkelerinde güçlenen bir siyasal hareket olarak ortaya çıktı. "Ilımlı sosyalizm" olarak nitelenen bir tür reformizm niteliğinde olan günümüz sosyal demokrasisi, kapitalist toplum yapısında burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki sınıf mücadelesinin varlığını kabul etmekte, fakat

bu mücadelenin, taraflardan birinin ortadan kaldırılması yolu ile çözümünü reddederek Marksizmden ayrılmaktadırlar. Sosyal demokratlar, bu mücadele çerçevesinde işçilere daha geniş haklar, daha iyi hayat şartları sağlanması yolu ile kapitalist toplumdaki çelişkilerin azaltılabileceği, büyük ölçüde ortadan kaldırılabileceği inancındadırlar. Bu amaca yönelik olarak faaliyet gösteren sosyal demokrat partiler genellikle çalışanların, alt gelir gruplarının durumlarını düzeltmeye, bölüşümden onlara daha fazla pay vermeye yönelik programları savunmakta ve uygulamaya çalışmaktadırlar.

Sosyalist Parti [Fransa] Fransa'nın en önemli partilerinden biri. Parti'nin kökeni XIX. yy sonlarına uzanır. Fransa'da 1870'li yılların sonlarında kurulmaya başlayan sosyalist örgütlerden Jules Quesde'in *Fransa Sosyalist Partisi* ile Jean Jaures'nin *Fransız Sosyalist Partisi,* 1905 yılında birleşerek *Sosyalist Parti*'yi oluşturdular. Bununla beraber parti içinde, özellikle de liderler arasında anlaşmazlıklar sürmekteydi. Nihayet 1920 Tours Kongresi sırasında parti ikiye bölündü. Parti içerisinde çoğunluğu oluşturan grup, partiden ayrılarak *Fransa Komünist Partisi*'ni kurdu. 1930'larda, Leon Blum'un liderliğindeki Sosyalist Parti yeniden güçlendi ve 1936'da sosyalistlerin liderliğindeki Halk Cephesi hareketi 149 milletvekili çıkararak iktidar oldu. Blum hükümete komünistlerden üye almamıştı. II. Dünya Savaşı yıllarında Vichy yönetimine ve Alman işgaline karşı De Gaulle'ün yanında yer aldılar. 1950'lerde partinin çıkardığı milletvekili sayısı yüz civarında kaldı. Sonraları bu sayı biraz daha da azaldı. Parti başkanlığına 1969'da Alain Savary, 1971'de de François Mitterrand getirildi. Bu dönemden itibaren, bazı anlaşmazlıklara rağmen komünistler ile bir yakınlaşma sözkonusu oldu. 1973 seçimlerinde sol koalisyon 100 milletvekili çıkarırken, 1974 başkanlık seçimlerinde ortak aday Mitterrand ikinci turda oyların % 49.19'unu alarak cumhurbaşkanlığını Valery Giscar d'Estaing'e kaptırdı. Fakat 1981 seçimlerinde Mitterrand bu defa oyların % 51.75'ini almayı başararak yedi yıl için cumhurbaşkanı seçildi. Ardından yapılan milletvekili seçimlerinde de sosyalistler ve yandaşları mecliste 285 sandalye kazandılar. Böylece parti her yönüyle iktidara ağırlığını koydu. Fakat ilerleyen zaman içerisinde, özellikle ekonomik konulardaki bazı başarısızlıklar, 1986'da yapılan milletvekili seçimleri sonucunda sosyalist hükümetin iktidardan düşmesine neden oldu.

sosyalizm En genel anlamda bireyciliği, üretim araçları üzerinde özel mülkiyeti ve özel girişimciliği reddeden, buna karşılık toplumculuğu, üretim ve bölüşüm araçlarında kamu ya da devlet mülkiyetini savunan ideolojilere, siyasal hareketlere verilen ad. Bu arada hemen, sosyalizmin birbirinden oldukça farklı türleri, anlaşılır biçimleri olduğunu belirtmek gerekir. İlkin, Marksist-Leninist görüş çerçevesinde komünist topluma ulaşılması amacıyla uygulanan ve proleterya diktatörlüğü olarak adlandırılan geçiş dönemi toplumsal sistemlerine bu ad verilmektedir. Günümüzde Sovyetler Birliği, Küba gibi ülkeler bu aşamada olduklarını ifade etmektedirler. İkinci olarak terim bugünün Batı ülkelerinde yer alan sosyalist, sosyal demokrat, radikal partilerin prog-

ramlarında ortaya konulan çeşitli görüş ve uygulama önerilerini nitelemek amacıyla kullanılmaktadır. Bu türden kullanımların kavrama birbirinden çok farklı anlamlar yüklediği görülmektedir. Özellikleri, ortaya kondukları ülkelerin koşullarına göre farklılaşan bu sosyalizmlerin belki de en önemli ortak özellikleri, iktidara genel seçimler yolu ile gelmeyi amaçlıyor olmalarıdır.

sovhoz Sovyetler Birliği'ndeki devlet tarım işletmelerine veya deneme istasyonlarına verilen ad. 1920'lerde devletleştirilen büyük topraklar üzerinde oluşturulan bu devlet çiftlikleri, doğrudan merkezi yönetime bağlı olarak faaliyet gösteren işletmelerdir. İlk başlarda diğer tarım işletmelerinin yerini alması amacıyla geliştirilen sovhozlar, bu amaca ulaşılamayacağının anlaşılması üzerine giderek, kolektif tarımın yararlarını köylülere göstermeye çalışan örnek çiftlikler niteliği kazanmışlardır.

sovyet Rusça'da "kurul" veya "komite" anlamına gelen bir kelime. Rusya'da ilk defa 1905 olayları sırasında, fabrikalardaki işçiler tarafından seçilen komitelere bu ad verildi. 1917 Rus Devrimi'nin özellikle başlarında çok hareketli bir siyasi organ olan işçi ve asker Sovyetler'i, Bolşevikler'in yönetime gelmelerinden sonra giderek kurumlaştılar ve ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde yeni devletin temel örgütleme biçimini oluşturdular. Günümüzde de Sovyetler Birliği içerisindeki cumhuriyetlerin temsilcilerinden oluşan en üst kurula da Yüksek Sovyet denilmektedir.

Sovyet-Alman Paktı, 1939 Hitler'in liderliğindeki Almanya ile Stalin'in liderliğindeki Sovyetler Birliği arasında 23 Ağustos 1939 tarihinde imzalanan saldırmazlık antlaşması. 1930'lardan itibaren Nazi Almanyası'nın süratle silahlanarak güçlenmesi, Sovyetler Birliği tarafından endişe ile izlenmekteydi. Buna karşılık Sovyetler Birliği de Batı'ya yaklaşmaya çalışmaktaydı. Fakat bu konuda bir anlaşma sağlanamadı. Öte yandan, Almanya'nın Avusturya'ya ve Çekoslovakya'nın bir bölümünü ilhak etmesine Batılıların ciddi bir tepki göstermemeleri Sovyetler'i iyice endişelendirdi. Zira Sovyetler, Batılıların Almanya'yı kendi üzerine yöneltmeye çalıştıklarını düşünüyordu. Öte yandan Hitler de, Bismarck döneminden beri Alman savaş stratejilerinin kabûsu olan iki cephede birden savaşmayı istemiyordu. Oysa artık Polonya'yı işgale karar vermiş olduğundan, Batılılar ile çatışmaya girmesi kaçınılmazdı. Dolayısıyla Sovyetler'le anlaşarak Doğu cephesini emniyete almak Hitler'in de işine geliyordu. 1939 Nisanı'nda başlayan görüşmeler önceleri ticari nitelikteydi. Ancak ağustosta bir saldırmazlık antlaşması imzalanması gündeme geldi. Polonya'ya saldırı planını uygulamaya hazırlanan Hitler, doğrudan Stalin'e başvurarak paktın imzalanmasını istedi. Ardından Moskova'ya giden Alman Dışişleri Bakanı Ribbentrop, Sovyet yetkilileriyle görüşerek paktı imzaladı. Pakt'a göre taraflar birbirlerine saldırmamayı kabul ediyorlardı. Ayrıca taraflardan birisi savaşa girdiğinde, diğer taraf bu üçüncü devlete hiçbir şekilde yardım etmeyecekti. Tarafların önemli konularda birbirlerine danışmalarını da öngören pakt on yıllık bir süre için imzalanmıştı. Öte yandan bu pakt'a ek bir de gizli anlaşma sözkonusuydu. Buna göre Litvanya'nın güneyi Almanya'nın, kuzeyi de Sovyetler Birliği'nin etki alanı oluyor, Polonya da iki ülke arasında paylaşılıyordu.

Sovyet-Çin çatışması *Bkz.* Çin-Sovyet çatışması

[Sovyet] Devlet Güvenlik Komitesi *(KGB. Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti)* Sovyetler Birliği'nin haberalma örgütü. İlk Sovyet gizli polis örgütü olan Çeka'nın 1922'de kaldırılmasından sonra G.P.U. oluşturulmuştu. Ülkenin oldukça çalkantılı dönemlerinde faaliyet gösteren bu örgüt halk tarafından sevilmediği ve zamanla yönetimden otonom bir yapı kazanmaya başladığı için 1934'te kaldırıldı ve bu görev İçişleri Bakanlığı Halk Komiserliği'ne (NKVD) devredildi. 1938'den 1953'e kadar L.Beria tarafından yönetilen bu örgüt 1954'te yerini KGB'ye bıraktı. Yurt içi ve yurt dışı olmak üzere başlıca iki büyük bölümden oluşan KGB'nin 1970'lerde 150.000 olan birlikte çalıştığı eleman sayısının 1980'lerde 500.000'i geçtiği sanılmaktadır. Yıllık bütçesi yaklaşık 5 milyar dolardır. Ülke içerisinde rejim karşıtı olanlara yönelik faaliyet gösteren KGB, ülke dışındaki eylemlerinde de Sovyetler Birliği dış politikasının amaçlarına uygun koşulları yaratmak veya varolanları korumak için her türlü araca başvurarak faaliyet göstermektedir.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi, SBKP *(Komunistiçeskaya Partiya Sovetskogo Soyuza) (CPSU-Communist Party of the Soviet Union)* Dünyadaki komünist partilerin en büyüklerinden birisi. 1918'e kadar adı Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi iken bu tarihte Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi adını aldı. Nihayet 1952 yılında yapılan XIX. Kongre'de adı Sovyetler Birliği Komünist Partisi oldu. Parti örgütünün başlıca merkez organları dört tanedir: 1) *Parti Kongresi:* Her 4-5 yılda bir toplanan ve alt-örgütlerin gönderdiği delegelerden oluşan kongre partisinin en üst organıdır. 2) *Parti Merkez Komitesi:* Kongre tarafından seçilen ve altı ayda bir toplanan yaklaşık 300 üyeli merkez komitesi, parti örgütlenmesinin en yetkili organıdır. 3) *Politbüro:* Merkez Komitesi'nin toplantı halinde bulunmadığı dönemlerde onun yetkilerini politbüro kullanır. 4) *Sekreterlik:* On üyesi bulunan organ içerisinde yer alan Genel Sekreter, partinin de en etkili kişisi durumundadır. Bu yapılardan oluşan parti merkez organları ile partinin en alt örgütlenme birimleri olan parti alt-örgütleri arasında çeşitli kademeler bulunur. Bu kademelerden her birisi hem üst organları seçer, hem de onlar tarafından alınan kararları uygular. Partiye girmek için bir yıl deneme süresi geçirilir. Ayrıca partinin eski üyelerinden üç kişi tarafından önerilmiş olmak gerekir. Bugün partinin üye sayısı 18 milyon civarındadır. Bu sayının yaklaşık % 45'ini işçiler, % 43'ünü bürokratlar ve % 12'sini de köylüler oluşturmaktadır. Parti üyelerinin yaklaşık dörtte biri kadınlardan meydana gelmektedir.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği, Birlik Sovyeti Yüksek Sovyet'i oluşturan iki meclisten biri. 750 milletvekilinden oluşan Birlik Sovyeti için yapılan seçimlerde aday gösterme hakkı parti, sendika, kooperatif, gençlik ve kültür dernekleri gibi kuruluşlara aittir. Seçimlerde iki turlu çoğunluk esası sözkonusu olmakla beraber, Komünist Partisi'nin belirleyiciliği çerçevesinde ortaya çıkan tek aday listesinin oylanıyor olması, olayı bir plebisit haline sokmaktadır.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği, Halklar Sovyeti Yüksek Sovyet'i, oluşturan iki meclisten

biri. 750 üyeden oluşan Halklar Sovyeti'nde üyelik dağılımı şu şekildedir: 15 Federe Cumhuriyet için 32'şer, 20 Özerk Cumhuriyet için 11'er, 8 Özerk Bölge için 5'er ve 10 Ulusal Bölge için de 1'er üyelik. Görüldüğü gibi bu meclisin oluşum temeli ülkenin federatif yapısını yansıtmaktadır. Bununla beraber, bu biçimde kademeli olarak temsil edilme imkanları dolayısıyla Federe Cumhuriyetler bir avantaja sahip olmaktadırlar.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği, Yüksek Sovyet Sovyetler Birliği'nin iki meclisli (*bkz.* Birlik Sovyeti ve Halklar Sovyeti) yasama organı. Anayasa'ya göre devletin bu en güçlü organı, kendi yapısından çıkan Prezidyum ve Bakanlar Konseyi'ne özel bir biçimde tanınmış halklara ilaveten federal devlete tanınan tüm hakları elinde tutmaktadır. Yüksek Sovyet, her iki meclisin yaptığı ortak bir toplantıda Prezidyum'u seçer. 39 üyeli bu kurul, yasama organı toplantı halinde olmadığında onu sürekli kılma görevini üstlenir. Bu kurulda esas ağırlık çoğunlukta değil, Prezidyum Başkanı'ndadır denebilir. Prezidyum'un yetkileri arasında af, elçilerin tayini, şeref madalyalarının dağıtımı, Yüksek Sovyet'in olağanüstü olarak toplantıya çağırılması, bakanların denetimi, federal ve federe kademeler arasındaki yetki çatışmalarının halli, başkumandanı atamak ve görevden almak, genel seferberlik ilan etmek, savaş ilan etmek vb. sayılabilir. Bütün bu geniş yetkilere rağmen Prezidyum hükümet görevlerini üstlenmiş durumda değildir. Bu görevi Bakanlar Kurulu üstlenmiştir.

soykırım *(genocide, génocide, Wölkermord)* Bir etnik veya dini grubun sistemli bir biçimde yok edilmesi. Çağımızda konu, Almanya'daki Nazi'lerin Yahudilere uyguladıkları kitle kıyımları ile dikkatleri çekmiştir. Savaş sonrasında oluşturulan Birleşmiş Milletler Örgütü, bu gibi olayları önlemek amacıyla 1948'de bir uluslararası sözleşmeyi kabul ederek devletlerin imzasına açmıştır. Her şeye rağmen günümüzde de insanlar (eskisi kadar olmasa da) hâlâ etnik kökenleri veya dinleri yüzünden gruplar halinde, topluca öldürülebilmektedirler.

sömürgecilik Bir devletin bir başka ülkeyi işgal ederek yönetmesi ve bu yönetimden esas itibarıyla ekonomik çıkar sağlaması. Sömürgecilik başlıca iki anlamda kullanılmaktadır. *Geniş anlamda* sömürgeciliğin tarihi çok eskilere kadar gitmektedir. İlkçağların köleci devletleri de çevrelerindeki güçsüz ülkeleri, zenginliklerinden ve köle olarak insanlarından yararlanmak için boyunduruk altına alır, sömürgeleştirirlerdi. Bu anlamda Roma İmparatorluğu eski dönemlerin sömürgeci devletlerinin en büyüğüydü. Terim *dar anlamda* ise, bazı Batı Avrupa ülkelerinin denizaşırı topraklar edinmeleri olarak kullanılmaktadır. Bu tür sömürgeciliğin ortaya çıkışı, 15. ve 16. yy'lardaki büyük keşifler ile yakından ilgilidir. Bu açıdan ilk sömürgeci devletler İspanya, Portekiz ve İngiltere, ilk sömürgeler de yeni keşfedilen Amerika'nın çeşitli bölgeleridir. Daha sonraları Fransa, Hollanda, Belçika, Almanya gibi ülkeler de denizaşırı sömürge edinmeye başlamışlardır. Öte yandan birçok yazar bu sömürgecilik hareketlerinin, kapitalizmin gelişmesi ile olan yakın ilgisine dikkat çekmektedir. Gerçekten de, merkantilist dönemde Amerika'dan Avrupa'ya kıymetli maden akmasının ardından, başta İngiltere ol-

mak üzere sanayinin gelişmeye başladığı ülkelerdeki hammadde ihtiyacı dolayısıyla, bu defa da sömürgelerden Avrupa'ya hammadde akmaya başlamıştır. Fakat sınai üretimin çok süratle artmaya başlaması Avrupa'daki iç pazarların doymasını da beraberinde getirince, sömürgeler bu defa da bu üretim fazlalarının eritilebileceği pazarlar olarak görülmeye başlanmışlardır. Ayrıca, bu sömürge topraklarının bazıları stratejik özellikleri dolayısıyla askeri olarak da önem kazanmışlardır. Nihayet XIX. yy sonlarına doğru bu sömürgeleştirme hareketi doğal sınırlarına ulaşınca, bu defa paylaşım sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır. Her iki dünya savaşı da sömürgeciliğin bir ölçüde gerilemesi sonucunu doğurmakla birlikte, bu konudaki esas gelişme II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmış, özellikle 1960'larda iyice süratlenen sömürgelerin, bağımsızlıklarını kazanmaları süreci günümüzde siyasi anlamda hemen hemen tamamlanmıştır. Bununla beraber bazı yazarlar, bu siyasi bağımsızlıkların pek fazla bir önemi olmadığı, emperyalist ülkenin "yeni sömürgecilik" yöntemleri ile benzer sömürü ilişkilerini farklı biçimlerde oluşturdukları görüşünü savunmaktadırlar.

Sri Lanka Konferansı, 1976 Bağlantısız ülkelerin devlet ya da hükümet başkanlarının Sri Lanka'nın başkenti Kolombo'da yaptıkları toplantı. 1975 yılında Peru'nun başkenti Lima'da yapılan Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda yeni tam üyelik ve gözlemcilik teklifleri ele alınmış, uluslararası para sisteminin yeniden düzenlenmesi konusu görüşülmüştür. Bağlantısızlar Koordinasyon Bürosu'nun 1976 yılı başlarında yaptığı toplantıda da aynı konu önem taşırken, aynı yılın temmuzunda Hindistan'ın başkenti Yeni Delhi'de yapılan bir başka toplantıda da bağlantısız ülkelerin kitle iletişim araçları ile ilgili konularda yapabilecekleri işbirliği üzerinde durulmuştur. Zirveden önce Sri Lanka'nın başkenti Kolombo'da yapılan Dışişleri Bakanları toplantısında konferansa çeşitli statülerde katılacak ülkeler belirlenmiş ve Koordinasyon Bürosu'nun 17 olan üye sayısı 25'e çıkarılmıştır. 16-19 Ağustos tarihleri arasında toplantılarını tamamlayan konferansa 86 tam üye katılmıştır. O sıralarda tüm ülkeleri ilgilendiren güncel büyük bir sorun olmadığından siyasal deklerasyonda çeşitli konular benzer ağırlıklarda yer almıştır. Bağlantısızlık hareketinin genel durumu, bazı sömürgelerin bağımsızlıklarına kavuşmaları, Güney Afrika ve ırk ayrımı sorunu, Ortadoğu ve Filistin sorunu, Hint Okyanusu'nun ve Kore'nin silahtan arındırılması, toplantıda üzerinde durulan konulardan bazılarıydı. Kıbrıs sorununa ilişkin olarak da Türkiye'nin tamamen aleyhine bir ifade yer almıştır. Bir sonraki toplantının Küba'nın başkenti Havana'da yapılmasının da kararlaştırıldığı konferansa katılan ülkeler şunlardır:

Afganistan, Cezayir, Angola, Arjantin, Bahreyn, Bangladeş, Benin, Bhutan, Botswana, Burma, Burundi, Kamboçya, Kamerun, Cupe Verde Adaları, Merkezi Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo, Küba, Kıbrıs, Comoro Adaları, Mısır, Ekvatoral Gine, Etyopya, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Gine-Bissau, Guyana, Hindistan, Endonezya, Irak, Fildişi Sahili, Jamayka, Ürdün, Kenya, Kuzey Kore, Kuveyt, Laos, Lübnan, Lesotho, Liberya, Libya, Madagaskar Malawi, Malezya, Maldives, Mali, Malta, Moritanya, Mauritius, Fas, Mozambik, Nepal, Nijer, Nijerya, Umman, Panama, Peru, Katar, Ruanda, Sao Tome and Principe, Suudi Arabistan, Senegal, Şeysel Adaları, Sierra Leone,

Singapur, Somali, Sri Lanka, Sudan, Swaziland, Suriye, Tanzanya, Togo, Trinidad and Tobago, Tunus, Uganda, Birleşik Arap Emirlikleri, Yukarı Volta, Vietnam, Kuzey Yemen, Güney Yemen, Yugoslavya, Zaire, Zambiya ve Filistin Kurtuluş Örgütü.

Stalinizm Sovyet liderlerinden Josef Stalin'in bu ülkedeki sosyalizm uygulamalarından kaynaklanan siyasi görüşlere verilen ad. Deyim Stalin'in tüm görüş ve uygulamalarını kapsayan bir anlama sahipse de, pratikte daha çok parti ve demokrasi konularına ilişkin olarak kullanılmaktadır. Stalin ülke yönetiminin hemen her aşamasında, sosyalist doktrinde yer alan "demokratik merkeziyetçilik" ilkesinin "merkeziyetçilik" yönünü önplana çıkarmış, "demokrasiyi" ihmal etmiş, zaman zaman tamamen ortadan kaldırmıştır. Stalinizm parti açısından, muhalefetin olmadığı monolitik (yekpare), disiplinli ve merkeziyetçi bir örgütlenme biçimi olarak ortaya çıkmıştır.

stand by Günümüzde uluslararası kredi işlemlerinde kullanılan bir terim. Her an kullanılabilir kredileri nitelemekte kullanılmaktadır. En belirgin uygulaması Uluslararası Para Fonu bünyesinde görülmektedir. Kuruluşta, ilgili üyeler için, üzerinde anlaşmaya varılan belirli süreler dahilinde ve belirli bir miktara kadar sözkonusu olan kullanılabilir fonları ifade eder.

status quo Uluslararası politika literatüründe, belirli bir anda; devletlerarası varolan durumu anlatmak için kullanılan Latince bir deyim. *Status quo ante* deyimi ise sadece bir savaş öncesi durumu anlatmak için kullanılmaktadır.

status quo politikası Devletlerin dış politika yönelimlerinden biri. Eğer bir devlet, uluslararası sistemdeki mevcut güç dengesinin sürmesini istiyor ve de bir arzusunu bu amaca yönelik çabalarla destekliyorsa, o devletin *status quo*'cu bir dış politikası olduğu söylenebilir. Bu anlamda *status quo* politikası, emperyalist veya revizyonist dış politika yönelimlerinin karşıtı olmaktadır

Sterling Bölgesi Paralarını İngiliz lirasına bağlayan ülkeler grubuna verilen ad. II. Dünya Savaşı öncesinde, Britanya İmparatorluğu'nun gücünün yerinde olduğu dönemlerde, uluslararası dönemlerde en çok kullanılan likidite sterling idi. İmparatorluğa bağlı dominyonların, sömürgelerin likidite rezervleri sterling olarak Londra'da bulunduruluyordu. Sonradan imparatorluğun giderek gücünü kaybetmesi ve doların birincil bir uluslararası ödeme aracı haline gelmesi bu durumu değiştirdi. II. Dünya Savaşı sonrasında sterling bölgesi deyimi sadece, bazı Commonwealth ülkelerinin İngiltere ve birbirleriyle olan ticaretlerinde ödeme kolaylığı sağlayan fiili bir işbirliğini ifade etmeye başlamıştır.

strateji *(strategy, stratégie, Strategie)* Bir amaca ulaşmak için izlenmesi gereken ana yol. Terim bu genel anlamı dışında birbirinden farklı olgu ve olaylara ilişkin olarak kullanılmaktadır. *İlkin* strateji askeri literatürdeki klasik anlamıyla, bir savaşın kazanılması için savaş sırasındaki askeri harekâtın dayandığı esaslar olarak anlaşılmaktadır. Bunu ilk defa bir "sanat" olarak ortaya koyan Napolyon, bir teori olarak ortaya koyan ise Clausewitz'dir. Clausewitz'e göre strateji, devletin kararlaştırdığı amaca kuvvet yolu ile ulaşmaktır. Bu amaç düşmanın yok edilmesi olduğuna göre strateji, düşmanın

maddi ve manevi tüm güçlerinin yok edilmesine yönelik olarak derinlemesine hazırlanan planlardan oluşmaktadır. I. ve II. Dünya Savaşları, stratejinin sadece savaş meydanlarına ilişkin kalmayıp, taraflar arasındaki mücadelenin bütün yönlerini kapsaması gereğini ortaya koymuştur. Özellikle nükleer silahların ortaya çıkması ile strateji de esas itibarıyla global bir nitelik kazanmıştır (bkz. Esnek Karşılık Doktrini, Kitlevi Karşılık Doktrini). Bununla beraber günümüzün konvansiyonel savaşları açısından kavram klasik anlamını korumaktadır. *İkinci* olarak strateji terimi genel anlamda bir partinin, bir işletmenin, bir devletin vb. belirli bir amaca ulaşmak için izlediği yol anlamında da kullanılmaktadır.

Stratejik Savunma Girişimi *(Strategic Defence Initiatives-SDI)* ABD'nin 1980'li yıllarda başlattığı yeni bir nükleer savunma projesi. Günümüzde nükleer denge, "Karşılıklı Mahvolma" (Mutually Assured Destruction) denilen (bkz. Dehşet Dengesi), caydırma mantığına dayalı bir görünüm arzetmektedir. ABD Başkanı Ronald Reagan, 1983 yılında resmen açıkladığı Stretejik Savunma Girişimi (SDI) projesinin, eski denge anlayışına oranla çok daha insancıl olduğunu söylemektedir. Bu yeni sisteme göre düşman füzeler, uzaya yerleştirilecek çeşitli lazer ve benzeri ışın silahları ile yokedilecektir. Bu sistem karşı tarafı bir işe yaramayan yeni saldırı füzeleri yapmaktan da vazgeçirecektir. Böylece zamanla topyekün bir silahsızlanma mümkün olabilecektir. SDI projesindeki füzesavarlar üç kademede konumlandırılacaklardır. *Birinci* kademede, Sovyetler'in, ABD'ye yönelik olarak ateşledikleri kıtalararası füzelerin, daha Sovyet toprakları üzerinde ve başlık ana gövdeden ayrılmadan imhası öngörülmektedir. Birinci aşamayı geçmeyi başaran Sovyet füzelerinin *ikinci* kademede manyetik toplar aracılığıyla tahrip edilmeleri düşünülmektedir. Bu kademeyi de geçmeyi başaran Sovyet füzelerinin karşısına son engel olarak da, karada üslenmiş olan çeşitli menzillere sahip füzesavar füzeler çıkacaktır. Projeye çeşitli çevrelerden tepkiler gelmektedir. Bazı uzmanlar son derece mükemmel bir uzay savunma sisteminin bile, düşman füzelerinin tümünü yok edemeyeceğini dolayısıyla SDI'ın gerektirdiği çok yüksek maliyetin karşılığını veremeyeceğini öne sürmektedirler. Öte yandan bazı yazarlar da projenin Sovyetler Birliği'ni de benzer çabalara yönelteceğini, dolayısıyla sonuçta genel olarak silahlanmayı hızlandıracağını belirtmektedirler.

Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri I *Strategic Arms Limitation Talks-SALT I)* ABD ile SSCB arasında nükleer silahların sınırlandırılmasına yönelik olarak yaklaşık 1969-1972 yılları arasında sürdürülen görüşmeler ve imzalanan anlaşmalar. 1960'lardan itibaren belirginleşmeye başlayan yumuşama olgusu sonucunda ABD ile SSCB arasındaki SALT görüşmeleri 1969 yılı sonlarında Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de başladı. İki yılı aşkın bir süre devam eden görüşmeler sonucunda SALT I Anlaşması denilen belge, 26 Mayıs 1972 tarihinde Moskova'da Başkan Richard Nixon ile Komünist Partisi Genel Sekreteri Leonid Brejnev arasında imzalandı. Görüşmeler sırasında en yoğun tartışmalar *saldırı* ve *savunma* silahlarının tanımında ortaya çıkmış, ayrıca han-

gi silahların *stratejik* nitelikli olduğu konusunda da bir uzlaşmaya varılması pek kolay olmamıştır. Sonuçta imzalanan SALT I başlıca üç anlaşmadan oluşuyordu: Füzesavar Füzelerin Sınırlandırılmasına İlişkin Anlaşma (ABM-Treaty); Stratejik Saldırı Silahlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Bazı Tedbirler Hakkında Geçici Anlaşma (İnterim Offensive Agreement); nükleer denizaltılarda bulundurulabilecek füze sayısını belirleyen Protokol. Bunlar içerisinde en önemlisi olan ABM Anlaşması'na göre tarafların ABM sistemleri geliştirmeleri her anlamda sınırlandırılmaktadır. Bundan amaç, "ilk darbe" girişimini her iki taraf için de rasyonel olmayan bir seçenek haline getirmek, bir başka deyişle "dehşet dengesi"ni korumaktır. Bununla beraber taraflar başkentleri etrafında 150 km. yarıçaplı bir daire içerisinde -bazı sınırlamalarla- ABM sistemi kurabileceklerdi. SALT I Anlaşmaları'ndan ikincisi olan "Geçici Anlaşma" da, ABD ve SSCB'nin saldırı silahlarına ilişkin bir dizi sınırlandırma getirmekteydi. Sadece karada konuşlandırılmış Kıtalararası Balistik Füzeler (ICBM) ile Denizaltılardan Fırlatılan Balistik Füzeler'i (SLBM) kapsayan bir anlaşma, karada hareket halinde bulunan ICBM'ler, stratejik bombardıman uçakları ve Çok Başlıklı Füzeleri (MIRV) dışta bırakıyordu.

Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri II *(Strategic Arms Limitation Talks - SALT II)* ABD ile SSCB arasında nükleer silahların sınırlandırılmasına yönelik olarak yaklaşık 1972-1979 yılları arasında sürdürülen görüşmeler ve imzalanan anlaşmalar. SALT II görüşmeleri, SALT I Anlaşması'nın hemen ardından başladıysa da ilk yıllarda hiçbir ilerleme kaydedilemedi. Tartışmalar saldırı silahlarının sınırlandırılması konusunda yoğunlaştı. Hangi silahların bu kapsama girdiği ve tarafların elinde bu silahlardan ne kadar olduğu aşılamayan teknik konulardı. Fakat, 1974 yılında Vladivostok'ta gerçekleştirilen Ford-Brejnev Zirvesi, Cenevre'deki tıkanıklıkları oldukça azalttı. Nitekim 18 Haziran 1979'da Başkan Jimmy Carter ile Komünist Partisi Genel Sekreteri Leonid Brejnev arasında SALT II olarak bilinen anlaşmalar imzalandı. Bu anlaşmalara göre ABD ve SSCB 1 Kasım 1978 tarihi itibarıyla ellerinde olan tüm stratejik füzelerle aynı nitelikteki bombardıman uçaklarının miktarını açıklıyorlar ve bunlarla ilgili çeşitli azaltma ve sınırlandırma yükümlülüklerini kabul ediyorlardı. Kıtalararası Balistik Füzeler (ICBM), Denizaltılardan Fırlatılan Balistik Füzeler (SLBM) ve Çok Başlıklı Füzelerin (MIRV) tarifleri yapılarak, her biri için ayrı sınırlama miktar ve biçimi getirilmekteydi.

Fakat SALT II Anlaşmaları yürürlüğe giremedi. Bir defa ABD kamuoyunda bazı kesimler anlaşmaların esas itibarıyla Sovyetler Birliği'nin işine yarayacağı görüşündeydiler. Dolayısıyla Carter'ın bu anlaşmaları Kongre'nin onayından geçirmesi zaten oldukça zor gözükmekteydi. Tam bu sırada, 1979 sonlarında Sovyetler Birliği, Afganistan'ı işgal edince anlaşmaların sonu iyice belli oldu. Sonuçta SALT II Anlaşmaları ABD tarafından onaylanmadı ve doğuşundan kısa bir süre sonra geçerliliğini yitirdi.

Stresa Anlaşmaları, 1935 Hitler Almanyası'nın Versay Anlaşması hükümlerince aykırı olarak silahlı kuvvetlerini geliştirmeye başlamasına tepki olarak Fransa, İtalya ve İngiltere arasında 14 Nisan

1935'te imzalanan anlaşmalar. Hitler iktidara geldiği 1933 yılından itibaren Almanya'nın askeri gücünü geliştirme açısından Versay Anlaşması'nın sınırlayıcı hükümlerinden kurtulmaya çalışmıştı. Almanya bunu gerek silahlı kuvvetler, gerekse silah mevcudunu artırarak gerçekleştirmeye çalışıyordu. İngiltere ve Fransa'nın bu gelişmeler karşısında yeterince tepki gösterememesi, Hitler'e 1935 yılı başlarında Almanya'da zorunlu askerlik hizmetinin yeniden başlatıldığını ilan etme imkanını verdi. Bunun üzerine Fransa ve İngiltere, Almanya'yı protesto ettilerse de somut bir eylem olarak sadece, İtalya'yı da yanlarına alarak Stresa Anlaşmaları'nı imzaladılar. Açıkça Almanya'yı hedef alan bu anlaşmalar bu ülkeye karşı bir ortak tutum oluşturmayı amaçlıyor (bkz.) Locarno Anlaşmaları'na olan bağlılığı belirterek Avusturya'nın bağımsızlığının korunması gerektiğini ifade ediyordu.

suçluların geri verilmesi *(extradition)* Uluslararası hukukta siyasi nitelikli bir işlem. İşlenen bir suçun cezasız kalmaması, genel hukuk teamülü çerçevesinde genellikle kabul edilen bir görüştür. Buna paralel olarak da, bir ülkede bir suç işleyip de bir başka ülkeye kaçanların, ya o ülke devletince cezalandırılmaları veya suçun işlendiği ülke devletine geri verilmeleri gerektiği klasik uluslararası hukuk anlayışı içerisinde yaygın bir konudur. Özellikle 20. y.y'da ulaştırma alanında ortaya çıkan kolaylıkların, suçluların bir başka ülkeye kaçışını oldukça kolaylaştırması konunun önemini daha da artırmıştır. Günümüzde yukarıdaki alternatiflerden birincisinin uygulanmasındaki güçlükler, devletleri ikinci yolu denemeye yöneltmiştir. Suçluların geri verilmesini düzenleyen uluslararası nitelikte bir anlaşma yoktur. Konu genellikle ikili anlaşmalar çerçevesinde düzenlenmektedir. Bu anlaşmalar ise birbirlerinden farklı özellikler taşıyabilmektedirler. İki devlet arasında konuya ilişkin herhangi bir anlaşma olmadığı durumlarda da devletler, bir uluslararası nezaket kuralı olarak suçluların geri verilmesi yoluna gidebilmektedirler.

sürekli tarafsızlık *Bkz.* daimi tarafsızlık

sürgünde hükümet Uluslararası hukukta özel bir tanıma biçimi. Uluslararası hukukta devletlerin, ülke toprağı üzerinde tam anlamda egemen en yüce otorite olmaları temel kuraldır. Bununla beraber bazı özel durumlarda ülke toprakları üzerindeki egemenlik haklarını fiilen elinde bulundurmayan (veya bu imkanı kaybeden) bir hükümet, diğer devletler tarafından hâlâ ülkesinin meşru hükümeti olarak tanınabilmektedir. Bu gibi durumlarda uluslararası hukuk açısından ülke adına konuşma hakkına sahip olan bu "sürgündeki hükümet" olmaktadır. II. Dünya Savaşı sonlarında, faaliyetlerini Londra'da sürdüren "Polonya Hükümeti", Batılılar tarafından bir süre Polonya'nın meşru hükümeti olarak tanınmıştı. Aynı dönemde Polonya toprakları üzerinde fiili denetimi elinde bulunduran Sovyet yanlısı bir hükümet de Varşova'da görev yapıyordu.

Süveyş Krizi, 1956 1950'lerin ortalarında Ortadoğu'da başgösteren çok taraflı bir kriz. II. Dünya Savaşı sonrasında, özellikle İngiltere'nin Süveyş'i elden çıkarmak istememesi nedeniyle, Mısır-İngiltere ilişkileri olumsuzdu. Ayrıca, Mısır'da krallığın yıkılması ve Nasır'ın ülke yönetimine ağırlığını

koyması Batılıları endişelendirmiş, başta ABD olmak üzere bazı ülkeler Mısır'a vermeyi vaad ettikleri bir krediyi vermekten vazgeçmişlerdi. Bunun üzerine Nasır da 26 Temmuz 1956 tarihinde bir misilleme olarak, bir Fransız-İngiliz Ortaklığı şeklinde yönetilen Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini ilan etti. İngiltere ve Fransa bu karara şiddetle tepki göstererek hemen Londra'da, kanaldan yararlanan ülkelerin katıldığı bir konferans düzenlediler. Konferans'a katılmayan Mısır, bu toplantıda bir-iki değişiklikle benimsenen ve Mısır'ın Kanal üzerindeki egemenliğini tanımayan Amerikan Planı'nı da kabul etmedi. Bunun ardından toplanan ve İngiltere ile Fransa'nın girişimleriyle Süveyş Kanalını Kullananlar Birliği adlı örgütün oluşturulduğu İkinci Londra Konferansı da soruna bir çözüm getiremedi. Bunun ardından, taraflar arasında yapılan gizli görüşmeler uyarınca İsrail, 29 Ekim 1956'da Mısır'a saldırdı. Bunun üzerine İngiliz ve Fransız ortak kuvvetleri de kanal bölgesinin güvenliğini sağlamak gerekçesiyle Mısır topraklarına saldırdılar. Bunun üzerine toplanan BM Güvenlik Konseyi ve Genel Kurulu taraflara ateşkes ve çatışma öncesi sınırlara çekilme çağrısı yaptı. Öte yandan Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa'yı sert bir şekilde uyarırken, bu ülkelerin müttefiki ABD de bu eylemi onaylamadığını açıkça belli etti. Böylece uluslararası alanda tam bir yalnızlık içinde kalan İngiltere ve Fransa, 3 Aralık'ta geri çekilmeye başladılar. İngiliz, Fransız ve İsrail kuvvetlerinin çekildikleri bölgelere BM Barış Gücü askerleri girerlerken, Mısır hükümeti de 24 Nisan 1957'de yaptığı bir açıklamayla Süveyş Kanalı'nın kullanımı ile ilgili olarak 1888 İstanbul Sözleşmesi'nin geçerli olduğunu, kanalın yönetiminin kendileri tarafından gerçekleştirileceğini bildiriyordu.

şansölye *(chancellor, chancelier, Kanzler)* Federal Alman Cumhuriyeti'nde ve Avusturya'da hükümet başkanına verilen ad.

şartizm *Bkz.* Chartizm

şartsız teslim Savaş sırasında avantajlı tarafın diğerine karşı öne sürdüğü savaşı sona erdirme şartı. Böyle bir durumda, yani savaşta yenilen tarafın şartsız teslim olması halinde, galip taraf diğerinin ülkesini işgal edebileceği gibi, bu ülkede savaş suçlusu olarak gördüğü kişileri cezalandırabilir ve nihayet sözkonusu ülkenin sosyal, siyasi ve ekonomik yapısında bazı değişiklikleri gerçekleştirebilir. II. Dünya Savaşı sırasında Müttefikler savaşın sona ermesi için Almanya ve yandaşlarının şartsız teslimiinde ısrar etmişler ve hattâ bazılarına göre sırf bu sebeple savaş birkaç yıl daha uzamıştır. Fakat sonuçta Almanya şartsız teslim olmuştur.

şövenizm *(chauvinism, chauvinisme, chauvenismus)* Aşırı milliyetçilik. Nicholas Chauvin, Napolyon'un askerlerindendir. Liderine ve ülkesine körü körüne ve hastalık derecesinde bir bağlılık göstermiştir. Bu dönemden itibaren de aşırı nitelikte, başkalarına hayat hakkı tanımayan türden bir milliyetçilik anlayışı şövenizm olarak adlandırılmıştır. II. Dünya Savaşı öncesinde Nazi Almanyası'ndaki Alman milliyetçiliği, şövenizmin belirgin örneklerindendir.

tabii kaynaklar ve uluslararası politika *Bkz.* doğal kaynaklar ve uluslararası politika.

Tahran Konferansı, 1943 II. Dünya Savaşı sırasında ABD, SSCB ve İngiltere liderlerinin biraraya geldiği toplantılardan biri. Almanya'nın doğu cephesinde gerilemeye başlamasından sonra Sovyetler, Alman Ordularına karşı Batı Avrupa'da ikinci bir cephenin açılması konusunda Müttefikleri sıkıştırmaya başlamıştı. Başta bu olmak üzere çeşitli konuların ele alındığı konferans 28 Kasım-1 Aralık 1943 tarihleri arasında Tahran'da toplanmıştır. Kod adı "Eureka" olan Tahran Konferansı'na ülkelerini temsilen Roosevelt, Stalin ve Churchill katılmışlardır. Sovyetler ikinci cephenin Batı Avrupa'da açılmasını isterken Churchill, Sovyetler'i Balkanlarda serbest bırakmamak için ikinci cephenin bu bölgede açılmasını öneriyordu. Sonuçta cephenin 1944 yılı başlarında Batı Avrupa'da açılması fikri ağırlık kazandı. Bu arada Türkiye'nin de savaşa katılmaya ikna edilmesi fikri kabul edilmiş, Polonya'yı temsil edecek hükümet konusunda ise taraflar bir anlaşmaya varamamışlardır. Şovyetler Birliği Londra'da faaliyet gösteren "sürgündeki hükümeti" tanımamış, öte yandan taraflar, Polonya-Almanya sınırının Oder nehri ile belirlenmesini kabul etmişlerdi. Toplantıda ayrıca Türk Boğazları, Almanya'nın geleceği gibi konular da çeşitli açılardan tartışılmıştı.

takas ticareti *(clearing, troc, Kompensationsgschöft)* Uluslararası ticarette malın malla ödenmesi. Özellikle dış ticaretlerini düzenlerken döviz sıkıntısı çeken ülkelerin uyguladığı bir yöntemdir. Buna göre taraflar biribirleri ile giriştikleri dış ticaret mübadelelerinde borç ve alacaklarını denk getirecek, herhangi bir parasal işleme başvurmadan bir takas ticareti gerçekleştirmektedirler. Bu türden ticari ilişkiler, taraflar arasında yapılan ve Kliring Anlaşmaları adı ile de bilinen anlaşmalar yolu ile düzenlenmektedirler.

taktik nükleer savaş *Bkz.* sınırlı savaş.

tampon devlet Jeopolitik konumu açısından iki ya da daha fazla önemli güç merkezinin arasında bir yerde bulunan küçük ve güçsüz devlet. Büyük güç merkezleri arasında bu türden bir devletin varlığı başlıca iki fonksiyon görebilir. Bu türden bir tampon devletin varlığı güçlü devletlerin doğrudan karşı karşıya gelmelerini önleyerek küçük gerginliklerin hemen çatışmaya dönüşmesini engellemektedir. Uzun yıllar, İngiliz Hindistan'ı ile Rusya arasında yeralan İran, Afganistan ve Tibet bu türden bir konuma sahip olmuşlardı. Öte yandan güçlü bir devlet, çevresinde yer alan, nisbeten güçsüz devletlerin topraklarını ülkesinin güvenliği açısından tampon bölgeler olarak görmekte, kendisine dışarıdan yöneltilecek genel bir saldırıyı bu tampon ülkenin topraklarında karşılamayı düşünmektedir. Rusya ve Batı Avrupa ülkeleri tarih boyunca karşılık-

lı olarak Doğu Avrupa ülkelerini benzer bir gözle görmüşlerdir.

tanıma *(recognition, reconnaissance, Annerkennung)* Uluslararası hukukta devletlerin ve hükümetlerin hukuki varlıklarının tanınması. Uluslararası hukukta düzenleyici bir üst organ bulunmadığından bu tanıma yetkisi o anda var olan diğer kişilere, yani devletlere tanınmıştır. Burada yeni bir devletin tanınması ile anayasa dışı yollardan iktidara gelen bir hükümetin tanınmasını biribirinden ayırmak gerekmektedir (diğer tanıma türleri için bkz. ayaklanmaası sıfatının tanınması, savaşan statüsünün tanınması). Bir devletin doğuşu siyasal bir olgudur. Devlet olma özelliklerini bünyesinde toplayan bir topluluk uluslararası alanda devlet olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber bu yeni devletin hukuki varlığının oluşması için diğer devletlerce tanınması gerekir. Bir başka deyişle tanıma yolu ile eski devletler, yeni devletin doğuşunu kabul ettiklerini, bu devletle uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde ilişki kuracaklarını belirtmektedirler. Bu tanıma, yeni kurulan devletin başkasına gönderilen bir mesaj veya yayınlanan bir deklerasyon yolu ile, açık bir biçimde yapılabileceği gibi, yeni devletin tanındığı açıkça belirtilmemekle beraber onunla ilişkiye girilerek yani üstü kapalı bir biçimde de gerçekleştirilebilir. Kutlama mesajı göndermek, diplomatik ilişki kurmak gibi eylemler de birer dolaylı tanıma biçimidirler. Devletlerin biribirleri ile ilişki kurmasını sağlayan hükümetler, mevcut anayasalarına uygun yöntemlerle değiştikierinde bir sorun yoktur. Eğer bu değişiklik sözkonusu ülke anayasasında yer almayan bir biçimde olursa ve/veya birden çok hükümet aynı devleti temsil ettiklerini iddia ederlerse, diğer devletler açısından bir tanıma sorunu ortaya çıkar. Uluslararası uygulamada bu tür durumlarda çeşitli kriterler kullanılarak karar verilmektedir. Bunlardan *birincisi* yasallıktır. Buna göre ancak yasal yollardan iktidarı ele alan hükümetler tanınmalıdır. *İkincisi* uluslararası yükümlülüklerini yerine getiren bir hükümetin, iktidara geliş biçiminin araştırılmadan tanınmasıdır. *Üçüncü* ve uygulamada en çok dikkate alınan etkin otorite görüşüne göre de, bir hükümetin ülke ve yönetim örgütü üzerinde rakip kabul etmeyecek ölçüde kesin ve etkin bir otorite kurması, tanınması açısından en önemli kriteri oluşturmaktadır. *Dördüncü* olarak da, otomatik tanıma görüşü çerçevesinde, bir hükümetin tanınmasının diğer kriterlere bakılmadan, otomatik olarak tanınması gerektiği savunulmaktadır. Hükümetlerin tanınması *de facto* (fiilî) olabileceği gibi *de jure* (hukukî) de olabilir. Bir hükümetin *de facto tanınmasının nedeni, o hükümetin sağlam, sürekli ve yerleşmiş bir nitelik taşıdığının tam olarak anlaşılamamasıdır. Tüm tanıma işlemleri, siyasi nitelik taşıyan ve hukuki sonuç doğuran tercihlerdir.*

tarafsızlaştırılma *Bkz.* daimi tarafsızlık.

tarafsızlık *(neutrality, neutralité, Neutralität),* Savaş hukuku ile ilgili bir kavram. Tarafsızlık, savaş sırasında bir devletin kendisini gerek fiilî gerekse hukuki açıdan (bkz.) savaş hali dışında tutması ve savaşan devletlerin de onun bu konumunu kabul etmeleri durumudur. Tarafsızlık, bir savaş halinin varlığının çatışma dışı devletlerce bilinmesi ile sözkonusu olur. Bu durumu haber alan devlet eğer

tarafsız kalacaksa, genellikle bu durumu bir bildirge ile açıklar. Bu andan itibaren sözkonusu devlet için, tarafsızlık hukukunun hak ve yükümlülükleri geçerlidir. Tarafsız devlet, bütün savaşan devletlere benzer davranmak zorundadır. Savaşan devletlerden hiçbirisine doğrudan ya da dolaylı olarak düşmanca bir davranışta bulunamaz. Ancak tarafsız devletin meşru müdafaa hakkı saklıdır. Tarafsız devlet savaşanlardan hiç birisine askerî nitelikte yardımda bulunamaz, bu ülkelere ait askerî kuvvetlerin kara ve hava sahasından geçişine izin veremez. Karasuları için ise bu tür bir zorunluluk yoktur. Buna karşılık savaşan ülkeler de tarafsız devletlerin haklarına saygılı olmak zorundadır. Tarafsız sularda biribirleriyle çatışmaya giremez, tarafsız ülke topraklarını kendileri için haber alma merkezi olarak kullanamazlar.

tarife İthal edilen bir maldan ne kadar vergi alınacağını belirleyen listeler. Gümrük tarifelerinde vergiler ad-valorem ve spesifik olarak iki şekilde gösterilir. Ad-valorem tarifeler, ithal edilen malın değeri üzerine uygulanacak vergi oranını gösterirler. Spesifik tarifeler ise, belirli bir miktar üzerinden alınacak vergiyi de miktar olarak hesaplamaktadır. Gümrük tarifeleri başlıca iki türlüdür. Eğer ithalatın yapıldığı ülke ile ithalatı yapan ülke arasında konuya ilişkin herhangi bir anlaşma yoksa, sözkonusu ticarette ithalatı yapan ülkenin *yasal tarifeleri* geçerlidir. Aralarında ikili veya çok taraflı anlaşmalar bulunan ülkeler arasında ise *anlaşmalı tarifeler* geçerlidir. Gümrük tarifeleri iki ana amaca yönelik olarak düzenlenirler. Bunlardan birisi devlete gelir sağlamak, diğeri de ülke ekonomisini dış rekabetin yıkıcı etkilerinden korumaktır. Devlete gelir sağlamak için uygulanan tarifelere malî gümrükler, ülke ekonomisini dış rekabetin olumsuz etkilerden korumak için uygulananlara da koruyucu tarifeler denir. Fakat uygulamada bu iki amaç iç içe geçtiğinden dolayı, bu türden bir ayrımı gözlemek pek mümkün değildir.

tarihsel maddecilik Marksizmin toplum ve tarih teorisi. Temel amacı tarih boyunca ortaya çıkan toplumsal değişme ve gelişme sürecinin yasalarını ortaya koymaktır. Tarihsel maddeciliğe göre toplumlar ilkel, antikköleci, asya tipi, feodal, kapitalist toplum biçimlerinden hepsini ya da birkaçını yaşayarak sosyalizm aşamasına varacaklardır. Bu toplumsal dönüşümler ise, sınıf mücadeleleri sonucunda patlak veren sosyal devrimler vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Tarihsel maddeciliğe göre, sınıf mücadelelerinin niteliğini, toplumun o kesitindeki üretim ilişkileri belirlemektedir. İnsan, doğa ile giriştiği mücadelede, üretimi artırmak için sürekli olarak üretim araçlarını geliştirmek zorundadır. Üretimin toplumsal bir faaliyet olması, bu süreç içerisinde insan-insan ilişkilerinin de gelişmesi ve karmaşıklaşması sonucunu doğurmaktadır. Böylece gelişen üretim araçları ile üretim ilişkileri, o toplumdaki üretim biçimini oluştururlar. Tarihsel maddeci görüş üretim biçimlerini, toplumların temelini oluşturan altyapı olarak görür. Buna karşılık siyaset, ideoloji, kültür gibi öğeler de toplumsal üst yapıyı oluştururlar. Bunların tümüne birden de toplumsal formasyon denmektedir. Bu alt ve üst yapılar arasındaki uyuşmazlıklar da sınıf mücadelesinin temelini oluşturmaktadır.

teknokrasi Yönetimde teknokratların belirleyici olduğu bir sistem.

Teknokrat terimi, yönetici durumundaki teknik elemanları ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Geleceğin toplumlarını politikacıların değil, teknik elemanların yöneteceğini ilk defa ileri süren Saint-Simon olmuştur. Saint-Simon, yöneticilerin politikacılardan, bilginlerden değil, tek amaçları halkın günlük ihtiyaçlarını üretmek olan sanayicilerden, teknik adamlardan oluşması gerektiğini öne sürüştür. Fakat gerek terimin kullanılışı, gerekse yönetim kademelerinde teknokratların ağırlıklarının artması olguları ABD'de ortaya çıkmıştır. Çünkü şirketler ilk defa bu ülkede çok büyük ölçekli birimler haline dönüşmüşler, yönetilebilmeleri özel bir bilgi ve beceri gerektirmeye başlamıştır. Böylece şirketlerin sermayedarı ile yönetici (manager) birbirlerinden ayrılmıştır. Ayrıca belirli bir "patronu" bulunmayan hisse senetli şirketlerin ortaya çıkması da bu teknokrat yöneticilere olan ihtiyacı iyice artırmıştır. Buna paralel olarak teknokratların kamu kesimindeki ağırlığı da giderek artmıştır. Gerçekten de, özellikle son on yıllarda sanayi alanında ortaya çıkan büyük gelişmeler, ülke yönetiminde ekonominin yerini ve önemini oldukça arttırmış, devletin bu alandaki doğrudan üretim faaliyetleri için olduğu gibi, ülke ekonomisinin geneline ilişkin planlama, yönlendirme ve denetim faaliyetleri için geniş bir teknokratlar grubuna ihtiyaç doğmuştur. Böylece çağdaş sanayi toplumlarında ekonomik sorunların giderek daha karmaşık ve teknik bir nitelik kazanması ve uzmanlaşmanın artması sonucunda teknokratlar, özellikle kendi alanlarına ilişkin konularda devlet politikasını yönlendirebilen bir konuma sahip olmuşlardır.

Temsilciler Meclisi *Bkz.* Amerika Birleşik Devletleri

Teokrasi Toplumun dinsel esaslara göre yönetilmesi. Teokratik düzen anlayışına göre siyasal iktidarın kökeninde tanrısal güç yatmaktadır. Dolayısıyla da bu iktidar mutlaktır ve de ancak Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcileri tarafından kullanılabilir. Teokratik düşüncenin kökeni antik çağlara kadar uzanmakla beraber sistemleştirilmesi Ortaçağlarda, özellikle de Katolik Kilisesi etrafındaki çabalarla gerçekleştirilmiştir. Avrupa'da mutlak monarşilerin oluşumuyla birlikte, kralların hükümranlıklarına bir temel aramaya başlanmıştır. Kilisenin toplum üzerindeki etkisinin oldukça fazla olduğu bir dönemde bu temel, Tanrı'nın kutsal iradesinden başka bir şey olamazdı. Böylece, her türlü insan iradesinin üzerinde, meşruiyetini Tanrı'nın mutlak ve karşı gelinmez iradesinden aldığını ve bunu yine onun adına kullandığını söyleyen krallar, hükümdarlar ortaya çıktı. Benzer bir görünüm İslâm dünyasında da ortaya çıkmış örneğin Osmanlı Padişahları Halife ünvanını da almış, siyasî iktidarlarını dinî bir temele dayayarak güçlendirmişlerdi. Zamanla bu durum değişmiş, önce kralların bu mutlak iktidarına bazı sınırlamalar getiren meşruti rejimler ortaya çıkmış, ardından da siyasal iktidarın meşruiyetinin temelini halka dayandıran ulusal egemenlik görüşü ağırlık kazanmıştır. Günümüzde teokratik rejim örnekleri oldukça azalmıştır. Buna karşılık tamamen sembolik nitelikteki bazı kalıntılar, mevcut meşruti monarşilerde görülmektedir.

tırmanma (escalation, eskalation) Sınırlı bir çatışmanın giderek yoğunlaşması. Çatışan ta-

rafların girişmiş olduğu sınırlı bir çatışma, taraflardan hiçbirisinin birbirine üstünlük sağlayamaması veya yenileceğini farkeden tarafın çeşitli yollara başvurması sonucunda genişleyebilir. Bu çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. Çatışmanın taraflarından ikisi ya da biri, elinde çeşitli düzeyde tahrip gücüne sahip silah ve gereçler bulunan güçlü bir ülkeyse kullanılan silahların türüne göre bir tırmanma sözkonusu olabilir. Bu tür bir tırmanma konvansiyonel silahların kullanımından ağır bombardıman uçaklarının kullanımına kadar uzanabilir. Nükleer silah kullanımı ise tırmanmanın en son aşaması olabilir. Öte yandan tırmanmanın cepheye daha fazla asker sevkedilmesi, savaşta yer alan ülke sayısının artması, savaşın giderek daha büyük alanlara yayılması biçimlerinde ortaya çıkması da mümkündür. Günümüz stratejistleri, tırmanma olgusunu askerî çatışmalarda mümkün olduğunca önlenmeye çalışan bir süreç olarak görürlerken, aynı zamanda bu sürecin topyekûn bir savaşın ortaya çıkışını engelleyici bir fonksiyonu bulunduğuna da işaret etmektedirler. Alt düzeylerdeki bir yoğunlukta başlayan bir mücadele, çeşitli tırmanma aşamalarında taraflara uzlaşma,çatışmayı daha da tırmandırmaktan vazgeçme imkanı tanıdığından, aniden üst düzey bir yoğunlukta başgösteren bir mücadeleye oranla daha az tahripkâr olabilir. Yakın dönemlerde, bir çatışma sürecinde çeşitli alan ve düzeylerde meydana gelen tırmanma olgusuna en ugun örnek olarak ABD'nin Vietnam'da giriştiği mücedelenin geçirdiği evreler gösterilebilir.

ticaret dengesi (trade balance, balance commerciale, Handelsbilanz) Bir ülkenin dış ticareti çerçevesinde ortaya çıkan döviz giriş ve çıkışları. Bir ülkenin dış ödemeler bilançosu içerisinde en önemli kalemi genellikle, bu ticaret dengesinin iki unsuru olan ithalat ve ihracat oluşturmaktadır. Bu ithalat ve ihracat tutarları *cif* veya *fob* değerler üzerinden hesaplanır. İngilizce cost (masraf), insurance (sigorta) ve freight (navlun) sözcüklerinin başharflerinden oluşan *cif* türü fiyatlandırmada, ithalatta mal bedelinden başka sigorta ve navlun masrafları da fiyata ilave edilir. İngilizce *free on board* (güverteye kadar) deyiminin kısaltılmışı olan *fob* türü fiyatlandırmada ise satış fiyatı ulaştırma masraflarını da kapsamaktadır.

ticaret hadleri (terms of trade, termes de l'échange, Handelsrate) Bir ülkenin ihracat fiyatları ile ithalat fiyatları arasındaki oran. Bu oran, ihracat fiyat endeksinin ithalat fiyat endeksine bölünmesiyle elde edilir. Ticaret hadlerini belirten bu oranlar yıllar itibarıyla gittikçe küçülüyorsa ticaret hadlerinin aleyhe seyrinden söz edilir. Bunun anlamı mübadele birimi başına dış ticaret hasılası azalmasıdır. Bu oranların büyüdüğü bir durumda da ticaret hadlerinin lehte bir seyrinden sözetmek mümkündür. Bu durumda da birim başına dış ticaret hasılası artma gösterir.

tiranlık Eski Yunan'da mutlak iktidarı elinde tutan kimse. Tiranlığın temelinde iktidarın zorla ele geçirilmesi ve onun adil olmayan ve sert bir biçimde kullanılması yatar.

Titoizm Yugoslav lider Josip Broz Tito'nun ülkesinde uyguladığı sosyalizme verilen ad. Ülkesinde Alman işgaline karşı gösterdiği başarılı direnişle ünlenen Tito 1945'te hükümet başkanı ve baş-

komutan seçildikten sonra uyguladığı sosyalizm çerçevesinde bir dizi reform hareketine girişti. Yaygın bir millileştirme hareketinin ardından esas itibarıyle büyük toprak birimlerini kapsayan bir toprak reformunu gerçekleştirdi. Böylece tam bir kollektivizasyona yönelmeyen Tito küçük toprak sahiplerinin desteğini de kaybetmedi. Bunun ardından gelen sanayide öz yönetim ve prim sistemi uygulamaları, "Yugoslav türü sosyalizm "denilen yapının ortaya çıkışını sağladı. Bu uygulamalar Batılı ülkeler tarafından, sözkonusu ülkenin koşullarına birincil önem veren ulusal nitelikli, ılımlı ve pragmatik bir sosyalizm türü olarak görülürken Doğu Bloku ülkeleri tarafından sosyalizmden sapma ve revizyonizm olarak değerlendirildi. Bu durum Tito Yugoslavyası'nın dış politikasına da yansıdı. Tito'nun bu gibi bazı uygulamaları, özellikle de Stalin ile anlaşmazlığa düşmesi dolayısıyle, Yugoslavya 1948'de Kominform'dan çıkarıldı. Böylece SSCB ve diğer Doğu Bloku ülkeleri ile arası bozulan Tito ilk başlarda ABD ve diğer Batılı ülkelere yaklaştı. Daha sonraları, SSCB ile ilişkileri nispeten normalleşmesinin ardından da bağlantısızlık hareketinin aktif üyeleri arasında yer aldı. Titoizm dış politika açısından da, bloklardan "eşit mesafede" bir bağlantısızlık siyaseti anlamı kazandı.

topyekûn savaş (total war la guerre totalo, Totaler Krieg) Savaşın çağımızda ulaştığı bir aşama. Eski dönemlerde savaş daha çok, sonucu muharebe meydanlarında biribirleri ile mücadeleye girişen orduların veya donanmaların başarı ya da başarısızlığı ile belirlenen bir görünüme sahipti. Oysa 20. yüzyılda, özellikle savaş teknolojisinde meydana gelen gelişmeler bu durumu değiştirdi. Örneğin ülkelerin hava kuvvetlerini oluşturmaları, cephe gerilerinin vurulabilirliğini arttırmıştı. I. ve özellikle de II. Dünya Savaşları'nda, savaşın bu topyekûn niteliği iyice belirginleşti. Günümüzde topyekûn savaş şu özellikleri göstermektedir: a) ülke halkının tümü, şu ya da bu biçimde savaş ile ilgili çabalarda yer almaktadır, b) karşı tarafın halkı bunaltılmaya, böylece savaşma ya da direnme arzusu ve gücü azaltılmaya çalışılmaktadır, c) modern silahların kullanımayla hedeflerin büyük ölçekli tahribi sözkonusu olmaktadır, d) ülkelerin çoğunun mücadele içerisinde yer alması sonucunda savaş global bir nitelik kazanmaktadır, e) düşman taraf halkını hedef alan yoğun bir moral ve ideolojik kampanya açılarak mücadele karşı tarafa yönelik bir haçlı seferi biçimine sokulmaktadır, f) klasik savaş kuralları genellikle taraflarca pek dikkate alınmamaktadır.

Günümüzde topyekûn savaşın bir anlamı da genel bir nükleer savaştır. Böyle bir savaşın henüz yaşanmamış olması, yaşandığı takdirde sonuçlarının nasıl olacağını tam anlamıyla bilebilmemizi imkânsızlaştırmaktadır. Bununla beraber tahmin edilen sonuçları ile topyekûn bir nükleer savaş, yeneni ve yenileni olmayan genel bir yıkım şeklinde son bulacaktır.

totalitaryanizm 20. yüzyıla özgü bir diktatörlük biçimi. Totaliter diktatörlüklerin en önemli özelliği ülkede uygulanan yönetim biçiminin toplum ve de birey hayatının en ücra köşelerini dahi etkilemesi ve belirlemesidir. Totaliter diktatörlükler genellikle hiçbir yasal muhalefete izin vermez ve vatandaşlarından bir bütün halinde devlete hizmet etmelerini talep ederler.

Totaliter diktatörlüklerin en belirgin özelliklerinden biri de resmî nitelikli bir ideolojiye sahip olması veya yaratmaya çalışmasıdır. Bu ideoloji, toplumun tüm ihtiyaçlarına, yönetimin bakış açısına uygun cevaplar verilebilmesi imkanını sağlar (veya sağladığı düşünülür). Bu resmi ideoloji çerçevesindeki siyasal mobilizasyon genellikle tek bir kitle partisi çevresinde gelişir. Ülkedeki sosyo-kültürel hayatı belirleyen tüm odaklar, basın ve diğer kamu iletişim araçları doğrudan devletin yönlendirme ve denetimi altındadır. Ülke ekonomisi büyük ölçüde devlet tarafından yönlendirilen bir yapıya sahiptir. Nihayet yönetim, rejimin bu özellikleri ile uyuşmayan kesimlere karşı yoğun bir polis denetimi uygular. Bu tür bir rejimin örnekleri açısından çeşitli sosyal bilimciler Faşist İtalya ve Nazi Almanyası konusunda anlaşırlarken, bazıları SSCB ve diğer sosyalist ülkeleri de bu gruba sokmaktadırlar.

Trianon Antlaşması, 1920 I. Dünya Savaşı'nı sona erdiren andlaşmalardan biri. Savaş galibi müttefikler ile mağluplardan Macaristan arasında bir barış antlaşmasının imzalanması, Macaristan'daki çalkantılar dolayısıyla gecikmişti. Nihayet 4 Haziran 1920'de Trianon'da imzalanan barış antlaşması ile Macaristan Presburg bölgesini Çekoslovakya'ya, Bosna-Hersek'i Yugoslavya'ya, Transilvanya'yı Romanya'ya ve Bulgerland'ı Avusturya'ya terkediyordu. Böylece toprakları dört kata yakın azalırken nüfusu da üç kat azalmaktaydı. Ordu mevcudu 35.000 ile sınırlandırılırken zorunlu askerlik de kaldırılıyordu. Antlaşmaya göre Macaristan'ın deniz ve hava kuvvetleri de bulunmayacaktı. Antlaşma ayrıca Macaristan'a bir kısım mali yükümlülük de getirmekteydi.

Troçkizm Troçki'nin görüşlerinden kaynaklanan bir Marksist akım. 1917 Rus devrimi'nin önde gelen liderlerinden olan Troçki 1920'lerden başlayarak sosyalizme ve içerisinde yaşadıkları Sovyet deneyine ilişkin çeşitli görüşlerini ortaya koymuştur. Troçki bu konularda genellikle Stalin ile ters düşmüş, bu durum Lenin'in ölümünden sonra kıyasıya bir mücadele haline dönüşmüştür. Troçki'nin görüşlerinin en özgün ve önemli öğesi *sürekli devrim* kavramıdır. 1920'lerde Bolşevik liderleri Rusya'daki türden bir hareketin diğer Avrupa ülkelerinde de gerçekleşeceğini umuyorlardı. Fakat bu beklentinin gerçekleşmemesi üzerine Troçki Sovyetler Birliği'nin tek başına sosyalizmi kurmasının mümkün olmayacağını, dünya devrimi gerçekleşinceye kadar mücadeleye devam edilmesi gerektiğini belirtti. Bu konuyla Stalin'in *tek ülkede sosyalizm* tezinin tam karşısında yer alan Troçki ayrıca, Stalin'in "devrimi koruma" gerekçesiyle oluşturduğu katı bürokratik mekanizmayı da eleştirmekteydi. Özellikle Stalin'in monolitik parti anlayışına göre, parti içinde muhalefet odaklarının oluşarak yönetime eleştiri getirebilme imkânının olmayışı, Troçki tarafından "devrime ihanet" olarak nitelendiriliyordu. Troçki'nin Meksika'da sürgünde iken 1938 yılında kurduğu IV. Enternasyonal günümüzde de varlığını sürdürmekte, çoğunlukla Batı ülkelerinde küçük partiler veya gruplar olarak faaliyet göstermektedir. Aralarında bazı farklılıklar da bulunan bu grupların hepsi günümüzdeki sosyalist ülkelerin bürokratik bir yapıya sahip oldukları ve bu nitelikleriyle sosyalist sayılmayacaklarını kabul

etmektedirler. Yine bu parti ya da grupların tümü mücadelenin enternasyonalist yanına ağırlık vermektedirler.

Truman Doktrini II. Dünya Savaşı sonrasında, dönemin ABD başkanı Harry S. Truman'ın Avrupa'daki Sovyet etkisini dengelemek için Batı Avrupa ülkelerine yardım yapılması görüşü. Savaş sırasında ortak düşman Nazi Almanyası'na karşı süren ABD-SSCB işbirliği daha savaşın sonlarında, özellikle "Nazi Almanyası sonrası Avrupa"nın oluşturulmasındaki çeşitil anlaşmazlıklar nedeni ile bozulmaya başlamıştı. Roosevelt'in ölümü üzerine yerine Truman'ın geçtiği savaş sonrası dönemde bu süreç daha da hızlandı. Sonuçta Truman, 12 Mart 1947 tarihinde 1980 Kongresi'nde okuduğu ve kendi adı ile anılan ünlü mesajında, çeşitli baskılar altında bulunan Yunanistan ve Türkiye'ye 400 milyon dolarlık (300 milyon Yunanistan 100 milyon da Türkiye için) bir yardım öneriyor, ayrıca bu devletlerin sivil ve askeri personelinin ABD'de eğitim görmesi için Kongre'den yetki istiyordu. Kongre bu isteği kabul ederek "Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Kanunu"nu yürürlüğe soktu. ABD'nin bu tutumunun çeşitli nedenleri vardı. Her şeyden önce ABD savaştan dünyanın bir numaralı askeri ve ekonomik gücü olarak çıkmıştı. Ayrıca elinde atom bombası bulunması ve hava üstünlüğüne sahip olması önemli askerî avantajlarıydı. Bu nedenlerle Sovyetler'in özellikle Avrupa'daki topraklarının ve nüfuzunun genişiemesini ancak bu ülke durdurabilirdi. Benzer değerleri paylaştığı Batılı ülkelerin güvenliği için, kendisinin ve de bu ülkelerin avantajlı olduğu mevcut statükoyu korumalıydı. Bu amaca yönelik olarak da Sovyetler'in etrafı, kurulacak bir ittifaklar zinciri ile (bkz: çevreleme politikası) kuşatılacaktı. ABD açısından Yunanistan ve Türkiye, oluşturulması düşünülen ittifaklar zincirinin önde gelen halkalarıydılar. Bu nedenlerle Truman doktrini, adı geçen taraflar arasında belirli bir süre devam edecek Soğuk Savaş'ın başlangıcı sayılabilirdi.

Tuna Komisyonu 1949'da, Tuna Nehri üzerinde Ulm'dan başlayarak Karadeniz'e kadar uzanan bölgede sözkonusu olan deniz taşımacılığını düzenlemek üzere oluşturulan Komisyon Avusturya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve Yugoslavya temsilcilerinden oluşmaktadır. Bununla beraber Tuna Nehri'nin sözkonusu alanı tüm ülkelerin ticaret gemilerine açıktır. Merkezi Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de bulunan örgüt uluslararası su yollarından ticari amaçlar doğrultusunda serbestçe yararlanılması ilkesi ile üye ülkelerin egemenlik halkları arasındaki nazik dengeyi korumaya çalışmakta, ayrıca bölgedeki gümrük işlemlerinin düzenlenmesi, sağlık denetimlerinin yapılması gibi fonksiyonlar da görmektedir.

Tupamarolar 1960'ların sonları ile 1970'lerin başlarında Uruguay'da faaliyet gösteren aşırı sol bir kent gerilla örgütü. Uruguay'daki askerî yönetime karşı 1969 yılında mücadeleye başlayan örgüt yeraltında kent gerillacılığı faaliyetlerine girişerek çeşitli suikast bombalama ve sabotaj eylemleri düzenlemiştir. Pek önemli bir kitle desteği bulamayan örgüt, 1970'lerin ortalarından itibaren faaliyetlerini durdurmuştur.

U

U-2 Casus Uçağı Olayı, 1960 ABD ile SSCB arasında yaşanan krizlerden biri. ABD, 1950'lerin sonlarında, Sovyetler'i gözetlemek üzere 30.000 metreye kadar çıkabilen ve bu yükseklikten çok net resim çekebilen U-2 casus uçaklarını geliştirmişti. Bu uçakların kullandığı üslerden birisi de Türkiye'de bulunuyordu. 1960 yılı Mayısı'nda Adana-İncirlik üssünden havalanan bir U-2 uçağı Pakistan üzerinden Sovyet semalarına girdikten sonra arızalanarak alçalmak zorunda kalınca radarlarca saptanarak düşürüldü. Pilot sağ olarak ele geçti. Başta Başkan Eisenhower olmak üzere ABD'li yetkililer olayı basit bir uçak kazası şeklinde geçiştirmeye çalıştılar. Fakat tabi ki Sovyetler Birliği, Kruşçev'in ağzından olaya şiddetli bir tepki gösterd.. Kruşçev 7 Mayıs 1960'da, toprakları üzerinde düşürülen uçağın U-2 tipi olduğunu ve uçağın sağ olarak ele geçen pilotunun da uçağın casusluk faaliyetlerinde bulunduğunu kabul ettiğini dünya kamu oyuna açıklayarak ABD'yi oldukça güç durumda bıraktı. Amerikalıların durumu yatıştırma çabaları sürerken Sovyetler Birliği, uçağın kalktığı üssün bulunduğu ülke olması dolayısıyle Türkiye'ye yönelik eleştirilerde de bulundu.

ultimatom (ultimatum, Ultimatum) Devletlerarası ilişkilerde genellikle savaş öncesi durumlarda sözkonusu olan bir diplomatik mesaj biçimi. Ultimatom, aralarındaki belirli bir sorunun halli için çaba gösteren taraflardan birinin, mutlaka yerine getirilmesini istediği taleplerdir. Bu açıdan taraflar arasındaki görüşmelerin kesilmesi öncesinde söylenen son söz olarak da ele alınabilir. Bununla beraber çatışma içerisindeki taraflardan birinin bir diğerine ultimatom vermesi için mutlaka önce aralarında görüşmelerin yapılıyor olması da gerekmez. Bir ültimatom genellikle, belirli bir tarihe kadar tatmin edici bir cevap alınmadığı takdirde bazı sonuçların doğacağı yolunda ifadelerin yer aldığı yazılı bir belge biçimindedir. Bu sonuçlardan birisi de savaş olabilir.

ulus insanların biraraya gelerek oluşturdukları en geniş toplumsal örgütlenme birimi. Ezelden ebede değil tarihsel bir kategoridir. Kendilerini oluşturan çeşitli öğelerin tarihin genel akışı içerisinde belirginleştiği uluslar, ancak kendi devletlerini kurma hakkını elde ettikten sonra günümüzdeki anlamda ulus olabilmişlerdir. Genel anlamda ulus, dil, din, etnik köken, tarihsel geçmiş vb. bir dizi özellikle kendilerini yabancılardan ayıran ve bu özelliklere dayanan bir ortaklığa sahip mobilize bir sosyal topluluk olarak tanımlanabilir. Fakat böyle bir tanım bazı sorunlar yaratmaktadır. Özellikle tanımda yer alan ve bir ulusun üyelerinde ortak olması gereken özellikler günümüzdeki birçok ülke açısından (en azından resmî düzeyde) sözkonusu olan ulus/devlet birlikteliğini hemen hemen tamamen ortadan kaldırmaktadır. Bu tanıma göre ya bir devlet içerisinde birçok farklı ulus yer almakta, ya da bir

ulus birden çok devlet arasında bölünmüş bulunmaktadır. Bu durum, günümüzde soruna daha pragmatik açıdan bakan ve daha çok ulus/devlet birlikteliğini temel alan bazı ulus tanımlarını da beraberinde getirmiştir. Günümüzdeki yaygın kanıya göre ulus, ortak bir geçmişe ve geleceğe ilişkin benzer düşüncelere sahip olan, yani bir inanç ve bilinç birliği içinde bulunan insan topluluğudur.

ulusal kurtuluş hareketleri Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında, sömürgelerin siyasal bağımsızlık mücadelelerine verilen ad. Sömürgelerden bazıları bağımsızlıklarını sömürgeci ülke ile önemli bir çatışmaya girmeden, adeta kendiliğinden kazanırken, bazıları bu bağımsızlığa (silahlı mücadele de dahil olmak üzere) çeşitli mücadelelerden sonra kavuşabilmişlerdir. Bağımsızlıklarına bu ikinci yoldan, sömürgeçi ülke ile şu ya da bu düzeyde bir mücadeleye girişerek ulaşan sömürgelerde, çeşitli siyasal eğilimlerde ulusal kurtuluş hareketleri ortaya çıktı. 1960 ve 1970'li yıllarda yaygın olarak rastlanan bu hareketler genellikle SSCB veya Çin Halk Cumhuriyeti ile şu veya bu oranda bir ilişki içerisindeydiler. Bu ilişki çoğunlukla ideolojik olmaktan çok, güç dengesi kurallarından kaynaklanıyordu. Ulusal kurtuluş hareketlerinin, sömürgeci Batı ülkelerine karşı mücadele etmeleri, bu hareketlerin ABD ve diğer Batılı ülkelere karşı bir tutum takınmalarını, buna karşılık SSCB veya Çin Halk Cumhuriyeti'nden silah ve/veya siyasal yardım almaları sonucunu doğurmaktaydı. Cezayir'de FLN, Angola'da MPLA ve FNLA, Mozambikte Frelimo bu konuda verilebilecek bazı örneklerdir. Günümüzde sadece Batılı sömürgeci ülkelere karşı mücadele edenler değil, çeşitli ülkelerdeki ayrılıkçı gruplar da kendilerini bu şekilde adlandırmaktadırlar.

ulusal çıkar Yöneticilerin, devletlerin dış politikalarını dayandırdıklarını ifade ettikleri temel öğeler. Uluslararası politika alanında kullanılan kavramların en tartışma doğuranlarından birisi de ulusal çıkardır. Marksistlere göre ulusal çıkar, hiçbir zaman bir ülkede yaşayanların tümünün çıkarlarını kapsayan bir nitelik taşımaz. Devletin yönetimi bir sınıfın elinde olduğu için bu çıkarlar esas itibariyle o sınıfın çıkarlarıdır. Ulusal çıkar kavramının, tüm ulusun çıkarlarının bir bileşkesi niteliği taşıdığını kabul eden klasik görüş taraftarları açısından da, hangi ögelerin ulusal çıkarı temsil ettiğinin belirlenmesi sorun olmaktadır. Her şeye rağmen bir ulusun tümünü kapsayan ortak bir çıkar ögesinin, ülkenin özvarlığının korunması olduğu genellikle kabul edilmektedir. Son yıllarda, özellikle de Amerikalı bazı yazarlar, kavramın uluslararası politikanın bilimsel analizi açısından pek uygun olmadığını, dolayısıyla yerine başka kavram ya da kavramların kullanılması gerektiğini savunmaktadırlar.

ulusal devlet Tarih boyunca ortaya çıkan devlet biçimlerinden birisi. Ortaçağlar Avrupa'sının son dönemlerinde feodalite giderek çökmeye yüz tutmuştu. Böylece güçten düşen baronlara karşı, yeni ortaya çıkmaya başlayan ticaret burjuvazisini yanlarına alan krallar, merkezi otoritelerini güçlendirmekteydiler. Yine bu sıralarda patlak veren Fransız devrimi de ulusçuluğun moral ve ideolojik zeminini güçlendiriyordu. Gerçekten de Fransız devrimi o dönemin çok uluslu imparatorluklarının korkulu rüyası olmuş, bunların parçalana-

rak birçok ulusal devletin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Böylece 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında en yoğun dönemini yaşayan ulusal devletlerin ortaya çıkış süreci, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren durulmuştur. Bunun çeşitli nedenleri vardır. İlkin, ulusal devlet oluşturabilecek potansiyel toplulukların sınırına yaklaşılmıştır. İkinci olarak iki büyük federal devletin öncülüğünde oluşan bloklar, savaş sonrası dönemde ulusal devletin konum ve prestijini zedelemiştir. Nihayet sömürgelerin bağımsızlıklarına kavuşmaları sonucunda ortaya çıkan yeni devletlerin (kendilerinin aksini iddia etmelerine rağmen) genellikle ulusal devlet niteliğinde olmamaları da, günümüzde klasik anlamda ulusal devletin konumunu zayıflatan üçüncü bir faktör olmuştur. Her şeye rağmen ulusal devlet günümüz uluslararası sisteminde en yaygın bir uluslararası birim, bir devlet biçimi olarak gözükmektedir.

ulusal entegrasyon Yeni kurulan devletlerde ülke bütünlüğünün sağlanması, toplumun çeşitli ögelerinin birbirleri ile kaynaşmasının gerçekleştirilmesi. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni ülkeler çoğunlukla, ulusal entegrasyonlarını (bütünleşmelerini) gerçekleştirmemiş ülkelerdir. İnsanları, tek bir siyasal bütünün, diğer bir deyişle aynı devletin üyeleri olma bilincine henüz ulaşamamışlardır. Nüfusun büyük çoğunluğu kırsal bölgelerde, kabile, etnik-dinsel grup, bölge gibi daha küçük birimlere üyeliği temel olan bir biçimde, içe dönük olarak yaşar. Bazılarının, kendi küçük dünyaları dışındaki çevre hakkındaki bilgisi ise yok denecek kadar azdır. Bu türden bireylerin önemli ölçüde bulunduğu toplumların ulusal devletin gerektirdiği entegrasyon, bütünleşme derecesine ulaştığı söylenemez. Bu ülkelerde ulusal entegrasyonun gerçekleştirilmesine yönelik çabalar başlıca iki noktada yoğunlaşmaktadır. Entegrasyon çabalarını düzenleyen merkez ile uç noktalar arasındaki ulaşım ve haberleşme ağının kurulabilmesi için gerikli alt-yapının oluşturulması, bu çabaların başarıya ulaşabilmesi için gerekli koşul olmaktadır. Bu da yeterli değildir. Merkezi otorite, entegrasyonu sağlamak amacıyla ayrıca ülkenin insan malzemesi üzerinde de çalışmak zorundadır. Örneğin devlet memuriyeti ve askerlik hizmetlerinde bireylerin dar dünyalarını oluşturan çevre dışında görevlendirilmeleri, iç turizmin teşvik edilmesi gibi.

ulusal güç Bir devletin bir diğerini, belirli tutum ve davranışları yapma ya da yapmama açısından zorlamakta kullanabileceği potansiyel imkanlar toplamı. Bu imkanları oluşturan çeşitli öğeler mevcuttur. Bunlardan bir kısmı tamamen maddi-fizikî nitelik taşırken, diğer bir kısmı da tamamen insanî, moral bir nitelik de taşımaktadır. Bu gibi öğelerin genel bir sıralamasını şu şekilde yapabiliriz; *Coğfrafya*: Ulusal gücü oluşturan en istikrarlı faktördür. Önemi eski dönemlere göre azalmakla beraber günümüzde de geçerlidir. Bir ülkenin bir ada olması, çok dağlık ve içlerine ulaşılması güç bir topoğrafik yapıya sahip olması veya ülkesini diğer ülkelerden ayıran hiçbir doğal engelin bulunmaması, bir ülkenin ulusal gücünü olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen öğelerdir. *Doğal kaynaklar*: Bir ülkenin ulusal gücünü etkileyen öğelerden birisi de doğal kaynaklardır (bkz. Doğal kaynaklar ve uluslararası politika). *Endüstriyel*

kapasite: Günümüzde gerek barış gerekse savaş dönemlerinde ülkelerin ulusal gücünü belirleyen en önemli öğelerden birisi de endüstriyel gelişme derecesi, endüstriyel kapasitedir. Özellikle endüstrisinin hammadde girdilerine de sahip olan ülkeler çok önemli bir güç potansiyeline erişebilmektedirler. *Askerî hazırlık derecesi*: Gücü oluşturan temel ögelerden birisidir. Bir ülkenin askerî hazırlık derecesi, o ülkenin savaş teknolojisi, askerî birliğinin kapasitesi ve de silahlı kuvvetlerinin nicelik ve nitelik açısından mevcut durumu ile ilgilidir. *Nüfus*: Önem derecesi duruma göre değişen bir faktördür. Günümüzde de konvansiyonel silahlarla sürdürülen savaşlarda, özellikle de kara savaşlarında nüfusun önemi büyüktür. *Diplomasinin niteliği*: Elde bulunan potansiyel imkanların değerlendirilmesi konusunda genel politikayı diplomasi belirler. Bu anlamda diplomasi ulusal gücü meydana getiren farklı öğeleri, ulusal amaçları yakından ilgilendiren uluslararası konular üzerinde en yüksek etkide bulunabilecek bir şekle getirme sanatıdır. *Hükümet ve yönetimin niteliği*: Gerçekte sözü edilen tüm ögeler hükümetler tarafından alınan kararlar çerçevesinde bir ülkenin gücünü oluştururlar. Bu nedenle nitelikli bir hükümetin gerçekleştirmesi gereken üç görev vardır: a) ulusal gücü yaratan maddi ve beşeri kaynaklar ile izlenmekte olan dış politika arasında bir dengenin kurulması, sözkonusu kaynakların kendi aralarında gerçekçi bir dengenin oluşturulması ve izlenecek dış politika konusunda halkın desteğini kazanma. Bazı yazarlar ulusal moral, ulusal karakter gibi saptanması ve karşılaştırılabilmesi son derece güç bazı faktörleri de ulusal gücü oluşturan ögeler arasında ele almaktadırlar.

ulusçuluk *Bkz.* milliyetçilik

Uluslararası Adalet Divanı Birleşmiş Milletler Örgütü'nün altı ana organından biri. Divan, örgütün en birincil hukuk organıdır. Örgüt üyelerinin yanında İsviçre, Lihtenşayn, San Marino da Divan'ın statüsünü tanımaktadırlar. 1945 yılında kurulan Divan, Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi tarafından mutlak çoğunluk esasına göre seçilen farklı ülkelerden 15 yargıçtan oluşmaktadır. Dokuz yıllık bir dönem boyunca görev yapan yargıçların yeniden seçilmeleri mümkündür. Divan kararlarını (dokuzundan az olmamak kaydıyla) hazır bulunan üyelerin çoğunluğu ile alır. Sadece devletler Divan önünde taraf olabilme imkanına sahiptirler. Divanın kaza yetkisi ihtiyaridir. Bir başka deyişle Divan'ın yargılama yetkisi, tarafların kendi arzuları ile önüne getirecekleri uyuşmazlıklarla sınırlıdır. Bununla beraber devletler kendi aralarında yaptıkları özel anlaşmalarla divanın yargılama yetkisini önceden kabul edebilmektedirler. Devletler bunu genellikle bir kayıtla, uyuşmazlığın diğer tarafının da bunu önceden kabul etmiş olması koşuluyla kabul etmektedirler. Öte yandan Divan'ın kararlarının uygulanışı esas itibariyle tarafların iyi niyetine bırakılmıştır. Diğer taraftan Divan BM sistemine bağlı organ ve kuruluşlara istişarı nitelikte görüş de bildirmektedir. Böylece doğrudan Divan önüne gelmeyen konularda da Divan'ın görüşünü almak mümkün olmaktadır.

Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International) 1961'de kurulan bağımsız bir uluslararası kuruluş. Amacı, tüm dünyada fikirlerinden

dolayı hapiste bulunanların serbest bırakılması, tüm siyasal tutukluların açık ve adil yargılanmalarının sağlanması, işkencenin önlenmesi ve ölüm cezasının kaldırılmasıdır. 150 ülkede 500.000 üzerinde üyesi bulunan örgütün 42 ulusal bölümü vardır. Merkezi Londra'dadır.

Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (International Atomic Energy Agency-IAEA) BM Bünyesi içerisinde yer alan bir uluslararası kuruluş. 1957 yılında kurulan örgütün amacı atom enerjisinin barışçıl amaçlarla kullanımının sağlanmasıdır. Örgütün başlıca organları şunlardır: Tüm üye ülkelerin yer aldığı Genel Konferans örgütün en yetkili organıdır. Govarnörler Kurulu da 34 üyeden oluşan bir yürütme organıdır. Üyeleri iki yıllık bir dönem için seçilen kurul yılda dört-beş defa toplanır. Üye devletlerin çeşitli önerilerini görüşen kurul bütçe ve programın hazırlanmasından da sorumludur. Bir Genel Direktör'ün başkanlığında, beş alt-bölümden oluşan Sekretarya'da 600 kadar uzman ve 1000 kadar diğer personel mevcuttur.

Uluslararası Finans Korporasyonu *(IFC-International Finance Corporation)* Birleşmiş Milletler sistemi içerisinde yer alan örgütlerden biri. 1956 yılında kurulan örgütün temel amacı, üye ülkelerdeki özel girişimi desteklemektir. Dünya Bankası grubu içerisinde ayrı bir hukuki kimliğe sahip olan Uluslararası Finans Korporasyonu'nun direktörlüğünü, bu kuruluşun direktörü üstlenmektedir. Merkezi Washington'da olan örgütün 123 üyesi bulunmaktadır. BM üyesi olup da IFC üyesi olmayan ülkeler şunlardır: Arnavutluk, Cezayir, Angola, Antigua ve Barkuda, Bahama Adaları, Bahreyn, Benin, Bhutan, Bulgaristan, Beyaz Rusya SSC, Cape Verde, Merkezi Afrika Cumhuriyeti, Çad, Comoros, Küba, Çekoslovakya, Ekvatoral Gine, Gambiya, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Gine, Macaristan, Kamboçya, Laos, Malta, Moğolistan, Mozambik, Polonya, Katar, Romanya, Saint Christopher ve Nevis, Saint Vincent ve the Grenadines, Sao Tome ve Principe, Surinam, Ukrayna SSC, Sovyetler Birliği, Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti. Birleşmiş Milletler üyesi olmadıkları halde örgüte üye olan ülkeler: Kore Cumhuriyeti.

Uluslararası Denizcilik Örgütü *(International Maritame Organization)* Birleşmiş Milletler Örgütü sistemi içerisinde yer alan bir uzmanlık kuruluşu. 1958'de faaliyete geçen örgütün amacı, deniz taşımacılığında güvenliğin sağlanması, denizlerin kirlenmesinin önlenmesi, bu alanda ortaya çıkacak hukuki sorunların halledilmesi gibi konularda ülkeler arasındaki işbirliğinin geliştirilmesidir. Örgütün başlıca organları, tüm üyelerin yer aldığı Meclis, 24 üyenin yer aldığı Konsey ve tüm üyelerin yer aldığı Hukuk, Seyir Güvenliği vb. amaçlara yönelik komitelerdir. Merkezi Londra'da bulunan örgütün 122 üyesi vardır. BM üyesi olup da IMO üyesi olmayan ülkeler: Afganistan, arnavutluk, Antigua ve Barbuda, Belize, Bhutan, Bolivya, Botswana, Burundi, Beyaz Rusya SSC, Merkezi Afrika Cumhuriyeti, Çad, Comoro Adaları, El Salvador, Fiji, Grenada, Guatemala, Laos, Lesotho, Luxemburg, Malawi, Mali, Moğolistan, Nijer, Paraguay, Rwanda, Sao Tome ve Principe, Solomon Adaları, Güney Afrika, Swaziland, Togo, Uganda, Ukrayna SSC, Yukarı Volta, Vanuatu, Vi-

etnam, Batı Samoa, Zambiya, Zimbabwe. BM üyesi olmadığı halde IMO üyesi olan ülkeler: Kore Cumhuriyeti ve İsviçre.

Uluslararası Ekonomik İşbirliği Bankası *IBEC-International Bank for Economic Cooperation) (Myezhdoonarodne Bank Economechyeskova Sotroodnechyestva)* 1964 yılında faaliyete geçen bir uluslararası finans kuruluşu. Amacı, tümü Doğu Bloku ülkelerinden oluşan üyeleri arasındaki işbirliğini geliştirmek, bu ülkelerin ekonomik gelişmelerine katkıda bulunmaktır. Başlıca organları, tüm üyelerin yeraldığı Konsey ve Kurul'dur. Merkezi Moskova'da bulunan örgütün 10 üyesi vardır:

Bulgaristan, Küba, Çekoslovakya, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Macaristan, Moğolistan, Polanya, Romanya SSCB, Vietnam.

Uluslararası Enerji Ajansı *IEA-International Energy Agency)* 1974'de, OECD Bakanlar Konseyi'nin girişimiyle oluşturulan bir uluslararası kuruluş. Amacı, üye ülkelerin enerjiye, özellikle de petrol enerjisine ilişkin sorunlarını çözüme kavuşturmaktır. Başlıca organları, Yönetim Kurulu, İdari Komite ve Sekreterya'dır. Merkezi Paris'te bulunan örgütün 21 üyesi vardır:

Avusturalya, Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Federal Alman Cumhuriyeti, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, Birleşik Krallık, ABD.

Uluslararası Gelişme Ajansı *(AID-Agency for International Development)* ABD'nin dış yardım programlarını koordine etmek amacıyla kurulan örgüt. 1961 yılında kurulan örgüt ABD'nin ekonomik yardım programlarını düzenlediği gibi askerî yardım programlarının hazırlanmasında da ABD Savunma Bakanlığı ile koordinasyon halindedir. Bir örgüt tarafından yapılan yardımlarda kullanılan tercih kriterlerinden en önemlisi siyasal istikrardır. Bu anlamda AID, ABD dış politikasının önemli araçlarından biri olmuştur.

uluslararası hakemlik *(international arbitration arbitrage international, internationale Rechtsprechung)* Uluslararası çatışmaların barışçıl bir şekilde ve de hukuka uygun bir biçimde çözümünü sağlayan yollardan biri. Hakemlik kuralları tarih boyunca ikili anlaşmalarla belirlenmiştir. Bu kurallar, 1899 ve 1907 La Haye Konferanslarında kabul edilen sözleşmelerle daha düzenli bir hale getirilmiştir. La Haye Konfreransları'nda bir de Daimi Hakemlik Mahkemesi kurulmuştur. Aslında bu, gerçek anlamda bir mahkeme olmaktan çok, devletler tarafından önerilen hakem adaylarından meydana gelen bir listedir. Milletler Cemiyeti çerçevesinde kabul edilen Hakemlik Genel Senedi, bazı değişikliklerle Birleşmiş Milletler Örgütü bünyesinde de benimsenerek yeni haliyle 1957'de yürürlüğe girmiştir. Öte yandan Avrupa Konseyi'ne üye devletlerin 1957 yılında kabul ettikleri Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü Sözleşmesi'nde de hakemliğe yer verilmiştir.

Hakemlik, esas olarak tarafların kendi arzularıyla seçtikleri bir barışçı çözüm yoludur. Bununla beraber bazen devletler aralarında yaptıkları bir andlaşmayla ileride aralarında bir anlaşmazlık çıktığı takdirde bunu hakeme götürmeyi önceden kabul etmektedirler. Aralarındaki bir sorunu hakeme sunmak niyetinde olan taraflar, aralarında bir hakemlik sözleşmesi (compromis) yaparlar. Bu sözleşmede hakemlik organının kurulu-

şu, uygulayacağı yöntem ve kurallar da belirlenir. Hakemlik, eskiden genellikle tek üyeden oluşmaktaydı. Günümüzde ise genellikle, ikisi tarafından temsilcileri olmak üzere toplam beş üyeden oluşmaktadır. Hakemlerin yetkileri genellikle hakemlik sözleşmelerinde gösterilmektedir. Bu sözleşmede hakemlere sorunu çözme konusunda esneklikler tanınabileceği gibi katı sınırlamalar da getirilebilir. Hakemlik organının vereceği karar kesindir ve uyulması zorunludur. Karara ancak yetki aşımı nedeni ile karşı çıkılabilir.

uluslararası hukuk *(international law, droit international, Völkerrecht)* Başta devletler olmak üzere, uluslararası sistem içerisinde yer alan birimlerin biribirleriyle ilişkilerinde uymak zorunda oldukları hukuk kuralları. Bilindiği gibi iç hukuk, yüce bir otorite olarak devlet otoritesine bağımlı bir toplumda geçerli olan kurallardan oluşmaktadır. Buna karşılık uluslararası hukukun zemini oldukça farklıdır. Uluslararası hukuk, ortaklaşa bir yüce otoriteye bağımlı olmayan, bağımsız devletlerin oluşturdukları bir çevrede geçerli olan kurallardan oluşmaktadır. Aslında eski çağlarda da, dönemin siyasal birimleri arasındaki ilişkileri düzenleyen bazı hukuk kuralları vardı (bkz. *jus gentium*). Bununla birlikte günümüzdeki anlamda uluslararası hukuk Avrupa'da egemen devletlerin ortaya çıkmaya başladığı 15. ve 16. yüzyılların ürünüdür. Öte yandan, bu uluslararası hukuk anlayışı, Hıristiyan Batı dünyasında ortaya çıkmış ve kapitalizm ile birlikte gelişmiştir. 19. yüzyılın başlarında Sovyetler Birliği'nin, sonra da müttefiklerinin ortaya çıkması, farklı bir uluslararası hukuk anlayışını da beraberinde getirmiştir. Öte yandan, II. Dünya Savaşı sonrasında, eski sömürgelerin bağımsızlıklarına kavuşmasıyla ortaya çıkan yeni devletler de, uluslararası hukukun günümüzdeki anlaşılış ve uygulanış biçimleri üzerinde önemli ölçüde etkide bulunmuşlardır.

Uluslararası hukukun ana kaynakları üç tanedir: a) Antlaşmalar (bkz. antlaşma), b) teamül (bkz. uluslararası teamül c) genel hukuk ilkeleri. Ayrıca yargı organlarının kararları ve önemli hukuk otoritelerinin, yazarların görüşleri olmak üzere iki tür de yardımcı kaynak bulunmaktadır.

uluslararası hukukta yaptırım Uluslararası hukukun, iç hukuktan ayrıldığı en belirgin konulardan biri. Uluslararası topluluk bünyesinde yer alan egemen devletlerin üzerinde yüce bir otoritenin bulunmaması, uluslararası hukuk alanında iç hukuktakine benzer etkililikte bir yaptırım sistemi oluşturulmasını engellemektedir. Aslında uluslararası alanda, bir antlaşmanın şartlarına aykırı bir davranışın antlaşmayı hükümsüz kılması gibi hukuki; bir uluslararası örgütte, örgütün kurucusu antlaşmasına aykırı davrananın üyelikten çıkarılması gibi kurumsal veya herhangi bir zararın doğmasından sorumlu bir devletin tazminat ödemesi gibi mâli bazı yükümlülükler sözkonusu olabilmektedir. Buna karşılık bir devletin fiili saldırısını önleyecek uluslararası yaptırımların, daha doğrusu bu yaptırımların uygulanmasını sağlayacak meşru bir mekanizmanın varlığından söz edilemez. Bu çerçevede sözkonusu olabilecek misilleme benzeri eylemlerin, misillemenin, savaşa varmayan zorlamaların ve savaşın, birer uluslararası hukuk yaptırımı olduklarını söylemek mümkün değildir. Sonuç olarak, uluslararası hukukun

yaptırımlar açısından fazla gelişmemiş olduğu ortadadır.

uluslararası hukukun yasalaştırılması Uluslararası hukuk kurallarındaki belirsizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla bu alanda yapılan düzenlemeler. Bu türden düzenlemeler ancak uluslararası antlaşmalar yolu ile gerçekleştirilebilir. Bu türden antlaşmalara bütün devletlerin katılımını sağlama gereği, uluslararası hukukun yasalaştırılması çabalarının önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır. Uluslararası hukukun yasalaştırılmasına yönelik çabaların 19. yüzyılın ortalarından itibaren görülmeye başlandığı bilinmektedir. Bu dönemdeki çabalar genellikle, üzerinde anlaşmaya varılan konuları bir bildirge ile açıklama veya diğer devletlerin de katılımına açık, çok taraflı bir antlaşma ile belirleme şeklinde ortaya çıkmaktaydı. Bu türden çabalar en çok uluslararası ulaştırma ve haberleşme konuları, sömürgelere ilişkin sorunlar, savaşlarda tarafsızlık vb. konular üzerinde yoğunlaşmaktaydı. 1899 ve 1907 yıllarında toplanan (bkz.) La Haye Barış Konferansları, bu çabaların en yoğun olduğu toplantıları oluşturmuştur. I. Dünya Savaşı sonrasında, Milletler Cemiyeti çerçevesinde oluşturulan Uzmanlar Komitesi çalışmalarını başlıca üç konuda yoğunlaştırmıştı: uyrukluk, yabancılara karşı işlenecek suçlarda devletin sorumluluğu ve karasuları. Bu konularda yasalaştırma çalışmaları yapmak üzere toplanan 1930 La Haye Kodifikasyon Toplantısı'nda tabiyet konusunda bazı ilerlemeler sağlandıysa da genel olarak pek başarılı sonuçlar elde edilemedi. II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Birleşmiş Milletler Örgütü içerisinde de Genel Kurul bu konuyla ilgilenmek üzere görevlendirilmişti. Bu çerçevede oluşturulan Uluslararası Hukuk Komisyonu, uluslararası hukukun tedrici gelişmesini ve yasalaşmasını sağlamakla görevlendirilmiştir. Uluslararası hukukun tedrici geliştirilmesi deyimi, henüz uluslararası hukukça düzenlenmemiş ya da uygulamada yeteri kadar açıklığa kavuşmamış konularda sözleşmeler hazırlanmasını kastetmektedir. Bu çerçevede kullanılan, uluslararası hukukun yasalaştırılması (kodifikasyonu) deyimi de ,üzerinde geniş ve yoğun uygulamalar, örnek olaylar veya doktrin açıklamaları olan konularda, uluslararası hukuk kurallarını daha kesin olarak formüle etme ve sistemleştirme çalışmalarını anlatmaktadır. Komisyon çalışmalarını bu doğrultuda sürdürmektedir.

Uluslararası Hür Sendikalar Konfederasyonu *(ICFTU- International Confederation of Free Trade Unions)* Çeşitli ülkenin işçi sendikalarının üye aldığı bir uluslararası kuruluş. 1949 yılında Dünya İşçi Sendikaları Federasyonu'ndan ayrılan sendikalar tarafından kurulmuştur. Genellikle antisosyalist sendikalardan oluşan konfederasyonun başlıca organları şunlardır: *Dünya Kongresi*; Dört yılda bir toplanan Kongre örgütün en yetkili organıdır. Ulusal sendikaların bir veya iki delege ile katıldıkları Kongre, Yürütme Kurulu ve Genel Sekreteri seçer. *Yürütme Kurulu*: Genellikle yılda iki defa toplanan ve 36 üyeden oluşan Kurul'un ana görevleri, genel idari sorunları ele almak, çeşitli bölge ve temsilciliklerden gelen raporları değerlendirmektir. *Sekretarya*: Bir Genel Sekreter'in başkanlığında altı alt-bölümden oluşan bir organdır. Örgütün sürekliliğinin temsilcisi ve gündelik işlerinin yürütücüsüdür. Merkezi Brüksel'de bulunan örgütün 96 ülkeden 136 üyesi

vardır. 136 üye sendikanın temsil ettiği işçi sayısı yaklaşık 85 milyondur.

uluslararası ilişkiler Bir sosyal bilim disiplini. Konusu, başta devletler olmak üzere, uluslararası sistem içerisinde yer alan çeşitli odaklar arasındaki siyasal, hukuki ve iktisadi ilişkileri incelemek, analiz etmektir. Buradan da anlaşılabileceği gibi uluslararası ilişkiler bir anlamda eklektik bir disiplindir. Diğer bir deyişle siyaset bilinç iktisat ve hukuğun kesiştiği bir sınır noktasını temsil etmektedir. Bu anlamda uluslararası ilişkiler, dünyada yer alan toplumların siyasi, hukuki ve ekonomik özelliklerinin "dış"a ilişkin yönlerini ele alarak irdeleyen bir disiplin olarak ortaya çıkmaktadır. Öte yandan deyim çağu zaman, hatalı bir şekilde, uluslararası politika ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Oysa deyimler arasında bir kapsam farkı olduğu açıktır.

Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası *(IBRD-International Bank for Reconstruction and Development)* Birleşmiş Milletler sistemi içersinde yer alan uluslararası finans kuruluşlarından biri. 1945 yılında oluşturulan örgütün amacı, üye ülkelerin ekonomik gelişmelerine yardımcı olmak, özel yabancı sermaye yatırımlarını teşvik etmek, dünya kaynaklarının gelişmesine faydalı yatırımları teşvik etmek, az gelişmiş ülkelerin sermaye ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bu yöndeki faaliyetlerini sürdürmek için gerekli olan fonları başlıca iki kaynaktan sağlamaktadır: a) üye ülkelere yapılan hisse senedi satışları b) büyük mâlî kuruluşlara veya borsada yapılan bono satışları. Örgütün başlıca organları şunlardır: *Guvarnörler Kurulu*: Her ülke tarafından atanan bir üyeden oluşan bu Kurul normal olarak yılda bir defa toplanır. *Yürütme Direktörleri*: Guvarnörler Kurulu, faaliyette olmadığı dönemlerde yetkilerini sayıları 21 olan Yürütme Direktörleri'ne devreder. Bunların 5'i en büyük hisse sahipleri olan ABD, İngiltere, Japonya, Fransa ve Federal Almanya'nın temsilcilerinden, geriye kalan 16'sı da iki yıl için Guvernörler Kurulu tarafından seçilen üyelerden oluşur. Banka kredi açarken proje ile ilgili incelemelerde bulunmakta, kendi amaç ve kriterlerine uygunsa vermektedir. Muhatap olarak hükümetleri tercih eden Banka hükümet garantisi olduğu takdirde firma ya da benzeri kuruluşlara da kredi açabilmektedir. Merkezi Washington'da bulunan örgütün 144 üyesi bulunmaktadır. BM üyesi olup da IBRD üyesi olmayan ülkeler:

Arnavutluk, Angola, Bulgaristan, Beyaz Rusya, Küba, Çekoslovakya, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Moğolistan, Mozambik, Polonya, Saint Chiristopher ve Nevis, Saint Vincentve the Grenadines, Ukrayna SSC, SSCB, Vanuatu.

BM üyesi olmadığı halde IBRD üyesi olan ülke: Kore Cumhuriyeti

Uluslararası Olimpiyat Komitesi *(International Olympic Committe)* 1894 yılında kurulan bir uluslararası spor kuruluşu. Bugün 152 Ulusal Olimpiyat Komitesi'nden oluşan kuruluşun 88 üyesi ulusal değil, bireysel temsilciler olarak seçilmektedir. En önemli organı Yürütme Kurulu'dur. Komite 1896'dan beri Olimpiyat Oyunları'nı, 1924'den beri de Kış Olimpiyatlarını düzenlemektedir. Merkezi İsviçre'nin Lozan kentindedir.

Uluslararası Ödemeler Bankası *(Bank for International Settlements)* 1930'da kurulan bir uluslararası banka. Kuruluş amacı, Alman savaş borçlarına ait hesaplá-

rın ve ödemelerin düzenlenmesiydi. Günümüzde ise, merkez bankaları arasındaki ilişkileri düzenlemek ve çeşitli uluslararası finas işlemlerinin kolaylaştırılmasını sağlamak gibi amaçlar doğrultusunda faaliyetlerini sürdürmektedir. En önemli organı Belçika, Fransa, Federal Alman Cumhuriyeti, İtalya ve Birleşik Krallığın 2'şer, Hollanda, İsveç ve İsviçre'nin ise 1'er üye ile temsil edildikleri Direktörler Kurulu'dur. Merkezi İsviçre'nin Basel kentinde bulunan örgütün 29 üyesi vardır:

Avusturalya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Kanada, Çekoslovakya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Federal Alman Cumhuriyeti, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Japonya, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Güney Afrika, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, Birleşik Krallık, ABD, Yugoslavya.

uluslararası örgütler Birden çok ülkede faaliyet gösteren kuruluşlara verilen ad. Birden çok devletin bir arada bulunduğu ve aralarında düzenli ilişkilerin geliştiği dönemlerden itibaren uluslararası örgütlenme konusu gündeme gelmeye başlamıştır. Bu önceler büyük ölçüde düşünce alanında kalmış, Dante, Pierre Dubois, Duc de Sully, William Penn, Abbé de Saint-Pierre, Immanuel Kant gibi düşünür ve yazarların çalışmalarında "gerçekleşmesi arzulanan tasarılar" olarak görülmüştür. Ancak 19. yüzyılla birlikte bazı uluslararası örgütlenme uygulamalarına rastlayabiliyoruz. Bunların çoğunun da, devletlerin egemenliğini sınırlamayan, daha çok teknolojik alandaki bazı değişme ve gelişmelere cevap verme niteliği taşıyan anlaşmalar olduğu söylenebilir. 20. yüzyılın başlarında görülen uluslararası hakemlik kurumu uluslararası hukuk alanındaki ilk örgütlenme çabası olarak gösterilebilir (bkz. uluslararası hakemlik). XIX. yy boyunca Avrupa'da sürüp giden Dörtlü Yönetim, Beşli Yönetim uygulamaları, siyasî örgütlenme alanında bu devletlerin kendi aralarında yaptıkları toplantılardan öteye gidilememesi sonucunu doğurmuştu (bkz. Avrupa Ahengi Sistemi). Siyasal alanda sürekli ve kapsamlı ilk ciddi örgütlenme çabaları, I. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan *(bkz.)* Milletler Cemiyeti'dir. Nihayet II. Dünya Savaşı sonrası dönemde (bkz.) Birleşmiş Milletler kurulmuş, uluslararası örgütlenme hızla gelişmiştir. Bu dönemde sayıları hızla artan uluslararası örgütlerin, amaç ve fonksiyonlarında da bazı farklılaşmalar ortaya çıkmıştır (bkz. uluslar aşırı örgütler, uluslarüstü örgütler). Bununla birlikte günümüzdeki bütün uluslararası örgütlenmelerde ortak olan bazı özellikler saptamak da mümkündür: a) Bütün uluslararası kuruluşlar bir antlaşma ile kurulur. Bu antlaşma ile örgütün amacı, dayandığı ilkeler, üyelik koşulları, organları ve bu organlarının yetki dağılımı gibi temel konulara açlık getirilir. b) Bir uluslararası örgütün tabi üyeleri kurucularıdır. Birçok örgütte, örgüt antlaşmasını imzalayan devletlerin de örgüte kabulü mümkün olabilmektedir. c) Örgütler kapsam bakımından gerek coğrafi gerekse fonksiyon ve konu açısından gruplandırılabilmektedirler: Coğrafi anlamda -global (dünya çapında) ve bölgesel kuruluşlar. Fonksiyonel anlamda- çok amaçlı, tek amaçlı ve uzmanlık kuruluşları. Konu açısından da, siyasî, iktisadi, hukuki, karma vb. nitelikli kuruluşlar. d) Hemen her uluslararası kuruluşun en azından üç organı bulunmaktadır: Genel kurul, yönetim kurulu ve sekreterlik.

Uluslararası Para Fonu *(International Monetary Fund-IMF Währungstonds-IWF)* Birleşmiş Milletler sistemi içerisinde yer alan uluslararası finans kuruluşlarından biri. 1945 yılında, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (Dünya Bankası) ile aynı anda kurulmuştur. Fonun amaçları, a) uluslararası para sorunlarında ülkeler arasında danışma ve işbirliğini gerçekleştirmek, b) ulusal paraların değerlerinde dengeyi sağlamak, kambiyo indirimlerini önlemek, c) üye ülkeler arasında çok taraflı bir ödeme sisteminin kurulması ve dünya ticaretine engel olan döviz sınırlamalarının kaldırılması yolunda çaba sarfetmek, d) üye ülkelere kısa süreli parasal yardımlarda bulunarak ödeme bilançolarındaki olumsuz bir durumu düzeltmelerine yardımcı olmak. Fon'da her ülkeye bir kota tahsis edilmiştir. Bu kotanın büyüklüğü ülkeden ülkeye değişmektedir. Her üye ülke kotasının 1/4'ünü altınla geriye kalanı da kendi parasıyla öder. Bu kotalar her ülkenin Fon'dan ne miktarda ödünç alabileceğini ve oy gücünü belirler. Ülkelerin Fon'dan ödünç alabileceği miktarlara "çekiş hakları" denir. Her ülkenin çekiş hakları, kullandıkça şartları ağırlaşan dilimlere bölünmüştür. Üye ülkeler % 10'dan yüksek oranlardaki develüasyonlarda Fon'dan izin almak durumundadırlar. Örgütün başlıca organları şunlardır: *Guvarnörler Kurulu*: Fon'un en üst organıdır. Her ülkenin eşit olarak temsil edildiği Kurul yılda bir defa toplanır. Yeni üyelerin kabulü, Yönetici Direktörler'in seçimi gibi görevleri vardır. *Yönetici Direktörler Kurulu*: 22 üyeden oluşan Kurul, Guvarnörler Kurulu'nun kendisine bıraktığı bazı yetkileri de kullanarak örgütün gündelik işlevinin tümünü yürütür. Bu 22 üyeden 7'si ABD, İngiltere, Fransa, Federal Almanya, Japonya, Çin Halk Cumhuriyeti ve Suudi Arabistan tarafından atanmaktadır. Merkezi Washington'da bulunan Fon'un 146 üyesi vardır. BM üyesi olup da IMF üyesi olmayan ülkeler: Arnavutluk, Angola, Bulgaristan, Beyaz Rusya SSC., Küba, Çekoslovakya, Doğu Alman Cumhuriyeti, Mozambik, Polonya, Saint Christopher and Nevis, Saint Lucia, Ukrayna SSCB, SSCB BM üyesi olmadığı halde IMF üyesi olan ülkeler: Kore Cumhuriyeti.

uluslararası politika Uluslararası ilişkiler disiplininin alt dallarından birisi. Esas olarak egemen devletlerin birbirleriyle olan siyasal ilişkilerini inceler. Bununla birlikte, özellikle günümüzde uluslararası politika devletlerin dış politikalarının (bkz. dış politika) bir toplamından ibaret değildir. Bir başka deyişle uluslararası politikanın konusu sadece devletlerarası ilişkileri inceleme olmayıp, çeşitli uluslararası kuruluşları, ulusal nitelikli olmakla beraber uluslararası düzeyde etkiye sahip baskı gruplarını, etkili karar alıcıları da kapsamaktadır. Günümüz uluslararası politika literatüründe iki temel analitik eğilim vardır. Bunlardan birincisi uluslararası politika ile ilgili olgu veya olayları analiz ederken egemen devletler ve onların dış politikaları üzerinde yoğunlaşmaktadır. İkincisinde ise uluslararası sistem global bir birim olarak öne çıkartılmakta, bu sistemin işleyişi ile ilgili genel kurallar saptanmaya çalışılmakta, bir yapının daha küçük birimler üzerindeki etkisi ele alınmaktadır. Uluslararası politika alanında, bir ya da birkaç kapsayıcı genel teorinin varlığından pek söz edilemez. Daha çok çeşitli yaklaşımlar çerçevesinde ve de genellikle diğer alanlardan aktarılan araştırma tekniklerinden yararla-

nılarak gerçekleştirilen bazı teorik ve uygulamalı çalışmalardan söz edilebilir.

Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü *(ICAD International Civil Avlation Organization)* Birleşmiş Milletler sistemi içerisinde yeralan uluslararası bir uzmanlık kuruluşu. 1947'de kurulan örgütün amacı, uluslararası hava taşımacılığında ortaya çıkan sorunları halletmek, belirli bir işbirliğini gerçekleştirmektir. Başlıca organları: Genel Kurul: Üye devletlerin temsilcilerinden oluşur. Bütçeyi kabul eder, Konsey üyelerini seçer, Konsey'in sunduğu raporları inceler. Konsey: Genel Kurul'a karşı sorumlu bir yürütme organıdır. Başkan'ı seçer, Genel sekreter'i atar, örgütün mali işlerini yürütür. Merkezi Kanada'nın Montreal kentinde olan örgütün 147 üyesi vardır: BM üyesi olup da ICAD üyesi olmayan ülkeler:

Arnavutluk, Belize, Bhutan, Beyaz Rusya SSC., Comoros, Dominica, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Moğolistan, Saint Christopher ve Nevis, Solomon Adaları, Tonga; Tuvalu, Ukrayna SSC., Vanuatu, Batı Samoa. BM üyesi olmadığı halde ICAD üyesi olan ülkeler: Kribati, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Kore Cumhuriyeti, Monako, Nauru, İsviçre.

uluslararası teamül Uluslararası hukukun temel kaynaklarından birisi. Hukuk kurallarının oluşmasında önemli bir yere sahip olan teamül (yapılageliş), uluslararası hukuk açısından daha da büyük bir önem taşımaktadır. Uluslararası teamül kuralları, ortaklaşa ve sürekli bir uygulamayı göstermektedir. Bu kurallar, çok eski olabileceği gibi nisbeten yeni de olabilir. Önemli olan aksatılmadan ve tüm taraflarca uygulanmış olmalıdır. Bu aşamaya gelen bir teamül kuralı artık uluslararası hukukun bir parçasıdır ve de bu özelliğiyle uluslararası moral ilkelerden nezaket kurallarından ayrılır.

Uluslararası Telekomünikasyon Birliği *(ITU-International Telecommunication Union)* Birleşmiş Milletler sistemi içerisinde yer alan bir uluslararası uzmanlık kuruluşu. Başlangıcı 20. yüzyıl başlarına kadar uzanan örgütlenme çabaları sonucunda, 1947 yılında yapılan bir sözleşme ile kuruldu. Amacı, dünyada mevcut telgraf, telefon ve radyo sistemleri ağının düzenli bir biçimde fonksiyonlarını görebilmesidir. Örgütün başlıca organları şunlardır: *Temsilciler Konferansı*: Örgütün en üst organı olan Konferans normal olarak beş yılda bir toplanır. Bütçeyi görüşür, Yönetim Konseyi'ni seçer, sözleşmeleri gözden geçirir. *Yönetim Konferansları*: Temsilciler Konferansı ile aynı anda toplanır ve yönetmelikleri gözden geçirir. *Yönetim Konseyi*: Temsilciler Konferansı'nca seçilmiş 41 üyeden oluşur. Yılda bir defa toplanan Konsey çalışmalarının koordinasyonunu sağlar. *Genel Sekterlik*: Temsilciler Konferansı'nca seçilir ve ona karşı sorumludur. Merkezi Cenevre'de olan kuruluşun 155 üyesi bulunmaktadır. BM üyesi olup da ITU üyesi olmayan ülkeler:

Antigua ve Barbuda, Bhutan, Dominica, Granada, Saint Christopher ve Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent ve the Grenadines, Şeysel Adaları, Solomon Adaları, Surinam, Vanuatu, Batı Samoa, BM üyesi olmadığı halde ITU üyesi olan ülkeler: Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Kore Cumhuriyeti, Lihteştayn, Monako, Nauru, San Marino, İsviçre, Tonga, Vatikan.

uluslaraşırı örgütler *(transnational organizations, organisation transnational, transnationale Organisationen)* Bir uluslararası örgüt türü. Klasik anlamda uluslara-

rası örgüt, üyeleri devletler olan bir kuruluştur. Bir başka deyişle klasik nitelikli uluslararası kuruluşlarda üyeler, ülkelerinin yönetimsel otoritesini temsil ederler. Oysa günümüzde toplumlar arasında görülen yoğun ilişkiler, sadece yönetimler arasında sürdürülen ilişkiler olma boyutunu çoktan aşmıştır. Bu gibi, üyeleri çeşitli ülkeleri temsil etmekle beraber ülkelerinin resmi otoritelerini temsil etmeyen uluslararası kuruluşlara da uluslaraşırı kuruluşlar denmektedir. Uluslaraşırı kuruluşları kendi içinde başlıca üç gruba ayırmak mümkündür: a) Uluslararası uzmanlık kuruluşları: XIX. yy'ın sonlarından itibaren ulaştırma ve haberleşme teknolojisinde meydana gelen değişmeler ilk uluslararası uzmanlık kuruluşlarının ortaya çıkışını sağlamıştır. XIX. yy'da, özellikle de II. Dünya Savaşı sonrası dünyada toplumlar arası ilişkilerin gerek hacim olarak artması, gerekse belirgin bir işbölümü ve uzmanlaşmayı kaçınılmaz kılacak ölçüde çeşitlemesi sonucunda bu türden kuruluşların sayısı da iyice artarak 5000 civarına ulaşmıştır. b) (Bkz.) Çok uluslu şirketler. c) uluslaraşırı siyasal kuruluşlar: Bunların en bilinen örnekleri Sosyalist Enternasyonal gibi, çeşitli ülkelerin benzer eğilimdeki siyasî partilerinin biraraya gelerek oluşturdukları örgütlenmelerdir.

uluslaraşırı şirketler *(transnational companies, compagnies transnational, transnationale Konzerne)* Uluslaraşırı kuruluş türlerinden biri. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dünyada çeşitli üretim birimleri ve sermaye grupları arasındaki ilişkilerin gelişmesi, tekelleşme eğilimleri çok uluslu şirketlerin gelişimini hızlandırmıştır. Bu uluslaraşırı şirketlere "çok uluslu" denmesi esas olarak faaliyet gösterilen ülkenin birden çokluğu dikkate alındığında doğrudur. Yoksa sermayelerinin bileşimi açısından her zaman bir "çok ulusluluk" geçerli değildir. Bu şirketlerin temel amacı kâr maksimizasyonu ve büyümedir. Dolayısıyla, şirketler esas itibariyle ekonomik alanda faaliyet gösteren uluslaraşırı kuruluşlardır. Bununla beraber şirketler amaçlarına ulaşabilmek, bu amaca yönelik faaliyetlerini sürdürebilmek açısından siyasî nitelikli bazı tutum ve davranışlar içerisinde olabilmektedirler. Bu iktisat-dışı faaliyetlerin ölçüsü, kısmen şirketin tutumuna, kısmen de içinde bulunulan koşullara istikrar arar ve de mümkün olduğunca, faaliyette bulunduğu ülkenin yönetiminden özerk bir konumda olmayı ister. Bunları sağlamak amacıyle de çeşitli yollara başvurur. İlkin, çeşitli ülkelerdeki yan kuruluşların mülkiyet ve denetimini elde tutmaya çalışır. Bu nedenle genellikle, yatırım için yerel ortaklıkların gerektiği ülkelerde yatırım yapmayı istemez. Çünkü böyle bir durum, kendisinin o ülke yönetimi tarafından daha yakından denetlenmesine imkan verecek, özerklik alanını oldukça sınırlayacaktır. İkinci olarak şirket, faaliyette bulunduğu ülkelerde kendisi için uygun koşulları sürdürmek amacıyla başlıca iki yol izleyebilir: şirket sermayesinin bileşimi açısından "anavatan" olarak adlandırılabilecek merkez ülke ya da ülkelerin, üzerinde, faaliyet gösterilen ülkeye bu yönde etkide bulunması sağlanmaya çalışılabilir veya üzerinde faaliyet gösterilen ülkedeki çeşitli baskı grupları ve siyasal odaklar ile belirli ittifak (veya mücadeleler) içerisine girilerek daha doğru bir etki yolu seçilebilir. Böylece şirket şu veya bu oranda belirli bir siyasal ilişkinin içerisine girmiş olur.

Bu konudaki en zengin örnekleri merkezi ABD'de bulunan ve Latin Amerika'da faaliyet gösteren çok uluslular oluşturmaktadır.

ulusların kendi kaderlerini tayini *(national self-determination, self-determination, Nationales Selbstbestimmung srecht)* Uluslararası alanda yarı siyasî, yarı hukuki nitelikli bazılarına göre bile ilke, bazılarına göre ise bir hak. Kavramın ortaya çıkışı Batı Avrupa'daki siyasal ve sosyal uyanış ile aynı döneme rastlamaktadır. Temelde dönemin "halk egemenliği" ilkesine dayanan bu görüş gelişen liberal düşünce akımı içerisinde önemli bir yere sahip olmuştur. Marks'ın düzenli bir şekilde üzerinde durmadığı bu konu Marksistler tarafından en yoğun olarak XX. yüzyılın başlarında ele alınmıştır. Öte yandan idealist ABD Başkanı Woodrow Wilson da, I. Dünya Savaşı yıllarında aynı kavramın bazı çok uluslu imparatorlukların halklarına uygulanmasına çalışmıştır. Sonuç olarak II. Dünya Savaşı sonrasına kadar büyük ölçüde Avrupa'ya ilişkin bir konuma sahip olmuştur. Savaş sonrası dönemde ise hemen hemen tamamen sömürgelerin bağımsızlıklarına kavuşmasını kasteden bir anlamda kullanılmaya başlandı. Özellikle BM Genel Kurulu'nda eski sömürgelerin sayısının giderek artması, kavramın bu anlamda kullanımını BM belgelerine sokmuştur. Klasik anlamda ulusların kendi kaderlerini tayini kavramı, bir ulus veya halkın yabancı bir güce bağımlı olmadan ayrı bir devlet halinde örgütlenebilmesi olarak anlaşılmaktaydı. Oysa sömürgelerin büyük bir çoğunluğunun sınırları, sömürgeci ülkelerin idari ve ekonomik nedenlerle veya paylaşım tüzlaşmaları sonucunda oluşturdukları suni ayrımlardı. Dolayısıyle de genellikle bu sömürgelerin sınırları içerisinde kalan insan toplulukları tümdeş bir nitelik göstermiyorlardı. Bununla beraber, üçüncü dünya ülkelerinin büyük bir bölümü ulusların kendi kaderlerini tayini ilkesinin bu topluluklara bir bütün olarak uygulanmasını savunmaktaydılar. Aksi takdirde hemen hiçbirinin bir devlet olarak varlığını sürdürmesi mümkün değildi.

uluslarüstücü örgütler *(supranationalist organizations, organisation supranationa liste, Supranationalistische Organisationen)* Uluslararası örgütlerin bir türü. Uluslarüstü bir örgütün en belirgin özelliği, üyesi olan egemen devletlerin tekil iradelerinin üzerinde olmasıdır. Bir başka deyişle örgütün karar organlarında çoğunlukla karar alınabilmekte ve de bu karara karşı oy kullanmış olan üye devletler de bu çoğunluk kararına uymak zorunda kalmaktadırlar. Tahmin edilebileceği gibi günümüzde devletlerin çok azı, bir bakıma egemenlik haklarından bir ölçüde feragat etme anlamına gelen bu türden bir örgütlenme içerisinde yer almayı kabul etmektedir. Bu nedenle, günümüzde bu türden örgütlenmelerin sayısı sınırlı olduğu gibi, olanlarda da devletlerin egemenlik haklarını koruyucu, uluslarüstücülüğü zamana bırakıcı bir eğilim gözükmektedir. Genellikle entegrasyon hareketleri çerçevesinde görülen bu türden örgütlenme çabalarının en bilineni Avrupa Ekonomik Topluluğudur. Topluluk amacı açısından tamamen uluslarüstü nitelikte olup üye devletlerin tek bir ekonomik ve siyasal birim oluşturmalarına yöneliktir. Bununla birlikte, sözkonusu amaca ulaşabilmek için uzun bir geçiş dönemi öngörülmüş, kuruluşun organları ve aralarındaki

yetki dağılımı da bu denge dikkate alınarak oluşturulmuştur. Örneğin örgütün dört ana organından biri ola *Komisyon* örgüte uluslarüstü niteliğini veren organ görünümündedir (bkz. Avrupa Topluluğu). Kararların çoğunlukla alındığı bu organda üyeler, vatandaşı bulundukları ülkelerin yönetimlerinden bağımsızdılar. Öte yandan *Konsey*, üye ülkelerin ilgili bakanlarından oluşan üyeleri doğrudan temsil ettikleri hükümetlerin sözcüleri durumundadırlar. İşte örgüt, içerisindeki organlararası yetki dağılımında Komisyon güçlendiği oranda uluslarüstü bir nitelik kazanma yolunda ilerleyerek, Konsey'in elindeki yetkiler de üye devletlerin egemenlik haklarını koruyan bir fren niteliği taşıyacaktır.

UNCDF *Bkz.* Birleşmiş Milletler Kapital Geliştirme Fonu

UNCTAD *Bkz.* Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü

UNEP *Bkz.* Birleşmiş Milletler Çevre Programı

UNESCO *Bkz.* Birleşmiş Milletler Bilim, Eğitim ve Kültür Örgütü.

UNHCR *Bkz.* Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserlik Bürosu

UNICEF *Bkz.* Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu

UNIDO *Bkz.* Birleşmiş Milletler Sınaî Gelişme Örgütü

UNITA *Bkz.* Angola'nın Toplu Kurtuluşu İçin Ulusal Birlik

UNITAR *Bkz.* Birleşmiş Milletler Eğitim ve Araştırma Enstitüsü

UND *Bkz.* Birleşmiş Milletler Örgütü

Uti possidetis Uluslararası hukukta, devletler arasındaki sınırların saptanmasında başvurulan kurallardan birisi. Dilimize "neye sahipsen" olarak aktarılabilecek olan bu ilkeye göre iki devlet arasındaki sınır mevcut duruma göre belirlenmektedir. Kuralın ilk yaygın uygulanışı, 19. yüzyılda Latin Amerika'daki İspanyol sömürgelerinin bağımsızlığa kavuşması sırasında sözkonusu olmuştur. Bu devletlerin hemen hepsi bağımsızlık öncesi İspanyol sömürge imparatorluğunun birer eyaleti durumundaydılar. Bağımsızlık sırasında da devletler bu sınırları, *uti possidetis* kuralı uyarınca aralarındaki nihaî sınırlar olarak kabul ettiler. Öte yandan kural 20. yüzyılda 1960'larda, özellikle de Afrika'ya ilişkin olarak yeniden gündeme geldi. Afrikalılar ilk başlarda bu uygulamaya kıtadaki gerçek durumu yansıtmayacağı gerekçesiyle karşı çıktılarsa da, başka bir çözüm yolu bulamayınca yine kabul etmek zorunda kaldılar. Nitekim 17-21 Temmuz 1964 tarihinde Kahire'de toplanan Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı, Afrika devletlerinin sömürgeci devletlerden devraldığı sınırların değişmezliğini karara bağladı: "Konferans Afrika ülkelerinin sınırlarının, bağımsızlığın kazanıldığı tarihte elle tutulan bir gerçek oluşturduğunu göz önünde tutarak... bütün üye ülkelerin, bağımsızlığın kazanılmış olduğu tarihteki şekliyle mevcut sınırlara saygı göstereceklerini açıkça ilan eder."

uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözümü *Bkz.* barışçı çözüm

uzay hukuku Uluslararası hukukun yeni alanlarından birisi. 1957'de Sovyetler Birliği'nin

Sputnik'i uzaya göndermesinden sonra iki süper güç arasında sürekli bir yarışa sahne olan uzay da çeşitli uluslararası hukuk sorunlarıyla karşılaşmaya başlamıştır. Bunun üzerine BM Genel Kurulu çerçevesinde "Uzayın Barışçı Amaçlarla Kullanılması Komitesi" oluşturulmuş, konu örgütte sık sık ele alınmaya başlanmıştır. 1967 yılında ABD, SSCB ve İngiltere arasında imzalanan "Uzayda Devletlerin Çalışmalarını Yönetecek İlkeler Antlaşması" sonradan diğer devletler tarafından da imzalanmıştır. Bu antlaşma Uzay'ın hiçbir devletin egemenliği altında olmadığı ve olmayacağı, Uzay'ın ülkesel edinimlere konu olmasının kabul edilemeyeceğine dair maddeler yer almaktaydı. Antlaşma ayrıca Uzay'da nükleer silah bulundurulmasını nükleer deneme yapılmasını yasaklıyor, üye ülkelere Uzay cisimleri üzerinde askerî üs ve tesis kurmama zorunluluğu getiriyordu. Öte yandan, teknolojik gelişmeler çerçevesinde, özellikle de telekomünikasyon açısından Uzay'ın önemi her geçen gün biraz daha artmaktadır. Burada esas önemli olan uydular aracılığı ile oluşturulmakta olan dünya haberleşme sistemidir. Bu çerçevede, Batılılar 1964'de yapılan bir antlaşma ile haberleşme ve TV yayınları için INTELSAT'ı (International Telecommunication Sattelites Consortium) kurarken Sovyetler Birliği ve müttefikler de 1971'de INTERSPUTNIK'i oluşturmuşlardır.

uzlaştırma komisyonları Devletler arasındaki uyuşmazlıkların barışçı çözüm yollarından birisi. Özellikle I. Dünya Savaşı sonrası dönemde ortaya çıkan bir uygulamada devletler birbirleri ile yaptıkları ikili barışçı çözüm antlaşmalarında uzlaştırma komisyonlarını da kabul etmektedirler. Öte yandan II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, Ekim 1957'de Strasbourg'da imzalanan "Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü Sözleşmesi"nde, Temmuz 1964'de Afrika Birliği Örgütü çerçevesinde imzalanan "Arabuluculuk, Ulaştırma ve Hakemlik Protokolü" de bu konudaki çok taraflı antlaşmalardan bazılarıdır. Ulaştırma komisyonları, soruşturma komisyonları gibi sadece uyuşmazlığın nesnel öğelerini saptamakla yetinmez, genellikle uyuşmazlığın giderilmesi için bazı önerilerde bulunurlar. Ulaştırma komisyonlarının kuruluş biçimi taraflar arasındaki ilgili antlaşmada düzenlenir. Genellikle ikisi tarafların, üçü de tarafsız ülkelerin üyelerinden oluşan beş kişilik komisyonların görevi, uyuşmazlığı incelemek ve taraflara bir çözüm önerisinde bulunmaktır. Önerinin taraflar tarafından kabulü zorunlu değildir.

Ü

Üçlü İtilaf *(The Triple Entente, Entente cordiale, Dreierbund)* I. Dünya Savaşı öncesinde oluşan bloklardan birisi. 1888 yılında II. Wilhelm'in Alman İmparatoru olması ve Şansölye Bismarck'ın 1862'-

den beri sürdürdüğü Almanya'nın dış politikasını Avrupa dışına taşımama ve Rusya ile iyi geçinme ilkelerine sırt çevirmesi, Üçlü İtilaf'ın doğması için nesnel zemini hazırlıyordu. Gerçekten II. Wilhelm'in sömürgecilik hevesleri İngiltere'yi endişelendirirken Rusya da giderek Almanya'nın değişmez düşmanı Fransa'ya yaklaşıyordu. Nitekim, Bismarck'ın görevden ayrılmasından iki yıl sonra, 1892'de Fransa ve Rusya arasında bir askerî anlaşma yapıldı. 1894 yılında da iki ülke arasında açıkça Almanya'yı hedef alan resmî bir ittifak antlaşması imzalandı. Bu Üçlü İtilaf'ın ilk halkasıydı. İkinci halka 1904 İngiliz-Fransız Anlaşması'dır. İngiltere ile Fransa 19. yüzyıl sonlarında yoğun bir sömürge paylaşım mücadeleleri içerisindeydiler. Mısır, Sudan, Güneydoğu Asya gibi bölgelerde İngiltere ile giriştiği bu mücadelelerde başarısızlığa uğrayan Fransa, bu nedenle Avrupa'da da prestij kaybına uğruyordu. Buna karşılık Almanya'nın süratle silahlanması Fransa'yı, İngiltere ile ilişkilerini düzeltmeye yöneltti. Üçlü İtilaf'ın son halkasını da 1907 İngiliz-Rus Anlaşması oluşturdu. Bu anlaşma da esas itibariyle iki ülke arasında sürmekte olan sömürgecilik mücadelelerini sona erdirme niteliğini taşımaktaydı. 19. yüzyıl başlarında Boğazlar üzerinde başlayan İngiliz-Rus rekabeti, sonradan Orta Asya ve Uzak Doğu'ya da sıçradı. Özellikle Rusya'nın İran, Afganistan ve Tibet ile ilgilenmesi, İngiltere tarafından doğrudan Hindistan'a yönelik bir tehdit olarak algılandı. Nihayet iki ülkenin Çin üzerinde sürdürdükleri mücadelede, Japonya'yı Rusya üzerine saldırtarak büyük bir yenilgiye uğramasına neden olan İngiltere başarılı oldu. Bunun üzerine, Almanya ile de arası bozulan Rusya İngiltere'ye yaklaşma durumunda kaldı. Böylece imzalanan 1907 İngiliz-Rus Anlaşması iki ülke arasında, çeşitli tampon bölgeler yaratırken Üçlü İtilaf'ın son halkası da oluşuyordu.

Üçlü İttifak I. Dünya Savaşı öncesinde oluşan bloklardan birisi. 1862 yılından başlamak üzere önce Prusya sonra da Almanya'nın dış politikasını Fransa'yı yalnız bırakmak stratejisi üzerine kurmuştu. Bu amaca yönelik olarak da 1872'de Alman, Avusturya-Macaristan ve Rus İmparatorları biraraya gelerek Birinci Üç İmparator Ligi'ni oluşturdular. Bunun ardından Avusturya ile ilişkilerini daha da geliştiren Bismarck 1879'da Almanya-Avusturya ittifakını güçlendirdi. Bunun hemen ardından da Rusya'yı gücendirmemek için, 1881 İkinci Üç İmparator Ligi'ni oluşturdu. Fakat Balkanlar'daki Rusya-Avusturya rekabeti nedeniyle ittifak kısa bir süre sonra dağıldı. Bu gelişmelerin ardından, İtalya'nın Akdeniz bölgesinde Fransa ile giriştiği rekabet Üçlü İttifak'ın doğuşunu hazırladı. Özellikle Tunus sorunu yüzünden Fransa ile arası açılan İtalya, Almanya gibi güçlü bir müttefike ihtiyaç duyuyordu. Bismarck ise Fransa ile sorunu bulunan her ülkeyi desteklediği gibi İtalya'yı da destekliyordu. 1879 Alman-Avusturya ittifakı karşısında Almanya ile Rusya'nın ilişkileri soğuklaşmıştı. Dolayısıyle ileride ortaya çıkabilecek bir Fransa-Rusya ittifakı çerçevesinde Almanya iki cephede birden savaşmak zorunda kalabilirdi. Bu durumda Rusya'ya karşı müttefiki Avusturya'ydı. Fransa'ya karşı da İtalya olabilirdi. Tek sorun İtalya ile Avusturya arasındaki rekabetin önlenmesiydi. Bismarck bunu da başarınca 1882 Mayısı'nda Üçlü ittifak

imzalandı. Bu ittifaka göre Almanya, İtalya ve Avusturya'dan birisine bir saldırı olduğu takdirde, diğer iki devlet saydırıya uğrayana tüm güçleriyle yardım edeceklerdi.

Üçüncü Dünya *(The Third World le tiers-monde, Dritte Welt)* Azgelişmiş Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerini ifade etmek için kullanılan bir deyim. Deyim, II. Dünya Savaşı sonrasının iki kutuplu sisteminin ortaya çıkardığı bir olguya işaret etmektedir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde dünya adeta, kapitalist sistemi benimseyen Batı Bloku ve sosyalist sistemi benimseyen Doğu Bloku olmak üzere ikiye bölünmüştü. İşte Üçüncü Dünya deyimi, tam anlamıyla bu iki gruptan herhangi birisi içerisinde yer almayan ülkeleri nitelemek için kullanılmaya başlanmıştı. Deyim aynı zamanda, bir iki parçalı dünya modelini kabul etmeyen ülkeler açısından farklı bir sistem modeli arayışı anlamını da taşımaktaydı. Bununla beraber deyim gün geçtikçe birbirinden farklı anlamlarda kullanılmaya başlanmış, böylece tanımı daha çok kullanana göre değişen bir nitelik kazanmıştır. Nitekim deyimin sık sık "yoksul ülkeler", "azgelişmiş ülkeler", "çevre ülkeleri", "güney ülkeleri", "tarafsız ülkeler", bağlantısız ülkeler" gibi deyimlerle anlamdaş olarak kullanılması da bunun bir kanıtıdır. Günümüzde en yaygın kullanım biçimiyle, NATO ve Varşova Pakti üyeleri dışında kalan Asya Afrika ve Latin Amerika ülkelerini ifade etmektedir.

Üçüncü Reich *(The Third Reich, le troisieme Reich, das Dritte Reich)* 1933-1945 yılları arasında Almanya'daki Nazi rejimine Nazilerce verilen ad. Nazi öğretisinde Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu (962-1806) Birinci Reich'tır 1871'de Bismarck'ın önderliğinde Alman birliğinin sağlanmasıyla ortaya çıkan ve 1918'de II. Wilhelm'ın tahttan çekilmesiyle son bulan Alman İmparatorluğu İkinci Reich'i temsil etmektedir.

V

Varşova Antlaşması Örgütü *(WTO Warsaw Treaty Organization)* Siyasî ve askerî nitelikte bir uluslararası örgüt. Daha II. Dünya Savaşı sürerken Avrupa'da Sovyet üstünlüğünün ortaya çıkması ve Doğu Avrupa ülkelerindeki Komünist Partileri'nin iktidarı ele geçirmeleri sonrasında, Arnavutluk, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya, Çekoslovakya ve Yugoslavya ile Sovyetler Birliği arasında benzer nitelikli ikili andlaşmalar yapılmıştı. Savaşın ardından ABD ile SSCB arasındaki anlaşmazlığın giderek artması ve Federal Alman Cumhuriyeti'nin Batı ile bütünleşmeye başlaması neticesinde, 1955 yılı Mayıs ayında Yugoslavya hariç olmak üzere yukarıda adı geçen devletler Varşova'da toplanarak bir Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması imzalamışlardı. Antlaşmaya göre, tarafların birine ya da birka-

çına Avrupa'da bir silahlı saldırı olduğunda, BM Antlaşması'nın 51. maddesi uyarınca bireysel veya ortak bir biçimde bu saldırıya karşı konulacaktır. Antlaşma 20 yıllık bir süre için imzalanmıştır. Bu sürecin sonunda taraflar sürenin bitiminden bir yıl önce bir görüş belirtmezlerse, Antlaşma 10'ar yıllık sürelerle uzamaktadır. Örgütün başlıca organları: *Siyasal Danışma Komitesi, Dışişleri Bakanları Daimi Komitesi, Savunma Bakanları Komitesi, Silahlı Kuvvetler Ortak Komutanlığı* ve *Askeri Konsey*'dir: Merkezi Moskova'da bulunan örgütün yedi üyesi bulunmaktadır:

Bulgaristan, Çekoslovakya, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Romanya ve Sovyetler Birliği.

vatandaşlık *(nationality, nationalité, die Bürgerschaft)* Herhangi bir kişiyi ya da bir şeyi devlete sürekli ve kesin bir biçimde bağlayan hukuksal bağ. Vatandaşlık terimi yerine yurttaşlık, uyrukluluk, tabiyet terimleri de kullanılabilmektedir. Vatandaşlık açısından sözkonusu olan *kişiler* gerçek kişiler olduğu gibi tüzel kişiler de olabilirler. Öte yandan yine vatandaşlık açısından sözkonusu olan *şeyler* de gemileri ve uçakları ifade etmektedir. Uluslararası hukuk, vatandaşlığın saptanmasını bir devletin ulusal yetkileri içerisinde saymaktadır. Bu çerçevede devletler, anayasalarına ve diğer hukuki kriterlerine göre kendi vatandaşlarında aranacak koşulları, vatandaşlığa kabul ve vatandaşlıktan çıkarılma biçimlerini yasa ile düzenlemektedirler. Bu durum, ilgili devletin kendi rızası ile aksine bir antlaşma yapmadığı ve uygulamasının, uluslararası hukukun genel ilkeleri ve teamül kuralları ile çatışmadığı sürece geçerlidir. Diğer taraftan bir devlet, bir başka devletin kendi vatandaşlarına karşı haksız eylemlerde bulunduğu durumlarda vatandaşlarını diplomatik koruma yolları ile korumaya çalışır. Bir ülkenin vatandaşlığının kazanılması Türkiye örneğinde de olduğu gibi başlıca üç yoldan gerçekleşebilir. a) *Yasa gereği*: Bir ülke halkının, devletinin vatandaşlığını kazanmasının en yaygın biçimidir. Yasa gereği vatandaşlık da başlıca üç yoldan elde edilebilir: Sözkonusu devletin vatandaşlarının soyundan gelme, nesep yolu ile; sözkonusu devletin toprakları üzerinde doğmuş olma yolu ile; ve de sözkonusu ülke vatandaşı bir kişi ile evlenme yolu ile. b) *Yetkili makam kararı ile*: Bu konuda bazı genel ve istisnai durumlar sıralanarak, bu özelliklere sahip olan kişilerin devletin kanunla belirlenmiş yetkili organları tarafından vatandaşlığa kabulü sağlanır. c) *Seçme hakkının kullanılmasıyle*: Bir ülke vatandaşlığının kaybedilmesi, detayları ilgili ülke yasalarınca belirlenen başlıca iki yolla gerçekleşir: a) kişinin kendi arzusuyla, b) ülke mevzuatına göre vatandaşlığın kaybedilmesini gerektiren koşulların gerçekleşmesiyle.

Versay Andlaşması, *(1919 Versailles Treaty, 1919)* I. Dünya Savaşı'nı sona erdiren antlaşmalardan biri ve en önemlisi. I. Dünya Savaşı'nın Almanya ve müttefiklerinin teslimiyle sona ermesinden sonra, 18 Ocak 1919'da savaş galibi Müttefikler tarafından organize edilen Paris Barış Konferansı toplanmıştı. Bu çerçevede Müttefikler tarafından ilkin Almanya ile yapılacak barış antlaşması ele alınarak hazırlanan metin 1919 Mayısı'nda Alman delegasyonuna sunuldu. Almanya açısından gerek maddi, gerekse manevi anlamda çok ağır şartları içeren bu antlaşmaya karşı bu ülkenin, yaptığı

itirazlar dikkate alınmadı. Sonuçta Almanya'nın aynen imzalamak zorunda kaldığı bu antlaşmaya göre Almanya, Eupen, Malmédy ve Moresnet'yi Belçika'ya; Alsace ve Lorraine'ı, Fransa'ya; Poznan ve Batı Prusya'yı Polonya'ya terkediyordu. Saar bölgesi 15 yıl sonra kesin çözümün belirlenmesi için bir plebisit yapılması kaydıyla Fransa'ya bırakılıyor, Dantzig serbest şehir oluyordu. Almanya, Ren Nehri'nin Doğu ve Batı yakasında 50 km.lik bir şeridi silahlandırmamayı kabul ediyor, Avusturya ile bir birleşme çabası göstermeme sözü veriyordu. Öte yandan Almanya tüm sömürgelerinden vazgeçiyor, bu bölgelerde Milletler Cemiyeti'nin denetimi altında Manda rejimleri oluşturuluyordu. Alman Ordusu'nun mevcudu 100.000 ile sınırlanarak zorunlu askerlik kaldırılıyordu. Denizaltı ve uçak imal edemiyecek olan Almanya donanmasını da müttefiklere teslim edecekti. Antlaşmanın belki de en ağır maddesi, Almanya'ya yüklenilen teminat borçları idi. Sonradan Müttefiklerce oluşturulan bir komisyon tarafından önce 56, ardından da 33 milyon dolar olarak saptanan bu miktarlardan ikincisi bile Almanya'nın ödeme imkânlarının çok çok üzerindeydi. Zaten müttefiklerin amacıda Almanya'nın belini doğrultamamasıydı.

Vesayet Konseyi *Bkz.* Birleşmiş Milletler Vesayet Konseyi

Vietkong 1956-1975 yılları arasında Güney Vietnam'da Saygon yönetimine karşı savaşan ve Kuzey Vietnam tarafından desteklenen gerilla örgütlerine verilen ad.

Vietnam Savaşı 1965-1975 yılları arasında, ABD ve ABD tarafından desteklenen Güney Vietnam ile Kuzey Vietnam ve Kuzey Vietnam tarafından desteklenen Vietkong arasında süren mücadele. Aslında mücadelenin başlangıcı 1954 yılına kadar uzanmaktadır. Eski bir Fransız sömürgesi olan Vietnam, 1954 Cenevre Anlaşmaları ile Kuzey ve Güney Vietnam olarak ikiye bölünmüştür. 1957 yılından itibaren Güney Vietnam'da, Kuzey Vietnam yanlısı Vietkong, ABD tarafından desteklenen Saygon yönetimine karşı mücadeleye başlamıştır. Bu dönemden itibaren Güney Vietnam'daki "askerî danışmanlar"ın sayısı her geçen gün biraz daha artmış, özellikle John. F.Kennedy'nin ölümünden sonra yerine geçen yardımcısı Lyndon B.Johnson ABD'yi Uzakdoğu'daki bu mücadelenin içine iyice sokmuştur. Nitekim 1965 Şubatı'ndan başlayarak ABD Kuzey Vietnamı bombalamaya başlamış, Güney Vietnam'a giderek artan sayıda asker göndermiştir. 1968 yılında da taraflar arasında görüşmelerin başlaması üzerine duran ABD bombardımanları Richard Nixon'un başkan seçilmesiyle yeniden başladı. Yeni Başkan Nixon ve Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'in Vietnam'a ilişkin politikaları "savaşı Vietnamlılaştırma" olarak özetlenebiliyordu. Bu politikanın temeli, o sıralarda Güney Vietnam'da sayıları 600.000'e yaklaşmış olan ABD askerlerinin geri çekilerek, Kuzey Vietnam ve Vietkong'a karşı yürütülecek mücadelenin Güney Vietnam kuvvetleri tarafından sürdürülmesine dayanıyordu. ABD askerleri kademeli olarak geri çekilirken Güney Vietnam'a yapılan askerî yardım arttırılacak ve de bu süreç içerisinde Kuzey Vietnam sürekli olarak havadan bombalanacaktı. Bu dönemde gerek dünyada, gerekse ABD'de ABD'nin Uzakdoğu'da sürdürdüğü bu savaşa karşı tepkiler artıyordu.

Savaşta ölen ABD askerlerinin sayısının 50.000'e ulaşması, ABD kamuoyunda bu savaşın sürdürülmesine karşı giderek artan bir tepki yaratmaktaydı. Öte yandan, dünyanın en büyük askerî gücünün en modern silahlarla kendisine saldırmasına, dönemin en gelişmiş stratejik bombardıman uçaklarıyla topraklarını sürekli bombalamasına rağmen direncini kaybetmeyen ve mücadelesini sürdüren Ho Chi Minh liderliğindeki Kuzey Vietnam da dünya kamu oyunun sempatisini topluyordu. Bir yandan ABD ile SSCB arasında 1972'de SALT I Antlaşması'nın imzalanması, diğer taraftan ABD-Çin Halk Cumhuriyeti ilişkilerinin düzelmesi, barış için uygun bir zemin hazırlıyordu. Zaten ABD bombardımanları ile yıpranmış olan Kuzey Vietnam'ın da, kendisini destekleyen SSCB ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin ABD ile yakınlaştıkları bu dönemde başka bir tutum izlemesi pek beklenemezdi. 27 Ocak 1973'te Paris'te imzalanan barış anlaşması ile savaş sona eriyordu. Bu anlaşma gereğince ABD Güney Vietnam'daki tüm askerî varlığını geri çekecek, buna karşılık Kuzey Vietnam da Güney'in iç işlerine müdahale etmiyecekti. ABD'nin Güney Vietnam'dan çekilişini takip eden günlerde Vietkong ile Saygon yönetimi arasındaki mücadele şiddetlendi ve 30 Nisan 1975'te Saygon'un Vietkong'un eline geçmesiyle mücadele sona erdi. Böylece tarihin en zorlu mücadelelerinden birisi sona ermiş ve iki Vietnam birleşmiş oluyordu.

Vize *(visa, das Visum)* Bir ülkeye giriş izni. Günümüzde özellikle, üçüncü dünya ülkelerinin vatandaşlarının göçmen olarak gitmek için rağbet ettikleri gelişmiş Batı ülkelerinin ve de bazı Doğu Bloku ülkelerinin uyguladıkları bir yöntemdir. Yabancılara vize uygulayan bir ülkeye gitmek isteyen bir kişi, kendi ülkesinde, sözkonusu ülkenin gerekli makamlarına başvurarak ülkelerine girebilmek amacıyla pasaportunda gösterilen bir süre için izin almaktadır. Yabancılara vize uygulayan ülkeler, bu uygulamayı tüm ülkelerin vatandaşlarına yöneltebilecekleri gibi, sadece bazı ülkelerle sınırlı da tutabilmektedirler.

W

Watergate olayı (Watergate scandal) 1972-1973 yıllarında, ABD kamuoyunda büyük yankılar uyandıran bir olay. 1971 seçimlerinde Demokrat Parti'nin karargahı olarak kullanılan Washington'daki Watergate binasına, Cumhuriyetçi başkan Richard Nixon'un yardımcılarının da içinde bulunduğu Cumhuriyetçi Parti yöneticilerinin inisiyatifi dahilinde dinleme cihazları yerleştirildiğinin ortaya çıkması üzerine, 1974 yılında Başkan Nixon'un istifasına kadar giden olaylar zinciri başladı. Özellikle iki gazetecinin ısrarlı çabaları sonucunda her yönüyle ortaya çıkan olay üzerine, Nixon yürütme yetkisini kötüye kullanma, adaleti engelleme ve Anayasa'yı koruma

görevini ihmalle suçlandı: Sonuçta, *(bkz.)* impeachment kuralının uygulanmasına hedef olmamak için kendisi istifa etti. Aralarında Adalet Bakanı'nın da bulunduğu dört kişi Yüksek Mahkeme tarafından mahkûm edildi.

WFTU *Bkz.* Dünya İşçi Sendikaları Federasyonu

WTO *Bkz.* Varşova Antlaşması Örgütü

WHO *Bkz.* Dünya Sağlık Örgütü

WMO *Bkz.* Dünya Meteoroloji Örgütü

yabancı *(foreigner, létranger, der Auslaender)* bir ülkede bulunup o ülke vatandaşı olmayan kişi. Ülke devleti ile bu kişiler arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuki çerçeveye de yabancılar hukuku denir. Yabancılar ile ülke devleti arasındaki ilişkilerin başında, bu kişilerin ülkeye kabulü konusu gelir. Bu konunun tamamen ülke devletinin bir iç sorunu niteliğinde olduğu kabul edilmektedir. Bir başka deyişle ülke devleti esas itibariyle, yabancıları (ki bu anlamda turistlerden farklı bir kategori oluşturmaktadırlar) ülkesine kabul edip etmemekte, hatta bu konuda onlar arasında bazı ayrımlar yapmakta serbesttir. Yine ülke devleti, toprakları üzerinde yaşayan yabancıların hangi haklardan yararlanabileceklerini, hangi haklardan yararlanamayacaklarını -bazı uluslararası hukuk kurallarına uymak koşulu ile- tamamen kendisi belirler. Nihayet ülke devleti, ülkesinin kamu düzenini ve güvenliğini ihlal eden (ettiğine kanaat getirdiği) yabancıları ülke sınırları dışına çıkarma yetkisine sahiptir.

yalnızcılık *(isolationism, isalationisme, der Isolatirnismus)* Devletlerin izledikleri dış politika stratejilerinden biri. Yalnızcılık politikası izleyen bir devlet kendi dışındaki dünya ile ilgili sorunlara mümkün olan en düşük oranda katılmaya, diğer ülkelerle ve çeşitli uluslararası kurumlarla en alt düzeyde bir diplomatik ilişki kurmaya çalışır. Böyle bir durumda ülkenin dış ticareti de (siyasal alanda olduğu kadar olmasa da) sınırlandırılmaya çalışılır. Yalnızcılık, politikası izleyecek bir devletin iç kaynaklar bakımından oldukça kendine yeterli olması gerekmektedir. Bununla beraber, devletin izlediği siyasal politikanın, bu kendi kendine yeterliğin özellikle moral boyutu ile olan yakın ilgisini unutmamak gerekmektedir. Nitekim, birçok maddi öğe açısından kendi kendine yeterliliği hayli tartışma götürür bir ülke olan Arnavutluğun, bu türden bir politikayı belirli bir ölçüde sürdürebilmesi de bu yolla mümkün olabilmektedir. Öte yandan, bir ülkenin coğrafi ve topografik özellikleri de, bu türden bir dış politika stratejisinin izlenebilmesini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Örneğin, bir ülke*nin ada olması veya oldukça engel*leyici doğal sınırlara sahip olması

bu türden bir politikanın izlenmesini kolaylaştırırken, ülkenin birçok başka ülkelerin çıkarlarının çatıştığı stratejik bir bölgede yer alması da böyle bir politikanın izlenmesini güçleştirmektedir. Öte yandan, içinde bulunulan uluslararası koşulların da, devletlerin bu türden bir dış politika izleyebilmesini olumlu ya da olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Gerçekten de irili, ufaklı çok sayıda devletin birbirleri ile ilişkide ve çatışma içinde bulunduğu bir güç dengesi sisteminde bu türden bir politikanın izlenmesi nispeten daha kolay, iki kutuplu sistemin ikili dünyasında ise daha zordur. Nihayet günümüz dünyasında sözkonusu olan yaygın karşılıklı bağımsızlık ilişkilerinin, bu türden bir politikanın izlenmesini genel anlamda güçleştirdiği söylenebilir.

Yalta Konferansı, 1945 II. Dünya Savaşı sırasında ABD, SSCB ve İngiltere liderleri olan Franklin D.Roosevelt, Josef Stalin ve Winston Churchill'in savaş sonrası dünyayı biçimlendirdikleri toplantı. 4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında toplanan konferansta taraflar çeşitli konulara ilişkin görüşlerini dile getiriyorlar, bazı konularda anlaşma sağlanırken bazı konularda da derin görüş ayrılıkları ortaya çıkıyordu. Sovyetler, Uzakdoğu'da Japonya'ya karşı savaşa katılmayı kabul ediyorlar, buna karşılık Güney Sakhalin ve Kuril adaları ile Port Arthur deniz üssü Sovyetler'e bırakılıyordu. Almanya üç işgal bölgesine ayrılacaktı. Almanya'dan alınacak savaş tazminatı konusunda görüş ayrılıkları bulunduğundan bu konunun karara bağlanması sonraya bırakılmıştı. Polonya'nın doğu sınırları için 1919 Curzon Hattı kabul ediliyor batı sınırlarının tesbiti ise, S[illegible]3 ile İngiltere arasındaki görüş ayrılıklarından dolayı ileri bir tarihe bırakılıyordu. Ayrıca Polonya'da serbest seçimlerin yapılması da kararlaştırılmıştı. Kurulacak Birleşmiş Milletler Örgütü'nün Güvenlik Konseyi'nde yer alacak sürekli üyelere veto hakkı tanıması kabul ediliyor, 1 Mart 1945 tarihine kadar Almanya ve Japonya'ya karşı savaş ilan eden ülkelerin kurucu üye olmaları karara bağlanıyordu. Konferansın en önemli özelliği, o anda ortak düşmana karşı birlikte hareket eden bu ülkelerin savaş sonrasında düşledikleri dünya açısından birbirlerinden ne oranda ayrıldıklarını göstermesi, ileride ortaya çıkacak bazı çatışmaların ilk sinyallerini vermesiydi.

yaşam alanı *Bkz.* hayat sahası

Yeni Delhi Konferansı, 1983 *New Delhi Conference, 1983* Bağlantısız ülkelerin yedinci zirve toplantısı. 1979 yılında yapılan Havana Konferansı'nda yedinci zirvenin 1982 yılında Irak'ın başkenti Bağdat'ta toplanması kararlaştırılmıştı. Fakat İran-Irak savaşı, toplantının Bağdat'ta yapılmasını engelledi. Bunun üzerine yedinci zirve, 94 ülkenin katılımıyla 1984 yılının Mart ayında Hindistan'ın başkenti Yeni Delhi'de yapıldı. Dönem başkanlığını Küba lideri Fidel Castro'dan devralan İndra Gandhi'nin kişisel gayretleri, ülkeler arasında sözkonusu olan görüş ayrılıklarının bazılarını giderebildiyse de, genelde çeşitli ülke grupları arasındaki siyasi ayrılıklar konferansa damgasını vurdu. Bunun böyle olduğu sonuç bildirisinde siyasî konuların çok az bir yer tutmasından da anlaşılabilmekteydi. Sonuç Bildirisinde yer alan ve dolayısıyla tüm ülkelerin üzerinde anlaştığı konular ise şunlardı: Zengin ve yoksul ülkeler ara-

sındaki eşitsizliğin azaltılabilmesi için yeni bir uluslararası ekonomik düzenin oluşturulması gerektiği; Ortadoğu'da, Arap Birliği'nin Fez Zirvesi'nde benimsediği planın uygulanması; İsrail'in işlediği savaş suçları dolayısıyle Uluslararası Savaş Mahkemesi'nde yargılanması ve bu ülkeyi destekleyen ABD'nin kınanması; nükleer silahlanmanın durdurulması ve Afganistan'daki yabancı askerlerin geri çekilmesi.

Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen *(New International Economic Order e nouvel ordre économique, Neue Weltwirschaft sordnung)* Günümüzde, Üçüncü Dünya ülkeleri olarak bilinen ülkelerin ortaya attıkları ve mevcut uluslararası ekonomik düzenin değiştirilmesini öngören bir kavram, bir tez. II. Dünya Savaşı sonrası dünyada oluşturulan ekonomik düzende galip Batılı ülkelerin, özellikle de ABD'nin belirleyiciliğini görmek mümkündü. Bu ülkeler, savaş öncesinde ortaya çıkan ekonomik krizlere neden olarak gördükleri himayecilik akımına karşı, dünya ticaretini liberalleştirmeyi hedef alan bir görüşü savunmaktaydılar. Bu görüş doğrultusunda oluşturulan dünya ekonomik sisteminin işleyişinde, GATT'ın "en çok gözetilen ülke" kuralı ve serbest ticaret işlemlerinde gereken istikrarı sağlamaya yönelik altın-dolar esasının dayandığı Bretton Woods Antlaşmaları'nın yeri önemliydi. Bu ekonomik düzen, dünya ticaretinin çok büyük bir bölümünü elinde tutan gelişmiş ülkelerde oldukça iyi sonuçlar vermiş bu ülkelerin gayri safi hasılalarında büyük artışlar ortaya çıkmıştı.

Buna karşılık savaş sonrası dönemde sayıları giderek artan ve büyük çoğunluğu eski sömürgelerden oluşan yeni, ekonomik olarak güçsüz ülkeler açısından aynı şeyler söylenemezdi. Bu ülkelerin temsilcilerinin BM Genel Kurulu'nda sık sık dile getirdikleri görüşlere göre, bu ekonomik düzen kendilerinin dışında oluşturulmuştu. Gelişmiş-az gelişmiş ülke ikileminin mevcut olduğu bu sistemin, gelişme yolundaki ülkeler için bir eşitsizlik ve uluslararası bağımlılık aracı olması kaçınılmazdı. Çünkü bu uluslararası ekonomik düzen temelde, benzer ekonomik gelişme düzeyinde olan ülkeler arasındaki ilişkileri düzenlemeye yönelikti. Benzer ekonomik gelişme düzeyinde olmayan ülkeler arasında da uygulanması halinde, bu ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarını daha da derinleştirmekten başka bir sonuç doğurmazdı. Üçüncü Dünya ülkelerinin bu konudaki giderek artan baskıları sonucunda 1964 yılında *(bkz.)* UNCTAD kuruldu. Böylece BM çerçevesinde, uluslararası ekonomik sorunların Üçüncü Dünya ülkelerinin perspektifinden tartışıldığı sürekli nitelikte bir yapı oluşturulmuş oldu. Bu çerçevede ortaya çıkan ve bugün sayıları 130 civarında olmakla beraber hâlâ ilk dönemdeki sayıları ile "77'ler Grubu" olarak anılan ülkeler, gelişmiş ülkeleri masa başına oturtarak bir "Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen "konusunda iknaya çalıştılar. Özellikle, 1974 yılında başgösteren petrol krizi sırasında gelişmiş ülkeleri "Kuzey-Güney Diyalogu" için ikna eden azgelişmiş ülkeler, her şeye rağmen somut bir sonuç elde edemediler. 1980'lerin başında yeniden gündeme gelen Kuzey-Güney Diyaloğu çerçevesinde de taraflar, yeni bir ekonomik düzen konusunda birbirlerinden çok uzakta olduklarını ortaya koydular.

Yıldırım Savaşı *(Blitzkrieg)* II. Dünya Savaşı'nda Alman Ordu-

su'nun uyguladığı bir savaş biçimi. Yıldırım Savaşı'nın temeli, Hitler'in en çok güvendiği zırhlı birliklerin, yoğun ve seri bir biçimde düşman hatlarının belirli noktalarına saldırarak onları arkadan kuşatmalarına dayanmaktaydı. Bu savaş biçimi Hitler'e gerek Polonya, gerekse Batı cephesinde kısa sürede büyük zaferler sağladı. Fakat bu savaş taktiğinin başarıları, zırhlı birliklerin hareket kabiliyetini önemli ölçüde belirleyen topografik ve iklimsel şartlarla yakından ilgiliydi. Nitekim bu faktörlerin pek lehte olmadığı Rusya içlerinde (tabi ki diğer şartların da etkisiyle) aynı ölçüde başarılı olamadı.

Yıldız Savaşları *Bkz.* Stratejik Savunma Girişimi

Yılgı Dengesi *Bkz.* Dehşet Dengesi

YUED *Bkz.* Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen

yumuşama *(détente, der Detente)* 1960'lı yıllarda bloklararası ilişkilerdeki mevcut gerginliğin giderek azalması olgusuna verilen ad. 1960'lı yıllara gelindiğinde, gerek Doğu, gerekse Batı blokunun yekparelikleri tartışma götürür bir duruma gelmişti. Çin Halk Cumhuriyeti, Arnavutluk ve de giderek Romanya, SSCB'nin Doğu bloku içerisindeki hegemonyasına karşı başkaldırmışlardı. Öte yandan NATO içerisinde de bir Fransa, ABD hegemonyasına başkaldırıyor, AET alternatif bir güç odağı olmaya yöneliyordu. Benzeri gelişmelerin, Soğuk Savaş döneminin sıkı iki kutuplu dünyasındaki "sıklığı" nispeten gevşetmesi sözkonusuydu. Diğer taraftan, nükleer silah teknolojisindeki gelişmeler sonucunda ortaya çıkmaya başlayan dehşet dengesi de, bloklararası ilişkilerde belirli bir yumuşamayı teşvik ediyordu. Gerçekten de kıtalararası füzelerin geliştirilmesi, SSCB'nin yanında ABD'nin topraklarının da nükleer silahların menziline girmesi sonucunu doğurmuş, böylece bu silahlara başvurmak her iki taraf için de katlanılmaz bir seçenek haline gelmiştir. Nihayet, 1962 Küba Krizi sırasında bir nükleer savaşın eşiğine gelinmesi de, tarafların birbirleriyle yakınlaşması gereğini ortaya koymuştu. Böylece başlayan silahsızlanma görüşmeleri *(bkz.* Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri), 1972 yılında SALT I Antlaşması'nın imzalanması sonucunu doğurdu. Buna paralel olarak, yumuşamayı Avrupa'da pekiştirmeyi amaçlayan Avrupa güvenlik görüşmeleri, 1975 yılı Ağustosu'nda Helsinki Nihai Senedi adını olan belgenin 35 ülke tarafından imzalanması ile sonuçlandı. 1979 yılında imzalanan SALT II'nin sonuçsuz kalması ve bu yıldan başlayarak gelişen bazı olaylar, ABD ile SSCB arasındaki gerginliği yeniden arttırdı.

Yunan İç Savaşı 1946-1949 yılları arasında Yunanistan'da meydana gelen silahlı iktidar mücadelesi. II. Dünya Savaşı sırasında Alman ilgaline uğrayan Yunanistan'da işgalden sonra da siyasal bir çekişme başgöstermişti. Bir yanda, özellikle Almanlara karşı gösterdikleri direnişle prestijleri artan EAM (Ulusal Kurtuluş Ordusu) ve bunun askerî örgütü olan ELAS'ı (Ulusal Halk Kurtuluş Ordusu) destekleyen solcular, diğer yanda da EDES'i (Yunan Ulusal demokratik Ligi) destekleyen sağcılar yer alıyordu. Komünistler-kralcılar olarak da adlandırılan bu gruplar arasındaki mücadele 1946 yılından sonra bir iç savaşa dönüştü. General Markos Vafiedes liderliğin-

deki EAM taraftarları Kuzey Yunanistan'ı denetimleri altında bulunduruyorlar, özellikle Yugoslav lideri Tito'dan yardım alıyorlardı. Güney de denetimi ellerinde bulunduran EDES yandaşları ise, zaten bu bölgeyi denetim altında bulunduran İngilizlerden destek sağlıyorlardı. Yaklaşık üç yıl süren bu mücadeleyi, EDES yanlıları veya kralcılar olarak adlandırılan sağ kazandı. Bu sonuçta bazı dış dinamiklerin de önemli rolü oldu. 1947'de ilan edilen *(bkz.)* Truman Doktrini çerçevesinde sağın konumu güçlenirken, 1948'de Stalin ile anlaşmazlığa düşmesi ve Yugoslavya'nın Kominform'dan çıkarılmasının ardından Tito'nun EAM yandaşlarına olan yardımı da durmuştu. Kaldı ki, zaten Stalin ile Churchill arasında yapılan gizli anlaşmada da, Yunanistan İngiliz etki alanında kalmaktaydı.

Z

ZANU *Bkz.* **Zimbabwe Afrika Ulusal Birliği**

ZAPU *Bkz.* **Zimbabwe Afrika Halk Birliği**

zararsız geçiş *Bkz.* karasuları

Zimbabwe Afrika Halk Birliği *(ZAPU Zimbabwe African People's Union)* 1980 öncesinde beyaz azınlık yönetimindeki Rodezya'da yönetime karşı silahlı mücadele veren gerilla örgütlerinden birisi. Örgüt, Joshua Nkomo tarafından 1961'de kuruldu ve 1962'de de yasadışı ilan edildi. 1963'te bu örgütten ayrılan Ndabaningi Sithole ve Robert Mugabe'nin oluşturdukları ZANU ile birlikte beyaz azınlık yönetimine karşı silahlı mücadele vermeye başladılar. Zaman zaman aralarında çıkan sorunları ortadan kaldırmak ve de ABD'nin, ılımlı zenci lider rahip Abel Muzorewa ile Ian Smith yönetimini uzlaştırma çabalarına karşı koymak amacıyla 1976'da birleşerek *Yurtsever Cephe*'yi kurdular. 1980'den sonra seçimlere Yurtsever Cephe adı ile katılan Nkomo liderliğindeki ZAPU 20 üyelik elde etti. Örgüt, bugün ülkenin ikinci önemli gücü durumundadır.

Zimbabwe Afrika Ulusal Birliği *(ZANU Zimbabwe African National Union)* 1980 öncesinde, beyaz azınlık yönetimindeki Rodezya'da yönetime karşı silahlı mücadele veren gerilla örgütlerinden biri. 1963'te, ZAPU içerisinde çıkan bir anlaşmazlık sonucunda örgütten ayrılan bir grup tarafından kurulan ZANU'nun liderliğine Ndabaningi Sithole getirildi, Robert Mugabe'de partinin genel sekreteri oldu. 1964 yılından başlayarak beyaz azınlık yönetimine karşı silahlı mücadele yürüten ZANU, 1976'da ZAPU ile Yurtsever Cepheyi oluşturdu *(bkz.* Zimbabwe Af-

rika Halk Birliği). 1980'deki siyahlar ve beyazların katıldığı seçimlerde, siyahlar için ayrılan 80 üyeliğin 57'sini kazanan ZANU iktidara geldi ve Robert Mugabe de ülkenin ilk siyah başbakanı oldu.

zirve diplomasisi *(summit diplomacy, diplomatie du sommet, die Gipfeldiplomatie)* Devletlerin birbirleri ile olan ilişkilerinde kullandıkları diplomasi türlerinden biri. Doruk diplomasisi olarak da bilinen bu tür diplomaside görüşmeler, ilgili tarafların en üst düzeyde temsil edildikleri bir kadro ile yürütülür. Eski dönemlerde kralların, imparatorların katıldığı bu tür diplomasi, günümüzde de devlet başkanları, başbakanlar gibi ülkelerinin en yetkili kişilerince yürütülmektedir. Günümüzde sahip olunan ulaştırma imkanları, bu türden bir diplomasinin gerçekleştirilebilmesi açısından eskiye oranla oldukça uygun bir zemin hazırlamıştır. Bu türden bir diplomasinin en önemli avantajı, görüşme masasında genellikle bir çözüme ulaşmanın temel şartı olan karşılıklı taviz verme konusunda en fazla imkana sahip olan liderleri bir araya getirmesidir. Gerçekten de, ülkelerin liderlerinin bir diplomatik pazarlıkta karşılıklı olarak taviz vererek bir çözüm noktasına ulaşmada diplomatlara ve teknisyenlere oranla çok daha fazla inisiyatife sahip olmaları, zirve diplomasisine önemli bir avantaj sağlamaktadır. Buna karşılık liderler arasında düzenlenen zirvelerin bir dizi hazırlık gerektirmesi, yöntemin bir dezavantajını oluşturmaktadır.

Kutupyıldızı

kutupyıldızı

kutupyıldızı

20. YÜZYIL SİYASİ OLAYLAR KRONOLOJİSİ

Kopyaldızı

Hazırlayan
Dr. Faruk Sönmezoğlu

İletişim Yayınları
Klodfarer Cad. İletişim Han No. 7 Cağaloğlu-İSTANBUL

kutupyıldızı

1900

1 Ocak: Nijerya'da İngiliz Protektorası kuruldu.
27 Şubat: İngiliz İşçi Partisi kuruldu. Ramsay MacDonald partinin ilk genel sekreteri oldu.
14 Mart: ABD altın standardını kabul etti.
29 Temmuz: İtalya Kralı I. Umberto bir anarşist tarafından öldürüldü ve yerine oğlu III. Victor Emmanul geçti.
5 Eylül: Cad'da Fransız Protektorası kuruldu.
17 Ekim: Prens Bernhard von Bülow Alman Şansölyesi oldu.

1901

Ocak: Alman İmparatoru Kayzer II. Wilhelm İngiltere'yi ziyaret etti. Fakat iki ülke arasındaki ittifak görüşmeleri başarısızlıkla sonuçlandı.
22 Ocak: İngiltere Kraliçesi Victoria öldü. Yerine Edward geçti.
7 Eylül: Pekin'de, Çin ile büyük devletler arasında barış anlaşması imzalandı.
Eylül: Rus Çar ve Çariçesi Fransa'yı ziyaret etti. Rusya'da Sosyal Devrimci Parti kuruldu.
14 Eylül: ABD Başkanı William McKinley öldürüldü. Yerine Başkan Yardımcısı Theodore Roosevelt geçti.

1902

30 Ocak: İngiltere-Japonya ittifakı imzalandı.
15 Nisan: Rusya'da İçişleri Bakanı Sipiaguine öldürüldü.
31 Mayıs: Boer Savaşı sona erdi.
30 Haziran: Gizli Fransa-İtalya Antlaşması imzalandı.

1903

5 Mayıs: Türkiye, Bağdat Demiryolu'nun yapımı hakkını Almanya'ya verdi.
11 Haziran: Sırbistan Kralı Aleksandr öldürüldü. Yerine Peter Kara Georgeviç geçti.
29 Eylül: Avusturya İmparatoru ve Rus Çarı, Mürzsteg'te biraraya geldiler.
Kasım: ABD'nin insiyatifi ile Kolombiya'dan ayrılan Panama bu ülkenin protektorası altına girdi.
- Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin Londra'daki kongresinde Menşevik ve Bolşevik grupları ortaya çıktı.

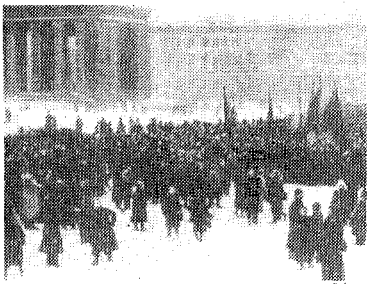
1904

6 Şubat: Rus-Japon Savaşı başladı.
8 Nisan: İngiltere ve Fransa arasında dostluk antlaşması (Entente Cordiale) imzalandı.
28 Temmuz: Rus İçişleri Bakanı Plehve öldürüldü.
3 Ekim: Fransa ve İspanya, Fas konusunda anlaşmaya vardılar.
Aralık: Rus-Japon Savaşı'nda, Japonlar ağır basmaya başladı.

1905

1 Ocak: Ruslar, Port Arthur'da Japonlara teslim oldular.
17 Şubat: Moskova valisi Grand Dük Serge, Kremlin'de öldürüldü.
Mart: Japonlar, Rusları Mukden'de kara savaşında da yendiler.
21 Mart: İngiliz-Afgan antlaşması imzalandı.
30 Mart: Girit'te Yunanlıların Osmanlı yönetimine karşı isyanı başladı.
Mayıs: Rusya'nın Baltık filosu Japonya kıyılarına ulaştı ve Çuşima Savaşı'nda Japonlar Rus filosunu tamamen yokettiler.
14 Haziran: Rusya'nın Odesa limanındaki Potemkin zırhlısında isyan çıktı.
23-24 Haziran: Alman İmparatoru ile Rus Çarı arasında Björkö Antlaşması imzalandı.
5 Eylül: Japonya ve Rusya arasında Portsmouth Antlaşması imzalandı. Buna göre Japonya Kore'ye ve

Çin'deki Rus demiryolu sistemine sahip oluyordu.
27 Eylül: Norveç, İsveç'ten ayrılarak bağımsız oldu.

Ekim: Rusya'da grevler ve St. Petersburg'ta bir Sovyet kuruldu. Sonuçta yönetim, bir reform konusunda vaadlerde bulundu.
16 Kasım: Rusya'da Witte başbakan atandı.
28 Kasım: İrlanda'da, İngiliz yönetimine karşı mücadele verecek olan Sinn Fein Partisi kuruldu.
5 Aralık: Rusya'da St. Petersburg Sovyeti'nin 230 üyesi de tutuklandı.
15 Aralık: Moskova'daki bir işçi ayaklanması bombardımanla bastırıldı.

1906

1 Ocak: Kont Helmuth von Moltke, Alman Genel Kurmay başkanı oldu.
Ocak: Fransa ve İspanya, Fas'taki nüfuz bölgeleri konusunda anlaşmaya vardılar.
Şubat: Papa X. Pius, Fransa'da Devlet ve Kilise'nin biribirinden ayrılışını kınadı.
5 Mayıs: Rusya'da Başbakan Witte istifa etti. Yerine Goremikin getirildi.
6 Mayıs: Rus anayasası açıklandı.
10 Mayıs: Duma, ilk toplantısını yaptı.
9 Temmuz: Goremikin istifa etti. Yerine Stolipin getirildi.
5 Ağustos: İran anayasası ilan edildi. Tahran'da ilk Ulusal Meclis toplandı.
Ağustos: Hindistan'da Tüm Hindistan Müslüman Birliği, Ağa Han tarafından kuruldu.
Ekim: Fransa'da Georges Clemenceau başbakan oldu.
Aralık: İngiltere ve İtalya, Etyopya konusunda anlaşmaya vardılar.

1907

1 Ocak: Avusturya'da genel oy hakkı tanındı.
5 Mart: Duma ikinci defa toplandı.
14 Haziran: Norveç'te kadınlara oy hakkı tanındı.
16 Haziran: İkinci Duma lağvedildi.
3-6 Ağustos: Alman İmparatoru II. Wilhelm ile Rus Çarı II. Nikda Swinemünde'de buluştular.
31 Ağustos: İngiltere ve Rusya Asya'daki nüfuz bölgeleri konusunda anlaştılar ve Rusya da İngiliz-Fransız ittifakına dahil oldu.
14 Kasım: Üçüncü Duma toplandı.
8 Aralık: İsveç Kralı II. Oscar öldü. Yerine V. Gustav geçti.

1908

28 Ocak: Portekiz'de başarısız bir ihtilal girişimi oldu, ardından sıkıyönetim ilan edildi.
1 Şubat: Portekiz kralı Carlos ve büyük oğlu öldürüldü. Yerine II. Manuel geçti.
1 Mayıs: Hicaz demiryolu Şam'dan Medine'ye ulaştı.
Haziran: İngiltere Kralı VII. Edward Fransa, İsveç ve Rusya'yı ziyaret etti.
23 Haziran: İran'da karışıklık, Şah Ulusal Meclisi dağıttı.
Temmuz: Türkiye'de II. Meşrutiyet ilan edildi.
5 Ekim: I. Ferdinand Bulgaristan Kralı oldu. Avusturya Bosna ve Hersek'i ilhak etti.
12 Ekim: Girit Yunanistan'a ilhak edildi.
15 Kasım: Hintli milliyetçi lider Bal Gangadhar Tilak tutuklandı. Endonezya'daki milliyetçi örgütlenmelerden *Budi Utomo* Cava'da kuruldu.

1909

9 Şubat: Fransa ve Almanya Fas konusunda anlaştılar.
28 Şubat: Bosna'ya ilişkin Avusturya-Osmanlı anlaşması imzalandı.
25 Mart: Mısır'da milliyetçileri denetime almak için basına sansür kondu.
24 Nisan: II.Abdülhamit tahttan indirildi. Yerine V. Mehmet geçti.
14 Temmuz: von Bülow başbakanlıktan ayrıldı. Yerine T.von Bethmann-Hollweg Alman Şansölyesi oldu.
24 Temmuz: Fransız başbakanı istifa etti. Aristide Briand başbakan oldu.
Temmuz: İran'da karışıklık. Muhammed Ali Şah'ın yerine Sultan Ahmet Şah iktidara geldi.
25 Ekim: Japon Prensi Ito, bir Koreli tarafından öldürüldü.
Ekim: Hindistan'da Morley-Minto düzenlemeleri yapıldı.
17 Aralık: Belçika Kralı II. Leopold öldü. Yerine Albert geçti.

1910

15 Ocak: İngiltere'de liberaller yeniden iktidara geldiler.
Şubat: Dalay Lama Hindistan'a kaçtı.
20 Şubat: Mısır'ın kıpti başbakanı Butros Chali öldürüldü.
Mart: İtalya'da Luigi Luzzatti başbakan oldu.
6 Mayıs: İngiltere Kralı VII. Edward öldü. Yerine V. George geçti.
7 Haziran: Meksikalı liberal lider Francisco Madero Mexico City'ye girdi. Francisco de la Barra devlet başkanı oldu.
1 Temmuz: Güney Afrika bir dominyon oldu.
4 Temmuz: Mançurya ve Kore'ye ilişkin Rus-Japon anlaşması imzalandı.
6 Temmuz: İngiltere Parlamentosu'nda yapılan bir düzenleme ile Lordlar Kamarası'nın yetkileri daraltıldı.
28 Ağustos: Karadağ krallığı kuruldu. I. Nikola kral oldu.
Eylül: Emilyano Zapata, Meksika'da etkisini arttırdı.
5 Ekim: Portekiz'de Kral II. Manuel tahttan indirildi. Ülkede cumhuriyet ilan edildi ve Teofilo Braga geçici başkan oldu.
18 Ekim: Elafteryos Venizelos Yunanistan'da başbakan oldu.
4-5 Kasım: Alman İmparatoru ve Rus Çarı Potsdam'da buluştular.
9 Kasım: Bağdat Demiryolu projesi için Osmanlı Devleti, Almanya ve Avusturya arasında bir mali anlaşma imzalandı.
Aralık: İngiltere'de seçimler sonrasında liberaller açık bir üstünlük sağladılar.

1911

Nisan: Fransa, Fas'ın Fez kentini aldı.
24 Mayıs: Meksikalı lider Porfirio Diaz iktidardan düşürüldü.
28 Haziran: Fransa'da Joseph Caillioux başbakan oldu.
1 Temmuz: Alman savaş gemisi *Panther* Agadir limanına geldi ve uluslararası tansiyon arttı.
Temmuz: Eski İran Şahı ülkesine dönmek için başarısız bir girişimde bulundu.
Ağustos: İngiltere'de dok işçileri greve gitti.
18 Ağustos: Portekiz Parlamentosu ülkenin yeni anayasasını kabul etti.
19 Ağustos: Bağdat Demiryolu konusunda Alman-Rus anlaşması sağlandı.
31 Ağustos: Fransa ve Rusya arasında askerî bir anlaşma imzalandı.
18 Eylül: Rusya'da Stolipin öldürüldü.
19 Eylül: Rusya'da Vladimir Kobovtsoff başbakan oldu.
29 Eylül: İtalya, Trablusgarp'ı ele geçirmek için Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti.

Kütüphane

4 Kasım: Fransız Kongo'su üzerinde Fransız-Alman anlaşması sağlandı. Fransa, Kongo'daki bir miktar toprağı Almanya'ya terketti. Buna karşılık Almanya da Fas'ta Fransa'ya serbestlik tanıdı.
5 Kasım: İtalya Trablusgarp'ı ilhak ettiğini ilan etti.
6 Kasım: Meksika'da liberal Francisco Madero başkan oldu.
Kasım: Rusya'da kırdaki ortak köy alanları, küçük toprak sahibi köylülere dağıtıldı.
12 Aralık: İspanyol Başbakanı Canalejas öldürüldü.
18 Aralık: Çin'de meşruti monarşi kabul edildi.
29 Aralık: Çin'de devrimciler geçici Nanking hükümetini oluşturdular. Sun Yat-Sen başkan oldu.
Aralık: Dış Moğolistan, Çin'den bağımsızlığını ilan etti. Endonezya'nın Cava adasında *Serakat Dagang Islam* hareketi oluşturuldu.

1912

14 Ocak: Fransa'da Raymond Poincaré başbakan oldu.
26 Şubat: İngiltere'de maden işçileri greve gitti.
29 Şubat: Bulgaristan ve Sırbistan arasında ittifak anlaşması imzalandı.
30 Mart: Fas'ta Fransız Protektorası ilan edildi.
15 Nisan: *Titanik* battı.
4 Mayıs: İtalyanlar Rodos'u işgal etti.
23 Mayıs: İngiltere'de dok işçileri greve gitti.
29 Mayıs: Bulgaristan ve Yunanistan, Osmanlı Devletine karşı ittifak yaptılar.
Temmuz: Japon İmparatoru Mutsuhito öldü. Yerine Yoshihito geçti.
16 Temmuz: Fransa ve Rusya arasında denizcilik anlaşması yapıldı.
9-16 Ağustos: Fransa Başbakanı Poincaré St. Petersburg'u ziyaret etti.
Ekim: Rusya gizli bir anlaşma ile Dış Moğolistan'ın bağımsızlığını tanıdı. Delhi Hindistan'ın başkenti oldu.
17 Ekim: Birinci Balkan Savaşı başladı.
18 Ekim: Türkiye ile İtalya arasında barış antlaşması imzalandı, Libya ve Trablusgarp İtalya'ya bırakıldı.
21 Ekim: Portekiz'de monarşistlerin başarısız bir darbe girişimi oldu.

Ekim: Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ orduları karşısında Osmanlı ordusu başarılı olamadı.
8 Kasım: Yunan ordusu Selanik'e girdi.
27 Kasım: Fransa ve İspanya, Fas'taki nüfuz bölgeleri konusunda bir anlaşma imzaladılar.
3 Aralık: Osmanlı Devleti ile savaştığı Balkan ülkeleri arasında ateşkes yapıldı.
20 Aralık: Osmanlı Devleti ile savaştığı Balkan ülkeleri arasındaki barış görüşmeleri Londra'da başladı.

1913

17 Ocak: Fransa'da Raymond Poincaré cumhurbaşkanı oldu.
21 Ocak: Aristide Briand Fransa Başbakanı oldu.
22 Ocak: Osmanlı Devleti ile savaştığı Balkan ülkeleri arasındaki barış görüşmeleri Londra'da tamamlandı. Bu sırada İstanbul'daki hükümet darbesi üzerine görüşmeler kesildi.
3 Şubat: İkinci Balkan Savaşı başladı.
22 Şubat: Meksika Devlet Başkanı Francisco Madero öldürüldü. Yerine General Victoriano Huerta geçti.
18 Mart: Yunanistan Kralı I. George öldürüldü.
26 Mart: Bulgar ordusu Edirne'ye girdi.

28 Mart: Belçika'da zorunlu askerlik uygulaması başladı.
19 Mayıs: Üçüncü Balkan Savaşı. Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Romanya ile savaşa tutuştu. Bu arada Osmanlı Devleti de Bulgaristan'a karşı mücadeleye katıldı.
1 Haziran: Yunanistan-Sırbistan anlaşması imzalandı.
24 Haziran: Fransa Cumhurbaşkanı Pioncaré'nin İngiltere ziyareti başladı.
30 Haziran: Almanya ordusunu genişletici önlemler aldı.
1 Temmuz: Zanzibar İngiltere'nin protektorası altına girdi.
17 Temmuz: Bulgaristan barış istedi.
7 Ağustos: Fransa'da üç yıllık zorunlu askerlik hizmeti kondu.
10 Ağustos: Bükreş Antlaşması. Bulgaristan silahsızlandırıldı.
29 Eylül: Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında barış antlaşması imzalandı.
5 Aralık: İngiltere, İrlanda'ya silah gönderilmesini yasakladı.
12 Aralık: Etyopya İmparatoru Menelik öldü. Liji İyasu İmparator oldu.
Aralık: İngiltere, Gambiya'da dolaylı yönetimi üstlendi.

1914

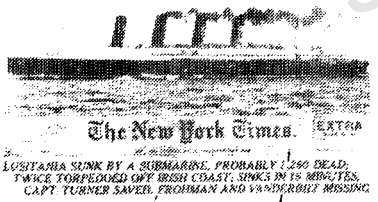
1 Ocak: İngiltere'nin denetimindeki Kuzey ve Güney Nijerya birleştirildi.
10 Ocak: Çin Ulusal Meclisi dağıtıldı. Yuan Şi-kai birçok yetkiyi kendisinde topladı.
10 Mart: İtalya'da Salandra başkan oldu.
1 Mayıs: Çin'de yeni Anayasa kabul edildi.
10 Mayıs: İngiltere'de Birlikçi Liberaller, Muhafazakârlar ile birleştiler.
Haziran: Güney Afrika'daki Hintliler konusunda Smuts ve Gandhi bir anlaşmaya vardılar.
15 Haziran: Bağdat Demiryolu Projesi konusunda İngiltere ve Almanya anlaşmaya vardılar.
28 Haziran: Avusturya veliahtı Arşidük Franz Ferdinand Sırbistan-Saraybosna'da bir Sırplı tarafından öldürüldü.
5 Temmuz: Meksika'da Victoriano Huerta yeniden devlet başkanı seçildi.
5-6 Temmuz: Almanya, Avusturya'yı Sırbistan ile olan mücadelesinde destekleyeceğini açıkladı.
15 Temmuz: Meksika'da Huerta istifa etti. Yerine Venustiano Carranza geldi.
15-23 Temmuz: Fransız Cumhurbaşkanı Poincare Rusya'yı ziyaret etti.
23 Temmuz: Avusturya, Sırbistan Kralı Peter I'e bir ultimatom verdi.
26 Temmuz: İrlanda'da, Dublin'de İngiltere'ye karşı bir ayaklanma başladı.
28 Temmuz: Avusturya Sırbistan'a savaş ilan etti.
29 Temmuz: Avusturya Belgrad'ı bombaladı.
30 Temmuz: İngiltere, Avusturya ve Sırbistan'a arabuluculuk teklif etti. Fransa'da Jean Jaurés öldürüldü.
31 Temmuz: Almanya, Rusya ve Fransa'ya ultimatom gönderdi. Avusturya'da genel seferberlik ilan edildi.
1 Ağustos: Jamayka'da Marcus Garvey zenci haklarını savunan iki örgüt kurdu.
- Almanya Rusya'ya savaş ilan etti.
2 Ağustos: Almanya Belçika'ya ultimatom verdi. Fransa'da seferberlik ilan edildi. Alman Ordusu Luxemburg ve Lorraine'e girdi.
3 Ağustos: Almanya Belçika'ya girdi. Panama Kanalı'ndan ilk gemi geçti. Almanya Fransa'ya savaş ilan etti.
4 Ağustos: ABD Avrupa'daki savaşa ilişkin olarak tarafsızlığını ilan etti. İngiltere Almanya'ya savaş ilan etti. Almanya Romanya ile ittifak antlaşması imzaladı.
5 Ağustos: Avusturya Rusya'ya savaş ilan etti.
6 Ağustos: İngiliz askerlerinin ilk bölümü Belçika kıyılarına çıktılar.
7 Ağustos: İspanya savaşta tarafsızlığını ilan etti.

8 Ağustos: İngilizler Dar es Saleem'ı bombaladılar.
8-10 Ağustos: Togo İngiliz-Fransız ortak kuvvetleri tarafından işgal edildi. Alman kuvvetleri de Belçika Kongosu'nu zorlamaya başladı.
- Samoa, İngiliz-Fransız kuvvetleri tarafından işgal edildi.
12 Ağustos: İngiltere ve Fransa, Avusturya'ya savaş ilan ettiler.
12-24 Ağustos: Avusturya orduları Sırbistan üzerine geniş bir saldırı düzenledi.
14 Ağustos: Franız ordusu Belçika'nın isteği üzerine Belçika topraklarına girdi.
15-29 Ağustos: Rusya Doğu Prusya'yı işgal etti.
20 Ağustos: Almanlar Brüksel'e girdiler.
21-23 Ağustos: Charleroi Savaşı. İngilizler geri çekildi.
23 Ağustos: Japonya Almanya'ya savaş ilan etti. Ayrıca Çin'e de bir ultimatom veren Japonya bölgedeki Alman sömürgeleri ve imtiyazlarını da kendisine maletti.
26 Ağustos: Almanlar, İngilizleri Le Cateav'da mağlup ettiler. Almanlar Tannenberg'te de Rusları mağlup ettiler.
31 Ağustos: Almanlar Campiégne bölgesini işgal ettiler.
1 Eylül: Fransız ve İngiliz orduları Sen Nehri'ne doğru geri çekildiler.
2 Eylül: Togo, İngiltere ve Fransa arasında ikiye bölündü.
3 Eylül: Fransız Hükümeti Bordeaux'ya taşındı.
4 Eylül: Londra Paktı: İngiltere, Fransa ve Rusya, Almanya ve müttefikleriyle ayrı barış anlaşmaları imzalamamayı kararlaştırdılar.
6-12 Eylül: Marne Savaşı: Almanlar geriledi.
13-17 Eylül: Aisne Savaşı.
24-25 Eylül: Somme Savaşı.
25 Eylül-30 Ekim: Ruslar Almanları Augustowo'da yendiler.
27 Eylül: Rusya Macaristan'a girdi. İngiliz ve Fransız kuvvetleri Alman Güney Batı Afrikası'nı işgal ettiler.
1-26 Ekim: Arras Savaşı.
15 Ekim: ABD'de Clayton Anti-Tröst Yasası çıktı.
29 Ekim: Osmanlı Devleti Boğazları kapattı.
30 Ekim: İngiliz-Fransız birleşik donanması Çanakkale Boğazını ablukaya aldı.
1 Kasım: Paul von Hindenburg Doğu Cephesi Başkomutanı oldu.
5 Kasım: İngiltere, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti ve Kıbrıs'ı da ilhak etti.
7 Kasım: Avusturya Sırbistan üzerine yeniden saldırıya geçti. İngilizler Zubayr ve Basra'yı aldılar.
12 Kasım: Osmanlı Devleti İngiltere, Fransa ve Rusya'ya savaş ilan etti.
15 Kasım-5 Aralık: Ruslar Lodz'da yenildiler.
23 Kasım: İngiliz Donanması Zeebrugge bölgesini bombaladı.
25 Kasım: Ruslar Czernowitz'i işgal ettiler. Polonya Ulusal Konseyi ülkenin yeniden birleşmesi çağırısında bulundu.
30 Kasım: Avustralya kuvvetleri Alman Yeni Ginesi'ni ele geçirdiler.
2 Aralık: Almanlar Rwanda'da Belçika saldırısını durdurdular.
2-15 Aralık: Sırplar, Avusturya ordusunu Roudniak'ta yendiler.
16 Aralık: Almanlar, İngiltere'nin Yorkshire kıyılarını bombaladılar.
17 Aralık: Mısır'da ingiliz Protektorası ilan edildi.

1915

Ocak: Rusya'da Duma toplantıya çağırıldı.
3-4 Ocak: Kafkas Cephesinde Osmanlı-Rus Savaşı.
30 Ocak: Ruslar Tebriz'e girdi.
4 Şubat: Osmanlı orduları Süveyş Kanalı yöresinden çekildi.
16 Şubat: İngiliz ve Fransız Hava Kuvvetleri Zeebrugge yöresini bombaladılar.
18 Şubat: Almanlar İngiltere'yi denizden ablukaya aldılar. Denizaltı savaşı başladı.
26 Şubat: Fransızlar Champagne

yöresinde saldırıya geçtiler.
1 Mart: İngiltere Almanya'ya abluka uygulamaya başladı.
6 Mart: Yunanistan'da Gounaris başbakan oldu.
10-20 Mart: Neuve Chapelle Savaşı.
24 Mart: Tunus'ta Sanusi isyanı başladı.
29 Mart: Batum boşaltıldı.
20 Nisan-24 Mayıs: İkinci Ypres Savaşı.
22 Nisan-17 Mayıs: Almanlar Hollanda'da saldırıya geçti.
24 Mayıs: Zehirli gaz ilk defa Almanlar tarafından kullanıldı.
25 Nisan: Müttefikler Çanakkale'de karaya çıktılar.
26 Nisan: Müttefikler ile İtalya arasındaki gizli antlaşma Londra'da imzalandı.
Mayıs-Haziran: Müttefikler Artois'da saldırıya geçtiler.
4 Mayıs: İtalya Üçlü İttifaktan çekildiğini açıkladı.
6 Mayıs: Avusturyalılar ve Almanlar Tarnow'u aldılar.

The New York Times. EXTRA
LUSITANIA SUNK BY A SUBMARINE, PROBABLY 1,260 DEAD.
TWICE TORPEDOED OFF IRISH COAST, SINKS IN 15 MINUTES.
CAPT. TURNER SAVED, FROHMAN AND VANDERBILT MISSING.

7 Mayıs: *Lusitania* yolcu gemisi İrlanda açıklarında bir Alman denizaltısı tarafından batırıldı. 1145 yolcu öldü.
23 Mayıs: İtalya, Avusturya'ya savaş ilan etti.
24 Mayıs: İtalyanlar Tirol'un bir bölümünü ele geçirdiler.
26 Mayıs: İngiltere'de H.H.Asquith başkanlığında koalisyon hükümeti kuruldu.
27 Mayıs: İtalyanlar Adige'i aldılar.
29 Mayıs: Dr. Joaquim Teofilo Braga, Portekiz'in devlet başkanı oldu.
3 Haziran : İngilizler Amara'yı aldılar.
20 Haziran-Temmuz: Almanlar Verdun üzerine saldırıya geçtiler.
Temmuz: Alman-Avusturya ordusu Bug ve Vistül Nehirlerini aştılar. İtalyanlar Avusturya cephesinde başarı kazandılar.
28 Temmuz: Haiti'de Vilbrun Guillaume Sam'ın öldürülmesi üzerine karışıklıklar çıktı.
Ağustos: Almanlar Polonya'da başarılı oldu.
5 Ağustos: Ruslar Varşova'yı boşalttılar.
7 Ağustos: Portekiz'de Dr. Bernardino Luiz Machado Guimarais başkan oldu.
20 Ağustos: İtalya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti.
23 Ağustos: Yunanistan'da Venizelos yeniden başbakan seçildi.
26 Ağustos: Almanlar Brest-Litovsk'u aldılar.
Eylül: Müttefikler Champagne bölgesinde saldırıya geçtiler.
8 Eylül: Çar II. Nikola Rus kuvvetlerinin komutasını eline aldı.
18 Eylül: Ruslar Vilno'yu boşalttılar.
28 Eylül: İngilizler Kut el-Amara'yı aldılar.
Ekim: Batı Cephesi'nde başarılı Fransız saldırısı.
5 Ekim: Yunanistan'da Zaimis başbakan oldu. Müttefikler Selanik'e asker çıkardılar.
6-9 Ekim: Sırbistan'a Alman-Avusturya ortak saldırısı.
8 Ekim: Belgrad, Alman-Avusturya kuvvetlerince işgal edildi.
15 Ekim: Müttefikler Bulgaristan'a savaş ilan ettiler.
29 Ekim: Aristide Briand Fransa başbakanı oldu.
5 Kasım: Çin'de Yuan Şih-kai imparator oldu.
6 Kasım: Yunanistan'da Sofokles Skouloudis başbakan seçildi.
22 Kasım: M.K.Gandhi Hindistan'a döndü.
6 Aralık: General Joseph Joffre Fransız ordusunun başına getirildi.
19 Aralık: İngiliz ordusunda da Sir Douglas Haig'ın yerine Sir John French getirildi.
19-20 Aralık: Müttefikler Gelibolu'yu boşalttılar.

1916

4 Ocak: Champagne bölgesinde Almanlar zehirli gaz kullanarak saldırıya geçtiler.
24 Ocak: Almanlar Belçika'da saldırıya geçtiler.
28 Ocak: Almanlar Artois'da saldırıya geçtiler.
Şubat: Avusturya Arnavutluğu ele geçirdi.
16 Şubat: Ruslar Erzurum'a girdiler.
18 Şubat: Almanlar Nijerya ve Kamerun'da teslim oldular.
20-22 Şubat: Almanlar Ypres ve Alsace bölgelerinde saldırıya geçtiler.
21 Şubat-28 Nisan: Verdun Savaşı'nda Alman ve Fransız orduları eski durumlarını korudular.
Mart: Almanya Portekiz'e savaş ilan etti.
2 Mart: Ruslar Bitlis'e girdi.
24 Mart: Almanya'da *Spartakus* grubu kuruldu.
20 Nisan-27 Haziran: Belçika, Rwanda ve Burundi'yi Almanlardan aldı.
23 Nisan: İrlanda'da Paskalya ayaklanması sonucunda İrlanda Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilan edildi.
24 Nisan: İngilizler Kurt el-Amara'da teslim oldular.
15 Mayıs: Trentino Savaşı'nda Avusturyalılar İtalyanları geri çekilmek zorunda bıraktılar.
16 Mayıs: Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasını düzenleyen Sykes-Picot Antlaşması imzalandı.
31 Mayıs: İngiliz donanması Jutland Savaşı'nda Alman donanmasını yendi.
Haziran: Ruslar Galiçya'da saldırıya geçtiler.
6-24 Haziran: Müttefikler Yunanistan'ı ablukaya aldılar.
7 Haziran: Fransızlar Verdun'ü aldılar.
17 Haziran: Ruslar Czernowitz'i aldılar.
21 Haziran: Trentino'da İtalyanlar karşı-saldırıya geçtiler.
23 Haziran: Almanlar Verdun'e karşı yeniden saldırıya geçtiler.
30 Haziran: Ruslar saldırıya geçtiler, Alman orduları Galiçya cephesinde bozuldular.
1 Temmuz: Verdun'de Fransız karşı-saldırısında Almanlar gerilemek zorunda kaldılar. Fransız-İngiliz ortak kuvvetleri Somme Nehri üzerinden başarılı bir saldırı başlattılar.
4 Ağustos: Avusturya-Bulgaristan kuvvetlerinin Yunanistan'a saldırısı müttefiklerce püskürtüldü.
7 Ağustos: Türk ordusu Bitlis'e girdi.
17 Ağustos: Romanya Müttefiklere katıldı.
28 Ağustos: Hindenburg Alman ordusunun başına getirildi.
10 Kasım: Rusya'da Stürmer başbakan oldu.
21 Kasım: Avusturya İmparatoru Franz Josef öldü. Yerine Charles I geçti.
1 Aralık: Fransız Batı Afrikası'nda halk yönetime başkaldırdı.
6 Aralık: Almanlar Bükreş'e girdiler.
7 Aralık: David Lloyd George İngiltere başbakanı oldu.
13 Aralık: İngilizler Mezopotamya'da saldırıya geçtiler.
17 Aralık: Rasputin öldürüldü.
30 Aralık: Müttefikler, Alman ve Avusturyalıların barış önerilerini geri çevirdiler.

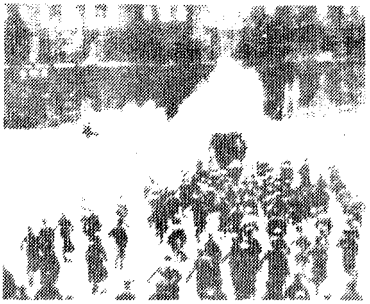
1917

Ocak: Almanya sınırsız denizaltı savaşına başladı.
3 Şubat: Almanya ile ABD arasındaki ilişkiler koptu.
5 Şubat: Meksika'da yeni anayasa ilan edildi.
11 Şubat: İmparatoriçe Zawditu Addis Ababa tahta çıktı.
24 Şubat: Mezopotamya'da Osmanlı kuvvetlerine karşı İngiliz-Hint kuvvetlerinin saldırısı başladı.
25 Şubat: Rusya'da "Şubat Devrimi" başladı.
27 Şubat: St. Petersburg garnizonu Çar'a başkaldırdı.

11 Mart: İngilizler Bağdat'a girdiler.
16 Mart: Rusya'da Çar II Nikola tahtı terketti.

Nisan: Osmanlı orduları Güney Cephesinde İngiliz ve Arap orduları tarafından geri çekilmek zorunda bırakıldı.
3 Nisan: İsviçre'den Rusya'ya dönen Lenin Petrograd'a geldi.
6 Nisan: Alman denizaltılarının sekiz ABD gemisini batırmaları üzerine ABD Almanya'ya savaş ilan etti.
9 Nisan: Müttefikler Artois'da saldırıya geçtiler.
17 Nisan: Almanlar Rusya ve Romanya üzerine yeni bir saldırı başlattılar.
Nisan-Mayıs: Müttefikler çeşitli bölgelerdeki saldırılarını arttırdılar.
3 Haziran: İtalya'nın koruyuculuğu altında Arnavutluk bağımsızlık ilan etti.
10 Haziran: İrlanda'da Dublin'de İngilizlere karşı başkaldırma.
12 Haziran: Yunan Kralı Konstantin tahttan çekildi. Yerine I. Alexander geçti.
15 Haziran: Philippe Pétain Fransız Genelkurmay Başkanı oldu.
26 Haziran: İlk ABD kuvvetleri Fransa'ya çıktılar.
Temmuz: Çin ve Siyam Müttefiklere katıldılar. Ruslar Almanlara karşı başarılı bir saldırıya geçtiler.
4 Temmuz: ABD kuvvetleri Paris'e ulaştılar.
7 Temmuz: Rusya'da Prens Lvov'un yerine Kerensky başbakan oldu. Almanya'da da Georg Michaelis Şansölye oldu.
19 Temmuz: Galiçya cephesinde Rus ve Alman orduları arasında şiddetli çatışmalar oldu.
19 Temmuz-Ağustos: Alman donanmasında isyan çıktı.
22 Temmuz: Polonya'da Almanlar kendilerine bağlılık yemini etmeyen Joseph Pilsudski'yi hapse attılar.
31 Temmuz-16 Ağustos: İngiliz-Fransız kuvvetleri Hollanda'da Almanlar'a karşı büyük bir saldırıya geçtiler.
Ağustos: Almanlar Riga'yı işgal ettiler.
1 Ağustos: Rusya'da Romanov hanedanı üyeleri Sibirya'ya sürgüne gönderildiler.
9 Ağustos: Papa Benedict XV. barışın gerçekleştirilmesi için arabuluculuk önerdi.
20 Ağustos: Edwin Montagu, Hindistan'a kendi kendini yönetme imkanının yavaş yavaş tanınacağını açıkladı.
Eylül-Kasım: Batı Cephesi'nde İngiliz-Fransız kuvvetleri Almanlara karşı önemli başarılar kazandılar.
12 Eylül: Fransa'da Paul Painlevé başbakan oldu.
25 Eylül: Rusya'da Troçki Sovyet başkanı seçildi.
12 Ekim: Rusya'da Devrimci Askeri Komite kuruldu.
24 Ekim: Avusturyalılar İtalyanları Caporetto'da yenilgiye uğrattılar.
25 Ekim: Lenin Sovyetler Kongresi önünde konuşma yaptı.
26 Ekim: Sovyetler Kongresi'nde kırsal alandaki geniş toprak mülklerinin köylüler arasında dağıtılması kararlaştırıldı. Ayrıca Almanya ve Avusturya ile kısa zamanda barış yapılması kararı alındı. Öte yandan Almanya'da Kont von Hertling Şansölye oldu.
27 Ekim: Sovyetler Kongresi devrimci hükümeti seçti: Lenin: Başkan, Rikov: İçişleri Bakanı, Troçki: Dışişleri Bakanı, Lunaçarski: Eğitim, Stalin: Milliyetler Bakanı.

Kasım: Çarlık taraftarı generallerden Kornilov ve Denikin, Sovyet yönetimine karşı bir hareketi başlattılar.
2 Kasım: Yahudilere Filistin'de bir yurt sağlanmasına destek vaad eden Balfour deklerasyonu yayınlandı.
7 Kasım: Rusya'da Ekim Devrimi. Lenin ve Troçki'nin liderliğindeki Bolşevikler iktidarı ele geçirdiler.
11 Kasım: İtalyanlar geri çekildiler.
16 Kasım: Georges Clemenceau Fransa başbakanı oldu.
5 Aralık: Finlandiya bağımsızlığını ilan etti.
7 Aralık: Romanya Almanlar tarafından işgal edildi. Rusya'da devrim karşıtlarıyla mücadele etmek amacıyla Çeka adlı gizli polis örgütü kuruldu.
9 Aralık: İngilizler Kudüs'e girdiler.
13 Aralık: Almanya ve Rusya arasında ateş-kes görüşmeleri başladı.
22 Aralık: Almanya ile Rusya arasındaki barış görüşmeleri Brest-Litovsk'ta başladı.

1918

8 Ocak: Yeni Sovyet hükümeti, Çarlık döneminin borçlarını tanımadığını ilan etti. ABD'de başkan Woodrow Wilson ünlü Ondört Nokta'yı Kongre'ye sundu.
16 Ocak: Viyana'da grevler başladı.
18 Ocak: Rusya'da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) resmen kuruldu.
28 Ocak: Berlin'de grevler başladı.
24 Şubat: Osmanlı ordusu Trabzon'a girdi
3 Mart: Almanya, Avusturya ve Rusya arasında Brest-Litovsk Barış Antlaşması imzalandı.
11 Mart: Sovyet hükümeti Petrograd'tan Moskova'ya taşındı.
15 Mart: Brest-Litovsk Antlaşması Sovyetler Birliği tarafından onaylandı.
21 Mart: Picardy Savaşı'nda Müttefikler geri çekildi.
23 Mart: Almanlar Paris'i bombaladılar.
26 Mart: Mareşal Foch, Fransa'daki Müttefik kuvvetleri başkomutanı oldu.
31 Mart: Avusturya İmparatoru I. Charles Müttefiklere ayrı barış antlaşması teklif etti.
Nisan: Japonlar Viladivostok'u işgal ettiler. Çek ve Slovak mültecilerden oluşan anti-bolşevik güçler Karan'ı aldılar. Omsk'ta Pan-Rus hükümeti oluşturuldu.
9 Nisan: Litvanya bağımsızlığını ilan etti.
10 Nisan: Estonya bağımsızlığını ilan etti.
23 Nisan: İngilizler Zeebrugge'de bir Alman denizaltı filosunu zararsız hale getirdiler.
Mayıs: Azerbaycan bir cumhuriyet olarak bağımsızlığını ilan etti.
7 Mayıs: Romanya, Avusturya ve Almanya ile ayrı bir barış antlaşması imzaladı.
15-23 Haziran: Piave Savaşı'nda Avusturyalılar durduruldu.
1 Temmuz: Amerikalılar Vaux bölgesinde ilerlemeye başladılar.
3 Temmuz: Avusturyalılar Hamel'i aldılar.
5 Temmuz: Sovyetler Birliği'ndeki Alman Büyükelçisi Kont von Mirbach öldürüldü.
15-17 Temmuz: Batı Cephesinde Almanlar saldırıya geçti.
16 Temmuz: Son Rus Çarı II Nikola ve ailesi öldürüldü.
Temmuz: Hindistan'daki İngiliz yönetimine ilişkin bazı reformlar yürürlüğe kondu.

Ağustos: Batı Cephesi'nde Müttefiklerin genel saldırısı ve ilerleyişi başladı.
2 Ağustos: Japonlar Sibirya'da başarı kazandılar.
Eylül: Almanlar Batı Cephesi'nde Hindenburg hattına çekildiler.
- Hsu Şih-çang Pekin yönetimine başkan seçilirken Kanton'da Sun Yat-sen ayrı bir yönetim oluşturdu. Japonlar Mançurya'ya iyice hakim oldular.
18 Eylül: Filistin'de İngiliz-Fransız kuvvetleri saldırıya geçtiler.
29 Eylül: Bulgaristan teslim oldu.
1 Ekim: Müttefikler Şam'a girdiler.
3-4 Ekim: Almanya ateş-kes istedi.
4 Ekim: Bulgaristan Kralı Ferdinand tahtını oğlu III. Boris'e bıraktı.
20 Ekim: Almanya denizaltı savaşını durdurdu.
28 Ekim: Müttefikler Avusturya-Macaristan cephesini Vittorio Veneto'da yardılar.
30 Ekim: Müttefikler, Osmanlı Devleti ile Mondros Mütarekesini imzaladılar.
31 Ekim: Prag'da Çekoslovakya devletinin kurulduğu ilan edildi.
1 Kasım: İngiliz ve Fransızlar İstanbul'a geldiler.
3 Kasım: Müttefikler ile Avusturya arasında ateş-kes ilan edildi.
9 Kasım: Almanya'da cumhuriyet ilan edildi. Friedrick Ebert Şansölye oldu.
10 Kasım: Alman İmparatoru II. Wilhelm Hollanda'ya kaçtı.
11 Kasım: Batı Cephesi'nde ateşkes kabul edildi. Joseph Pilsudski bağımsız Polonya devletinin kurulduğunu ilan etti.
14 Kasım: Thomas Masaryk, Çekoslovakya'nın cumhurbaşkanı seçildi.
18 Kasım: Amiral Kobçak Sibirya'da başkaldırdı.
29 Kasım: Karadağ Yugoslavya ile birleşti.
30 Kasım: İzlanda Danimarka'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etti. Beyaz Ordu'yu destekleyen Fransız kuvvetleri Odesa limanında karaya çıktılar.
1 Aralık: Yugoslavya krallığı ilan edildi.
8 Aralık: Bolşevikler Estonya'ya girdiler.
14 Aralık: Portekiz Cumhurbaşkanı Sidonio Pais öldürüldü.

1919

5 Ocak: Almanya'da Nasyonal Sosyalist Parti (Nazi) kuruldu.
17 Ocak: Ignacy Paderewski Polonya cumhurbaşkanı oldu.
19 Ocak: Paris barış görüşmeleri başladı.
21 Ocak: Hür İrlanda Devleti kuruldu.
25 Ocak: Paris barış görüşmelerinde Milletler Cemiyeti'nin kurulması kararlaştırıldı.
11 Şubat: Almanya'da Friedrich Ebert cumhurbaşkanı oldu.
14 Şubat: Milletler Cemiyeti Misakı kabul edildi.
20 Şubat: Afganistan'da Emir Habiballah Han öldürüldü. Yerine Nasurullah Han geçti.
22 Şubat: Macaristan'da Bela Kun'un liderliğindeki komünistler iktidara geldiler.
23 Şubat: İtalya'da Benito Mussolini faşist hareketi kurdu.
27 Şubat: Afganistan'da Nasurullah Han iktidardan düştü. Yerine Emanullah Han geçti.
Mart: Rusya'da Amiral Kolçak komutasındaki beyaz ordular Urallara doğru yöneldi.
5 Nisan: İrlanda'da De Valera, Sinn Fein yürütme komitesi başkanı seçildi.
6 Nisan: Finlandiya cumhuriyeti kuruldu.
Nisan: Amiral Kolçak'a bağlı kuvvetler Volga Nehri yakınlarında Kızıl Ordu tarafından mağlup edildiler.
3 Mayıs: İngiliz-Afgan savaşı başladı. İngiliz Hava Kuvvetleri Kabil'i bombaladılar.
15 Mayıs: Yunanlılar İzmir'e asker çıkardılar.
19 Mayıs: Mustafa Kemal Samsun'a çıktı.

21 Haziran: İtalya'da Francesco Nitti başbakan oldu.
28 Haziran: Versay Antlaşması Müttefikler ile Almanya arasında imzalandı.
10 Temmuz: Togo'nun paylaşılması konusunda İngiliz-Fransız anlaşması sağlandı.
8 Ağustos: İngiltere ile Afganistan arasındaki barış anlaşması Rawalpindi'de imzalandı.
9 Ağustos: İngiltere-İran anlaşması.
11 Ağustos: Almanya'da Weimar Anayasası kabul edildi.
10 Eylül: Avusturya ile Müttefikler arasındaki savaş durumunu sona erdiren St. Germain Antlaşması imzalandı.
- Bulgaristan ile Müttefikler arasında Neuilly Antlaşması imzalandı.
Kasım: İspanya'da Katalonya bölgesi otonomi taleplerini yoğunlaştırdı. Barselona'da başlayan genel grev İspanya'nın tümüne yayıldı.
19 Kasım: ABD Senatosu Versay Antlaşmasını onaylamayı reddetti.
9 Aralık: ABD delegasyonu Paris Barış Konferansı'nı terketti.

1920

16 Ocak: ABD Senatosu Milletler Cemiyeti'ne katılmayı reddetti.
- Fransa'da Aristide Briand başbakan oldu.
15 Şubat: Saar bölgesi Milletler Cemiyeti'nin denetimi altına alındı.
Mart: Rusya'da Kızıl Ordu'ya karşı Wrangel komutasında bir Gönüllüler Ordusu oluşturuldu.
1 Mart: Macaristan'da Amiral Nicholas Horty devlet başkanı oldu.
8 Mart: I. Faysal Suriye Kralı, Abdullah da Irak Kralı ilan edildiler.
16 Mart: Müttefikler İstanbul'u tamamen işgal ettiler.
23 Nisan: Mustafa Kemal'in önderliğinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Ankara'da toplandı.
- Polonya orduları Ukrayna'ya girdi.
27 Nisan: Bolşevikler Bakü'ye girdiler.
Nisan: San Remo Konferansı toplandı.
6 Mayıs: Polonya Orduları Kiev'e girdi.
Mayıs: Meksika'da, 40.000 kişi ile Mexico City'yi ele geçiren Alvaro Obregón devlet başkanı oldu.
4 Haziran: Müttefikler ile Macaristan arasında Trianon Barış Antlaşması imzalandı.
6 Temmuz: Rus Orduları Polonya üzerine karşı saldırıya geçtiler. İngilizler Batum'u tamamen terkettiler.
24 Temmuz: Fransızlar Şam'ı işgal ettiler.
1 Ağustos: Hindistan'da Mahatma Gandhi İngiliz yönetimine karşı sivil itaatsizlik kampanyasını başlattı.
10 Ağustos: Osmanlı Hükümeti Sevr Antlaşmasını imzaladı.
14 Ağustos: Çekoslovakya/Yugoslavya ittifak antlaşması imzalandı.
14-16 Ağustos: Varşova önlerine kadar ilerleyen Kızıl Ordu burada ağır bir yenilgiye uğradı.
17 Ağustos: Çekoslovakya/Yugoslavya ittifakı ile oluşturulan Küçük Antant'a Romanya da dahil oldu.
1 Eylül: Doğu Halkları Kongresi Bakü'de toplandı.
5 Eylül: Fransa-Belçika ittifakı imzalandı.
23 Eylül: Aléxandre Millerand Fransız Cumhurbaşkanı oldu.
24 Eylül: Leygues Fransa Başbakanı oldu.
12 Ekim: Sovyetler Birliği ve Polonya arasında ateşkes anlaşması imzalandı.
20 Ekim: Ankara'daki TBMM Hükümeti ile Fransa arasında Ankara Antlaşması imzalandı.
Aralık: Ermenistan'da Bolşevikler duruma hakim oldular.
3 Aralık: Ankara Hükümeti ile Ermeniler arasında Gümrü Antlaşması imzalandı.
14 Aralık: Sovyetler Birliği ile Finlandiya arasında bir anlaşma imzalandı.
20 Aralık: Fransa'da Sosyalist Parti'den bir kopma sonucunda Fransız Komünist Partisi kuruldu.

1921

2 Ocak: Italya ve Yugoslavya arasında Rapallo Antlaşması imzalandı.
3 Ocak: Hindistan'da ilk parlamento oluşturuldu.
19 Şubat: Fransa-Polonya ittifak anlaşması imzalandı.
20 Şubat: SSCB-İran antlaşması imzalandı.
21-26 Şubat: Yakındoğu'ya ilişkin olarak Müttefikler arası bir konferans Londra'da toplandı.
28 Şubat: SSCB-Afganistan antlaşması imzalandı.
3 Mart: Polonya-Romanya ittifak antlaşması imzalandı.
7-17 Mart: Sovyetler Birliği'nde Kranstad ayaklanması, Troçki'nin yönetimindeki kuvvetlerce bastırıldı.
8 Mart: Fransızlar Duisburg, Rukrort ve Düsseldorf'u işgal ettiler. İspanya'da Başbakan Eduardo Dato öldürüldü.
15 Mart: Sovyetler Birliği'nde NEP (New Economic Policy-Yeni Ekonomik Politika) dönemi başladı.
16 Mart: İngiltere ile SSCB arasında bir ticaret antlaşması imzalandı.
16 Mart: Ankara Hükümeti ile SSCB arasında bir Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalandı.
17 Mart: Yeni Polonya Anayasası ilan edildi.
18 Mart: Riga Antlaşması ile SSCB, Polonya sınırlarını tanıdı.
Mayıs: Almanya'nın ödeyeceği savaş tazminatı konusu karara bağlandı ve bu ülkeye baskı uygulanarak kabul ettirildi.
Mayıs: Suriye'de Alevilerin başlattığı ayaklanma genişledi.
20 Mayıs: Almanya-Çin anlaşması imzalandı.
7 Haziran: Kuzey İrlanda'da ilk parlamento toplandı.
24 Ağustos-16 Eylül: Sakarya Meydan Savaşı.
Ekim: Lloyd George ile Sinn Fein liderleri arasında görüşmeler yapıldı.
26 Ekim: Almanya Silezya'yı Polonya ile paylaşmayı kabul etti.
4 Kasım: Japonya'da başbakan Takasi Hara öldürüldü.
6 Aralık: İngiltere-İrlanda Antlaşması imzalandı. Buna göre Hür İrlanda Britanya İmparatorluğu içerisinde dominyon statüsü aldı.
Aralık: Li Ta-çao ve Mao Zedung, Çin Komünist Partisi'nin temellerini attılar.

1922

12 Ocak: Fransa'da Poincaré başbakan oldu.
22 Ocak: La Haye Adalet Divanı'nın ilk toplantısı yapıldı.
1 Şubat: Denizaltı savaşının ve zehirli gaz kullanımının yasaklanması için Washington Konferansı toplandı.
6 Şubat: Çin'in bağımsızlığı için Dokuz Ülke Garantisi Antlaşması imzalandı.
- İngiltere, ABD ve Japonya arasındaki denizcilik antlaşması Washington'da imzalandı.
16 Mart: İngiltere Mısır krallığını resmen tanıdı.
18 Mart: Hindistan'da Gandhi altı yıl hapse mahkum oldu.
6 Nisan-19 Mayıs: Cenova Konferansı'nda Çarlık Rusyası'nın borçları konusu ele alındı.
16 Nisan: Almanya ve SSCB arasında siyasi nitelikli bir ticaret antlaşması Rapallo'da imzalandı.
16 Haziran: Silezya yeniden Polonya'nın denetimine verildi.
1 Ağustos: İtalya'da genel grev ilan edildi.

26 Ağustos: Yunanlılar Afyon'da kesin bir yenilgiye uğratıldı. Türk ordusu süratle Batı'ya ilerledi.

9 Eylül: William Cosgrave Özgür İrlanda'nın devlet başkanı seçildi.
10 Eylül: İngiltere ile SSCB arasında bir ticaret anlaşması imzalandı.
13 Eylül: Türk ordusu İzmir'e girdi.
20 Eylül: ABD dış ticarette koruyucu gümrük tarifeleri uygulamaya başladı.
10 Ekim: Türkiye ile Yunanistan arasında ateş-kes kabul edildi.
19 Ekim: İngiltere'de Lloyd George iktidardan düştü.
24 Ekim: Almanya'da F. Ebert yeniden cumhurbaşkanı seçildi.
28 Ekim: İtalya'da Mussolini Roma üzerine yürüyüşe geçti.
30 Ekim: İtalya'da Faşistler iktidara geldiler.
17 Kasım: İngiltere'deki seçimleri Muhafazakâr Parti kazandı.
1 Aralık: Polonya'da Pilsudski devlet başkanlığı görevini bıraktı.
7 Aralık: Kuzey İrlanda Parlamentosu "ayrılma" yönünde oy kullandı.
26 Aralık: Josef Stalin SBKP Genel Sekreterliğine getirildi.

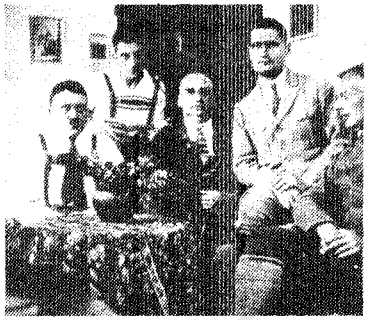
1923

10 Ocak: Litvanya Memel'i aldı.
11 Ocak: Fransızlar Ruhr bölgesini işgal ettiler. Almanlar pasif direnme yöntemleri uyguladılar.
26 Ocak: Çin Komünist Partisi Kuomintang ile birleşti.
10 Şubat: Afganistan ile Türkiye arasında bir ittifak antlaşması imzalandı.
Mart: Lenin sağlık nedeniyle görevi bıraktı. Yerine Josef Stalin geçti.
15 Mart: Fuad, Mısır Kralı ilan edildi.
1 Nisan: Fransa'da 18 ay zorunlu askerlik kabul edildi.
19 Nisan: Mısır'da anayasa ilan edildi. Yapılan seçimlerde de Vafa Partisi başarılı oldu.
22 Mayıs: İngiltere'de Stanley Boldwin başbakan oldu.
25 Mayıs: Ürdün, Emir Abdullah'ın liderliğinde bağımsız oldu.
10 Temmuz: İtalya'da Mussolini faşist olmayan partileri kapattı.
24 Temmuz: Türkiye ile Müttefikler arasında Lozan Antlaşması imzalandı.
6 Ağustos: Almanya'da Gustav Stresemann Şansölye oldu.
13-27 Ağustos: İtalya Korfu adasını işgal etti.
Eylül: Sovyetler Birliği'nde Troçki, Stalin'e karşı muhalefetini hızlandırdı.
Eylül: Bulgaristan'da Sovyet yanlısı bir ayaklanma bastırıldı.
13 Eylül: Ankara, Türkiye'nin başkenti ilan edildi.
13 Eylül: İspanya'da General Primo de Rivera bir hükümet darbesi ile yönetimi ele geçirdi. Parlamento kapatıldı.
23 Eylül: Stresemann Almanya'da pasif direnişin sona erdirilmesini istedi.
29 Eylül: Filistin üzerindeki İngiliz mandası resmileşti.
29 Ekim: Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu Ankara'da ilan edildi. Mustafa Kemal ilk Cumhurbaşkanı oldu. Rıza Han da İran başbakanı oldu.
8-9 Kasım: Almanya'da Hitler'in Münih Darbesi başarısızlıkla sonuçlandı.
30 Kasım: Almanya'da Wilhelm Marx Şansölye oldu.
6 Aralık: İngiltere'de Muhafazakâr Parti seçimleri kaybetti.
Aralık: Sovyetler Birliği'nde hazırlanan yeni anayasada iki meclisli bir yasama organı oluşturuldu.

1924

1 Ocak: Japonya'dan ABD'ye göçmen girişi yasaklandı.
21 Ocak: Lenin öldü. Troçki Kafkasya bölgesine gönderildi.
23 Ocak: İngiltere'de Ramsey Mac Donald, Liberallerin desteği ile ilk İşçi Partisi hükümetini kurdu.
25 Ocak: Çekoslovakya ile Fransa arasında bir ittifak antlaşması imzalandı.
27 Ocak: İtalya ile Yugoslavya arasında Roma Antlaşması imzalandı. Fiume İtalya'ya bırakıldı.

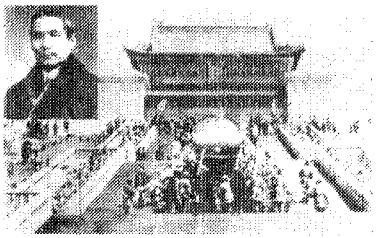
1 Şubat: İngiltere SSCB'ni tanıdı.
3 Şubat: Almanya ve İran arasında bir dostluk ve işbirliği antlaşması imzalandı.
19 Şubat: İran'da Rıza Han devlet başkanı oldu.

1 Nisan: Almanya'da Hitler beş yıl hapis cezasına çarptırıldı.
24 Nisan: Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Anayasası kabul edildi.
24 Mayıs: Yunanistan'da cumhuriyet ilan edildi.
10 Haziran: İtalya'da sosyalist politikacılardan Giacomo Matteotti öldürüldü.
13 Haziran: Fransa'da Gaston Doumergue cumhurbaşkanı oldu.
15 Haziran: Fransa'da Edouard Herriot başbakan oldu.
11-15 Temmuz: Hindistan'da Müslümanlar ile Hindular arasında yoğun çatışmalar ortaya çıktı.
16 Temmuz-16 Ağustos: Londra Konferansı'nda savaş borçları ile ilgili olarak Dawes Planı kabul edildi.
28 Ekim: Fransa SSCB'ni tanıdı.
29 Ekim: İngiltere seçimlerinde Muhafazakâr Parti çoğunluğu elde etti.
5 Kasım: Çin'de iç savaş başladı.
Aralık: Arnavutluk'ta Ahmet Zogu iktidarı ele geçirdi.
Aralık: İbni Saud Medine ve Cidde'yi ele geçirdi.
20 Aralık: Hitler serbest bırakıldı.

1925

1 Ocak: Norveç'in başkenti Christiana'nın adı Oslo olarak değiştirildi.
3 Ocak: İtalya'da Faşist Parti tek yasal parti oldu.
16 Ocak: Sovyetler Birliği'nde Troçki Savaş Komiserliği görevinden istifa etti.
20 Ocak: SSCB-Japonya ve İngiltere-Çin antlaşmaları imzalandı.

12 Mart: Çin'de Sun Yat-sen öldü. Yerine Hu Han-min getirildi.
Nisan: Fransa'da öğrenciler ayaklandı.
3 Nisan: İngiltere altın standardına döndü.
4 Nisan: Japonlar Sahalin Adalarını boşalttılar.
10 Nisan: Fransa'da Paul Painlevé başbakan oldu.
25 Nisan: Mareşal Hindenburg Alman Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı oldu.
1 Mayıs: İngiltere Kıbrıs'ı bir Taç Kolonisi ilan etti.
30 Mayıs: Çin'in Şanghay kentinde yabancıları hedef alan bir ayaklanma çıktı. İngiliz askerleri kalabalığa ateş açtılar.
1 Temmuz: Fransızlar Ruhr bölgesini boşalttılar.
26 Ağustos: Mareşal Pétain Fas'taki Fransız kuvvetlerinin komutasını ele aldı.
16 Ekim: İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya arasında Locarno Antlaşması imzalandı. Almanya'nın sınırları ve Ruhr bölgesinin silahlandırılması karara bağlandı.
27 Ekim: Çekoslovakya ile Fransa arasında bir karşılıklı yardım antlaşması imzalandı.
Ekim: İngiltere ve İtalya, Etyopya'nın İtalyan nüfuz alanı olması konusunda anlaştılar.
Ekim: İran'da Rıza Han kendisini

Şah Rıza ilan ederek Pehlevi hanedanını kurdu.
Ekim: İngilizler Irak petrolünü yetmişbeş yıl kullanma hakkını aldılar.
27 Kasım: Fransa'da Aristide Briand başbakan oldu.
Aralık: Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 14. Kongresi toplandı.
- Hitler Nazi Partisi'ni yeniden organize etti. "Kavgam" adlı kitabının ilk bölümünü yayınladı.

1926

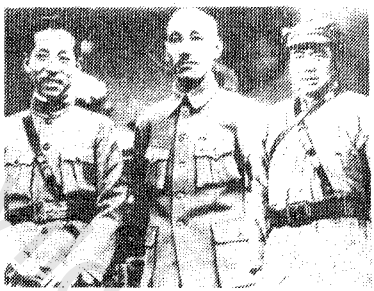
8 Ocak: İbni Saud, sonradan Suudi Arabistan adını alacak olan Hicaz Krallığı'nı ilan etti.
31 Ocak: Yunanistan'da Theodore Pangalos diktatoryal bir yönetim oluşturdu.
1-19 Mayıs: İngiltere'de kömür işçileri greve gitti.
3-12 Mayıs: İngiltere'de genel grev gidildi.

12 Mayıs: Polonya'da Pilsudski bir darbe ile duruma hakim oldu. Ignacy Moscicki cumhurbaşkanı olurken Savaş Bakanı olan Pilsudski gerçek iktidar odağını oluşturuyordu.
27 Mayıs: Fas'taki mücadele sona erdi. Abdülkerim Fransızlara teslim oldu.
28 Mayıs: Portekiz'de Gomez de Costa iktidarı ele geçirdi.
5 Haziran: Türkiye ve İngiltere Musul sorununun çözümüne yönelik bir anlaşma imzaladılar.
12 Temmuz: Savaş borçlarına ilişkin İngiliz-Fransız anlaşması sağlandı.
23 Temmuz: Fransa'da Paincaré başbakan oldu.
1 Ağustos: Fas'ta Muhammed Bennouna, Ahmed Balafrej ve diğerleri bağımsızlık mücadelesine başladılar.
8 Eylül: Almanya Milletler Cemiyeti'ne girdi.
Eylül: Çan Kay-şek Hankov'u aldı.
2 Ekim: Brezilya Milletler Cemiyeti'nden çekildi.
25 Aralık: Japon İmparatoru Taişo öldü. Yerine oğlu Hirohito geçti.

1927

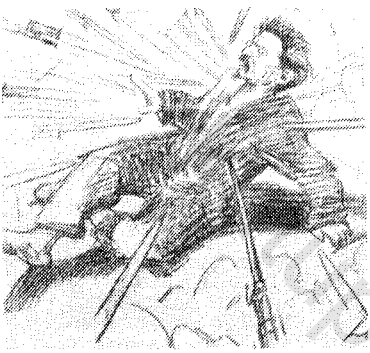
29 Ocak: Almanya'da Wilhelm Marx yeniden şansölye oldu.
31 Ocak: Almanya'daki askeri denetim sona erdi.
3-13 Şubat: Portekiz'in Oporto ve Lizbon kentlerinde Carmona Hükümetine karşı isyanlar çıktı.

21 Mart: Çan Kay-şek Şanghay'da komünistleri yoketme harekâtına girişti.
21 Nisan: İtalya ve Macaristan arasında bir anlaşma imzalandı.
2-23 Mayıs: Dünya Ekonomi Konferansı Cenevre'de toplandı.
13 Mayıs: Alman ekonomik sistemi çöktü.
20 Mayıs: İngiltere, Suudi Arabistan'ı tanıdı.
27 Mayıs: İngiltere, SSCB ile diplomatik ilişkisini kesti.
20 Haziran-4 Ağustos: Washington'da toplanan Denizlerin Silahsızlandırılması Konferansı başarısızlıkla sonuçlandı.
20 Temmuz: Romanya'da I. Ferdinand öldü. Yerine I. Mihail geçti.
22 Ağustos: Müttefiklerin Macaristan'daki askerî denetimleri sona erdi.

kütüphane.net

22-23 Ağustos: Paris'te ayaklanma çıktı.
1 Ekim: İran ve SSCB arasında bir saldırmazlık paktı imzalandı.
Kasım: Hindistan'da İngiliz yönetimine karşı eylemler arttı.
30 Kasım: Sovyetler Birliği silahsızlanma önerilerinde bulundu.
14 Aralık: İngiltere İran'ın bağımsızlığını tanıdı. İki ülke arasında yirmibeş yıllık bir ittifak antlaşması imzalandı.
- Çin ve SSCB, aralarındaki diplomatik ilişkileri sona erdirdiler.

- SSCB'de Troçki Komünist Partisi'nden atıldı.

1928

19 Nisan: Japonya Şantung'u işgal etti.
27 Nisan: Portekiz'de Dr. Antonio de Olivera Salazar, Maliye Bakanı oldu.
7 Mayıs: İngiltere'de 21 yaşının üzerindeki kadınlara vatandaşlık hakları tanındı.
10 Mayıs: İran'da kapitülasyonlar ortadan kaldırıldı.
28 Haziran: Almanya'da Hermann Müller şansölye oldu.
Temmuz: Meksika'da devlet başkanı seçilen Alvaro Obregon iki hafta sonra öldürüldü.
19 Temmuz: Mısır'da gerçekleşen darbe sonucunda parlamento dağıtıldı, basına sansür kondu.
2 Ağustos: Etyopya'da Ras Tafari bir darbe ile yönetimi ele geçirdi.
27 Ağustos: Kellog-Briand Paktı Paris'te altmışbeş ülkenin katılımı ile imzalandı.
Ağustos: Yunanistan'da E. Venizelos yeniden başbakan oldu.
1 Eylül: Arnavutluk'ta Ahmet Zogu kendisini kral ilan etti.
23 Eylül: İtalya ve Yunanistan arasında bir dostluk antlaşması imzalandı.
6 Ekim: Çin'de Çan Kay-şek devlet başkanı oldu.
15 Kasım: İtalyan anayasası faşizmin bazı kurumlarını da içerecek bir biçimde değiştirildi.
Aralık: Meksika'da Portes Gil geçici devlet başkanı oldu.
22 Aralık: Young Komisyonu savaş tazminatları ile ilgili çalışmalarına başladı.
- Sovyetler Birliği'nde ilk Beş Yıllık Plan uygulaması başladı.
- ABD'de Cumhuriyetçi aday Herbert Hoover ezici bir üstünlükle başkan seçildi.

1929

5 Ocak: Yugoslavya'da kral I. Aleksander diktatoryal bazı yetkileri üstlendi.
7 Ocak: Afganistan hükümdarı Emanullah Han tahtı bıraktı.
31 Ocak: Troçki Rusya dışına sürgüne gönderildi.
9 Şubat: Estonya, Litvanya, Polonya, Romanya ve SSCB Doğu Paktı'nı imzaladılar.
11 Şubat: İtalya ile Vatikan arasında yapılan bir anlaşma sonucunda Vatikan Devleti kuruldu.
27 Şubat: Türkiye de Doğu Paktı'na katıldı.
3 Nisan: İran da Doğu Paktı'na katıldı.
30 Mayıs: İngiltere'deki genel seçimleri İşçi Partisi kazandı.
5 Haziran: İngiltere'de Ramsay MacDonald başbakan oldu.
7 Haziran: Savaş tazminatlarına ilişkin olarak hazırlanan Young Planı açıklandı.

Haziran: Sovyetler Birliği'nde tarımda önemli sıkıntılar başgösterdi.

27 Temmuz: Fransa'da Briand başbakan oldu.

6-31 Ağustos: Young Planı'nı görüşmek üzere La Haye'de bir konferans toplandı. Almanya planı kabul etti. Müttefikler Ren bölgesini boşaltmaya karar verdiler.

3 Eylül: Fransa başbakanı Briand bir Avrupa Federasyonu oluşturulmasını önerdi.

3 Ekim: Alman Şansölyesi Stresemann öldü.

- İngiltere-Sovyetler Birliği diplomatik ilişkileri yeniden kuruldu.

15 Ekim: Afganistan'da Nadir Han hükümdar oldu.

24 Ekim: ABD'de büyük bir mali kriz başgösterdi. Kısa bir süre sonra dünyanın diğer bölgelerini de etkilemeye başladı.

- Peru'da Sancher Cerro iktidarı ele geçirdi.

31 Ekim: Mısır'da Müslüman Kardeşler örgütü Hasan el-Banna tarafından kuruldu.

3 Kasım: Fransa'da Tardieu başbakan oldu.

Aralık: Hindistan'da Gandhi'nin önderliğindeki yerli halk bağımsızlık taleplerini arttırdı.

29 Aralık: Endonezya'da yeni kurulan Endonezya Ulusal Partisi'nin Sukarno dahil önde gelen üyeleri tutuklandılar.

- Filistin'de Arap-Yahudi çatışması hız kazandı.

1930

Ocak: Sovyetler Birliği'nde Stalin kulakları ortadan kaldırma operasyonunu başlattı.

28 Ocak: İspanya'da General Primo de Rivera görevi bıraktı. Yerine General Damaso Berenguer başbakan oldu.

6 Şubat: İtalya ile Avusturya arasında bir dostluk antlaşması imzalandı.

18 Şubat-24 Mart: Uluslararası ticarette uygulanan gümrük tarifelerine ilişkin Cenevre Konferansı başladı.

Mart: Sovyetler Birliği'nde tarımı kollektifleştirme amacına yönelik uygulamalar yaygınlaştı.

12 Mart: Hindistan'da Gandhi sivil itaatsizlik kampanyasını başlattı.

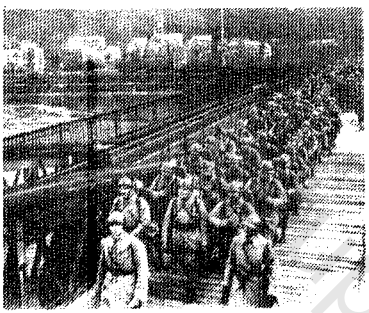
15 Mart: Stalin kollektifleştirme koşullarını biraz yumuşattı.

29 Mart: Fransa Young Planı'nı onayladı.

30 Mart: Almanya'da Heinrich Brüning liderliğinde bir sağ koalisyon hükümeti kuruldu.

2-3 Nisan: Habeşistan İmparatoriçesi Zawditu öldü. Yerine Ras Tafari, Haile Selasiye adıyla imparator ilan edildi.

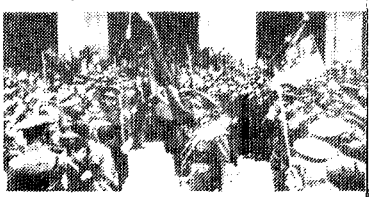
22 Nisan: Fransa, İtalya, İngiltere, Japonya ve ABD arasında, denizciliğe ilişkin Londra Antlaşması imzalandı.
19 Mayıs: Güney Afrika'da beyaz kadınlara seçme hakkı verildi.
22 Mayıs: Fransa, Suriye için yeni bir anayasa ilan etti.
8 Haziran: Romanya'da Prens Carol kral oldu.
24 Haziran: Hindistan'a ilişkin olarak hazırlanan Simon Raporu açıklandı. Raporda kendi kendini yönetim kabul edildi.

30 Haziran: Fransa Ruhr havzasını tamamen boşalttı.
- İngiltere Irak'ın bağımsızlığını resmen tanıdı.
30 Temmuz: Portekiz'de tüm diğer partilerin yerini almak üzere Ulusal Birlik Partisi kuruldu.
Ağustos: Kanada'da genel seçimleri Muhafazakârlar kazandı.
25 Ağustos: Polonya'da Mareşal Pilsudski'nin liderliğinde bir sağ hükümet oluşturuldu.
Eylül: Arjantin'de bir askerî darbe oldu.
30 Ekim: Türkiye ve Yunanistan arasında dostluk antlaşması imzalandı.
12 Kasım: Hindistan'a ilişkin yuvarlak masa toplantısı Londra'da başladı.
17-28 Kasım: Cenevre Ekonomi Konferansı başladı.
- Almanya'daki seçimlerde Naziler merkez partilerinden 107 sandalye kazandılar.
- Brezilya'daki iktidar değişikliği sonucunda Getulio Vargas başkan oldu.
- Filistin'e ilişkin olarak hazırlanan Beyaz Rapor'da bölgeye Yahudi göçünün durdurulması istendi.

1931

27 Ocak: Fransa'da Pierre Laval başbakan oldu.
17 Şubat-4 Mart: Lord İrwin ve Gandhi arasında Hindistan'daki duruma ilişkin görüşmeler yapıldı.
4 Mart: Görüşmeler sonucunda sivil itaatsizlik kampanyası sona erdi. Siyasal tutuklular serbest bırakıldı.
19 Mart: Fransa'da işsizlikle mücadele için bir kampanya başlatıldı.

12 Nisan: İspanya'daki yerel seçimlerde cumhuriyetçiler özellikle şehirlerde büyük bir başarı sağladılar.
Mayıs: İspanya'da Kral Alfonso XIII ülkeyi terketti. Ülkede büyük çaplı karışıklıklar çıktı.
5 Mayıs: Fas'ta işçiler 8 saatlik çalışma ve ücret eşitliği talepleriyle gösteriler yaptılar.
13 Mayıs: Fransa'da Paul Doumer cumhurbaşkanı oldu.
20 Haziran: ABD Başkanı Hoover, savaş borçlarına ilişkin bir yıllık moratoryum önerdi.
24 Haziran: SSCB-Afganistan arasında bir dostluk ve işbirliği antlaşması imzalandı.
28 Haziran: İspanya'da Kurucu Cortes seçildi. Yeni anayasada tek meclisli bir Cortes öngörüldü. Kilisenin yetkileri kısıtlandı.
1 Temmuz: İlk trans-Afrika demiryolu tamamlandı.
11 Ağustos: Hoover Planı'na ilişkin olarak Londra Protokolü imzalandı.
24 Ağustos: İngiltere'de başbakan

Ramsay MacDonald istifa etti.
25 Ağustos: İngiltere'de bir koalisyon hükümeti kuruldu.
Eylül: Yugoslavya'da yeni bir anayasa hazırlandı.
7 Eylül-1 Aralık: Hindistan'a ilişkin ikinci yuvarlak masa toplantısı yapıldı. Gandhi'nin de katıldığı toplantıda herhangi bir sonuca ulaşılamadı.
13 Eylül: Avusturya'da Faşistler başarısız bir darbe girişiminde bulundular.
17 Eylül: Almanya uluslararası ödemelerini durdurdu.
18 Eylül: Japonlar Mukden ve Chanchung bölgelerini ele geçirerek Mançurya'yı işgale başladılar.
30 Eylül: Milletler Cemiyeti Japonya'ya, Mançurya'yı boşaltması için çağırıda bulundu.
27 Ekim: İngiltere'de genel seçimler yapıldı.
13 Kasım: Etyopya'da yeni anayasa kabul edildi.
9 Aralık: İspanya'da Alcala Zamora başbakan oldu ve ülkede cumhuriyet anayasası ilan edildi.
11 Aralık: Japonya altın standardından çıktı.
- Almanya'da bankalar sistemi çöktü.
- Almanya'da büyük sermaye sahipleri Nazi Partisi'ni desteklemeye başladılar.
- Westminister Yasası İngiltere'nin dominyonlarının durumunu belirledi.

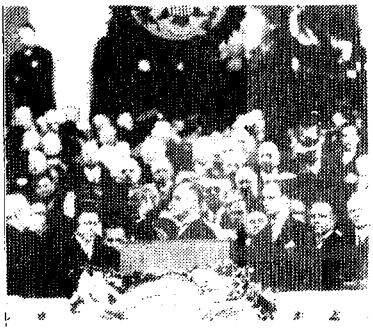
1932

Ocak-Şubat: Hindistan ile Güney Afrika arasında, Güney Afrika'daki Hintliler sorunu konusunda yapılan görüşmeler başarısızlıkla sonuçlandı.
2 Ocak: Mançurya'da Japon yanlısı Mançuko Cumhuriyeti ilan edildi.
22 Ocak: SSCB'de ikinci Beş Yıllık Plan açıklandı.
28 Ocak: Japonlar Şanghay'ı işgal ettiler.
21 Şubat: Fransa'da André Tardiev başbakan oldu.
Mart: İsveç'te Krenger skandalı.
9 Mart: İrlanda'da De Valera devlet başkanı oldu.

10 Nisan: Almanya'daki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Hindenburg'un Hitler'i geride bırakmasına rağmen Nazi Partisi giderek güç kazandı.
6 Mayıs: Fransa'da cumhurbaşkanı Doumer öldürüldü.
10 Mayıs: Fransa'da Albert Lebrun cumhurbaşkanı oldu.
20 Mayıs: Avusturya'da Engelbert Dollfuss şansölye oldu.
4 Haziran: Fransa'da Herriot başbakan oldu.
5 Temmuz: Portekiz'de Dr. Salazar başbakan oldu.
9 Temmuz: Brezilya'nın Sao Paulo yöresinde isyan çıktı.
13 Temmuz: İngiliz-Fransız dostluk paktı Lozan'da imzalandı.
18 Temmuz: Türkiye Milletler Cemiyeti'ne üye oldu.
10-13 Ağustos: İspanya'nın Seville bölgesinde General José Sanjurjo'nun liderliğinde bir ayaklanma başladı.
5-20 Eylül: Stresa Silahsızlanma Konferansı toplandı.
3 Ekim: Irak Milletler Cemiyeti'ne üye oldu.
4 Kasım: Yunanistan'da Çaldoris başbakan oldu.

Kütüphanesi

8 Kasım: ABD'de Franklin Delano Roosevelt başkan seçildi.
29 Kasım: Fransa ile SSCB arasında bir saldırmazlık paktı Moskova'da imzalandı.
18 Aralık: Fransa'da Paul-Boncour başbakan oldu.
- Alman parlamento seçimlerinde Nazi Partisi en büyük parti oldu.

1933

2 Ocak: ABD askerleri Nikaragua'dan çekildiler.
- İspanya'nın Katalonya bölgesinde sol bir başkaldırı oldu.

30 Ocak: Almanya'da Hitler başbakan oldu.
31 Ocak: Fransa'da Edouard Daladier başbakan oldu.
3 Şubat: İngiltere ve İran petrol konusunda anlaştılar.
14 Şubat: ABD bankalarında bir kriz başgösterdi.
16 Şubat: Küçük Antant Daimi Konseyi oluşturuldu.
27 Şubat: Almanya'da Parlamento Binası (Reichstag) kundaklanarak yandı.
4 Mart: ABD'de Roosevelt resmen göreve başladı.
6-16 Mart: Polonya Danzig'i işgal etti.
6-9 Mart: ABD'de tüm bankalar faaliyetlerini durdurdular.
9 Mart: Roosevelt Kongre'den önemli yetkiler aldı.
16 Mart: İngiltere bir silahsızlanma planı önerdi.

19 Mart: Mussolini, İtalya, İngiltere, Fransa ve Almanya arasında dörtlü bir pakt önerdi.
26 Mart: Portekiz'de yeni anayasa halkoylaması ile kabul edildi.
27 Mart: Japonya Milletler Cemiyeti'nden çıktı.
12 Nisan: ABD Doları devalüe edildi.
25 Nisan: Kanada altın standardını bıraktı.
27 Nisan: İngiltere ile Almanya arasında bir ticaret anlaşması imzalandı.
30 Nisan: ABD altın standardını terketti.
2 Mayıs: Almanya'da sendikalar kapatıldı.
12 Haziran-27 Ağustos: Dünya Para ve Ekonomi Konferansı Londra'da yapıldı.
14 Temmuz: Almanya'da Naziler tek parti olarak iktidarı elde ettiler.
12 Ağustos: Küba'da ayaklanma çıktı.

Eylül: Küba'da Fulgencio Batista iktidarı ele geçirdi. Ramón Grav San Martin devlet başkanı seçildi.
14 Ekim: Almanya Silahsızlanma Konferansı'ndan ve Milletler Cemiyeti'nden çekildi.
23 Ekim: Fransa'da Albert Sarraut başbakan oldu.
8 Kasım: Afganistan'da Nadir Şah öldürüldü. Yerine oğlu Muhammed Zahir Şah geçti.
17 Kasım: ABD, SSCB'ni resmen tanıdı.
19 Kasım: İspanyol Falanjı (İspanyol Faşist Partisi) kuruldu.
22 Kasım: Fransa'da Camille Chavtemps başbakan oldu.
- ABD ilk uçak gemisini denize indirdi.
- Goebbles Hitler'in Propaganda Bakanı oldu.
- Almanya'da Yahudi avı başladı.

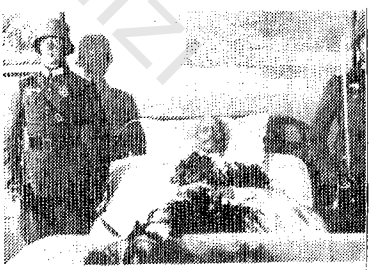
1934

26 Ocak: Polonya ile Almanya on yıllık bir saldırmazlık paktı imzaladılar.
30 Ocak: Fransa'da Daladier yeniden başbakan oldu.

1-16 Şubat: Avusturya'da siyasal karışıklıklar çıktı.

9 Şubat: Türkiye, Yugoslavya, Romanya ve Yunanistan arasında Balkan Paktı imzalandı.
- Fransa'da Paul Doumergue başbakan oldu.
11 Şubat: İngiltere Aden bölgesinde durumunu güçlendirdi.
16 Şubat: İngiltere ile SSCB arasında bir ticaret antlaşması yapıldı.
24 Mart: ABD, Filipinler'e 1945'te bağımsızlık sözü verdi.
7 Nisan: Hindistan'da Gandhi sivil itaatsizlik kampanyasını bir süre için durdurdu.
Mayıs-Haziran: Suudi Arabistan ve Yemen arasında "Altı Hafta Savaşı" çıktı.
14-15 Haziran: Hitler ve Mussolini Venedik'te buluştular.
30 Haziran: Ernst Roehm ve Hitler'in diğer muhalifleri Naziler tarafından öldürüldüler.
16 Temmuz: Brezilya'da yeni anayasa hazırlandı.
17 Temmuz: Brezilya'da Vargas cumhurbaşkanı oldu.
25 Temmuz: Avusturya başbakanı Dollfuss öldürüldü. Yerine Kurt Schuschnigg getirildi.

1 Ağustos: Almanya'da devlet başkanı Hindenburg öldü.
19 Ağustos: Hitler Führer ünvanını aldı.
12 Eylül: Baltık Antantı oluşturuldu.
18 Eylül: Sovyetler Birliği, Milletler Cemiyeti'ne girdi.
6 Ekim: İspanya'nın Katalonya ve Arturias bölgelerindeki isyanlar sert bir biçimde bastırıldı.

Kütüphanesi

9 Ekim: Yugoslav Kralı Alexander I ile Fransız Dışişleri Bakanı Barthou Marsilya'da bir suikast sonucu öldürüldüler.
9 Kasım: Fransa'da Pierre Plandin başbakan oldu.
1 Aralık: Sovyetler Birliği'nde parti içinde bir temizlik hareketi başlatıldı.
5 Aralık: İtalya ile Etyopya arasında sürtüşmeler başladı.
Aralık: Hindistan'da Muhammed Ali Cinnah Müslüman Birliği'ni canlandırdı.
- Çin'de Komünistler Kuzey'e doğru Uzun Yürüyüş'e başladılar.

1935

4-7 Ocak: Fransız başbakanı Laval, Mussolini ile Roma'da buluştu.
6 Ocak: İtalya ve Fransa arasında dostluk antlaşması imzalandı.

13 Ocak: Saar Bölgesinde yapılan plebisit sonucunda bölge halkı Almanya'ya katılma yönünde oy kullandı.
Ocak: Portekiz'de Ulusal Meclis ve Korporatif Meclis ilk toplantılarını yaptılar.

1 Şubat: İtalya Eritre ve Somali'ye asker gönderdi.
16 Mart: Hitler Almanya'da yeniden mecburi askerlik uygulamasına başladı.

11 Nisan: İngiltere, Fransa ve İtalya arasında yapılan Stresa Konferansı toplandı.

23 Nisan: Polonya'da yeni anayasa hazırlandı.
2 Mayıs: Fransa ile SSCB arasında bir karşılıklı yardım antlaşması imzalandı.
12 Mayıs: Polonyalı lider Pilsudski öldü.
19 Mayıs: Çekoslovakya'daki seçimlerde Naziler başarılı oldular.
31 Mayıs: Fransa'da Bouisson başbakan oldu.
4 **Haziran:** Fransa'da Pierre Laval başbakan oldu.
6 Haziran: İngiltere'de Stanley Baldwin başbakan oldu.
18 Haziran: İngiltere-Almanya Denizcilik antlaşması yapıldı.
Ağustos: Sovyetler Birliği'nde Stakhanovculuk olarak anılan verimi arttırma çabaları başladı.

3 Ekim: İtalya uçak ve zehirli gaz kullanarak Etyopya'yı işgale başladı.
Ekim: Kanada'da liberaller iktidara geldiler.
Kasım: Brezilya'daki isyanlar bastırıldı.
18 Kasım: Milletler Cemiyeti İtalya'ya karşı müeyyideler uygulamayı kararlaştırdı.
9 Aralık: Etyopya konusunda Houre-Laval teklifleri Londra'da açıklandı.
12 Aralık: Mısırlı milliyetçiler 1923 Anayasası'nın restorasyonunu istediler.
18 Aralık: Çekoslovakya'da Edouard Beneş cumhurbaşkanı oldu.

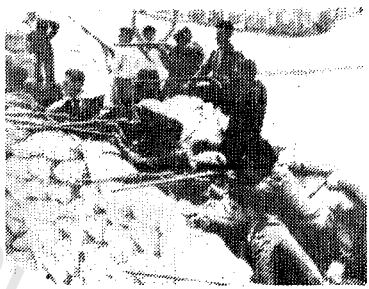
1936

15 Ocak: Japon heyeti Londra'daki Denizcilik Konferansı'nı terketti.

16 Ocak: İngiltere Kralı V. George öldü.
22 Ocak: Fransa'da Albert Sarraut başbakan oldu.
Şubat: İspanya'da terör olayları arttı.
16 Şubat: İspanya'da seçimler yapıldı. Anarşistler, Sendikalistler, Cumhuriyetçiler, Sosyalistler ve Komünistler ittifakından oluşan Halk Cephesi koalisyon hükümeti kuruldu.
26 Şubat: Japonya'da askerî bir kabine oluşturuldu.
7 Mart: Almanya Ren bölgesine yeniden asker soktu.
19 Mart: Arnavutluk ve İtalya arasında bir ekonomik anlaşma imzalandı.
23 Mart: Avusturya, Macaristan ve İtalya arasında Roma Paktı oluşturuldu.

28 Nisan: Mısır'da Kral Faruk tahta geçti.
Mayıs: Fransa'da seçimleri Halk Cephesi koalisyonu kazandı.
2 Mayıs: Etyopya İmparatoru Haile Selasiye ülkesini terketti.
5 Mayıs: İtalyanlar Addis Ababa'ya girdiler.
9 Mayıs: İtalyanlara karşı gerilla direnişi sürerken Etyopya İtalya tarafından ilhak edildi.
10 Mayıs: İspanya'da Manuel Azano başbakan oldu.
19 Haziran: İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) İngiltere tarafından yasadışı ilan edildi.
11 Temmuz: Almanya-Avusturya anlaşması imzalandı.
15 Temmuz: İtalya ya uygulanan yaptırımlara son verildi.

18 Temmuz: İspanya'da General Francisco Franco Cumhuriyetçi Hükümet'e karşı başkaldırdı. İspanya iç savaşı başladı.
20 Temmuz: Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalandı.
24 Temmuz: İspanya'da Francocu Burgos Hükümeti kuruldu.
4 Ağustos: Yunanistan'da General Metaxas iktidarı ele geçirdi.
14 Ağustos: İspanya'da Franco kuvvetleri Badajoz'u aldılar.
26 Ağustos: İngilizler Kanal Bölgesi hariç Mısır'dan tamamen çekildiler.
Eylül: Franco kuvvetleri Irun ve Sen Sebastian'ı aldılar.
9 Eylül: Avrupalı güçler tarafından oluşturulan İspanya İç Savaşına Müdahale Etmeme Komitesi toplandı.
1 Ekim: SSCB Londra Denizcilik Sözleşmesi'ne katıldı.
1 Kasım: Roma-Berlin Mihveri oluşturuldu.
3 Kasım: ABD'de F.D.Roosevelt yeniden başkan seçildi.

6 Kasım: Ispanya iç savaşında Franco'ya bağlı kuvvetler Madrid'i kuşattılar.

18 Kasım: Almanya ve İtalya İspanya'daki Francocu Burgos Hükümetini tanıdılar.

25 Kasım: Anti-Komintern Pakt Almanya ile Japonya arasında imzalandı.

10 Aralık: İngiltere'de Kral VIII Edward tahttan çekildi. Yerine V George geçti.

12 Aralık: SSCB'de yeni bir anayasa kabul edildi.
- Çin, Japonya'ya savaş ilan etti.

1937

2 Ocak: İtalya ve İngiltere, Akdeniz ve İspanya konusunda anlaştılar.
24 Ocak: Türkiye ve Fransa Hatay konusunda anlaştılar.

8 Şubat: Franco kuvvetleri İtalyanların yardımıyla Malaga'yı aldılar.
15-18 Şubat: Balkan Konferansı Atina'da toplandı.

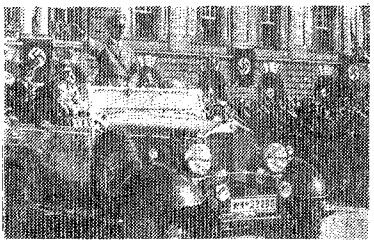
20 Şubat: Hindistan'daki seçimleri Hint Ulusal Kongresi kazandı.
1 Nisan: Burma, Britanya İmparatorluğu içerisinde ayrı bir yapı niteliği kazandı.

27 Nisan: Franco kuvvetleri Guernica'yı yakıp yıktılar.
31 Mayıs: Alman gemileri Franco'ya destek sağlamak amacıyla Almeria'yı bombaladılar.
19 Haziran: Franco kuvvetleri Bilbao'yu aldılar.
8 Temmuz: Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında Saadabad Paktı imzalandı.
13 Temmuz: Bolivya'da askerî darbe oldu.
Ağustos-Ekim: Franco'ya bağlı kuvvetler Santander, Gijon ve Oviedo'yu aldılar.
Kasım: Japonlar Şanghay'a girdiler.
3-24 Kasım: Dokuz büyük devlet Çin-Japon savaşını görüşmek üzere Brüksel'de toplandılar.
6 Kasım: İtalya Anti-Komintern Pakt'a katıldı.
11 Aralık: İtalya Milletler Cemiyeti'nden çekildi.

1938

2-15 Mart: Sovyetler Birliği'nde bazı eski yöneticiler "ihanet" gerekçesiyle yargılandılar.
11 Mart: Alman orduları Avusturya'ya girdi.
13 Mart: Fransa'da Leon Blum başbakan oldu.

- Avusturya'nın Almanya'ya ilhak edildiği açıklandı.

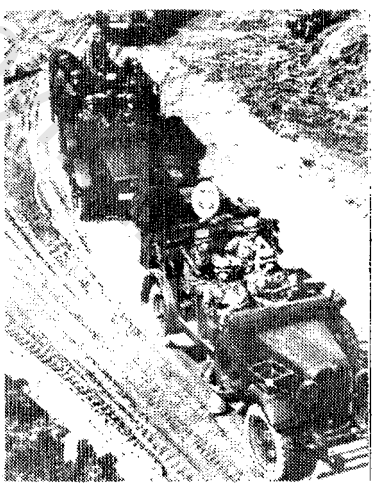
16 Nisan: İngiliz-İtalyan anlaşması. İtalya İspanya'ya müdahaleden vazgeçti, İngiltere de bu ülkenin Etyopya üzerindeki egemenliğini tanıdı.
3-9 Mayıs: Hitler, Mussolini'yi Roma'da ziyaret etti.
11 Mayıs: Brezilya'da Nazi yanlısı bir darbe girişimi başarısız oldu.
12 Mayıs: Almanya, Japon yanlısı Mançuko devletini tanıdı.
17 Mayıs: Filistin'in Yahudiler ve Araplar arasında taksimini öngören bir plan açıklandı.
3 Temmuz-11 Ağustos: Mançurya bölgesinde Sovyet-Japon sınır çatışmaları oldu.
Ağustos: Avrupa'da, Çekoslovakya'nın Südetler bölgesine ilişkin bir kriz ortaya çıktı.
5 Eylül: Şili'de Nazi yanlısı bir darbe girişimi başarasız oldu.
15 Eylül: İngiliz başbakanı Neville Chamberlain Hitler'i Berchtesgaden'deki malikanesinde ziyaret etti.
29-30 Eylül: Chamberlain, Hitler, Mussolini ve Daladier Münih Antlaşmasını imzalayarak Südetler bölgesinin Almanya topraklarına katılmasını kabul ettiler.
10 Ekim: Paraguay-Bolivya antlaşması imzalandı.
Ekim: Japonlar Kanton ve Hankov'u aldılar.

10 Kasım: Mustafa Kemal Atatürk öldü. Yerine İsmet İnönü cumhurbaşkanı oldu.
Kasım: Almanya'da Yahudilere baskılar iyice yoğunlaştı.
9-26 Aralık: Pan-Amerika Konferansı Lima'da toplandı.
22 Aralık: İtalya, Fransa ile imzalamış olduğu tüm anlaşmaları iptal ettiğini açıkladı.

1939

28 Mart: İspanya'da iç savaş Francocuların galibiyeti ile sona erdi.
31 Mart: İngiltere ve Fransa Polonya'nın sınırlarını garanti ettiler.
28 Nisan: Hitler, Polonya'dan Danzig'i ve Polonya Koridorunu istedi.
3 Mayıs: Litvinov'un yerine Molotov Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı oldu.
23 Ağustos: Ribbentrop Moskova'ya gitti. Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı imzalandı.

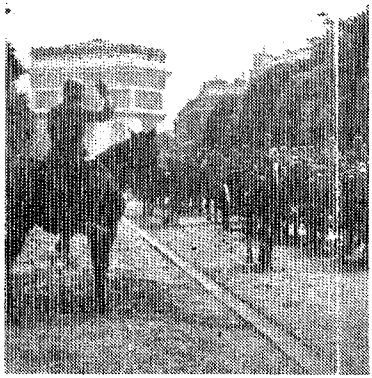
1 Eylül: Alman ordusu Polonya topraklarına girdi.
3 Eylül: İngiltere ve Fransa Almanya'ya savaş ilan ettiler.
15 Eylül: İngiltere, Almanya'ya karşı ekonomik abluka uygulamaya başladı.
17 Eylül: Sovyet ordusu da Doğu Polonya topraklarını işgale başladı.

24 Eylül: Türkiye Dışişleri Bakanı Şükrü Saracoğlu Moskova'ya hareket etti. Yapılan görüşmelerde anlaşma sağlanamadı.
19 Ekim: İngiltere, Fransa ve Türkiye arasındaki ittifak anlaşması Ankara'da imzalandı.
28-30 Kasım: Sovyet orduları Finlandiya'yı işgale başladı.
14 Aralık: Finlandiya'ya saldırması nedeniyle SSCB Milletler Cemiyeti'nden çıkartıldı.
21-25 Aralık: Finliler Sovyet ordusuna karşı direndiler.

1940

12 Mart: Fin-Sovyet antlaşması imzalandı. Finlandiya bazı toprakları SSCB'ye terketti.
9 Nisan: Almanlar Danimarka ve Norveç'i işgale başladılar.
12 Nisan: İngiliz-Fransız donanması Alman donanmasına önemli kayıplar verdirdi.
10 Mayıs: Hitler Batı Cephesinde Belçika ve Hollanda üzerinden saldırıya geçti.
11 Mayıs: İngiltere'de Chamberlain hükümeti istifa etti. Yerine Winston Churchill başkanlığında bir Ulusal Hükümet kuruldu.
28 Mayıs: Belçika teslim oldu. İngiliz-Fransız kuvvetleri Dunkerque'de kuşatıldı.
4 Haziran: Dinamo Harekâtı ile Müttefik askerleri kurtarıldı. Belçika tamamen Almanların kontrolüne girdi.
10 Haziran: İtalya, Fransa ve İngiltere'ye savaş ilan etti.

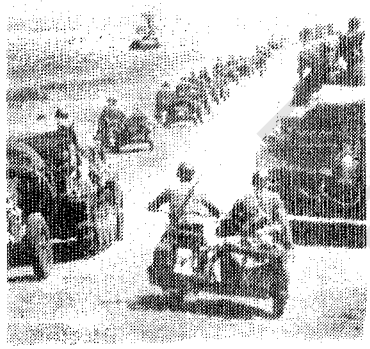
14 Haziran: Almanlar Paris'e girdiler.
28 Haziran: İngiltere General De Gaulle'ü desteklediğini açıkladı
14 Ağustos: Alman Hava Kuvvetleri İngiltere'ye hava saldırılarına başladı.
27 Eylül: İtalya, Almanya ve Japonya arasında "Üçlü Pakt" imzalandı.
28 Ekim: İtalya Yunanistan'a saldırdı. Ama başarılı olamadı.
18 Kasım: Hitler, Sovyetler Birliği'ne saldırmaya karar verdi.

1941

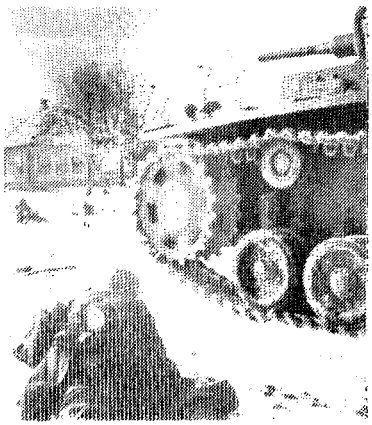

1 Mart: Bulgaristan Berlin Paktı'na katıldı.

11 Mart: ABD'de "Ödünç Verme ve Kiralama" yasası çıkarıldı. Buna dayanarak İngiltere'ye yedi milyar dolarlık kredi açıldı.
5-6 Nisan: Sovyet-Yugoslav Saldırmazlık Paktı imzalandı.
6 Nisan: Almanya Yugoslavya'ya ve Yunanistan'a saldırdı.
13 Nisan: Sovyet-Japon Tarafsızlık Antlaşması Moskova'da imzalandı.
18 Haziran: Türk-Alman Saldırmazlık Paktı imzalandı.

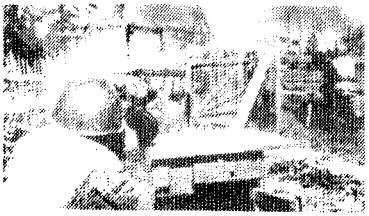
22 Haziran: Almanya Baltık'tan Karadeniz'e kadar uzanan bir cephe üzerinden Sovyetler Birliği'ne saldırıya geçti.
12 Temmuz: Almanya'ya karşı İngiltere ve Sovyetler Birliği bir karşılıklı yardım anlaşması imzaladılar.
Ağustos: Almanlar Ukrayna'yı işgal ettiler.
9 Ağustos: Başkan Roosevelt ile Başbakan Churchill Newfoundland'da buluştular. Görüşmelerde Sovyetler'e yardım kararı alındı.
14 Ağustos: Roosevelt ile Churchill arasında imzalanan "Atlantik Bildirisi" açıklandı.
25 Ağustos: İngilizler ve Sovyetler İran'a girdiler.
9 Eylül: Almanlar Leningrad'ı kuşattılar.
19 Eylül: Almanlar Kiev'i aldılar.
24 Eylül: Almanlar Harkov'u aldılar.
16 Kasım: Almanlar Moskova önlerine geldiler.

2 Aralık: Moskova önlerindeki Alman harekatı başarısız oldu.
5 Aralık: Jukov, Almanlara karşı Sovyet karşı saldırısını başlattı. Japonlar Pearl Harbour'daki ABD donanmasına saldırarak imha ettiler.
8 Aralık: ABD Kongresi Japonya'ya savaş ilan etti.
11 Aralık: Almanya ve İtalya, ABD'ye savaş ilan ettiler.
22 Aralık: Roosevelt ve Churchill Washington'da buluştular.

1942

1 Ocak: Almanya'ya karşı savaşan 26 ülkenin imzasıyla Birleşmiş Milletler Bildirgesi ilan edildi.
29 Ocak: İngiltere ve SSCB, İran ile bir ittifak antlaşması imzaladı.
28 Nisan: ABD Hava Kuvvetleri Tokyo'yu bombaladı.
Mayıs: Pasifik'deki Amerikan-Japon mücadelesi iyice şiddetlendi.
3-6 Haziran: Midway Adası civarındaki çarpışmalarda Amerikalılar Japonları ilk defa ciddi bir yenilgiye uğrattılar.
18-20 Temmuz: Londra'da yapılan İngiliz-Amerikan Konferansında Kuzey Afrika ve Avrupa'ya yapılması düşünülen çıkarmalar tartışıldı.
14 Ağustos: General Eisenhower Atlantik Müttefik Kuvvetleri Başkomutanı oldu.

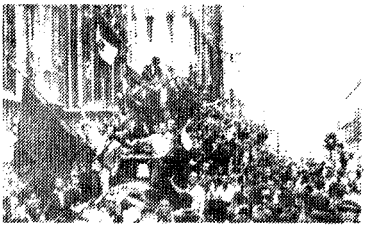
4 Eylül: Almanlarla Ruslar arasında Stalingrad çarpışmaları başladı.
23 Ekim: Afrika Cephesinde Montgomery'nin El Alamain saldırısı başladı.
4 Kasım: Rommel geri çekiliyor.
8 Kasım: Müttefikler Fas ve Cezayir'e çıkarma yaptılar.
19 Kasım: Sovyetlerin kış saldırısı başladı.
9 Aralık: Tunus'ta Müttefiklerin saldırısı başarılı olamadı.
12 Aralık: Almanların Stalingrad'ı almak için yaptıkları saldırı başarısız oldu.

1943

12 Ocak: Ruslar Leningrad'ı geri aldılar.

14-24 Ocak: Roosevelt ve Churchill Kazablanka'da buluştular. Toplantıda esas olarak yeni bir cephe açılması konusu görüşüldü.
31 Ocak-1 Şubat: İnönü ve Churchill Adana'da Türkiye'nin savaşa girmesi konusunu görüştüler.
2 Şubat: Mareşal von Paulus komutasındaki Alman VI. Ordusu Stalingrad'da teslim oldu.
Şubat: Amerikalılar Pasifik'deki bazı adaları Japonlardan geri aldılar.
7 Mayıs: Bizerte ve Tunus Müttefiklerin eline geçti.
22 Mayıs: Komintern feshedildi.
10 Temmuz: Müttefikler Sicilya'nın Güneydoğusuna çıkarma yaptılar.

24 Temmuz: Mussolini iktidardan düştü. Yerini Mareşal Badoglio aldı.
14-24 Ağustos: Müttefiklerin Québec Konferansı.
17 Ağustos: Sicilya tamamen Müttefiklerin eline geçti.
3 Eylül: Müttefik kuvvetleri İtalya kıyılarına çıktılar.
8 Eylül: İtalya teslim oldu.
13 Ekim: İtalya'daki Badoglio hükümeti Almanya'ya savaş ilan etti.
19-30 Ekim: ABD, İngiltere ve SSCB Dışişleri Bakanları Moskova'da biraraya gelerek çeşitli sorunları görüştüler.
22-26 Kasım: Churchill ve Roosevelt Çan Kay-şek ile Kahire'de buluştular.

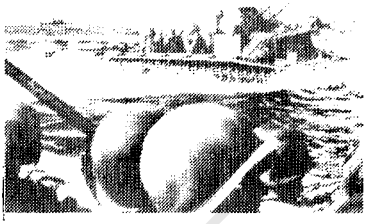

28 Kasım-1 Aralık: Roosevelt, Churchill ve Stalin arasındaki Tahran Konferansı toplandı. Konferansta ikinci cephe açılması, Türkiye'nin savaşa katılması, Polonya sorunu gibi konular ele alındı.
4-6 Aralık: Kahire'de Churchill-İnönü görüşmeleri yapıldı.

Kütüphane

1944

11 Ocak: Almanya'ya yönelik Müttefik hava saldırıları başladı.
4 Şubat: Müttefikler Roma'yı aldılar.
Şubat: Sovyetler Romanya yöresinde ilerlemeye başladılar.
10 Nisan: Odessa Ruslar tarafından geri alındı.

6 Haziran: Normandiya kıyılarına denizden ve havadan Müttefik çıkarması başladı.
Haziran: Sovyet orduları Baltık ülkeleri ve Beyaz Rusya'da Almanlara karşı saldırıya geçtiler. Öte yandan Amerikalılar da Pasifik savaşında Japonya'yı uçak menzilleri içerisine alacak ölçüde bir ilerleme kaydettiler.
18 Temmuz: Sovyet orduları Polonya'ya girdi.
20 Temmuz: Hitler'e karşı başarısız bir suikast girişiminde bulunuldu.
23 Temmuz: Sovyet yanlısı Polonya Ulusal Komitesi kuruldu.
2 Ağustos: Türkiye Almanya ile diplomatik ilişkilerini kesti.
21 Ağustos: Dumbarton Oaks Konferansı başladı.
23 Ağustos: Sovyetler Birliği ile Romanya arasında ateşkes imzalandı.
25 Ağustos: Müttefikler Paris'e, Kızıl Ordu da Alman topraklarına girdi.
26 Ağustos: Bulgaristan ateş-kes istedi.
3 Eylül: Müttefikler Brüksel ve Amsterdam'a girdiler.
4 Eylül: Sovyet-Fin çatışması sona erdi.
9 Eylül: Sovyetler Bulgaristan'a girdiler.
14 Eylül: Müttefikler Reich sınırını geçtiler.
4 Ekim: Sovyetler Letonya'yı işgal ettiler.
9 Ekim: Churchill ve Stalin Moskova'da buluştular. Balkanlardaki nüfuz bölgeleri ele alındı.
23-25 Ekim: Amerikalılar Filipinler'e çıktılar. Japon deniz kuvvetleri büyük kayıplar verdi.
28 Ekim: Sovyet-Bulgar anlaşması imzalandı.
31 Ekim: Kızıl Ordu Budapeşte'ye yöneldi.
3 Aralık: Yunanistan'da iç savaş başladı.
16 Aralık: Almanlar Arden karşı saldırısına başladılar.

1945

17 Ocak: Kızıl Ordu Varşova'ya girdi.
4-11 Şubat: Roosevelt, Churchill ve Stalin arasında Yalta Konferansı yapıldı.
13 Şubat: Kızıl Ordu Budapeşte'ye girdi.
23 Şubat: Türkiye Birleşmiş Milletler'e kurucu üye olabilmek için Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti.
7 Mart: Müttefikler Ren Nehri üzerinde Remagen Köprüsü'nü ele geçirdiler.
19 Mart: Sovyetler, 1925 tarihli Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Paktı'nı feshettiler.
28 Mart: Müttefik orduları Başkomutanı General Eisenhower, Berlin üzerine yürümeyeceğini açıklıyor.
29 Mart: Kızıl Ordu Çekoslovakya topraklarına girdi.
1 Nisan: Pasifik'te Okinawa adası için ABD ve Japonya kıyasıya bir mücadeleye giriştiler.
11 Nisan: Amerikalılar Hanover'e ulaştılar.
12 Nisan: Roosevelt öldü. Yerine Harry S. Truman geçti.
13 Nisan: Kızıl Ordu Viyana'ya girdi.
20 Nisan: Amerikalılar Nuremberg'e girdiler.

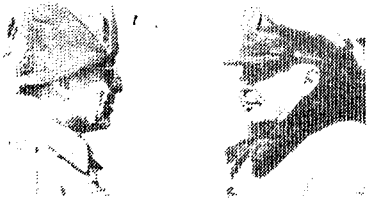
11 Ağustos: Federal Almanya Avrupa Konseyi'ne girdi.
15 Eylül: Kore'de Mac Arthur Inchon'a bir çıkarma yaptı.
2 Ekim: BM Kuvvetleri 38. paraleli geçtiler.

15 Ekim: Çin Halk Cumhuriyeti kuvvetleri de Kuzey Kore yanında savaşa katıldı.
Kasım-Aralık: BM Kuvvetleri geri çekildiler.

1951

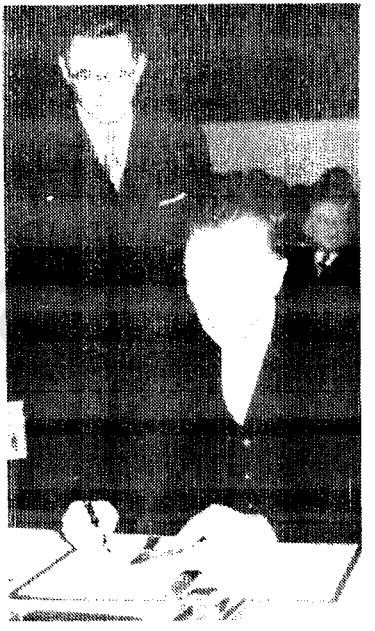
Şubat-Mart: BM Kuvvetleri yeniden durumlarını düzelterek 38. paralele ulaştılar.

11 Nisan: Başkan Truman, kendisinin Kore Savaşı stratejisini açıkça eleştiren Mac Arthur'u görevden aldı.
28 Nisan: İran'da Musaddık başbakan oldu.
10 Temmuz: BM Kumandanlığı ile Kuzey Kore arasında ateşkes görüşmeleri başladı.
20 Temmuz: Ürdün Kralı Abdullah öldürüldü.
1 Eylül: ABD, Avustralya ve Yeni Zelanda arasında ANZUS Paktı imzalandı.
8 Eylül: ABD ile Japonya arasındaki barış antlaşması San Francisco'da imzalandı.
8 Ekim: Mısır, İngiltere-Mısır Antlaşmasını geçersiz saydığını ilan etti.
17 Ekim: NATO Konseyi, Türkiye ve Yunanistan'ın örgüte girmelerini kabul etti.

1952

6 Şubat: İngiltere Kralı VI. George öldü. Yerine Kraliçe Elizabeth geçti.

26 Mayıs: Federal Almanya ile ABD, İngiltere ve Fransa arasındaki ilişkileri düzenleyen konvansiyon imzalandı.
21 Temmuz: Mısır'da krallık sona erdi.
Ağustos: Saar bölgesi konusundaki Fransız-Alman anlaşmazlığı yeniden gündeme geldi.

Eylül: Tunuslular, ülkelerine ilişkin Fransız reform planını reddettiler.
16 Ekim: Tunus ve Fas sorunlarının BM'e getirilmesi üzerine Fransa, konunun bir iç sorunu olduğunu savundu.
16 Ekim: İngiltere ile İran'ın diplomatik ilişkileri kopma noktasına geldi.
1 Kasım: ABD ilk Hidrojen bombasını patlattı.

4 Kasım: ABD başkanlık seçimlerini Dwight Eisenhower kazandı.

1953

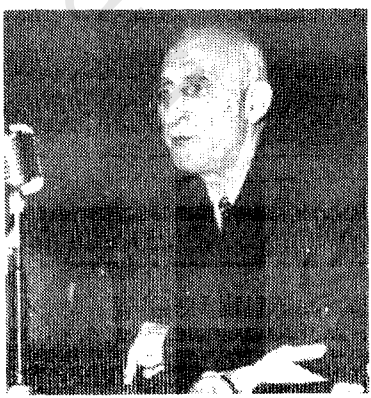
11 Şubat: SSCB, İsrail ile diplomatik ilişkilerini kesti.
28 Şubat: Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında bir "Dostluk ve İşbirliği Antlaşması" imzalandı.

5 Mart: Stalin öldü.
6 Mart: Malenkov başbakan oldu. Yardımcılıklarına da Beria, Molotov, Bulganin ve Kaganoviç getirildiler.
27 Nisan: Kore'deki görüşmeler sona erdi.

16 Haziran: Doğu Berlin'de ayaklanma çıktı.
4 Temmuz: Macaristan'da Imre Nagy başbakan oldu.
10 Temmuz: Sovyetler Birliği'nde Lavrenti Beria tüm görevlerinden alınarak tutuklandı.
8 Ağustos: Malenkov, SSCB'nin Hidrojen bombasına sahip olduğunu açıkladı.

19 Ağustos: Iran'da Musaddık iktidardan düştü.
3 Eylül: Nikita Kruşçev SBKP Birinci Sekreteri oldu.
4-7 Aralık: ABD, İngiltere ve Fransa arasında Bermuda Konferansı yapıldı.

1954

25 Ocak-18 Şubat: Almanya ve Asya sorunları hakkında ABD, İngiltere, Fransa ve SSCB arasında Berlin'de "Dörtler Konferansı" toplandı.

25 Şubat: Mısır'da Nasır iktidarı ele geçirdi.
2 Nisan: Türkiye-Pakistan dostluk antlaşması Karaçi'de imzalandı.
26 Nisan: Onaltı ülkenin temsilcilerinin katıldığı Cenevre Konferansı başladı. Konferans'ta esas olarak Kore ve Hindiçini sorunları ele alındı.
29 Nisan: Çin-Hindistan antlaşması imzalandı.

7 Mayıs: Dien Bien Phu'da Fransızlar Ho Şi-minh kuvvetleri karşısında ciddi bir yenilgi aldılar.
19 Mayıs: ABD-Pakistan arasında "Karşılıklı Savunma ve Yardım Antlaşması" imzalandı.
16 Haziran: Güney Vietnam'da Ngo Dinh Diem başbakan oldu.
28 Haziran: Çu En-Lay ve Nehru barış içerisinde bir arada yaşamanın beş ilkesini açıkladılar.
Haziran-Temmuz: Guetemala'da ABD'nin yakından ilgilendiği bir kriz başgösterdi.

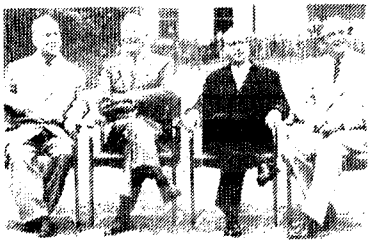
20 Temmuz: Vietnam'ı 17. paralel aracılığı ile ikiye bölen Hindiçini Antlaşması Cenevre'de imzalandı.
9 Ağustos: Bled'de Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan arasında Balkan Paktı'nı kuran antlaşma imzalandı.
8 Eylül: Doğu ve Güneydoğu'daki bazı ülkeleri kapsayan Manila Paktı (SEATO) oluşturuldu.
29 Eylül: Kruşçev ve Bulganin Pekin'i ziyaret ettiler.
3 Ekim: Londra'da varılan bir anlaşma ile Federal Almanya'nın silahlandırılması kararlaştırıldı.
23 Ekim: Federal Almanya'nın NATO'ya alınması kararlaştırıldı.
1 Kasım: Cezayir'de Fransızlara karşı direniş başladı.
13 Aralık: ABD ve Fransa Güney Vietnam'a askerî yardıma başladılar.

1955

6 Şubat: Fransa'da Mendes-France hükümeti düştü. Yerine Edgar Faure hükümeti kurdu.
8 Şubat: Malenkov'un yerine Bulganin başbakan oldu.
24 Şubat: Türkiye ile Irak arasında Bağdat Paktı imzalandı.
9 Mart: Macaristan Komünist Partisi Imre Nagy'yi suçladı.
17-24 Nisan: Asya-Afrika Ülkeleri Konferansı Bandung'ta toplandı. Türkiye'nin de katıldığı bu toplantıda bağlantısızlık hareketinin de temelleri atıldı.

5 Mayıs: Federal Almanya NATO'ya üye oldu.
14 Mayıs: Doğu Bloku ülkeleri arasında imzalanan bir ittifak antlaşması ile Varşova Paktı kuruldu.
26 Mayıs: Kruşçev Belgrad'a giderek Tito'yu ziyaret etti.
29 Mayıs: Tunus'a otonomi sağlayan Fransa-Tunus anlaşmaları imzalandı.

18 Temmuz: "Dörtler Konferansı" Cenevre'de Eisenhower, Eden, Faure ve Bulganin'in katılımıyla toplandı.
29 Ağustos-7 Eylül: Kıbrıs uyuşmazlığına bir çözüm bulmak amacıyla Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında yapılan Londra Konferansı başarısızlıkla sonuçlandı.
6-7 Eylül: İstanbul, Ankara ve İzmir'de Yunan aleyhtarı olaylar meydana geldi.

9 Eylül: Adenauer Moskova'yı ziyaret etti. SSCB-Federal Almanya arasında diplomatik ilişkiler başladı.
27 Eylül: Nasır, Çekoslovakya'dan silah almak için bu ülke ile bir anlaşma imzaladı.
23 Ekim: Saar bölgesinde yapılan referandum halkın Almanya ile birleşmek istediğini ortaya koydu.
Kasım-Aralık: Kruşçev ile Bulganin çeşitli Asya ülkelerini ziyaret ettiler.

1956

Şubat: SBKP'nin XX. Kongresi'nde Kruşçev Stalinizmi sert bir biçimde eleştirdi.
2 Mart: Fas bağımsızlığına kavuştu.
20 Mart: Tunus bağımsızlığına kavuştu.
17 Nisan: Cominform feshedildi.
28 Haziran: Polonya'da Poznan ayaklanması başladı.
18 Temmuz: Rakosi Macaristan Komünist Partisi liderliğini bıraktı.
19 Temmuz: ABD, Mısır'daki Aswan baraj projesinin finansmanı için fon sağlamaktan vazgeçti.
26 Temmuz: Nasır, Süveyş Kanalı'nı millileştirdi.

23 Nisan: Sovyet Ordusu Berlin'i kuşattı.
25 Nisan: Birleşmiş Milletler Konferansı San Francisco'da toplandı.
28 Nisan: Mussolini öldürüldü.
29 Nisan: İtalya'daki Almanlar teslim oldular.
30 Nisan: Hitler intihar etti. Amiral Dönıtz Reich başkan
2 Mayıs: Berlin teslim oldu.
7 Mayıs: Reims'teki Müttefik Karargahında Almanya teslim alındı. Bir gün sonraki toplantıda teslim antlaşması kesinleşti.
22 Mayıs: Üst kademedeki bazı Alman subayları tutuklandılar.
7 Haziran: Sovyetlerin Türkiye'ye ilişkin talepleri Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov tarafından, Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'e iletildi.

26 Haziran: BM Antlaşması, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 51 ülke tarafından imzalandı.
17 Temmuz: Harry Truman, Stalin ve Churchill/Atlee arasında yapılan Potsdam Konferansı başladı.
25 Temmuz: İngiltere'de yapılan seçimleri İşçi Partisi kazandı. Churchill istifa etti. Yerine Clément Attlee geç

6 Ağustos: ABD Hiroşima'ya ilk atom bombasını attı. Yaklaşık 100.000 kişi öldü.
9 Ağustos: İkinci bomba da Nagasaki'ye atıldı. Yaklaşık 60.000 kişi öldü.
14 Ağustos: Japonya şartsız teslim oldu.
16 Ağustos: Oder-Neisse sınırı konusunda Sovyet-Polonya anlaşması sağlandı.
Ağustos: Sovyetler Moukden, Port-Arthur ve Sakhalin adalarını ele geçirdiler.
2 Eylül: Japonya'yı resmen teslim alan General MacArthur Japonya işgal kuvvetleri başkomutanı oldu.
15 Ekim: Pierre Laval idam edildi.

18 Ekim: Nuremberg'de Nazi savaş

suçlularının yargılanmasına başlandı.
21 Kasım: Fransa'da De Gaulle yeni hükümeti kurdu.
29 Kasım: Yugoslavya Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilan edildi.

1946

20 Ocak: Fransa'da De Gaulle istifa etti.
4 Mart: Sovyet-İran Antlaşması Moskova'da imzalandı.
5 Mart: Churchill Fulton'da Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'ya bir "demirperde" çektiğini söyledi.
Haziran: Fransa-Vietnam görüşmeleri Fontainebleau'de başladı.
4 Temmuz: ABD Filipinler'in bağımsızlığını tanıdı.
7 Ağustos: Sovyetler Birliği, Boğazlar'a ilişkin olarak Türkiye'ye bir nota verdi.
Eylül: Yunanistan'da iç savaş yeniden başladı.
1 Aralık: İran kuvvetleri yeniden Azerbaycan'a girdiler.
12 Aralık: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu İspanya'ya diplomatik boykot uygulama kararı aldı.

19 Aralık: Vietnam'da Fransız aleyhtarı olaylar başladı.

1947

10 Şubat: Sovyet-Fin Antlaşması imzalandı.
10 Mart: "Beş Büyükler"in Dışişleri Bakanları Moskova'da toplandılar. Almanya sorunu ele alındı.
12 Mart: Truman Doktrini ilan edildi. Truman Kongre'den, Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık yardım için yetki istedi.
24 Nisan: Moskova'daki "Beş Büyükler" Dışişleri Bakanları toplantısı başarısızlıkla sonuçlandı.
5 Mayıs: Fransız hükümetindeki komünist bakanlar görevden ayrıldılar.

5 Haziran: ABD Dışişleri Bakanı General George C. Marshall'ın adı ile anılan Avrupa'nın kalkındırılması planı açıklandı.
2 Temmuz: Sovyetler Birliği Marshall Planı'nı reddetti.

15 Ağustos: Hindistan ve Pakistan bağımsızlıklarını kazandılar.

15 Eylül: Trieste serbest şehir oldu.
5 Ekim: Cominform (Communist Informatıon Bureau-Komünist Enformasyon Bürosu) kuruldu.
21 Kasım: Macaristan ve Polonya'da muhalefet partileri kapatıldı.
24 Aralık: Yunanistan'da Marcos yanlısı gerillalar geçici bir hükümet kurdular.

1948

16 Şubat: (Kuzey) Kore Halk Cumhuriyeti kuruldu.

25 Şubat: Prag darbesi. Çekoslovakya'da Sovyetler Birliği'nin etkisiyle komünistler iktidara geldiler.
4 Mart: İngiltere, Fransa ve Benelux ülkeleri arasında Brüksel Konferansı başladı.
17 Mart: Brüksel Konferansı sonucunda Batı Avrupa Birliği kuruldu.
18 Mart: Sovyetler Birliği ile Bulgaristan arasındaki ittifak antlaşması Moskova'da imzalandı.
1 Nisan: ABD Kongresi Marshall Planı'nı kabul etti.
1 Nisan: Sovyetler, Berlin ablukasına başladı.
6 Nisan: SSCB ile Finlandiya arasında bir "Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım" antlaşması imzalandı.
16 Nisan: Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (DEEC) kuruldu.

14 Mayıs: Israil Devleti kuruldu. Hemen ardından ABD, SSCB ve Fransa bu ülkeyi tanıdılar.
11 Haziran: ABD Kongresi Senatör Vanderberg'in önerisini kabul ederken ABD dış politikasında yeni bir dönemin başladığını işaret etti.
28 Haziran: Yugoslavya Cominform'dan çıkartıldı.
15 Ağustos: (Güney) Kore Cumhuriyeti kuruldu.

1949

7 Ocak: General Marshall istifa etti, yerine Acheson getirildi.

22 Ocak: Çin'de Mao Çe-tung liderliğindeki komünistler Pekin'i de ele geçirerek duruma hakim olmaya başladılar.
25 Ocak: Doğu Bloku'nda Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi-

COMECON kuruldu.
28 Ocak: Avrupa Konseyi kuruldu.
4 Nisan: ABD, Kanada ve on Avrupalı ülke Kuzey Atlantik Antlaşması'nı (NATO) imzaladılar.
5 Mayıs: (Batı) Alman Federal Cumhuriyeti ilan edildi.
11 Mayıs: Sovyetler Berlin ablukasını kaldırdılar.
14 Temmuz: Sovyetler Birliği ilk atom bombasını patlattı.
12 Eylül: Theodore Heuss Federal Almanya Cumhuriyeti başkanı seçildi.
15 Eylül: Konrad Adenauer Federal Almanya Şansölyesi oldu.

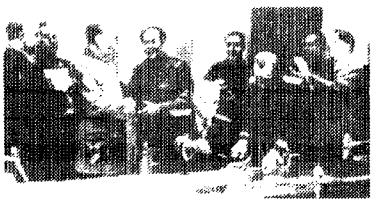
21 Eylül: Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilan edildi.
7 Ekim: Demokratik Alman Cumhuriyeti kuruldu.
8 Ekim: Çan Kay-şek taraftarı Çinliler Formosa adasına yerleştiler.
9 Kasım: Kudüs uluslararası bir statü kazandı.

27 Aralık: Endonezya bağımsızlığına kavuştu.

1950

6 Ocak: İngiltere Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanıdı.
16 Ocak: Fransız-Alman ilişkileri Saar sorunu dolayısıyle gerginleşti.
19 Ocak: Ho Şi-minh yönetimi SSCB ve Çin Halk Cumhuriyeti tarafından Vietnam'ın temsilcisi olarak tanındı.

14 Şubat: SSCB Çin Halk Cumhuriyeti arasında bir ittifak antlaşması imzalandı.
13 Nisan: Tunus'taki "Yeni Destur" hareketi Fransa'dan bağımsızlık taleplerini yoğunlaştırdı.
14 Mayıs: Türkiye'de yapılan genel seçimleri Demokrat Parti kazandı. Celal Bayar cumhurbaşkanı, Adnan Menderes de başbakan oldu.
25 Haziran: Kuzey Kore kuvvetleri 38. paraleli geçerek Güney Kore topraklarına girdi.
27 Haziran: ABD'nin isteği üzerine toplanan BM Güvenlik Konseyi'nde, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 16 ülkenin katılımıyla bir BM Ordusu oluşturuldu.

8 Temmuz: General Mac Arthur Kore'deki BM Ordusu'nun başına getirildi.

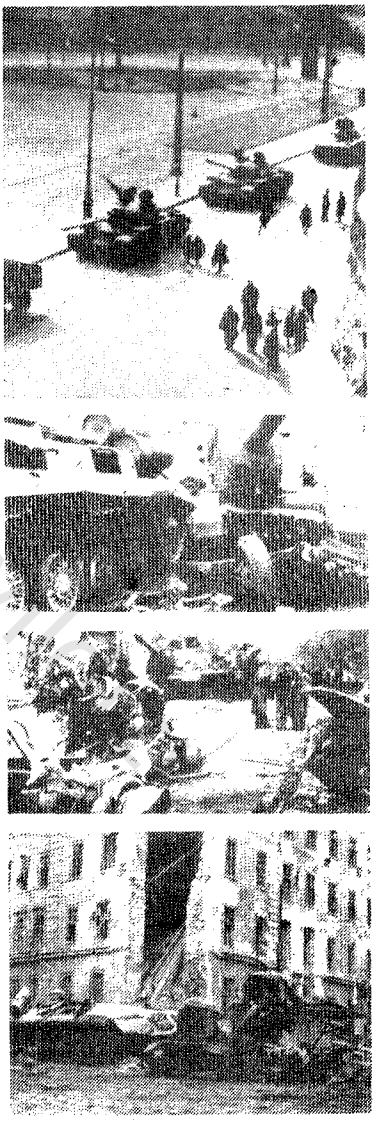
16 Ağustos: Başta ABD, İngiltere ve Fransa olmak üzere, Süveyş Kanalı'nı kullanan 22 ülkenin katıldığı Londra Konferansı başladı. 23 Ağustos'ta sona eren Konferans'ta herhangi bir sonucu ulaşılamadı.
19-22 Eylül: Süveyş Kanalı ile ilgili ikinci Londra Konferansı toplandı.
1 Ekim: Londra'da "Süveyş Kanalını Kullananlar Birliği" kuruldu.

22 Ekim: Sovyetler'e rağmen Gomulka Polonya Komünist Partisi Birinci Sekreteri oldu.

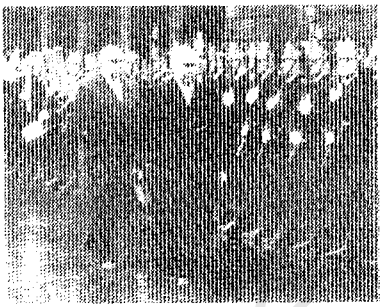
23 Ekim: Budapeşte'de Sovyet karşıtı bir ayaklanma başladı.
24 Ekim: Imre Nagy Macaristan başbakanı oldu.
25 Ekim: Janos Kadar, Macaristan Komünist Partisi Birinci Sekreteri oldu. Olaylar durmadı.
29 Ekim: İsrail Sina'da Mısır'a saldırdı.
30 Ekim: İngiltere ve Fransa, İsrail ve Mısır'a Kanal Bölgesi'ni boşaltmaları için ultimatom verdiler.
31 Ekim: Mısır, İngiliz-Fransız ultimatomunu reddetti. Bunun üzerine İngiliz-Fransız kuvvetleri Mısır havaalanlarını bombaladılar.
2 Kasım: ABD'de Eisenhower ikinci defa başkan seçildi.

4 Kasım: Sovyetler Birliği Macaristan'a doğrudan müdahale etti. Sovyet tankları Budapeşte'de [illegible] noktalara yerleştiler. Hemen karşı etkisiz hale getirilmeye başlandı.

5 Kasım: İngiliz ve Fransız paraşütçüleri Kanal Bölgesi'ne indiler. Sovyetler Birliği olayı sert bir biçimde kınadı.
10 Kasım: BM Barış Gücü askerlerinin bölgeye girmesini kabul etti.

1957

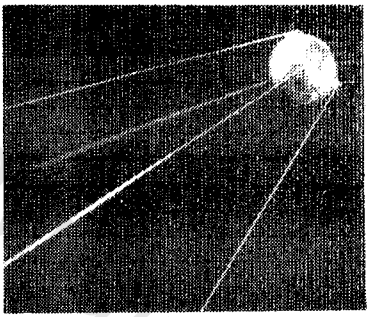
1 Ocak: Saar bölgesi Almanya'ya bağlandı.
5 Ocak: Ortadoğu'ya ilişkin Eisenhower Doktrini ilan edildi.
17 Ocak: Çu En-lay Moskova'yı ziyaret etti.
20 Ocak: Polonya'daki seçimlerde Gomulka başarılı oldu.
27 Ocak: Çin'de Mao "Yüz Çiçek Açsın" kampanyasına ilişkin ilk konuşmasını yaptı.
6 Mart: Gana bağımsızlığını kazandı.

25 Mart: Ortak Pazar ve Euratom Antlaşmaları Roma'da imzalandı.

22-29 Haziran: Kruşçev, Malenkov, Molotov, Kaganoviç gibi eski muhaliflerini tasfiye etti.
25 Temmuz: Tunus'ta monarşi sona erdi. Habip Burgiba ülkenin cumhurbaşkanı oldu.
26 Ağustos: Sovyetler ilk kıtalararası füzeyi fırlattı.

4 Ekim: Sovyetler Sputnik'i uzaya fırlattı.
8 Ekim: Türkiye ile Suriye arasındaki gerginlik sonucu bazı sınır olayları meydana geldi.
15 Ekim: Moskova ile Pekin arasında nükleer silahlar konusunda bir anlaşma yapıldı.
26 Ekim: Mareşal Jukov, Savunma Bakanlığı'ndan ayrıldı. Kısa bir süre sonra parti içindeki görevlerinden de alındı.

1958

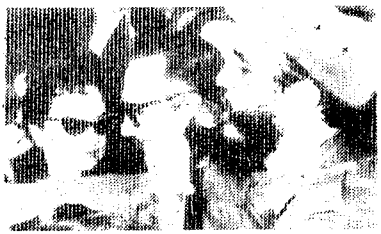
31 Ocak: Suriye ve Mısır birleşerek Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurdular.
Şubat: Amerikan uydusu "Explorer" uzaya gönderildi.

Mart: Kruşçev başbakanlığı da üstlendi.
15-22 Nisan: Bağımsız Afrika ülkelerinin temsilcilerinin katıldığı Accra Konferansı yapıldı.
1 Mayıs: Nasır'ın Moskova ziyareti başladı.
3 Mayıs: Çin'de "İleri Doğru Büyük Hamle" hareketi başladı.

29 Mayıs: Fransa'da de Gaulle başbakan oldu.
Haziran: Lübnan'da iç savaş başladı.
14 Temmuz: ABD Lübnan'a, İngiltere de Ürdün'e müdahale ettiler.
14 Temmuz: Irak'ta darbe oldu. General Kasım'ın iktidarı ele geçirdiği bu darbe sonucunda Nuri Said yönetimi devrildi ve Kral Faysal öldürüldü.
31 Temmuz: Kruşçev'in Pekin ziyareti başladı.
2 Ekim: Gine bağımsızlığını kazandı.
31 Ekim: Nükleer denemelerin durdurulması amacına yönelik görüşmeler başladı.
4 Kasım: Irak'ta Albay Arif bir darbe girişiminde bulundu.

1959

1 Ocak: Küba'da Fidel Castro iktidarı ele geçirdi.
5 Ocak: Alaska, ABD'nin 49. eyaleti oldu.
5-11 Şubat: Kıbrıs sorununa ilişkin olarak Türkiye başbakanı Menderes ile Yunanistan başbakanı Karamanlis Zürih'te biraraya geldiler. Adanın uluslararası bir statüye kavuşması konusunda anlaşma sağlandı.
19 Şubat: Türkiye, Yunanistan ve İngiltere başbakanları ile Kıbrıs Türk ve Rum topluluk liderleri arasında Londra'da "Kıbrıs ile ilgili Garanti Antlaşması" ile "Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs arasındaki İttifak Antlaşması" imzalandı.
5 Mart: Türkiye ile ABD arasında bir ikili antlaşma Ankara'da imzalandı.
17 Mart: Tibet'te isyan çıktı.
24 Mart: Irak Bağdat Paktı'ndan çıktığını açıkladı.
11 Mayıs: Almanya ve Berlin sınırlarına ilişkin bir konferans Cenevre'de toplandı.
24 Mayıs: John Foster Dulles öldü.
15 Haziran: SSCB, 1957 de atom bombasına ilişkin olarak Çin Halk Cumhuriyeti ile yaptığı anlaşmayı feshetti.
21 Ağustos: Bağdat Paktı'nın adı Merkezi Antlaşma Örgütü olarak değiştirildi.
21 Ağustos: Hawai, ABD'nin 50. eyaleti oldu.

15 Eylül: Kruşçev'in ABD ziyareti başladı.

16 Eylül: General de Gaulle Cezayir için kendi kaderini tayin hakkından sözetti.
30 Eylül: Kruşçev Pekin'e gitti.

1960

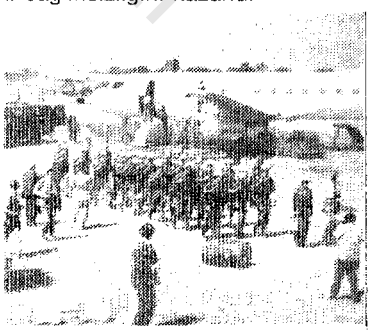
1 Ocak: Kamerun bağımsızlığını kazandı.

13 Şubat: Fransa ilk atom bombasını patlattı.
21 Mart: Güney Afrika'da siyahlar yönetime başkaldırdılar.
23 Mart: Kruşçev'in Paris ziyareti başladı.
4 Nisan: Mali bağımsızlığını kazandı.
27 Nisan: Togo bağımsızlığını kazandı.

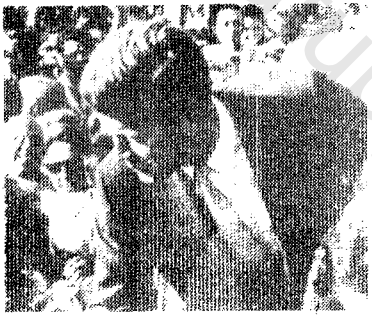
1 Mayıs: Bir ABD U-2 keşif uçağı Sovyetler Birliği'nin Urallar bölgesinde düşürüldü.
16 Mayıs: Paris'te toplanan zirve görüşmeleri başarısızlıkla sonuçlandı.
27 Mayıs: Türkiye'de Silahlı Kuvvetler Cemal Gürsel başkanlığında iktidarı ele aldılar. Meclis feshedildi. İktidardaki Demokrat Parti'nin ileri gelenleri tutuklandılar.
30 Mayıs: ABD ve İngiltere yeni hükümeti tanıdılar.
21 Haziran: Romanya Komünist Partisi kongresinde Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti sözcüleri arasında tartışma çıktı.
30 Haziran: Belçika Kongosu bağımsızlığını kazandı.
1 Temmuz: İngiltere Kıbrıs'ın bağımsızlığını tanıdı.
11 Temmuz: Kongo'nun bir bölümünü oluşturan Katanga merkezi devletten ayrılarak bağımsızlığını ilan etti. Bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi bölgeye BM kuvvetlerini gönderdi.
1 Ağustos: Dahomey bağımsızlığını kazandı.
5 Ağustos: Yukarı Volta bağımsızlığını kazandı.
7 Ağustos: Fildişi Sahili bağımsızlığını kazandı.
11 Ağustos: Çad bağımsızlığını kazandı.
13 Ağustos: Orta Afrika Cumhuriyeti bağımsızlığını kazandı.

15 Ağustos: Brazzaville Kongo'su bağımsızlığını kazandı.
16 Ağustos: Kıbrıs konusundaki tüm anlaşmalar Türk, Yunan, İngiliz temsilcileri ile Türk ve Rum Topluluk liderleri tarafından Lefkoşe'de

imzalandı. Aynı gün Kıbrıs Cumhuriyeti de ilan edildi.
5 Eylül: Kongo'da Cumhurbaşkanı Kasavubu ile başbakan Lumumba çatışması başgösterdi.

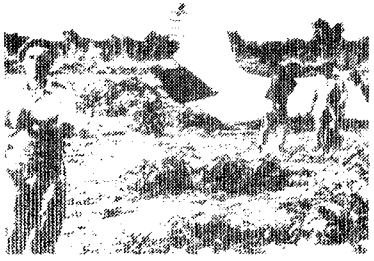
7 Kasım: J.F.Kennedy ABD başkanı seçildi.
28 Kasım: Mauritanie bağımsızlığını kazandı.

1 Aralık: Lumumba tutuklandı.
20 Aralık: Güney Vietnam'da Ulusal Kurtuluş Cephesi kuruldu.

1961

3 Ocak: Küba-ABD ilişkileri kopma noktasına geldi.
13 Şubat: Lumumba öldürüldü.
21 Şubat: Güvenlik Konseyi Kongo'ya aktif müdahale kararı aldı.
17 Mart: Güney Afrika Cumhuriyeti Commonwealth'den çekildi.

17 Nisan: ABD'nin desteklediği sürgündeki Kübalılar tarafından başarısız Domuzlar Körfezi çıkarması yapıldı.
15 Mayıs: Güney Kore'de bir askerî darbe oldu.
30 Mayıs: Kennedy Paris'e gitti.

3-4 Haziran: Almanya sorununa ilişkin Kennedy-Kruşçev görüşmeleri Viyana'da yapıldı.
7 Temmuz: Tunus devlet başkanı Habip Burgiba General de Gaulle'den Bizerte'nin boşaltılmasını istedi.
20 Temmuz: ABD, Batı Berlin'e takviye birlikleri gönderdi.
31 Temmuz: İngiltere'nin AET'ye girmesi konusunda görüşmeler başladı.

2 Ağustos: Kruşçev Berlin konusunda Batılı ülkelere çattı.

13 Ağustos: Doğu ve Batı Berlin'i birbirinden ayıran Berlin Duvarı'nın inşasına başlandı.
14 Eylül: Kongo'da çatışmalar yeniden başladı.
16-17 Eylül: Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan ve Adnan Menderes idam edildiler.
17 Eylül: BM Genel Sekreteri Dag Hammarskjold öldü.
28 Eylül: Suriye'de bir askerî darbe oldu. Mısır-Suriye birliği sona erdi.
17-31 Ekim: Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin XXII. Kongresi toplandı. Kruşçev Arnavutluğa saldırırken Çu En-lay de SSCB'yi eleştirdi.
26 Ekim: Cemal Gürsel Türkiye cumhurbaşkanı oldu.

7 Kasım: Adenauer 4. defa Federal Alman Şansölyesi seçildi.
28 Kasım: Bir süredir kesik bulunan nükleer denemelerin durdurulması konusundaki görüşmeler Cenevre'de tekrar başladı.
9 Aralık: Tanganika bağımsızlığına kavuştu.
10 Aralık: SSCB-Arnavutluk diplomatik ilişkileri kesildi.
21 Aralık: Çombe, Katanga'nın yeniden Kongo Cumhuriyeti ile birleşmesini kabul etti.
Aralık: Kennedy, Güney Vietnam'daki ABD askerî personelinin sayısını 15.000'e çıkarttı.

1962

22 Şubat: Türkiye'de Talat Aydemir ve arkadaşlarının bir darbe girişimi bastırıldı.

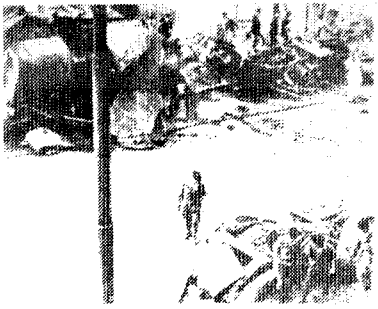
14 Mart: Silahsızlanma görüşmeleri Cenevre'de başladı.

18 Mart: Cezayir sorununa ilişkin Evian Antlaşmaları yapıldı.

8 Nisan: Fransa'da de Gaulle'ün Cezayir politikasına ilişkin olarak yapılan referandumda % 90'ın üzerinde bir destek görüldü.

4 Mayıs: McNamara Atina'daki bir toplantıda Batı askerî stratejisinde "Esnek Mukabele Doktrini"ni ortaya attı.

kütüphane

3 Temmuz: Cezayir bağımsızlığını kazandı.
19 Temmuz: İlk anti-balistik füze başarı ile denendi.
31 Temmuz: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü çerçevesinde bir "Türkiye'ye Yardım Konsorsiyumu" kuruldu.
5 Ağustos: Jamayka'nın bağımsızlığı ilan edildi.
15 Ağustos: Yeni Gine sorununa ilişkin bir Hollanda-Endonezya anlaşması imzalandı.
1 Eylül: Trinidad ve Tabago bağımsızlığına kavuştu.
25 Eylül: Ulusal Meclis başkanı Ferhat Abbas, Demokratik ve Halkçı Cezayir Cumhuriyeti'nin kurulduğunu açıkladı.
27 Eylül: Yemen'de iç savaş başladı.
8 Ekim: Cezayir BM'ye girdi.
9 Ekim: Uganda bağımsızlığını kazandı.
20 Ekim: Çin-Hint sınırında Çin birlikleri Hint merkezlerine saldırdı.

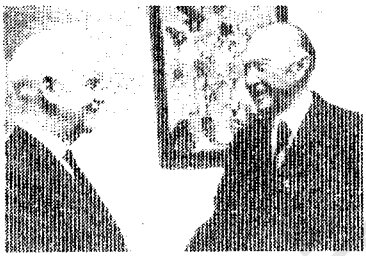
22 Ekim: Küba'da füze rampalarının kurulmuş olduğunun kesinlik kazanması üzerine ABD Küba'yı ablukaya aldı.
28 Ekim: Kruşçev Küba'daki füzelerin sökületeceğini açıkladı.
20 Kasım: ABD, Küba'ya uyguladığı ambargoyu kaldırdı.
29 Kasım: U-Thant BM Genel Sekreteri oldu.
21 Aralık: ABD ve İngiltere arasında nükleer silahlara ilişkin Nassav anlaşması imzalandı.
26 Aralık: Hindistan ile Çin arasında bir sınır anlaşması imzalandı.

1963

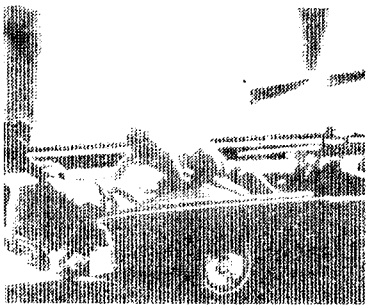
14 Ocak: de Gaulle ABD ile İngiltere arasındaki Nassav anlaşmasına ve İngiltere'nin AET'ye girişine karşı çıktı.
22 Ocak: Fransız-Alman işbirliği antlaşması imzalandı.
8 Şubat: Irak'ta General Kasım Albay A. Arif tarafından bir darbe ile iktidardan uzaklaştırıldı ve kurşuna dizildi.
17 Şubat: Federal Almanya'daki seçimlerde Willy Brandt'ın liderliğindeki Sosyal Demokrat Parti kesin bir başarı sağladı.
30 Mart: Guetemala'da bir hükümet darbesi oldu.
31 Mart: Cezayir hükümeti ülkedeki Fransız topraklarını millileştirdi.
7 Nisan: Yugoslavya'da Mareşal Tito hayatı boyunca devlet başkanı tayin edildi.
21 Mayıs: Nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanılması konusunda SSCB ile ABD arasında bir işbirliği anlaşması imzalandı.
21 Mayıs: Türkiye'de Talat Aydemir ikinci kere başarısız bir darbe girişiminde bulundu.
11-21 Haziran: SBKP Merkez Komitesi Sekreterliğine Leonid Brejnev ve Nikolai Podgorni seçildiler.
15 Haziran: Fransa, deniz kuvvetlerini NATO'dan çekti.
20 Haziran: Washington-Moskova arasında Kırmızı Telefon Antlaşması imzalandı.

KÜTÜPYENİ

14 Temmuz: Çin Komünist Partisi-SBKP çatışması resmileşti.
25 Temmuz: ABD, SSCB ve İngiltere arasında yeraltı denemeleri dışında tüm nükleer denemeleri yasaklayan bir antlaşma için görüşmeler başladı. Antlaşma 5 Ağustos'ta Moskova'da imzalandı.
19 Ağustos: Birçok ülkenin imzaladığı Moskova Antlaşması Fransa, ÇHC ve Arnavutlukça reddedildi.
12 Eylül: Türkiye ile AET arasında ortaklık andlaşması imzalandı.

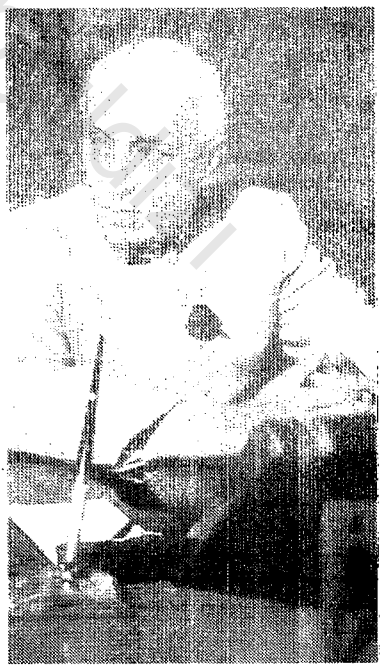
9 Ekim: İngiltere'de Harold Macmillan, Federal Almanya'da da Conrad Adenauer başbakanlık görevlerinden ayrıldılar.
1-2 Kasım: Güney Vietnam'daki Ngo Dinh Diem Hükümeti ordu tarafından devrildi.

22 Kasım: Başkan J.F.Kennedy Dallas'ta öldürüldü. Yerine yardımcısı L. Johnson geçti.
12 Aralık: Kenya bağımsızlığını kazandı.
12-24 Aralık: Kıbrıs'ta Rumlar Türk köylerine saldırarak tedhiş eylemlerine giriştiler.
25 Aralık: Türk Hava Kuvvetleri'ne bağlı uçaklar Kıbrıs üzerinde ihtar uçuşları düzenlediler

1964

9-10 Ocak: Panama'da karışıklıklar başgösterdi.
15 Ocak: Kıbrıs sorununu görüşmek üzere ilgili tarafların katıldığı başarısız Londra Konferansı başladı.
4 Mart: BM Güvenlik Konseyi, Kıbrıs sorununa ilişkin olarak taraflara çatışmadan kaçınmayı tavsiye eden ve bölgede görevlendirilmek üzere bir Barış Gücü'nü oluşturarak, soruna bir çözüm bulmak amacıyla bir arabulucuyu görevlendirdiği bir kararı kabul etti.
1 Nisan: Brezilya'da seçilmiş Cumhurbaşkanı Goulart askeri bir darbe ile iktidardan düşürüldü.
6 Nisan: Molotov ve yandaşları SBKP'den ihraç edildiler.
8 Mayıs: Pekin, dünya komünist partileri konferansına katılmayacağını açıkladı.

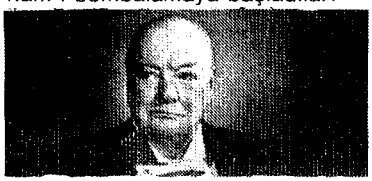

27 Mayıs: Hindistan'ın lideri Nehru öldü. Yerine Shastri geçti.

5 Haziran: ABD Başkanı Johnson Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye sonradan üzerinde çok konuşulacak olan ünlü mektubunu gönderdi.
15 Haziran: Fransızlar Cezayir'den tamamen çekildiler.
22-23 Haziran: İsmet İnönü ABD'yi ziyaret ederek Başbakan Johnson ile görüşmelerde bulundu.
6 Temmuz: Malawi bağımsız bir devlet oldu.
11 Temmuz: M. Thorez öldü.
20 Temmuz: İran, Pakistan ve Türkiye arasında "Bölgesel Kalkınma için İşbirliği (Regional Cooperation for Development-RCD) Örgütü kuruldu.
8-9 Ağustos: Kıbrıs'ta Rumların yeniden saldırılara başlamaları üzerine Türk Hava Kuvvetleri'ne bağlı uçaklar ada üzerinde uçtular.
21 Eylül: Malta adası bağımsız bir devlet oldu.
15 Ekim: Kruşçev iktidardan düştü. Leonid Brejnev Parti Genel Sekreteri Aleksi Kosigin de Konsey Başkanı seçildiler.
16 Ekim: İngiltere'de seçimleri İşçi Partisi kazandı. Harold Wilson başbakan oldu.
3 Kasım: Çin Halk Cumhuriyeti ilk atom bombasını patlattı.
9 Kasım: ABD'de L.Johnson başkan seçildi.
28 Kasım: İtalya'da Guiseppe Saragot cumhurbaşkanı seçildi.

1965

1 Ocak: Endonezya BM üyeliğinden çekildi.
7 Ocak: ABD uçakları Kuzey Vietnam'ı bombalamaya başladılar.

24 Ocak: Winston Churchill öldü.
24 Nisan: Dominik Cumhuriyeti'ndeki karışıklıkları gerekçe gösteren ABD bu ülkeye askerî müdahalede bulundu.
19 Haziran: Cezayir'de gerçekleştirilen bir askeri darbe sonucunda Albay Bumedyen Ben Bella'yı iktidardan düşürdü.
15 Temmuz: Yunanistan'da George Papandreu hükümeti istifa etti.
9-17 Ağustos: Başbakan Suat Hayri Ürgüplü Sovyetler Birliği'ni ziyaret etti.
10 Ağustos: Pakistan'dan Keşmir'e sızmalar olması üzerine Hindistan Pakistan arasında çatışmalar başladı.
22 Eylül: Hindistan ile Pakistan arasında bir ateşkes anlaşması yapıldı.
30 Eylül: Endonezya'da sol bir darbe girişiminin ardından büyük bir komünist katliamı gerçekleştirildi.

11 Kasım: Rodezya, İngiltere'ye karşı tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etti.
9 Aralık: SSCB'de N.Podgorny devlet başkanı oldu.
19 Aralık: Fransa'da de Gaulle yeniden cumhurbaşkanı seçildi.

1966

1 Ocak: Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki hükümet darbesinde Bokassa yönetimi ele geçirdi.
4 Ocak: Yukarı Volta'da ordu yönetime el koydu.
10 Ocak: Sovyetler Birliği'nin aracı

olduğu bir antlaşma Taşkent'te Hindistan ile Pakistan arasında imzalandı.
11 Ocak: Nijerya'da hükûmet darbesi oldu.

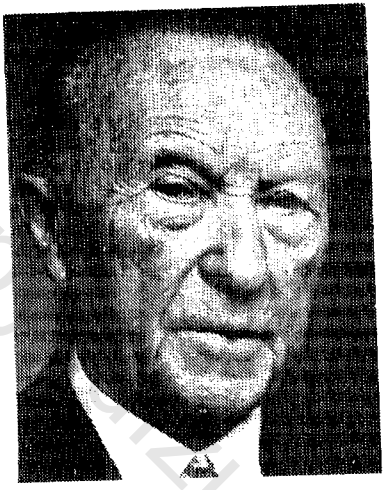
24 Şubat: Gana'da K.Nkrumah askerî bir darbe ile iktidardan uzaklaştırıldı.
7 Mart: de Gaulle Fransa'nın NATO'dan çekildiğini açıkladı.
20 Haziran: de Gaulle Sovyetler Birliği'ni ziyaret etti.
28 Haziran: Arjantin'de bir askerî darbe oldu.
30 Eylül: Bostwana bağımsızlığını kazandı.

23 Kasım: Çin'de Kültür Devrimi yaygınlaştı. Kızıl Muhafızlar Liv Şaoşi'ye saldırılarını artırdılar.
2 Aralık: U-Thant ikinci defa BM Genel Sekreteri seçildi.
13 Aralık: ABD uçakları Kuzey Vietnam'ın başkenti Hanoi'yi ilk defa bombaladılar.

1967

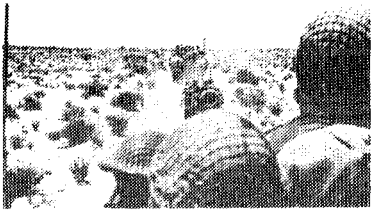
27 Ocak: Çok taraflı bir nitelik taşıyan Dış Vray Antlaşması imzaya açıldı.
7 Nisan: Suriye ile İsrail hava kuvvetleri arasında çatışma çıktı.

19 Nisan: Conrad Adenauer öldü.

21 Nisan: Yunanistan'da ordu bir darbe ile yönetime el koydu.
23 Mayıs: Mısır Akabe Körfezi'ni deniz trafiğine kapattı.

5-10 Haziran: Uçüncü Arap-İsrail Savaşı. İsrail savaşta ezici bir üstünlük sağladı.
17 Haziran: ÇHC ilk termonükleer bombasını patlattı.
27 Haziran: İsrail Kudüs'ün Arap kesimini ilhak ettiğini açıkladı.
7 Temmuz: Biafra'nın ayrılması kabul edilmeyince Nijerya'da iç savaş başladı.
3 Ağustos: ABD Güney Vietnam'daki askerî varlığına 45.000 kişi daha ekledi.
5 Kasım: Yemen Devlet Başkanı Sallal, bir darbe ile iktidardan uzaklaştırıldı.
21 Kasım: İsrail ile Ürdün hava kuvvetleri arasında şiddetli çatışmalar oldu.
26 Kasım: Kıbrıs'ta yeniden başgösteren çatışmalara ilişkin olarak Türkiye'nin tepkisi üzerine Yunanistan adadaki askerlerini geri çekmeyi kabul etti.

14 Aralık: Yunan Kralı Konstantin başarısız bir darbe girişimi sonrasında Roma'ya sığındı.

1968

3 Ocak: Çekoslovakya'da Alexander Dubçek Komünist Partisi Birinci Sekreteri oldu.
23 Ocak: Pueblo adındaki bir ABD casus gemisi Kuzey Koreliler tarafından ele geçirilerek içerisindekiler tutuklandı.
29-31 Ocak: Kuzey Vietnam ve Vietkong kuvvetlerinin yoğun saldırıları sürdü.
22 Şubat: Dubçek, Brejnev, Ulbricht, Gomulka, Çavuşesku ve Kadar, Prag'da biraraya geldiler.
16 Mart: Robert Kennedy ABD başkanlık seçimleri için Demokrat Parti'den aday oldu.
31 Mart: Johnson, Kuzey Vietnam'ın bombalanmasını durdurdu.
17-21 Nisan: SSCB Başbakanı Kosigin, Pakistan ve Hindistan'ı ziyaret etti.
5 Mayıs: Cebelitarık bölgesindeki İngiliz egemenliği nedeniyle İspanya ile İngiltere ilişkilerinde bir gerginlik ortaya çıktı.
13 Mayıs: ABD ve Kuzey Vietnam heyetleri arasında, belirli aralıklarla 1973 yılına kadar sürecek olan görüşmeler Paris'te başladı.
1 Haziran: Çekoslovak Komünist Partisi bazı reform uygulamalarını kabul etti.
17 Temmuz: Irak'taki hükûmet darbesi ile Arif devrildi.

20 Ağustos: Çekoslovakya, başta SSCB olmak üzere Varşova Paktı

üyesi ülkelerin birliklerince işgal edildi. Hareket Avrupa'da bazı Komünist Partileri de dahil olmak üzere geniş bir tepki çekti.
17 Ekim: Yeni Çekoslovak yönetimi ile SSCB arasında bir antlaşma imzalandı.

5 Kasım: ABD'de Cumhuriyetçi Parti adayı Richard Nixon başkan seçildi.

1969

1 Ocak: Fransa, İsrail'e karşı silah ambargosu uygulamaya başladı.
24 Ocak: İspanya'daki öğrenci olayları sonrasında sıkıyönetim ilan edildi.
3 Şubat: Mozambik'in bağımsızlığı için mücadele eden FRELİMO'nun lideri Dr. Eduardo Mondlane öldürüldü.
2 Mart: Çin-Sovyet sınırında çatışma çıktı.
21-25 Mart: Doğu Pakistan'daki karışıklıkların ardından Pakistan devlet başkanı Eyüp Han istifa etti.
17 Nisan: Çekoslovak Komünist Partisi Birinci Sekreterliği'ne Dubçek'in yerine Gustav Husak getirildi.
19-21 Nisan: Kuzey İrlanda'da Protestanlar ile Katolikler arasında şiddetli çatışmalar başgösterdi.
28 Nisan: Bir referandumun aleyhine sonuçlanması üzerine de Gaulle başkanlık yetkisini bıraktı.
25 Mayıs: Sudan'da Albay Cafer Numeyri bir darbe ile iktidarı ele geçirdi.

15 Haziran: Fransa'da yapılan başkanlık seçimlerinin 2. turunda Georges Pompidov cumhurbaşkanı seçildi.
21 Haziran: Fransa'da Chaban-Delmas başbakan oldu.
22 Temmuz: İspanya'da Franco, Prens Juan Carlos'u kendisine halef tayin etti.
2-12 Ağustos: Kuzey İrlanda'da Katolik ve Protestanlar arasında çatışmalar şiddetlendi.
21 Ağustos: Kudüs'teki Mescid-ül Aksa'nın yanması İslam dünyasında büyük bir tepki ile karşılandı.
1 Eylül: Libya'da Kral İdris, Albay Kaddafi tarafından bir darbe ile iktidardan düşürüldü.

3 Eylül: Ho Şi-Minh öldü.
21 Ekim: Almanya'da Willy Brandt Şansölye oldu.

21-31 Aralık: Arap ülkeleri devlet başkanları Fas'ın başkenti Rabat'-ta toplandılar.

1970

14 Ocak: Japonya'da Eisaku Sata başbakan oldu.
20 Ocak: Çin Halk Cumhuriyeti ile Arnavutluk arasında bir ticaret antlaşması imzalandı.
1 Şubat: İsrail ve Suriye tankları Golan Tepelerinde çarpıştı.
11 Şubat: Filistin komandoları ile Ürdün kuvvetleri Amman yakınlarında çatıştılar.
1 Mart: Avusturya'da yapılan seçimlerde Avusturya Sosyalist Partisi büyük bir başarı kazandı.
18 Mart: Kamboçya'da Prens Norodom Sihanuk yurtdışında iken bir darbe ile iktidardan düşürüldü.

19 Mart: Batı ve Doğu Almanya başbakanları ilk defa Erfurt'ta biraraya geldiler.
4 Mayıs: ABD'deki savaş aleyhtarı bir gösteride polisin açtığı ateş sonucunda dört öğrenci öldü.
4 Haziran: Tonga bağımsız bir krallık oldu.
5 Temmuz: Meksika'da Luis Echeverria Alvarez cumhurbaşkanı seçildi.
27 Temmuz: Portekiz'i kırk yıl yöneten Antonio Salazar Lizbon'da öldü.
19 Ağustos: ABD, Lon Nol yönetimindeki Kamboçya ile bir antlaşma imzaladı.
10 Eylül: Zambiya'nın başkenti Lusaka'da 54 ülkenin katılımıyla toplanan Bağlantısız Ülkeler Zirve Konferansı sona erdi.
30 Eylül: ABD başkanı Richard Nixon, Yugoslavya'yı ziyaret için Belgrad'a geldi.
10 Ekim: Fiji bağımsız bir devlet oldu.
17 Ekim: Filistin gerillaları ile Ürdün kuvvetleri arasında yeniden çatışmalar çıktı.

24 Ekim: Şili'de Salvador Allende devlet başkanı oldu.
13 Kasım: Suriye'de Hafız Esad askerî bir darbe ile iktidarı ele geçirdi.
7 Aralık: Polonya-Batı Almanya antlaşması Varşova'da imzalandı.
20 Aralık: Çeşitli işçi olayları üzerine Polonya Komünist Partisi Birinci Sekreteri Gomulka istifa etti. Yerine Edward Gierek getirildi.

1971

25 Ocak: Uganda'da İdi Amin askerî bir darbe ile iktidarı ele geçirdi.
12 Mart: Ordu komutanlarının bir muhtıra vermeleri üzerine Süleyman Demirel hükümeti istifa etti.

25 Mart: Doğu Pakistan'da, Pakistan Ordusu ile bağımsızlık yanlısı Doğu Pakistanlılar arasında çatışmalar başladı.
12 Nisan: Bangladeş hükümeti Doğu Pakistan üzerindeki egemenlik haklarına sahip olduğunu ilan etti.
19 Temmuz: Sudan'da Cafer Numeyri yönetimine karşı başarısız bir darbe girişimi oldu.
14 Ağustos: Bahreyn bağımsızlığını kazandı.
15 Ağustos: Kuzey İrlanda'da bir sivil itaatsizlik kampanyası başlatıldı.
12 Ekim: İran'da Pers İmparatorluğu'nun kuruluşunun 2500. yılı kutlamaları başladı.

16 Aralık: Doğu Pakistan'daki Pakistan Ordusu, kısa bir süre önce duruma müdahale eden Hindistan kuvvetlerine teslim oldu.
20 Aralık: Pakistan'da Yahya Han istifa etti. Sivil yönetim Zülfikar Ali Butto tarafından oluşturuldu.

1972

21 Şubat: ABD başkanı Richard Nixon'ın yaklaşık bir hafta süren Çin Halk Cumhuriyeti gezisi başladı.

2 Mart: Kıbrıs Kilisesi'nin diğer piskoposları Makarios'un devlet başkanlığı görevinden istifa etmesi gerektiğini açıkladılar.
10 Mayıs: İrlanda'da yapılan halkoylamasında büyük çoğunluk AET'ye girişe "evet" dedi.
22 Mayıs: ABD başkanı Nixon'ın Sovyetler Birliği'ne yaptığı gezi başladı.
3 Temmuz: Hindistan lideri Gandhi ile Pakistan lideri Butto arasında yapılan görüşmeler sonucunda bir andlaşma imzalandı.
5 Temmuz: Fransa'da başbakan Jacques Chaban-Delmas istifa etti. Yeni hükümeti kurmak üzere Pierre Messmer görevlendirildi.
18 Temmuz: Mısır devlet başkanı Enver Sedat Sovyet danışman ve teknisyenlerinden ülkesini terketmelerini istedi.

5 Eylül: Filistinli Kara Eylül grubu Münih Olimpiyatlarındaki İsrail kampını bastı.
7 Eylül: Kuzey Vietnam Güney'e yönelik saldırılarını yoğunlaştırdı.
25 Eylül: Norveç'te yapılan oylamada ülkenin AET'ye katılması reddedildi.
26 Ekim: ABD ile Kuzey Vietnam arasındaki görüşmelerde ilk defa bir uzlaşma zemini belirdi.

7 Kasım: ABD'de başbakanlık seçimlerini ikinci defa Richard Nixon kazandı.
17 Kasım: Arjantin'in eski liderlerinden Juan Peron 17 yıllık bir sürgünden sonra Buenos Aires'e döndü.
26 Aralık: ABD başkanlarından Harry S. Truman öldü.

1973

20 Ocak: Gine'nin bağımsızlık hareketi lideri Amilcar Cabral evinin önünde öldürüldü.

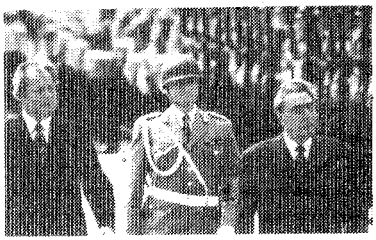
27 Ocak: Vietnam Barış Antlaşması Paris'de Kuzey ve Güney Vietnam, ABD ve Vietkong temsilcileri tarafından imzalandı.

16 Şubat: Atina'da üniversite öğrencileri ile güvenlik kuvvetleri arasında büyük bir çatışma çıktı.

7 Mart: Bangladeş'te yapılan ilk genel seçimleri Mucibur Rahman'ın Awami Birliği kazandı.

17 Nisan: ABD'de Watergate olayı giderek büyümeye başladı.

14 Mayıs: NATO ve Varşova Paktı temsilcileri karşılıklı kuvvet indirimi konusunu görüşmek üzere Viyana'da biraraya geldiler.

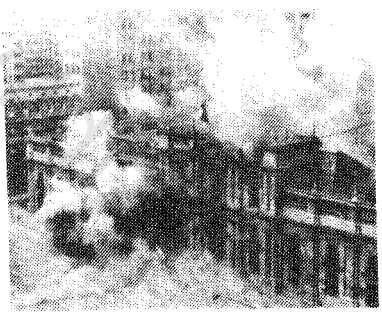

19 Mayıs: Sovyet-Federal Almanya işbirliği antlaşması imzalandı.

10 Temmuz: Bahama adaları bağımsız bir devlet oldu.

17 Temmuz: Afganistan'da Zahir Şah, Davud Han tarafından gerçekleştirilen bir darbe ile iktidardan düşürüldü.

5 Eylül: Dördüncü Bağlantısız Ülkeler Zirve Konferansı Cezayir'de başladı.

11 Eylül: Şili'de gerçekleştirilen kanlı bir darbe ile Allende iktidarı devrildi. Darbeci askerlere teslim olmayan Allende öldürüldü.

15 Eylül: Her iki Almanya da BM üyeliğine kabul edildi.

23 Eylül: Arjantin'de Juan Peron devlet başkanı seçildi.

21 Ekim: Arap ülkeleri ABD'de petrol ambargosu uygulamaya başladılar.

25 Kasım: Yunanistan'da devlet başkanı Papadapulos bir darbe ile

iktidardan düşürüldü. Yerine Fedon Gizikis getirildi.

20 Aralık: Ispanyol başbakanı Carrero arabasına yerleştirilen bir bomba ile öldürüldü.

1974

3 Ocak: İspanya'da Arias Navarro başbakan oldu.
24 Şubat: İslam ülkeleri Pakistan'ın Lahor kentinde biraraya geldiler.
4 Mart: İngiltere'de seçimleri kazanan İşçi Partisi'nin başkanı Harold Wilson başbakan oldu.
2 Nisan: Fransa Cumhurbaşkanı Georges Pompidou öldü.

25 Nisan: Portekiz'de askerî bir darbe ile Salazar rejiminin devamı olan Caetano iktidarına son verildi.
27 Mayıs: Fransa'da Valéry Giscard d'Estaing cumhurbaşkanı seçildi.
1 Temmuz: Arjantin devlet başkanı Juan Peron öldü. Yerine karısı ve yardımcısı İsabel Peron geçti.
15 Temmuz: Kıbrıs'ta Makarios'a karşı bir darbe gerçekleştirildi.
20-22 Temmuz: Türkiye, 1960 Garanti Antlaşması'na dayanarak Kıbrıs'a askerî müdahalede bulundu.
23 Temmuz: Yunanistan'da Cunta iktidardan düştü. Konstantin Karamanlis yeni sivil hükümeti kurmakla görevlendirildi.

9 Ağustos: ABD Başkanı Richard Nixon, Watergate Olayı nedeni ile istifa etti. Gerald Ford ülkenin yeni başkanı oldu.

16 Ağustos: İkinci Kıbrıs Harekâtı gerçekleştirildi.
14 Ekim: Filistin Kurtuluş Örgütü, Birleşmiş Milletler tarafından tanındı.
9 Aralık: Japonya'da Takeo Miki başbakan oldu.

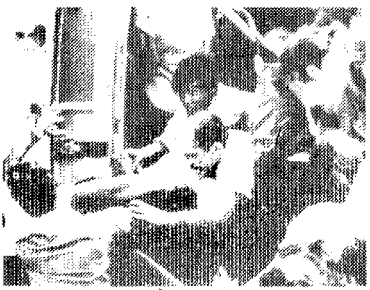
kütüphane

1975

13 Şubat: Kuzey Kıbrıs'ta federal bir cumhuriyet kurulduğu açıklandı.

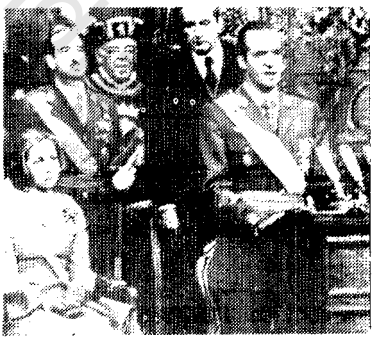
25 Mart: Suudi Arabistan Kralı Faysal öldürüldü.
17 Nisan: Kamboçya'daki mücadele Kızıl Kmer'lerin Phnom Penh'i ele geçirmeleri ile sona erdi.

30 Nisan: Güney Vietnam başkanı Mink'in Geçici Devrimci Hükümet'e teslim olması ve Saygon'un Vietkong'un eline geçmesi ile Vietnam'da çarpışmalar sona erdi.
5 Haziran: Süveyş Kanalı yeniden trafiğe açıldı.
25 Haziran: Mozambik bağımsızlığını kazandı.
24 Temmuz: ABD, Türkiye'ye silah ambargosu uygulamaya başladı.
30 Temmuz: 35 ülkenin devlet başkanları Helsinki'de biraraya gelerek 1 Ağustos'ta Avrupa Güvenlik ve İşbirliği'ne ilişkin Son Senet'i imzaladılar.

15 Ağustos: Bangladeş'te gerçekleştirilen bir darbe sonucunda devlet başkanı Mucibur Rahman öldürüldü.
27 Ağustos: Haile Selassie öldü.
10-11 Kasım: BM Genel Kurulu siyonizmi bir tür ırkçılık olarak kabul eden bir karar tasarısını onayladı.

20 Kasım: General Franco öldü.

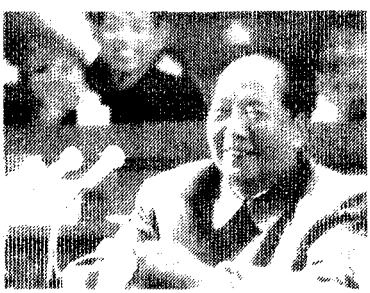
1976

4 Şubat: ABD'de Lockheed Skandalı patlak verdi.
9-11 Şubat: Angola'da MPLA (Angola Halk Kurtuluş Hareketi) duruma hakim oldu.

29 Mart: Arjantin'de gerçekleştirilen askerî darbe sonucunda General R.J.Videla devlet başkanı oldu.

25 Nisan: Portekiz'deki seçimleri Sosyalist Parti kazandı.
2 Temmuz: Kuzey ve Güney Vietnam birleşerek tek bir devlet oluşturdular.
16-20 Ağustos: 85 bağımsız ülke lideri Sri Lanka'nın başkenti Colomba'da biraraya geldiler.

9 Eylül: Mao Çe-tung öldü.
6 Ekim: Tayland'da ordu yönetime elkoydu.
12 Ekim: Çin'de Hua Kuo-feng Mao'nun halefi ilan edilirken radikaller tutuklandılar.
2 Kasım: ABD başkanlık seçimlerini Demokrat Parti'nin adayı Jimmy Carter kazandı.

7 Aralık: BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim aynı göreve ikinci defa seçildi.

1977

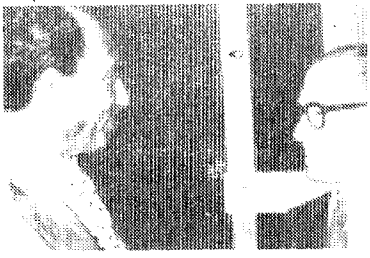
27 Ocak: ABD Başkanı Carter, insan hakları konusunda Sovyetler Birliği'ni eleştirmeye başladı.
20 Mart: Hindistan'daki seçimlerde başbakan İndra Gandhi'nin başkanı bulunduğu Kongre Partisi 1947'den bu yana ilk defa seçimleri kaybetti. Morarji Desai başbakan oldu.

9 Nisan: İspanya'da Komünist Partisi yasallaştı.
6 Mayıs: SSCB ile Etyopya yeni askerî yönetimi bir antlaşma imzaladılar.
24 Mayıs: SSCB'de, N.Podgorni SBKP Politbürosu'ndan çıkartıldı.

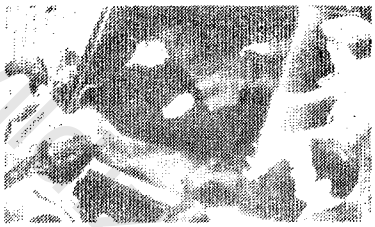
15 Haziran: Ispanya'da 1936'dan bu yana yapılan ilk genel seçimler sonucunda Adolfo Suarez başbakan oldu.
27 Haziran: Cibuti bağımsız bir devlet oldu.
30 Haziran: SEATO lağvedildi.
21 Temmuz: Mısır ile Libya arasında sınır çatışmaları başgösterdi.
20 Eylül: Vietnam ve Cibuti BM üyesi oldular.
1 Ekim: 3 ay önce bir darbe ile iktidarı ele geçiren General Ziya-ül Hak seçimleri erteledi.

20 Kasım: Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat, İsrail Parlamentosu'nda bir konuşma yaptı.
26 Aralık: İsrail ve Mısır devlet başkanları Kahire'de biraraya geldiler.
31 Aralık: Kamboçya ile Vietnam arasında sürtüşmeler başladı.

1978

10 Ocak: Nikaragua'da yönetim karşıtı hareketler güçlenmeye başladı.
2 Şubat: Radikal Arap ülkelerinin liderleri Cezayir'de biraraya geldiler.
16 Mart: İtalya'da eski başbakanlardan Aldo Moro kaçırıldı.
18 Mart: Pakistan'ın eski başbakanı Zülfikar Ali Butto ölüm cezasına çarptırıldı.
27 Nisan: Afganistan devlet başkanı Muhammed Davud Han bir darbe ile devrilerek öldürüldü. Yerine Nur Muhammed Taraki geçti.

9 Mayıs: Aldo Moro ölü bulundu.
11 Mayıs: İran'da yönetim karşıtı gösteriler giderek güç kazandı.
21 Temmuz: Bolivya'da Juan Perede Asbun, askerî bir darbe sonucunda iktidarı ele geçirdi.
1 Ağustos: ABD, Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosunu kaldırdı.
22 Ağustos: Nikaragua'da Sandinista gerillaları hükümet toplantısını bastılar.
17 Eylül: İsrail Devlet Başkanı M.Begin ile Mısır Devlet Başkanı E.Sedat, ABD Başkanı J.Carter'ın arabuluculuğu ile Camp David Antlaşmalarını imzaladılar.
10 Ekim: Rodezya'da ırk ayırımı politikası sona erdirildi.

1979

1 Ocak: Vietnam Kamboçya'da duruma hakim olmaya başladı.

1 Şubat: Fransa'da sürgünde yaşayan dini lider Ayetullah Humeyni İran'a döndü.

7 Şubat: Cezayir'de Şadli Bincedid devlet başkanı seçildi.

17 Şubat: Çin Halk Cumhuriyeti kuvvetleri Vietnam topraklarına girdiler.

4 Nisan: Pakistan eski başbakanı Z.A.Butto idam edildi.

21 Nisan: Rodezya'daki seçimleri Rahip Murorewa'nın partisi kazandı.

3 Mayıs: İngiltere'deki seçimleri Muhafazakâr Parti kazandı. Böylece Margaret Thatcher ülkenin ilk kadın başbakanı oldu.

6 Mayıs: Avusturya'daki seçimleri Bruno Kreisky'nin Sosyalist Partisi kazandı.

18 Haziran: SALT II Viyana'da imzalandı.

17 Temmuz: Nikaragua Devlet Başkanı Anastasio Somoza Debayle ülkeyi terketti. Bir gün kadar sonra da Sandinista Örgütü gerillaları yönetimi ele geçirdiler.

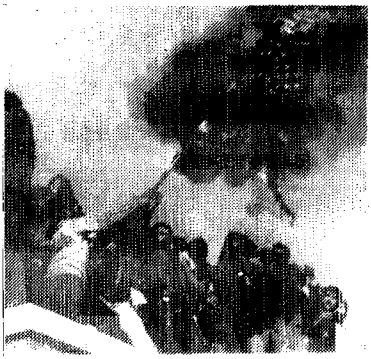
27 Ağustos: Lord Mountbatten IRA'nın düzenlediği bir suikast sonucu öldürüldü.

3 Eylül: Afganistan'da Nur Muhammed Taraki bir darbe ile iktidardan düşürüldü. Yerine Hafızullah Amin geçti.

20 Eylül: Orta Afrika Cumhuriyeti devlet başkanı Bokassa bir darbe ile devrildi.

26 Ekim: Güney Kore Devlet Başkanı Park Chung Hee öldürüldü.

1 Kasım: Bolivya'da ordu yeniden yönetime el koydu.

4 Kasım: İran'da ABD elçiliği işgal edilerek görevliler rehin alındı.
3 Aralık: İran'da İslam Anayasası kabul edildi.

27 Aralık: SSCB, Afganistan'ı işgale başladı. Afganistan'da iktidarı elinde bulunduran Hafızullah Amin öldürüldü. Yerine Babrak Karmal getirildi.

1980

6 Ocak: Hindistan'da İndra Gandhi'nin Kongre Partisi(I) seçimleri kazandı.

4 Mart: Zimbabwe'de seçimleri Robert Mugabe'nin Yurtsever Cephe'si kazandı.

18 Nisan: Zimbabwe bağımsızlığını kazandı.

4 Mayıs: Josip Broz Tito öldü.
22 Haziran: Japonya'da seçimleri Liberal Demokratik Parti kazandı.

27 Temmuz: Devrik İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi Kahire'de öldü.

14 Ağustos: Polonya'da yönetime karşı işçi gösterileri yoğunlaşmaya başladı.
12 Eylül: Türkiye'de Ordu duruma müdahale etti.
17 Eylül: Nikaragua'nın eski devlet başkanı A. Somoza Debayle, Paraguay'da öldürüldü.
22 Eylül: Irak ile İran arasındaki çatışmalar genel bir savaşa dönüşmeye başladı.
23 Ekim: SSCB Başbakanı A.Kosigin görevinden ayrıldı.

4 Kasım: ABD başkanlık seçimlerini Ronald Reagan kazandı.
20 Kasım: Çin Halk Cumhuriyeti'nde, aralarında Mao'nun karısının da bulunduğu, on muhalifin yargılanmalarına başlandı.

18 Aralık: A.Kosigin Moskova'da öldü.

1981

1 Ocak: Yunanistan AET'ye girdi.
20 Ocak: İran, ABD Tahran elçiliği görevlilerini serbest bıraktı.
25 Ocak: Çin Halk Cumhuriyeti'nde Mao'nun karısı Chiang Ching ölüm cezasına çarptırıldı.
9 Şubat: Polonya'da General Wojciech Jaruzelski başbakan oldu.
23 Şubat: İspanya'da sağ bir darbe girişimi bastırıldı.

30 Mart: Reagan'a başarısız bir suikast girişimi oldu.

2 Nisan: Lübnan'da şiddet olayları arttı.
10 Mayıs: Fransa'da François Mitterand cumhurbaşkanı seçildi.

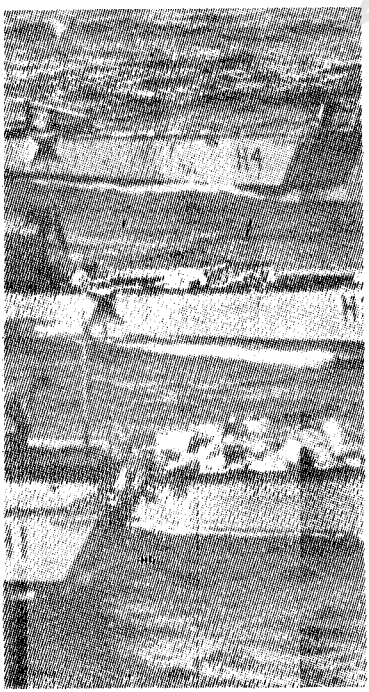
13 Mayıs: Papa John Paul II'e M.Ali Ağca tarafından bir suikast girişiminde bulunuldu.
7 Haziran: İsrail, Irak'a ait bir nükleer reaktörü hava saldırısı ile tahrip etti.
28 Temmuz: İtalya'da Giovanni Spadolini başbakan oldu.
21 Eylül: Belize bağımsızlığını kazandı.
5 Ekim: İran'da Seyyid Ali Hamaney devlet başkanı oldu.

6 Ekim: Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat bir suikast sonucu öldürüldü. Yerine Hüsnü Mübarek geçti.
18 Ekim: Yunanistan'da seçimleri Andreas Papandreu'nun PASOK'u kazandı.
23 Ekim: Kuzey/Güney ülkeleri temsilcileri arasında Meksika'nın Cancun kentinde bir toplantı yapıldı.
13 Aralık: Polonya'da olayların önünün alınamaması üzerine sıkıyönetim ilan edildi.
15 Aralık: Perez de Cuellar BM Genel Sekreteri seçildi.

1982

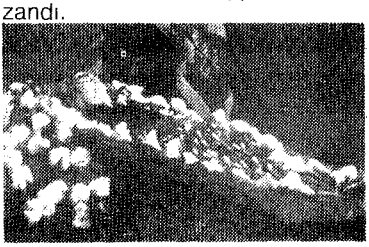
2 Şubat: Suriye'de dinci gruplar ayaklandı.
28 Mart: El Salvador'da gergin bir ortamda yapılan seçimlerde Jose Napolyon Duarte'nin Hıristiyan Demokrat Partisi en fazla oyu aldı.
30 Mayıs: BM Deniz Hukuku Antlaşması tamamlandı.

2 Mayıs: Ingiltere ile Arjantin arasındaki Falkland Savaşı kızıştı.
24 Mayıs: İran Hürremşehr'i Irak'tan geri aldı.
30 Mayıs: İspanya NATO'ya girdi.
6 Haziran: İsrail Lübnan'ı işgal etti.
15 Haziran: Falkland Savaşı'nda Arjantin birlikleri teslim oldular.
13 Temmuz: Körfez Savaşı'nda İran ağır basmaya başladı.

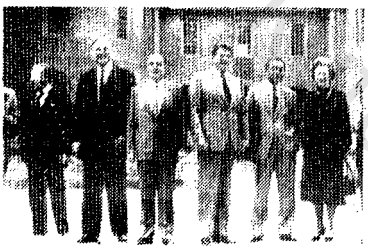
21 Ağustos: FKÖ Beyrut'u terketmeye başladı.
9 Eylül: Arap ülkelerinin liderleri Fas'ın Fez kentinde toplandılar.
14 Eylül: Lübnan devlet başkanı seçilen Beşir Cemayel öldürüldü.
16 Eylül: Sabra ve Şatila mülteci kamplarındaki Filistinli mülteciler Lübnanlı Hıristiyan milislerce katledildiler.
1 Ekim: Federal Almanya'da Helmut Kohl başbakan oldu.
28 Ekim: İspanya'da yapılan seçimleri Felipe Gonzales'in liderliğindeki İspanya Sosyalist İşçi Partisi kazandı.

11 Kasım: SSCB lideri Leonid Brejnev öldü. Yerine Yuri Andrapov getirildi.
4 Aralık: Çin Halk Cumhuriyeti'nde yeni anayasa kabul edildi.

1983

24 Şubat: Hindistan'ın Assam eyaletindeki karışıklıklarda yüzlerce kişi öldü.
7 Mart: Bağlantısız ülkeler zirve konferansı Hindistan'ın başkenti Yeni Delhi'de toplandı.
21 Mart: Finlandiya'da seçimleri sosyalistler kazandı.
11 Mayıs: Şili'de yönetim karşıtı gösteriler yoğunlaştı.

28 Mayıs: Yedi sanayileşmiş ülkenin lideri Williamsburg'da biraraya geldiler.

9 Haziran: İngiltere'de yapılan seçimler sonucunda Margareth Thatcher yeniden başbakan oldu.
4 Ağustos: İtalya'da Sosyalist Bettino Craxi başbakan oldu.
21 Ağustos: Filipinler'de muhalefet lideri Benigno Aquino ülkeye dönüşünde öldürüldü.
1 Eylül: Sovyetler Birliği bir Güney Kore uçağını düşürdü.
22 Ekim: Batı Avrupa'da nükleer silahlara karşı grupların gösterileri yoğunlaştı.
30 Ekim: Arjantin'de Raul Alfonsin devlet başkanı seçildi.

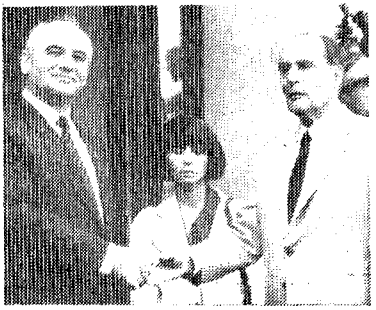

6 Kasım: Türkiye'deki genel seçimleri Turgut Özal'ın liderliğindeki Anavatan Partisi kazandı.
31 Aralık: Nijerya'da ordu yönetime el koydu.

1984

9 Şubat: Yuri Andrapov öldü. Yerine Konstantin Çernenko getirildi.
11 Şubat: İran-Irak savaşı şiddetlendi.
16 Mart: Mozambik Güney Afrika ile bir antlaşma imzaladı.

19 Mayıs: Hindistan'ın Bombay kentindeki etnik çatışmada çok sayıda kişi öldü.

20 Haziran: Fransa cumhurbaşkanı Mitterrand resmî bir ziyaret için Sovyetler Birliği'ne gitti.
14 Temmuz: Yeni Zelanda seçimlerini İşçi Partisi kazandı.
31 Ağustos: İsrail'de Likud Blok'u lideri Yitzak Şamir ile İşçi Partisi lideri Simon Peres bir koalisyon hükümeti kurmayı kararlaştırdılar.
12 Eylül: Endonezya'da dinci gruplar ayaklandı.
12 Ekim: İngiltere başbakanı M.Thatcher'a yönelik bombalı bir suikast girişiminde bulunuldu.

31 Ekim: Hindistan Başbakanı İndra Gandhi Sih koruma görevlisi tarafından öldürüldü.
4 Kasım: Nikaragua'daki seçimleri Sandinista Cephesi kazandı.

6 Kasım: ABD'de Reagan yeniden başkan seçildi.
6 Kasım: Şili'de protestoların önünü alamayan Pinochet sıkıyönetim ilan etti.
25 Kasım: Uruguay'da 13 yıl sonra yeniden sivil yönetime dönüldü.
1 Aralık: Avustralya seçimlerini İşçi Partisi kazandı.
19 Aralık: İngiltere ve Çin Halk Cumhuriyeti, Hong Kong'un geleceğine ilişkin bir antlaşma imzaladılar.

1985

15 Ocak: Brezilya'da Tancredo Almeida Neves devlet başkanı seçildi.
25 Şubat: Pakistan'da muhalefetin boykot ettiği seçimler yapıldı.

10 Mart: Konstantin Çernenko öldü. Yerine Mikhail Gorbaçov getirildi.

12 Mart: ABD ve SSCB heyetleri uzun bir aradan sonra nükleer silahların sınırlandırılması görüşmelerine Cenevre'de başladılar.
29 Mart: İspanya ve Portekiz AET'ye girdiler.
11 Nisan: Enver Hoca öldü.
21 Nisan: Brezilya Devlet Başkanı Tancredo Neves öldü. Yerine Jose Sarney getirildi.
10 Mayıs: Hindistan'da Sih'lerin saldırıları yoğunlaştı.
2 Haziran: Yunanistan'da seçimleri yine Andreas Papandreu'nun PASOK'u kazandı.
14 Temmuz: Bolivya'da seçimler yapıldı.
31 Ağustos: Güney Afrika'da siyahların protesto gösterileri yoğunluk kazandı.

15 Eylül: İsveç'te seçimleri Olof Palme'nin liderliğindeki Sosyal Demokratlar kazandı.
1 Ekim: İsrail uçakları Tunus'taki FKÖ karargâhını bombaladılar.
7 Ekim: Filistinli gerillalar bir İtalyan yolcu gemisini kaçırdılar.
19 Kasım: Reagan ve Gorbaçov Cenevre'de biraraya geldiler.
9 Aralık: Arjantin'de eski cunta liderleri yargılama sonucunda suçlu bulundular.
31 Aralık: Suriye devlet başkanı Hafız Esad ile Ürdün Kralı Hüseyin Şam'da biraraya geldiler.

1986

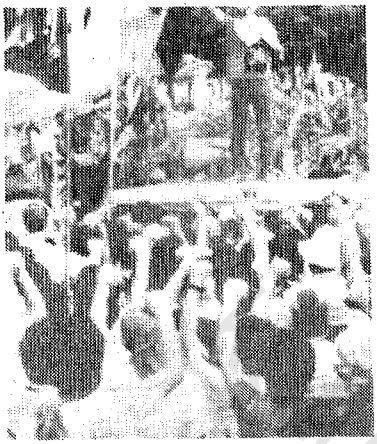
1 Ocak: İspanya ve Portekiz resmen AET üyesi oldular.
13-24 Ocak: Güney Yemen'de karışıklıklar çıktı.
26 Ocak: Portekiz'de üç adayın çekiştiği başkanlık seçimlerinin ilk turu yapıldı. Hiçbir aday seçilmek için gerekli olan oyların yüzde 50'sini alamadı.

28 Ocak: ABD'nin uzay mekiği Challenger fırlatıldıktan kısa bir süre sonra havada infilak etti ve içinde bulunan yedi kişi öldü.
30 Ocak: Angola'da yönetime karşı mücadele eden UNITA grubunun lideri Jonas Savimbi, ABD Başkanı Ronald Reagan ile görüştü ve yardım vaadi aldı.
1-6 Şubat: Fransa ve İtalya bazı Sovyet diplomatlarını sınırdışı ettiler. Sovyetler de buna benzer bir biçimde karşılık verdiler.

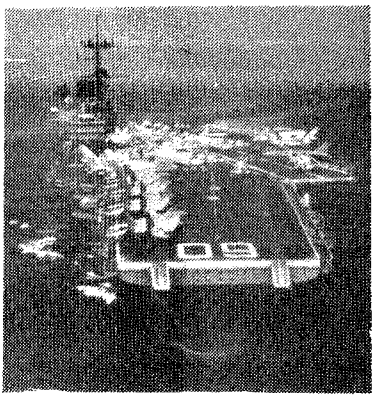

1-10 Şubat: Papa II. Jean Paul Hindistan'ı ziyaret etti.
7-10 Şubat: Haiti Devlet Başkanı Jean-Claude Duvalier, yönetimine karşı sürmekte olan protesto eylemlerinin iyice yoğunlaşması üzerine Fransa'ya kaçtı.

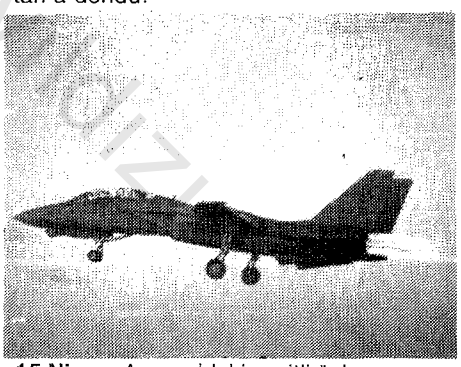

7-26 Şubat: Filipinler'de, Devlet Başkanı Ferdinand Marcos ile Corazon Akino'nun aday oldukları seçimler yapıldı. Seçimleri Marcos'un kazandığının ilan edilmesine karşılık seçimlere büyük ölçüde hile karıştırıldığı anlaşıldı. Bunun üzerine askeri yetkililerin de desteğini alan Corazon Akino 26 Şubat'ta seçimlerin galibi ilan edildi. Devrik başkan Marcos da ABD'ye sığınmak zorunda kaldı.
10-17 Şubat: Çad'da Libya destekli isyancılar ile hükümet kuvvetleri arasında yoğun çatışmalar meydana geldi.
11 Şubat: İçlerinde Sovyet muhaliflerinden Anatoli Saranski'nin de bulunduğu dört kişi ile Batı Almanya'da tutuklu bulunan üç Doğu Bloku üyesi ülke vatandaşı değiştirildiler.
16 Şubat: Portekiz'de yapılan başkanlık seçimlerinin ikinci turunu kazanan Sosyalist Parti adayı Mario Soares devlet başkanı oldu.
28 Şubat: İsveç Başbakanı Olof Palme, kimliği belirlenemeyen bir kişi tarafından öldürüldü.

16-20 Mart: Fransa'da Ulusal Meclis için seçimler yapıldı. Seçimlerde sosyalistlerin çoğunluğu kaybetmeleri üzerine hükümeti kurma görevi sağın temsilcisi Jacques Chirac'a verildi.

24-25 Mart: Sirte Körfezi açıklarında manevra yapan ABD 6. Filosu'na bağlı uçaklar bazı Libya hedeflerini bombaladılar.
10-14 Nisan: Benazir Butto, Pakistan'a döndü.

15 Nisan: Avrupa'daki çeşitli üslerden kalkan ABD uçakları, Libya'daki çeşitli hedefleri bombaladılar.
4 Mayıs: Afganistan'da Babrak Karmal'ın yerine Muhammed Necibullah getirildi.
8 Haziran: Kurt Waldheim, Avusturya Cumhurbaşkanı seçildi.
22 Haziran: İspanya'daki seçimleri iktidardaki sosyalistler kazandı. Felipe Gonzales yeniden başbakan oldu.

2-3 Temmuz: Şili'de Pinochet yönetimine karşı yapılan yoğun protesto gösterilerinde 8 kişi öldü.
26-27 Ağustos: Güney Afrika'daki olaylarda en az 20 kişi güvenlik kuvvetleri tarafından öldürüldü.
1-7 Eylül: Yedinci Bağlantısız Ülkeler Zirve Konferansı, Zimbabwe'nin başkenti Harare'de toplandı.
6 Eylül: İstanbul'daki bir sinagog, silahlı kişilerce basılarak çok sayıda Musevi öldürüldü.
28 Eylül: TBMM, boş bulunan 11 üyelik için yapılan seçimlerde ANAP 6, DYP 4 ve SHP 1 üyelik kazandılar.

5 Ekim: Nikaragua üzerinde düşürülen silah yüklü bir uçakta ABD vatandaşı Eugene Hasenfus, Nikaragua hükümet kuvvetlerince ele geçirildi.

19 Ekim: Mozambik Devlet Başkanı Samora Machel, içinde bulunduğu uçağın düşmesi sonucu öldü.

25 Kasım: ABD'de "Irangate" denilen skandal patlak verdi. İran'a gizlice silah satılması ve bundan sağlanan gelirin Nikaragua'taki Kontra'lara aktarılmasına karıştıkları söylenen bazı görevliler de istifa ettiler.

kutupyıldızı

Yanlış-Doğru Cetveli

Konu	Sayfa	Satır	Yanlış — Doğru
antant	10	2	imzaları ➡ imzalanan
anti balistik füze sistemi	11	6	yok edilecek ➡ yok edilerek
Avrupa Komünizmi	18	8-9	(ilave) Enrico Berlinguer'in liderliğindeki İtalyan ve Georges Marchais'nin liderliğindeki Fransız
Avrupa Konseyi	18	13	sarfetmektedir ➡ sarfetmektir
Bakü Kongresi	24	13	çoğunluğu ➡ çoğunlukla
Bandung Konferansı	25	33	30 ➡ 29
Barış Gücü	26	5	sayıda ➡ seyrek
	26	7-8	çalışma ➡ çatışma
Bask Ulusal Bağımsızlık Hareketi	26	16	göldürülmesi ➡ öldürülmesi
Beyaz Ordu	28	12-13	...Krallar'ın...tartışmalarından ➡ Kralcıların beyaz bayrak taşımalarından esinlenilerek
bolşevizm	37		anlaşılmış ve uygulanmış ➡ anlaşılış ve uygulanışına,
casus foederis	41		olunur ➡ oluşur
centilmen anlaşması	42	22	çerçevesinde de mümkün ➡ çerçevesinde mümkün
daimi tarafsızlık	48	30	III. Dünya ➡ II. Dünya
Demokratik Parti	50	1	Demokratik Parti ➡ Demokrat Parti
devlet	51	4-5	literatüründe ➡ literatüründe
dış politika amaçları	53	7	almaktadır ➡ almaktır
Doğrudan Haberleşme Hattı Anlaşması	55	17	konulmasını ➡ kurulmasını
dolar diplomasisi	56	13-14	ülkelerin ➡ ülkenin

kütüphane.net

Konu	Sayfa	Satır	Yanlış — Doğru
egemenlik	60	25-26	devletinin ➠ devletlerin
güç yaklaşımı	73	14	yüce ➠ güce
kamuoyu	91	6	birinci ➠ birincil
Lübnan Sorunu	111	21	nedeniydi ➠ nedenidir
Macar ayaklanması, 1956	112	8	oldu ➠ olmuştu
Mudanya Mütarekesi, 1922	124	21	aralıklarla 11 Ekim'de ➠ aralıklarla devam etmiş ve 11 Ekim'de
Neuilly Antlaşması, 1919	129	5-6	Neuilly-sur Seine'de barış ➠ Neuilly-sur-Seine'de imzalanan barış
Ondört Nokta	134	73-74	sağlanacak ➠ verilecek
ostpolitik	135	12	1980'li ➠ 1960'lı
oyun teorisi	136	11	saptamaktır ➠ saptamalarıdır
özerklik	137	16	bağımlı daha ➠ bağımlı da olmayan, daha
pasif direnme	140	7-8	yönetimin ➠ yöntemin
pasif direnme	140	11	Yönetim ➠ Yöntem
	140	17	Yönetim ➠ Yöntemin
Sanayi Devrimi	149	9	dönemden ➠ dönemlerden
seçim sistemleri	153	32	(kalın punto) Nısbi temsil sistemi ➠ (ince punto) Nispi temsil sistemi
sosyal demokrasi	162	4	ayrılmaktadırlar ➠ ayrılmaktadır
sosyalizm	162	10	anlaşılır ➠ anlaşılış
status puo politikası	167	5	bir arzusunu ➠ bu arzusunu
Stresa Anlaşmaları 1935	169	3	hükümlerince ➠ hükümlerine
teknokrasi	175	13	sürüştür ➠ sürmüştür
Uluslararası Finans Korporasyonu	184	17	Barkuda ➠ Barbuda
uluslararası hakemlik	186	5	tarafından ➠ tarafların
Uluslararası Hür Sendikalar Konfederasyonu	187	5	aldığı ➠ olduğu
uluslararası ilişkiler	188	10-11	bilinç ➠ bilimi
Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası	188	53-54	the Grenadines ➠ Grenadines
uluslararası şirketler	192	30	koşullara istikrar ➠ koşullara göre değişmektedir. Bir uluslararası şirket istikrar
UND	194	1	UND ➠ UNO
uzlaştırma komisyonları	195	19	ulaştırma ➠ uzlaştırma
Üçüncü Dünya	197	19	zamanda, bir iki ➠ zamanda, bu iki

Kütüphane